МАТЕРІАЛИ

XI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ

КОНФЕРЕНЦІЇ

13 ЛИСТОПАДА 2026 РІК • М. ОДЕСА, УКРАЇНА

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ISBN 978-617-8687-99-1
DOI 10.62732/liga-ukr-13.11.2026

МОЛОДІЖНА НАУКОВА ЛІГА

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

XI ВСЕУКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

13 ЛИСТОПАДА 2026 РІК

м. ОДЕСА, УКРАЇНА

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2026

УДК 082:001
Р 64

Голова оргкомітету: Коренюк І.О.

Верстка: Білоус Т.В.
Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 42 від 12.11.2026 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та інформаційному бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 137 від 26.01.2026).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії CC BY-SA 4.0 International.

Р 64 **Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики**: матеріали XI Всеукраїнської студентської наукової конференції, м. Одеса, 13 листопада, 2026 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2026. — 406 с.

ISBN 978-617-8687-99-1
DOI 10.62732/liga-ukr-13.11.2026

Викладено матеріали учасників XI Всеукраїнської мультидисциплінарної студентської наукової конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики», яка відбулася 13 листопада 2026 року у місті Одеса, Україна.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2026
© ГО «Молодіжна наукова ліга», 2026
© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2026

ISBN 978-617-8687-99-1

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС ЯК ОСНОВА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ, АНАЛІЗ ТА АУДИТ ПОКАЗНИКІВ
Карпук І. В. **16**

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА РІВЕНЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ТА КУПІВЕЛЬНУ СПРОМОЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ
Гелем М. В., ***Науковий керівник: Осіпова Л. В.*** **19**

СЕКЦІЯ 2.
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ КРАЇН ЄС
Азаров А. Ю., ***Науковий керівник: Зайцева А. С.*** **23**

СТРАТЕГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВЕЛИКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
Хриченкова К. Н., ***Науковий керівник: Гетьманенко Ю. О.*** **25**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
Лук'яненко І. Я., ***Науковий керівник: Александров Б. В.*** **28**

СЕКЦІЯ 3.
МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЦИРКУЛЯРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВІДХОДІВ
Бойко А. В. **31**

СЕКЦІЯ 4.
ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Бутова А. Л., ***Науковий керівник: Гребенюк Н. О.*** **35**

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ. ПСИХОЛОГІЯ ФІНАНСІВ
Атаманчук Я. Ф., ***Науковий керівник: Капаєва Л. М.*** **37**

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ
Васьковець А. О., ***Науковий керівник: Костогриз В. Г.*** **39**

СЕКЦІЯ 5.
ОБЛІК, АУДИТ І ОПОДАТКУВАННЯ

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Якименко В. В., ***Науковий керівник: Чуєнков А. А.*** **41**

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ
Худенко М. С., ***Науковий керівник: Добрунік Т. П.*** **44**

СЕКЦІЯ 6.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ПОСЛУГ

СТРАТЕГІЧНА УЗГОДЖЕНІСТЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Кульчицький О. І., ***Науковий керівник: Кравченко О. О.*** **47**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАКУПІВЛІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
Колеснікова Т. О., ***Науковий керівник: Пархаєва Н. В.*** **50**

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СЕРВІСНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ HORECA
Матвєєва Є. А., ***Науковий керівник: Зікій Н. Л.*** **53**

СЕКЦІЯ 7.
ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ ТА ГОСТИННІСТЬ

ВПЛИВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ НА РЕКРЕАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ
Балацька А. В., ***Науковий керівник: Сем'янчук П. М.*** **56**

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ
Балацька А. В., ***Науковий керівник: Кобилянська А. П.*** **59**

СЕКЦІЯ 8.
МЕНЕДЖМЕНТ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DIGITAL AGE: THE HAIER SMART HOME CASE
Tang T., ***Scientific supervisor: Kalachevska L. I.*** **62**

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ КАДРІВ І МОБІЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
Огородня В. С., ***Науковий керівник: Корюгін А. В.*** **65**

СЕКЦІЯ 9.
МАРКЕТИНГ, ЛОГІСТИКА ТА ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN MARKET AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE FOR COATING MATERIALS
Sovakov A. A., ***Scientific supervisor: Horbachova O. Y.*** **68**

РОЛЬ GPS-МОНІТОРИНГУ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ
Фарбітнікова А. О., ***Науковий керівник: Становий О. С.*** **70**

РОЛЬ ЛОГІСТИКИ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТІ ТОВАРУ ДЛЯ КІНЦЕВОГО СПОЖИВАЧА
Ліснича В. О., ***Науковий керівник: Рожко В. І.*** **73**

СЕКЦІЯ 10.
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ
Гусак В. В., ***Науковий керівник: Сердюк І. А.*** **.....75**

ПРОБЛЕМИ МІЖВІДОМЧОЇ КООРДИНАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ
Клименко Н. В., ***Науковий керівник: Микицей Т. Д.*** **.....77**

ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
Гусак В. В., ***Науковий керівник: Чалик В. Р.*** **.....80**

СЕКЦІЯ 11.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

ІНСТИТУЦІЙНА КРИЗА ООН ТА ПОШУК НОВИХ МЕХАНІЗМІВ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Богуславський О. А., ***Науковий керівник: Александров Б. В.*** **.....82**

КУЛЬТУРНІ КОДИ МІЖНАРОДНОГО СПІЛКУВАННЯ: БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ
Шосталь В. О., ***Науковий керівник: Кандагура К. С.*** **.....84**

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ
Шосталь В. О., ***Науковий керівник: Новак О. В.*** **.....87**

СЕКЦІЯ 12.
СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ІНДИВІД, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ОСОБИСТІСТЬ
Абрамов Д. І., ***Науковий керівник: Ігнатьєв В. А.*** **.....90**

СЕКЦІЯ 13.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ

РОЛЬ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕРЕЖИВАННІ ВТРАТ ПІД ЧАС ВІЙНИ
Прохіна Д. В. **.....92**

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ПЛАТФОРМНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ФРИЛАНСЕРІВ (ГІГ-ЕКОНОМІКА) В УКРАЇНІ
Шибунька М. М., ***Науковий керівник: Козьмук Н. І.*** **.....94**

СТРЕС І ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ У ЖІНОК З ОНКОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ: РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ
Дулгерова А. С., ***Науковий керівник: Чернишов О. В.*** **.....96**

СЕКЦІЯ 14.
ПУБЛІЧНЕ, ПРИВАТНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ ТА ЙОГО ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ
Медведєва В. Ю., ***Науковий керівник: Гула І. О.*** **..... 98**

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ КОМПЛАЄНС ДЛЯ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
Поліщук О. М., ***Науковий керівник: Микитенко Л. А.*** **..... 101**

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА КОНСТИТУЦІЙНУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ
Журавський М. В., ***Науковий керівник: Кулініч О.*** **..... 104**

ГЕНДЕРНІ КВОТИ ТА ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО
Асмьоткіна Д. Є., ***Науковий керівник: Чукаєва В. О.*** **..... 107**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКИХ КОМІСІЙ: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ
Журавський М. В., ***Науковий керівник: Лавренко Д. О.*** **..... 111**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ РЕЖИМІВ: ДОПУСТИМІСТЬ ОБМЕЖЕНЬ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ ПРАВОМІРНОСТІ
Милинчук А. Ф., ***Науковий керівник: Кудрявцева О. М.*** **..... 114**

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ВІД ЗАЛУЧЕННЯ ДО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР
Зеленецька В. І., ***Науковий керівник: Іваницький А. М.*** **..... 117**

КОЛИ РІШЕННЯ УХВАЛЮЄ АЛГОРИТМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ
Грох І. В., ***Науковий керівник: Іваницький А. М.*** **..... 119**

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Канишева І. Є., ***Науковий керівник: Кулініч О.*** **..... 122**

КОНФЛІКТ ЯК НА ШАНС ДЛЯ ЗМІН, РОЗВИТКУ ТА ПОКРАЩЕННЯ СТОСУНКІВ
Чернишева С. В., ***Науковий керівник: Кулініч О. О.*** **..... 124**

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Канишева І. Є., ***Науковий керівник: Лавренко Д. О.*** **..... 127**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З РОЗДІЛУ «ЛЕГКА АТЛЕТИКА»
Лєшан Д. І., ***Науковий керівник: Гоголєва О. М.*** **..... 130**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
Вітренко О. П., ***Науковий керівник: Марченко В. В.*** **..... 133**

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ ДОГОВОРІВ ПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ЛОГІСТИЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ
Макуха П. В., ***Науковий керівник: Букатова Д. М.*** **..... 136**

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
Заверуха В. С., ***Науковий керівник: Владовська К. П.*** **.....138**

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Ткаченко Д. О., ***Науковий керівник: Лавренко Д. О.*** **.....141**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ, ПОШКОДЖЕНИХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ
Канишева І. Є., ***Науковий керівник: Обушенко Н. М.*** **.....144**

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Шандровська В. Р., ***Науковий керівник: Фокша Л. В.*** **.....147**

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
Ткаченко Д. О., ***Науковий керівник: Кулініч О.*** **.....150**

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ПРОФСПІЛОК ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ
Золотовський С. К., ***Науковий керівник: Золотухіна Л. О.*** **.....153**

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ТА ПОВЕРНЕННЯ ОСІБ
Беренда В. В., ***Науковий керівник: Іваницький А. М.*** **.....156**

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ НЕНАВМИСНОЇ НЕОПЛАТИ ТА УМИСНОГО ВИКРАДЕННЯ ТОВАРІВ НА КАСАХ САМООБСЛУГОВУВАННЯ
Пуканюк С. В., ***Науковий керівник: Кікалішвілі М. В.*** **.....159**

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Ткаченко Д. О., ***Науковий керівник: Хашев В. Г.*** **.....162**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ НЕОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
Костюк А. Т., ***Науковий керівник: Ільїна О. В.*** **.....165**

РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВИЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
Ткаченко Д. О., ***Науковий керівник: Хашев В. Г.*** **.....168**

СЕКЦІЯ 15.
ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ: ПРОБЛЕМА МЕЖ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ
Юрко І. В., ***Науковий керівник: Гринько Л. П.*** **.....171**

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
Макаренко С. К., ***Науковий керівник: Неклеса О. В.*** **.....174**

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Ступка В. О., ***Науковий керівник: Ільїна О. В.*** **.....177**

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
Гусак В. В., ***Науковий керівник: Шило І. В.*** **..... 180**

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБИСТІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШНИКА
Дейнега Р. М., ***Науковий керівник: Бабанін С. В.*** **..... 182**

МОТИВАЦІЙНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ УМИСНІ ВБИВСТВА: ПСИХОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ МОТИВІВ І МЕХАНІЗМІВ ПРИЙНЯТТЯ ЗЛОЧИННОГО РІШЕННЯ
Романюк В. М., ***Науковий керівник: Савіщенко В. М.*** **..... 184**

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
Ващенко Ю. В., ***Науковий керівник: Шило І. В.*** **..... 187**

СЕКЦІЯ 16.
ПРАВОСУДДЯ, АДВОКАТУРА, НОТАРІАТ ТА ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА

КВАЛІФІКАЦІЯ ШАХРАЙСТВА В СУКУПНОСТІ З ПІДРОБКОЮ І ВИКОРИСТАННЯМ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ
Бабенко В. В., ***Науковий керівник: Хашев В. Г.*** **..... 190**

МОБІНГ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
Гусак В. В., ***Науковий керівник: Золотухіна Л. О.*** **..... 194**

СЕКЦІЯ 17.
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, ОБОРОНА ТА ВІЙСЬКОВА СПРАВА

ЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПРОПАГАНДІ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Нікіфорова Б. В., ***Науковий керівник: Виговський Л. А.*** **..... 197**

СЕКЦІЯ 18.
ОСВІТНІ СИСТЕМИ, ДИДАКТИКА ТА ЦИФРОВІ ПРАКТИКИ

CHATGPT НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ПИСЬМА В БАЗОВІЙ ШКОЛІ
Крикота Е. В., ***Науковий керівник: Міщук І. М.*** **..... 200**

СЕКЦІЯ 19.
ДОШКІЛЬНА Й ПОЧАТКОВА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ДИТИНИ

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ
Хоменко Н. В., ***Науковий керівник: Нінова Т. С.*** **..... 202**

ХМАРООРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
Кордак Т. Д. **..... 204**

СЕКЦІЯ 20.
ПЕДАГОГІКА СЕРЕДНЬОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК УЖИВАННЯ ЧАСТКИ 을/를 В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ
Прокоп'єва В. В., ***Науковий керівник: Хон К. Ю.*** **.....206**

ВОЛОНТЕРСЬКА ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Котенко А., ***Науковий керівник: Абрагам В.*** **.....209**

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ
Колібабчук Ю. С., ***Науковий керівник: Пак А.*** **.....213**

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ 5 КЛАСУ
Негуляєва А. О., ***Науковий керівник: Пак А.*** **.....216**

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ЧАСТОК 에 ТА 에서
Несмачна Е. І., ***Науковий керівник: Пак А.*** **.....219**

ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ 5 КЛАСУ ЗАСОБАМИ АВТЕНТИЧНИХ АУДІОМАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ
Антонова А. Ю., ***Науковий керівник: Пак А.*** **.....222**

СЕКЦІЯ 21.
СПЕЦІАЛЬНА, ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ЛОГОПЕДІЯ

ДІАГНОСТИКА ТА ДИНАМІКА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІ РІВНЯ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПОСІБНИКІВ
Ващенко Г. С., ***Науковий керівник: Курєнкова А. В.*** **.....225**

СЕКЦІЯ 22.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

ВИМОГИ РОБОТОДАВЦІВ ДО ВИПУСКНИКА КОЛЕДЖУ У СФЕРІ ФІТНЕСУ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИВЧЕННЯ
Кришевич А., ***Науковий керівник: Абрагам В.*** **.....229**

ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ФІЗИЧНИЙ СТАН І СПОРТИВНІ ДОСЯГНЕННЯ СТУДЕНТІВ
Писаренко А. С., ***Науковий керівник: Гоголєва О. М.*** **.....232**

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
Ненахова А. В., ***Науковий керівник: Антіпова Ж. І.*** **.....235**

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ: МОТИВАЦІЯ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ
Царук'янова С. Д., ***Науковий керівник: Антіпова Ж. І.*** **.....238**

ЗОРОВА АКТИВНІСТЬ ТА ЗОРОВІ ФУНКЦІЇ У КУЛЬОВІЙ СТРІЛЬБІ З ПНЕВМАТИЧНОГО ПІСТОЛЕТА: АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ
Окопна Д. А., ***Науковий керівник: Фігурна І. Я.*** **..... 241**

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИМУ ДНЯ, СНУ ТА ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ІНТЕНСИВНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ
Хатунцева А. С., ***Науковий керівник: Гоголєва О. М.*** **..... 244**

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИМУ ДНЯ, СНУ ТА ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ІНТЕНСИВНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ.
Матлай І. А., ***Науковий керівник: Гоголєва О. М.*** **..... 246**

ПЕРЕДСТАРТОВЕ ПСИХІЧНЕ НАПРУЖЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ-СПОРТСМЕНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ЙОГО САМОРЕГУЛЯЦІЇ
Троянкіна В., ***Науковий керівник: Абрагам В.*** **..... 249**

ПСИХОРЕГУЛЯЦІЯ ТА ЗНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ
Коломєєць А. Г., ***Науковий керівник: Гоголєва О. М.*** **..... 252**

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
Дейнега Р. М., ***Науковий керівник: Анісімов Д. О.*** **..... 256**

РОЛЬ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНИХ ТРЕНУВАНЬ У ПОКРАЩЕННІ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ
Полтавцев А. В., ***Науковий керівник: Антіпова Ж. І.*** **..... 259**

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ СПОРТ ТА УСПІШНЕ МАЙБУТНЄ
Основа С. М., ***Науковий керівник: Антіпова Ж. І.*** **..... 261**

СЕКЦІЯ 23.
ЛІНГВІСТИКА, ІСТОРІЯ МОВИ ТА ПИСЕМНА КУЛЬТУРА

COMPLEX SENTENCES IN ENGLISH AND UKRAINIAN: TYPOLOGY, MEANS OF CONNECTION, AND TRANSLATION TRANSFORMATIONS
Kryva S. 264

ПИТАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ФОРМА І КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. СВІФТА «МАНДРИ ГУЛІВЕРА» ТА І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»)
Турська Л. О., ***Науковий керівник: Сітко А. В.*** **..... 267**

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВОГО БЛОКУ В КОРЕЙСЬКОМУ ПИСЬМІ ХАНГИЛЬ
Маренич М. Г., ***Науковий керівник: Пак А.*** **..... 269**

ТИПОЛОГІЯ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Л. КЕРРОЛА «АЛІСА В ЗАДЗЕРКАЛЛІ» ТА І. КАРПЕНКА-КАРОГО «ХАЗЯЇН»)
Нещадим Л. А., ***Науковий керівник: Сітко А. В.*** **..... 271**

СЕКЦІЯ 24.
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

THE FUNCTION AND PERCEPTION OF SMALL TALK: A COMPARATIVE STUDY OF AMERICAN SOCIAL NORMS
Kozachuk K., ***Scientific supervisor: Zvarych I.*** **.....274**

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ
Заяц М. В., ***Науковий керівник: Бойко Ю. П.*** **.....277**

ТИПОВІ ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ У ВІДТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ МІХАЕЛЯ ЕНДЕ «НЕСКІНЧЕННА ІСТОРІЯ»)
Курилішин В. З., ***Науковий керівник: Мельник Ю. Й.*** **.....280**

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ
Полуєва Д. В., ***Науковий керівник: Багач І. Г.*** **.....283**

СЕКЦІЯ 25.
МОВНА ОСВІТА ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВ

ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОВИХ ЗАВДАНЬ У НАВЧАННІ МОРФОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 10-Х КЛАСІВ
Шостя А. С., ***Науковий керівник: Калько М. І.*** **.....285**

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ
Попова Г. І., ***Науковий керівник: Лук'янченко І. О.*** **.....288**

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОРОНІМУ «УКРАЇНА» У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО
Янчук І. Р., ***Науковий керівник: Левчук І. П.*** **.....292**

СЕКЦІЯ 26.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

ХУДОЖНЯ РОЛЬ СОПІЛКИ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»
Попадин Ю. П. **.....295**

СЕКЦІЯ 27.
ФІЛОСОФІЯ, ЕТИКА ТА РЕЛІГІЙНІ СТУДІЇ

СУПЕРЕЧКА ПРО УНІВЕРСАЛІЇ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ СХОЛАСТИЦІ: ПОМІРКОВАНИЙ РЕАЛІЗМ ТОМИ АКВІНСЬКОГО ПРОТИ НОМІНАЛІЗМУ ВІЛЬЯМА ОККАМА
Синюк П. Д., ***Науковий керівник: Дацюк Т. К.*** **.....298**

СЕКЦІЯ 28.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР АНТИІМПЕРСЬКОЇ БОРОТЬБИ ОУН(Р)
Дзига В. Д., ***Науковий керівник: Гузенко Ю. І.*** **.....301**

СЕКЦІЯ 29.
МУЗЕЇ, БІБЛІОТЕКИ, АРХІВИ ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПАМ'ЯТОК МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В КИЄВІ: МОДЕЛЮВАННЯ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ
Сірош І. Ю., Тарасенко П. Д., Зайченко К. В., *Науковий керівник: Максимчук В. Б.* 303

СЕКЦІЯ 30.
АРХІТЕКТУРА, ДИЗАЙН ТА ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

БУДІВЕЛЬНА БІОНІКА, БІОАРХІТЕКТУРА, МЕТАБОЛІЧНІ ТА «РОЗУМНІ» БУДІВЛІ: ПРИНЦИПИ Й ПРИКЛАДИ ЗАСТОСУВАННЯ
Теренков Т. О., *Науковий керівник: Литвин О. Є.* 307

СЕКЦІЯ 31.
ХАРЧОВІ ТА ПРОДОВОЛЬЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОРОШКУ КАПУСТИ КЕЙЛ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ ХЛІБНИХ ПАЛИЧОК «ГРІСІНІ»
Билина К. О., *Науковий керівник: Резвих Н. І.* 310

СЕКЦІЯ 32.
ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА ТА ЗДОРОВ'Я ТВАРИН

ПАТОГЕНЕЗ ЛИХОМАНКИ ЗА ІНФЕКЦІЙНО-ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТВАРИН ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗМУ
Ковалівська А. В., *Науковий керівник: Харкевич Ю. О.* 312

ТЕПЛОВИЙ УДАР У СОБАК ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗМ
Замула В. Є., *Науковий керівник: Харкевич Ю. О.* 314

СЕКЦІЯ 33.
ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ВОДНІ БІОРЕСУРСИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ДИНАМІКА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ
Нагірний Д. Б., *Науковий керівник: Погорєлова О. М.* 316

СЕКЦІЯ 34.
КЛІНІЧНА, СІМЕЙНА ТА ДИТЯЧА МЕДИЦИНА

ІМУНОПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЕОЗИНОФІЛЬНОГО ЕЗОФАГІТУ В ДІТЕЙ: ВІД ПОРУШЕННЯ ЕПІТЕЛІАЛЬНОГО БАР'ЄРА ДО ТАРГЕТНОЇ ТЕРАПІЇ
Бишек М. Ю., Лебич А. С., *Науковий керівник: Руденко Г. М.* 320

АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ В МОЛОДОМУ ВІЦІ: ПРИЧИНИ, ДІАГНОСТИКА ТА ПРОФІЛАКТИКА
Брудняк І. В. 325

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА БЕЗПЕКА ERAS-ПРОТОКОЛІВ У ДИТЯЧІЙ ХІРУРГІЇ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОКАЗІВ ІЗ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИМ АНАЛІЗОМ ПЕРІОПЕРАЦІЙНИХ ВТРУЧАНЬ
Бишек М. Ю., Лебич А. С., *Науковий керівник: Михальчук Т. І.* **327**

СЕКЦІЯ 35.
СТОМАТОЛОГІЯ ТА ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВА МЕДИЦИНА

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ УЛЬТРАЗВУКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ СТОМАТОЛОГІЇ
Пепчук М. І., *Науковий керівник: Єгоренков А. І.* **330**

СЕКЦІЯ 36.
ПСИХОЛОГІЯ, ПСИХІАТРІЯ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОЇ ДИЗРЕГУЛЯЦІЇ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Любимова Н. Е. **334**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ІЗ БАЗОВОЮ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЮ ПОВСЯКДЕННОЮ АКТИВНІСТЮ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ
Іщенко Є. С. **337**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕНСИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З НЕГАТИВНИМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ СТАНАМИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
Шевкова (Россолодова) Д. І., *Науковий керівник: Пашко А. О.* **340**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЯКОСТІ СНУ, ТРИВОЖНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Матюк А. П. **343**

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ ПЕРЕД ТА ПІСЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ МРТ/КТ-ДІАГНОСТИКИ
Куделькіна Н. І. **345**

ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХІКИ: ВІД ІНСТИНКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТВАРИН ДО СВІДОМОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ
Богатиренко А. С., *Науковий керівник: Ташматов В. А.* **348**

ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ У СИСТЕМІ ЗВ'ЯЗКІВ СТРЕСУ ТА ВИСНАЖЕННЯ ДОРОСЛОЇ ЛЮДИНИ
Нечипас П. О., *Науковий керівник: Гордієнко-Митрофанова І. В.* **351**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ
Венгерук О. О., *Науковий керівник: Потапчук Є. М.* **353**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ЧИННИКІВ: ВІД ПАСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ ДО РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
Прохоренко Н. П., *Науковий керівник: Ташматов В. А.* **356**

ТРИВОЖНІСТЬ І ЗАГАЛЬНЕ ВИСНАЖЕННЯ ДОРОСЛИХ ЗА РІЗНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
Зіборова Л. М., *Науковий керівник: Гордієнко-Митрофанова І. В.* **359**

СЕКЦІЯ 37.
ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я, ЕПІДЕМІОЛОГІЯ ТА ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА

ОБІЗНАНІСТЬ МОЛОДІ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФІЛАКТИКИ ІНФЕКЦІЙ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ
Супцарел С. О., ***Науковий керівник: Шанигін А. В.*** **..... 362**

СЕКЦІЯ 38.
БІОХІМІЯ, БІОТЕХНОЛОГІЇ, БІОМЕДИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ ТА МЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ СПОР БАКТЕРІЯМИ ТА ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ В ЕПІДЕМІОЛОГІЇ
Халус І. І. 365

РОЛЬ ПЛАЗМІД У ПОШИРЕННІ СТІЙКОСТІ МІКРООРГАНІЗМІВ ДО АНТИБАКТЕРІАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ
Кіт О. О. 367

УМОВНО-ПАТОГЕННІ МІКРООРГАНІЗМИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ІНФЕКЦІЙ
Сокач В. В. 369

СЕКЦІЯ 39.
ПАТОЛОГІЯ, СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

РОЛЬ ІМУНОГІСТОХІМІЧНОГО МЕТОДУ ДІАГНОСТИКИ МЕХАНІЧНОЇ АСФІКСІЇ
Кошмар К. О., ***Науковий керівник: Плетенецька А. О.*** **..... 371**

СЕКЦІЯ 40.
ПРИРОДНИЧІ, ГЕОГРАФІЧНІ ТА ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

РОЛЬ ІНТУЇЦІЇ В РОЗВ'ЯЗАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ
Шулькевич Я. В., ***Науковий керівник: Попов П. А.*** **..... 373**

СЕКЦІЯ 41.
БУДІВНИЦТВО, ЦИВІЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ, ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ

АНАЛІЗ ТРАНСПОРТНИХ ПОТОКІВ У ТРАНСПОРТНОМУ ВУЗЛІ ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЬОЇ МЕРЕЖІ СЕРЕДНЬОГО МІСТА
Вірич В. В., ***Науковий керівник: Кіс Н. Ю.*** **..... 376**

ПОРІВНЯННЯ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗЕРНОСХОВИЩ РІЗНОГО ТИПУ
Вовчук А. І., ***Науковий керівник: Матвіїшин Є. Г.*** **..... 379**

СЕКЦІЯ 42.
НАУКА ПРО ДАНІ, СТАТИСТИКА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

АРХІТЕКТУРНІ МЕТОДИ КВАНТУВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ КЛІЄНТСЬКИХ ОБЧИСЛЕНЬ
Корінь В. Е. **382**

СЕКЦІЯ 43.
ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ, КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА АДАПТИВНОГО ПОДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ПРОГНОЗУВАННЯМ РІВНЯ РОЗУМІННЯ СТУДЕНТА В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ
Староселець І.-М. Р., ***Науковий керівник: Пукач А. І.*** **385**

МЕТОДИ МАНІПУЛЯЦІЇ КОРИСТУВАЦЬКИМ ІНТЕРФЕЙСОМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ НАПРУГИ У ВІЗУАЛЬНИХ НОВЕЛАХ
Ходаницька Є. В., ***Науковий керівник: Новіков Ю. С.*** **387**

РОЗРОБКА ВЕБЗАСТОСУНКУ ДЛЯ КОЛЕКТИВНОГО КЕРУВАННЯ ЗАДАЧАМИ ЗА ПРИНЦИПОМ КАНБАН-ДОШКИ
Волков Д. А., ***Науковий керівник: Рубльов І. С.*** **390**

СЕКЦІЯ 44.
КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ, КІБЕРБЕЗПЕКА ТА СИСТЕМНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МЕТОДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ МЕРЕЖЕВИХ DDOS-АТАК ТИПУ UDP FLOOD НА ОСНОВІ ВЕКТОРИЗОВАНОЇ ТЕЛЕМЕТРІЇ
Макар М. О. **392**

МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ СЛОВЕСНОЇ РОЗБІРЛИВОСТІ МОВИ ПРИ ОЦІНЦІ ЗАХИЩЕНОСТІ ВИДІЛЕНИХ ПРИМІЩЕНЬ
Шебетко Б. Ю., ***Науковий керівник: Огар В. І.*** **394**

СУЧАСНИЙ СТАН СТАНДАРТИЗАЦІЇ В РОБОТОТЕХНІЦІ
Гарасимчук А. О., Гарасимчук Н. О., ***Науковий керівник: Наконечний Ю. М.*** **397**

СЕКЦІЯ 45.
ВЕБРОЗРОБКА, UX/UI-ДИЗАЙН ТА ІНЖЕНЕРІЯ ЯКОСТІ ПЗ

ПРИНЦИПИ ПОДАННЯ ІНТЕРВАЛЬНОГО ПРОГНОЗУ ВИРОБІТКУ НОВОЇ СОНЯЧНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ У ВЕБЗАСТОСУНКУ ТА ЇХ АВТОМАТИЗОВАНА ПЕРЕВІРКА
Фесак А. В., ***Науковий керівник: Ковалюк Т. В.*** **400**

СЕКЦІЯ 46.
ТРАНСПОРТНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ АВІАЦІЙНИХ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ
Гречанюк І. О., ***Науковий керівник: Становий О. С.*** **403**

СЕКЦІЯ 1.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ

Карпук Ірина Валеріївна, здобувач вищої освіти
освітньо-професійної програми «Облік і оподаткування»
Навчально-науковий інститут неперервної освіти ВНУ імені Лесі Українки; Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС ЯК ОСНОВА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ, АНАЛІЗ ТА АУДИТ ПОКАЗНИКІВ

В умовах сучасного економічного середовища ефективне управління діяльністю підприємства значною мірою залежить від повноти, достовірності та своєчасності облікової інформації. Особливе місце серед джерел такої інформації посідає бухгалтерський баланс, який відображає фінансовий стан суб'єкта господарювання на певну дату та дає змогу оцінити наявні ресурси підприємства, джерела їх формування, структуру капіталу й обсяг зобов'язань.

Бухгалтерський баланс є не лише обов'язковою складовою фінансової звітності, а й важливим інструментом управління підприємством. Його показники використовуються керівництвом, власниками, інвесторами, кредиторами та іншими зацікавленими користувачами для прийняття економічних рішень. Саме тому питання правильного формування, аналізу та аудиту балансу набуває особливої актуальності [2].

Нормативно-правові засади складання бухгалтерського балансу в Україні визначаються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Відповідно до встановлених вимог, у балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. При цьому основною балансовою рівністю є рівність між активами та сумою власного капіталу і зобов'язань [1].

Актив балансу характеризує ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому. Він поділяється на необоротні та оборотні активи. До необоротних активів належать основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції та інші ресурси, які використовуються підприємством протягом тривалого періоду. Оборотні активи включають запаси, дебіторську заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти, а також інші активи, які можуть бути реалізовані або використані протягом операційного циклу чи дванадцяти місяців.

Пасив балансу відображає джерела формування майна підприємства та складається з власного капіталу і зобов'язань. Власний капітал характеризує частину активів, що залишається після вирахування зобов'язань. Його розмір та структура свідчать про фінансову незалежність підприємства, можливості самофінансування та рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Важливим етапом роботи з бухгалтерським балансом є аналіз його показників. Такий аналіз дозволяє не лише встановити загальний обсяг майна підприємства, а й дослідити зміни у його структурі, визначити джерела фінансування діяльності та виявити потенційні фінансові ризики [3].

Одним із основних напрямів аналізу є горизонтальний аналіз, який передбачає порівняння показників балансу за декілька звітних періодів. Його застосування дає змогу визначити абсолютні та відносні зміни у вартості активів, власного капіталу і зобов'язань. Вертикальний аналіз, своєю чергою, спрямований на визначення питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу. Завдяки цьому можна оцінити структуру майна підприємства та джерел його формування [5].

Не менш важливим є аналіз фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Для цього використовуються відповідні фінансові коефіцієнти, зокрема коефіцієнт автономії, коефіцієнт поточної ліквідності та співвідношення позикового і власного капіталу. Застосування таких показників дає можливість оцінити здатність підприємства своєчасно виконувати фінансові зобов'язання, визначити рівень його фінансової незалежності та виявити загрози погіршення платоспроможності.

Особливу увагу під час аналізу балансу необхідно приділяти дебіторській заборгованості, запасам і грошовим коштам. Надмірне зростання дебіторської заборгованості може свідчити про уповільнення розрахунків із покупцями та виникнення ризику неповернення коштів. Збільшення запасів без відповідного зростання обсягів реалізації може призводити до заморожування оборотного капіталу. Водночас достатній обсяг грошових коштів забезпечує можливість своєчасного здійснення платежів та підтримання безперервності господарської діяльності [4].

Важливе значення у забезпеченні достовірності показників бухгалтерського балансу має аудит. Його основним завданням є отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів щодо правильності відображення активів, власного капіталу і зобов'язань у фінансовій звітності. Під час аудиту перевіряється відповідність даних бухгалтерського обліку первинним документам, правильність оцінки активів і зобов'язань, своєчасність відображення господарських операцій та дотримання вимог нормативно-правових актів.

Особливу роль відіграє перевірка наявності та стану активів підприємства шляхом аналізу результатів інвентаризації. Це дозволяє виявити можливі розбіжності між фактичними залишками майна та даними бухгалтерського обліку. Також важливо перевіряти обґрунтованість відображення дебіторської та кредиторської заборгованості, правильність її класифікації за строками погашення і відповідність облікових даних умовам укладених договорів [5].

На мою думку, одним із пріоритетних напрямів удосконалення формування бухгалтерського балансу є підвищення якості облікової інформації та посилення внутрішнього контролю за господарськими операціями. Важливим є використання сучасних інформаційних систем бухгалтерського обліку, автоматизація процесів обробки первинних документів, регулярне проведення звірок розрахунків із контрагентами та своєчасна інвентаризація активів і зобов'язань.

Крім того, доцільним є розширення аналітичного використання балансових показників. Зокрема, підприємствам варто здійснювати систематичне порівняння фактичних показників із попередніми періодами, досліджувати причини суттєвих відхилень та оцінювати їх вплив на фінансову стійкість. Такий підхід дозволить не

лише своєчасно виявляти проблеми, а й розробляти заходи щодо підвищення ефективності використання ресурсів [3].

Висновки

Отже, бухгалтерський баланс є важливим джерелом інформації про фінансовий стан підприємства, його майновий потенціал, структуру капіталу та обсяг фінансових зобов'язань. Правильне формування балансових показників створює основу для проведення об'єктивного аналізу діяльності суб'єкта господарювання та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Поєднання аналізу та аудиту бухгалтерського балансу дозволяє забезпечити не лише достовірність фінансової звітності, а й своєчасне виявлення проблем у господарській діяльності підприємства. Удосконалення облікових процесів, автоматизація обробки інформації та посилення внутрішнього контролю сприятимуть підвищенню якості фінансової звітності й ефективності управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text (дата звернення: 08.11.2026).
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 07.11.2026).
3. Дерій В. А. Організація бухгалтерського обліку та аналізу : навчальний посібник. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 185 с.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73.
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433.

Гелем Маріна Володимирівна, здобувачка вищої освіти факультету торгівлі, маркетингу та сфери обслуговування
Національний університет «Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ»; Україна

Науковий керівник: Осіпова Лариса Василівна, канд. екон. наук, доцент
Національний університет «Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ»; Україна

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА РІВЕНЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ТА КУПІВЕЛЬНУ СПРОМОЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Зростання заробітної плати не завжди означає покращення матеріального становища людини. Якщо ціни на продукти, комунальні послуги, транспорт та інші товари підвищуються швидше, ніж доходи, за отримані гроші можна придбати менше. Особливо гостро ця проблема проявилася в Україні після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. Руйнування підприємств, перебої з електропостачанням, вимушена міграція та порушення логістики одночасно вплинули на рівень цін і можливості роботодавців підвищувати оплату праці. Через це навіть люди зі стабільною роботою почали відчувати, що звичних доходів недостатньо для покриття повсякденних витрат. Для оцінювання такого впливу потрібно розрізняти номінальну та реальну заробітну плату. Перша показує суму, яку працівник отримує у гривнях, а друга враховує зміну споживчих цін. Наприклад, якщо зарплата збільшилася з 15 000 до 16 500 грн, її номінальне зростання становить 10 %. Але за інфляції 26,6 % купівельна спроможність такої зарплати зменшується приблизно на 13,1 %. Це умовний розрахунок, який пояснює ситуацію 2022 року, коли фактична річна інфляція в Україні досягла 26,6 %. У 2023 році темп зростання споживчих цін сповільнився до 5,1 %, проте у 2024 році знову підвищився до 12,0 % [6, с. 837]. Навіть після сповільнення інфляції ціни не повернулися до довоєнного рівня, адже зменшився лише темп їхнього зростання.

Війна змінила сам механізм формування цін. Після російських атак на енергетичну інфраструктуру підприємства змушені були купувати генератори, пальне та оплачувати резервне електроживлення. Ці витрати включалися у собівартість продукції. Пошкодження транспортних шляхів і обмеження роботи портів ускладнили доставку сировини, а мобілізація та виїзд працівників за кордон спричинили дефіцит кадрів. У результаті підприємства одночасно витрачали більше на виробництво та підвищували зарплати для збереження персоналу. Додатковий тиск на ціни створювало подорожчання імпортних товарів через валютні коливання [1, с. 126–127].

Зміни заробітної плати добре простежуються на прикладі державного мінімального стандарту. У 2021 році мінімальна зарплата становила 6 000 грн, у 2022 році – 6 500 грн, у 2023 році – 6 700 грн, у 2024 році – 7 100 грн, а у 2025 році – 8 000 грн. За цей час номінально вона збільшилася на третину. Проте за розрахунками реальної мінімальної заробітної плати її купівельна спроможність у 2024 році становила лише 79,4 % рівня 2021 року, а у 2025 році – 82,8 %. Тобто навіть після підвищення до 8 000 грн залишалася втрата приблизно 17,2 % купівельної спроможності відносно базового року [2, с. 484].

Це можна пояснити на конкретному прикладі. За накопиченого зростання цін на 61 % у 2022–2025 роках товари, які у 2021 році коштували 6 000 грн, у 2025 році потребували б приблизно 9 660 грн. Отже, мінімальних 8 000 грн уже недостатньо для придбання такого самого набору товарів. Різниця становить 1 660 грн щомісяця. При цьому не враховано можливе подорожчання окремих продуктів швидше за загальний індекс інфляції.

Ситуація з оплатою праці відрізняється залежно від галузі. Приватні підприємства частіше переглядають зарплати через конкуренцію за персонал, тоді як бюджетні установи залежать від державного фінансування. У 2024–2025 роках частота змін зарплат у приватному секторі, зокрема IT і роздрібній торгівлі, становила 62 %, а середній розмір зміни – 18,2 %. У державному секторі освіти та медицини ці показники були нижчими – 18,5 % і 10,1 %, тоді як в оборонній промисловості середня зміна становила 22,5 % [2, с. 487]. Тому інфляція по-різному впливає на доходи вчителя, працівника магазину чи спеціаліста оборонного підприємства. Повільний перегляд зарплат називають їхньою «липкістю». Наприклад, учитель може тривалий час отримувати незмінний оклад, хоча ціни щомісяця зростають. У приватному секторі зарплати часто переглядають через 6–9 місяців, а в окремих бюджетних установах – через 20–21 місяць.

Порівняння середніх зарплат також потребує обережності. За розрахунками, у 2021–2025 роках середня номінальна зарплата зросла з 14 017,8 до 26 913 грн, а реальна після падіння у 2022 році поступово відновлювалася. Проте це не означає однакового покращення добробуту, адже середній показник не враховує галузевих відмінностей, втрати роботи, доходів пенсіонерів і вимушено переміщених осіб.

Іншу картину показує зіставлення продуктивності праці та реальних доходів на одну особу. У 2022 році реальні доходи скоротилися на 30,3 % порівняно з 2021 роком. До 2025 року вони частково відновилися, але становили лише 84,6 % довоєнного рівня, тоді як розрахункова продуктивність праці зросла приблизно в 1,8 раза. Цю відмінність відображено на рис. 1, де обидва показники приведено до базового 2021 року [1, с. 126].

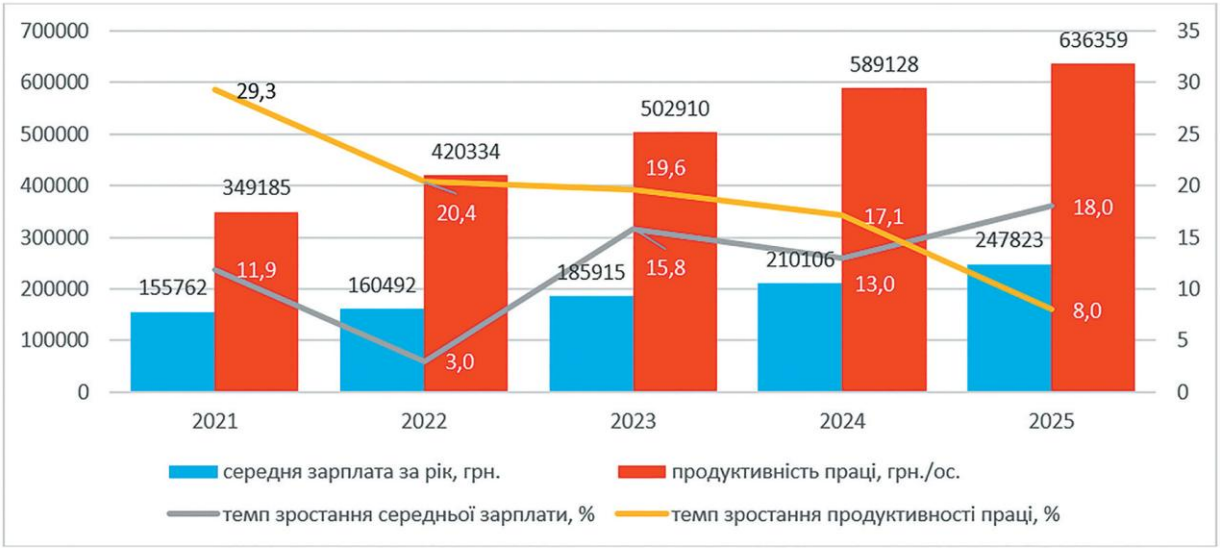

Рис. 1. **Динаміка продуктивності праці та реальних доходів на одну особу в Україні у 2021–2025 роках (2021 р. = 100 %)**

Джерело: [1, с. 126].

Найвідчутніше зниження купівельної спроможності проявляється у витратах на харчування. За наведеними розрахунками, у 2018–2021 роках українські домогосподарства спрямовували на продукти близько 45 % свого бюджету, у 2022 році – 47–49 %, а у 2023 році – 48–49 %. Для порівняння, середню частку продовольчих витрат у країнах ЄС оцінено в межах 12–18 % [4, с. 2676]. Висока частка витрат на продукти означає, що після придбання їжі сім'ям залишається менше коштів на лікування, освіту, відпочинок і великі покупки.

Змінилася й структура харчування. За розрахунками споживчих витрат, частка м'яса та м'ясопродуктів скоротилася із 17 % у 2020 році до 11 % у 2023 році. Частка молочних продуктів зменшилася з 12 до 9 %, а бобових, яєць та інших доступних джерел білка збільшилася з 42 до 51 %. Це показує, як домогосподарства пристосовуються до інфляції, частіше обираючи дешевші продукти [4, с. 2678]. Проте така економія не завжди забезпечує збалансоване харчування. Окремі товари дорожчали значно швидше за загальний рівень інфляції. У 2024 році індекс споживчих цін на продукти харчування становив 114,2 %, на хліб і хлібопродукти – 114,8 %, на овочі – 116,8 %, а на олію та жири – 133,9 %. Водночас індекс цін на електроенергію досяг 163,6 % [6, с. 838]. Наприклад, за підвищення цін на продукти на 14,2 % умовний продовольчий набір вартістю 2 000 грн подорожчав би до 2 284 грн, тобто сім'ї довелося б витрачати на 284 грн більше щомісяця. Саме тому важливим напрямом державної політики у 2023–2025 роках залишалося стримування інфляції, оскільки цінова нестабільність знижує купівельну спроможність населення та послаблює довіру до національної валюти [5, с. 26–28]. Для людей із невисокими зарплатами це особливо відчутно, адже більша частина їхніх доходів витрачається на продукти та комунальні послуги.

Інфляція в Україні залежить також від валютної стабільності та міжнародної фінансової підтримки. З початком повномасштабної війни Національний банк запровадив фіксацію валютного курсу та посилив контроль за валютними операціями. Зовнішня підтримка через програми МВФ, ЄС та інших партнерів допомагала утримувати фінансову систему від значно глибших потрясінь. Одночасно перебудовувалися торговельні маршрути через країни Європейського Союзу, зокрема за участю ініціативи EU-Ukraine Solidarity Lanes [3]. Це впливало на постачання продукції, валютний ринок і здатність держави фінансувати соціальні потреби.

Для збереження купівельної спроможності недостатньо лише підвищувати номінальні зарплати. Потрібно враховувати накопичену інфляцію, частоту перегляду доходів і становище різних груп працівників. Особливої підтримки потребують працівники бюджетної сфери, пенсіонери та сім'ї з низькими доходами. Водночас стримування цін залежить від відновлення енергетики, зменшення логістичних витрат, стабілізації валютного ринку та підтримки виробництва. Без вирішення цих проблем чергове підвищення зарплати може досить швидко втратити свою реальну вартість. Вплив інфляції на добробут українців не обмежується знеціненням грошей. Повномасштабна війна одночасно скоротила можливості заробітку для частини населення, підвищила виробничі витрати й посилила нерівність між працівниками різних галузей. Навіть відновлення середніх зарплат не гарантує покращення матеріального становища кожної сім'ї. Найточніше зміни можна оцінити за кількістю товарів і послуг, доступних на отриманий дохід. Тому основним завданням економічної політики має бути не просто зростання зарплат у гривнях, а відновлення їхньої реальної купівельної спроможності.

Список використаних джерел

1. Гаршина О., Бауліна Т., Соломко Т., Рудаков О. Ефективність політики державного регулювання економіки України під час воєнного стану. *Economic Synergy*. 2026. № 1(19). С. 117–133. URL: https://es.istu.edu.ua/index.php/EconomicSynergy/article/download/365/269/855
2. Івашків Т., Тимоць М., Федик Л., Солоджук Т., Богданова Є. Мінімальна зарплата як важливий чинник «липкості» заробітної плати в умовах війни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2026. Т. 4, № 69. С. 479–491. URL: https://www.fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/5257
3. Іващук О. О., Угрин Б. В. Фінансові детермінанти економічної інтеграції України у глобальний простір. *Економіка та суспільство*. 2026. Вип. 83. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7625
4. Логоша Р. В., Підвальна О. Г. Вплив цінової політики та рівня доходів домогосподарств на структуру споживання продовольчих товарів в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 1(53). С. 2663–2682. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/35770/35761/53206
5. Осіпова Л. В., Тертишна С. Д. Антиінфляційна політика держави та її роль у стабілізації економіки. Modernization of Today's Science: Experience and Trends : collection of scientific papers «SCIENTIA» with proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference (Glasgow, 28 November 2025). Glasgow, 2025. С. 26–28. URL: https://ir.vtei.edu.ua/card.php?id=31689
6. Цикулова А. Е. Вплив макроекономічної цінової нестабільності на рівень добробуту населення. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 5(57). С. 832–842. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/43783/43804/69208

СЕКЦІЯ 2.
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Азаров Андрій Юрійович, здобувач вищої освіти ННІ «Каразнський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Україна

Науковий керівник: Зайцева Анна Сергіївна, д-р. екон. наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин та логістики
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Україна

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ КРАЇН ЄС

В умовах глобалізації світового господарства та посилення міжнародної технологічної конкуренції ринок високих технологій перетворюється на один із ключових чинників економічного зростання, підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн та формування нових моделей міжнародного поділу праці. Розвиток штучного інтелекту, напівпровідникової промисловості, біотехнологій, робототехніки, квантових обчислень та цифрових платформ змінює структуру глобального виробництва, міжнародної торгівлі й інвестиційного співробітництва. Особливого значення набуває досвід Європейського Союзу, який формує спільний інноваційний простір та реалізує політику технологічної модернізації економіки.

Глобальний ринок високих технологій являє собою систему міжнародних економічних відносин, пов'язаних із розробленням, виробництвом, обміном і комерціалізацією наукомісткої продукції, технологічних рішень та інноваційних послуг. Його особливістю є висока частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), значна роль інтелектуального капіталу, швидке оновлення технологій і висока залежність від міжнародної кооперації [1].

Європейський Союз посідає важливе місце у глобальній технологічній системі завдяки розвиненій промисловій базі, науково-дослідній інфраструктурі та діяльності транснаціональних корпорацій. За даними Євростату, у 2024 р. загальні витрати ЄС на дослідження та розробки становили 403,1 млрд євро, а їхня частка у ВВП дорівнювала 2,24%. Найвищі показники інтенсивності НДДКР були зафіксовані у Швеції (3,56%), Бельгії (3,36%), Австрії (3,26%), Фінляндії (3,22%) та Німеччині (3,13%). Це свідчить про значну роль інвестицій у дослідження та інновації у формуванні технологічного потенціалу європейських економік [2].

Важливим показником конкурентоспроможності ЄС є розвиток зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією. У 2024 р. експорт такої продукції з Європейського Союзу до країн поза його межами становив 501 млрд євро, збільшившись на 8,1% порівняно з попереднім роком. Імпорт дорівнював 478 млрд євро, унаслідок чого сформувалося позитивне зовнішньоторговельне сальдо в розмірі 23 млрд євро. Найбільшу частку експорту високотехнологічної продукції становили фармацевтичні товари (33,1%), електроніка та телекомунікаційне обладнання (18,7%), авіакосмічна продукція (17,5%) і наукові прилади (14,5%) [3,5].

Особливу роль у розвитку глобального ринку високих технологій відіграють європейські транснаціональні корпорації. Зокрема, німецькі компанії Siemens і SAP розвивають промислову автоматизацію та програмні рішення для бізнесу; нідерландська ASML є одним із ключових учасників глобального ринку обладнання для виробництва напівпровідників; французька Airbus спеціалізується на авіакосмічних технологіях; шведська Ericsson розробляє телекомунікаційні рішення. Діяльність цих компаній демонструє, що конкурентоспроможність європейського високотехнологічного сектору значною мірою залежить від його інтеграції у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Попри значний технологічний потенціал, Європейський Союз стикається з низкою викликів: залежністю від імпорту окремих компонентів та електроніки, посиленням конкуренції з боку США та Китаю, недостатнім масштабуванням інноваційних стартапів, нерівномірністю фінансування досліджень між державами-членами. Важливим напрямом подальшого розвитку є формування технологічної автономії ЄС, розширення інвестицій у штучний інтелект, напівпровідникову промисловість, квантові технології та екологічні інновації [4].

Отже, глобальний ринок високих технологій є одним із визначальних чинників трансформації міжнародної економічної системи. Європейський Союз має значний науково-технологічний, виробничий та експортний потенціал. Водночас збереження конкурентних позицій ЄС потребує поглиблення міжнародної науково-технічної кооперації, розвитку власного виробництва критичних технологій, підтримки інноваційного підприємництва та інтеграції національних інноваційних систем. Перспективи розвитку глобального ринку високих технологій визначатимуться здатністю європейських країн перетворювати наукові результати на комерційні продукти та забезпечувати їх конкурентоспроможність на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Подрез О. І., Проскурня О. М. Європейське бізнес-середовище та кон'юнктура ринків ЄС. НТУ «ХПІ», 2024. Режим доступу: https://repository.kpi.kharkov.ua/entities/publication/01023d4f-a31d-4fb1-9690-69a0f17d154a?utm_source
2. Eurostat. EU high-tech trade back to a surplus in 2024. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250924-2
3. European Commission. European Innovation Scoreboard 2026. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu
4. Eurostat. Key figures on European business – 2026 edition. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2026.
5. European Commission. European Innovation Scoreboard 2025. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/european-innovation-scoreboard-2025_en.

Хриченкова Катерина Назарівна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Черкаський державний фаховий бізнес-коледж; Україна

Науковий керівник: Гетьманенко Юлія Олександрівна, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансового моніторингу та підприємництва
Черкаський державний фаховий бізнес-коледж; Україна

СТРАТЕГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВЕЛИКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Рішення фірм щодо ціноутворення і обсягів випуску сильно відрізняються залежно від виду галузі, в якій працюють дані підприємства. В одній сфері ми можемо бачити єдиного виробника, в іншій же – тисячі дрібних компаній, кожна з яких має невелику частку сукупного попиту. Важливість аналізу олігополії пояснюється тим, що в реальній дійсності більшість світових ринків знаходиться між двома полюсами – досконалою конкуренцією та чистою монополією [1]. В умовах глобалізації світового господарства рушійною силою корпоративного бізнесу є транснаціональні корпорації. Зрозумілим є те, що не лише загальна сума фірм у галузі є важливою, а саме число так званих основних гравців. Із нечисленності учасників випливає їхня унікальна ознака: загальна взаємозалежність олігополістів. Умови взаємозалежної роботи таких продавців схожі на ситуацію, в яку потрапляють учасники стратегічних ігор, де неможливо наперед встановити, як найкраще зіграти, бо результат залежить від ходів суперника. Кожний гравець має вибрати свою лінію поведінки залежно від дій та очікуваних реакцій з боку конкурентів [1].

Загалом у економічній науці немає єдиної універсальної моделі олігополії. Виділяють декілька базових правил та набір спеціальних моделей, що мають місце в окремих випадках. Конкуренція за цінами характеризується моделлю Ж. Бертрана (1883 р.). Головною ідеєю даної моделі є припущення, за якого при максимізації доходів кожна з компаній шляхом регулювання ціни очікуватиме, що конкурент залишить власну розцінку без змін. Цю модель можна розглядати як цінову війну. В результаті цінової війни розцінка зрівнюється із граничними витратами виробництва, а економічний прибуток фірм падає до нуля.

У свою чергу, американський економіст П. Свізі розробив модель «ламаної кривої попиту». Автор виходить з того, що коли одна фірма знижує свою ціну, то інші продавці повинні наслідувати цей крок, але якщо вона підніме ціну, то решта учасників галузі ніяк не зреагують. Іншими словами, фірми-суперники реагують асиметрично на підвищення і зниження цін. Будь-яке коливання ціни веде до втрати покупців, тому виробники обирають товарну диференціацію або негласні цінові змови [2].

Модифікацією для нерівних ринкових сил є модель Г. фон Штакельберга, де одна з компаній виступає лідером, тобто має більшу економічну силу і першою визначає свій обсяг випуску. Конкурент же цієї компанії виступає у ролі веденого, котрий, обираючи лінію пристосування, коригує власну поведінку після вибору, який здійснив лідер. Зі збільшенням розміру корпорацій їхня взаємодія потребує формування певних організаційних утворень (табл. 1).

Таблиця 1

Основні форми стратегічної взаємодії великих товаровиробників у глобальній економіці

Форма взаємодії	Сутність ринкового механізму	Типові дії підприємств	Приклади у світовій економіці
Цінова та продуктова конкуренція	Відкрите суперництво за ринкову частку без попередніх угод між продавцями	Зниження цін, розширення реклами, оновлення модельного ряду.	Змагання автовиробників Tesla і BYD; дуополія Boeing та Airbus в авіабудуванні.
Мовчазна (негласна) узгодженість	Свідома відмова від цінових воєн через орієнтування на ціни фірми-лідера	Утримання стабільних цін і негласний поділ сфер збуту без підписання картелю.	Ціноутворення провідних виробників напоїв (PepsiCo, Coca-Cola) і побутової хімії.
Стратегічні альянси	Довгострокові угоди між самостійними фірмами для спільного досягнення комерційних цілей	Спільні науково-дослідні центри, обмін вузлами і збутовими мережами без злиття фірм.	Об'єднання Renault–Nissan–Mitsubishi в автопромі; авіаційні спілки.
Коопетиція (співпраця конкурентів)	Одночасне поєднання партнерської кооперації у виробництві та боротьби за покупця	Спільне виготовлення дорогих деталей при окремому продажу готових товарів.	Взаємодія транснаціональних корпорацій Apple та Samsung у постачанні комплектуючих

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 5].

Сьогодні на багатьох ринках (від національних до світових) загострюється конкурентна боротьба, що змушує виробників застосовувати нові інструменти маркетингу задля захоплення більшої частки збуту. Оскільки подібні кроки вимагають залучення значної кількості фінансових коштів, найчастіше фірми-суперники вдаються до конкурентної співпраці – «коопетиції». За визначенням Т. В. Лазоренко та О. С. Солосіча, коопетиція становить систему взаємовідносин між двома і більше суб'єктами економічної діяльності, засновану на одночасному поєднанні стратегій суперництва та партнерства [4]. Показовим тут є приклад взаємодії двох відомих транснаціональних корпорацій: виробників електроніки Apple та Samsung. Хоча ці дві компанії жорстко конкурують на ринку смартфонів (на якому вони разом контролюють майже половину продажів і практично всі прибутки галузі), їхні сильні та слабкі сторони багато в чому доповнюють одна одну. Обидва виробники дотримуються дуже різних підходів. В Apple лише декілька лінійок пристроїв у верхньому ціновому сегменті, і вона спирається на сторонніх підрядників у виробництві. Samsung Electronics, навпаки, охоплює всі сегменти ринку від дешевого до дорогого і є набагато більш вертикально інтегрованою (тобто сама виготовляє і деталі, і кінцеву техніку). Через це південнокорейська компанія відіграє роль ключового постачальника матриць OLED (світлодіодних екранів на органічних кристалах) і чіпів флеш-пам'яті для iPhone та iPad, а Apple отримує вигоди з величезних вкладень Samsung у заводи та науково-дослідні і дослідно-конструкторські

роботи [3; 6]. Навіть семирічні судові баталії за патенти не перервали ці поставки, бо для обох сторін діє рівновага Дж. Неша [1].

Поряд із цим однією з головних ознак сучасної олігополії є складний, через наявність високих бар'єрів, вступ нових фірм до галузі та ефект масштабу. Так, у секторі мікросхем світові бренди залежать від тайванської фабрики TSMC і унікальних літографічних верстатів (установок для лазерного друку мікросхем) нідерландської фірми ASML.

Дослідження процесів глобалізації спонукає також до врахування державної політики на олігополістичних ринках, що було обґрунтовано у працях П. Кругмана та в моделі стратегічної торговельної політики Дж. Брандера і Б. Спенсер. Використання державних субсидій і тарифів забезпечує перерозподіл прибутку від закордонних фірм до національних виробників усередині країни, тим самим гарантуючи державі чистий виграш [1; 7]. Наприклад, у Південній Кореї уряд обирав пріоритетні експортні галузі та надавав дотації й пільгові кредити великим корпораціям – «чеболам» для швидкого освоєння зовнішніх ринків. Схожі програми бюджетного субсидування заводів із випуску напівпровідників зараз реалізують США та країни ЄС.

В цілому аналіз викладеного матеріалу дає підстави стверджувати, що розвиток сучасної світової економіки веде до формування єдиного простору, де головними суб'єктами господарських відносин стають уже не окремі фірми-одинаки, а транснаціональні корпорації та їхні альянси. Поширення коопетиції змінило саме уявлення про побудову ланцюгів виробництва і проведення наукових розробок. Воно дає змогу зменшити руйнівні наслідки цінових воєн і водночас підсилити вигоди від спільної праці. Як доводить досвід Apple та Samsung, за умов високої вартості технологій і активної державної підтримки саме прагматичне поєднання суперництва з партнерством стає кращою стратегією, ніж тотальна війна на виснаження.

Список використаних джерел

1. Ігнатюк А. І. Економіка галузевих ринків : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 448 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anzhela-Ignatyuk/publication/308733150_Ekonomika_galuzevih_rinkiv/links/57ed79ed08ae03fa0e829702/Ekonomika-galuzevih-rinkiv.pdf
2. Радько В. М., Темченко О. А. Рефреймінг поняття конкурентних переваг: між стабільністю та адаптивністю. *Економічний простір*. 2025. № 200. С. 90–95. URL: https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/200-90-95-radko.pdf
3. Багатонаціональні підприємства та глобальна економіка : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнародних відносин ; за ред. О. Рогача. – Київ : ЦУЛ, 2020. 368 с. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/items/8918e165-cfbd-4b5c-8069-df015c6b157f
4. Лазоренко Т. В., Солосіч О. С. Коопетиція як сучасний підхід до стратегічного управління підприємством. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 6 (68). С. 96–100. URL: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_68_2018_ukr/15.pdf
5. Загарій В. К., Синільник В. В. Транснаціональні компанії і стратегічні альянси та їх вплив на світову економіку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 15, ч. 1. С. 110–113. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_1_2017ua/26.pdf
6. Матрунчик Д. М. Фінансування інновацій ТНК у контексті інноваційної трансформації економіки регіонів України. *Проблеми економіки*. 2023. № 4 (58). С. 41–47. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-4_0-pages-41_47.pdf
7. Міжнародна економіка : підручник / В. Г. Герасимчук та ін. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 532 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/mizhnarodna-ekonomika-2024-herasymchuk-compressed-1.pdf

Лук'яненко Іванна Ярославівна, здобувачка вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Александров Богдан Володимирович, доктор філософії, асистент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Після початку повномасштабної війни зовнішня торгівля України різко змінилася. Економіка дуже відкрита, оскільки за даними Світового банку, торгівля товарами й послугами становила 82,7 % ВВП у 2021 р., 87,4 % у 2022 р. і 77,8 % у 2024 р. [8]. Тому зміни в географії та структурі торгівлі прямо впливають на економічну стійкість країни та на її шлях до членства в ЄС.

Проблему вивчають як українські, так і зарубіжні дослідники. Т. Палієнко та В. Голопотелюк у статті «Трансформація зовнішньої торгівлі України в умовах геополітичних викликів» виокремлюють етапи змін у торгівлі у 2014-2024 рр. і наголошують на географічній переорієнтації та впливі війни й логістичних обмежень [5]. Польські аналітики K. Pawlak, A. Sojka та J. Strzelecki у звіті «Win-win for Ukraine and Central Europe» також указують, що торговельні потоки України переорієнтувалися від країн СНД до ЄС, а зв'язки з центральноєвропейськими сусідами поглибилися [7]. У цих тезах я розглядаю, чи зросла частка ЄС у торгівлі України завдяки збільшенню торгівлі з європейськими країнами, чи це сталося через втрату Україною інших ринків збуту.

Зміни в географії торгівлі добре видно (табл. 1, рис. 1), причому злам припадає саме на 2022 р. У 2021 р. на ЄС припадало 36,2 % українського експорту товарів та 37,5 % імпорту, а у 2024 р. уже 57,0 % і 45,4 % [4]. На перший погляд, це свідчить про успішну євроінтеграцію. Проте абсолютні показники дають іншу картину, адже вартість експорту до ЄС майже не змінилася (з 22,9 до 22,2 млрд дол., тобто на 3,1 % менше), тоді як увесь експорт України впав на 38,4 % (з 63,1 до 38,9 млрд дол.) [4]. Отже, частка ЄС зросла переважно тому, що Україна втратила інші ринки та частину виробничих потужностей, а не тому, що значно збільшила продажі до Європи. Це підтверджує й розрив із колишніми партнерами, адже частка країн СНД в експорті впала з 10,7 до 4,7 %, в імпорті з 19,3 до 1,0 % [4]. Імпорт з ЄС, навпаки, зростав швидко, а саме на 26,1 % (з 26,2 до 33,0 млрд дол.), тому сальдо торгівлі погіршилося з -3,3 до -10,8 млрд дол., а покриття імпорту експортом з 0,87 до 0,67. Інакше кажучи, на кожен долар імпорту з ЄС Україна у 2024 р. продавала йому товарів лише на 67 центів.

Таблиця 1

Товарна торгівля України з ЄС, 2019–2024 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт товарів до ЄС, млрд дол.	16,5	14,6	22,9	24,8	21,9	22,2
Частка ЄС в експорті, %	35,9	32,4	36,2	60,7	63,2	57,0

Продовження табл. 1

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Імпорт товарів з ЄС, млрд дол.	22,0	20,9	26,2	24,7	30,3	33,0
Частка ЄС в імпорті, %	36,5	40,3	37,5	44,5	47,4	45,4
Сальдо торгівлі з ЄС, млрд дол.	-5,5	-6,3	-3,3	+0,1	-8,3	-10,8
Покриття імпорту експортом, коеф.	0,75	0,70	0,87	1,00	0,72	0,67
Частка ЄС у товарообігу, %	36,2	36,6	36,9	51,3	53,0	49,4

Джерело: складено за даними [4]; сальдо й покриття - власні розрахунки.

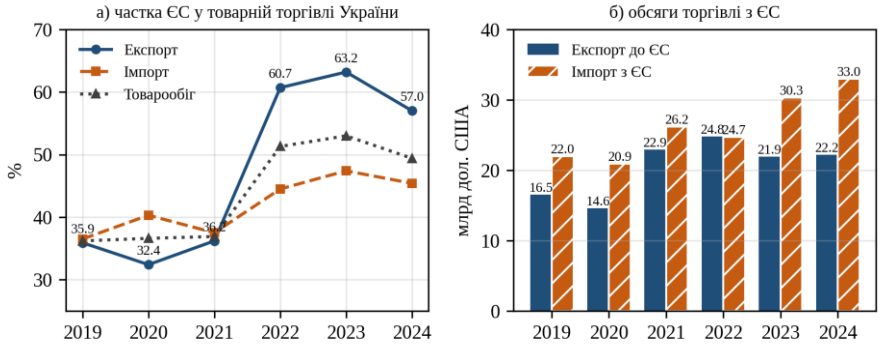

Рис. 1. **Динаміка торгівлі України з ЄС, 2019-2024 рр.**

Джерело: побудовано за даними [4].

На торгівлю впливали й воєнні та логістичні чинники, тому структура за країнами також змінилася. Імпорт із Болгарії та Греції зріс у 6,0 і 4,2 рази [4]. За даними Євростату, експорт пального з ЄС до України у 2024 р. був на 4,1 млрд євро більшим, ніж у 2021 р., бо воно замінило російське й білоруське [6]. Тому стрімке зростання імпорту з південних країн ЄС, імовірно, пов'язане насамперед з енергетикою, а не з появою нових торговельних можливостей.

Структура торгівлі залишається несиметричною. Зернові, олії та олійне насіння дають 39,1 % експорту до ЄС, а в імпорті найбільше енергоносіїв (17,1 %) і машин та транспорту (25,6 %) [3]. Українська продукція надходить до Європи переважно як сировина, а повертається у вигляді готових товарів із вищою доданою вартістю. Н. Калюжна та С. Дашков у статті «Assessment of technological pressure in Ukraine-EU trade» показують, що Україна експортує переважно технологічно менш складні товари й імпортує складніші [2]. Дані Євростату підтверджують асиметрію, адже у 2024 р. ЄС експортував до України на 42,8 млрд євро, а імпортував на 24,5 млрд євро (профіцит 18,3 млрд євро) [6]. Цифри відрізняються від українських через різну методологію обліку, але тенденція однакова.

У 2025 р. до цих проблем додалися нові, оскільки повернулися квоти й мита на частину аграрної продукції. НБУ оцінював втрати експорту за червень-грудень приблизно у 0,8 млрд дол. [1]. Наслідки видно вже в статистиці, адже за січень-серпень 2025 р. експорт до ЄС скоротився на 7,2 % (до 15,2 млрд дол.), зокрема експорт зернових на 40,7 %, тоді як імпорт зріс на 7,1 % (до 24,5 млрд дол.), а частка ЄС у товарообігу впала з 54,0 до 50,3 % [3]. Отже, ЄС залишається головним, але вже не безумовно сприятливим ринком.

З наведеного випливає кілька ризиків, і для кожного можна запропонувати шляхи зниження. По-перше, це залежність від квот і мит на аграрну продукцію. На мою

думку, у межах оновленої ЗВТ Україні варто домагатися не лише розширення квот на сировину, а й кращих умов для переробленої продукції (олії, борошна, м'яса птиці). По-друге, щодо сировинної структури експорту доцільно стимулювати переробку всередині країни через пільгове кредитування, страхування експортних кредитів і залучення європейських інвесторів. По-третє, зростання дефіциту через імпорт пального вимагає розвитку власного енергозабезпечення та урізноманітнення постачальників. Нарешті, потрібно шукати інші ринки, щоб не залежати від одного партнера.

Отже, трансформація торговельних зв'язків України з ЄС у 2019-2025 рр. має подвійний характер. З одного боку, ЄС остаточно став головним ринком, адже його частка в товарообігу зросла приблизно з 37 % до майже 50 %, а в експорті до понад 57 %. З іншого боку, цей результат значною мірою вимушений, оскільки війна закрила для України ринки СНД і ускладнила морську логістику, тому частка ЄС збільшилася за майже незмінного обсягу продажів до нього, тоді як імпорт з ЄС зростав, а дефіцит торгівлі збільшився більш ніж утричі. Звідси випливає мій головний висновок, що євроінтеграція поки що відкрила Україні доступ до ринку, але не змінила якість торгівлі. Експорт залишається сировинним, а імпорт є технологічним та енергетичним, тому будь-яке повернення квот і мит одразу вдаряє по аграрному сектору. Вважаємо, що майбутнє торгівлі з ЄС залежить не від подальшого зростання частки, а від зміни структури, тобто від більшої переробки й продукції з вищою доданою вартістю та різноманітності ринків збуту. Саме на цьому має зосередитися економічна дипломатія України в процесі вступу до ЄС.

Список використаних джерел

1. Інтерфакс-Україна. НБУ оцінює у 2025 р. скорочення експорту від повернення на довоєнний режим торгівлі з ЄС у $800 млн. 2025. URL: https://interfax.com.ua/news/economic/1077647.html (дата звернення: 20.10.2026).
2. Калюжна Н. В., Дашков С. О. Assessment of technological pressure in Ukraine–EU trade. *Ius Modernum*. 2024. № 135 (4). С. 69–85. DOI: https://doi.org/10.31617/3.2024(135)05.
3. Міністерство економіки України. Бюлетень стану торговельних відносин України з ЄС. 2025. URL: https://new.me.gov.ua/Documents/Print/6e6fc02e-cabf-4279-a232-65ab1e5ce839?lang=en-GB (дата звернення: 20.10.2026).
4. Національний банк України. Зовнішня торгівля товарами та послугами (за КПБ6, на основі даних Держстату). 2025. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.pdf (дата звернення: 20.10.2026).
5. Палієнко Т. П., Голопотелюк В. В. Трансформація зовнішньої торгівлі України в умовах геополітичних викликів. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2025. Т. 10. С. 160–168.
6. Eurostat. Trade in goods with Ukraine in 2024. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250507-1 (дата звернення: 20.10.2026).
7. Pawlak K., Sojka A., Strzelecki J. *Win-win for Ukraine and Central Europe: The Economic Implications of Ukraine's Accession to the EU*. Warsaw : Polish Economic Institute, 2025. URL: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2025/07/PEI_Report_Ukraine-and-EU.pdf (дата звернення: 20.10.2026).
8. World Bank. Trade (% of GDP) – Ukraine. *World Development Indicators*. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=UA (дата звернення: 20.10.2026).

СЕКЦІЯ 3.
МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Бойко Андрій Володимирович, здобувач вищої освіти
Харківський національний університет радіоелектроніки; Україна

ЦИРКУЛЯРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВІДХОДІВ

Сучасний розвиток деревообробної промисловості відбувається в умовах посилення вимог до раціонального використання природних ресурсів, зменшення виробничих втрат і переходу до екологічно орієнтованих моделей господарювання. За традиційної лінійної моделі деревина проходить послідовні стадії заготівлі, переробки та споживання, тоді як залишки виробництва часто розглядаються як побічний продукт або витрати, пов'язані з їх видаленням. Циркулярна модель передбачає інший підхід: виробничі залишки розглядаються як потенційна сировина для створення нової продукції, енергії та додаткової економічної вартості. Для деревообробних підприємств це питання має особливе значення, оскільки технологічні процеси пиляння, стругання, шліфування, сушіння та виготовлення меблевих і плитних матеріалів супроводжуються утворенням різних за фізичними властивостями й обсягами деревних залишків. До них належать обрізки, тирса, стружка, кора, тріска та інші побічні продукти переробки. Їх накопичення без належної системи сортування та використання означає втрату потенційної економічної вигоди.

У дослідженні [1] циркулярна трансформація деревообробних підприємств розглядається як складова сталого розвитку лісового сектора України, що передбачає формування нових бізнес-моделей, підвищення доданої вартості продукції та раціональне використання природного капіталу. Водночас економічний ефект циркулярних рішень залежить не лише від технологічної можливості переробити залишки, а й від наявності ринків збуту, відповідної інфраструктури та обґрунтованої системи управління матеріальними потоками.

Проблематика повторного використання деревини та виробничих залишків набуває дедалі більшої уваги в українських наукових дослідженнях. Зокрема, в [2] досліджується формування напрямів перероблення деревинних залишків на основі каскадного використання деревини й матеріально-балансового моделювання. Автори [3] аналізують енергетичний потенціал деревообробної промисловості України та обґрунтовують можливості використання виробничих залишків, зокрема обрізків, тирси, стружки, кори та тріски, для виготовлення твердого біопалива. Г.Б. Перепеліцин пропонує методичний підхід до визначення рівня каскадного використання деревних ресурсів, пов'язуючи його з підвищенням ресурсоефективності та зменшенням екологічного навантаження [4]. Сучасні дослідження підтверджують необхідність переходу від простого видалення або

утилізації деревних залишків до формування багаторівневої системи їх повторного залучення у виробництво.

Циркулярна трансформація деревообробного підприємства передбачає формування замкнутих або частково замкнутих матеріальних потоків, за яких залишки одного технологічного процесу стають ресурсом для іншого. Економічний зміст такого підходу полягає у зменшенні потреби в первинній сировині, скороченні витрат на поводження з відходами та формуванні додаткових джерел доходу. Залежно від фізичних характеристик, ступеня забруднення, вологості та фракційного складу деревні залишки можуть бути спрямовані на різні напрями повторного використання (табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрями економічного використання деревних відходів

Вид деревних залишків	Можливий напрям використання	Економічний результат
Великі обрізки, короткомірні відрізки	Виготовлення невеликих дерев'яних деталей, заготовок, елементів меблів	Отримання додаткової товарної продукції
Технологічна тріска	Виробництво деревинно-стружкових плит, целюлозно-паперова промисловість	Заміщення частини первинної сировини
Тирса та дрібна стружка	Виготовлення гранул і брикетів	Додатковий дохід від реалізації біопалива
Кора та інші залишки	Енергетичне використання за умови відповідності вимогам до палива	Часткове заміщення придбаних енергоресурсів
Відходи придатної якості після сортування	Повторне використання у власному виробництві	Скорочення матеріальних витрат

Особливу роль у формуванні циркулярної моделі відіграє каскадне використання деревини. Його сутність полягає у послідовному залученні матеріалу до виробничих процесів із максимально можливим збереженням його корисних властивостей. Пріоритет надається повторному використанню деревини для виготовлення продукції, а енергетичне використання розглядається як наступний етап для залишків, які вже не можуть бути ефективно використані як матеріальна сировина.

Економічні переваги повторного використання деревних залишків можна систематизувати за кількома напрямами: скорочення закупівель первинної сировини; зниження витрат на видалення та зберігання відходів; отримання доходів від реалізації вторинної продукції; зменшення витрат на придбання енергоресурсів; підвищення стійкості підприємства до коливань цін на деревину та енергоносії. Для обґрунтування доцільності впровадження циркулярних рішень необхідно оцінювати не лише фізичний обсяг перероблених залишків, а й економічний результат їх залучення у виробничий обіг. З цією метою пропонується використовувати систему показників (табл. 2).

Таблиця 2

Показники оцінювання економічної результативності повторного використання деревних відходів

Показник	Формула розрахунку	Економічний зміст
Коефіцієнт повторного використання відходів	Кпв = Qпв / Qз × 100%	Частка відходів, залучених до повторного використання
Рівень матеріального відновлення	Кмв = Qм / Qз × 100%	Частка відходів, використаних для виготовлення матеріальної продукції
Вихід вторинної продукції	Квп = Qвп / Qпв × 100%	Обсяг отриманої продукції відносно обсягу залучених відходів
Економія первинної сировини	Ес = Qзм × Цс	Вартість заміщеної первинної сировини
Чистий економічний ефект	Еч = Дв + Ес + Ев − Вп	Результат з урахуванням доходів, економії та витрат
Рентабельність проєкту	R = Еч / Вп × 100%	Відносна результативність витрат на впровадження

Примітка: Qпв – обсяг повторно використаних відходів; Qз – загальний обсяг утворених відходів; Qм – обсяг відходів, спрямованих на матеріальну переробку; Qвп – обсяг вторинної продукції; Qзм – обсяг заміщеної первинної сировини; Цс – ціна первинної сировини; Дв – дохід від реалізації вторинної продукції; Ев – економія витрат на енергоресурси; Вп – витрати на збирання, сортування, транспортування, переробку та обслуговування обладнання.

Важливо, що економія первинної сировини та дохід від реалізації вторинної продукції мають враховуватися без подвійного рахунку. Якщо відходи використовуються у власному виробництві, економічний результат визначається через вартість фактично заміщеної сировини. Якщо вторинна продукція реалізується стороннім споживачам, враховується відповідний дохід. Попри наявність економічних передумов, впровадження повторного використання деревних відходів супроводжується низкою обмежень (табл. 3).

Таблиця 3

Бар'єри та економічні інструменти циркулярної трансформації деревообробних підприємств

Основний бар'єр	Можливий економічний інструмент	Очікуваний результат
Відсутність системи сортування	Впровадження обліку та роздільного накопичення залишків	Підвищення якості вторинної сировини
Високі початкові інвестиції	Поетапне оновлення обладнання, лізинг, інвестиційні програми	Зниження фінансового навантаження
Значні логістичні витрати	Локальні центри збирання та переробки	Скорочення витрат на транспортування

Продовження табл. 3

Основний бар'єр	Можливий економічний інструмент	Очікуваний результат
Нестабільний попит на вторинну продукцію	Довгострокові договори з переробниками та споживачами	Підвищення передбачуваності доходів
Недостатня координація виробничих потоків	Цифровий облік обсягів і напрямів використання залишків	Оптимізація матеріальних потоків

Важливим напрямом подальшого розвитку є формування міжгалузевої взаємодії, за якої відходи одного підприємства можуть використовуватися як сировина іншим виробником. Це передбачає розвиток партнерств між деревообробними підприємствами, виробниками плитних матеріалів, підприємствами біоенергетики та локальними споживачами. У такій системі економічна вигода формується не лише на рівні окремого підприємства, а й у межах регіональних виробничих ланцюгів. Циркулярна трансформація деревообробної промисловості має базуватися на поєднанні технологічних, організаційних та економічних рішень.

Список використаних джерел

1. Пелюх О., Кійко О., Соловій І., Ільків М., Лавний В., Савка Д., Луценко А., Чопенко Н., Яріш О. Інтегрований підхід до циркулярної трансформації підприємств деревообробної галузі лісового сектора економіки. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2026. № 30. С. 236–255.
2. Гайда С. В., Киянка В. В. Formation of processing pathways for wood residues in the forest sector. *Forestry Education and Science: Current Challenges and Development Prospects*. DOI: https://doi.org/10.36930/conf0207.
3. Кизим М. О., Губарєва І. О., Іляш О. І. Оцінка енергетичного потенціалу деревообробної промисловості України та країн світу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. № 4. С. 280–284.
4. Перепеліцин Г. Б. Оцінка рівня каскадного використання деревини в Україні та країнах світу. *Бізнес Інформ*. 2026. № 2. С. 167–178.
5. Лицур І., Несторяк Ю. Інвестування сфери поводження з деревними відходами в Україні: проблеми, інститути та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2026. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-153.
6. Єфанов В. Використання принципів циркулярної економіки та замкнутих циклів у виробництві для мінімізації відходів та зменшення навантаження на навколишнє середовище. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-95.

СЕКЦІЯ 4.
ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Бутова Ангеліна Леонідівна, здобувачка вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Україна

Науковий керівник: Гребенюк Наталія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, старший викладач ЗВО
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне регулювання інвестиційної діяльності є одним із найважливіших важелів формування сучасної національної економіки, спрямованим на реалізацію єдиної економічної, науково-технічної та соціальної політики держави. Правову основу цього процесу закладають Господарський кодекс України, Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про цінні папери і фондову біржу», а також понад сотня інших нормативно-правових актів, які регламентують інвестиційні відносини [1]. Головне завдання державного впливу полягає у створенні сприятливих правових, економічних та організаційних умов для залучення капіталу, вирівнюванні сукупного попиту та пропозиції, забезпеченні ефективного використання ресурсів і спрямуванні інвестиційних потоків у пріоритетні галузі [2].

Сучасне регулювання інвестиційного процесу в Україні базується на принципах послідовної децентралізації, що передбачає поступову передачу функцій безпосереднього забезпечення інвестиціями господарюючим суб'єктам. Водночас відбувається важлива трансформація механізмів фінансування: здійснюється перехід від переважно бюджетного фінансування до розширеного кредитування та впровадження комбінованих джерел інвестування [2]. При розміщенні централізованих капітальних вкладень держава віддає перевагу конкурсній основі, стимулюючи насамперед реконструкцію та технічне переобладнання вже діючих підприємств, а не нове будівництво. Також ключовими елементами політики є адресність фінансування відповідно до державних цільових програм і запровадження надійної системи страхування інвестиційних ризиків [3].

Механізм державного регулювання реалізується через поєднання методів прямого управління та регулювання загальних умов інвестиційної діяльності [2]. Пряме управління здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади і передбачає макроекономічне прогнозування й розробку державних програм, закладання обсягів інвестування у державний та місцеві бюджети, а також розміщення державних замовлень і контроль за їх виконанням. З іншого боку, регулювання умов діяльності охоплює формування податкової, митної, амортизаційної та грошово-кредитної політики, що дозволяє стимулювати приватну та іноземну ініціативу без прямого втручання в операційну діяльність інвесторів [1].

Ключовим інструментом забезпечення безпеки та ефективності інвестиційних процесів є державна експертиза проектів і програм. Обов'язковій державній експертизі підлягають усі проекти, які фінансуються за рахунок бюджетних або позабюджетних коштів, з метою оцінки їхньої соціально-економічної ефективності та відповідності пріоритетам держави. Інвестиції, що залучаються з інших джерел, проходять обов'язкову перевірку на дотримання екологічних, санітарно-гігієнічних, архітектурних, будівельних та пожежних норм безпеки [3]. Окремо регламентується експертиза проектів із залученням іноземного капіталу для підтвердження обґрунтованості надання їм спеціальних митних або податкових пільг.

Важливе місце в системі регулювання посідає залучення та захист іноземних інвестицій. Вони можуть здійснюватися через часткову участь у спільних підприємствах, створення суб'єктів зі стовідсотковим іноземним капіталом, придбання нерухомого майна, цінних паперів, прав на використання землі або укладення договорів про розподіл продукції. Для активізації інвестиційної діяльності, нарощування експорту та трансферу новітніх технологій держава може створювати спеціальні (вільні) економічні зони із пільговими режимами господарювання. При цьому держава законодавчо гарантує рівноправність усім суб'єктам інвестиційної діяльності незалежно від форми власності, захист від безоплатної націоналізації чи реквізиції, а також повне відшкодування збитків у разі неправомірних дій державних органів [2].

Список використаних джерел

1. https://buklib.net/books/25736/
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text
3. https://studfile.net/preview/9816002/page:4/

Атаманчук Ян Федорович, здобувач другого курсу, факультету обліку та фінансів, спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський державний аграрний університет; Україна

Науковий керівник: Капаєва Людмила Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, економічних досліджень і туризму
Полтавський державний аграрний університет; Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ. ПСИХОЛОГІЯ ФІНАНСІВ

Поведінкові фінанси – це галузь, яка досліджує взаємозв'язок психологічних чинників і фінансової поведінки, пояснюючи причини відхилення реальних рішень людей від моделей раціонального економічного вибору [1]. Поведінкові фінанси ґрунтуються на розумінні того, що інвестори не завжди ухвалюють фінансові рішення виключно на основі логічних міркувань, об'єктивного аналізу інформації та раціональної оцінки можливих ризиків. Їхня поведінка значною мірою залежить від психологічних особливостей, емоційного стану, індивідуального досвіду та здатності контролювати власні імпульси. Зокрема, під впливом страху, надмірної впевненості, прагнення уникнути втрат або схильності наслідувати дії інших учасників ринку інвестори можуть приймати рішення, які не завжди відповідають їхнім довгостроковим фінансовим інтересам.

Переконані, поведінкові фінанси дають змогу осмислити причини ринкової неефективності та особливості поведінки інвесторів, які залишаються поза належною увагою традиційних фінансових теорій. Такий підхід поглиблює розуміння закономірностей функціонування фінансових ринків і психологічних механізмів ухвалення фінансових рішень.

Перспективним напрямом розвитку поведінкових фінансів є психологія фінансів, яку ще називають «поведінковими фінансами 2.0». Ця наука лише починає формуватися. Вона вивчає, як розум і поведінка конкретної людини впливають на її рішення про витрати та заощадження. Основою для неї є лише психологія, зокрема клінічна та соціальна, психологія навчання та розвитку, а також психологія особистісних відмінностей.

Відмінність у тому, що основою поведінкових фінансів є емоції окремої людини чи всього суспільства. Психологія фінансів натомість спирається на особистісну фінансову поведінку та родинні «грошові сценарії». Якщо в родині звикли зберігати заощадження в доларах, дитина, швидше за все, робитиме так само, навіть коли гривневі ОВДП дали б більший дохід.

Поведінкові фінанси вважають ширшим поняттям, оскільки вони вивчають людину як частину суспільства, тоді як психологія фінансів зосереджується на самій особистості. Точками перетину цих двох галузей є психологія та соціологія, а частково й культурологія. Урахування емоцій, когнітивних упереджень, індивідуальних переконань і психологічних особливостей дає змогу глибше зрозуміти механізми прийняття фінансових рішень та причини відхилення реальної поведінки учасників ринку від раціональних економічних моделей.

Таким чином, інтеграція психологічних знань в економічну практику сприятиме вдосконаленню процесів ухвалення фінансових рішень як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях.

Подальші дослідження у цій сфері передбачають поглиблене вивчення психологічних чинників фінансового вибору, впливу емоційного стану на інвестиційну діяльність, а також розроблення підходів до підвищення фінансової грамотності та формування відповідальної фінансової поведінки.

Список використаних джерел

1. Beiing Human. Поведінкові фінанси: дослідження перетину психології та фінансів. LinkedIn. 31.08.2023. URL: https://ua.linkedin.com/pulse/behavioral-finance-exploring-intersection-psychology-beinghumans?tl=uk (дата звернення: 08.11.2026).

Васьковець Аліна Олександрівна, здобувач освітнього ступеня магістр інституту економіки і права
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького; Україна

Науковий керівник: Костогриз Вікторія Григорівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку і фінансів
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького; Україна

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Забезпечення фінансової стійкості банківського сектору в умовах макроекономічної нестабільності вимагає перегляду традиційних підходів до управління кредитною діяльністю. Збереження високого рівня ліквідності при одночасному стимулюванні кредитування реального сектору економіки формує потребу в розробці нових механізмів мінімізації кредитних ризиків. Традиційні інструменти оцінки позичальників та моніторингу кредитних портфелів демонструють знижену ефективність під час кризових явищ, що призводить до накопичення непрацюючих кредитів (NPL) [1].

Метою дослідження є обґрунтування практичних заходів та стратегічних напрямів підвищення ефективності управління кредитною діяльністю банківських установ.

Аналіз діючих систем кредитного менеджменту у вітчизняних банках свідчить про необхідність зміщення фокусу з реактивного на превентивне управління ризиками. Для оптимізації кредитної діяльності комерційного банку пропонується впровадження комплексу заходів за трьома ключовими векторами: модернізація скорингових систем, автоматизація моніторингу та диверсифікація портфеля через інструменти розподілу ризиків.

По-перше, стратегічним напрямом вдосконалення є перехід від статичного до динамічного (поведінкового) кредитного скорингу на базі алгоритмів машинного навчання (Machine Learning). Діючі моделі переважно спираються на історичні фінансові дані клієнта. Впровадження предиктивної аналітики дозволить оцінювати ймовірність дефолту (PD – Probability of Default) у режимі реального часу, враховуючи транзакційну активність, регулярність сплати комунальних платежів та податків. Це забезпечить зниження рівня відмов для надійних клієнтів та мінімізує видачу коштів прихованим банкрутам.

По-друге, необхідним кроком є розробка та імплементація Системи раннього попередження (Early Warning System, EWS) для корпоративного кредитного портфеля. Дана система передбачає автоматизований моніторинг тригерів погіршення фінансового стану позичальника до моменту виникнення фактичної прострочки. До таких тригерів відноситься: різке зниження оборотів за поточними рахунками, зміна керівництва компанії, поява судових позовів у реєстрах або виникнення податкового боргу. Реакція банку на спрацювання тригерів (реструктуризація, вимога додаткового забезпечення) дозволить захистити капітал банку на ранніх етапах.

По-третє, в умовах обмеженого платоспроможного попиту, підвищення прибутковості кредитної діяльності можливе за рахунок активізації бланкового (беззаставного) кредитування малого та середнього бізнесу з використанням державних портфельних гарантій. Синхронізація внутрішніх кредитних продуктів банку з державними програмами компенсації відсоткових ставок дозволяє нівелювати частину ризику неповернення за рахунок державних гарантій, одночасно нарощуючи обсяги працюючого кредитного портфеля без суттєвого тиску на регулятивний капітал.

Отже, впровадження запропонованих заходів - алгоритмів поведінкового скорингу, системи раннього реагування (EWS) та інтеграції державних інструментів розподілу ризиків - формує комплексний механізм вдосконалення кредитної діяльності банку. Запропоновані кроки дозволять комерційним банкам оптимізувати операційні витрати на супровід проблемної заборгованості, підвищити якість кредитного портфеля та забезпечити стабільну генерацію процентного доходу навіть в умовах економічної невизначеності.

Список використаних джерел

1. Вінницька О. Теоретичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківських установ. *Економічні горизонти*. 2024. № 2–3(28). С. 275–284. DOI: https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(28).2024.312238.
2. Ерастов В., Юхименко В. Управління кредитним ризиком банку: теоретичні засади та шляхи вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74. DOI: https://doi.org/10.3278 2/2524-0072/2025-74-148.

СЕКЦІЯ 5.
ОБЛІК, АУДИТ І ОПОДАТКУВАННЯ

Якименко Вікторія Валеріївна, здобувач вищої освіти 1 курсу магістратури факультету фінансів та обліку
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Чуєнков Андрій Андрійович, доктор філософії, асистент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет; Україна

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність діяльності підприємств значною мірою залежить від стабільності економічного середовища, яке формує передумови для планування, раціонального використання ресурсів та реалізації стратегічних цілей. Проте внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році український бізнес зіткнувся з низкою безпрецедентних викликів, серед яких руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, порушення логістичних зв'язків, зростання витрат і загальна економічна нестабільність. Зазначені обставини ускладнюють прогнозування результатів діяльності підприємств та зумовлюють необхідність удосконалення підходів до управління їхніми фінансовими ресурсами.

За таких умов особливого значення набуває стратегічний управлінський облік, спрямований на формування інформації для обґрунтування управлінських рішень з урахуванням внутрішніх можливостей підприємства та впливу зовнішніх чинників. Одним із його важливих інструментів є бюджетування, яке забезпечує взаємозв'язок між стратегічним плануванням, розподілом ресурсів і контролем фінансово-господарської діяльності.

У науковій літературі бюджетування розглядається «як інструмент оперативного фінансового планування, що передбачає послідовну трансформацію стратегічного фінансового плану в систему поточних планів та є складовою управлінського обліку й поточного контролю» [1].

У системі стратегічного управлінського обліку бюджети класифікують за періодом планування, змістом та можливістю адаптації до змін обсягів діяльності. Залежно від горизонту планування бюджети поділяють на короткострокові (до 1 року), середньострокові (1 – 3 роки), довгострокові (понад 3 роки). За цільовим призначенням розрізняють «операційні, фінансові, головні, допоміжні та спеціальні, а залежно від врахування змін обсягів діяльності — статичні та гнучкі» [2]. Операційні бюджети спрямовані на планування поточної діяльності підприємства, тоді як фінансові відображають прогнозні грошові потоки, інвестиції та фінансові результати. В умовах економічної невизначеності зростає роль гнучких бюджетів, які дозволяють коригувати планові показники відповідно до змін обсягів виробництва та реалізації продукції.

Застосування бюджетування дає змогу підприємству визначати потребу у фінансових і матеріальних ресурсах, планувати напрями їх використання та контролювати відповідність фактичних результатів установленим показникам. Водночас нестабільність зовнішнього середовища зумовлює необхідність оперативного перегляду бюджетних показників, оцінювання потенційних ризиків та формування фінансових резервів для реагування на непередбачені обставини. Це сприяє більш раціональному використанню обмежених ресурсів і створює передумови для збереження безперервності господарської діяльності.

Необхідність перегляду традиційних підходів до бюджетування підтверджується результатами опитувань Національного банку України. Зокрема, за підсумками III кварталу 2026 року 82,8% опитаних підприємств визначили воєнні дії та їх наслідки основним чинником, що обмежує можливості нарощування виробництва. Серед інших суттєвих перешкод респонденти відзначали дефіцит кваліфікованих працівників, високі ціни на енергоносії та сировину, а також нестачу оборотних коштів [3]. Зазначені чинники безпосередньо впливають на формування бюджетів виробництва, закупівель, витрат і руху грошових коштів.

У дослідженні Т. П. Басюк, присвяченому бюджетуванню підприємств харчової промисловості в умовах економіки воєнного стану, обґрунтовано доцільність скорочення бюджетного періоду до кварталу або місяця [4]. Такий підхід дозволяє частіше переглядати планові показники, однак не усуває ризику їх невідповідності фактичним умовам господарювання. Тому важливим є поєднання короткострокового планування з використанням гнучких бюджетів та сценарного прогнозування.

Особливу увагу доцільно приділити бюджетному контролю, оскільки просте порівняння фактичних витрат із початковим бюджетом не завжди забезпечує об'єктивну оцінку результатів діяльності. Як зазначає Н. Є. Скоробогатова, «застосування гнучкого бюджету передбачає перерахунок планових змінних витрат відповідно до фактичного обсягу діяльності за збереження планової величини постійних витрат» [5].

Удосконалення бюджетування в умовах сьогодення має передбачати також посилення контролю за грошовими потоками. Доцільним є формування короткострокового платіжного прогнозу з щотижневим оновленням очікуваних надходжень і виплат. При цьому пріоритетність платежів варто визначати з урахуванням необхідності фінансування критично важливих операційних процесів, виконання обов'язкових зобов'язань та підтримання мінімально необхідного залишку грошових коштів. Такий підхід дозволятиме завчасно ідентифікувати можливі касові розриви й обґрунтовувати потребу в додатковому фінансуванні.

Отже, в умовах воєнного стану ефективність бюджетування визначається не лише точністю початкових прогнозів, а передусім здатністю системи управлінського обліку своєчасно виявляти відхилення та забезпечувати коригування управлінських рішень. Поєднання гнучкого бюджетування, регулярного бюджетного контролю та короткострокового планування грошових потоків створює передумови для раціонального використання ресурсів, підтримання платоспроможності й фінансової стійкості підприємства.

Список використаних джерел

1. Тодосійчук В. Л., Алескерова Ю. В. Бюджетування як інноваційний підхід в управлінні аграрним підприємством. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 524–529. http://global-national.in.ua/archive/10-2016/109.pdf

2. Скоробогатова Н. Є. *Бюджетування в управлінні : конспект лекцій*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 63-66 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3fmb_finan/Byudzhetuvannya-v-upravlinni.2023.Skorobohatova.pdf
3. Національний банк України. *Ділові очікування підприємств України. III квартал 2026 року*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2026-Q3.pdf?v=19
4. Басюк Т. П. Актуалізація процесу бюджетування на підприємствах харчової промисловості в умовах економіки воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1595/1534
5. Скоробогатова Н. Є. *Бюджетування в управлінні : конспект лекцій*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 105-106 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3fmb_finan/Byudzhetuvannya-v-upravlinni.2023.Skorobohatova.pdf

Худенко Марина Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету менеджменту, обліку та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет; Україна

Науковий керівник: Добрунік Тетяна Пилипівна, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, організації та обліку в АПК
Одеський національний економічний університет; Україна

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Підприємництво виступає фундаментальним базисом національної економічної системи, оскільки воно забезпечує створення робочих місць, сприяє розвитку конкурентного середовища, стимулює інноваційну активність та формує основні джерела надходжень до бюджетів усіх рівнів. В умовах повномасштабного воєнного стану вітчизняний бізнес стикається із руйнуванням інфраструктури, деструкцією логістики, дефіцитом капіталу та високими безпековими ризиками.

За таких обставин податкова політика держави має виконувати не лише фіскальну, а й стимулюючу, компенсаційну та антикризову функції. Водночас ефективне податкове регулювання вимагає дотримання балансу між наповненням державного бюджету та створенням умов для збереження й розширення підприємницької активності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційних підходів до пільгового оподаткування та формування нової моделі податкового стимулювання, орієнтованої на інвестиції, інновації та післявоєнне відновлення України.

Відповідно до Податкового кодексу України, податкова пільга – це передбачене законодавством звільнення платника від обов'язку щодо нарахування та сплати податку (збору) або його сплата в меншому розмірі за наявності законодавчо визначених підстав.

Податкові пільги надаються у формах:

- податкового вирахування (знижки);
- зменшення податкового зобов'язання після нарахування;
- встановлення зниженої ставки;
- повного звільнення від сплати.

Використання пільги є суб’єктивним правом платника [1].

У теоретико-правовій науці податкову пільгу розглядають як інструмент непрямого державного економічного регулювання, що виконує три ключові функції: компенсаційну (вирівнювання умов для окремих категорій платників), стимулюючу (заохочення пріоритетних видів діяльності та витрат) та гарантуючу (забезпечення правової передбачуваності для інвесторів) [2, с.100].

Крім того, надання податкових пільг і відстрочок виступають як одна з форм державної допомоги, що вимагає оцінки їх сумісності з принципами вільної економічної конкуренції.

В Україні сформовано низку спеціальних податкових режимів, кожен з яких орієнтований на підтримку конкретних сегментів господарюючого сектору:

1. спрощена система оподаткування. Регламентована ПКУ та узгоджена із законодавтсвом України, спрощена система знижує податкове та адміністративне навантаження на МСП. У період воєнного стану запроваджено тимчасові пільги: звільнення ФОП 1 та 2 груп у зонах бойових дій/окупації від сплати єдиного податку, а також повне звільнення мобілізованих ФОП від єдиного податку, ЄСВ та звітності [1].

2. спеціальний податковий режим Дія.City. що дає ІТ-сектору гарантію стабільності умов на 25 років. Ключові пільги режиму:

- ставка ПДФО 5% для найманих працівників;
- ЄСВ у розмірі 22% від мінімальної зарплати;
- вибір між податком на прибуток (18%) та податком на виведений капітал (9%);
- стимулювання інвестицій у стартапи [3].

3. податкові стимули для індустріальних парків. Резидентам надаються:

- звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови реінвестування прибутку;
- звільнення від ПДВ та мита при імпорті обладнання для власних потреб;
- право місцевих рад зменшувати ставки земельного податку та податку на нерухомість (до 0%) [1].

Незважаючи на наявність позитивних регуляторних важелів, чинна практика застосування податкових пільг в Україні характеризується низкою системних проблем і суперечностей. Передусім, необґрунтоване надання пільгових режимів спричиняє суттєві фіскальні втрати доходів державного та місцевих бюджетів, причому левова частка преференцій концентрується у традиційних галузях замість підтримки високотехнологічних та наукоємних секторів економіки [4, с.139].

Одночасно з цим вибірковий розподіл податкових переваг окремим суб'єктам господарювання порушує принцип рівності та загальності оподаткування [4, с.136]. Вагомою деструктивною проблемою є відсутність в Україні системного моніторингу та оцінки результативності наданих пільг, через що обсяги недоотриманих бюджетних коштів фактично не зіставляються з реально досягнутим економічним ефектом у вигляді залучення нових інвестицій чи створення робочих місць [4, с.138]. Також, функціонування преференційних режимів створює високі ризики їх використання в схемах агресивного податкового планування, зокрема через «дроблення бізнесу».

Подолання виявлених суперечностей вимагає концептуального переходу від формального надання пільг до результативного податкового стимулювання, орієнтованого на інвестиції, зайнятість та економічне відновлення.

Сформовано такі основні напрями реформування:

1. адресність стимулів: спрямування пільг виключно на підприємства, що здійснюють капітальні інвестиції, науково-дослідні розробки та розвиток виробництва у регіонах відновлення;

2. результативна модель (KPI): прив'язка пільг до обсягу реінвестованого прибутку, створення робочих місць із зарплатою вище середньогалузевої та зростання експорту;

3. системний моніторинг: запровадження щорічної оцінки аналізу витрат і вигод для кожного виду пільг з автоматичною скасуванням неефективних важелів;

4. диференціація пільг: врахування розміру бізнесу, регіонального фактора та рівня інновацій;

5. законодавча стабільність: фіксація довгострокових (5–10 років) правил інвестиційних пільг за прикладом Дія.City [3].

Отже, податкові пільги є дієвим регуляторним важелем державного впливу, здатним підтримувати фінансову ліквідність суб'єктів господарювання та стимулювати інвестиційну активність у періоди високої невизначеності та кризи. Водночас сучасна вітчизняна система пільгового оподаткування демонструє високий рівень фрагментарності, ризики нерівної конкуренції та недостатній моніторинг їхньої підсумкової результативності. Стратегічний вектор подальшого реформування полягає в переході до прозорої, адресної та результативної системи податкових стимулів, яка гармонізується з вимогами євроінтеграції та забезпечує збалансованість публічних інтересів держави й приватних інтересів суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-17. Ст. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 29.10.2026).
2. Жаворонок А. В. Податкові стимули як інструменти економічного розвитку: теорія та практика. *Modern Economics*. 2026. № 56. С. 99-106. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V56(2026)-14 (дата звернення: 29.10.2026).
3. Спеціальний податковий режим Дія Сіті. Головне управління ДПС у Тернопільській області : офіційний вебпортал. 2022. 5 травня. URL: https://tr.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-581918.html (дата звернення: 29.10.2026).
4. Савіцька С. І. Податкові пільги як інструмент податкового регулювання в Україні. *Modern Economics*. 2021. № 26. С. 135-140. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V26(2021)-20 (дата звернення: 29.10.2026).

СЕКЦІЯ 6.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ПОСЛУГ

Кульчицький Олег Іванович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

Науковий керівник: Кравченко Олена Олексіївна, канд. екон. наук, доцент кафедри підприємництва і маркетингу
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

СТРАТЕГІЧНА УЗГОДЖЕНІСТЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифрові інструменти можуть скоротити тривалість окремої операції, але не змінити траєкторію розвитку підприємства. Автоматизована система обліку прискорює підготовку звітності; електронний канал продажу розширює доступ до споживача; аналітична панель робить показники доступними керівникові. Проте жодна з цих змін окремо не доводить, що підприємство посилило конкурентну позицію чи створило нове джерело економічної цінності. Розрив між технологічним упровадженням і стратегічним результатом становить центральну проблему цифрової трансформації підприємницької діяльності.

Мета дослідження – запропонувати підхід до узгодження цифрових інструментів зі стратегічними пріоритетами підприємства, який дозволяє відрізняти локальну автоматизацію від змін, здатних забезпечити розвиток бізнесу. Методологічну основу становлять порівняльний аналіз наукових концепцій, логічне моделювання причинно-наслідкових зв'язків і систематизація показників управлінської результативності.

У ресурсній концепції Дж. Барні конкурентна перевага пов'язана не із самою наявністю ресурсів, а з їх особливими властивостями та можливістю підприємства використати їх краще за суперників [1]. Це пояснює, чому придбання масово доступної CRM-системи не забезпечує автоматичної диференціації. Стратегічну цінність може створити поєднання накопичених клієнтських даних, компетентностей персоналу, регламентів взаємодії та здатності змінювати товарну пропозицію за результатами аналітики.

У концепції динамічних здібностей Д. Тіса наголос зроблено на розпізнаванні можливостей, їх використанні та реконфігурації ресурсів [2]. Для цифрових проєктів це означає потребу не лише вибрати програмний продукт, але й виявити управлінське обмеження, перебудувати процес і закріпити нові практики ухвалення рішень. Г. Віаль розглядає цифрову трансформацію як процес, у якому технології спричиняють стратегічні реакції й зміну способів створення цінності, а результат залежить також від організаційних бар'єрів [3]. Українські науковці О. Трофименко, К. Бояринова та В. Мельничук аналізують передумови вибору стратегії цифрової трансформації підприємств [5].

На цій основі пропонується розрізняти три рівні ефекту цифровізації. Операційний ефект характеризує локальні зміни у витратах, швидкості чи точності виконання дій. Управлінський – появу якіснішої інформації, нових правил координації та підвищення своєчасності рішень. Стратегічний – зміну конкурентних можливостей, бізнес-моделі, клієнтської цінності або стійкості підприємства. Переходи між рівнями не є автоматичними: операційна економія може не трансформуватися у стратегічний розвиток, якщо отримані ресурси не спрямовано на пріоритетні цілі.

Для відбору цифрових ініціатив доцільно застосовувати логіку «стратегічне обмеження – управлінська зміна – цифровий інструмент – вимірюваний результат». Вона змінює традиційний порядок обґрунтування проєктів: спочатку визначається проблема розвитку, а лише після цього обирається технологія. Наприклад, нестабільність повторних продажів може вимагати перегляду клієнтської політики та інтеграції CRM; надлишкові запаси – синхронізації попиту, закупівель і складського обліку; повільне реагування на зміни ринку – запровадження аналітичних процедур і BI. О. Каламан, О. Дишкантюк і К. Власюк пов’язують цифрові зміни зі стратегією розвитку та клієнтоорієнтованими бізнес-моделями [6].

Застосування такого підходу доцільно доповнити матрицею стратегічної узгодженості цифрових ініціатив (табл. 1). Вона не замінює інвестиційного аналізу, але дозволяє встановити, чи має кожен технологічний проєкт перевірювану управлінську мету.

Таблиця 1

Матриця стратегічної узгодженості цифрових ініціатив

Стратегічне обмеження	Управлінське рішення та інструмент	Критерій результату
Втрати повторних покупок	Сегментація клієнтів, CRM та сценарії взаємодії	Частка повторних покупок; утримання клієнтів
Непродуктивні запаси	Інтеграція обліку продажів, закупівель і залишків	Оборотність запасів; частота дефіциту
Запізніла реакція на попит	BI-аналітика, регулярний перегляд прогнозів	Час ухвалення рішення; похибка прогнозу
Залежність від одного каналу збуту	Інтеграція власного сайту та інших каналів продажу	Частка продажів за каналами; маржинальність

Джерело: розроблено на основі узагальнення [1–7].

Для практичного оцінювання запропонованої матриці доцільно перевіряти чотири умови. Перша – наявність чітко сформульованого стратегічного обмеження, підтвердженого фактичними даними. Друга – причинний зв’язок між цифровою ініціативою та зміною процесу. Третя – наявність відповідального виконавця й ресурсів, необхідних для впровадження. Четверта – можливість порівняти цільові та фактичні значення показників після завершення визначеного періоду.

Економічні результати цифрових рішень слід оцінювати із врахуванням витрат на інтеграцію, навчання, підтримку та захист даних. Скорочення трудомісткості не дорівнює автоматичному скороченню витрат, якщо вивільнений робочий час не

перетворюється на додатковий випуск, покращення сервісу або фактичну економію. Так само збільшення кількості цифрових замовлень не гарантує вищої прибутковості через комісії платформ, логістичні витрати й вартість залучення споживачів. Д. Ринжук і М. Дубина (2025) досліджують стратегічне управління цифровою трансформацією суб'єктів господарювання [7]; це підтримує необхідність управлінського контролю, а не лише технічного завершення проєкту.

П. Вергуф та співавтори розмежовують оцифрування інформації, цифровізацію процесів і ширшу цифрову трансформацію [4]. Запропонована матриця дозволяє практично використовувати це розмежування: перші два рівні фіксують зміни засобів і процедур, третій потребує доказів зміни способу створення цінності. Тому результат цифрового проєкту доцільно оцінювати одночасно за операційними індикаторами та показниками, які відображають стратегічну мету.

Запропонований підхід має діагностичний, а не універсальний нормативний характер. Для конкретного підприємства перелік інструментів і показників залежатиме від його бізнес-моделі, розміру, фінансових можливостей та якості вихідних даних. Перспективним напрямом подальшого дослідження є апробація матриці на матеріалах підприємства, зіставлення фактичних результатів цифрових проєктів із початковими цілями й визначення причин відхилень. Саме перевірка зв'язку між цифровими змінами та конкурентними результатами дозволяє перейти від обліку впроваджених технологій до оцінювання якості стратегічного управління.

Список використаних джерел

1. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management. 1991. Vol. 17, No. 1. P. 99–120. DOI: 10.1177/014920639101700108
2. Teece D. J. Explicating Dynamic Capabilities: The Nature and Microfoundations of (Sustainable) Enterprise Performance. Strategic Management Journal. 2007. Vol. 28, No. 13. P. 1319–1350. DOI: https://doi.org/10.1002/smj.640
3. Vial G. Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda. The Journal of Strategic Information Systems. 2019. Vol. 28, No. 2. P. 118–144. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jsis.2019.01.003.
4. Verhoef P. C. et al. Digital Transformation: A Multidisciplinary Reflection and Research Agenda. Journal of Business Research. 2021. Vol. 122. P. 889–901. DOI: 10.1016/j.jbusres.2019.09.022.
5. Трофименко О., Бояринова К., Мельничук В. Передумови та стратегії цифрової трансформації підприємств в Україні та світі. Економічний аналіз. 2024. Т. 34, № 2. С. 385–394. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.02.385
6. Каламан О. Б., Дишкантюк О. В., Власюк К. В. Основні питання цифрової трансформації економіки в контексті розробки оптимальних стратегій розвитку підприємств. Підприємництво і торгівля. 2024. № 43. С. 44–51. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-43-06
7. Ринжук Д., Дубина М. Стратегічне управління цифровою трансформацією суб'єктів господарювання: сутність та особливості реалізації. Науковий вісник Полісся. 2025. № 2 (31). С. 467–484. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2(31)-467-484

Колеснікова Тетяна Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Пархаєва Наталя Вікторівна, канд. техн. наук, доцент кафедри логістики та торговельного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАКУПІВЛІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Повномасштабна війна, макроекономічна нестабільність, порушення логістичних зв'язків і дефіцит трудових ресурсів зумовили суттєву трансформацію закупівельної діяльності українських торговельних підприємств. За сучасних умов закупівлі перестають бути виключно операційною функцією, спрямованою на придбання товарів за прийнятними цінами, і перетворюються на стратегічний інструмент забезпечення безперервності постачання, оптимізації витрат та підвищення стійкості підприємства. Відповідно, пріоритетного значення набувають управління ризиками, цифровізація закупівельних процесів, диверсифікація постачальників і розвиток довгострокових партнерських відносин.

Одним із найгостріших викликів для торговельних підприємств є пошкодження складської та транспортної інфраструктури. За оцінками, від початку повномасштабного вторгнення в Україні було пошкоджено близько 1,05 млн кв. м складських площ, що спричинило перебої в постачанні окремих категорій товарів [1]. За таких обставин підприємства переглядають традиційні моделі організації товаропостачання, зменшують залежність від окремих розподільчих центрів і шукають альтернативні логістичні рішення. Одним із таких інструментів є кросдокінг. Його застосування може скорочувати складські витрати й тривалість оброблення товарних потоків, однак потребує узгодженості графіків постачання, точності інформаційного обміну та належної координації транспортних операцій.

Водночас досвід українських ритейлерів засвідчує важливість інвестицій у спеціалізовану логістичну інфраструктуру. Зокрема, у 2024 році компанія «Епіцентр К» розпочала експлуатацію першої черги логістичного центру в Хмельницькому, де передбачено автоматизовану зону на 11 тис. палетомісць. Однак у жовтні 2026 року з'явилося повідомлення про його знищення внаслідок російської атаки. Це принципово важливий факт, який додатково обґрунтовує необхідність резервування складських потужностей і недопущення критичної залежності від одного логістичного вузла.

У травні 2024 року також було введено в експлуатацію логістичний центр NOVUS у Києві із 18 температурними зонами [2; 3]. Ці приклади ілюструють значення автоматизації складських операцій та адаптації інфраструктури до специфіки асортименту й потреб торговельної мережі. Разом із тим концентрація товарних потоків на великих об'єктах створює ризики масштабних втрат у разі їх пошкодження. Тому стратегічним напрямом подальшого розвитку має стати поєднання розподільчих центрів із резервними складськими потужностями та альтернативними маршрутами постачання.

Додатковий тиск на закупівельну діяльність створює дефіцит персоналу. За результатами дослідження у вересні 2026 року нестачу працівників назвали найгострішою проблемою 70,8% підприємств. Серед інших перешкод зазначено зростання цін на сировину й ресурси (48,7%), скорочення ринків збуту (34,2%) та логістичні обмеження (32,9%) [4]. Для торговельних підприємств це актуалізує потребу в автоматизації формування замовлень, EDI, інтеграції закупівельних процесів з обліковими системами та використанні аналітичних інструментів прогнозування попиту. Застосування алгоритмів штучного інтелекту може підвищувати точність прогнозів, виявляти сезонні закономірності й формувати обсяги закупівель. Проте ступінь автоматизації відрізняється між підприємствами, а ефективність таких рішень залежить від якості даних, цифрової інфраструктури та компетентностей персоналу.

Важливим напрямом трансформації закупівель є диверсифікація постачальницької бази. Надмірна залежність від одного виробника, постачальника або географічного регіону підвищує ймовірність дефіциту товарів у разі руйнування виробничих потужностей, перебоїв енергопостачання чи транспортних обмежень. Відповідно, торговельним підприємствам доцільно розвивати співпрацю з кількома кваліфікованими постачальниками, оцінювати їхню фінансову стійкість, виробничі можливості та здатність забезпечувати безперервність поставок. Перспективним рішенням є також розширення співпраці з локальними виробниками, зокрема малими підприємствами та крафтовими виробництвами. Наприклад, проєкт «Лавка Традицій» торговельної мережі «Сільпо» сприяє представленню продукції локальних виробників у роздрібній торгівлі. Такий підхід може скорочувати логістичне плече, розширювати асортимент і підтримувати розвиток національного виробництва.

Особливого значення набуває розвиток власних торговельних марок (ВТМ), які є інструментом формування асортиментної політики, управління ціновою пропозицією та зміцнення конкурентних позицій ритейлера. За оглядом українського ринку ВТМ, оприлюдненим у січні 2026 року, їхня орієнтовна частка в продуктовому ритейлі становить близько 14%, тоді як подальше зростання до 20–25% розглядається як прогнозний потенціал, а не як досягнутий середньоринковий показник [5]. Власні торговельні марки дають змогу мережам формувати диференційовану цінову пропозицію, посилювати контроль над характеристиками продукції та розвивати довгострокові відносини з виробниками. Для споживачів перевагою може бути доступніша ціна порівняно з окремими брендовими аналогами. Так товари власних марок АТБ можуть коштувати на 30–40% дешевше за відповідні імпортні та вітчизняні брендові товари [6]. Однак фактична цінова різниця залежить від товарної категорії, характеристик продукції та умов порівняння.

Співпраця у форматі виробництва ВТМ також створює можливості для вітчизняних виробників завдяки доступу до каналів збуту та більш прогнозованого попиту. Водночас така модель передбачає підвищені вимоги до контролю якості, планування виробничих потужностей, дотримання строків поставок і погодження комерційних умов. Отже, ефективність ВТМ визначається не лише потенціалом зниження закупівельної ціни, а й здатністю забезпечити стабільність постачання, прийнятну маржинальність і довіру споживачів.

Ще одним важливим аспектом закупівельної стратегії є оптимізація співвідношення вітчизняної та імпортної продукції. За даними, оприлюдненими у

грудні 2024 року, частка імпортної харчової продукції на полицях українських супермаркетів становила приблизно 8–12% залежно від торговельної мережі [7]. Цей показник свідчить про значну роль українських виробників у забезпеченні продовольчого асортименту, проте його не слід автоматично поширювати на всі товарні категорії або трактувати як частку в обсязі продажів. У непродовольчому сегменті імпортні закупівлі можуть відігравати істотну роль у формуванні асортименту. Тому обґрунтована закупівельна політика має враховувати специфіку товарної групи, наявність внутрішніх виробничих альтернатив, цінові параметри, якість і ризики зовнішньої торгівлі.

Отже, трансформація закупівельної діяльності торговельних підприємств України відбувається в напрямі переходу від переважно цінового підходу до комплексного управління постачанням і ризиками. Її основними складовими є диверсифікація постачальників, розвиток резервної логістичної інфраструктури, автоматизація закупівельних операцій, використання аналітики даних, розширення власних торговельних марок і поглиблення співпраці з вітчизняними виробниками. Практична реалізація цих напрямів сприяє підвищенню адаптивності торговельних підприємств, зменшенню вразливості ланцюгів постачання та підтриманню безперервності товарного забезпечення. Водночас результативність трансформації залежить від узгодження закупівельної, логістичної, фінансової та асортиментної політики підприємства, що формує основу його довгострокової операційної стійкості.

Список використаних джерел

1. Дефіцит товарів та зруйновані склади – як перебудовується логістика ритейлу в Україні. *РБК-Україна*. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/skladi-pid-udarom-chomu-magaziniv-znikayut-1786545108.html
2. Зберегти для себе: хто з ритейлерів створює власну логістичну інфраструктуру і навіщо це їм треба. *Асоціація ритейлерів України*. URL: https://rau.ua/news/riteljriv-vlasnu-logistichnu/
3. NOVUS під час війни: які рішення дозволили мережі швидко адаптуватися до екстремальних умов та стати на шлях зростання. *Асоціація ритейлерів України*. URL: https://rau.ua/news/novus-pid-chas-vijni/
4. Вишковська С. Дефіцит кадрів і високі ціни: з якими проблемами стикається український бізнес у 2026 році. *Finance.ua*. 21.09.2026. URL: https://news.finance.ua/ua/deficyt-kadriv-i-vysoki-ciny-z-yakymy-problemamy-stykayet-sya-ukrains-kyy-biznes-u-2026-roci
5. Власні торговельні марки в українському продуктовому ритейлі. *Favorite Food & Drinks*. 31.01.2026. URL: https://www.ffdu.com.ua/2026/01/31/vlasni-torhovelni-marky-v-ukrainskomu-produktovomu-rytejli/
6. Власні торгові марки: ключ до лояльності клієнтів і прибутковості ритейлерів. *Forbes Ukraine*. 12.04.2025. URL: https://forbes.ua/business/vlasni-torgovi-marki-klyuch-do-loyalnosti-klientiv-i-pributkovosti-riteyleriv-12042025-28803
7. Імпорт у супермаркетах України займає до 12% продукції. *AgroPortal.ua*. 20.12.2024. URL: https://agroportal.ua/news/ukraina/import-u-supermarketah-ukrajini-zaymaye-do-12-produkciji

Матвєєва Єлизавета Андріївна, здобувач вищої освіти факультету технологій та бізнесу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Зікій Наталія Леонідівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту готельно-ресторанного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СЕРВІСНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ HORECA

Сучасний готельно-ресторанний бізнес функціонує в умовах активного розвитку цифрових технологій, посилення конкуренції та постійного зростання вимог споживачів до якості обслуговування. Для підприємств сфери HoReCa важливого значення набувають швидкість надання послуг, зручність комунікації з клієнтами, ефективність використання ресурсів та здатність адаптуватися до змін ринкового середовища. За таких умов цифровізація сервісних процесів стає важливим напрямом удосконалення підприємницької діяльності та підвищення конкурентоспроможності закладів гостинності.

Цифровізація сервісних процесів передбачає впровадження інформаційних технологій у процеси бронювання, приймання замовлень, обслуговування гостей, здійснення розрахунків, управління персоналом та аналізу діяльності підприємства. Її головна мета полягає не лише в автоматизації окремих операцій, а й у формуванні більш ефективної системи взаємодії між підприємством і споживачем.

Відповідно до дослідження OECD Tourism Trends and Policies 2024, цифрові технології змінюють організацію роботи підприємств гостинності, створюють нові можливості для вдосконалення бізнес-процесів та розширення спектра послуг. Водночас малим і середнім підприємствам складніше впроваджувати інновації через обмежені фінансові ресурси та нестачу цифрових компетентностей [1].

Одним із найбільш поширених напрямів цифровізації готельного бізнесу є використання систем управління готелем (PMS), платформ онлайн-бронювання та електронної реєстрації гостей. Завдяки таким рішенням підприємства можуть автоматизувати облік номерного фонду, контролювати завантаженість, оптимізувати роботу персоналу та скорочувати час виконання адміністративних операцій. Для споживачів це створює можливість самостійно обирати послуги, отримувати необхідну інформацію та здійснювати бронювання у зручний час.

У ресторанному бізнесі цифровізація реалізується через використання електронних меню, QR-кодів, POS-систем, мобільних застосунків, сервісів доставки та безконтактної оплати. Важливе значення має інтеграція цифрових рішень між собою. Наприклад, поєднання електронного меню, системи приймання замовлень і програмного забезпечення для кухні дозволяє скоротити час передавання інформації, зменшити кількість помилок та покращити координацію роботи працівників. Автоматизація складського обліку сприяє контролю залишків продуктів, плануванню закупівель та запобіганню надмірним витратам.

Окрему роль у цифровій трансформації HoReCa відіграють системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та технології штучного інтелекту. CRM-

системи дозволяють накопичувати та аналізувати інформацію про вподобання гостей, історію замовлень та частоту відвідувань. На основі отриманих даних підприємства можуть розробляти персоналізовані пропозиції та програми лояльності. Чат-боти зі штучним інтелектом здатні автоматизувати відповіді на типові запитання, надавати консультації щодо послуг і допомагати з бронюваннями. У дослідженні OECD наголошується на потенціалі застосування ШІ для підвищення операційної ефективності та персоналізації обслуговування, а також на необхідності захисту персональних даних споживачів [2].

З економічної точки зору впровадження цифрових технологій може забезпечувати підприємствам HoReCa низку переваг. Насамперед ідеться про оптимізацію операційних витрат, підвищення продуктивності праці, зменшення кількості помилок під час обслуговування та вдосконалення управлінських рішень. Використання цифрової аналітики також допомагає визначати найбільш популярні послуги, прогнозувати попит та коригувати цінову політику. У дослідженні OECD 2025 року зазначено, що цифровізація відкриває малим і середнім туристичним підприємствам можливості для виходу на нові ринки, розвитку продуктів і послуг та вдосконалення бізнес-моделей [3].

Водночас важливо враховувати, що цифровізація потребує початкових інвестицій, а її економічний ефект залежить від масштабів підприємства, обраних технологій та організації їх використання. Для оцінювання результативності цифрових рішень доцільно застосовувати такі показники, як середній час обслуговування одного клієнта, операційні витрати на одне замовлення, продуктивність праці, рівень задоволеності гостей та частка повторних відвідувань. Порівняння цих показників до і після впровадження технологій дозволить визначити, наскільки цифровізація сприяє покращенню результатів діяльності закладу.

Важливим чинником успішної цифровізації залишається підготовка персоналу. Навіть сучасне програмне забезпечення не забезпечить очікуваних результатів без відповідних навичок працівників та їхньої готовності використовувати нові технології. У матеріалах Європейської комісії, присвячених підготовці туристичної робочої сили до цифрового майбутнього, підкреслюється значення розвитку цифрових компетентностей, удосконалення організації праці та інвестування в людський капітал [4].

Для вітчизняних підприємств HoReCa цифровізація має особливе значення, оскільки дозволяє підвищувати гнучкість бізнесу та ефективніше використовувати наявні ресурси в умовах економічної нестабільності. Розвиток онлайн-продажів, автоматизованого обліку та дистанційної комунікації з клієнтами може сприяти підтриманню діяльності підприємств і розширенню каналів реалізації послуг. Водночас важливо зберігати баланс між технологічними інноваціями та особистим спілкуванням із гостями, адже індивідуальний підхід залишається однією з ключових особливостей сфери гостинності.

Отже, цифровізація сервісних процесів у сфері HoReCa є важливим напрямом підвищення ефективності підприємницької діяльності та формування конкурентних переваг. Використання цифрових технологій сприяє оптимізації витрат, удосконаленню якості обслуговування, покращенню управління ресурсами та розвитку взаємовідносин із клієнтами. Водночас результативність цифрової трансформації залежить від обґрунтованості інвестицій, підготовки персоналу та

відповідності технологічних рішень потребам підприємства. Перспективним напрямом подальших досліджень є оцінювання економічної ефективності конкретних цифрових інструментів у діяльності українських готелів і ресторанів.

Список використаних джерел

1. OECD. OECD Tourism Trends and Policies 2024. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2024/07/oecd-tourism-trends-and-policies-2024_17ff33a3/full-report/component-5.html (дата звернення: 30.10.2026).
2. OECD. Artificial Intelligence and Tourism: G7/OECD Policy Paper. OECD Tourism Papers. 2024. No. 2024/02. URL: https://doi.org/10.1787/3f9a4d8d-en (дата звернення: 30.10.2026).
3. OECD. Promoting the Digitalisation of the Tourism Ecosystem in Italy: A Focus on SMEs. OECD Tourism Papers. 2025. No. 2025/13. URL: https://doi.org/10.1787/63616a85-en (дата звернення: 30.10.2026).
4. OECD. Preparing the Tourism Workforce for the Digital Future. 2021. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/preparing-tourism-workforce-digital-future_en (дата звернення: 30.10.2026).

СЕКЦІЯ 7.
ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ ТА ГОСТИННІСТЬ

Балацька Анна Віталіївна, студентка бакалаврату факультету публічного управління
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Сем'янчук Петро Михайлович, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ВПЛИВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ НА РЕКРЕАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення росії стало переломним моментом для українського суспільства, докорінно змінивши звичний спосіб життя населення. Наслідки війни позначилися на всіх сферах життя, зокрема й на туризмі та рекреації. За таких обставин можливості подорожувати, відпочивати та відновлювати фізичні й емоційні сили зазнали суттєвих обмежень. Водночас потреба людей у відпочинку та психологічному відновленні не зникла, а набула особливого значення [1].

Це зумовило необхідність пристосування туристично-рекреаційної сфери до нових реалій. Воєнні дії змінили не лише умови здійснення туристичної діяльності, а й можливості використання рекреаційних ресурсів та організації відпочинку населення. Зміни торкнулися доступності рекреаційних територій, функціонування оздоровчих закладів, санаторно-курортних установ і природних зон відпочинку. Водночас, рекреаційна діяльність продовжує відігравати важливу роль у підтримці фізичного та психічного стану населення, пристосовуючись до нових безпекових і соціально-економічних умов [2].

За умов воєнного стану відбулися помітні зміни у рекреаційних потребах населення та способах організації відпочинку. Серед основних тенденцій можна виокремити:

а) переважання внутрішнього туризму — збільшення попиту на подорожі до відносно безпечних регіонів України;

б) скорочення тривалості подорожей — зростання популярності короткострокових поїздок і відпочинку на вихідних;

в) зростання інтересу до природних рекреаційних територій — вибір гірських, лісових та інших природних рекреаційних зон;

г) підвищення попиту на психологічне відновлення — використання рекреаційних можливостей для зменшення стресу та емоційного напруження;

ґ) індивідуалізація відпочинку — перевага невеликих груп, сімейного та індивідуального відпочинку [3].

Зміна рекреаційних потреб свідчить про зростання ролі відпочинку не лише як способу проведення дозвілля, а й як важливого засобу підтримки психологічного стану населення. В умовах війни постійний стрес, тривожність та емоційне виснаження посилюють потребу в рекреаційній діяльності, зокрема відпочинку на природі,

оздоровчих заходах, санаторно-курортному лікуванні та реабілітаційних програмах. Таким чином, рекреація набуває особливого соціального значення, сприяючи психологічному відновленню, зниженню емоційного напруження та підтримці загального добробуту населення.

Зміна рекреаційних потреб населення відображається і в структурі його дозвілля. За результатами дослідження Ribas Hotels Group та Ribas Invest, оприлюдненими у 2026 році, серед найпопулярніших видів відпочинку українців переважають прогулянки на природі, які обрали 71,7% опитаних, пляжний відпочинок — 67,9%, відвідування ресторанів і кафе — 62,3%, SPA-процедури — 47,2% [5]. Наведені показники свідчать про зростання значення відпочинку, спрямованого не лише на отримання нових вражень, а й на фізичне та емоційне відновлення. Така тенденція пов'язана з накопиченням психологічної втоми внаслідок тривалого впливу воєнних загроз, повітряних тривог та соціально-економічної нестабільності. За цих умов рекреаційна діяльність набуває особливого значення як засіб психологічного розвантаження, відновлення емоційної рівноваги та зниження повсякденного напруження.

Попри численні труднощі, спричинені воєнними діями, туристична галузь України продовжує пристосовуватися до нових умов та шукати можливості для подальшого розвитку. Одним із важливих напрямів такої адаптації є розширення спектра туристичних і рекреаційних послуг, що передбачає розвиток оздоровчого, природного та локального відпочинку, а також створення умов для фізичного й психологічного відновлення населення.

Особливе місце в забезпеченні рекреаційних потреб населення посідає внутрішній туризм, який дає змогу використовувати природні, оздоровчі та культурно-історичні ресурси відносно безпечних регіонів України. Подорожі територією країни виконують не лише дозвіллєву функцію, а й сприяють психологічному відновленню населення, зокрема військовослужбовців та цивільних громадян [4, с. 10].

Важливим аспектом пристосування туристичної сфери до умов воєнного стану є посилення заходів безпеки. Особливої уваги потребує забезпечення безпечного використання природних рекреаційних територій, зокрема перевірка маршрутів на наявність вибухонебезпечних предметів, обмеження доступу до небезпечних зон та інформування населення про потенційні загрози. Це передбачає своєчасне надання туристам інформації про можливі загрози, належну підготовку працівників та створення умов для безпечного перебування під час подорожей. Водночас важливу роль у модернізації галузі відіграє цифровізація туристичних послуг.

Поряд із забезпеченням безпеки та впровадженням цифрових технологій перспективним напрямом розвитку туристичної сфери залишається підтримка локального туризму. Він сприяє популяризації туристичних ресурсів окремих громад, залученню відвідувачів та стимулюванню регіональної економіки. Важливе місце в цьому процесі посідає патріотичний туризм, який передбачає розроблення тематичних маршрутів пам'яті, відвідування історично значущих місць та збереження національної культурної спадщини [2].

Водночас важливим завданням на перспективу є відновлення пошкоджених рекреаційних територій, природних комплексів та оздоровчої інфраструктури, що сприятиме збереженню рекреаційного потенціалу України та розширенню можливостей для відпочинку населення.

Отже, воєнні ризики суттєво трансформували рекреаційну діяльність в Україні, змінивши потреби населення, мотивацію відпочинку та можливості використання рекреаційних ресурсів. За умов тривалого психологічного навантаження рекреація набуває особливого значення як засіб фізичного оздоровлення, емоційного відновлення та підтримки соціального добробуту населення. Подальший розвиток цієї сфери потребує забезпечення безпеки рекреаційних територій, відновлення пошкодженої інфраструктури та раціонального використання природного рекреаційного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Бойко З.В., Горожанкіна Н.А., Грушка В.В. Тенденції розвитку туризму в Україні в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. С. 64–71 URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-7 (дата звернення 04.11.2026)
2. Влащенко Н.М. Сучасні виклики, тенденції та напрями розвитку туризму в Україні в умовах війни. *Сучасні тенденції сталого розвитку індустрії туризму та гостинності: європейські практики та національні реалії*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квітня 2026 р.). Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2026. С. 17–19. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/vlaschenko11.htm (дата звернення: 03.11.2026).
3. Зарубіна А.В., Сіра Е.О., Демчук Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/zarubina.htm (дата звернення: 03.11.2026).
4. Баранська К., Міхєєва І. Вплив війни на розвиток рекреації та туризм в Україні. *Війна та туризм*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 листопада 2022 р.). Київ: ТОВ «Геопринт», 2022. С. 9–12. URL: https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/321798e7-7088-4dbf-bf8d-c94044162133/content (дата звернення: 04.11.2026).
5. Відпочинок під час війни, як змінилися туристичні звички українців. *Час для дій*. 2026. 16 липня. URL: https://timeforaction.info/2026/07/16/ukrainian-tourism-trends/ (дата звернення: 05.11.2026).

Балацька Анна Віталіївна, студентка бакалаврату факультету публічного управління
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Кобилянська Анна Петрівна, старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Екскурсійна діяльність є важливою складовою туристичної сфери, оскільки сприяє ознайомленню з культурною, історичною та природною спадщиною. В умовах розвитку інклюзивного туризму особливого значення набуває забезпечення рівного доступу до екскурсій для всіх категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю та представників маломобільних груп населення. Це передбачає врахування індивідуальних потреб учасників уже на етапі підготовки екскурсії, зокрема під час розроблення маршруту, вибору туристичних об'єктів та визначення умов пересування. Не менш важливими є належна підготовка екскурсовода, організація супроводу, адаптація інформаційного матеріалу й забезпечення безпеки та комфорту учасників. Отже, організація екскурсій для осіб з інвалідністю потребує комплексного підходу, спрямованого на усунення фізичних та інформаційних бар'єрів.

Екскурсійна діяльність для осіб з інвалідністю має не лише пізнавальне, а й соціальне значення, оскільки сприяє їх залученню до культурного життя та взаємодії із суспільством. Участь в екскурсіях створює умови для спілкування, отримання нових вражень, розширення світогляду та подолання соціальної ізоляції. У зв'язку з цим екскурсії можуть розглядатися як один із засобів соціокультурної реабілітації, спрямованої на підтримку активності, самостійності та повноцінної участі осіб з інвалідністю в суспільному житті. Відповідно, під час організації таких заходів важливо враховувати не лише фізичну доступність туристичних об'єктів, а й можливість комфортної комунікації та рівноправної участі всіх екскурсантів.

Для осіб з інвалідністю організовані екскурсії є доцільною формою ознайомлення з туристичними об'єктами, оскільки дають змогу забезпечити належний рівень обслуговування та необхідну підтримку учасників. Зокрема, екскурсовод повинен уміти адаптувати зміст і спосіб подання інформації, а за потреби до обслуговування можуть залучатися додаткові помічники. Важливе значення мають також попереднє узгодження умов участі, організація транспортування та забезпечення належного супроводу екскурсантів [1, с. 26–27].

Важливим етапом організації інклюзивної екскурсії є попередня підготовка, яка передбачає вивчення особливостей туристичних об'єктів, оцінювання умов їх відвідування та визначення можливих організаційних труднощів. На основі отриманої інформації розробляється екскурсійна програма, визначається її тривалість, послідовність відвідування об'єктів і необхідні умови для комфортної участі екскурсантів. Важливо також заздалегідь з'ясувати індивідуальні потреби учасників, необхідність супроводу та використання допоміжних засобів.

Вимоги до організації та проведення екскурсій залежать від індивідуальних потреб учасників, зумовлених особливостями їхнього фізичного стану та сприйняття інформації. Тому під час розроблення екскурсійних програм необхідно передбачати відповідні умови для різних категорій екскурсантів.

Організація екскурсій для осіб із порушеннями опорно-рухового апарату передбачає адаптацію туристичних маршрутів, забезпечення безперешкодного пересування, облаштування пандусів, ліфтів і доступних санітарних приміщень. Важливо також враховувати фізичні можливості учасників, передбачати місця для відпочинку та встановлювати комфортний темп проведення екскурсії.

Для осіб із порушеннями зору необхідно забезпечити доступність екскурсійної інформації за допомогою аудіогідів, тактильних макетів, матеріалів шрифтом Брайля та спеціальних навігаційних позначень. Важливу роль відіграє екскурсовод, який має словесно описувати туристичні об'єкти, орієнтувати учасників у просторі та попереджати про можливі перешкоди на маршруті.

Проведення екскурсій для осіб із порушеннями слуху потребує використання візуальних засобів комунікації, письмових пояснень, субтитрів і перекладу українською жестовою мовою. За необхідності також можуть застосовуватися спеціальні системи підсилення звуку, що полегшують сприйняття екскурсійної інформації людьми з частковою втратою слуху.

Під час організації екскурсій для осіб із синдромом Дауна важливо враховувати індивідуальні особливості сприйняття інформації та комунікації. Для цього доцільно використовувати просту й зрозумілу мову, короткі інструкції, наочні матеріали та інтерактивні методи подання інформації. Крім того, необхідно передбачати достатньо часу для засвоєння матеріалу та залучення учасників до екскурсійного процесу [2. С 96-108]

Однією з основних проблем організації інклюзивних екскурсій залишається недостатня пристосованість туристичної інфраструктури до потреб різних категорій населення. Це стосується транспортного сполучення, облаштування туристичних об'єктів, навігації та доступності супутніх послуг. Усунення таких бар'єрів потребує фінансових вкладень, технічного переобладнання та комплексного підходу до розвитку туристичної інфраструктури.

Ще одним важливим викликом є недостатній рівень професійної підготовки персоналу туристичних підприємств. Екскурсоводи та інші працівники, залучені до організації екскурсій, не завжди володіють необхідними знаннями й практичними навичками для роботи з різними категоріями осіб з інвалідністю. Це може ускладнювати комунікацію з екскурсантами, знижувати якість обслуговування та перешкоджати повноцінній участі в екскурсійній програмі. Важливим напрямом розв'язання цієї проблеми є спеціалізоване навчання персоналу, спрямоване на формування навичок інклюзивної комунікації, адаптації екскурсійного матеріалу та врахування індивідуальних потреб туристів. Така підготовка сприяє підвищенню якості екскурсійного обслуговування та професійної компетентності працівників [3, с. 205].

Подолання зазначених перешкод потребує не лише вдосконалення туристичної інфраструктури та підвищення якості обслуговування, а й упровадження сучасних технологічних рішень. Їх використання відкриває додаткові можливості для адаптації екскурсій та розширення доступу до туристичних об'єктів.

Використання сучасних технологій розширює можливості адаптації екскурсій для осіб з інвалідністю. Зокрема, віртуальні тури дають змогу ознайомлюватися з культурними пам'ятками та туристичними об'єктами дистанційно, що особливо актуально для людей, які мають труднощі з пересуванням. Мобільні додатки з інформацією про доступність маршрутів допомагають заздалегідь планувати відвідування туристичних об'єктів. Крім того, використання аудіо-супроводу, субтитрів, електронних текстів і тактильних матеріалів сприяє адаптації екскурсійної інформації до різних способів її сприйняття [3, с. 206]

Отже, організація та проведення екскурсій для осіб з інвалідністю потребують комплексного підходу, що передбачає врахування індивідуальних потреб учасників, адаптацію туристичних маршрутів, забезпечення доступності інфраструктури та належну підготовку екскурсійного персоналу. Важливе значення має використання сучасних технологій, які розширюють можливості сприйняття інформації та участі в екскурсійній діяльності. Таким чином, поєднання організаційних, технічних та інформаційних заходів сприяє усуненню бар'єрів, підвищенню якості екскурсійного обслуговування та створенню рівних можливостей для участі всіх категорій населення в культурно-пізнавальній діяльності.

Список використаних джерел

1. Шеремета Р. Особливості організації екскурсійної діяльності для осіб з інвалідністю: управлінський аспект : кваліфікаційна робота бакалавра. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. URL: https://dspace.chnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f67277b8-31a1-41a8-836d-ebd87f4d8424/content (дата звернення: 02.11.2026).
2. Резніченко І. Г., Кравець Н. П. Інклюзивний туризм : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2026. 204 с. URL: https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77f5712c-1917-4dd3-81ec-a13ca1fa1bf1/content (дата звернення: 02.11.2026).
3. Чубрей О., Єремія Г., Шеремет Р. Інклюзивний туризм як напрям управління екскурсійною діяльністю: виклики та перспективи. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/37634/1/50_ChUBREI_YeREMIIa_ShEREMET.pdf (дата звернення: 03.11.2026).
4. Дідух Я. Розвиток інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України. Економіка та суспільство. 2025. № 73. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5852/5792 (дата звернення: 03.11.2026).

СЕКЦІЯ 8.
МЕНЕДЖМЕНТ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Tang Tiantian, Student, EP Administrative Management
Sumy National Agrarian University; Ukraine

Scientific supervisor: Kalachevska L. I., Doctor of economic sciences, Professor Public Management and Administration Department
Sumy National Agrarian University; Ukraine

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DIGITAL AGE: THE HAIER SMART HOME CASE

Corporate social responsibility (CSR) has moved from a peripheral philanthropic activity to a core element of enterprise strategy [1,3], yet how CSR can be embedded in a decentralized, user-centric organizational architecture remains insufficiently examined in the literature. For global manufacturers operating in competitive consumer markets, the ability to integrate social responsibility into management subsystems while pursuing digital transformation has become decisive for long-term sustainability. This paper addresses the core research question: how does Haier Smart Home Co., Ltd. embed corporate social responsibility into its management subsystems and digital-transformation initiatives, and through which pathways can its sustainable-development performance be strengthened? Based on an on-site pre-graduate internship investigation conducted at Haier Smart Home Co., Ltd. in Qingdao, China, from July 6 to July 19, 2026, this paper analyzes the institutional arrangements of the company's CSR practices, identifies the key management constraints that limit their effectiveness, and proposes targeted improvement strategies.

Haier Smart Home Co., Ltd., founded in 1984 and headquartered in Qingdao, China, has developed into a global smart-home enterprise listed on the Shanghai, Frankfurt and Hong Kong stock exchanges, employing approximately 101,000 people worldwide and operating a brand portfolio that includes Haier, Casarte, Leader, GE Appliances, Fisher and Paykel and AQUA; the company has been ranked the world's number one major-appliance brand by retail volume for more than a decade by Euromonitor International. In this enterprise, CSR is embedded in four management subsystems rather than treated as an external add-on. In the quality dimension, the quality philosophy traces back to the 1985 refrigerator-smashing incident, in which Chief Executive Officer Zhang Ruimin publicly destroyed defective products, and is now operationalized through automated inspection, statistical process control and supplier-quality-management programmes, with products complying with CCC certification in China, CE marking in the European Union and UL certification in the United States. In the environmental dimension, the national Double Carbon strategy provides both policy support and compliance pressure, while the COSMOPlat industrial-internet platform enables intelligent production scheduling, predictive maintenance and real-time quality monitoring that reduce energy consumption and waste, supported by reverse logistics for product returns and recycling. In the social dimension, Haier University and the Rendanheyi model, which treats employees as entrepreneurs, provide employee development and empowerment, and ISO 14001 and ISO

45001 certification confirms the maturity of environmental and occupational-health management. Community contribution programmes and ethical-governance requirements complete this CSR portfolio. In the digital dimension, the Rendanheyi Management Information Platform, COSMOPlat, customer-relationship-management, enterprise-resource-planning and internal digital-workplace systems provide real-time visibility into energy consumption, quality metrics and supplier performance, forming the data foundation of triple bottom line reporting [2]. This integration is also reflected in financial performance: total operating revenue increased by approximately 7–8% in 2023 and net profit by approximately 12–13%, while the gross margin improved from approximately 30% to 31% in 2024 [4].

Despite these strengths, the internship investigation identified five interconnected management constraints that restrict the further improvement of sustainable-development performance. First, cross-system data integration across micro-enterprises and regions remains incomplete, so that a unified view of environmental, social and governance performance cannot yet be generated, which weakens the comparability and credibility of sustainability reporting. Second, the user-pays performance framework, which links micro-enterprise income directly to user value creation, still lacks mature methods for measuring indirect and long-term ecosystem value, including contributions to sustainability; this measurement gap tends to induce short-term operational behaviour. Third, systematic supplier-sustainability assessment and capacity-building programmes, leaving environmental and social risks in the upstream chain insufficiently controlled, do not yet support supply-chain responsibility. Fourth, the on boarding of management trainees does not include dedicated CSR and sustainable-development modules, which delays the formation of sustainability competence. Fifth, global brand-portfolio governance does not fully leverage shared sustainability standards and best practices across brands and regions, producing inconsistent sustainability performance within the group.

To address these constraints, five improvement strategies are proposed, each with an explicit mechanism for promoting management efficiency. First, a unified data architecture connecting all major information systems should be established, enabling comprehensive environmental, social and governance dashboards and real-time cross-micro-enterprise collaboration on sustainability initiatives; this reduces information asymmetry and shortens the reporting cycle. Second, the user-pays performance-measurement system should be refined to incorporate sustainability indicators such as energy-efficiency improvement, carbon-emission reduction and supply-chain responsibility scores alongside direct revenue contribution; this aligns micro-enterprise incentives with long-term sustainability objectives and mitigates short-termism [5]. Third, a structured supplier-sustainability programme should be built on regular audits, capacity-building support and incentives for green innovation, which lowers upstream environmental risk and improves supply-chain resilience. Fourth, the management-trainee rotational programme should include dedicated rotations in CSR, environmental management and sustainable-development functions, accelerating the formation of sustainability expertise. Fifth, a global brand-portfolio sustainability governance framework should be established with shared standards, periodic performance reviews and cross-brand best practice sharing, improving the consistency and comparability of sustainability outcomes across markets.

To sum up, the case of Haier Smart Home demonstrates that corporate social responsibility and digital transformation can be mutually reinforcing when embedded in a

user-centric, decentralized management model. The Rendanheyi architecture allows CSR obligations to be carried by micro-enterprises that are directly accountable to users, while digital platforms convert sustainability commitments into measurable operational indicators. The implementation of the proposed strategies is expected to enhance transparency and accountability in ESG performance, strengthen the alignment between micro-enterprise incentives and sustainability objectives, improve supply-chain responsibility, accelerate the development of sustainability expertise and unify standards across the global brand portfolio, thereby reducing regulatory and reputational risk and supporting long-term sustainable growth. The conclusions offer practical reference value for global manufacturing enterprises that seek to integrate sustainability into their core operations.

References

1. Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business Horizons, 34(4), 39 –48.
2. Elkington, J. (1997). Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. Capstone Publishing, Oxford, UK.
3. Freeman, R. E. (1984). Strategic Management: A Stakeholder Approach. Pitman, Boston, USA.
4. Haier Smart Home Co., Ltd. (2024). 2023 Annual Report and Sustainable Development Report. Qingdao, China.
5. Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. Harvard Business Review, 89(1/2), 62–77.

Огородня Вікторія Сергіївна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Корюгін Андрій Валерійович, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ КАДРІВ І МОБІЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Повномасштабна війна в Україні кардинально трансформувалаа основні умови розвитку бізнес-середовище. Масова мобілізація громадян, міграційні хвилі та вимушена релокація населення спровокували гостру нестачу професійного кадрового капіталу. Оскільки якісні характеристики товарів і послуг є безпосереднім результатом людської праці, саме системи менеджменту якості першими зазнають деструктивного впливу від втрати кваліфікованих фахівців. Науковці підкреслюють, що дефіцит кадрового ресурсу, спричинений вибуттям працівників через призов або виїзд, створює колосальне додаткове навантаження на функціонування системи менеджменту якості [2].

Глибину цієї проблеми можна проілюструвати за даними офіційної статистики . За інформацією Держстату, середня чисельність штатних співробітників в Україні зменшилася з 7 мільйонів осіб у 2021 році до 5,3 мільйона у вересні 2025 року [1]. Відповідно до результатів дослідження Мінекономіки, у якому взяли участь 3175 суб'єктів господарювання, переважно представники малого та середнього підприємництва, 58% роботодавців вважають комплектування штату кваліфікованими кадрами своєю головною суттєвою перешкодою. Основними детермінантами кадрового голоду названо мобілізаційні заходи 67% та вимушену міграцію 54%. При цьому у 15% опитаних компаній кадровий склад після лютого 2022 року скоротився більш ніж наполовину [3]. За спостереженнями Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, у 2025 році кадровий дефіцит очолив рейтинг бар'єрів для розвитку бізнесу, акумулювавши 60% негативних оцінок [1]. У розрізі забезпечення якості це свідчить про те, що підприємства вимушені вести діяльність у складі суттєво урізаних команд, хоча їхній операційний дизайн і технологічні процеси розраховувалися на повноцінний штат.

Брак персоналу доцільно розглядати не лише в контексті традиційного HR-менеджменту, а й як загрозу для стабільності якісних показників. До ключових чинників кадрових ризиків у воєнний стан належать призовні процеси, міграційні переміщення, загальна нестача робочих рук, емоційно-психологічне виснаження працівників і безпосередні безпекові загрози. Серед основних різновидів таких ризиків виокремлюють високу плинність, втрату мотивації, брак фахівців необхідного профілю, а також соціально-психологічну та безпекову дестабілізацію [4].

Для системи якості це спричиняє низку негативних наслідків. Через брак виконавців падає рівень сервісу, зменшується асортимент надаваних послуг, а наявний персонал зазнає фізичного та емоційного перевантаження. Вимушеним кроком оптимізації стає крос-функціональність, коли, наприклад, адміністративний персонал паралельно виконує функції кухарів чи технічного обслуговування. Постійна

психологічна напруга, тривоги, блекаути та хронічна втома зумовлюють професійне вигорання, підвищують частку помилок та призводять до конфліктних ситуацій із споживачами [2]. Таким чином, розмиття компетенцій і надмірна інтенсифікація праці працюючого штату безпосередньо підвищують ризики збоїв у виконанні технологічних регламентів і процедур.

Зазначені умови вимагають перегляду класичних управлінських методологій. Впровадження стандарту ISO 9001 гарантує системний підхід і прозорість, однак потребує значних часових і фінансових ресурсів для підтримки. У свою чергу, філософія TQM спирається на залучення всього колективу, що складно реалізувати в умовах кадрового голоду [2]. Саме тому за браку людських ресурсів необхідна гнучка комбінація формалізованих вимог із гранично простими та зрозумілими робочими алгоритмами (табл.1).

Таблиця 1

Вплив кадрового дефіциту на якість і напрями реагування

Прояв кадрового дефіциту	Наслідок для якості	Напрям реагування
Мобілізація, міграція, втрата кваліфікованих працівників	Зниження стандартів, скорочення переліку послуг	Перерозподіл обов'язків, швидка адаптація нових працівників
Багатофункціональність персоналу	Перевантаження, ризик помилок	Чіткі інструкції, контроль навантаження
Психологічне виснаження, стрес	Вигорання, неуважність, конфлікти з клієнтами	Психологічна підтримка, тренінги зі стресостійкості
Часта зміна стандартів і складу команди	Непорозуміння, навантаження на менеджмент	Онлайн-навчання, короткі тренінги, оновлені протоколи
Плинність і демотивація	Втрата компетенцій, нестабільність процесів	Гарантії виплат, гнучкий графік, нематеріальне заохочення

Примітка: складено автором на основі [2; 4].

Тому нами розроблено на ступні ррекомендації для вирішення проблеми кадрового забезпечення правління якості:

1. Виокремити критичні процеси та посади. Для них потрібно створити резерв і дублювання, щоб втрата одного працівника не зупиняла ключові операції.
2. Спростити й стандартизувати роботу. Короткі чіткі інструкції та оновлені протоколи зменшують непорозуміння й навантаження на менеджмент. Вони також прискорюють адаптацію нових працівників, до чого вдаються підприємства в умовах мобілізації.
3. Навчати персонал без значних витрат. Онлайн-навчання дозволяє швидко готувати кадри до нових умов, має високу гнучкість, низьку вартість і високу довгострокову стійкість.

4. Автоматизувати контроль і зворотний зв'язок. Цифрові інструменти вивільняють персонал для важливіших завдань і дають оперативну інформацію про відхилення.

5. Піклуватися про людей. Психологічна підтримка, безпечні умови праці, гарантії виплат і гнучкі форми організації праці знижують плинність і зберігають мотивацію.

6. Інтегрувати кадрові ризики в систему управління якістю. Для цього слід регулярно відстежувати плинність кадрів, частку браку та рекламацій, обсяг переробок.

Отже, в умовах мобілізаційного тиску та дефіциту кадрів збереження належної якості продукції та послуг безпосередньо залежить від здатності підприємства підтримувати компетентність і працездатність наявного персоналу.

Список використаних джерел

1. Григоренко Ю. Проблема без розв'язання: дефіцит кадрів став головною проблемою українського бізнесу. *GMK Center*. 2025. 15 грудня. URL: https://gmk.center/ua/posts/problema-bez-rozv-iazannia-defitsyt-kadriv-stav-holovnoiu-problemoiu-ukrainskoho-biznesu/ .
2. Ковалик О. А., Гайджарги Є. Г. Управління якістю обслуговування в готельно-ресторанному бізнесі в умовах воєнного часу: виклики та адаптаційні стратегії. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2025. № 3 (33). С. 38–45. URL: https://economics.op.edu.ua/ejopu/2025/No3/38.pdf
3. Мобілізація та міграція є основними причинами браку кадрів – опитування Мінекономіки. *GMK Center*. 2024. 4 червня. URL: https://gmk.center/ua/news/mobilizaciya-ta-migraciya-ie-osnovnimi-prichinami-braku-kadriv-opituvannya-minekonomiki/ .
4. Пасько М. І., Федоренко А. Г. Оцінювання кадрових ризиків в умовах війни. *Молодий вчений*. 2026. № 3 (140). С. 42–46. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6645/6491

СЕКЦІЯ 9.
МАРКЕТИНГ, ЛОГІСТИКА ТА ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ

Sovakov Andrii Andriiovych, higher education student of the EPP «Woodworking and Furniture Technologies»
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Ukraine

Scientific supervisor: Horbachova Oleksandra Yuriivna, cand. of techn. sc., docent, as. prof. of the Department of Wood Products Technology and Design
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Ukraine

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN MARKET AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE FOR COATING MATERIALS

The storage and logistics of paint and coating materials (PCM) under high-risk conditions and potential power or heating outages require a comprehensive safety and engineering strategy. Water-based acrylic varnishes, paints, and primers are the most vulnerable to temperature drops. Because freezing causes irreversible degradation of their physical properties, maintaining a stable thermal regime is critical. To achieve this, thermally insulated zones – separate insulated enclosures or rooms – are established within warehouses, making it significantly easier to maintain temperatures between +5 °C and +25 °C using autonomous space heaters. Stock allocation is prioritized by value and sensitivity: water-based materials are transferred to warm zones first, while less sensitive items remain in colder areas. For winter transport, pallets are additionally protected with thermal covers, insulating blankets, or specialized thermal containers. If freezing is suspected, representative samples must undergo mandatory quality testing for viscosity, homogeneity, and absence of clumping, with the final disposition governed by the manufacturer's Technical Data Sheet (TDS).

The operation of autonomous power supply sources and the handling of flammable substances demand strict adherence to fire safety protocols. Power generators, serving as potential ignition sources, must be sited exclusively outdoors at a safe distance and on the windward side of the facility to eliminate contact with explosive solvent vapors. Refueling procedures and fuel canister storage must be physically isolated from varnish and solvent storage areas. All electrical equipment within flammable liquid storage zones must feature explosion-proof protection, and ventilation systems must not rely solely on grid power. To mitigate potential losses from fires or shellings, solvent and varnish inventories are decentralized across multiple sites, capping volumes per individual room. Flammable materials are strictly prohibited from being stored in shelters, basements, or evacuation routes. Additionally, locating warehouses away from critical infrastructure mitigates direct strike risks, while dense storage of non-flammable water-based dispersions in protected areas minimizes overall fire loading.

Specialized material categories require specific packaging configurations and handling protocols during storage. Two-component systems (base and hardener) must be stored and

supplied exclusively as matched sets, as the loss of one component renders the other unusable; hardeners also require stringent moisture protection. UV-curable varnishes demand protection from light and heat alongside strict shelf-life monitoring. To prevent sales disruptions caused by power or communication outages, tinting operations are decentralized across multiple locations, backed by safety stocks of pre-mixed high-demand colors, colorants, and bases. For high-value or moisture-sensitive products, smaller unit packaging minimizes post-opening waste and simplifies stock dispersion across sites. All opened containers must be hermetically sealed and consumed first in accordance with FIFO (First-In, First-Out) inventory management. Rags saturated with oils or waxes (such as linseed oil) are prone to spontaneous combustion and must be collected exclusively in self-closing metal disposal containers.

Flexible transport logistics and robust environmental data logging ensure supply chain continuity and financial risk mitigation. In winter, logistics networks must utilize insulated or heated vehicle bodies, multi-carrier strategies, and contingency routing. Cargo consolidation should account for air raid alert durations and curfew restrictions. Hazardous goods transport must comply with ADR regulations (UN 1263) and local route or regional transport restrictions [1, 2]. Buffer stock of critical SKUs is maintained under strict shelf-life monitoring (typically 12–24 months) to offset prolonged transit times. Batch tracking, continuous temperature logging via automated sensors, cloud data backups, and redundant communication channels provide verifiable evidence of product condition for insurers and buyers.

An analysis of the Ukrainian paint and coating materials (PCM) market from 2022 to 2026 demonstrates significant wartime industry transformation. Following a 55 % decline in PCM consumption in 2022, market demand rebounded by 44 % during the first eight months of 2023. Key drivers include military action, the temporary exit of certain European manufacturers, raw material shortages (notably the complete shutdown of domestic titanium dioxide production, necessitating 100 % import dependency), and complex logistics. The market share of water-based decorative paints reached 81 % in 2023, accompanied by rising adoption in wood protection coatings, underscoring freeze protection as an operational priority [3]. A broader logistics shift has seen companies transition from single large distribution centers (15,000–20,000 m²) to decentralized networks of smaller units (1,000–5,000 m²). Consequently, rental rates for high-grade warehouse space in western regions rose from $3–$5 to $10–$15 per m², with relocations accounting for 82 % of all warehouse lease transactions in January–August 2026. To support business resilience, the state preferential lending program (up to UAH 1 billion with a 5.5 percentage point rate subsidy) was expanded to cover the construction of protective structures and underground storage facilities [4].

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2000, April 6). *On the transportation of dangerous goods* (Law No. 1644-III).
2. United Nations Economic Commission for Europe. (n.d.). *Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR)*.
3. The domestic market of paint and coating materials. (2024, April 10). *ProfBuild*. https://profbuild.in.ua/uk/vsi-statti-zhurnala-prof-build/5759-vitchiznyanij-rinok-lfm.
4. Logistics is becoming more expensive and decentralized: How business is reorganizing because of the war. (2026, October 30). *Ukrainian Shipping Magazine*. https://usm.media/logistika-staye-dorozhchoyu-j-deczentralizovanoyu-yak-biznes-perebudovuyetsya-cherez-vijnu/.

Фарбітнікова Аріна Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Становий Олексій Сергійович, асистент кафедри логістики та торговельного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

РОЛЬ GPS-МОНІТОРИНГУ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

В умовах розвитку логістики та зростання вимог до швидкості й надійності доставки особливого значення набуває ефективне управління автомобільними перевезеннями. Транспортні підприємства прагнуть скорочувати витрати на пальне, зменшувати непродуктивні простої, забезпечувати дотримання маршрутів і підвищувати безпеку руху. Одним з інструментів розв'язання цих завдань є GPS-моніторинг, що створює інформаційну основу для аналізу роботи транспортних засобів та ухвалення управлінських рішень [2; 3].

GPS-моніторинг транспорту — це використання супутникового позиціювання для визначення координат транспортного засобу та їх подальшого передавання, збереження й аналізу в інформаційній системі. GPS-приймач обчислює місцеположення за сигналами супутників; передавання даних диспетчеру забезпечується окремим каналом зв'язку, зазвичай мобільною мережею. Отже, GPS визначає координати, тоді як збирання телематичних даних, побудова звітів і маршрутизація здійснюються відповідними програмно-апаратними засобами [1; 2].

У транспортній логістиці поєднання GPS-моніторингу із системами планування маршрутів дає змогу порівнювати заплановані й фактичні траєкторії руху, аналізувати затримки та коригувати графіки доставки. У дослідженні L. Salhieh та співавторів на основі польового експерименту за участю 16 транспортних засобів встановлено позитивний вплив інтеграції систем відстеження й маршрутизації на ефективність автопарку [2]. Водночас економічний результат залежить від організації перевезень, якості вихідних даних і здатності підприємства використовувати отриману інформацію.

Функціональність телематичних систем не обмежується відображенням автомобіля на електронній карті. Вони можуть реєструвати швидкість руху, пробіг, місця та тривалість зупинок, відхилення від маршруту й фактичний час прибуття. За інтеграції з бортовою діагностикою (OBD), датчиками або обліковими системами стає доступним аналіз витрат пального, роботи двигуна та інших експлуатаційних параметрів. Показано, що для достовірнішого моделювання споживання пального дані GPS доцільно доповнювати інформацією з OBD [4; 5].

Одним із головних напрямів підвищення ефективності автомобільних перевезень є оптимізація маршрутів. Аналіз фактичного руху допомагає виявляти зайвий пробіг, відхилення від графіка та ділянки регулярних затримок. На його основі логіст може коригувати послідовність пунктів доставки, планувати часові вікна й скорочувати непродуктивні переміщення. У дослідженні E. Bø та C. Mjøsund використання GPS-

даних у поєднанні з інструментом підтримки рішень дало змогу оцінити альтернативні транспортні рішення з позицій витрат і викидів CO_2 [3].

Важливим напрямом застосування телематики є контроль витрат і використання автопарку. Порівняння пробігу, тривалості простоїв, даних про заправки та фактичного споживання пального дозволяє виявляти відхилення й уточнювати планові нормативи. J. I. Huertas та співавтори на матеріалах роботи вантажного транспорту продемонстрували можливості аналізу споживання пального за даними телематичних систем [4]. Для практичного оцінювання результативності доцільно сформувати обмежений набір кількісних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оцінювання ефективності автомобільних перевезень за даними GPS-моніторингу

Показник	Необхідні дані	Управлінське значення
Пробіг, км	GPS-трек, план маршруту	Виявлення зайвого пробігу та відхилень
Витрати пального, л/100 км	Пробіг + OBD/датчики або облік заправок	Оцінювання паливної економічності
Непродуктивні простої, % часу	GPS-зупинки + дані про завдання	Пошук втрат робочого часу
Своєчасні доставки, %	Час прибуття + планові часові вікна	Контроль надійності доставки
Витрати на 1 км, грн	Пробіг + дані обліку витрат	Оцінювання питомих транспортних витрат

Джерело: складено авторкою на основі узагальнення підходів [2–5].

GPS-моніторинг також сприяє підвищенню безпеки перевезень. Контроль швидкості й маршруту дає змогу фіксувати потенційно ризиковані ситуації, а сповіщення про незаплановані зупинки — оперативніше реагувати на відхилення від плану. Проте сам по собі моніторинг не гарантує запобігання аваріям: ефект залежить від технічної справності обладнання, наявності зв'язку та дій персоналу.

Упровадження GPS-моніторингу потребує витрат на обладнання, програмне забезпечення, підключення та підготовку працівників. Тому оцінювання доцільно проводити шляхом порівняння показників до і після запровадження системи з урахуванням зміни обсягів перевезень, маршрутної мережі та інших умов. Окремої уваги потребують захист інформації про переміщення транспорту й регламентація доступу до неї. Такий підхід дозволяє перейти від простого спостереження за автомобілями до обґрунтованого управління транспортними процесами [2; 3].

Отже, GPS-моніторинг у поєднанні із засобами маршрутизації та телематики створює передумови для підвищення ефективності автомобільних перевезень. Запропонована система показників охоплює використання пробігу, час простоїв, своєчасність доставки, витрати пального та питомі транспортні витрати. Її застосування дає змогу визначати проблемні ділянки перевізного процесу й оцінювати результати управлінських рішень. Водночас реальний економічний ефект має підтверджуватися фактичними даними підприємства, а не лише наявністю GPS-обладнання.

Список використаних джерел

1. GPS.gov. GPS: Global Positioning System. URL: https://www.gps.gov/gps (дата звернення: 05.11.2026).
2. Salhieh L., Shehadeh M., Abushaikha I., Towers N. Integrating vehicle tracking and routing systems in retail distribution management. International Journal of Retail & Distribution Management. 2021. Vol. 49, no. 8. P. 1154–1177. DOI: https://doi.org/10.1108/IJRDM-12-2019-0400.
3. Bø E., Mjøsund C. Use of GPS-data to improve transport solutions in a cost and environmental perspective. Transportation Research Interdisciplinary Perspectives. 2022. Vol. 13. Art. 100557. DOI: https://doi.org/10.1016/j.trip.2022.100557.
4. Huertas J. I., Serrano-Guevara O., Díaz-Ramírez J., Prato D., Tabares L. Real vehicle fuel consumption in logistic corridors. Applied Energy. 2022. Vol. 314. Art. 118921. DOI: https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.118921.
5. Yeow L. W., Cheah L. Comparing commercial vehicle fuel consumption models using real-world data under calibration constraints. Transportation Research Record. 2021. Vol. 2675, no. 9. P. 1375–1385. DOI: https://doi.org/10.1177/03611981211007478.

Ліснича Вікторія Олексіївна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Україна

Науковий керівник: Рожко Віктор Іванович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Україна

РОЛЬ ЛОГІСТИКИ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСТІ ТОВАРУ ДЛЯ КІНЦЕВОГО СПОЖИВАЧА

У нинішніх умовах розвитку ринкової економіки та посилення конкуренції між підприємствами, окрім якості товару, ціни та статусу бренду, важливого значення набуває ефективність організації процесу переміщення продукції від виробника до кінцевого споживача, простіше – логістика. Саме вона забезпечує доступність продукції, своєчасність її доставки, належні умови зберігання та зручність отримання замовлення.

Логістичні інструменти відіграють велику роль у розвитку маркетингових систем та є невід'ємною частиною процесу підвищення ефективності взаємодії учасників мереж для створення споживчої цінності. Це свідчить про те, що логістика є не просто допоміжною функцією підприємства, а й важливою складовою його маркетингової діяльності [1]. Споживач при виборі товару оцінює не лише його фізичні характеристики, на сприйняття цінності також впливають можливість придбати продукцію в потрібному місці, швидкість доставки, вартість транспортування тощо.

Що ж являє собою логістика та який її взаємозв'язок зі споживчою цінністю товару? Логістика – процес планування, організації та контролю руху матеріальних, інформаційних та супутніх потоків від виробника до кінцевого споживача з метою забезпечення потреб ринку з оптимальними витратами. Важливою складовою такої діяльності є логістичне обслуговування клієнтів, яке розглядається як організована діяльність, спрямована на задоволення конкретних потреб і вимог споживачів [2].

Споживча цінність товару – це сукупність переваг, які одержує покупець від придбання та використання продукції порівняно з витратами, необхідними для її отримання, при цьому сама логістика формує не фізичні властивості самого продукту, а додаткові переваги, що супроводжують його придбання.

Логістика впливає на формування цінності товару через декілька напрямів. По-перше, це забезпечення наявності продукції в певний час у потрібному місці (доступність товару), адже навіть якісний товар не матиме достатньої цінності для покупця, якщо його неможливо буде придбати через відсутність у магазині чи на складі. По-друге, швидкість та своєчасність доставки. Час отримання товару є надзвичайно важливим елементом споживчої цінності, особливо це стосується електронної комерції, де покупець обирає між декількома компаніями, які пропонують подібну продукцію. По-третє, оптимізація логістичних витрат та вплив на фінальну вартість: транспортні витрати, складське зберігання, пакування замовлення впливають на собівартість продукту та його кінцеву ціну. Наприклад, оптимізація маршрутів доставки, об'єднання декількох замовлень в одну партію зменшать витрати на обслуговування одного замовлення, а частину зекономлених коштів можна використати для зниження ціни товару або ж запровадження безкоштовної доставки.

Великий вплив на формування цінності товару має також забезпечення належних умов для транспортування та зберігання товару, щоб до споживача він приїхав зі збереженою якістю та безпечністю.

Логістика відіграє важливу роль у формуванні цінності товару для кінцевого споживача, оскільки забезпечує не лише фізичне переміщення продукції, а й створює додаткові переваги, які впливають на загальне враження від покупки. Тому логістику важливо розглядати не лише як засіб оптимізації витрат підприємства, а ще й як важливий інструмент створення споживчої цінності. Компанії, які враховують потреби покупців під час організації логістичних процесів, отримують можливість підвищити задоволеність клієнтів, зміцнити репутацію бренду та сформувати довгострокові конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. Кривещенко В. В., Яковенко А. К. Логістичні чинники та інструменти у розвитку сучасних маркетингових систем. *Економіка та підприємництво.* 2018. № 41. С. 123-132. URL: https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/27176
2. Криворучко О. М. Поняття «логістичний сервіс» і «логістичне обслуговування». *Економіка транспортного комплексу.* 2019. № 33. URL: https://doi.org/10.30977/ETK.2225-2304.2019.33.0.31

СЕКЦІЯ 10.
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Гусак Вікторія Вікторівна, студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Сердюк Ігор Анатолійович, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри адміністративноправових дисциплін та публічного управління
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні призвела до вимушеного переміщення мільйонів громадян, які втратили своє житло, роботу, звичне оточення та можливість безпечно проживати у своїх громадах. Через такі обставини держава повинна надати внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО) не тільки матеріальну допомогу, а й забезпечити ефективну реалізацію захисту їхніх прав. Вагоме значення у цьому процесі має адміністративно-правовий захист, що включає роботу органів державної влади, органів місцевого самоврядування й інших уповноважених учасників у сфері забезпечення прав людини. Дієвість такого захисту, як видається, залежить не від кількості прийнятих нормативно-правових актів, а від того, наскільки реально людина може отримати передбачену законом допомогу.

Важливе значення в захисті ВПО мають міжнародні стандарти захисту прав людини. Зокрема, Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни передбачають: «Внутрішньо переміщені особи, на підставі повної рівності, користуються тими ж правами та свободами, передбаченими міжнародним правом і національним законодавством, якими користуються інші особи в їхній країні. Вони не повинні піддаватися дискримінації при здійсненні будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами» [1]. Тому переміщення не повинно ставати причиною обмеження основних прав людини, а державна політика повинна враховувати особливі потреби осіб, які постраждали внаслідок війни.

Одним із важливих напрямків адміністративно-правового захисту є забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до соціальних виплат і адміністративних послуг. Для одержання допомоги людина може звернутися до компетентних органів, подавати заяви та документи, а також проходити процедури, передбачені законом. Але на практиці можуть виникати певні труднощі, наприклад, через збій в інформаційних системах, відсутність певних документів або недостатню поінформованість про порядок отримання допомоги. У подібних випадках важливо, щоб органи публічної адміністрації діяли послідовно, надавали чіткі пояснення та не створювали необґрунтованих обмежень для здійснення громадянами своїх законних прав.

Також окремою проблемою є забезпечення ВПО житлом. Для людини, яка залишила власну домівку через бойові дії або окупацію, тимчасове розміщення є лише першим етапом повернення до звичайного життя. Тривале проживання в непридатних умовах, висока вартість оренди та обмежена кількість доступного житла ускладнюють процес інтеграції переселенців у нові громади. У матеріалах Національного інституту стратегічних досліджень щодо вдосконалення законодавчого механізму державної житлової допомоги ВПО наголошено на значенні фонду тимчасового житла та необхідності вдосконалення механізмів державної політики [2]. Ще одним підтвердженням актуальності цієї проблеми є результати моніторингу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: у щорічній доповіді за 2024 рік зазначено, що під час перевірок місць тимчасового проживання виявлялися недоліки умов проживання та потреба в забезпеченні доступності для людей з інвалідністю й маломобільних груп населення [3].

Важливим є право ВПО на оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації. Якщо людині без обґрунтованих причин відмовили у виплаті, не розглянули її заяву або порушили встановлену процедуру, вона має право скористатися законними способами захисту. У цьому випадку значення має Закон України «Про адміністративну процедуру», який встановлює загальні засади взаємодії адміністративних органів з особами під час розгляду справ і прийняття адміністративних актів [4]. Крім того, особи, які не мають достатніх коштів для оплати юридичних послуг, можуть звернутися по безоплатну правничу допомогу. Це особливо актуально для ВПО, які часто одночасно вирішують питання житла, соціального забезпечення, працевлаштування та відновлення втрачених документів.

Удосконалення адміністративно-правового захисту внутрішньо переміщених осіб повинно передбачати спрощення адміністративних процедур, розширення можливостей отримання соціальної допомоги та доступного житла, розвиток електронних сервісів і посилення правничої допомоги. Таким чином, дієвий захист осіб, які вимушено змінили місце проживання, в Україні під час війни є важливою передумовою забезпечення прав людини та суспільної стабільності. Державна стратегія повинна бути спрямована не тільки на усунення наслідків вимушеного переселення, але й на формування належних умов для повноцінного життя та адаптації ВПО.

Список використаних джерел

1. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini (дата звернення: 17.10.2026).
2. Удосконалення законодавчого механізму державної житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам : аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 21.01.2016. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/udoskonalennya-zakonodavchogo-mekhanizmu-derzhavnoi-zhitlovoi (дата звернення: 17.10.2026).
3. Права людини в Україні: регіональний вимір. Розділ 12. *Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік*. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2024/prava-liudyny-v-ukraini-rehionalnyi-vymir (дата звернення: 17.10.2026).
4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text (дата звернення: 17.10.2026).

Клименко Надія Василівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ неперервної освіти, спеціальність D4 «Публічне управління та адміністрування»
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

Науковий керівник: Микицей Тереза Дмитрівна, канд. екон. наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

ПРОБЛЕМИ МІЖВІДОМЧОЇ КООРДИНАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила потребу в одночасному виконанні низки завдань у сфері екологічної безпеки: фіксації та оцінювання шкоди довкіллю, реагування на аварії на об'єктах підвищеної небезпеки, розмінування, документування екологічних злочинів і планування відновлення територій. Ці завдання розподілено між багатьма суб'єктами публічного управління, тому ефективність усієї системи значною мірою визначається якістю їхньої взаємодії. Як зазначає Т. В. Бєлошапка, саме організаційний механізм публічного управління у сфері екологічної безпеки потребує актуалізації з урахуванням нових викликів [1].

Аналіз організаційного механізму засвідчив, що в забезпеченні екологічної безпеки постраждалих територій беруть участь центральний орган виконавчої влади у сфері довкілля, Державна екологічна інспекція України, ДСНС, органи прокуратури, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, сертифіковані оператори протимінної діяльності та інститути громадянського суспільства. Кожен із цих суб'єктів має власні пріоритети: для військових адміністрацій першочерговими є безпекові завдання, для органів місцевого самоврядування — відновлення базових послуг, для правоохоронних органів — документування злочинів [2]. За відсутності постійного координаційного центру це спричиняє дублювання функцій, затримки в обміні інформацією та розпорошення ресурсів.

Проблему координації ускладнює нестабільність інституційної структури. У липні 2025 р. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України реорганізовано шляхом приєднання до Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства [3], яке в липні 2026 р. перейменовано на Міністерство економіки та довкілля України. Об'єднання економічної та екологічної політики в межах одного міністерства створює можливості для інтеграції екологічних вимог у програми відбудови, проте дві реорганізації протягом року ускладнюють збереження інституційної пам'яті, кадрову стабільність та узгодженість державної екологічної політики.

Окремим викликом є узгодження протимінної діяльності з природоохоронними завданнями. Розмінування є передумовою як екологічного моніторингу, так і рекультивації земель, проте в ньому беруть участь Міністерство оборони, ДСНС, обласні військові адміністрації та сертифіковані оператори [4]. Без узгодження їхніх дій із природоохоронними органами очищення територій не супроводжується оцінюванням екологічної шкоди та плануванням подальшого відновлення земель.

Цифрові інструменти частково компенсують слабкість координації. Платформа «ЕкоЗагроза» дає змогу оперативно фіксувати факти шкоди довкіллю та залучати

громадян до повідомлення про екологічні інциденти [5]. Проте дані державного моніторингу, дистанційного зондування Землі, матеріалів кримінальних проваджень і карт мінної небезпеки залишаються розпорошеними між різними відомствами.

На потребу посилення координації вказують і міжнародні партнери. Екологічна угода для України, підготовлена Міжнародною робочою групою високого рівня з питань екологічних наслідків війни, містить 50 рекомендацій щодо оцінювання шкоди, відповідальності та «зеленого» відновлення, серед яких ключовою є рекомендація створити координаційний орган високого рівня для збору й аналізу доказів впливу війни на довкілля [6]. Для виконання цих рекомендацій у 2024 р. утворено Міжвідомчу робочу групу [7], однак підготовлений план дій громадські експерти розкритикували за формальний підхід [8].

З урахуванням виявлених проблем для посилення міжвідомчої координації доцільно:

– утворити постійний міжвідомчий координаційний орган з питань екологічних наслідків війни за участю представників Міністерства економіки та довкілля України, Державної екологічної інспекції, ДСНС, Офісу Генерального прокурора, обласних військових адміністрацій, асоціацій органів місцевого самоврядування та громадських природоохоронних організацій;

– чітко розмежувати повноваження військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо екологічної безпеки на деокупованих територіях;

– визначити в структурі профільного міністерства підрозділ, відповідальний саме за екологічну безпеку постраждалих територій, з власними показниками ефективності;

– сформувати єдине інформаційно-аналітичне середовище, яке інтегрує дані моніторингу довкілля, дистанційного зондування Землі, реєстру викидів, кримінальних проваджень і карт мінної небезпеки, з дотриманням вимог кіберзахисту;

– оновити план дій із виконання Екологічної угоди для України, доповнивши його вимірюваними показниками та регулярною звітністю.

Отже, міжвідомча координація є найслабшою ланкою організаційного механізму публічного управління екологічною безпекою територій, постраждалих від збройної агресії. Її посилення через створення постійного координаційного органу, розмежування повноважень і формування єдиного інформаційного простору дасть змогу усунути дублювання функцій, пришвидшити ухвалення рішень на основі достовірних даних і підвищити підзвітність процесу відновлення.

Список використаних джерел

1. Бєлошапка Т. В. Вплив та актуалізація організаційного механізму публічного управління в сфері екологічної безпеки в Україні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Вип. 3. С. 218–222. URL: https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/244 (дата звернення: 07.11.2026).
2. Юрченко О. А., Кочеров М. В., Никонюк К. О. Напрями підвищення екологічної безпеки прифронтових та деокупованих територій для забезпечення їх резистентності. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 77. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6444 (дата звернення: 07.11.2026).
3. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства : постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 № 903. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-ministerstva-ekonomiky-dovkillia-ta-silskoho-t210725 (дата звернення: 07.11.2026).
4. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text (дата звернення: 07.11.2026).

5. ЕкоЗагроза : офіц. платформа. URL: https://ecozagroza.gov.ua/ (дата звернення: 07.11.2026).
6. An Environmental Compact for Ukraine. A Green Future: Recommendations for Accountability and Recovery / High-Level Working Group on the Environmental Consequences of the War. Kyiv, 2024. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/environmental-compact-ukraine-green-future-recommendations-accountability-and-recovery-enuk (дата звернення: 07.11.2026).
7. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources: Drafting a joint action plan to implement the Environmental Compact for Ukraine / Government Portal. 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/mindovkillia-napratsovuiemo-spilnyi-plan-dii-dlia-implementatsii-ekolohichnoho-dohovoru-dlia-ukrainy (дата звернення: 07.11.2026).
8. Екологічний договір для України закінчиться «Планом в нікуди»? / Українська природоохоронна група. 28.05.2024. URL: https://uncg.org.ua/2024/05/28 (дата звернення: 07.11.2026).

Гусак Вікторія Вікторівна, студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Чалик Вадим Романович, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління, доктор філософії з галузі знань право
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Національна поліція належить до органів, які найчастіше розглядають справи про адміністративні правопорушення, тому її постанови найчастіше стають предметом оскарження. За даними аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень, наведеними Р. Миронюком, за три роки діяльності поліції (з вересня 2015 до вересня 2018 року) суди розглянули понад 2500 справ цієї категорії [3, с. 63]. Мета тез полягає у визначенні основних проблем оскарження таких постанов і напрямів їх вирішення.

Стаття 55 Конституції України передбачає право особи оскаржувати рішення, дії та бездіяльність органів державної влади [2, ст. 55]. Відповідно до статті 288 КУпАП постанову поліції дозволено оскаржити до вищого органу або суду [1, ст. 288]. Скаргу необхідно подати протягом десяти днів із моменту винесення постанови, а у справах щодо порушень ПДР цей строк обчислюється з дня її вручення [1, ст. 289]. За наслідками розгляду скарги постанову можуть скасувати, а справу передати на повторний розгляд [1, ст. 293].

Р. Миронюк пов'язує значну кількість спорів із поширеністю порушень правил дорожнього руху, прагненням правопорушників уникнути відповідальності та допущенням поліцейськими процесуальних помилок [3, с. 63]. О. Юшкевич звертає увагу на те, що відсутність відомостей, отриманих за допомогою технічних засобів, а також фото- та відеофіксації під час оформлення матеріалів справи може спричиняти винесення незаконних постанов [5, с. 266].

Друга група проблем пов'язана з недосконалістю законодавства. У справі № 344/14018/16-а Івано-Франківський міський суд скасував постанову патрульної поліції від 19 грудня 2016 року через суперечність між частинами 2 і 5 статті 258 КУпАП щодо випадків, коли протокол не складається. Суд також урахував практику ЄСПЛ у справі «Шмушкович проти України» щодо якості закону та витлумачив суперечливі норми не на користь відповідача [3, с. 65].

Третя проблема стосується меж повноважень адміністративного суду. До змін у КАС наприкінці 2017 року судова практика була неоднаковою: суди звільняли осіб від відповідальності або змінювали стягнення без достатніх законодавчих підстав. Частина 3 статті 286 КАС дозволяє залишити рішення без змін, скасувати його з направленням справи на новий розгляд чи закриттям справи або змінити стягнення без його посилення [3, с. 65]. О. Бударний вважає, що такий підхід виходить за межі судової юрисдикції, оскільки передбачає розгляд правопорушення по суті [3, с. 66].

Четверта проблема полягає в недотриманні процесуальних гарантій. Стаття 268 КУпАП передбачає право на правову допомогу й оскарження постанови, однак

поліцейські нерідко відмовляють у перенесенні розгляду для залучення адвоката. За висновком О. Юшкевича, така відмова може бути підставою для визнання штрафної постанови незаконною [5, с. 266].

П'ята проблема стосується судових витрат. У постанові від 18 березня 2020 року у справі № 543/775/17 Велика Палата Верховного Суду визнала необхідність сплати судового збору за оскарження постанов про адміністративні правопорушення [4]. Водночас частина 4 статті 288 КУпАП передбачає звільнення від державного мита [1, ст. 288]. На мою думку, судовий збір, що перевищує розмір штрафу, може обмежувати доступ до правосуддя.

Таким чином, оскарження постанов Національної поліції супроводжується низкою проблем, серед яких неналежна якість доказів і процесуальних документів, суперечливість положень КУпАП, невизначеність меж судових повноважень та фінансові витрати на захист порушених прав. Для вдосконалення відповідного механізму необхідно усунути законодавчі суперечності у статті 258 КУпАП, узгодити повноваження суду, передбачені статтею 286 КАС і статтею 293 КУпАП, а також підвищити рівень підготовки поліцейських щодо оформлення процесуальних документів. Важливим напрямом удосконалення залишається забезпечення належної технічної фіксації правопорушень, що сприятиме підвищенню якості доказової бази. Крім того, доцільно оцінити співмірність судового збору з розміром адміністративних стягнень, щоб фінансові витрати не ставали перешкодою для реалізації права на судовий захист.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 26.10.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 26.10.2026).
3. Миронюк Р. В. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, винесених поліцейськими: правові засади та судова практика. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25 лют. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 63-66. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6226/1/10.pdf (дата звернення: 26.10.2026).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 берез. 2020 р. у справі № 543/775/17. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_18_03_2020_roku_u_spravi_543_775_17/ (дата звернення: 26.10.2026).
5. Юшкевич О. Г. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення патрульними поліцейськими. Сучасна європейська поліцеїстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 265-266. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/137.pdf (дата звернення: 26.10.2026).

СЕКЦІЯ 11.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

Богуславський Олександр Андрійович, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Александров Богдан Володимирович, доктор філософії, асистент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ІНСТИТУЦІЙНА КРИЗА ООН ТА ПОШУК НОВИХ МЕХАНІЗМІВ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України стала найбільшим викликом для глобальної архітектури безпеки з часів Другої світової війни. Цей конфлікт яскраво продемонстрував глибоку інституційну кризу Організації Об'єднаних Націй, базовим завданням якої є підтримка міжнародного миру, забезпечення суверенної рівності та запобігання агресії [1].

У сучасній світовій політиці концепція колективної безпеки визначається як організація міждержавних відносин, за якої учасники розглядають стан захищеності від загроз як спільний та взаємозалежний, а напад на одного з учасників вважається нападом на всіх [4]. Основу цієї глобальної системи традиційно складав механізм Ради Безпеки ООН. Однак практика показує, що її ефективність критично залежить від необхідності забезпечення єдності позицій усіх постійних членів та їхньої готовності виступити проти порушника миру. Коли ж держава-агресор має статус постійного члена з правом вето, універсальна система безпеки опиняється в стані повного паралічу [2].

Виправдання Російською Федерацією свого вторгнення в Україну з посиланням на норми міжнародного права є юридично нікчемними, оскільки її дії прямо порушують базові принципи Статуту ООН та Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років [1]. Незважаючи на це, Росія продовжує блокувати будь-які обов'язкові до виконання резолюції Ради Безпеки щодо припинення бойових дій. Усвідомлюючи неможливість ООН оперативно розв'язувати конфлікти, Генеральний секретар ООН публічно закликає реформувати систему багатостороннього співробітництва, щоб Рада Безпеки могла діяти рішуче на захист Статуту. Проте швидка реформа статутних органів залишається малоймовірною, оскільки внесення змін також потребує ратифікації всіма постійними членами.

З огляду на глобальне збільшення загроз та інституційний тупик ООН, у міжнародних відносинах відбувається активний пошук нових механізмів забезпечення безпеки, який реалізується через розширення регіональних альянсів, формування ситуативних (ad hoc) коаліцій та укладання двосторонніх угод [3]. Зокрема,

нездатність ООН гарантувати глобальну безпеку призвела до консолідації НАТО, де вступ Фінляндії та Швеції закріпив статус альянсу як єдиної функціональної системи стримування агресора. Водночас відповіддю на неспроможність ООН організувати миротворчу місію стало створення інноваційних неформальних об'єднань, таких як Контактна група з питань оборони України (формат «Рамштайн»), що координує зусилля понад 50 країн поза бюрократичними межами ООН. Доповнює цю систему розгалужена мережа двосторонніх безпекових угод, підписаних Україною з державами G7 та іншими європейськими країнами, яка формує нову структуру взаємопов'язаних гарантій на перехідний період до повноцінного членства в НАТО [5].

Отже, російсько-українська війна виступила поштовхом до руйнування застарілої універсальної моделі безпеки, що залежала від консенсусу в Раді Безпеки ООН. Пошук дієвих механізмів колективної безпеки змістився з універсального (ООН) до регіонального (НАТО) та багатосторонньо-мережевого (ad hoc коаліції, двосторонні договори) рівнів. Вихід із сучасної інституційної кризи можливий лише за умови радикального перегляду права вето, розширення складу постійних членів Ради Безпеки ООН за рахунок країн Глобального Півдня та посилення повноважень Генеральної Асамблеї. Без цих кроків ООН остаточно трансформується із гаранта міжнародної безпеки у суто дискусійний майданчик.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
2. Неспроможність Ради Безпеки ООН як інституту підтримання миру та безпеки в умовах збройної агресії РФ / Політичні дослідження. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2744
3. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Міжнародна система колективної безпеки в контексті російсько-української війни. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України (Матеріали науково-практичної конференції). Харків, 2025. С. 41–42. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/6e02257e-065d-4908-9062-48bfefcdf01c
4. Система світової колективної безпеки та національна безпека держави в умовах сучасних викликів / Актуальні проблеми міжнародних відносин. URL: https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv
5. Всією архітектурою безпекових гарантій ми фактично реанімуємо систему міжнародного права. Офіційне інтернет-представництво Президента України. 2024. URL: https://www.president.gov.ua/news/vsiyeyu-arhitekturoyu-bezpekovih-garantij-mi-faktichno-reani-88449

Шосталь Вікторія Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Кандагура Катерина Сергіївна, кандидат наук з державного управління, доцент
Державний торговельно-економічний університет; Україна

КУЛЬТУРНІ КОДИ МІЖНАРОДНОГО СПІЛКУВАННЯ: БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Міжнародна взаємодія охоплює дипломатичні переговори, діяльність міжнародних організацій, академічну мобільність і ділове партнерство. Її учасники представляють різні культурні середовища, тому слова, жести й моделі поведінки можуть тлумачитися неоднаково. На нашу думку, розуміння культурних кодів є важливою передумовою формування довіри, досягнення домовленостей і запобігання конфліктам.

Культурні коди — це сукупність цінностей, норм, символів, мовних засобів, традицій і моделей вербальної та невербальної поведінки, через які люди передають та інтерпретують інформацію. Вони залежать не лише від національного середовища, а й від освіти, професії, покоління та особистого досвіду. Тому культурні моделі варто розглядати як орієнтир, а не як незмінні характеристики кожної людини.

Е. Голл розрізняє висококонтекстну комунікацію, у якій зміст значною мірою передається через ситуацію та взаємини, і низькоконтекстну, де переважають прямі словесні повідомлення [1]. Цей підхід пояснює, чому одна репліка може сприйматися як ввічлива, ухильна або надто різка. Водночас він не повинен ставати спрощеним поділом суспільств.

На нашу думку, основні культурні бар'єри міжнародного спілкування проявляються у кількох напрямах. По-перше, це мовні та смислові відмінності: неоднакове розуміння ідіом, гумору, професійної термінології, підтексту й категоричності висловлювань. Навіть спільна англійська мова не гарантує повного взаєморозуміння, адже її користувачі можуть по-різному тлумачити однакові слова.

По-друге, бар'єри виникають через відмінності у вербальній і невербальній поведінці. Пряме висловлення незгоди для одного співрозмовника може бути ознакою відкритості, а для іншого — неповагою. Значення мають також жести, зоровий контакт, дистанція, інтонація та паузи.

По-третє, непорозуміння зумовлюють різні ділові звичаї, ієрархія та способи ухвалення рішень: ставлення до пунктуальності, формальності звертання, ролі керівника й особистих взаємин. По-четверте, перешкодою стають стереотипізація та етноцентризм — оцінювання іншої культури винятково за нормами власного середовища.

Мовна компетентність залишається важливою умовою взаємодії. За результатами опитування Eurobarometer «Europeans and their languages» 2024 року, 59% жителів ЄС можуть спілкуватися принаймні однією іноземною мовою, 28% — двома або більше. Серед молоді 15–24 років ці частки становлять відповідно 79% і 39%; 76% опитаних вважають удосконалення мовних навичок політичним пріоритетом [2]. Основні результати опитування систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1

Володіння іноземними мовами серед населення ЄС, 2024 р.

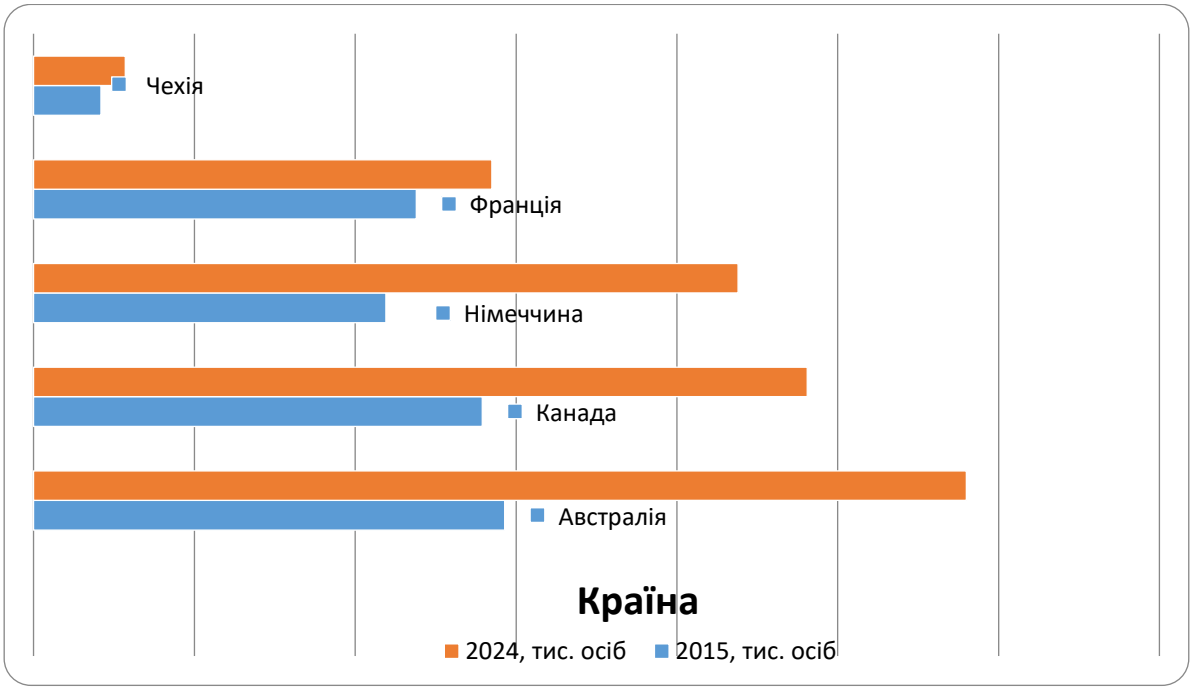
Показник	Частка, %
Жителі ЄС, які спілкуються принаймні однією іноземною мовою	59
Жителі ЄС, які спілкуються двома або більше мовами	28
Молодь 15–24 років: принаймні одна іноземна мова	79
Молодь 15–24 років: дві або більше іноземних мов	39
Вважають мовні навички політичним пріоритетом	76

Джерело: складено автором за даними Європейської комісії [2].

Отже, знання іноземної мови є необхідним, але недостатнім чинником взаєморозуміння: його слід доповнювати здатністю враховувати контекст і комунікативні норми партнерів.

Культурна різноманітність створює не лише труднощі, а й можливості. Одним із ресурсів є академічна мобільність, що збільшує кількість контактів між представниками різних суспільств. За даними OECD, у 2024 році міжнародні студенти становили в середньому 12% усіх студентів закладів вищої освіти країн Організації [3].

Для ілюстрації динаміки наведено кількість міжнародних студентів у вибраних країнах ОЕСР у 2015 та 2024 роках. Показники подано в тисячах осіб за таблицею B4.3 видання «Education at a Glance 2026» [3]. Порівняння цих показників відображено на діаграмі 1.

Діаграма 1 **Кількість міжнародних студентів у вибраних країнах ОЕСР, 2015 і 2024 рр.**

Джерело: побудовано автором за даними OECD, Education at a Glance 2026, табл. B4.3 [3].

Як видно з діаграми, у всіх п'яти країнах кількість міжнародних студентів у 2024 році перевищувала показник 2015 року. Зокрема, у Чехії вона зросла з 42 до 57 тис. осіб, у Німеччині — з 219 до 438 тис. Це розширює можливості міжкультурного обміну, формування міжнародних мереж і розвитку комунікативних навичок. Водночас мобільність сама собою не гарантує взаєморозуміння.

Дослідження І. Девяк та співавторів виявило серед перешкод міжнародній діловій комунікації відмінності між прямим і непрямим стилями, непорозуміння під час використання нерідної мови, різні ділові звичаї, підходи до ухвалення рішень і стереотипи [4]. Автори наголошують на важливості гнучкості, довіри та узгодження очікувань.

На нашу думку, подолання культурних бар'єрів потребує системного підходу. По-перше, перед переговорами варто ознайомитися з культурним і діловим середовищем партнерів, не покладаючись на стереотипи. По-друге, доцільно використовувати зрозумілу мову, пояснювати спеціальні терміни, уникати неоднозначних ідіом і перевіряти, чи однаково сторони зрозуміли домовленості.

По-третє, необхідно розвивати активне слухання, емпатію та вміння ставити уточнювальні запитання. По-четверте, міжнародним командам слід погоджувати правила взаємодії: порядок обговорення, строки відповіді, формат зворотного зв'язку й процедури ухвалення рішень. У кроскультурному менеджменті важливо не уніфікувати поведінку, а створювати умови для узгодження різних підходів.

Для міжнародних відносин ці принципи важливі в дипломатичних переговорах, публічній дипломатії, міжнародному посередництві та гуманітарній співпраці. Культурна чутливість допомагає точніше розуміти позиції партнерів, знаходити спільні інтереси й підтримувати діалог.

Отже, культурні коди впливають на передавання, сприйняття й оцінювання інформації. Основними бар'єрами є мовні та смислові розбіжності, відмінності у вербальній і невербальній поведінці, ділових звичаях і стереотипах. Ми вважаємо, що ефективна міжкультурна взаємодія ґрунтується не на уніфікації культур, а на взаємній адаптації, повазі та врахуванні контексту. Такий підхід перетворює відмінності на ресурс для обміну досвідом і поглиблення міжнародної співпраці.

Список використаних джерел

1. Hall E. T. Beyond Culture. *New York : Doubleday, 1976.*
2. European Commission. *Europeans and their languages. Special Eurobarometer 540. 2024.* URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2979 (дата звернення: 07.11.2026).
3. OECD. *Education at a Glance 2026: OECD Indicators. Paris : OECD Publishing, 2026. Table B4.3.* URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2026_b4968bbc-en.html (дата звернення: 07.11.2026).
4. Devjak I., Sabidussi A., Bezcioğlu-Göktolga I., Smeets R. Intercultural Communication: Hampering and Facilitating Factors in International Business. *Journal of Intercultural Management. 2023. Vol. 15, no. 2. P. 21–44.* DOI: https://doi.org/10.2478/joim-2023-0006.

Шосталь Вікторія Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Новак Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет; Україна

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Європейська інтеграція України є одним із визначальних напрямів державної політики та важливим чинником трансформації європейського безпекового простору. Повномасштабна агресія Російської Федерації надала цьому процесу нового змісту: вступ до Європейського Союзу розглядається не лише як економічна перспектива, а й як спосіб посилення політичної стійкості, демократичних інституцій та міжнародної суб'єктності держави.

На нашу думку, оцінювати перспективи членства необхідно за двома взаємопов'язаними критеріями: досягнутим прогресом у переговорах з ЄС та спроможністю України виконувати вимоги європейського законодавства в умовах війни. Метою дослідження є визначення досягнень, основних перешкод і можливих напрямів прискорення європейської інтеграції України.

Україна подала заявку на членство 28 лютого 2022 року, отримала статус кандидата 23 червня 2022 року, а 25 червня 2024 року офіційно розпочала переговори про вступ. 30 вересня 2025 року Європейська комісія повідомила про завершення двостороннього скринінгу–перевірки відповідності українського законодавства праву ЄС [1; 2]. Ці кроки створили інституційне підґрунтя для предметних переговорів за тематичними кластерами.

У 2026 році відбулося відкриття чотирьох із шести переговорних кластерів. 15 червня сторони відкрили кластер 1 «Основи процесу вступу», 14 липня кластер 6 «Зовнішні відносини», а 13 жовтня–кластери 2 «Внутрішній ринок» – і 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання» [3; 4]. Однак відкриття переговорів не означає завершення реформ: оцінювання виконання критеріїв членства продовжується.

Ми вважаємо, що важливо розглядати досягнуті результати у часовій послідовності. Основні етапи європейської інтеграції України у 2022–2026 роках узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні етапи європейської інтеграції України у 2022–2026 роках

Дата	Подія
28.02.2022	Подання заявки на членство в ЄС
23.06.2022	Надання статусу країни-кандидата
25.06.2024	Перша міжурядова конференція; початок переговорів
30.09.2025	Завершення двостороннього скринінгу
15.06–13.10.2026	Відкриття чотирьох переговорних кластерів

Джерело: складено автором на основі [1–4].

Як видно з таблиці 1, з 2022 року Україна пройшла шлях від подання заявки до предметних переговорів за більшістю тематичних напрямів. Водночас темпи відкриття кластерів не визначають автоматично дату вступу: для цього необхідні реальне виконання критеріїв та політичне погодження держав-членів ЄС.

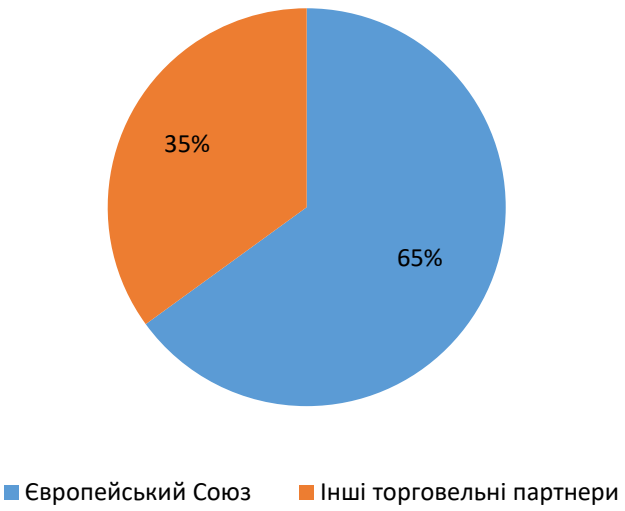
Попри прогрес, процес євроінтеграції супроводжується низкою системних викликів. На нашу думку, найважливішими серед них є:

По-перше, безпекова нестабільність. Війна спричиняє втрати людського капіталу, руйнування інфраструктури та бюджетні обмеження, що ускладнює реалізацію дороговартісних реформ.

По-друге, інституційні проблеми. Незалежність судової влади, ефективність антикорупційних органів і якість державного управління залишаються визначальними для довіри європейських партнерів. Європейська комісія в оцінці 2025 року наголошувала на необхідності забезпечення сталості реформ [5].

По-третє, політичні та економічні суперечності. На ухвалення рішень впливають позиції держав-членів ЄС, а поглиблення торгівлі порушує питання конкуренції, адаптації стандартів та захисту чутливих секторів.

Разом із тим економічні зв'язки України з Європейським Союзом становлять матеріальну основу подальшої інтеграції. За інформацією Європейської комісії, у 2025 році на ЄС припадало приблизно 65 % товарної торгівлі України, а взаємний товарообіг досяг 68,2 млрд євро [6]. Для наочного відображення співвідношення використано діаграму 1.

Діаграма 1 **Структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2025 році, %**

Джерело: побудовано автором за даними Європейської комісії [6]; частка інших партнерів розрахована як доповнення до 100 %.

Діаграма 1 свідчить про високу концентрацію зовнішньоторговельних зв'язків України на ринку ЄС. Це полегшує економічне зближення, проте водночас посилює залежність українських експортерів від доступу до європейського ринку та від змін його регуляторних правил.

Важливим ресурсом модернізації держави є інструмент Ukraine Facility на 2024–2027 роки, загальний передбачений обсяг якого становить до 50 млрд євро [7]. Його

особливістю є зв'язок між фінансовою підтримкою та виконанням узгоджених реформ. Ми вважаємо, що саме така модель стимулює перехід від формального наближення законодавства до практичної зміни державного управління.

Для подальшого просування України до ЄС доцільно зосередитися на трьох напрямах: забезпеченні незалежності антикорупційних і судових інституцій; підтримці підприємств у переході на європейські стандарти; системному дипломатичному діалозі з державами-членами. Практичним інструментом могла б стати відкрита система моніторингу виконання переговорних зобов'язань із визначеними строками, відповідальними органами та доступними суспільству результатами.

Отже, європейська інтеграція України демонструє відчутний поступ навіть в умовах повномасштабної війни. Відкриття чотирьох переговорних кластерів та високий рівень торговельної взаємозалежності підтверджують реальність подальшого зближення. На нашу думку, головною передумовою членства є не швидкість переговорних рішень, а послідовність внутрішніх реформ, ефективність державних інституцій та здатність поєднувати європейські стандарти з потребами безпеки й відновлення України.

Список використаних джерел

1. European Commission. *Ukraine's path towards EU accession.* URL: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/ukraine_en (дата звернення: 20.10.2026).
2. European Commission. *Ukraine successfully completes its screening process. 30.09.2025.* URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-successfully-completes-its-screening-process-2025-09-30_en (дата звернення: 20.10.2026).
3. Council of the EU. *Second Accession Conference with Ukraine. 15.06.2026*. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2026/06/15/ukraine/ (дата звернення: 20.10.2026).
4. Council of the EU. *Ukraine: relations and accession negotiations.* URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine/ (дата звернення: 20.10.2026).
5. European Commission. *Ukraine 2025 Report. 04.11.2025.* URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 20.10.2026).
6. European Commission. *EU trade relations with Ukraine.* URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 20.10.2026).
7. European Commission. *The Ukraine Facility.* URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (дата звернення: 20.10.2026).

СЕКЦІЯ 12.
СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Абрамов Даніїл Ігорович, курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецький державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Ігнатьєв В. А., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Донецький державний університет внутрішніх справ; Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ІНДИВІД, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ОСОБИСТІСТЬ

Проблема співвідношення понять «індивід», «індивідуальність» та «особистість» полягає в тому, що в науковій і повсякденній практиці вони нерідко використовуються як взаємозамінні, хоча характеризують різні сторони людини. Нечітке розмежування цих категорій ускладнює розуміння процесів соціалізації, формування особистості та розвитку індивідуальності. Тому актуальним є визначення взаємозв'язку між ними та встановлення механізмів, за допомогою яких природні властивості людини поєднуються із соціальним досвідом та її унікальними рисами.

Індивід характеризує людину як представника біологічного виду Homo sapiens і охоплює її природні, спадкові та психофізіологічні властивості. Особистість, своєю чергою, формується в процесі засвоєння людиною суспільних норм, цінностей, моделей поведінки та соціального досвіду. Таким чином, індивідом людина є від народження, тоді як особистість формується у процесі соціалізації [1, с. 15–16].

Індивідуальність відображає неповторне поєднання властивостей людини, зокрема її характеру, темпераменту, здібностей, особливостей психічних процесів, цінностей та способів поведінки. Вона не протиставляється особистості, а виступає способом її своєрідного прояву. Важливим є те, що соціалізація не повинна розглядатися як процес повного пристосування людини до суспільства: одночасно з нею відбувається індивідуалізація, у межах якої людина розвиває власну унікальність та ідентичність [2, с. 287; 4, с. 74].

Саме співвідношення соціалізації та індивідуалізації становить одну з ключових проблем формування особистості. З одного боку, людина повинна засвоїти соціальні норми, цінності та правила взаємодії, а з іншого - зберегти здатність до самостійного мислення, прийняття рішень і творчого самовираження. У соціологічному підході це зумовлює необхідність врахування не лише суспільного середовища, а й індивідуальних мотивів, особливостей поведінки та активної ролі самої людини [2, с. 287; 3, с. 6–8].

Одним із можливих шляхів вирішення цієї проблеми є комплексний підхід, за якого індивід, особистість та індивідуальність розглядаються як взаємопов'язані характеристики людини. Такий підхід дає змогу уникнути протиставлення біологічного і соціального та врахувати активну роль самої людини у власному розвитку. У цьому контексті індивідуальність можна розглядати як інтегративне поєднання природних, соціальних та діяльнісних характеристик людини [5, с. 218].

Відповідно, формування особистості доцільно розглядати як результат взаємодії природних передумов, соціального середовища, виховання, навчання, спілкування та власної активності людини. Такий підхід дозволяє поєднати процес соціалізації із процесом індивідуалізації, оскільки людина не лише засвоює суспільний досвід, а й формує власну систему поглядів, цінностей та способів поведінки [2, с. 287; 4, с. 74].

Отже, проблема співвідношення понять «індивід», «особистість» та «індивідуальність» може бути вирішена через їх чітке розмежування та одночасне розуміння їхньої взаємозалежності. Індивід визначає природну основу людини, особистість характеризує її соціальну сформованість, а індивідуальність - неповторний спосіб прояву її властивостей у суспільстві [1, с. 15–16; 4, с. 74]. Такий підхід дозволяє комплексно пояснити процес становлення людини та уникнути як біологічного, так і виключно соціального трактування особистості.

Список використаних джерел

1. Етика та психологія ділових відносин. *Електронний навчальний посібник комбінованого (локального та мережного) використання /* М. П. Прищак, О. Й. Лесько, Вінниця ВНТУ, 2023. 2 УДК 174(075) П77, 247 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2023/Pryshchak_2023_246.pdf (дата звернення: 15.09.2026).
2. Значення соціалізації та індивідуалізації для розвитку особистості / Мельцер С.В., 2023. С. 285-288. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ca8a499-d010-4412-b693-efc90adeedf6/content (дата звернення: 15.09.2026).
3. Соціологія особистості та девіантної поведінки. *Текст лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія»* Харків – 2020., УДК 316.624 Л 99., 128 с. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/fe0c4e38-fd64-41ad-b168-03636fa296db/content (дата звернення: 15.09.2026).
4. Трактування понять «індивідуальність» та «індивідуалізація» китайськими науковцями / У, Юе; Якімова М., УДК: 378.016:784] (510), 2024. С. 72-78. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cba5dbae-5f32-4ba1-88e3-a502a1ff0722/content (дата звернення: 15.09.2026).
5. Індивідуальність: на шляху до особистості / Радул Валерій, 2024., УДК 371.124 DOI 10.31499/2618-0715.1(12).2024.305353, С. 216-222. URL: https://share.google/senuVqdvjjlj6S1zV (дата звернення: 15.09.2026).

СЕКЦІЯ 13.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ

Прохіна Дарія Вікторівна, здобувачка вищої освіти
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; Україна

РОЛЬ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕРЕЖИВАННІ ВТРАТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна є кризовою реальністю, що спричиняє не лише фізичні руйнування, а й глибокі психологічні та екзистенційні переживання. Втрата близької людини, дому, звичного способу життя, відчуття безпеки або уявлень про майбутнє може порушувати цілісність внутрішнього світу людини. У таких обставинах особливого значення набувають духовні цінності — любов, гідність, віра, надія, відповідальність, співчуття, солідарність і відчуття сенсу життя. Вони не усувають болю втрати, проте можуть допомогти людині витримувати його, зберігати зв'язок з іншими та поступово відновлювати життєві орієнтири.

Метою тез є визначення ролі духовних цінностей у переживанні втрат під час війни та окреслення їхнього значення для психологічної підтримки людини.

Поняття духовних цінностей охоплює моральні переконання, життєві смисли, релігійні і світоглядні уявлення, а також принципи, які людина вважає важливими для себе й суспільства. Духовність не обов'язково пов'язана з релігійністю: вона може виявлятися у відданості родині, турботі про інших, прагненні до справедливості, збереженні пам'яті та відповідальному ставленні до життя. У період війни ці цінності можуть виконувати роль внутрішніх опор, допомагаючи осмислювати події, які неможливо повністю контролювати.

Важливим аспектом переживання втрати є пошук сенсу. В. Франкл, засновник логотерапії, наголошував на значенні смислу для людського існування навіть за умов тяжких випробувань [1]. У воєнному контексті пошук сенсу не означає виправдання насильства чи необхідності сприймати страждання як щось корисне. Йдеться радше про поступове віднайдення того, заради чого людина продовжує жити: любові до близьких, турботи про дітей, збереження пам'яті про загиблих, підтримки побратимів і посестер, допомоги громаді або відбудови зруйнованого.

Духовні цінності можуть підтримувати людину кількома взаємопов'язаними способами. По-перше, вони допомагають зберігати відчуття ідентичності, коли звичне життя зазнає різких змін. По-друге, сприяють емоційній витривалості: надія не гарантує швидкого полегшення, але дозволяє уявляти можливість майбутнього. По-третє, цінності солідарності й співчуття посилюють соціальні зв'язки. Спільна молитва, участь у громадських ініціативах, ритуали прощання, підтримка родини та збереження особистих спогадів можуть допомагати переживати горе не наодинці.

Водночас важливо враховувати індивідуальність горювання. Люди по-різному реагують на втрату: відчувають сум, гнів, провину, розгубленість, оніміння або тимчасово не можуть говорити про пережите. Немає єдиного правильного способу

сумувати й визначеного терміну, за який людина має «боротися». Духовні переконання можуть бути джерелом підтримки, але інколи в умовах травматичних подій людина відчуває духовну кризу, сумніви чи втрату віри. Такі реакції не слід засуджувати або трактувати як слабкість.

Особливої уваги потребує ризик нав'язування духовних пояснень. Фрази на кшталт «так було потрібно», «усе стається недарма» або «треба бути сильним» можуть знецінювати біль людини. Підтримка має ґрунтуватися на повазі до її переконань, потреб і темпу переживання горя. За підходом психологічної першої допомоги, важливими є гуманна присутність, практична підтримка, повага до гідності та культурних особливостей людини [2]. Отже, фахівець або близька людина не повинні нав'язувати власні релігійні чи моральні погляди, а мають допомогти знайти ті ресурси, які справді відгукуються самій людині.

У психологічній практиці робота з духовними цінностями може передбачати обережні запитання: «Що допомагає вам триматися?», «Що зараз має для вас найбільше значення?», «Які люди або традиції дають відчуття підтримки?». Також корисними можуть бути створення особистих ритуалів пам'яті, ведення щоденника, розповіді про померлого, участь у спільноті, волонтерська діяльність або звернення до духовного наставника — якщо цього бажає сама людина. За наявності тривалих і виснажливих симптомів, значних порушень повсякденного функціонування чи відчуття небезпеки необхідно рекомендувати професійну психологічну або медичну допомогу. Духовні ресурси можуть доповнювати її, але не замінюють.

Отже, духовні цінності відіграють важливу, проте не універсальну роль у переживанні втрат під час війни. Вони можуть підтримувати відчуття сенсу, гідності, надії та належності до спільноти, допомагати зберігати пам'ять і відновлювати зв'язок із життям. Водночас ефективна підтримка передбачає повагу до індивідуального досвіду, відсутність осуду та відмову від нав'язування готових пояснень страждання. Завдання психологічної допомоги полягає не в тому, щоб усунути горе або надати йому обов'язкового сенсу, а в тому, щоб створити умови, у яких людина може проживати втрату у власному темпі, спираючись на значущі для неї цінності й підтримку інших.

Список використаних джерел

1. Frankl V. E. Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy. 4th ed. Boston : Beacon Press, 1992. 196 p.
2. World Health Organization, War Trauma Foundation, World Vision International. Psychological First Aid: Guide for Field Workers. Geneva : World Health Organization, 2011. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789241548205 (дата звернення: 28.10.2026).

Шибунька Марта Мар'янівна, здобувач вищої освіти економічного факультету, спеціальність «Соціальне забезпечення та управління персоналом»
Львівський національний університет імені Івана Франка; Україна

Науковий керівник: Козьмук Наталія Ігорівна, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет імені Івана Франка; Україна

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ПЛАТФОРМНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ФРИЛАНСЕРІВ (ГІГ-ЕКОНОМІКА) В УКРАЇНІ

Розвиток цифрових платформ і гіг-економіки докорінно змінює модель зайнятості: дедалі більше українців працюють за разовими замовленнями без трудового договору - як фрілансери, гіг-спеціалісти чи виконавці на цифрових платформах. Система соціального страхування, побудована навколо найманої праці, не завжди охоплює таких осіб, що робить питання їхнього соціального захисту одним із ключових викликів українського ринку праці.

Для платформних працівників і фрілансерів, як правило, характерні нестабільний дохід, відсутність оплачуваної лікарняної, відпустки, страхування на випадок безробіття та нещасного випадку, а також обмежені пенсійні накопичення. Це створює ризик «прогалини в охопленні»: особа працює й отримує дохід, але не набуває повного пакета соціальних прав.

Під платформною зайнятістю розуміють виконання роботи чи надання послуг за посередництва цифрових платформ, а під фрілансом - самостійну діяльність на замовлення без постійного роботодавця. На практиці це охоплює IT, дизайн, маркетинг, копірайтинг, а також послуги доставки й перевезень. Для більшості таких осіб єдиним способом легалізації доходу є реєстрація як фізична особа-підприємець, яка загалом сплачує ЄСВ за себе у розмірі 22% від мінімальної заробітної плати, тобто база нарахування не залежить від реального доходу.

В Україні специфічний режим для гіг-економіки діє в межах «Дія Сіті». Гіг-контракт є цивільно-правовим договором, а гіг-спеціаліст не вважається найманим працівником, тому норми КЗпП на ці відносини не поширюються [3]. Фізична особа-підприємець, яка уклала гіг-контракт із резидентом «Дія Сіті», звільняється від сплати ЄСВ за себе за місяці, за які резидент сплатив внесок у розмірі не менше мінімального страхового внеску [1]; без цього гіг-спеціаліст може бути лише добровільним платником ЄСВ [2]. Податкове навантаження за гіг-контрактом становить: ЄСВ - 22% від мінімальної заробітної плати, ПДФО - 5%, військовий збір - 1,5% [4].

Водночас українська модель має суттєві обмеження. По-перше, вона охоплює лише співпрацю з резидентами «Дія Сіті», а решта фрілансерів і платформних працівників залишаються у загальному режимі ФОП або поза системою страхування. По-друге, внесок на рівні мінімального, імовірно, формує й мінімальні майбутні пенсійні та соціальні виплати. По-третє, відсутні механізми участі цифрових платформ у фінансуванні соціального захисту виконавців, а правовий статус осіб, які працюють через платформи, не визначений.

Економічне значення проблеми виходить за межі соціального захисту окремих осіб. Низька участь у страхових системах зменшує надходження до Пенсійного фонду

та інших фондів, стимулює тінізацію доходів, а в разі хвороби, втрати замовлень чи досягнення пенсійного віку створює додаткове навантаження на державний бюджет і програми соціальної допомоги. В умовах війни, коли значна частина працездатного населення змінила місце проживання та працює дистанційно, цифрова зайнятість є важливим джерелом доходів, тож її соціальна захищеність впливає й на стійкість ринку праці.

Закордонний досвід показує інший підхід. У ЄС у 2022 р. через цифрові платформи працювали 28,3 млн осіб, із яких 93% були самозайнятими, а близько 5 млн, за оцінками, класифіковано хибно [5]. Відповіддю стала Директива (ЄС) 2024/2831, ухвалена 23 жовтня 2024 р.: вона запроваджує презумпцію трудових відносин за наявності ознак контролю та підпорядкування, посилює прозорість алгоритмічного управління, а держави-члени мають імплементувати її до 2 грудня 2026 р. [6]. Таким чином, ЄС вирішує проблему переважно через правильне визначення статусу працівника.

З огляду на це в Україні доцільно: по-перше, запровадити диференціацію страхових внесків залежно від фактичного доходу, зберігши мінімальний рівень як гарантію; по-друге, передбачити для цифрових платформ роль агента зі сплати внесків та інформування про доходи виконавців; по-третє, забезпечити «переносимість» страхового стажу між різними формами зайнятості - найманою працею, ФОП і гіг-контрактом; по-четверте, поширити можливість участі в страхуванні на фрилансерів, які працюють поза режимом «Дія Сіті»; по-п’яте, врахувати підхід Директиви 2024/2831, зокрема презумпцію трудових відносин із можливістю її спростування платформою, з огляду на курс України на євроінтеграцію. Реалізація цих кроків дасть змогу розширити базу страхових надходжень, зменшити тіньову зайнятість і підвищити соціальну захищеність працівників нових форм зайнятості. Ефективне соціальне страхування платформної зайнятості потребує переходу від захисту за статусом до захисту за фактом виконуваної роботи.

Отже, чинна українська модель соціального страхування гіг-зайнятості є першим кроком до врегулювання нових форм праці, однак вона залишається фрагментарною та не вирішує проблеми достатності майбутніх соціальних виплат. Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання фактичного охоплення фрилансерів страхуванням, розрахунок впливу різних моделей внесків на доходи страхових фондів та вивчення досвіду країн ЄС під час імплементації Директиви 2024/2831.

Список використаних джерел

1. ФОП уклала гіг-контракт з резидентом «Дія Сіті»: що з ЄСВ. 7eminar.ua. Режим доступу: https://7eminar.ua/news/2317-ipk (дата звернення: 25.10.2026).
2. Гіг-спеціалісти та ЄСВ: зміни до Інструкції. Податки & бухоблік. 2022. Режим доступу: https://i.factor.ua/journals/ot/2022/september/issue-17/article-121977.html.
3. Гіг-спеціалісти: популярні питання. Податки & бухоблік. 2024. Режим доступу: https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2024/march/issue-21/article-128269.html.
4. Особливості ГІГ-контракту. Protocol.ua. Режим доступу: https://protocol.ua/ua/osoblivosti_gig_kontraktu/ (дата звернення: 25.10.2026).
5. Digital platform workers in the EU. Council of the European Union. Available at: https://consilium.europa.eu/en/infographics/digital-platform-workers.
6. From gig to guarantee: how the EU is transforming platform work. CMS Legal Services EEIG. Available at: https://cms.law/en/int/legal-updates/from-gig-to-guarantee-how-the-eu-is-transforming-platform-work.

Дулгерова Анна Станіславівна, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Психологія»
Чорноморський національний університет імені Петра Могили; Україна

Науковий керівник: Чернишов Олег Володимирович, завідувач кафедри педіатрії та хірургічних дисциплін медичного інституту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили; Україна

СТРЕС І ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ У ЖІНОК З ОНКОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ: РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ

Актуальність дослідження. Онкологічні захворювання належать до найбільш складних медико-соціальних проблем сучасності, оскільки їхній вплив виходить далеко за межі фізичного стану людини та охоплює емоційну, психологічну й соціальну сфери життя. Отримання онкологічного діагнозу, тривале лікування, невизначеність прогнозу, зміни звичного способу життя та переживання за власне майбутнє можуть спричиняти значне психологічне напруження. Особливої уваги потребує психологічний стан жінок, які стикаються з необхідністю адаптації до нових життєвих обставин, подолання страху, тривоги та емоційного виснаження.

У таких умовах важливого значення набувають особистісні ресурси, які допомагають людині зберігати психологічну рівновагу, пристосовуватися до складних життєвих обставин і знаходити внутрішні сили для подолання труднощів. До таких ресурсів належать життєстійкість, оптимізм, конструктивні копінг-стратегії, соціальна підтримка, здатність до саморегуляції та позитивне сприйняття власних можливостей.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості переживання стресу й психологічної стійкості в жінок з онкологічними захворюваннями, а також визначити роль особистісних ресурсів у процесі подолання психологічного напруження.

Виклад основного матеріалу. Психологічна стійкість є важливою характеристикою особистості, яка забезпечує здатність зберігати внутрішню рівновагу, адаптуватися до змін і долати складні життєві ситуації. У контексті онкологічного захворювання вона проявляється не у відсутності страху, тривоги чи переживань, а у здатності усвідомлювати власні емоції, приймати підтримку та використовувати доступні внутрішні й зовнішні ресурси.

Одним із важливих чинників психологічної стійкості є життєстійкість, яка характеризує здатність людини активно взаємодіяти з життєвими обставинами, зберігати відчуття контролю та знаходити сенс у власній діяльності навіть за умов значних труднощів. Не менш важливу роль відіграють оптимізм і соціальна підтримка. Відчуття прийняття, розуміння та емоційної близькості з боку родини, друзів і значущих людей може сприяти зменшенню переживання ізольованості та посиленню впевненості у власних силах.

Емпіричне дослідження проводилося за участю 20 жінок віком від 25 до 55 років, які мають онкологічні захворювання. Для комплексного вивчення психологічних особливостей досліджуваних було використано психодіагностичний інструментарій: шкалу психологічного стресу PSM-25, опитувальник копінг-стратегій CISS, методику визначення життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва та Є. Рассказової,

методику диспозиційного оптимізму LOT та багатовимірну шкалу сприйняття соціальної підтримки MSPSS.

За результатами дослідження рівня психологічного стресу за методикою PSM-25 встановлено, що високий рівень стресу спостерігається у 9 жінок (45%), середній – у 8 жінок (40%), низький – у 3 жінок (15%). Отримані результати свідчать про те, що більшість учасниць дослідження відчувають виражене або помірне психологічне напруження, що актуалізує необхідність надання їм своєчасної психологічної підтримки.

Застосування опитувальника CISS дало змогу дослідити особливості подолання стресових ситуацій та визначити спрямованість копінг-поведінки. Методика життєстійкості С. Мадді була спрямована на оцінювання внутрішніх ресурсів особистості, зокрема залученості, контролю та прийняття виклику. За допомогою методики LOT вивчалися особливості диспозиційного оптимізму, а шкала MSPSS дала можливість дослідити суб'єктивне сприйняття підтримки з боку родини, друзів та інших значущих людей.

Отже, комплексне використання зазначених методик дозволяє розглядати психологічну стійкість не як окрему особистісну характеристику, а як результат взаємодії внутрішніх ресурсів людини та зовнішніх чинників підтримки.

Особливого значення в роботі з жінками, які мають онкологічні захворювання, набуває психологічний супровід, спрямований на розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування адаптивних способів подолання стресу, підтримку позитивного ставлення до себе та активізацію внутрішніх ресурсів. Важливими складовими такої роботи є індивідуальні підтримувальні бесіди, психоосвіта, техніки релаксації, вправи на усвідомлення власних ресурсів і залучення соціального оточення до процесу підтримки.

Психологічний стрес є суттєвим чинником, що супроводжує переживання онкологічного захворювання та впливає на якість життя жінок. Результати емпіричного дослідження засвідчили переважання високого та середнього рівнів психологічного стресу серед учасниць. Це підтверджує актуальність розроблення та впровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на зміцнення особистісних ресурсів.

Життєстійкість, оптимізм, конструктивні копінг-стратегії та соціальна підтримка є важливими складовими психологічної адаптації до складних життєвих обставин. Їх цілеспрямований розвиток може стати одним із перспективних напрямів психологічного супроводу жінок з онкологічними захворюваннями. Таким чином, підтримка психологічної стійкості має розглядатися як важлива складова комплексної допомоги, спрямованої не лише на подолання емоційного напруження, а й на збереження особистісного потенціалу та якості життя жінок.

Список використаних джерел

1. Мухаровська І. Р. The features of psychological response to the disease in cancer patients. ScienceRise: Medical Science. 2016.
2. Кирилова О. О., Міхановський О. А., Харченко Ю. В., Золотарьова Т. Г. Психологічний дистрес у жінок, хворих на рак яєчників, за умов проходження протипухлинного лікування в Харкові під час війни за період 2024–2025 років. Психіатрія, неврологія та медична психологія. 2025.
3. Lemyre L., Tessier R., Fillion L. *La Mesure du stress psychologique (M.S.P.) : manuel d'utilisation*. Québec : Behaviora, 1990.
4. Endler N. S., Parker J. D. A. Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1990. Vol. 58, No. 5. P. 844–854.

СЕКЦІЯ 14.
ПУБЛІЧНЕ, ПРИВАТНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Медведєва Вероніка Юріївна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Гула Ірина Олександрівна, старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ ТА ЙОГО ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Конституційне право кожного на професійну правничу допомогу вимагає наявності дієвих правових механізмів для її надання. Одним із ключових інструментів діяльності адвоката під час збору доказової бази та формування правової позиції є адвокатський запит. Проте питання обов'язковості виконання вимог адвокатського запиту залишається предметом постійних дискусій у наукових колах та судовій практиці через систематичні випадки ігнорування, неповного надання інформації або формального ставлення до запитів з боку їх адресатів.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій про надання інформації або копій документів, необхідних для надання правової допомоги клієнту [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом [1].

Відповідно до Указу Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» № 1240/99, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ і організацій зобов'язані сприяти реалізації права адвокатів збирати відомості…, надавати безоплатно відповідні відомості та копії документів за запитами адвокатів та адвокатських об'єднань у справах, що перебувають у їх провадженні [2].

Законодавець чітко встановлює імперативність (обов'язковість) адвокатського запиту, закріплюючи строгі часові межі для надання відповіді (п'ять робочих днів, із

можливістю продовження до двадцяти днів у виняткових випадках). Як зазначається у профільних дослідженнях Комітету з питань адвокатської практики НААУ (2023), запит є гарантованим та захищеним законом інструментом адвокатської діяльності, що забезпечує змагальність сторін та рівність у процесі доказування [3, с. 4].

Попри імперативність норми, обов'язковість адвокатського запиту на практиці має певні межі. По-перше, виникають колізії між правом адвоката на інформацію та законодавством про захист інформації з обмеженим доступом (банківська, медична, комерційна таємниця тощо). По-друге, дія статті 24 Закону безпосередньо не поширюється на фізичних осіб у площині примусу – фізична особа має право відмовити в наданні інформації або взагалі проігнорувати адвокатський запит.

Єдиним дієвим механізмом забезпечення обов'язковості запиту є адміністративна відповідальність за статтею 212-3 КУпАП (порушення права на інформацію та права на звернення) [4]. Відмова в наданні інформації або надання недостовірних даних тягне за собою накладення штрафу. Проте притягнення до відповідальності на практиці ускладнене: процедура вимагає складання протоколу уповноваженим представником ради адвокатів регіону, що потребує ідеального дотримання формальних вимог до самого запиту (наявність ордера, свідоцтва, правильне формулювання вимог без ознак запиту на юридичну консультацію) [5].

Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці – карається статтею 397 Кримінального кодексу України [6].

Судова практика останніх років також впливає на розуміння обов'язковості інструменту. У постанові від 13 серпня 2025 року у справі № 757/9390/24-ц касаційна інстанція звернула увагу на правову природу порушення: у разі ненадання відповіді на запит захисту підлягає насамперед право клієнта, інтереси якого представляє адвокат, оскільки право самого адвоката не порушується і не підлягає захисту відокремлено від інтересів клієнта [7]. Це зміщує акцент з порушення професійних гарантій на порушення конституційних прав особи, яка звернулася за правовою допомогою.

Обов'язковість адвокатського запиту є фундаментальною гарантією адвокатської діяльності, законодавчо забезпеченою механізмами адміністративного примусу. Водночас дієвість цього інструменту знижується через складність процедури притягнення правопорушників до відповідальності за ст. 212-3 КУпАП та неоднозначне трактування адресатами меж інформації з обмеженим доступом. Розв'язання цих проблем лежить у площині оптимізації адміністративно-деліктного провадження та формування сталої судової практики щодо розмежування конфіденційної інформації та тієї, що безумовно підлягає наданню адвокату.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17
2. Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури : Указ Президента України від 30.09.1999 № 1240/99. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240/99
3. Адвокатський запит: методичні рекомендації для адвокатів / Комітет з питань адвокатської практики НААУ. Київ : НААУ, 2023. 64 с. URL: https://me-l.co/4udo1kgj

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
5. Відповідальність за ігнорування адвокатського запиту: чого бракує на практиці / Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебсайт. URL: https://unba.org.ua/news/12381-vidpovidalnist-za-ignoruvannya-advokats-kogo-zapitu-chogo-brakue-na-praktici.html
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
7. Постанова Верховного Суду від 13.08.2025 у справі № 757/9390/24-ц / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129611578

Поліщук Ольга Миколаївна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Микитенко Людмила Андріївна, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ КОМПЛАЄНС ДЛЯ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Євроінтеграційний курс України та перспективи повоєнної відбудови істотно підвищують вимоги до прозорості, підзвітності й доброчесності економічної діяльності, зокрема в приватному секторі [2; 5]. Залучення міжнародної фінансової допомоги, інвестицій та участь у публічних закупівлях дедалі частіше пов'язуються з наявністю в суб'єктів господарювання ефективних механізмів запобігання корупції, що зумовлює перехід від суто репресивної моделі протидії корупції до превентивної, заснованої на корпоративному комплаєнсі.

Водночас практична спроможність бізнесу запроваджувати антикорупційні програми залишається диференційованою. Великі приватні компанії та державні підприємства, які функціонують під посиленим регуляторним і репутаційним тиском, поступово формують спеціалізовані процедури, інституціалізують посаду комплаєнс-офіцера та інтегрують антикорупційні стандарти в систему корпоративного управління. Натомість мале й середнє підприємництво (далі - МСП), на яке припадає переважна частка суб'єктів господарювання, зазвичай має обмежені фінансові, кадрові й експертні ресурси, а також не отримує належної методичної підтримки, що ускладнює адаптацію міжнародних і національних стандартів до його масштабів і специфіки [1, 3, 5, 7].

Відмітимо, що ключова проблема українського антикорупційного комплаєнсу в діяльності субєктів господарювання, полягає у фрагментарності правового регулювання та браку співмірних стимулів до добровільного запровадження комплаєнсу, що обґрунтовує потребу в диференційованому, пропорційному розміру й ризикам бізнесу підході.

В українському законодавстві термін «антикорупційний комплаєнс» не має єдиного прямого нормативного визначення у вигляді окремої дефініції, проте його юридичний зміст, елементи та вимоги чітко регламентовані.

На нормативному рівні в Україні цей інститут реалізується через поняття «запобігання корупції в діяльності юридичної особи» та «антикорупційна програма». Виходячи з аналізу цих нормативно-правових актів, відмітимо, що правові норми розпорошені по різним правовим документам, відсутній рамковий нормативний акт для врегулювання відповідних відносин та брак доступної для МСП цілісної рамки, яка визначала б пропорційний мінімум антикорупційний комплаєнс процедур, критерії їх ефективності й порядок практичного впровадження.

Виходячи із аналізу законодавства, вбачається, що антикорупційний комплаєнс - це система внутрішніх правил і процедур, спрямованих на запобігання, виявлення та належне реагування на корупційні ризики [3; 6; 7].

Доцільно звернути увагу на міжнародні правові режими та стандарти, зокрема FCPA, UK Bribery Act, французький Sapin II та ISO 37001, утверджують ризик-орієнтований підхід, належну перевірку контрагентів, контроль подарунків (будь-які матеріальні цінності, послуги, знижки, оплата розваг чи подорожей, що надаються безкоштовно або за заниженою ціною з метою налагодження відносин), канали повідомлення про порушення [3; 5; 10]. Для МСП ці орієнтири доцільно адаптувати: механічне перенесення складних корпоративних систем може бути надмірно витратним, тоді як пропорційний набір процедур можна співвіднести з розміром підприємства та рівнем його ризиків.

Українська практика демонструє різні рівні інституціоналізації комплаєнсу: фінансові установи працюють у межах вимог НБУ, а великі компанії, зокрема ДТЕК і Vodafone, та державні підприємства "Енергоатом" і "Нафтогаз України" розвивають власні комплаєнс-функції [3; 5]. Ці приклади підтверджують значення системного контролю, проте ресурсомісткі моделі великих організацій не можна автоматично переносити на малі підприємства. Для МСП особливо відчутними є витрати на штатного комплаєнс-офіцера, навчання й перевірки партнерів, а також невизначеність щодо переваг добровільного запровадження програми [1; 5; 7].

На рівні підприємства доцільно запроваджувати спрощену, але дієву програму, співмірну з масштабом діяльності та її ризиками. Її основою мають бути оцінювання ризиків, цифрові перевірки контрагентів перед укладенням договорів, чіткі правила врегулювання конфлікту інтересів, і отримання будь-яких матеріальних або нематеріальних благ, які можуть сприйматися як неправомірна вигода, оступний канал повідомлень про порушення та регулярне навчання працівників [1; 6; 7; 8; 9]. Комплаєнс-офіцер має бути захищений від втручання операційного менеджменту й звітувати безпосередньо власнику або наглядовій раді. У найменших компаніях цю функцію можна покласти на підготовленого працівника чи зовнішнього фахівця, забезпечивши його незалежність і конфіденційність [3; 6; 7; 8].

Вбачається, необхідними кроками, для усунення правових бар'єрів, розробити за участю НАЗК та затвердити постановою Кабінету Міністрів України типові рекомендації з антикорупційного комплаєнсу для МСП [2, 5, 7]. Йдеться про практичну правову модель, яка охоплюватиме типові положення щодо оцінювання корупційних ризиків, врегулювання конфлікту інтересів, прийняття й надання послуг та представницьких витрат; алгоритми перевірки контрагентів; мінімальний набір контрольних процедур; порядок повідомлення про порушення та реагування на них, а також варіанти застосування цих інструментів залежно від рівня ризику. Рекомендації мають бути безоплатними та зрозумілими для підприємців. Доцільно також розглянути можливість законодавчо враховувати комплаєнс-програми під час визначення правових наслідків порушень, учинених працівниками. Це не повинно означати автоматичного звільнення від відповідальності: оцінювати слід належність проведення оцінювання ризиків, дієвість контрольних процедур, реагування на повідомлення та співпрацю з уповноваженими органами [11]. Додатковим стимулом може стати державне спів фінансування базового навчання та доступу МСП до цифрових інструментів перевірки контрагентів.

Отже, головний напрям удосконалення антикорупційного комплаєнсу в українському бізнесі - не механічне поширення складних моделей великих корпорацій, а створення доступної та пропорційної системи для МСП. Оскільки, поєднання типових державних рекомендацій, практичної підтримки підприємств і законодавчого врахування реально дієвих внутрішніх процедур сприятиме зменшенню корупційних ризиків без надмірного адміністративного навантаження. В той же час, подальші дослідження доцільно зосередити на критеріях ефективності таких програм та моделях державного стимулювання їх запровадження.

Список використаних джерел

1. Комарницький В. М., Грень В. П., Олійник С. В. Антикорупційний комплаєнс: мінімізація ризиків у бізнес-середовищі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6(36). С. 581–591. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-581-591.
2. Інформаційна довідка щодо законодавчої бази мінімізації корупційних ризиків та розбудови системи комплаєнсу (у контексті рекомендацій Європейської Комісії) / Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2024. 7 с. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33557.pdf.
3. Подоляк С. Комплаєнс-контроль у діяльності юридичних осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 70–74. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.11.
4. Антикорупційний комплаєнс на підприємстві: мета, політики та процедури, як він передбачає / Юрліга. *LIGA:ZAKON*. 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/231404_antikoruptsyniy-komplans-na-pdprimstv-meta-poltiki-ta-protseduri-yak-vn-peredbacha (дата звернення: 13.10.2026).
5. Концепція розвитку законодавства щодо мінімізації корупційних ризиків під час відновлення України та розбудови системи комплаєнсу / Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2023. 11 с. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/concept_rzpravsud/73641.html.
6. Вступ до комплаєнсу: основні принципи та значення / Integrity Vision. 2025. URL: https://integrity.com.ua/komplayens-osnovni-prynczypy-ta-znachennya/ (дата звернення: 13.10.2026).
7. Окунєв О., Шенк О., Вареник М. та ін. Антикорупційний комплаєнс : посібник для програм з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми / за заг. ред. О. Окунєва. Київ, 2023. 219 с.
8. Антикорупційний комплаєнс / PwC Україна. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic/antykoruptsiynyy-komplayens.html (дата звернення: 12.10.2026).
9. Хомич Л. Комплаєнс-ризики проєктів розвитку підприємницьких структур: види, мотиваційне підґрунтя і можливості мінімізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-47.
10. Міжнародні антикорупційні стандарти для українського ОПК / АТ «Українська оборонна промисловість». 2023. URL: https://ukroboronprom.com.ua/upravlinnya-ta-komplajens/miznarodni-antikorupciini-standarti-dlya-ukrayinskogo-opk (дата звернення: 13.10.2026).
11. Антикорупційний комплаєнс: чи рятує від відповідальності? / Юридична практика. 2021. URL: https://pravo.ua/antykoruptsiinyi-komplaiens-chy-riatuie-vid-vidpovidalnosti/ (дата звернення: 14.10.2026).

Журавський Максим Віталійович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Кулініч Ольга, завідувач кафедри теорії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА КОНСТИТУЦІЙНУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ

Конвенція була визнана частиною Українського законодавства, а рішення постановлені Європейським судом з прав людини(далі - ЄСПЛ) стали обов'язковими для України, де вона постає відповідачем. Незважаючи на це, у законах прямо не сказано, яке саме місце займає практика Страсбурзького суду в мотивуванні рішень Конституційного Суду України(далі - КСУ). Після набуття чинності конституційної реформи в 2016 році, КСУ перестав входити до судової гілки, а загальна норма про застосування практики ЄСПЛ не дає однозначної відповіді щодо нього, саме з того моменту цю прогалину стало важко ігнорувати.

У доктрині це питання має розбіжності в деяких науковців, одні автори вважають рішення ЄСПЛ за повноцінне джерело конституційного права, а в той час інші вбачають в ньому лише допоміжний аргумент, на який варто посилатися, але не змінювати мотивування рішення суттєво. Також, окремої уваги потребує і якість самих посилань: від них залежить, чи справді європейські стандарти змінюють конституційні тлумачення, чи лише додає рішенням "авторитету". Тема набуває актуальності в умовах активної євроінтеграції країни, де узгодженість між конституційною практикою та стандартами прав і свобод людини може постати не лише теоретичним питанням, а й проблемою довіри до конституційного правосуддя. Саме тому важливо розмежувати коли рішення є формально обов'язковими та які реальні способи впливу вони мають на рішення КСУ.

Конвенція діє в Україні через статтю 9 Конституції: чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна рада, є частиною національного законодавства [1]. Конвенцію ратифіковано 17.07.1997, в Україні набрала чинності 11.09.1997 [2]. Юровська разом із конвенційними цінностями називає концептуальною базою взаємодії КСУ та ЄСПЛ [4]. Верховенство права та обґрунованість рішень є основними засадами діяльності КСУ. Частина п'ята статті 55 Конституції України дає кожному право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звернутися до відповідних міжнародних судових установ [1]. Згідно статті 46 Конвенції зобов'язує держави виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами [2], а закон №3477-IV підтверждує обов'язковість таких рішень для України, а також вимагає від судів застосовувати Конвенцію та практику рішень ЄСПЛ як джерело права [3].

Юровська відводить Конвенції та практиці ЄСПЛ інтерпретаційний напрям впливу, вони допомагає визначити, що саме охоплюють конституційні права і принципи [4]. За Синициним, який виділяє дві мети, рішення ЄСПЛ підсилюють

мотивування або уточнюють зміст норми, а коли Конституція лише називає міжнародний стандарт без пояснень, КСУ бере його зміст із практики суду [5].

За даними Юровської понад 40 рішень КСУ використав з посиланням на Страсбурзьку практику, в них найчастіше це справи про особисту свободу, право на суд, право власності, свободу слова та межі обмежень прав [4]. Із конкретних справ можна описати певну пропорційність втручання, що вимагає балансу між правами особи і суспільним інтересом.

Окремим напрямом впливу є понятійний і методологічний, Лазарєв вважає, що вплив не вичерпується аргументацію, тобто Конституційний Суд України переймає категорії "margin of appreciation"(Межі розсуду держави),"due process"(Належна правова процедура) та "quality of law"(Якість закону) [6]. Юровська, в свою чергу, наголошує на запроведженнях в рішеннях КСУ доктрини дружнього ставлення до міжнародного права [4].

Єдиної відповіді щодо ваги практики ЄСПЛ для КСУ не може бути, тому що рішення ЄСПЛ різняться за юридичними наслідками. Основною проблемою є відрізнити вплив практики від формального посилання. Синицин наголошує на тому, що подеколи з рішень ЄСПЛ вириваються окремі фрази в згадках у рішеннях КСУ, услід за цим Шевчук розрізняє "казуїстичний" та "казуїстично-змістовний" способи застосування [5]. Ця градація описує форму посилання, а не його наслідки, тому можна запропонувати доповнити її ще одним критерієм. Вплив є реальним, якщо одночасно виконано три умови: названо конкретну норму Конвенції та конкретне рішення, розкрито зміст позиції ЄСПЛ, а третю умову найважче перевірити, тому її варто оцінювати за наслідками: чи змінила позиція ЄСПЛ обсяг тлумачення конституційного права, чи лише повторила те, що Суд і так мав змогу витлумачити із національних норм, як це, за працею Юровської, відбувається переважно [4].

Підсумовуючи, можна сформулювати такі висновки: по-перше, практика ЄСПЛ є для КСУ не мірилом конституційності, а засобом для тлумачення конституційних прав, де Суд вирішує справи на підставі Конституції, а Конвенція має нижчу юридичну силу [1] [2]; по-друге, підставою її врахування є статті 8, 9 та 147 Конституції [1]; по-третє, стандарти ЄСПЛ задають мінімальний рівень захисту прав, і у випадках коли Конституція гарантує більше, КСУ не повинен його знижувати; по-четверте, вага практики має бути диференційованою, тобто від майже обов'язкової для рішень проти України до ілюстративної для поодиноких рішень щодо інших держав; по-п'яте, і застосування практики, і відступ від неї потребує мотивування, йа його якість слід оцінювати за запропонованими критеріями. Також варто додати, що коли суперечність між Конституцією та позицією ЄСПЛ неможливо усунути тлумаченням, Конституційний Суд України має слідувати Конституції, а сам конфлікт потребує внесення змін до неї. Кількість посилань на ЄСПЛ має формальний характер, а реальну відповідь на питання про вплив дає те, чи змінилося мотивування рішення КСУ внаслідок звернення до практики ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Конституція України №254к/96-ВР (28.06.1996). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV (23.02.2006). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text
4. Юровська Г. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України* 2021.№ 5. С. 110-130.
5. Синицин П. М. *Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в контексті рішень Європейського суду з прав людини*. Юридика. 2023.
6. Лазарєв В. В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на акти Конституційного Суду України. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. №20

Асмьоткіна Дар'я Євгенівна, здобувачка вищої освіти третього курсу юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; Україна

Науковий керівник: Чукаєва Вероніка Олександрівна, доцентка кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління, кандидатка історичних наук
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; Україна

ГЕНДЕРНІ КВОТИ ТА ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

Перш за все, гендерна рівність у політичній сфері передбачає не лише формальне закріплення однакових виборчих прав жінок і чоловіків, а й забезпечення рівних можливостей участі у формуванні та здійсненні публічної влади. Попри законодавче закріплення принципу рівності, жінки залишаються недостатньо представленими в органах влади та на керівних посадах. Одним із механізмів подолання цього дисбалансу є гендерні квоти.

Загалом, гендерні квоти – це встановлені законодавством або внутрішніми правилами політичних партій вимоги щодо мінімального представництва осіб певної статі у виборчих списках, представницьких органах або на керівних посадах. Їх мета полягає в подоланні фактичної нерівності та забезпеченні рівних можливостей у політичному житті. Квотування належить до позитивних дій – спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків у реалізації їхніх прав [1; 4].

Правову основу гендерного квотування в Україні становлять Конституція України, міжнародні договори та виборче законодавство. Стаття 24 Конституції України закріплює рівність громадян перед законом і забороняє привілеї чи обмеження за ознакою статі. Водночас вона передбачає забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній діяльності [3].

Важливе значення має Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Відповідно до її стаття 4 тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на прискорення встановлення фактичної рівності, не вважаються дискримінацією. Такі заходи можуть передбачати законодавчі квоти для подолання недостатнього представництва жінок у політиці [4]. На європейському рівні Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Rec(2003)3 закликає держави забезпечувати збалансовану участь жінок і чоловіків у політичному та суспільному прийнятті рішень [5].

У міжнародній практиці застосовуються конституційні квоти, які передбачають резервування місць у представницьких органах; виборчі квоти, що встановлюють мінімальну частку кандидатів кожної статі; партійні квоти, закріплені у внутрішніх документах політичних партій. Їх ефективність залежить не лише від кількості кандидатів, а й від порядку їх розміщення у списках та наявності санкцій за порушення встановлених вимог. Якщо жінки займають непрохідні позиції, квотування може залишатися формальним [2; 6; 7].

В Україні гендерну квоту вперше закріплено у виборчому законодавстві в 2015 році Законом України «Про місцеві вибори». Стаття 4 передбачала представництво

осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад на рівні не менше 30%. Однак відсутність чітких вимог щодо розміщення кандидатів і належних санкцій обмежувала ефективність цього механізму [8].

Наступним етапом стало прийняття Виборчого кодексу України, який набрав чинності 1 січня 2020 року. Стаття 219 передбачила включення до кожної п'ятірки виборчого списку не менше двох кандидатів кожної статі, що забезпечувало представництво кожної статі на рівні щонайменше 40% у відповідних виборчих списках. Для місцевих рад із кількістю виборців менше 10 тисяч стаття 220 встановлювала квоту не менше 30% осіб однієї статі [9]. Порушення вимог до формування списків могло стати підставою для відмови в їх реєстрації, що посилило юридичне забезпечення квотування.

Місцеві вибори 2020 року продемонстрували як позитивні результати квотування, так і його обмеження. За даними досліджень, після запровадження обов'язкових вимог жінки становили близько 45% кандидатів у виборчих списках. Водночас фіксувалися випадки використання так званих «технічних кандидаток», яких включали до списків для формального дотримання квоти без забезпечення реальних шансів на отримання мандата. Додатковою проблемою було вибуття кандидатів після реєстрації списків [2; 6; 10].

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що дотримання квоти на етапі висування кандидатів не гарантує відповідного представництва серед обраних депутатів. Для ефективності цього механізму необхідні контроль за змінами у виборчих списках, конкурентне розміщення кандидатів і відповідальність за порушення законодавчих вимог.

Так, дані місцевих виборів 2020 року засвідчили неоднозначні результати. У виборчих списках до обласних і великих міських рад середня частка жінок становила близько 43%, тоді як у 2015 році вона дорівнювала приблизно 30–32%. У Житомирській обласній раді представництво жінок зросло з 9,5 до 29,7%, у Тернопільській обласній раді – з 9,5 до 23,4%, а в Ужгородській міській раді – з 8,3 до 23,7% [10].

Водночас загальна представленість жінок у місцевих радах після виборів 2020 року становила 36,9% проти 49,5% у 2015 році. Значною мірою це пояснювалося зниженням представництва жінок у сільських і селищних радах. Особливо низькою залишалася частка жінок серед голів територіальних громад: вона становила 16,6% порівняно з 31,4% жінок серед сільських і селищних голів у 2015 році [10].

Зазначені показники свідчать, що запровадження квот сприяло збільшенню кількості кандидаток і представництва жінок на окремих рівнях місцевого самоврядування, проте не забезпечило рівномірного зростання в усіх органах влади.

Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року залишаються останніми черговими місцевими виборами в Україні. Чергові вибори, заплановані на 2025 рік, не проводилися у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації та дією воєнного стану. За інформацією Центральної виборчої комісії, організація місцевих виборів за таких умов є неможливою. Їх проведення має відбуватися після припинення або скасування воєнного стану відповідно до Конституції України та виборчого законодавства [10]. Тому результати виборів 2020 року залишаються основною статистичною базою для оцінювання практичного впливу квот на місцеве політичне представництво.

Політичне представництво передбачає не лише участь жінок у депутатському корпусі, а й можливість обіймати керівні посади. Дослідження районних рад після місцевих виборів 2020 року виявило взаємозв'язок між часткою жінок серед депутатів і їхнім представництвом у керівному складі рад [2; 6; 10].

У 26 районних радах, де середня частка жінок серед депутатів становила 43,8%, жінки займали половину керівних посад. У радах із середньою часткою жінок 34,5% їх представництво серед керівників становило 19,4%, а в радах, де частка жінок серед депутатів не досягала 30%, – лише 8,8%. Коефіцієнт кореляції Пірсона між часткою жінок у депутатському корпусі та їхнім представництвом у керівному складі становив 0,8816, що свідчить про сильний позитивний взаємозв'язок між цими показниками [2].

Таким чином, збільшення кількості жінок серед депутатів може створювати передумови для розширення їхньої участі в управлінні. Водночас дослідження виявило ознаки вертикальної гендерної сегрегації та «скляної стелі» – ситуації, за якої жінки, навіть будучи представленими серед депутатів, значно рідше обіймають керівні посади [2].

На доступ жінок до політичної діяльності впливають не лише законодавчі квоти, а й фінансові можливості проведення виборчих кампаній, доступ до політичних ресурсів, внутрішня політика партій та організаційні умови участі у виборах. В умовах децентралізації ці чинники набувають особливого значення, оскільки масштаб виборчих кампаній посилює залежність кандидатів від наявних фінансових та організаційних ресурсів [2; 6].

На мою думку, для підвищення ефективності квотування необхідно забезпечувати належне розміщення кандидатів у виборчих списках, контроль за дотриманням квот протягом усього виборчого процесу, недопущення використання «технічних кандидатів» і застосування дієвих санкцій за порушення законодавства. Важливими є також рівний доступ до фінансування виборчих кампаній, навчальні та менторські програми для жінок, спрямовані на розвиток навичок політичної діяльності, роботи з виборцями та залучення ресурсів [2; 4; 6; 7].

Таким чином, гендерні квоти є правовим інструментом позитивних дій, спрямованим на подолання фактичної нерівності в політичному представництві. За даними дослідження, їх запровадження в Україні сприяло збільшенню частки жінок серед кандидатів і покращенню представництва в окремих місцевих радах. Водночас статистика виборів 2020 року засвідчила збереження нерівності між різними рівнями місцевого самоврядування та недостатню представленість жінок на керівних посадах.

На підставі викладеного, ефективне квотування має поєднувати обов'язкові законодавчі вимоги з контролем за їх дотриманням, рівним доступом до політичних і фінансових ресурсів та заходами підтримки жінок у політиці. На мій погляд, лише комплексний підхід дає змогу перетворити формальну рівність на реальну участь жінок у формуванні та прийнятті суспільно важливих рішень.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України №2866-IV від 08.09.2005 (станом на 19.12.2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 14.10.2026).
2. Щигельська Г., Потіха О., Габрусєва Н., Чоп Т. Гендерні квоти та жіноче представництво на вищих керівних посадах місцевого самоврядування в Україні. POLITOLOGY. GRANI 24 (7-8) 2021. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1686/1662 (дата звернення: 14.10.2026).

3. Конституція України від 28.06.1996 (станом на 01.01.2020 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 15.10.2026).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок №995_207 від 18.12.1979 (станом на 06.10.1999 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 16.10.2026).
5. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи №Rec(2003)3 від 12.03.2003. URL: https://zakononline.ua/documents/show/233145___233210#google_vignette (дата звернення: 16.10.2026).
6. Левченко Ю. В. Гендерні квоти та представленість жінок в органах місцевого самоврядування в умовах реформи децентралізації. Актуальні проблеми політики. 2021. Вип. 67. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/65f77297-ec4c-4914-9b45-453346890555/content (дата звернення: 17.10.2026).
7. Гендерні квоти. Миколаївський національний університет імені В.А. Сухомлинського. 2025 р. URL: https://studfile.net/preview/14003711/page:62/ (дата звернення: 17.10.2026).
8. Про місцеві вибори: Закон України №595-VIII від 14.07.2015 (станом на 10.07.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text (дата звернення: 17.10.2026).
9. Виборчий кодекс України: кодекс України №396-IX від 19.12.2019 (станом на 31.12.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення: 18.10.2026).
10. Центральна виборча комісія: офіційний вебсайт. URL: https://www.cvk.gov.ua/ (дата звернення: 18.10.2026).

Журавський Максим Віталійович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Олександрівна, доцент кафедри теорії держави та права, доктор філософії в галузі права
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКИХ КОМІСІЙ: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Одночасно із запровадженням воєнного стану в Україні розпочався безповоротній процес зміни державних інституцій, але це не скасовує вимог до неупередженості, прозорості, доброчесності та законності їх діяльності. Навіть навпаки, у військовій галузі у справах пов'язаних із мобілізацією з'являється потреба у справедливому розподілу людського ресурсу, оскільки будь-яке упереджене застосування встановлених правил прямо впливає на довіру громадян до державного апарату. Окремої уваги потребують військово-лікарські комісії(далі - ВЛК), а саме до об'єктивності їх висновків та рішень, від яких в свою чергу залежить комплектування Збройних Сил України, а також визначення придатності громадян до військової служби загалом. За таких умов, недостатня прозорість процедур створює можливість зловживання службовими повноваженнями, усунення яких потребує дієвих механізмів.

І. Шопіна вказує, що корупційні ризики, пов'язані з мобілізацією, мають віддалені наслідки: вони підштовхують військовозобов'язаних уникати постановки на облік і проходження військово-лікарської комісії та шукати способи, законні чи незаконні, позбутися військового обліку [1]. Серьогіна та І. Климчук, аналізуючи корупційни ризики у військових конфліктах відносять мобілізаційну сферу до найбільш уразливих в умовах сучасного воєнного стану [2].

У цьому контексті доброчесність не варто зводити лише до особистої моралі посадової особи, також йдеться й про саму процедуру та її організацією, за якою рішення є перевірюваним, а можливість використати свої посадові повноваження у власних інтересах обмежена. За І. Шопіною, доброчесність посадових осіб у військовій сфері означає, що їхня поведінка і мотиви відповідають етичним стандартам властивим демократичній державі [1]. Враховуючи вищеперераховане, можна зробити висновок що антикорупційні механізми та доброчесність обов'язково мають розглядатися як взаємопов'язані явища, де доброчесність в свою чергу забезпечує належне ставлення посадовця до його повноважень, а правила стримують потенційні зловживання ними.

Соціальний вимір проблеми полягає в тому, що корупція підриває принцип справедливості під час розподілу тягаря військового обов'язку між громадами, регіонами та окремими людьми [1]. Коли процедури непрозорі, виникає відчуття, що

результат визначають не правила, а знайомства, доступ до потрібних посадовців і гроші. Така недовіра відтворює сама себе: чим більше корупції тим менша готовність громадян виконувати свої обов'язки та більший тиск на всю систему мобілізації.

Закон України «Про запобігання корупції» забороняє особам, на яких прямо поширюється його дія, використовувати свої повноваження та пов'язані із ними можливості для одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб [4]. У сфері мобілізації ця заборона особливо важлива, оскільки значна частина рішень стосується конкретної особи: її облікового статусу, направлення на медичний огляд, документального оформлення або реалізації передбачених законодавством прав.

Особливо чутливою ланкою мобілізаційного процесу є військово-лікарська комісія). НАЗК у стратегічному аналізі виділило цілу групу ризиків, пов'язаних із формуванням складу ВЛК, а також їхньою організацією роботи і прийняттям медичних рішень [3]. Причиною вразливості цих процесів ВЛК можна пояснити тим, що її рішень безпосередньо впливають на можливість призову, отримання відстрочки за станом здоров'я та подальше проходження військової служби. Окрема низка ризиків виникає під час проведення медичного огляду, НАЗК звернуло увагу на проблеми, пов'язані з невизначеністю процедур, недостатньо чітким регулюванням направлення на дослідження та необхідність об'єктивного врахування стану здоров'я особи. Формальний огляд або ігнорування медичних документів є небезпечними не лише з медичної точки зору. Вони створюють можливість нахилу особи до корупційної поведінки. Також, показовим є ризик, який НАЗК пов'язало з правовою невизначеністю та нечітким регулюванням формування складу ВЛК. У стратегічному аналізі ВЛК, НАЗК наголосив на порядку призначення членів комісій, врегулювання можливого конфлікту інтересів та відсутності достатньо детальних вимог до складу комісій. Проблема полягає не лише в можливому призначенні недоброчесної особи, також нечіткі правила самі по собі збільшують простір до впливу та створюють умови, за яких однакові ситуації можуть вирішуватися по-різному [3].

Водночас наведені НАЗК проблеми слід оцінювати з урахуванням подальших змін правового регулювання. Частину його рекомендацій було спрямовано на цифровізацію процесів, електронне оформлення постанов ВЛК та вдосконалення порядку інформаційної взаємодії, а чинне регулювання передбачає формування постанов ВЛК в електронній формі засобами відповідної інформаційно-комунікаційної системи, а відомості щодо постанов можуть передаватися до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів шляхом електронної інформаційної взаємодії [5]. Користь цифровізації в тому, що вона залишає слід: у системі, електронний документ легше прив'язати до дати, часу, користувача, послідовності внесених змін. Саме з цієї причини НАЗК розглядало електронний документообіг, як один із способів задля мінімізації ризиків конфлікту інтересів [3]. Проте технології самі корупцію не усувають, тому що без належного контролю проблеми просто перенесуться у нове середовище без їх подальшого розв'язання.

Варто додати ще один необхідний елемент, а саме контроль за рішеннями та дієвий механізм їх оскарження. НАЗК звертало увагу на прогалини досудового порядку оскарження постанов ВЛК, зокрема на невизначеність окремих процедур повторного медичного огляду та можливість виникнення додаткової дискреції під час вибору комісії, яка здійснюватиме повторний огляд [3]. Контроль має бути не тільки

каральним. Застосування відповідальності після встановлення факту корупційного правопорушення потрібне, але воне не замінює превенції. І. Шопіна підкреслює, що запобігання корупції в секторі безпеки і оборони не має бути не розрізненими діями окремих органів, а узгодженою системою, в якій беруть участь і державні і правоохоронні структури, а також медіа та громадськість [1]. Отже, ефективна модель повинна поєднувати внутрішній контроль, зовнішній нагляд, перевірку рішень та можливість повідомлення про корупції із гарантіями захисту осіб, які повідомляють про корупцію.

Отже, корупційний ризик у сфері мобілізації та діяльності ВЛК виникає не лише через недоброчесність окремого посадовця, а й через нечітке правове регулювання, надмірна дискреція, інформаційна асиметрія, відсутність ефективного контролю та складність оскарження рішень комісій. Саме тому протидія повинна будуватися за послідовною моделлю, де спочатку йде виявлення ризику, далі усунення його нормативної або організаційної причини, фіксація процесу прийняття рішення, можливість незалежного перегляду та відповідальність за встановлене порушення.

Головне - створити систему, у якій доброчесна поведінка є нормою, а не винятком. Для цього необхідні зрозумілі правила, мінімізація необґрунтованої дискреції, належне врегулювання конфлікту інтересів, ефективне оскарження та реальний контроль за рішеннями, а також їх цифрова простежуваність. Особливо це стосується ВЛК, адже їхні рішення водночас зачіпають права конкретною людини, на комплектування Збройних Сил України та суспільне прийняття мобілізації. У такій системі антикорупційні механізми фактично стають інструментом забезпечення і законності, і довіри до держави.

Список використаних джерел

1. Шопіна І. М. (2023) Особливості запобігання корупції та підвищення доброчесності у період правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №10, С. 458-461.
2. Серьогіна Н. О., Климчук І. О. (2024) Типологія корупційних ризиків у військових конфліктах. Вісник Херсонського національного технічного університету. №2(89), С. 315-319.
3. Національне агентство з питань запобігання корупції. (2023) *Корупційні ризики у діяльності військово-лікарських комісій Збройних Сил України: Стратегічний аналіз корупційних ризиків*. URL:https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/Pages/00/ab/00ab49586b83b3f980b2ddb8a609858e447f8df05abb002fb07c92eea27754a81696131.pdf
4. Закон України “Про запобігання корупції” №1700-VII (14.10.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18
5. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України” №402 (14.08.2008) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text

Милинчук Аріна Феодосіївна, студентка 2 року навчання ОС "Магістр" кафедри конституційного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

Науковий керівник: Кудрявцева Олена Миколаївна, канд. юрид. наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ РЕЖИМІВ: ДОПУСТИМІСТЬ ОБМЕЖЕНЬ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ ПРАВОМІРНОСТІ

Коли країні загрожують війна, акти тероризму чи поширення небезпечних хвороб, влада змушена діяти швидко, а це часто означає, що певні права людини доводиться обмежувати. Проте чим ширші повноваження отримують органи влади, тим вища ймовірність, що тимчасові рішення залишаться назавжди й стануть рутинним інструментом правління. Тож головне завдання полягає в тому, щоб з'ясувати, до якої межі турбота про безпеку суспільства не суперечить Конституції та не виводить владу з-під демократичного контролю. Наша позиція така: поєднати безпеку з демократією можна, якщо кожне обмеження матиме чітке обґрунтування, людина не втратить реальних засобів захисту своїх прав, а доцільність втручання перевірятиметься через певні проміжки часу.

Наявність кризи не дає державі права діяти без меж. Загрозу як реальну подію потрібно відрізняти від правового режиму, який запроваджують для її подолання: воєнний стан, надзвичайний стан і карантин різняться підставами введення, порядком дії та юридичними наслідками. Автори, серед яких Т. Попович, вважають, що екстраординарні правові режими мають діяти протягом обмеженого часу, застосовуватися лише у виняткових випадках, спиратися на верховенство права та законність і не порушувати конституційних гарантій [1, с. 108]. Ми зазначаємо, що практичне значення цього підходу полягає в неможливості переносити повноваження, надані для одного режиму, на інший. Інакше кризова ситуація стане формальним приводом, який замінить компетенцію органу влади, визначену законом.

Ст. 64 Конституції України визначає, в яких межах держава може втручатися в права людини під час особливих правових режимів. У разі запровадження воєнного чи надзвичайного стану допускаються обмеження окремих прав і свобод, однак із обов'язковим зазначенням строку дії таких обмежень. Разом з тим законодавець виокремив перелік прав, яких ці режими торкатися не можуть, і до нього входять право на повагу до гідності та право на судовий захист [2]. З цього випливає, що прагнення убезпечити суспільство, навіть якщо воно цілком законне, не дає органам влади права виходити за межі, окреслені Основним Законом. Окремо слід зазначити, що абсолютна заборона обмежувати певні права в умовах надзвичайних режимів і звичайні умови користування тим самим правом, які передбачені безпосередньо в Конституції, є різними речами, і їх не можна ототожнювати.

Обмеження передбачене законом, ще не робить його правомірним, адже це лише відправна точка. Далі необхідно перевірити три критерії. По-перше, чи справді запроваджений захід зменшує саме ту небезпеку, заради якої його вживають. По-

друге, чи не можна було досягти того самого результату м'якшим способом. По-третє, чи не перевищує шкода для людини ту користь, яку від обмеження отримає суспільство. Критерій пропорційності, за В. В. Корольовою та Т. С. Гапешко, складається з трьох елементів: підстави для втручання мають бути переконливими, мета суттєвою, а інтенсивність обмеження співмірною з вагою інтересів, які воно захищає [3, с. 87]. Виходячи з цього, ми вважаємо, що від влади слід вимагати двох пояснень: чому реагувати необхідно і чому для цього обрано саме цей інструмент. Загальні слова про національну безпеку такі пояснення не замінюють.

Показовим прикладом значення належної правової підстави є Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. У підп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Суд зазначив, що конституційні права і свободи можуть обмежуватися лише у випадках, передбачених Конституцією, і таке обмеження має запроваджуватися законом, а не підзаконним актом [4]. Водночас провадження щодо оспорюваних положень про карантин було закрито, оскільки вони втратили чинність. Тому це рішення не можна подавати як визнання неконституційними всіх карантинних заходів. Для нашої проблематики важливою є саме правова позиція Суду, відповідно до якої нагальність реагування не скасовує вимог до форми та підстав обмеження прав.

Незважаючи на відступ від міжнародних зобов'язань у надзвичайних умовах, держава все ще має обов’язки стосовно юридичного контролю. У справі «А. та інші проти Сполученого Королівства» Велика палата ЄСПЛ погодилася, що існувала надзвичайна ситуація, яка загрожувала життю нації, але окремо оцінила необхідність ужитих заходів. Суд визнав, що безстрокове тримання під вартою іноземців, підозрюваних у тероризмі, яких не вдавалося видворити, становило для них непропорційний і дискримінаційний тягар порівняно з громадянами цієї держави. Ці висновки наведено в §§ 181 – 190 рішення від 19 лютого 2009 року у справі за заявою № 3455/05 [5]. Приклад показує, що питання про наявність надзвичайної загрози та питання про виправданість конкретного обмеження є самостійними. Позитивна відповідь на перше не означає позитивної відповіді на друге.

Що стосується часових меж обмежень, тобто якщо захід запроваджено тимчасово, його необхідність слід час від часу підтверджувати. На наше переконання, необхідність збереження кожного заходу, що діє в межах кризового режиму, потрібно періодично перевіряти. Сучасним прикладом є свобода пересування. Щоб визначити територію й тривалість такого обмеження, необхідно зіставити кілька обставин: наскільки серйозна загроза, чи доступна медична допомога, чи потрібна евакуація, чи доцільно передбачити винятки для окремих груп населення. Те саме правило може бути виправданим у зоні безпосередньої небезпеки, однак в інших умовах воно може перетворитися на непотрібний для людей тягар. Звідси наша пропозиція: закон має зобов'язувати органи влади періодично повертатися до найжорсткіших обмежень і щоразу пояснювати, чому їх залишають, змінюють або скасовують.

На наше переконання, держава мусить створити такі умови, за яких людина справді здатна ними користуватися. Припустімо, що обмеження пересування запроваджено цілком законно. Якщо воно перекриває шлях до лікарні, юриста чи місця роботи, його наслідки для конкретної особи можуть виявитися непомірними. Тому одночасно з обмеженням слід визначати й механізми пом'якшення, тобто прості та зрозумілі процедури отримання дозволів, винятки для невідкладних ситуацій, інші способи отримати потрібні послуги, а також можливість оскаржити ухвалене рішення.

Також необхідно акцентувати увагу на особах, які в цій ситуації будуть найвразливішими, наприклад, особи з інвалідністю, люди похилого віку та внутрішньо переміщені особи.

Кризове управління є легітимним, коли воно перебуває під контролем демократичних інституцій. У ст. 55 Конституції України закріплено право на судовий захист, а ч. 2 ст. 64 виключає його обмеження в умовах воєнного чи надзвичайного стану [2]. Проте одного цього припису замало, право на судовий захист буде дієвим лише за умови, що людина матиме реальну можливість звернутися до суду, залучити адвоката й домогтися виконання судового рішення. Необхідно також забезпечити парламентський нагляд, а суспільству надати можливість отримувати інформацію, чим обґрунтовано обмеження і до яких результатів вони призвели. Виняток становлять виключно відомості, які охороняє закон. Ми виходимо з того, що коли рішення влади піддаються перевірці, а помилки можна виправити, громадяни з більшою довірою сприймають ті заходи безпеки, без яких не обійтися.

Таким чином, баланс між безпекою і демократією доцільно розуміти як систему взаємопов'язаних вимог: належна правова підстава, доведена необхідність, пропорційність, часові межі та дієвий контроль. Дослідження дає змогу дійти висновку, що правомірність кризового реагування залежить від мети захисту суспільства і обраних засобів та гарантій, які отримує особа. Серед напрямів удосконалення законодавства найперспективнішими є запровадження регулярного перегляду обмежень, встановлення чіткіших вимог до їх мотивування та розвиток процедур швидкого судового захисту. Це допоможе зберегти здатність держави протидіяти загрозам і не допустити, щоб надзвичайні повноваження перетворилися на постійний спосіб здійснення влади.

Список використаних джерел

1. Popovych T., Baryska Ya., Maslyuk O., Peresh I., Pohoryelova Z. Restrictions on human rights and extraordinary legal regimes. Social and Legal Studios. 2024. Vol. 7, No. 1. P. 106-115. DOI: https://doi.org/10.32518/sals1.2024.106 (дата звернення: 02.11.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.11.2026).
3. Корольова В. В., Гапешко Т. С. Підстави та порядок, пропорційність, законність та межі обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Legal Bulletin. 2025. № 15. С. 82-89. DOI: https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A12 (дата звернення: 02.11.2026).
4. Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 № 10-р/2020 у справі № 1-14/2020(230/20). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2020.pdf (дата звернення: 02.11.2026).
5. А. та інші проти Сполученого Королівства (A. and Others v. the United Kingdom) : рішення Європейського суду з прав людини (Велика палата) від 19.02.2009, заява № 3455/05. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403 (дата звернення: 02.11.2026).

Зеленецька Вікторія Ігорівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Іваницький Андрій Миронович, доктор філософії з права, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ВІД ЗАЛУЧЕННЯ ДО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Збройні конфлікти XXI століття залишаються однією з найгостріших загроз для глобальної безпеки, миру та фундаментальних прав людини. Серед усіх категорій цивільного населення, які страждають від руйнівних наслідків воєнних дій, діти є найбільш незахищеною та вразливою групою. Вони піддаються підвищеному ризику фізичного травмування, втрати батьківського піклування, депортації, психологічних травм, а також протиправного залучення до участі у збройних формуваннях і воєнних діях. У зв'язку з цим забезпечення дієвого міжнародно-правового захисту дітей та повноцінна імплементація відповідних міжнародних стандартів у національне законодавство є питанням надзвичайної актуальності.

Основоположним універсальним актом у сфері захисту дітей є Конвенція про права дитини [1]. Цей документ закріплює базовий принцип, за яким держави-учасниці зобов'язуються поважати і забезпечувати повагу до норм міжнародного гуманітарного права, що стосуються дітей під час збройних конфліктів [1, п. 1, ст. 38]. У першопочатковому тексті документа було встановлено мінімальну вікову межу для призову або залучення до збройних сил на рівні 15 років [1, п. 1,2 ст. 38].

З метою посилення гарантій безпеки неповнолітніх міжнародна спільнота прийняла Спеціальний факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах [2]. Цей міжнародно-правовий акт підвищив мінімальний вік для безпосередньої участі у воєнних діях та для обов'язкового призову до збройних сил до 18 років [2, ст. 1, 2]. Понад те, документ суворо забороняє будь-яким неурядовим збройним формуванням вербувати або використовувати у бойових діях осіб, які не досягли повноліття [2, ст. 4].

Важливе місце в системі правового захисту займають стандарти міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни та Додаткові протоколи до неї [3]. Вони гарантують дітям право на особливу повагу та захист від будь-яких видів непристойних посягань, а також зобов'язують сторони конфлікту вживати всіх можливих заходів для недопущення їхньої участі у бойових діях [3, п. 1, 2, ст 77]. Крім того, Римський статут Міжнародного кримінального суду кваліфікує конскрипцію або вербування дітей віком до 15 років до складу національних збройних сил або їх використання для активної участі в бойових діях як воєнний злочин [4, п. 2, ст. 8].

Україна послідовно імплементує ці міжнародні стандарти у власне національне законодавство. Базовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про охорону дитинства» [5]. У ньому чітко закріплено заборону залучення дітей до участі у воєнних діях та збройних конфліктів, включаючи вербування, фінансування,

матеріальне забезпечення, а також вишколювання з метою використання у збройних протистояннях [5, ч. 3, ст. 30].

Кримінально-правова охорона прав дітей від залучення до воєнних дій здійснюється на основі норм Кримінального кодексу України [6]. Залучення неповнолітніх до протиправної діяльності, створення не передбачених законом збройних формувань та вербування людей кваліфікуються за статтями Особливої частини кодексу, а також за статтями Розділу XX, що передбачають відповідальність за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зокрема як порушення законів та звичаїв війни [6, ст. 260, 304, 438, р. XX].

Таким чином, на міжнародному рівні створено комплексну та чітко структуровану систему нормативно-правових актів, спрямовану на відвернення залучення дітей до збройних конфліктів. Законодавство України в цілому відповідає ключовим міжнародним стандартам [7, с. 54]. Водночас подальше вдосконалення практичних механізмів притягнення до відповідальності порушників цих норм залишається пріоритетним завданням для забезпечення реального захисту прав дитини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини : ООН від 20 листоп. 1989 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 29. Ст. 389. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 29.10.2026).
2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : ООН від 25 трав. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 29.10.2026).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. *Офіційний вісник України.* 2007. № 54. Ст. 2193. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 29.10.2026).
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ від 17 лип. 1998 р. / *Організація Об'єднаних Націй. База даних "Законодавство України" / ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.10.2026).
5. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 30. Ст. 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 29.10.2026).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.10.2026).
7. Мусієнко А. Д. Правове регулювання законодавчого забезпечення конституційних прав дитини в сучасних реаліях. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 4. С. 53–56. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/91/113 (дата звернення: 29.10.2026)

Грох Іван Володимирович, здобувач вищої освіти факультету права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Іваницький Андрій Миронович, доктор філософії з права, доцент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

КОЛИ РІШЕННЯ УХВАЛЮЄ АЛГОРИТМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Основний текст

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту створює нові можливості для суспільства, однак одночасно формує ризики для реалізації основоположних прав людини. Алгоритми використовуються під час відбору кандидатів на роботу, оцінювання кредитоспроможності, надання соціальних послуг, обробки персональних даних та ідентифікації осіб. Унаслідок цього рішення, які раніше ухвалювалися безпосередньо людьми, дедалі частіше залежать від автоматизованих систем.

Особливу небезпеку становить алгоритмічна дискримінація — ситуація, за якої використання штучного інтелекту призводить до необґрунтованого несприятливого ставлення до окремої особи або групи осіб. Наприклад, система добору працівників може надавати перевагу кандидатам із певними характеристиками через упереджені дані, на яких її навчали. При цьому людина може навіть не знати, що рішення щодо неї було прийнято за допомогою алгоритму, а отже, не мати можливості своєчасно виявити порушення та оскаржити його.

Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що традиційні правові механізми захисту не завжди забезпечують ефективне реагування на порушення, пов'язані з використанням складних цифрових технологій. Виникає питання: **як забезпечити реальний захист прав людини, якщо рішення, що впливає на її життя, ухвалюється алгоритмом, логіка роботи якого залишається незрозумілою для самої людини?**

Міжнародно-правову основу захисту в таких випадках становлять універсальні та регіональні договори з прав людини. Зокрема, ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права гарантує захист від свавільного або незаконного втручання в особисте і сімейне життя, а ст. 26 закріплює рівність усіх перед законом і право на рівний захист без дискримінації [1]. Ці гарантії мають значення й тоді, коли загроза правам виникає не внаслідок безпосередніх дій людини, а через використання автоматизованих систем.

Важливу роль відіграє також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Її ст. 8 гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, ст. 14 забороняє дискримінацію у користуванні правами, передбаченими Конвенцією, а ст. 13 закріплює право на ефективний засіб юридичного захисту за наявності обґрунтованої скарги на порушення конвенційних прав [2]. Отже, застосування алгоритмів не може бути підставою для звуження вже існуючих правових гарантій.

Спеціальне значення для формування міжнародних стандартів у цій сфері має Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію та верховенство права, відкрита для підписання 5 вересня 2024 року [3]. Вона спрямована на забезпечення відповідності діяльності протягом життєвого циклу систем штучного інтелекту стандартам прав людини, демократії та верховенства права. Серед визначених нею принципових орієнтирів — повага до людської гідності та автономії особи, рівність і недискримінація, захист приватності, прозорість, нагляд і відповідальність.

Особливо важливим є процесуальний аспект цього регулювання. Ефективний захист передбачає, що особа повинна мати достатню інформацію про використання штучного інтелекту, можливість оскаржити рішення, на яке система суттєво вплинула, та доступ до компетентного органу. Самого проголошення заборони дискримінації недостатньо, якщо людина не може встановити причини несприятливого рішення або отримати його незалежний перегляд.

Україна підписала зазначену Рамкову конвенцію 15 травня 2025 року [3]. Це важливий крок у напрямі міжнародного співробітництва та наближення національних підходів до європейських стандартів. Водночас підписання міжнародного договору необхідно відрізняти від його ратифікації та набрання ним чинності для відповідної держави.

Показовим прикладом конкретизації правових гарантій є Регламент Європейського Союзу 2024/1689, відомий як Закон ЄС про штучний інтелект (AI Act). Його ст. 85 передбачає можливість подання скарги компетентному органу ринкового нагляду щодо можливого порушення положень Регламенту, а ст. 86 за визначених умов надає особі право отримати зрозуміле пояснення ролі системи штучного інтелекту у прийнятті певного рішення та основних елементів такого рішення [4]. Ці положення є важливим орієнтиром для розбудови ефективних процедур захисту, хоча їх застосовність залежить від сфери дії Регламенту та конкретних обставин.

Окремої уваги потребує проблема юридичної відповідальності. Якщо рішення алгоритму призводить до дискримінації, виникає необхідність з'ясувати, хто саме має відповідати за порушення: розробник програмного забезпечення, постачальник системи, організація, яка її використовує, чи державний орган, що поклався на її висновок. У багатьох випадках ці суб'єкти виконують різні функції, а тому встановлення причинного зв'язку між використанням системи та порушенням права може бути складним.

На мою думку, відповідальність за наслідки застосування штучного інтелекту не повинна перекладатися на алгоритм як такий. Необхідно встановлювати конкретних суб'єктів, які розробили систему, визначили правила її використання, надали дані або ухвалили рішення на підставі її результатів. Якщо порушення пов'язане з діями чи бездіяльністю державного органу, окремо постає питання міжнародно-правової відповідальності держави за недотримання її зобов'язань у сфері прав людини.

Для України доцільним є запровадження комплексного підходу до захисту від алгоритмічної дискримінації. По-перше, необхідно визначити сфери, у яких використання автоматизованих систем створює підвищені ризики для основоположних прав, зокрема у працевлаштуванні, соціальному забезпеченні та наданні адміністративних послуг. По-друге, варто передбачити належне інформування особи про суттєве використання штучного інтелекту, можливість отримати зрозуміле

пояснення рішення та право вимагати його перегляду людиною. По-третє, необхідно забезпечити доступні процедури подання скарг, належне документування роботи систем і чіткий розподіл обов'язків між розробниками та користувачами технологій.

Водночас такі заходи повинні враховувати необхідність захисту персональних даних, комерційної таємниці й законних інтересів інших осіб. Це означає, що право на пояснення не обов'язково має передбачати розкриття всього програмного коду. Важливо, щоб людина могла зрозуміти суттєві причини рішення, перевірити його правомірність і скористатися ефективним засобом юридичного захисту.

Висновки

Отже, розвиток штучного інтелекту потребує переосмислення практичних способів реалізації міжнародних гарантій прав людини. Основна проблема полягає не лише в можливості виникнення алгоритмічної дискримінації, а й у складності її виявлення, доведення та оскарження. Міжнародні стандарти захисту прав людини мають застосовуватися незалежно від того, чи спричинене порушення безпосередніми діями людини, чи використанням цифрової системи.

Перспективним напрямом розвитку міжнародно-правових механізмів є поєднання заборони дискримінації з процедурними гарантіями: прозорістю, можливістю отримати пояснення, незалежним переглядом рішення та доступом до ефективного юридичного захисту. Для України важливо не лише адаптувати законодавство до європейських стандартів, а й забезпечити практичну реалізацію цих гарантій.

Таким чином, **технологічний прогрес не повинен створювати простір, у якому рішення, здатні суттєво впливати на права людини, залишаються поза межами юридичного контролю**. Людина має залишатися центральним суб'єктом правового захисту навіть тоді, коли рішення щодо неї приймається за допомогою штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Council of Europe. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. CETS No. 225. Vilnius, 5 September 2024. URL: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

Канишева Ірина Євгеніївна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Кулініч Ольга, завідувач кафедри теорії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану є одним із найважливіших напрямів діяльності держави. Після початку повномасштабного збройного вторгнення російської федерації на територію України особливої актуальності набули питання захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, а також прав і свобод людини та громадянина. Ефективність забезпечення національної безпеки насамперед залежить від належного функціонування органів державної влади, дотримання принципів верховенства права та законності під час розроблення та здійсненні заходів, спрямованих на захист держави.

Правове регулювання у сфері національної безпеки України здійснюється насамперед на підставі Конституції України [1] та Закону України "Про національну безпеку України" [2]. Зазначені нормативно-правові акти визначають основні засади державної політики у сфері національної безпеки й оборони, а також правові основи діяльності відповідних органів державної влади.

Хочемо зазначити, що національна безпека України відповідно до пункту 9 частини першої статті 1 Закону України "Про національну безпеку України" охоплює захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз [2]. Вона передбачає не лише захист держави від воєнних загроз, а й забезпечення стабільного функціонування суспільства та державних інституцій.

Важливе місце у системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки посідає Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [3]. Цей документ визначає основні пріоритети національних інтересів України, актуальні загрози національній безпеці та напрями державної політики щодо їх подолання. Одними з важливих засад Стратегії є стримування, стійкість і взаємодія. Їх реалізація передбачає своєчасне виявлення загроз, підвищення готовності держави до кризових ситуацій та узгоджену діяльність органів державної влади.

Конституція України є основою законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері національної безпеки й оборони. Закони в цій галузі розвивають конституційні положення та встановлюють правові механізми захисту національних інтересів. Їхнє головне призначення полягає у створенні необхідних умов захисту особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Як зазначає А. Антонов, законодавство у сфері національної безпеки й оборони має важливе значення для захисту

національних інтересів і гарантування безпеки держави [4, с.70]. Сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових актів у цій сфері утворює систему, яка забезпечує національну безпеку та обороноздатність України.

Вагоме значення у сфері національної безпеки має стаття 17 Конституції України, згідно якої захист суверенітету й територіальної цілісності України, а також забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави [1]. Ця засада закріплює обов'язок держави вживати необхідних заходів задля захисту країни від потенційних загроз.

Важливим напрямом забезпечення національної безпеки є реалізація державної політики у воєнній сфері. Її засади визначає Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року №121/2021 [5]. Документа передбачає забезпечення комплексної оборони України на принципах стримування, взаємодії та стійкості, спрямованих на захист державного суверенітету й територіальної цілісності.

Особливого значення в умовах воєнного стану набувають ефективна діяльність державних інституцій і захист прав людини [6]. Воєнний стан було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України № 2102-IX [7]. За таких умов державні органи повинні діяти відповідно до Конституції України та чинного законодавства, поєднуючи заходи із забезпечення національної безпеки з дотриманням конституційних гарантій прав і свобод людини.

Можемо зазначити, що особливу роль також відіграє взаємодія органів державної влади, сектору безпеки й оборони та міжнародних партнерів, адже узгодженість їхніх дій сприяє своєчасному реагуванню на загрози й зміцненню обороноздатності України.

Отже, забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану ґрунтується на Конституції України, спеціальному законодавстві та стратегічних документах у сфері безпеки й оборони. Їх реалізація спрямована на захист суверенітету й територіальної цілісності держави, підтримання стабільності державних інституцій і дотримання законності та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
3. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 14.09.2020 : станом на 16 верес. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text
4. Антонов В. О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки країни на тлі нових викликів та загроз. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 70-73.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text
6. Загуменна Ю.О., Сокуренко В.В. Національна безпека в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т.31. №2. С. 114-138.
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 25 лип. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Чернишева Софія Вікторівна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Кулініч Ольга Олександрівна, завідувач кафедри теорії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КОНФЛІКТ ЯК НА ШАНС ДЛЯ ЗМІН, РОЗВИТКУ ТА ПОКРАЩЕННЯ СТОСУНКІВ

Актуальність теми зумовлена тим, що конфлікти є невід'ємною частиною суспільного життя, особливо в умовах сучасних соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні. Водночас конфлікт не варто розглядати виключно як негативне явище, оскільки за умови конструктивного врегулювання він може стати поштовхом до переосмислення усталених підходів, виявлення проблем, пошуку нових рішень та позитивних змін. Особливого значення набуває формування культури конструктивного діалогу, взаєморозуміння й толерантності, що сприятиме розвитку міжособистісних і суспільних відносин, зміцненню соціальної згуртованості та побудові більш відкритого й відповідального українського суспільства.

Конфлікт у медіації – це ситуація зіткнення протилежних або несумісних інтересів, потреб, позицій, цінностей чи очікувань двох або більше сторін, що супроводжується порушенням взаєморозуміння, виникненням суперечностей або погіршенням відносин між ними. У медіації конфлікт розглядається не лише як протистояння, а і як можливість для конструктивного діалогу, з'ясування справжніх потреб сторін та пошуку взаємоприйнятного рішення за допомогою нейтрального посередника – медіатора [1]. Основна увага приділяється не визначенню винної сторони чи доведенню правоти однієї з них, а відновленню комунікації, узгодженню інтересів і пошуку шляхів подолання суперечностей.

У межах медіаційного підходу конфлікт доцільно розглядати не лише як форму зіткнення протилежних інтересів, позицій або потреб, а і як потенційний чинник трансформації міжособистісних і соціальних відносин. Така концепція ґрунтується на визнанні того, що конфліктні ситуації можуть виявляти приховані проблеми у взаємодії, недоліки комунікації, порушення балансу інтересів та невирішені суперечності, які за відсутності належного реагування поступово поглиблюються. Відповідно, медіація створює можливості для конструктивного переосмислення конфліктної ситуації, визначення її першопричин і пошуку способів подальшої взаємодії, що враховують інтереси всіх учасників.

Практичне використання конфлікту як передумови позитивних змін реалізується через трансформацію характеру комунікації між сторонами. Якщо на початковому етапі учасники переважно зосереджені на захисті власних позицій, взаємних претензіях і доведенні неправомірності поведінки опонента, то в процесі медіації відбувається поступовий перехід до аналізу глибинних інтересів, потреб та очікувань. Медіатор забезпечує організаційні й комунікативні умови для такого переходу, використовуючи методи активного слухання, перефразування, постановки відкритих запитань та рефреймінгу. Наприклад, у трудовому спорі щодо неналежного виконання

працівником посадових обов'язків медіація може допомогти встановити, що першопричиною конфлікту є не відсутність професійної відповідальності, а нечіткий розподіл функцій, надмірне навантаження або недосконала система внутрішньої комунікації. Виявлення таких обставин дає змогу усунути не лише безпосередню суперечність, а й організаційні передумови її повторного виникнення [3].

Попри потенційні можливості такого підходу, його практична реалізація супроводжується низкою проблем. Передусім ідеться про високий рівень емоційної напруженості, психологічні бар'єри, взаємну недовіру та сформовані негативні установки щодо іншої сторони. За таких обставин учасники можуть бути не готовими до конструктивного діалогу, сприймати будь-які поступки як визнання власної неправоти або використовувати медіаційну процедуру виключно для підтвердження власної позиції. Додатковими ускладненнями є дисбаланс переговорних можливостей, нерівність соціального чи матеріального становища сторін, недостатня мотивація до пошуку компромісу та відсутність навичок конструктивного врегулювання суперечностей. Особливо складними є випадки, коли конфлікт має тривалий характер і супроводжується систематичним порушенням довіри, оскільки формальне проведення переговорів не завжди забезпечує реальну готовність до зміни поведінки [2].

Вирішення зазначених проблем потребує застосування диференційованих методів медіаційної роботи з урахуванням характеру конфлікту, інтенсивності емоційного протистояння та індивідуальних особливостей його учасників. Важливого значення набуває попередня оцінка можливості проведення медіації, визначення наявності добровільної згоди сторін і встановлення умов, необхідних для безпечної та рівноправної комунікації. Для зниження емоційного напруження можуть використовуватися окремі зустрічі з учасниками, техніки активного слухання, ненасильницького спілкування та відокремлення особистого ставлення до опонента від предмета конфлікту. Крім того, необхідним є підвищення професійної компетентності медіаторів у питаннях психології конфлікту, управління емоціями та подолання комунікативних бар'єрів [4, с. 33-40]. Водночас результативність процедури залежить від реалістичності досягнутих домовленостей, чіткості визначення взаємних зобов'язань і готовності сторін дотримуватися погоджених умов.

Узагальнюючи, конфлікт у медіації доцільно розглядати не лише як зіткнення протилежних інтересів, а і як потенційну передумову позитивних змін, особистісного розвитку та вдосконалення міжособистісних відносин. Конструктивне опрацювання конфліктної ситуації дає змогу виявити її глибинні причини, подолати комунікативні бар'єри та сформувати нові підходи до взаємодії між сторонами. Водночас ефективність такого процесу залежить від добровільності участі, готовності учасників до діалогу, професійної компетентності медіатора та дотримання принципів рівності й нейтральності. Подолання практичних перешкод потребує розвитку культури медіації, підвищення обізнаності населення та вдосконалення механізмів конструктивного врегулювання суперечностей. Отже, перетворення конфлікту на можливість для розвитку сприяє не лише досягненню взаємоприйнятних домовленостей, а й формуванню стійких, заснованих на взаємоповазі та відповідальності відносин.

Список використаних джерел

1. Бляхарський Я. С., Філюк О. С., Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. № 35. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13859380

2. Іванов А. М., Титов М.С., Кшевінська К.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у цивільно-правових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 2. С.143-145. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/31

3. Лаврентьєв Ю. Г., Балабан Ю. О., Пайда О. М. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: теоретичні засади та перспективи розвитку в Україні. *Сучасна доктрина права*. 2026. № 5 (99). С. 212–218. URL: https://humanitarian.com.ua/index.php/juridical/article/view/2299

4. Медіація в Україні: мистецтво мирного вирішення спорів. / Л. Григоренко. Київ: Видавничий дім «Центр української літератури», 2026. 74 с.

Канишева Ірина Євгеніївна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Олександрівна, доцент кафедри, доктор філософії в галузі права
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корупція залишається однією з найсерйозніших загроз національній безпеці України, і в період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації ця загроза лише загострюється. Під час воєнного стану протидія корупції набуває особливого значення тому, що від ефективності роботи державних органів, належного використання коштів і довіри суспільства до влади безпосередньо залежить обороноздатність держави. Корупційні прояви послаблюють державний апарат, порушують принципи законності та справедливості, а також створюють перешкоди для реалізації національних інтересів України.

Актуальність цієї проблеми пов'язана насамперед із тим, що під час війни держава змушена спрямовувати значні фінансові, матеріальні та людські ресурси на оборону, підтримку Збройних сил України, відновлення інфраструктури та соціальний захист населення. За таких обставин будь-яке незаконне використання державних ресурсів, зловживання службовим становищем чи отримання неправомірної вигоди завдає значної шкоди державі та суспільству.

Відповідно до Закону України "Про національну безпеку України", державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист людини, суспільства та держави, а також її суверенітету й територіальної цілісності. Саме тому боротьба з корупцією є важливою складовою забезпечення стабільності державних інституцій та захисту національних інтересів України [1].

Небезпека корупції полягає не лише у прямих фінансових витратах. Вона підриває державне управління, посилює недовіру громадян до органів влади, послаблює авторитет державних інституцій і створює умови для рішень, які відповідають інтересам окремих осіб, а не суспільства. У період воєнного стану такі явища особливо небезпечні, адже держава потребує єдності та раціонального розподілу кожного ресурсу. У звіті Організації економічного співробітництва та розвитку за 2025 рік наголошено на необхідності зміцнення системи публічної доброчесності в Україні та посилення механізмів контролю й аудиту [2].

Однією з найважливіших сфер, у якій корупційні ризики можуть мати тяжкі наслідки, є оборонна сфера. Йдеться про державні та оборонні закупівлі, постачання військового майна, пального, продуктів харчування та інших необхідних ресурсів для забезпечення потреб військовослужбовців. Завищення вартості товарів, укладання договорів з недобросовісними постачальниками або привласнення бюджетних коштів може призвести до нераціонального використання фінансів та несвоєчасного забезпечення потреб Сил оборони України. Правові засади здійснення таких закупівель визначені Законом України "Про оборонні закупівлі" [3].

Окремою проблемою залишаються корупційні правопорушення під час проведення мобілізаційних заходів. Незаконне отримання неправомірної вигоди за сприяння в ухиленні від виконання військового обов'язку та оформлення підроблених документів підриває принцип рівності громадян перед законом. Такі дії негативно впливають на справедливість мобілізаційного процесу, суспільну довіру та належне функціонування державних механізмів оборони.

Корупція становить загрозу і для економічної безпеки України. Незаконне привласнення бюджетних коштів, зловживання під час державних закупівель та використання службового становища у власних інтересах послаблюють фінансові можливості держави. Під час війни це особливо небезпечно, оскільки бюджетні ресурси мають спрямовуватися насамперед на потреби оборони, допомогу населенню та відновлення пошкодженої інфраструктури. Організація економічного співробітництва та розвитку у своїй доповіді за 2025 рік наголошує на необхідності посилення прозорості, підзвітності та механізмів контролю за використанням державних ресурсів [2].

Не менш відчутним є вплив корупції на міжнародний авторитет України та довіру іноземних партнерів. Під час повномасштабної війни міжнародна допомога має вагоме значення для підтримки обороноздатності, економіки та гуманітарної сфери. Наявність корупційних ризиків може викликати сумніви щодо ефективності використання наданих ресурсів і посилювати вимоги до контролю за їх розподілом [4]. Тому прозорість і відкритість залишаються необхідною умовою збереження довіри міжнародної спільноти та подальшої підтримки України [2].

Важливе місце в протидії корупції посідає діяльність спеціально уповноважених державних органів. Передусім це Національне агентство з питань запобігання корупції здійснює заходи щодо формування та реалізації антикорупційної політики [5]. Національне антикорупційне бюро України виявляє, припиняє та розслідує корупційні та інші правопорушення, віднесені до його компетенції [6]. Істотне значення мають також Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд, які забезпечують процесуальні та судові механізми у справах про корупційні злочини [7;8].

Окремої уваги потребує захист викривачів корупції. Особи, які повідомляють про можливі корупційні правопорушення, сприяють їх своєчасному виявленню та притягненню винних до відповідальності. Закон України "Про запобігання корупції" передбачає правові гарантії захисту викривачів, зокрема забезпечення конфіденційності та захист від негативних заходів впливу через повідомлення про можливі факти корупції [5]. Дотримання цих гарантій підвищує рівень правової свідомості в суспільстві та сприяє активнішому залученню громадян до протидії корупції.

Отже, в умовах воєнного стану корупція є суттєвою загрозою національній безпеці України, оскільки послаблює обороноздатність, економічну стабільність, ефективність державного управління та міжнародну довіру. Протидія цьому явищу потребує посилення державного контролю, прозорого використання бюджетних коштів і належної роботи антикорупційних органів. Послідовна боротьба з корупцією дасть змогу зміцнити державні інституції, зберегти довіру громадян і міжнародних партнерів, а головне - забезпечити захист національних інтересів України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
2. Огляд ОЕСР доброчесності та боротьби з корупцією в Україні. *OECD Publishing,* 2025. URL: https://www.oecd.org/uk/publications/2025/05/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_4d9e5ab7.html
3. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX : станом на 28 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text
4. Фердман Г.П. Корупція як одна з головних загроз національній безпеці України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Т.35 (74). №1. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/37.pdf
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 23 жовт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text
6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII : станом на 25 берез. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text
7. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII : станом на 5 серп. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text
8. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII : станом на 7 трав. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text

Лєшан Дмитро Ігорович, здобувач вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Гоголєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З РОЗДІЛУ «ЛЕГКА АТЛЕТИКА»

Вступ

Актуальність теми. Легка атлетика є одним із базових розділів фізичного виховання. Біг, стрибки та контрольні випробування розвивають витривалість, швидкість, спритність, координацію рухів і швидкісно-силові якості. Правильна організація занять допомагає студентам удосконалювати фізичну підготовленість, оцінювати власний прогрес і дотримуватися правил безпеки під час виконання вправ.

Мета методичних вказівок — узагальнити основні рекомендації щодо підготовки та виконання тесту Купера, човникового бігу, бігу на 60 і 100 метрів, а також стрибка у довжину з місця. Особлива увага приділяється послідовності проведення заняття, техніці виконання та контролю результатів.

1. Загальна організація заняття з легкої атлетики

Заняття доцільно проводити на стадіоні, біговій доріжці або іншому рівному, безпечному майданчику. Перед початком викладач перевіряє стан покриття, розмітку, наявність вільної зони для гальмування та місця приземлення. Студенти повинні бути одягнені у спортивну форму й взуття, що відповідає умовам заняття.

Типова структура заняття включає підготовчу, основну та заключну частини. У підготовчій частині проводять перевірку самопочуття, ходьбу або легкий біг, загальнорозвивальні вправи та спеціальну розминку. В основній частині пояснюють і відпрацьовують техніку конкретних вправ та виконують контрольні спроби. У заключній частині поступово знижують інтенсивність навантаження, виконують відновлювальні вправи й аналізують результати.

Навантаження потрібно добирати відповідно до віку, рівня підготовленості та самопочуття учасників. Не слід виконувати максимальні спроби без розминки. У разі болю, запаморочення, незвичної задишки або різкого погіршення самопочуття вправу необхідно припинити та повідомити викладача.

2. Тест Купера

Тест Купера — це контрольне випробування для орієнтовного оцінювання загальної аеробної витривалості. У класичному варіанті учасник долає якомога більшу відстань за 12 хвилин, підтримуючи темп, який дає змогу продовжувати рух протягом усього визначеного часу. [1]

Перед тестом проводять розминку з легкого бігу, рухливих вправ для суглобів і поступового прискорення. За сигналом викладача учасники починають біг або, за потреби та відповідно до правил заняття, чергують біг із ходьбою. Важливо раціонально розподіляти сили: не стартувати надто швидко, стежити за диханням і

підтримувати рівномірний темп. Після завершення 12 хвилин фіксують загальну подолану відстань.

Результат записують у метрах і використовують для порівняння особистого прогресу за однакових умов. Оцінювання має враховувати вік, стать, стан здоров'я та нормативи, затверджені для конкретної навчальної групи. Після тесту необхідно перейти на ходьбу й дати організму поступово відновитися.

3. Човниковий біг

Човниковий біг застосовують для оцінювання спритності, швидкості зміни напрямку руху та координації. Один із поширених навчальних варіантів — біг між двома лініями, розташованими на відстані 10 метрів, із повторним торканням лінії або перенесенням предмета. Конкретну дистанцію, кількість відрізків і спосіб фіксації результату визначає викладач відповідно до умов контрольного нормативу.

Перед виконанням перевіряють, чи немає перешкод на маршруті, а лінії чітко позначені. За стартовим сигналом учасник швидко долає відрізок, торкається лінії або виконує передбачену умовами дію, розвертається й рухається назад. Під час розвороту слід знижувати швидкість контрольовано, ставити стопу стійко та уникати різких рухів, які можуть спричинити падіння.

Результат зазвичай визначають за часом виконання всієї дистанції. Для достовірного порівняння всі учасники мають виконувати тест за однаковими правилами. Типові помилки — передчасний старт, неповне торкання лінії, ковзання та втрата рівноваги під час розвороту.

4. Біг на 60 і 100 метрів

Біг на 60 і 100 метрів належить до спринтерських дисциплін і спрямований на розвиток швидкості, стартового прискорення, частоти та довжини кроку. Успішне виконання залежить від правильного старту, активної роботи рук, нахилу тулуба на початку розгону та поступового переходу до бігу з максимальною швидкістю. [2]

Перед стартом проводять загальну й спеціальну розминку: легкий біг, динамічні вправи, бігові вправи та кілька коротких прискорень із поступовим збільшенням швидкості. Старт виконують за командою викладача. На перших метрах потрібно активно розганятися, не випрямляючи тулуб різко; надалі підтримувати ритмічні кроки, розслаблені плечі та узгоджену роботу рук.

Фінішну лінію необхідно пробігати, не сповільнюючись завчасно. Після фінішу не можна різко зупинятися — слід продовжити рух у зоні гальмування. Час фіксують секундоміром або електронною системою. Для коректного порівняння результатів важливо використовувати однакові умови старту, дистанцію та спосіб вимірювання часу.

5. Стрибок у довжину з місця

Стрибок у довжину з місця є вправою швидкісно-силового характеру, що оцінює здатність розвивати зусилля м'язами ніг і координувати рухи рук та тулуба. Для виконання потрібен рівний майданчик і безпечна зона приземлення, наприклад гімнастичний мат або спеціально підготовлена поверхня.

Вихідне положення: стопи розташовані приблизно на ширині плечей за стартовою лінією, руки відведені назад. Перед стрибком учасник згинає ноги в колінах і нахиляє тулуб уперед, після чого енергійно відштовхується обома ногами одночасно та виносить руки вперед. У польоті потрібно зберігати рівновагу, а під час приземлення винести ноги вперед і зігнути коліна, пом'якшуючи контакт із поверхнею. [2]

Довжину вимірюють від лінії відштовхування до найближчого до неї сліду приземлення. Зазвичай виконують кілька спроб, а до протоколу заносять найкращий результат згідно з правилами заняття. Типові помилки — заступ за лінію, відштовхування не двома ногами одночасно, падіння назад під час приземлення та недостатнє згинання ніг для пом'якшення удару.

6. Облік результатів і методичні рекомендації

Результати контрольних вправ потрібно записувати відразу після виконання в єдиний протокол. Для тесту Купера зазначають відстань за 12 хвилин; для човникового бігу та спринту — час; для стрибка у довжину з місця — довжину стрибка. Доцільно фіксувати дату, умови проведення та кількість спроб. Порівнювати показники варто лише тоді, коли вправи виконувалися за однаковою методикою.

Під час навчання викладач спочатку пояснює техніку й демонструє вправу, потім організовує пробні виконання та надає індивідуальні рекомендації. Необхідно дотримуватися черговості стартів, не перебувати на біговій доріжці під час виконання іншими учасниками, не перетинати зону приземлення та повертатися до місця очікування поза маршрутом бігу. [3]

Висновки

Методично правильно організовані заняття з легкої атлетики сприяють розвитку витривалості, швидкості, спритності та швидкісно-силових якостей. Тест Купера дає змогу орієнтовно оцінити аеробну витривалість, човниковий біг — спритність і здатність змінювати напрямок, біг на 60 і 100 метрів — спринтерську швидкість, а стрибок у довжину з місця — вибухову силу ніг і координацію.

Для безпечного та об'єктивного оцінювання важливо проводити розминку, дотримуватися єдиних правил виконання, правильно вимірювати результати й ураховувати індивідуальні можливості студентів. Систематичне виконання вправ і аналіз особистого прогресу допомагають підвищувати фізичну підготовленість та формувати відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Cooper, K. H. A Means of Assessing Maximal Oxygen Intake: Correlation Between Field and Treadmill Testing. JAMA. 1968. Vol. 203, No. 3. P. 201–204.
2. World Athletics. Competition and Technical Rules. Офіційні правила змагань з легкої атлетики.
3. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми та методичні рекомендації з фізичного виховання для закладів освіти.

Вітренко Олег Павлович, здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту №5
Харківський національний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Марченко Володимир Володимирович, д-р. юрид. наук,
професор кафедри правоохоронної діяльності, навчально-наукового інституту №5
Харківський національний університет внутрішніх справ; Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) створене у відповідь на тривалу проблему недостатньої інституційної незалежності розслідування кримінальних правопорушень, учинених високопосадовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів. Його діяльність має забезпечити належне розслідування таких правопорушень органом, організаційно відокремленим від структур, представники яких могли бути причетними до протиправної діяльності. З початком практичної роботи ДБР виникли нові виклики, пов'язані зі зміною керівництва, кадровими питаннями та розмежуванням підслідності з іншими правоохоронними органами. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України додатково розширила коло завдань ДБР, зокрема у сфері розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. За таких обставин особливої актуальності набуває дослідження правового статусу ДБР, його місця в системі державних органів, гарантій незалежності та напрямів удосконалення законодавчого регулювання його діяльності.

Перше питання, яке виникає під час аналізу статусу ДБР, стосується того, до якої групи органів воно належить. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»[4], ДБР є державним правоохоронним органом. Проте тут виникає певна колізія. У чинному законодавстві досі немає визначення самого поняття «правоохоронний орган», а в Законі «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» є лише перелік таких органів, де ДБР не згадано [1, с. 146]. На думку С. М. Гусарова та Я. М. Лісойвана, пряма норма спеціального закону знімає суперечки щодо належності бюро до правоохоронної системи [1, с. 146]. Погоджуючись із цим, зауважимо, що прогалина в загальному законі може створювати проблеми, наприклад, під час вирішення питань соціального та правового захисту працівників ДБР.

Для визначення правового статусу ДБР суттєве значення має окреслена законом підслідність кримінальних правопорушень. До компетенції ДБР віднесено розслідування злочинів, учинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, за винятком тих, що належать до підслідності НАБУ [1, с. 147]. Крім того, ДБР уповноважене розслідувати кримінальні правопорушення, вчинені працівниками НАБУ та прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також правопорушення, пов'язані з порушенням установленого порядку несення військової служби [1, с. 147–148]. На цю особливість звертає увагу Р. Ю. Курепін, наголошуючи, що діяльність ДБР характеризується поєднанням вузької спеціалізації з широким спектром правоохоронних повноважень, які

реалізуються стосовно визначеної категорії осіб, чия діяльність може істотно позначатися на політичній, економічній і соціальній безпеці держави [2, с. 211]. Отже, значущість ДБР зумовлена передусім не кількістю кримінальних проваджень, а особливим правовим статусом осіб, щодо яких здійснюється розслідування.

Така модель розподілу компетенції породжує й певні проблеми практичного характеру. Як зазначають науковці С. М. Гусаров і Я. М. Лісойван, повноваження ДБР та НАБУ частково збігаються, оскільки обидва органи уповноважені розслідувати кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю високопосадовців [1, с. 148]. Розмежування їхньої підслідності здійснюється залежно від характеру вчиненого злочину: корупційні правопорушення осіб, визначених у статті 216 КПК України, належать до компетенції НАБУ, тоді як інші злочини, вчинені цими ж особами, розслідує ДБР [1, с. 148]. За таких умов одна й та сама особа може стати об'єктом розслідування обох органів, що створює передумови для виникнення спорів щодо підслідності та затримок у проведенні процесуальних дій. Найбільше це ускладнює розслідування проваджень, у яких корупційні та інші кримінально протиправні діяння тісно пов'язані між собою.

М. М. Макаренко характеризує ДБР одночасно як центральний орган виконавчої влади, правоохоронний орган і державний орган зі спеціальним статусом [3, с. 91–92]. Належність Бюро до виконавчої влади автор пов'язує з його основним призначенням — протидією злочинам, учиненим окремими категоріями посадових осіб і військовослужбовців, що не належить до сфери законотворчої чи судової діяльності [3, с. 91]. Водночас спеціальний статус ДБР обумовлений його організаційною та функціональною відокремленістю від інших органів виконавчої влади [3, с. 92]. Така особливість правового становища Бюро зумовлює необхідність забезпечення його незалежності, яку М. М. Макаренко відносить до основних характеристик цього органу, що визначають його місце в системі державної влади, компетенцію та порядок реалізації повноважень [3, с. 92]. Важливо, щоб ця незалежність мала не лише формальне законодавче закріплення, а й належне практичне забезпечення. Йдеться насамперед про прозорість процедури призначення керівництва ДБР, стабільність фінансування та дієві механізми захисту працівників від неправомірного впливу. Практика дострокової зміни керівництва Бюро засвідчує, що питання інституційної самостійності потребує подальшого вдосконалення правових гарантій. Окремої уваги заслуговує і принцип законності, на необхідності дослідження механізмів реалізації якого наголошує М. М. Макаренко [3, с. 92].

Певне значення для вдосконалення організаційно-правових засад діяльності ДБР має вивчення зарубіжного досвіду. Н. Шміло звертає увагу на складність правового статусу ДБР, який поєднує ознаки центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом та правоохоронного органу [5, с. 262]. У зв'язку з цим автор звертається до досвіду Федерального бюро розслідувань США, розглядаючи можливість використання окремих напрацювань цієї інституції в українській практиці [5, с. 262]. Такий напрям порівняння дає підстави звернути увагу, зокрема, на особливості організаційного підпорядкування ФБР та порядку призначення його керівника. Федеральне бюро розслідувань діє у структурі Міністерства юстиції США, а його директора призначає Президент за згодою Сенату строком на десять років. Такий строк повноважень, що виходить за межі звичайного президентського циклу, спрямований на забезпечення інституційної стабільності керівництва. Для України

відповідний досвід може становити інтерес під час удосконалення процедури призначення директора ДБР, зокрема шляхом поєднання конкурсного відбору, участі незалежних експертів та гарантій стабільності строку його повноважень.

Узагальнення наведених підходів дає підстави визначити кілька основних напрямів удосконалення правового статусу Державного бюро розслідувань. Насамперед необхідно законодавчо закріпити загальне визначення поняття правоохоронного органу та чітко визначити місце ДБР у системі таких органів, усунувши неузгодженості між спеціальним і загальним законодавством. Важливим залишається й удосконалення механізмів розмежування підслідності ДБР та НАБУ, особливо у кримінальних провадженнях, у яких одна особа вчинила взаємопов'язані корупційні та інші кримінальні правопорушення. Окремої уваги потребує посилення гарантій незалежності керівництва Бюро шляхом забезпечення стабільності строку повноважень директора, чіткого визначення вичерпних підстав для його звільнення та дієвих механізмів громадського контролю. Крім того, з огляду на значний обсяг проваджень щодо військових кримінальних правопорушень, необхідно вдосконалити організацію їх розслідування та ресурсного забезпечення, не допускаючи послаблення спроможності ДБР виконувати інші покладені на нього завдання.

Отже, правовий статус Державного бюро розслідувань характеризується поєднанням ознак центрального органу виконавчої влади, правоохоронного органу та державного органу зі спеціальним статусом. Особливість його призначення полягає в розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених окремими категоріями посадових осіб, працівниками правоохоронних органів та військовослужбовцями. Водночас реалізація покладених на Бюро завдань ускладнюється окремими недоліками законодавчого регулювання, проблемами розмежування компетенції з НАБУ та недостатньою визначеністю інституційних гарантій незалежності. Подальший розвиток ДБР потребує послідовного вдосконалення його правового статусу, усунення нормативних неузгодженостей, забезпечення організаційної самостійності та врахування зарубіжного досвіду в частині, що відповідає особливостям національної правової системи. Саме від вирішення цих питань значною мірою залежатимуть спроможність Бюро ефективно виконувати свої функції та довіра до результатів його діяльності.

Список використаних джерел

1. Гусаров С. М., Лісойван Я. М. Організаційно-правові засади діяльності Державного бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (97). С. 142–150. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.2.12.
2. Курепін Р. Ю. До характеристики місця та особливостей Державного бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України. *Наше право*. 2021. № 2. С. 211–216. DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2021.2.31.
3. Макаренко М. М. Місце Державного бюро розслідувань у системі державних правоохоронних органів України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (107). С. 85–93. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2024.4.08.
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19
5. Шміло Н. Державне бюро розслідувань (ДБР) та Федеральне бюро розслідувань (ФБР): порівняльний аналіз окремих елементів адміністративно-правового статусу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 262–268. DOI: https://doi.org/10.35774/app2024.01.262.

Макуха Поліна Володимирівна, здобувачка вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Букатова Діана Миколаївна, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ ДОГОВОРІВ ПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ЛОГІСТИЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ

Договір постачання є важливою частиною господарської діяльності підприємств, оскільки саме завдяки йому здійснюється передача товарів від постачальника до покупця для подальшого використання у підприємницькій діяльності або інших цілях, не пов'язаних з особистим використанням. Від своєчасного та належного виконання такого договору залежить робота магазинів, виробництв, складів та інших підприємств. Проте в сучасних умовах український бізнес постійно стикається з різними логістичними обмеженнями, які ускладнюють доставку товарів. Серед основних проблем можна виділити воєнні дії, пошкодження транспортної інфраструктури, блокування окремих транспортних шляхів, затримки на кордонах, нестачу транспорту та зростання вартості перевезень. На практиці це означає, що постачальник нерідко опиняється в ситуації, коли звичайний та найдешевший маршрут стає повністю недоступним. У такому разі виникає необхідність терміново шукати альтернативні шляхи доставки — наприклад, переорієнтовувати перевезення з залізничного транспорту на автомобільний або об'їжджати пошкоджені ділянки дороги через інші області. Це не лише збільшує час перебування товару в дорозі, а й суттєво підвищує витрати на пальне та послуги сторонніх перевізників. Як наслідок, виникає питання: чи вважається така затримка порушенням умов договору про строк поставки, і чи має постачальник нести за це фінансову відповідальність у вигляді штрафів чи пені, якщо він зробив усе можливе для доставки товару. Через це постачальники не завжди мають можливість доставити продукцію у визначений договором строк, що може призводити до порушення його умов та виникнення спорів між сторонами.

Основні положення щодо договору поставки закріплені Цивільному кодексі України [1]. Зокрема, постачальник зобов'язується передати товар покупцеві у встановлений строк або строки, а покупець повинен прийняти товар та оплатити його [1, ст. 712]. Важливо розуміти, що сторони договору повинні дотримуватися погоджених умов щодо кількості, якості, асортименту та строків поставки продукції. Згідно зі статтями 610 та 611 Цивільного кодексу України, порушенням зобов'язання вважається як повне невиконання договору, так і виконання його умов із порушеннями [1]. У таких випадках можуть застосовуватися різні правові наслідки: сплата неустойки (штрафу або пені), відшкодування збитків, зміна умов договору або його припинення [1, ст. 611]. Водночас під час дії воєнного стану варто враховувати норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану», котрі запроваджують особливості правового регулювання господарської діяльності та перевезень [3]. Якщо

постачальник через затримку транспорту не доставив товар у погоджений день, покупець може зазнати фінансових втрат, оскільки не матиме необхідної продукції для подальшого продажу або виробництва. У такій ситуації покупець може вимагати відшкодування збитків, якщо для цього є передбачені законом підстави та докази. На практиці доведення збитків є складним процесом, оскільки покупцеві потрібно підтвердити причинно-наслідковий зв'язок між затримкою товару та реальними фінансовими втратами. Щоб запобігти судовим спорам, сторонам доцільно ще на етапі виникнення затримки укладати додаткові угоди про продовження строків поставки або частковий прийом товару. Відповідальність не повинна застосовуватися автоматично: необхідно враховувати причини порушення договору та обставини, за яких воно виникло. Особливу увагу в умовах логістичних обмежень потрібно приділяти форс-мажорним обставинам. Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України, особа може бути звільнена від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що воно сталося внаслідок випадку або непереборної сили [1]. Перелік таких обставин визначений Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» [2, ст. 14-1]. Проте важливо враховувати, що сам факт запровадження воєнного стану в Україні чи наявність загальних повідомлень про форс-мажор не звільняють суб'єкта господарювання від відповідальності за невиконання зобов'язання автоматично. Постачальник зобов'язаний надати докази того, що саме конкретні воєнні події чи логістичні блокування унеможливили виконання угоди у визначений строк. Звичайний брак транспорту, зміна курсів валют або зростання цін на пальне відносяться до звичайних підприємницьких ризиків і самі по собі не є форс-мажором.

Щоб зменшити ризик виникнення конфліктів, сторонам варто заздалегідь детально визначати у договорі порядок дій у разі виникнення логістичних ускладнень: встановлювати чіткі строки та порядок письмового повідомлення про затримки, перелік підтвердних документів, порядок перенесення строків та використання альтернативних маршрутів.

Отже, відповідальність за порушення договорів постачання в умовах логістичних обмежень вимагає комплексного аналізу як цивільного законодавства, так і правого режиму воєнного стану. Таким чином, автоматичного звільнення від юридичної відповідальності немає, тому правильне оформлення договору та належна фіксація причин зміни умов поставки є ключовими для захисту прав та інтересів сторін.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 07.11.2026).
2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%92%D0%A0#Text (дата звернення: 07.11.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 07.11.2026).

Заверуха Валерія Сергіївна, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Владовська Катерина Петрівна, доцент, доктор філософії з права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Актуальність теми полягає в законному притягнення особи до адміністративної відповідальності є правильне встановлення обставин вчиненого правопорушення. Для цього необхідно зібрати, перевірити та оцінити докази, які підтверджують або спростовують факт правопорушення та винність особи. Недостатність доказів, їх недостовірність або отримання з порушенням законодавства можуть призвести до прийняття необґрунтованого рішення. Тому особливого значення набуває дотримання встановленого порядку доказування та забезпечення прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Метою дослідження є визначення особливостей збирання, перевірки та оцінювання доказів у справах про адміністративні правопорушення, а також з'ясування основних проблем, які виникають під час доказування.

Доказування є однією з найважливіших складових провадження у справах про адміністративні правопорушення. Відповідно до статті 245 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), завданнями такого провадження є своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи та вирішення її відповідно до закону.

Згідно зі статтею 251 КУпАП, доказами є будь-які фактичні дані, на основі яких уповноважений орган або посадова особа встановлюють наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність особи та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. До таких доказів належать протокол про адміністративне правопорушення, пояснення особи, потерпілих і свідків, висновок експерта, речові докази, показання технічних приладів, фото- та відеозаписи, а також інші документи [1].

Збирання доказів полягає у виявленні, отриманні та належному закріпленні інформації, яка має значення для розгляду справи. На цьому етапі важливо не лише зафіксувати факт можливого правопорушення, а й отримати достатньо інформації для встановлення всіх обставин. При цьому посадові особи повинні діяти в межах своїх повноважень і дотримуватися вимог законодавства [2, с.428].

Одним із найпоширеніших джерел доказів є протокол про адміністративне правопорушення. У ньому зазначаються відомості про особу, яка притягається до відповідальності, місце, час і суть правопорушення, а також пояснення особи та інші важливі обставини. Однак сам факт складення протоколу ще не означає, що вина особи доведена. Інформація, викладена в ньому, повинна підтверджуватися іншими матеріалами справи та перевірятися під час її розгляду.

Важливе значення мають також пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Вона повинна мати можливість висловити власну позицію, надати докази на свій захист, ознайомитися з матеріалами справи та скористатися правовою допомогою. Це дозволяє уникнути одностороннього розгляду справи та забезпечує дотримання прав людини [3, с.474].

Окрему роль відіграють фото- та відеозаписи, які сьогодні широко використовуються для фіксації адміністративних правопорушень. Вони допомагають відтворити обставини події та перевірити інформацію, зазначену посадовою особою. Проте під час їх використання необхідно встановити, чи стосується запис конкретної події, чи можна визначити час і місце його створення та чи не зазнав він змін. Отже, навіть відеозапис повинен розглядатися разом з іншими матеріалами справи.

Наступним етапом є перевірка доказів, яка полягає у з'ясуванні їх походження, достовірності та відповідності іншим матеріалам. Наприклад, якщо пояснення свідка суперечать відеозапису, необхідно встановити причини таких розбіжностей. Не можна автоматично надавати перевагу одному доказу без належного дослідження інших.

Не менш важливим етапом є оцінювання доказів. Воно здійснюється на основі внутрішнього переконання посадової особи або органу, який розглядає справу. При цьому необхідно враховувати всі обставини в їх сукупності, не допускаючи упередженого ставлення до учасників провадження [2, с.477].

Під час оцінювання доказів важливо звертати увагу на декілька основних критеріїв:

1. Належність – доказ повинен стосуватися обставин, які необхідно встановити у справі.
2. Допустимість – доказ має бути отриманий і оформлений відповідно до вимог законодавства.
3. Достовірність – інформація повинна відповідати дійсним обставинам події.
4. Достатність – сукупність доказів повинна давати можливість зробити обґрунтований висновок щодо наявності правопорушення та вини особи.

Зазначені критерії необхідно застосовувати комплексно. Жоден доказ не повинен мати наперед установленої переваги над іншими. Тому не можна вважати протокол беззаперечним підтвердженням вини або надавати відеозапису вирішальне значення без перевірки його змісту.

Під час розгляду справи також важливо встановити, чи дійсно було вчинено адміністративне правопорушення, чи причетна до нього конкретна особа, чи є підстави для притягнення її до відповідальності, а також чи існують обставини, які можуть вплинути на прийняття рішення.

На практиці однією з основних проблем залишається неповне збирання доказів. Іноді посадові особи обмежуються складанням протоколу, не приділяючи достатньої уваги отриманню додаткових матеріалів та перевірці пояснень учасників. Це може призвести до того, що рішення приймається без повного з'ясування обставин справи [4].

Іншою проблемою є неналежне використання електронних доказів. Наприклад, відеозапис може відображати лише частину події, тому не завжди дає можливість встановити всі обставини правопорушення. Крім того, важливо забезпечити збереження таких матеріалів та можливість перевірки їх достовірності. Для вдосконалення доказування необхідно підвищувати якість оформлення матеріалів

справи, забезпечувати повне збирання доказів, ширше використовувати технічні засоби фіксації та не допускати формального розгляду пояснень особи. Особливо важливо, щоб кожне рішення ґрунтувалося на перевірених фактах, а не лише на припущеннях посадових осіб [2, с.478].

Отже, збирання, перевірка та оцінювання доказів є необхідними умовами законного й обґрунтованого вирішення справ про адміністративні правопорушення. Саме докази дають можливість встановити фактичні обставини події, визначити наявність вини особи та прийняти відповідне рішення. Особливу увагу потрібно приділяти повноті збирання доказів, перевірці їх достовірності та об'єктивному оцінюванню. Не можна притягати особу до відповідальності лише на підставі припущень або формально складеного протоколу. Кожне рішення повинно ґрунтуватися на сукупності перевірених доказів. Це сприятиме забезпеченню законності, захисту прав людини та підвищенню довіри до органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/8073-10/ed20210417 (дата звернення: 01.11.2026).
2. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / В. Галунько та ін.; за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. 5-те вид. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.
3. Йосифович Д. І. (ред.). Адміністративний процес України : підручник / за заг. ред. Д. І. Йосифовича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 500
4. Особливості доказування в адміністративному судочинстві. URL: https://unba.org.ua/publications/9067-osoblivosti-dokazuvannya-v-administrativnomu-sudochinstvi.html (дата звернення: 01.11.2026)

Ткаченко Дмитро Олексійович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Олександрівна, доцент кафедри теорії держави та права, доктор філософії в галузі права Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливості здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану зумовлені необхідністю забезпечення безперервності публічного управління, підтримання життєдіяльності територіальних громад та реалізації заходів національної безпеки й оборони в умовах збройної агресії Російської Федерації. Відповідно до статті 140 Конституції України місцеве самоврядування визначається як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Водночас запровадження воєнного стану обумовлює застосування спеціального механізму організації публічної влади, який передбачає тимчасову модифікацію порядку реалізації окремих повноважень органів місцевого самоврядування. Нормативну основу відповідних змін становлять Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР та Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX, яким запроваджено спеціальні механізми функціонування місцевого самоврядування в особливий період. Принципове значення має положення статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якого органи місцевого самоврядування продовжують здійснювати повноваження, визначені Конституцією та законами України, з урахуванням спеціальних законодавчих положень [1, 2].

Воєнний стан не передбачає автоматичного припинення місцевого самоврядування, а формує особливу модель його функціонування, у межах якої автономія територіальних громад поєднується з посиленням державної координації управлінських процесів. Із правового погляду така трансформація відображає необхідність досягнення балансу між конституційним принципом організаційної самостійності місцевого самоврядування та публічним інтересом щодо забезпечення обороноздатності держави.

Однією з найбільш суттєвих особливостей функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є розширення можливостей одноосібного прийняття управлінських рішень сільськими, селищними та міськими головами з одночасним запровадженням спеціальних процедур їх реалізації. Зокрема, частини четверта та п'ята статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачають можливість прийняття головою територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не утворено військової адміністрації населеного пункту, окремих рішень, пов'язаних із забезпеченням заходів правового режиму воєнного стану.

При цьому щодо рішень, передбачених частиною четвертою зазначеної статті, встановлено обов'язок інформування начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин. Важливо, що зазначені повноваження мають спеціальний характер і не означають необмеженого переходу всієї компетенції місцевої ради до її голови. Практичне значення відповідного механізму полягає у скороченні часу, необхідного для прийняття невідкладних рішень, особливо за умов пошкодження інфраструктури, необхідності оперативного фінансування безпекових заходів або виникнення загроз життю населення. Разом із тим концентрація управлінських повноважень створює ризики недостатнього колегіального контролю, тому потребує належного юридичного обґрунтування кожного рішення, документування використання бюджетних ресурсів і забезпечення доступності інформації для територіальної громади в межах безпекових обмежень [5, с. 220].

Окремого наукового аналізу потребує співвідношення повноважень органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій, утворення яких становить один із визначальних організаційно-правових механізмів забезпечення публічного управління під час воєнного стану. Відповідно до статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації є тимчасовими державними органами, що утворюються для забезпечення дії Конституції та законів України, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки та охорони прав і законних інтересів громадян. Особливо важливим є положення частини другої статті 10 зазначеного Закону, згідно з яким Верховна Рада України за поданням Президента України може прийняти рішення про здійснення начальником військової адміністрації населеного пункту повноважень відповідної місцевої ради, її виконавчого комітету та сільського, селищного або міського голови [3].

Утворення військової адміністрації та передача її начальнику повноважень органів місцевого самоврядування є юридично пов'язаними, але не тотожними процедурами. За відповідного рішення парламенту відбувається тимчасова зміна суб'єкта реалізації управлінських повноважень, зокрема у сфері бюджетного планування, управління комунальною власністю, організації діяльності комунальних установ та забезпечення соціальних послуг. Водночас стаття 15 зазначеного Закону визначає спеціальну компетенцію військових адміністрацій, спрямовану на забезпечення функціонування територій в умовах воєнних загроз. Основною проблемою реалізації такої моделі є необхідність чіткого розмежування компетенції між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування, запобігання дублюванню управлінських функцій і збереження інституційних передумов для подальшого відновлення повноцінного демократичного управління територіальними громадами [4, с. 270].

Якщо за звичайних умов діяльність територіальних громад значною мірою орієнтована на реалізацію програм соціально-економічного розвитку, благоустрою, модернізації інфраструктури та залучення інвестицій, то в період воєнного стану першочергового значення набувають фінансування безпекових заходів, підтримання функціонування об'єктів критичної інфраструктури, організація евакуації населення, забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб, відновлення пошкодженого житлового фонду та безперервне надання основних публічних послуг. У практичному аспекті це потребує оперативного перегляду місцевих бюджетів, перерозподілу

фінансових ресурсів і розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з військовими адміністраціями, державними установами та громадськими організаціями.

Отже, ефективність діяльності територіальних громад в особливий період визначається не лише здатністю оперативно реагувати на безпекові виклики, а й спроможністю забезпечувати дотримання принципів законності, пропорційності, відкритості та відповідальності публічної влади перед населенням. В умовах воєнного стану територіальні громади виконують важливу роль у підтриманні життєдіяльності населення, забезпеченні функціонування об'єктів критичної інфраструктури, організації соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, наданні адміністративних послуг та реалізації заходів цивільного захисту. Водночас розширення кола завдань, пов'язаних із подоланням наслідків збройної агресії, зумовлює необхідність удосконалення правових механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади та військовими адміністраціями.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
4. Шелест Ю. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану та повоєнного часу. *Літопис Волині*. 2026. С. 256-272.
5. Яра О.С. Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Право*. Вип. 4. 2025. С. 214-221. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/ojs/index.php/journal/uk/article/view/iara-2025-4

Канишева Ірина Євгеніївна, студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ, ПОШКОДЖЕНИХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ

Під час війни особливо актуальним є питання відновлення житла. Ракетні удари, атаки безпілотників та інші прояви збройної агресії пошкоджують і руйнують квартири, під'їзди, дахи та цілі багатоквартирні будинки. Внаслідок цього багато людей змушені залишатися без житла або проживати в умовах, непридатних для нормального життя. Люди не винні у знищенні свого майна, проте саме держава зобов'язана забезпечити правовий механізм відновлення житла та компенсації завданої шкоди.

Відновлення багатоквартирних будинків має не лише будівельне, а й правове значення. Держава повинна забезпечити належний порядок фіксації пошкоджень, оцінювання завданих збитків, надання компенсації та проведення відновлювальних робіт. Водночас важливо враховувати права не тільки окремих власників квартир, а й усіх співвласників спільного майна багатоквартирного будинку.

Право на житло є одним із основних соціальних прав людини. Відповідно до статті 47 Конституції України кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких громадяни можуть побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Також Конституція України передбачає, що громадяни, які потребують соціального захисту можуть отримувати житло від держави або органів місцевого самоврядування безоплатно чи за доступну для них плату [1] .

У період воєнного стану право на житло набуває особливого значення. Люди, які втратили житло через бойові дії, опиняються у складній ситуації та часто змушені переселятися до інших населених пунктів. Тому держава повинна створити ефективний механізм допомоги таким громадянам. Цей механізм має бути зрозумілим, доступним і таким, що дає змогу отримати компенсацію у розумні строки.

Одним із основних нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України" [2].

Зазначений Закон визначає правові та організаційні засади надання компенсації громадянам, чиє нерухоме майно було пошкоджене або знищене внаслідок бойових дій. Закон також регулює функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій. Наявність такого реєстру є важливою тому, що він дає змогу упорядкувати інформацію про зруйновані об'єкти та визначити потреби держави у фінансуванні щодо відновлення.

До об’єктів, за які може надаватися компенсація, належать квартири, житлові будинки, садові та дачні будинки, а також окремі об’єкти незавершеного будівництва. У разі пошкодження багатоквартирних будинків необхідно розмежовувати пошкодження конкретної квартири та пошкодження спільного майна будинку. До спільно майна належать, зокрема, під’їзди, сходові клітки, ліфти, дахи, підвали, фасад та інші елементи будинку [3].

Особливість багатоквартирного будинку полягає в тому, що він складається не лише з окремих квартир, які належать конкретним власникам. Значна частина майна є спільною власністю всіх співвласників. Тому відновлення такого будинку потребує спільних дій мешканців, органів місцевого самоврядування, управителя або об’єднання співвласників багатоквартирного будинку [3].

Якщо пошкоджено лише окрему квартиру, її власник може звернутися із заявою про отримання компенсації на ремонт. Якщо пошкоджено дах, несучі конструкції або фасад, відновлення повинно здійснюватися комплексно. У такому випадку недостатньо провести ремонт лише в одній квартирі, оскільки технічний стан усього будинку може залишитися небезпечним для проживання.

Важливим елементом правового механізму є фіксація факту пошкодження. Власник житла або інша уповноважена особа має повідомити про пошкоджене майно. Таке повідомлення можна подати в електронній формі через застосунок або портал “Дія”, а також через органи місцевого самоврядування та центри надання адміністративних послуг. У повідомленні зазначаються відомості про об’єкт, його адресу, характер пошкоджень і обставини їх виникнення [4].

Після подання заяви уповноважена комісія проводить обстеження пошкодженого об’єкта. Комісія визначає, чи є будинок придатним для подальшої експлуатації, які саме конструкції пошкоджені та які роботи необхідно виконати. За результатами обстеження складається відповідний акт, що є підставою для прийняття рішення про надання компенсації або проведення подальшої технічної оцінки [5].

Для пошкодженого житла компенсація може надаватися у формі коштів, які використовуються для проведення ремонту. Такі кошти мають цільове призначення та можуть витрачатися на придбання будівельних матеріалів або оплату будівельних робіт. Порядок надання компенсації для відновлення пошкоджених об’єктів нерухомого майна визначається, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року №381 [5].

Якщо житло знищене та не підлягає відновленню, компенсація може надаватися у формі житлового сертифіката для придбання іншого житла або будівництва нового будинку [6] .

Окремої уваги потребують випадки, коли пошкоджено весь багатоквартирний будинок. У такій ситуації необхідно провести технічне обстеження, визначити стан несучих конструкцій, безпеку проживання та доцільність відновлення або демонтажу будинку.

Рішення щодо подальших робіт має прийматися з урахуванням інтересів усіх співвласників. Вони повинні бути проінформовані про результати обстеження, порядок проведення ремонту, джерела фінансування та строки виконання робіт. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи місцевого самоврядування, управителі та об’єднання співвласників багатоквартирних будинків.

На нашу думку, найбільша складність виникає тоді, коли пошкоджено не окрему квартиру, а весь багатоквартирний будинок. У такому випадку один власник не може

самостійно вирішити питання ремонту даху, фасаду, під'їзду чи інженерних мереж , оскільки це спільне майно всіх співвласників. Тому ефективність відновлення залежить не лише від наявності законодавства, а й від активності мешканців, роботи органів місцевого самоврядування та своєчасного фінансування.

Правове регулювання відновлення багатоквартирних будинків, пошкоджених унаслідок збройної агресії проти України, є важливим складником державної житлової політики, спрямованим на забезпечення конституційного права людини на житло, захист права власності та створення належних умов для безпечного проживання громадян. Його нормативно-правову основу становлять положення Конституції України, Цивільного кодексу України, законодавства у сфері житлової політики, містобудівної діяльності, управління багатоквартирними будинками та компенсації за пошкоджене і знищене нерухоме майно.

Ефективність відновлення житлових будинків залежить від належного документування пошкоджень, визначення технічного стану об'єктів, узгодженості дій співвласників, органів державної влади та місцевого самоврядування, прозорості фінансування й дотримання встановлених законодавством процедур проведення відновлювальних робіт. Особливого значення набувають забезпечення безпеки будівель, енергоефективності, безбар'єрності та захисту майнових прав співвласників.

Отже, удосконалення правових механізмів відновлення багатоквартирних будинків має бути спрямоване на спрощення адміністративних процедур, підвищення доступності компенсаційних програм, посилення відповідальності уповноважених суб'єктів та забезпечення ефективного державного і громадського контролю. Комплексне вирішення цих питань сприятиме відновленню житлового фонду України, реалізації житлових прав громадян і створенню правових передумов для сталого післявоєнного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX : станом на 11 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text
3. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку : Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII : станом на 15 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text
4. Компенсація за пошкоджене або знищене майно. Державні послуги онлайн | Дія. URL: https://diia.gov.ua/services/kompensaciya-za-poshkodzhene-majno
5. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги "єВідновлення" : Постанова Каб. Міністрів України від 21.04.2023 № 381 : станом на 10 черв. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-п#Text
6. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : Постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2023 № 600 : станом на 10 черв. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-п#Text

Шандровська Владислава Русланівна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Фокша Лілія Володимирівна, доцент, канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стабільність фінансової системи України значною мірою залежить від діяльності Національного банку України. Особливо помітною його роль стала після початку повномасштабної війни, коли звичайні механізми регулювання фінансової сфери довелося пристосовувати до зовсім інших умов. Перед НБУ постало складне завдання: забезпечити стабільність банківської системи та національної валюти, водночас реагуючи на потреби держави, пов'язані з воєнними діями. У зв'язку з цим виникає питання, наскільки самостійним може залишатися центральний банк в умовах, коли фінансова політика держави потребує постійної координації.

Відповідно до статті 99 Конституції України, основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Його спеціальний правовий статус, завдання та повноваження детальніше визначені Законом України «Про Національний банк України» [1]. Отже, НБУ не є звичайним органом виконавчої влади, оскільки має власну компетенцію та самостійно приймає рішення з питань, віднесених до його відання.

Особливість правового становища Національного банку полягає в тому, що він поєднує регуляторні функції з безпосередньою участю у забезпеченні роботи фінансової системи. Подібна особливість правової природи НБУ розглядається і в сучасних наукових дослідженнях, де звертається увага на поєднання в його статусі ознак органу публічної влади та банківської установи зі спеціальним правовим становищем [2]. Така модель потребує чіткого розмежування повноважень, адже від цього залежить ефективність державного регулювання фінансової сфери.

Однією з найважливіших умов діяльності НБУ є його незалежність. Вона передбачає, що рішення щодо грошово-кредитної політики, банківського регулювання та інших питань у межах компетенції повинні прийматися на основі економічної ситуації та професійної оцінки, а не під впливом політичних інтересів. При цьому незалежність не звільняє Національний банк від обов'язку діяти відповідно до законодавства та пояснювати суспільству результати своєї діяльності.

У дослідженні інституційної спроможності НБУ Г. Романюк звертає увагу на те, що можливість центрального банку ефективно виконувати свої функції залежить не тільки від обсягу його законодавчо визначених повноважень, а й від реальних організаційних, правових та фінансових умов діяльності [3]. Це положення має практичне значення, оскільки навіть належно сформована законодавча база не гарантує незалежності, якщо існують перешкоди для самостійного прийняття рішень.

Однією з проблем у цій сфері є необхідність постійно узгоджувати діяльність НБУ з економічною політикою держави, не допускаючи при цьому втручання в його компетенцію. Наприклад, рішення центрального банку щодо облікової ставки або валютного регулювання можуть не завжди збігатися з короткостроковими економічними інтересами уряду. Однак такі рішення повинні оцінюватися насамперед з погляду їхнього впливу на стабільність грошової одиниці та фінансової системи.

Питання незалежності НБУ також має значення для європейської інтеграції України. Б. Калиновський та Г. Романюк у своєму дослідженні пов'язують розвиток інституційної незалежності Національного банку з необхідністю наближення української правової системи до європейських підходів у регулюванні діяльності центральних банків [4]. Тому подальше вдосконалення законодавства має враховувати не лише внутрішні потреби України, а й вимоги, пов'язані з її європейським майбутнім.

Воєнний стан суттєво змінив характер реалізації повноважень Національного банку. Якщо в мирний час основна увага приділяється підтриманню цінової та фінансової стабільності, то під час війни до цих завдань додалася необхідність забезпечення безперервної роботи банків, платіжних систем і валютного ринку. Крім того, НБУ повинен враховувати наслідки руйнування економічної інфраструктури, зменшення ділової активності та зростання фінансових ризиків.

Повномасштабна збройна агресія зумовила необхідність перегляду окремих підходів до фінансово-правового регулювання, зокрема у питаннях державного фінансування, запозичень та використання фінансових ресурсів [5]. У цьому контексті діяльність НБУ має особливе значення, адже його рішення впливають на загальні умови функціонування фінансового сектору.

Одним із прикладів адаптації повноважень Національного банку до умов війни стало запровадження валютних обмежень та спеціального порядку здійснення окремих фінансових операцій. Такі заходи були необхідні для захисту міжнародних резервів і запобігання надмірному відтоку капіталу. Проте їх застосування створює певні труднощі для підприємств і громадян, тому важливо, щоб кожне обмеження мало законну підставу, відповідало конкретній потребі та не діяло довше, ніж цього вимагає ситуація.

Ще одним важливим напрямом є банківський нагляд. В умовах воєнного стану НБУ повинен враховувати не тільки фінансові показники банків, а й ризики, пов'язані з пошкодженням інфраструктури, кіберзагрозами та можливістю порушення безперервності банківських послуг. І. Кожура у дослідженні банківського нагляду в особливий період розглядає необхідність поєднання посилених регуляторних заходів із правовими гарантіями їх застосування [6]. Це свідчить про те, що навіть за надзвичайних обставин діяльність регулятора повинна залишатися передбачуваною та юридично обґрунтованою.

Основна складність полягає не стільки в розширенні завдань НБУ під час війни, скільки у визначенні меж їх реалізації. З одного боку, центральний банк повинен мати достатньо повноважень для швидкого реагування на фінансові загрози. З іншого — надмірне використання обмежувальних заходів може негативно впливати на підприємницьку діяльність, інвестиційний клімат та довіру до банківської системи.

Для вирішення зазначених проблем доцільно вдосконалювати законодавчі механізми взаємодії НБУ з іншими державними органами, чіткіше визначати умови застосування тимчасових обмежень та посилювати вимоги до обґрунтування

регуляторних рішень. Також важливо забезпечити відкритість інформації про діяльність Національного банку, щоб суспільство могло розуміти причини та мету прийнятих рішень.

Отже, Національний банк України має особливий правовий статус, а його незалежність є важливою передумовою стабільності фінансової системи. Воєнний стан не скасовує необхідності дотримання цієї незалежності, а навпаки, робить її ще більш значущою. На мою думку, подальший розвиток правового статусу НБУ повинен ґрунтуватися на поєднанні самостійності у прийнятті рішень, ефективного державного регулювання та відповідальності за використання наданих повноважень.

Список використаних джерел

1. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text (дата звернення: 31.10.2026).
2. Григор'єва В. В. Правовий статус Національного банку України в контексті європейських моделей незалежності центральних банків. Серія: Право. 2026. № 31. С. 72–82. DOI: https://doi.org/10.34079/2518-1319-2026-16-31-72-82 (дата звернення: 31.10.2026).
3. Романюк Г. О. Елементи інституційної спроможності Національного банку України: правовий вимір. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2025. № 3. С. 21-25. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.4 (дата звернення: 01.11.2026).
4. Калиновський Б., Романюк Г. Утвердження інституційної незалежності Національного банку України в процесі європейської інтеграції. Knowledge, Education, Law, Management. 2025. № 4 (72). С. 131-139. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.4.20 (дата звернення: 01.11.2026).
5. Чистоклетов Л. Проблеми фінансово-правового регулювання в умовах російської агресії. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". 2026. Том. 13, № 1 (49), С. 400–411. DOI: https://doi.org/10.23939/law2026.49.400 (дата звернення: 02.11.2026).
6. Кожура І. О. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання банківського нагляду в особливий період. Київський часопис права. 2025. № 3. С. 169–175. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.23 (дата звернення: 02.11.2026).

Ткаченко Дмитро Олексійович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Кулініч Ольга, завідувач кафедри теорії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Правові засади взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні становлять сукупність конституційних принципів, законодавчих норм та організаційно-правових механізмів, спрямованих на забезпечення узгодженого функціонування системи публічної влади, реалізацію державної політики на територіальному рівні та захист інтересів територіальних громад. Конституційною основою відповідної взаємодії є положення статей 5, 7, 19, 118, 119, 140–146 Конституції України, які визначають самостійність місцевого самоврядування, правовий статус місцевих державних адміністрацій, принцип законності діяльності органів публічної влади та механізми розмежування їхніх повноважень.

Зокрема, стаття 7 Конституції України закріплює визнання та гарантування місцевого самоврядування, тоді як частина друга статті 19 встановлює обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Важливе значення має стаття 119 Конституції України, яка безпосередньо покладає на місцеві державні адміністрації обов'язок забезпечувати взаємодію з органами місцевого самоврядування [1].

Основним законодавчим механізмом взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування є інститут делегування повноважень, нормативне регулювання якого здійснюється Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР та Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Відповідно до статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» делеговані повноваження охоплюють повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних та обласних рад. Принципово важливо розмежовувати власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування, оскільки вони характеризуються різними механізмами відповідальності й контролю. Зокрема, згідно зі статтею 11 зазначеного Закону виконавчі органи сільських, селищних і міських рад є підконтрольними та підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади. Практичним прикладом реалізації делегованих повноважень є здійснення виконавчими органами місцевих рад окремих функцій у

сфері соціального захисту населення, державного контролю за додержанням законодавства, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення виконання визначених законом адміністративних процедур. Водночас стаття 143 Конституції України передбачає, що держава фінансує здійснення делегованих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету окремих загальнодержавних податків, а також передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності [4, с. 317].

В умовах воєнного стану правові засади взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування набувають додаткового значення, оскільки забезпечення обороноздатності держави, цивільного захисту населення та функціонування критичної інфраструктури потребує підвищеного рівня міжінституційної координації. Спеціальне правове регулювання відповідних відносин здійснюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3] від 12 травня 2015 року № 389-VIII, положення якого визначають особливості діяльності військових адміністрацій, органів державної влади та місцевого самоврядування в особливий період. Зокрема, стаття 4 зазначеного Закону передбачає можливість утворення військових адміністрацій як тимчасових державних органів, призначених для забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану. У визначених законом випадках військові адміністрації можуть реалізовувати повноваження органів місцевого самоврядування, що обумовлює необхідність спеціального нормативного розмежування компетенції відповідних суб'єктів публічної влади.

Практично така взаємодія проявляється в організації евакуаційних заходів, забезпеченні діяльності закладів охорони здоров'я та освіти, відновленні пошкоджених об'єктів інфраструктури, підтримці внутрішньо переміщених осіб, організації гуманітарного забезпечення населення та фінансуванні заходів територіальної безпеки. Водночас посилення централізації управлінських процесів у період воєнного стану створює потенційні ризики звуження організаційної самостійності територіальних громад, дублювання компетенції органів публічної влади та недостатньої прозорості прийняття управлінських рішень. У зв'язку із цим перспективним напрямом удосконалення законодавства є формування комплексного механізму взаємодії органів державної влади, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування на основі чіткого розподілу повноважень, взаємного інформаційного обміну, спільного стратегічного планування та юридичної відповідальності за результати управлінської діяльності. Особливе значення має забезпечення поступового відновлення повноцінного функціонування інститутів місцевої демократії після припинення воєнного стану [5, с. 14].

Таким чином, ефективність правового регулювання взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування повинна оцінюватися не лише за здатністю забезпечувати виконання державних управлінських рішень, а й за рівнем дотримання конституційних гарантій місцевого самоврядування, забезпеченням фінансової самостійності територіальних громад та реальної участі населення у вирішенні питань місцевого значення. Важливим критерієм такої ефективності є формування збалансованої системи розподілу повноважень між центральними, регіональними та місцевими органами публічної влади, яка передбачатиме чітке законодавче визначення їхньої компетенції, відповідальності та механізмів взаємного контролю.

Особливого значення набуває дотримання принципу субсидіарності, відповідно до якого управлінські рішення повинні ухвалюватися на максимально наближеному до населення рівні за умови наявності достатніх організаційних, кадрових і фінансових ресурсів для їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
4. Погребняк Б.В. Правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування та адвокатури у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги. *Правові засади організації та здійснення публічної влади.* Вип. 5. 2025. С. 317. URL: https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20Публічна%20влада%2016.05.2025_0.pdf#page=317
5. Александров В. М., Є. І. Григоренко. Організаційно-правові засади взаємодії органів публічної влади, інституцій громадянського суспільства з сектором безпеки та оборони України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* Вип. 2. 2026. С. 13-18. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/371582

Золотовський Станіслав Костянтинович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Золотухіна Лілія Олександрівна, професор кафедри, доктор юридичних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ПРОФСПІЛОК ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Забезпечення безпечних умов праці є обов'язком роботодавця, виконання якого потребує належного контролю. Професійні спілки мають право виявляти порушення законодавства про охорону праці та вимагати їх усунення. В умовах воєнного стану реалізацію цих повноважень ускладнюють зміни організації виробництва, обмежений доступ до окремих об'єктів і спеціальний порядок державного нагляду. Тому потребують дослідження способи профспілкового реагування, юридичне значення їхніх вимог та перевірка фактичного усунення порушень.

Правову основу громадського контролю становлять Кодекс законів про працю України, закони України «Про охорону праці» та «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Стаття 259 КЗпП України відносить громадський контроль за додержанням трудового законодавства до повноважень профспілок та їх об'єднань [1]. Стаття 41 Закону України «Про охорону праці» визначає їхні контрольні права щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці [2].

У наукових дослідженнях громадський контроль профспілок розглядається як правовий механізм захисту трудових прав працівників, що охоплює перевірку умов праці, отримання інформації від роботодавців, виявлення порушень і застосування передбачених законодавством заходів реагування [3]. Особливе значення має розмежування повноважень профспілкових організацій та органів державного нагляду, оскільки профспілки можуть вимагати усунення порушень, проте не наділені правом самостійно застосовувати адміністративні санкції до роботодавців [4]. В умовах воєнного стану здійснення громадського контролю ускладняється обмеженнями доступу до окремих виробничих об'єктів, змінами в організації трудових відносин та труднощами взаємодії з державними органами [5]. За таких обставин особливої уваги потребує правове забезпечення послідовності контрольних дій, починаючи з документування виявленого порушення й направлення відповідного подання роботодавцю та завершуючи перевіркою фактичного усунення небезпечних умов праці.

Громадський контроль відрізняється від державного нагляду характером повноважень. Державні органи застосовують передбачені законом владні заходи, а профспілки представляють інтереси працівників, перевіряють умови праці, одержують інформацію, вносять подання та беруть участь у розслідуванні нещасних випадків. Профспілки не уповноважені самостійно накладати адміністративні стягнення, тому усунення порушень потребує взаємодії з роботодавцем та, за необхідності, компетентними органами.

Відповідно до статті 41 Закону України «Про охорону праці» профспілки контролюють стан виробничих і санітарно-побутових приміщень, забезпечення працівників спеціальним одягом та засобами індивідуального й колективного захисту. За наявності загрози життю або здоров'ю працівників вони мають право вимагати негайного припинення робіт до усунення небезпеки [2]. Однак така вимога не тотожна владному рішенню державного інспектора про зупинення робіт. Якщо роботодавець її не виконує, профспілка може застосовувати передбачені законодавством способи захисту, зокрема звертатися до органів державного нагляду.

Стаття 21 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає право уповноважених представників профспілок вносити роботодавцям та відповідним органам подання про усунення порушень. Вони підлягають обов'язковому розгляду, а аргументована відповідь надається протягом місяця. Ненадання відповіді може бути оскаржене в суді [6]. Проте розгляд подання і фактичне усунення порушення мають різний правовий зміст: повідомлення роботодавця про заплановані дії ще не підтверджує відновлення безпечних умов праці.

Для оцінки результатів реагування важливе право профспілок отримувати інформацію. Стаття 28 зазначеного Закону передбачає безоплатне одержання відомостей із питань трудових і соціально-економічних прав працівників, зокрема статистичних даних про виробничий травматизм та професійні захворювання [6]. На їх основі можна встановлювати повторювані порушення й визначати ділянки підвищеного ризику. Участь профспілкових представників у розслідуванні нещасних випадків забезпечує представлення інтересів потерпілих, а перевірка виконання рекомендованих заходів сприяє усуненню причин травматизму в межах наданих законом прав.

Особливості здійснення державного нагляду під час воєнного стану регулюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», стаття 16 якого передбачає можливість проведення позапланових заходів за заявою працівника або профспілки виключно з питань, визначених цією нормою [7]. Відповідно, звернення профспілкової організації не є безумовною підставою для проведення перевірки з будь-якого питання охорони праці. Переміщення підприємств, зміни в організації виробничої діяльності та обмеження доступу до робочих місць створюють додаткові труднощі для реалізації контрольних повноважень профспілок [5]. За таких умов дистанційний обмін документами та відомостями про стан охорони праці може використовуватися як допоміжний засіб контролю, проте він не забезпечує повної оцінки виробничих ризиків у випадках, коли для встановлення порушень необхідний безпосередній огляд обладнання, робочих місць та умов виконання робіт.

Проблемою залишається недостатня процедурна визначеність перевірки результатів профспілкового реагування. Законодавство передбачає отримання інформації, внесення подань і звернення до державних органів, проте не формує єдиного порядку, який охоплює фіксацію порушення, відповідь роботодавця та підтвердження його усунення. Через це завершення розгляду звернення може не супроводжуватися реальним усуненням небезпечного чинника.

Доцільно конкретизувати порядок документування виявлених порушень, зміст профспілкових подань, способи підтвердження виконаних заходів та передачі матеріалів органам державного нагляду. Відповідні процедури можуть деталізуватися в колективних договорах без підміни повноважень державних органів. На

підприємстві варто вести облік подань із зазначенням дати, змісту порушення, відповіді роботодавця й результату повторної перевірки. Це дозволить фіксувати повторні порушення та обґрунтовувати подальше звернення до компетентних органів.

Отже, профспілковий контроль охоплює перевірку умов праці, отримання інформації, внесення подань, вимоги про припинення небезпечних робіт та участь у захисті потерпілих працівників. Результативність цих повноважень залежить від зв'язку між виявленням порушення, реагуванням роботодавця та підтвердженням відновлення безпечних умов праці. Удосконалення правового регулювання слід спрямувати на послідовність зазначених дій і взаємодію профспілок з органами державного нагляду.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text
3. Білоус З. Роль профспілок у сфері нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 98–102. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.16.
4. Бойко А. О. Правове регулювання трудових відносин в сфері нагляду і контролю за охороною праці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 81, ч. 1. С. 332–336. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.53.
5. Рудницька О. П., Магась-Демидас Ю. І. Проблемні аспекти здійснення громадського контролю за дотриманням трудового законодавства в Україні в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 91, т. 2. С. 149–154. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.19.
6. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

Беренда Віталіна Віталіївна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Іваницький Андрій Миронович, доктор філософії з права, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ТА ПОВЕРНЕННЯ ОСІБ

Міжнародне гуманітарне право чітко розмежовує примусове переміщення та депортацію. Примусовим переміщенням є незаконне переміщення людей у межах території однієї держави без їхньої вільної згоди. Натомість депортація передбачає примусове переміщення осіб через державний кордон з території однієї держави на територію іншої. Обидва явища є грубими порушеннями Женевських конвенцій 1949 року [1] та Додаткових протоколів до них. Якщо примусове переміщення здійснюється в контексті збройного конфлікту та як частина широкомасштабного або системного нападу на цивільних людей, воно кваліфікується як воєнний злочин та злочин проти людяності [3, ст. 7, 8]. Особливу небезпеку становить примусова депортація дітей, оскільки переміщення неповнолітніх із метою зміни їхньої національної чи етнічної ідентичності містить ознаки злочину геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [4, ст. II, п. е].

Фундаментом міжнародного захисту цивільного населення від свавільного переселення є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [1]. Конвенція встановлює абсолютну заборону примусового індивідуального або масового переселення чи депортації осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території до будь-якої іншої країни незалежно від мотивів [1, ст. 49]. Єдиним винятком є тимчасова евакуація, якщо цього вимагає безпека населення або крайня військова необхідність, проте після завершення бойових дій людей зобов'язані повернути додому. Також незаконна депортація або переміщення особи кваліфікується як серйозне порушення [1, ст. 147]. Додатковий протокол відносить депортацію цивільного населення окупованої території до важких воєнних злочинів [2, ст. 85] і зобов'язує сторони конфлікту сприяти возз'єднанню сімей, розлучених через війну [2, ст. 74].

У системі міжнародного кримінального права ключову роль відіграє Римський статут Міжнародного кримінального суду [3]. Згідно з ним, депортація або примусове переміщення населення є злочином проти людяності, якщо вчиняється в межах широкомасштабного або системного нападу на цивільних осіб [3, ст. 7]. Статут визначає незаконну депортацію або переміщення як воєнний злочин під час міжнародного збройного конфлікту і прямо забороняє переміщення державою-окупантом частини власного цивільного населення на окуповану територію або депортацію, переміщення місцевого населення [3, ст. 8; 1, ст. 49].

Паралельно з нормами міжнародного гуманітарного права, важливу роль відіграє міжнародне право прав людини. Конвенція ООН про права дитини гарантує право дитини на збереження ім'я, громадянства, сімейних зв'язків та зобов'язує держави протидіяти незаконному переміщенню і неповерненню дітей із-за кордону [5, ст. 7–11,

35, 38]. Крім того, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права закріплює право кожного на свободу пересування та вибір місця проживання, а також забороняє безпідставно позбавляти людину права в'їхати до власної країни [6, ст. 12].

За відсутності прямих контактів із державою-агресором повернення громадян відбувається за сприяння третіх нейтральних країн (зокрема Катару, Ватикану, Туреччини, Швейцарії). Важливу роль відіграє Міжнародний комітет Червоного Хреста, адже відповідно до Женевської конвенції, Центральне агентство розшуку МКЧХ має збирати дані про зниклих і переміщених осіб для встановлення їхнього місцеперебування та сприяння возз'єднанню родин [1, ст. 140].

На міжнародному рівні створюються спеціалізовані ініціативи, такі як Міжнародна коаліція за повернення українських дітей, започаткована у 2024 році для координації зусиль, надання юридичної та фінансової допомоги у процесі розшуку й повернення неповнолітніх. На національному рівні функціонує програма Bring Kids Back UA під патронатом Президента України, яка координує роботу державних органів та громадських організацій. Важливим інструментом юридичного тиску стало видання Міжнародним кримінальним судом ордерів на арешт вищого керівництва РФ за підозрою у вчиненні воєнного злочину незаконної депортації дітей [3, ст. 8], що створило юридичний прецедент у міжнародному судочинстві.

Правова база України забезпечує нормативну основу для захисту постраждалих та їх повернення. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює обов'язок держави захищати права громадян під окупацією та визнає недійсними будь-які рішення окупаційних органів щодо зміни їхнього правового статусу чи громадянства [8, ст. 5, 9]. Для практичної реалізації процесу повернення уряд ухвалив Постанову Кабінету Міністрів України, яка затверджує порядок виявлення та повернення дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії РФ [9]. Цей порядок визначає взаємодію Мінреінтеграції, Мінсоцполітики, Нацполіції, Офісу Генерального прокурора та ДМС у процесі розшуку, повернення та реабілітації дітей. Питання тимчасового переміщення та повернення дітей із закладів цілодобового догляду врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України [10]. У кримінально-правовій сфері притягнення до відповідальності здійснюється відповідно до Кримінального кодексу України [7, ст. 3, 438, 442].

Головними практичними та юридичними перешкодами для повернення залишаються примусова зміна цивільного стану та громадянства депортованих осіб, вилучення чи знищення українських документів, а також психологічний тиск на переміщених громадян із обмеженням їхнього зв'язку з рідними чи офіційними представниками України. Сучасні міжнародно-правові механізми дозволяють чітко кваліфікувати ці злочини, проте демонструють обмеженість у реальному примусовому виконанні рішень щодо держави-порушниці. Відтак, ефективне повернення громадян вимагає поєднання міжнародного кримінального переслідування, залучення країн-посередників та подальшого вдосконалення національної системи обліку й реабілітації [8; 9; 10].

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року : Міжнародний документ від 12.08.1949 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 21.10.2026).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року : Міжнародний документ від 08.06.1977 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 21.10.2026).
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ від 17.07.1998 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 21.10.2026).
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 року : Міжнародний документ від 09.12.1948 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 21.10.2026).
5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року : Міжнародний документ від 20.11.1989 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 21.10.2026).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року : Міжнародний документ від 16.12.1966 / *Організація Об'єднаних Націй. База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 21.10.2026).
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26, ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 21.10.2026).
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 21.10.2026).
9. Про затвердження Порядку виявлення та повернення дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2024 № 551. *Урядовий портал.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF/ed20240514#Text (дата звернення: 21.10.2026).
10. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 546. *База даних «Законодавство України» / ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.10.2026).

Пуканюк Софія Василівна, студентка 4 курсу денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Україна

Науковий керівник: Кікалішвілі Марія Вікторівна, доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Україна

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ НЕНАВМИСНОЇ НЕОПЛАТИ ТА УМИСНОГО ВИКРАДЕННЯ ТОВАРІВ НА КАСАХ САМООБСЛУГОВУВАННЯ

Поширення кас самообслуговування в українському ритейлі створює ситуації, у яких неоплата товару може бути наслідком як ненавмисної помилки, так і свідомих дій покупця. Такі каси працюють у понад 1900 магазинах мережі «Аврора» та в 61 супермаркеті Та-Da! [1]. Мережі зазначають, що більшість розбіжностей зумовлена випадковими помилками покупців, а не крадіжками [2]. Ключовою проблемою є встановлення обставин, які дають змогу відрізнити ненавмисну неоплату від умисного викрадення та забезпечити обґрунтовану правову оцінку події.

Метою є визначення обставин, що мають значення для розмежування ненавмисної неоплати та умисного викрадення товарів на касах самообслуговування, аналіз відповідних українських судових рішень і розроблення пропозицій щодо послідовної перевірки таких випадків.

М. Хавронюк звертає увагу на обмеження обліку дрібного викрадення та проблеми інтерпретації відповідних показників [3, с. 84–86]. На підставі загальної статистики неможливо достовірно встановити рівень і динаміку досліджуваного явища, тому основну увагу зосереджено на аналізі окремих судових рішень і визначенні обставин, які мають значення для оцінювання конкретних випадків неоплати.

Правова оцінка неоплати залежить від вартості майна, часу вчинення діяння та наявності всіх ознак відповідного правопорушення. Закон України № 3886-IX, який набрав чинності 9 серпня 2024 р., установив у ст. 51 КУпАП [4] адміністративну відповідальність за дрібне викрадення майна вартістю до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ): за ч. 1 — якщо вартість не перевищує 0,5 НМДГ, за ч. 2 — якщо вона становить від 0,5 до 2 НМДГ. Для визначення вартісних меж НМДГ обчислюється з урахуванням податкової соціальної пільги: у 2024 р. вона становила 1514 грн, а у 2026 р. — 1664 грн, що відповідає 50 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб[9;10]. Отже, у 2026 р. межі становлять 832 грн і 3328 грн відповідно. Вартість майна визначається на момент вчинення правопорушення. Якщо вона перевищує дві величини НМДГ, питання про кримінальну відповідальність за ст. 185 КК України [5] вирішується з урахуванням усіх ознак складу кримінального правопорушення. Зокрема, крадіжка передбачає умисне таємне викрадення чужого майна, тому сама відсутність оплати не доводить вини особи.Необхідно встановити її умисел і спрямованість дій на заволодіння майном. Відповідно до ст. 62 Конституції України, усі сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на користь особи[8].

Окремої уваги потребують серії неоплат. Сам факт повторення не доводить єдиного умислу й не дає підстав автоматично об'єднувати епізоди: значення мають послідовність дій, інтервали між ними, спосіб учинення та інші докази. Це видно з порівняння двох судових рішень.

Постанова Роменського міськрайонного суду Сумської області від 16 липня 2025 р. у справі № 585/2513/25 стосується восьми епізодів неоплати на касі самообслуговування в одному магазині в травні-червні 2025 р. Вартість кожного епізоду - від 146,6 до 1348,4 грн, разом за сумами в постанові близько 4,4 тис. грн [6]. Особа пояснювала, що частина товарів «не пробилася», проте під час розгляду розповіла, що зважувала меншу кількість продукції, а з наборів сканувала одну одиницю замість кількох. Суд зіставив ці пояснення з відеозаписами та запитав, чому пакунок піднесено до сканера лише раз і чому не додано кількість товару. Епізоди кваліфіковано окремо за ч. 1 і ч. 2 ст. 51 КУпАП, а після об'єднання справ накладено штраф 5100 грн [6].

Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 19 березня 2025 р. у справі № 740/6563/24 стосується двох осіб, які у вересні 2024 р. тричі відвідали магазин, оплатили на касі самообслуговування лише пакети, а інші товари виносили без оплати та ховали поза магазином. Загальна вартість товарів - 5103,23 грн [7]. Дії кваліфіковано за ч. 4 ст. 185 КК як крадіжку в умовах воєнного стану, а від відбування покарання винних звільнено з випробуванням з урахуванням щирого каяття [7].

Порівняння рішень показує, що за співмірної вартості (понад 4 і понад 5 тис. грн) наслідки різні. У першій справі серію неоплат розглянуто як окремі адміністративні правопорушення без підсумовування вартості, у другій дії кваліфіковано як одну крадіжку за загальною вартістю та ознакою воєнного стану. Це відповідає спостереженню М. Хавронюка про непропорційність: вартість кількох дрібних крадіжок не підсумовується, тоді як перевищення межі в умовах воєнного стану робить діяння тяжким злочином [3, с. 86, 88]. Тому оцінка серії залежить від встановлення єдиного умислу, а не від кількості епізодів. Це дає підстави систематизувати обставини, які допомагають таку перевірку, не підміняючи вимог закону до доказування.

На підставі розглянутих судових рішень пропоную систематизувати обставини, що підлягають перевірці під час оцінювання неоплати, за трьома групами. Перша група — характеристики касової операції: відповідність кількості товарів даним каси, оплата лише частини покупки, спосіб сканування та обставини винесення товару. Друга група — послідовність поведінки: повторюваність однотипних дій, часові інтервали між епізодами та можливий взаємозв’язок між ними. Третя група — обставини виявлення неоплати: повідомлення каси, реакція покупця, можливість виправити помилку та пояснення щодо причин її виникнення. Ця систематизація є авторським аналітичним інструментом для впорядкування обставин справи, а не самостійним юридичним критерієм вини. Жодна ознака окремо не доводить умислу, а її значення визначається лише в сукупності з іншими доказами. Технічні помилки, зокрема труднощі зі скануванням товару, також мають бути перевірені, а не автоматично відкинуті.

Практичне значення запропонованої систематизації полягає в тому, що вона допомагає впорядкувати перевірку обставин неоплати та відокремити первинні ознаки події від остаточного висновку про вину. На відміну від автоматичного підсумовування вартості товарів, такий підхід передбачає окреме дослідження

кожного епізоду, його доказів і можливого зв'язку з іншими випадками. Питання про кваліфікацію сукупності епізодів має вирішуватися відповідно до законодавства, а не лише на підставі запропонованої систематизації. Вона не надає працівникам охорони повноважень самостійно встановлювати умисел або визначати наявність складу правопорушення, а слугує орієнтиром для фіксації обставин, які можуть бути передані уповноваженим органам для належної оцінки.

Для практичного застосування запропонованих положень пропоную триетапний порядок реагування на виявлену неоплату. На першому етапі перевіряється факт неоплати та з'ясовується, чи могла вона виникнути внаслідок технічної або іншої ненавмисної помилки; покупцеві за можливості надається змога її виправити. На другому етапі документуються об'єктивні обставини події: перелік неоплачених товарів, дані касової операції, наявні повідомлення системи, пояснення покупця та відповідні відеозаписи, якщо їх використання й збереження відповідають законодавству. На третьому етапі зібрані матеріали оцінюються в сукупності та, за наявності відповідних підстав, передаються уповноваженим органам. Такий алгоритм розмежовує виявлення неоплати, документування обставин і подальшу правову оцінку, не ототожнюючи сам факт неоплати з доведеним умисним викраденням.

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що розмежування ненавмисної неоплати та умисного викрадення на касах самообслуговування потребує оцінки конкретних обставин, а не ототожнення неоплати з крадіжкою. Аналіз двох українських рішень показав, що за співмірної вартості наслідки можуть різнитися: адміністративна відповідальність за окремі епізоди або кримінальна за їх сукупність в умовах воєнного стану. Запропоновано три групи обставин і триетапний порядок реагування, які впорядковують перевірку, але потребують апробації.

Список використаних джерел

1. Українські ритейлери збільшують кількість кас самообслуговування та цифрових сервісів. BorgExpert. URL: https://borgexpert.com/news/ukrainski-rytejlery-zbilshuiut-kilkist-kas-samoobsluhovuvannia-ta-tsyfrovykh-servisiv
2. Заміна касирів: вартість та робота кас самообслуговування. Новини.LIVE. URL: https://novyny.live/ekonomi/zamina-kasiriv-vartist-ta-robota-kas-samoobslugovuvannia-339880.html
3. Хавронюк М. І. Адміністративно-правові та кримінально-правові засоби запобігання крадіжкам із магазинів. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2024. Т. 14. С. 83–95. DOI: https://doi.org/10.18523/2617-2607.2024.14.83-95.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10 (дата звернення: 20.10.2026).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 20.10.2026).
6. Постанова Роменського міськрайонного суду Сумської області від 16.07.2025 у справі № 585/2513/25, провадження № 3/585/902/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128913042 (дата звернення: 20.10.2026).
7. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 19.03.2025 у справі № 740/6563/24, провадження № 1-кп/740/154/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125938534 (дата звернення: 20.10.2026).
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80? (дата звернення: 20.10.2026).
9. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17? (дата звернення: 20.10.2026).
10. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 03.12.2025 № 4695-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20? (дата звернення: 20.10.2026)

Ткаченко Дмитро Олексійович, здобувач вищої освіти 4 курсу Спеціальність 081 «Право» Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Хашев Вадим Георгійович, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливої актуальності набуває проблема забезпечення правильної кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених під час дії правового режиму воєнного стану. Законодавче регулювання відповідних правовідносин здійснюється насамперед положеннями Кримінального кодексу України (далі – КК України), який після 24 лютого 2022 року зазнав суттєвих змін, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за окремі суспільно небезпечні діяння. Зокрема, законодавець передбачив спеціальні кваліфікуючі ознаки для низки кримінальних правопорушень проти власності, державної безпеки та встановленого порядку несення військової служби. Водночас системний аналіз положень ст. 67, 185–187, 189, 191, 402–405, 407–410 КК України свідчить про відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення кримінально-правового значення обставини вчинення правопорушення в умовах воєнного стану. Основна проблема полягає в необхідності розмежування формальної наявності відповідного правового режиму та фактичного використання особою обставин, пов'язаних із воєнними діями, для реалізації протиправного наміру. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 185 КК України крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану, утворює кваліфікований склад кримінального правопорушення незалежно від того, чи використала особа безпосередньо обставини воєнного стану для заволодіння чужим майном. Натомість п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України передбачає як обставину, що обтяжує покарання, саме вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану чи інших надзвичайних подій [1].

Окрему групу проблем становить конкуренція кримінально-правових норм під час кваліфікації діянь, спрямованих проти основ національної безпеки України, зокрема передбачених ст. 111 «Державна зрада», ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України. Запровадження спеціальних складів кримінальних правопорушень у 2022 році стало закономірною реакцією держави на поширення різноманітних форм співпраці з окупаційними адміністраціями та представниками держави-агресора.

Однак порівняльний аналіз диспозицій зазначених статей дозволяє виявити змістовну близькість окремих форм об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що ускладнює їх правильне розмежування. Зокрема, передача матеріальних ресурсів представникам держави-агресора потенційно може відповідати ознакам пособництва державі-агресору, окремих форм колабораційної діяльності або

державної зради залежно від громадянства суб'єкта, спрямованості умислу, характеру допомоги та інших обставин. Принципове значення для кваліфікації має встановлення спеціальної мети завдання шкоди Україні, прямо передбаченої ст. 111-2 КК України, а також доведення ознак переходу на бік ворога чи надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України у випадках застосування ст. 111 КК України [2].

Не менш складною є проблема кримінально-правової кваліфікації військових кримінальних правопорушень та порушень законів і звичаїв війни, що потребує комплексного застосування національного кримінального законодавства і норм міжнародного гуманітарного права. Відповідно до положень розділу XIX Особливої частини КК України встановлено відповідальність за кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, зокрема непокору (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407) та дезертирство (ст. 408) [4, с. 93].

Основною кваліфікаційною проблемою у цій сфері є правильне визначення суб'єктивної сторони діяння, зокрема встановлення умислу, мотивів, мети та обставин, за яких військовослужбовець порушив покладені на нього обов'язки. Так, для розмежування самовільного залишення військової частини та дезертирства вирішальним є встановлення спеціальної мети ухилитися від військової служби, що характеризує дезертирство, тоді як сама тривалість відсутності військовослужбовця не може розглядатися як безумовний доказ наявності такого наміру. Окремого дослідження потребують випадки невиконання наказів в умовах безпосередньої бойової обстановки, коли необхідно перевіряти законність наказу, реальну можливість його виконання та обставини, які могли виключати кримінальну протиправність поведінки. Водночас кваліфікація порушень законів і звичаїв війни за ст. 438 КК України потребує встановлення зв'язку діяння зі збройним конфліктом, визначення застосовних норм міжнародного гуманітарного права та належної юридичної оцінки характеру порушення [3, с. 169].

Перспективним напрямом подолання проблем кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених в умовах воєнного стану, є забезпечення системності законодавчого регулювання, дотримання принципу юридичної визначеності та впровадження єдиних підходів до встановлення обов'язкових і факультативних ознак складів кримінальних правопорушень. Проведений аналіз положень КК України дозволяє виокремити декілька взаємопов'язаних недоліків чинного правового регулювання: неоднакове використання воєнного стану як кваліфікуючої ознаки, наявність суміжних складів кримінальних правопорушень із частково подібними об'єктивними ознаками, складність встановлення суб'єктивної сторони діяння та необхідність урахування міжнародно-правових стандартів під час кваліфікації воєнних злочинів.

Таким чином, удосконалення кримінально-правової кваліфікації в умовах воєнного стану повинно здійснюватися не виключно шляхом посилення кримінальної відповідальності, а передусім через підвищення якості кримінального законодавства, забезпечення передбачуваності його застосування, індивідуалізацію кримінальної відповідальності та дотримання фундаментальних гарантій прав людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
3. Мартіросян А. Г. Воєнний стан як фактор кримінально-правової кваліфікації самовільного залишення військової частини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 3.94. 2026. С. 166-172.
4. Подоляка А. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями: виклики воєнного стану та шляхи адаптації кримінального процесу. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2025. С. 89-97.

Костюк Анна Тарасівна, студентка 2-го курсу ОР «Бакалавр», Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

Науковий керівник: Ільїна Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІКОВОЇ НЕОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Завдяки працям В. М. Бурдіна, нам відомо, що ще з XIX століття науковці вважали, що окрім психічних хвороб та інших хворобливих станів психіки, які позбавляють особу здатності усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними, недосягнення віку, з якого стає можливим притягнення особи до кримінальної відповідальності, також є підставою для визнання її неосудною [2].

Задокументованим підтвердженням цього слугує положення, що містилося у Керівних началах з кримінального права 1919 р., дія яких офіційно поширилася на територію сучасної України 1920 року, відповідно до якого неповнолітні віком від 14 до 18 років підлягали покаранню лише тоді, коли діяли «з розумінням». Надалі (після його вилучення) подібне закріплення такого положення в українському кримінальному законодавстві не зустрічалося [2].

Відповідно чинний Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. не містить положень, що стосуються такого стану як «вікова неосудність», через що виникають деякі складнощі щодо визначення правових наслідків для осіб, які хоча і досягли віку настання кримінальної відповідальності, та через відставання у психічному розвитку, не пов'язане з психічними розладами, у момент вчинення суспільно небезпечного діяння, не здатні повністю усвідомлювати власні дії та керувати ними. Тобто, хронологічний вік таких осіб не відповідає досягнутому ними психологічному віку [1].

Судова практика визнає осіб даної категорії осудними. Суд може на власний розсуд враховувати наявний у неповнолітнього факт відставання у психічному розвитку, не пов'язаний з психічними розладами, коли призначає йому покарання. На думку Павловської А. А., така практика порушує принцип індивідуалізації кримінального покарання [1].

Натомість Павловська А. А., вважаючи, що саме фактичний (психологічний) вік особи має бути первинним стосовно календарного, коли неповнолітній притягується до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, вона пропонує закріпити правило, яке встановлюватиме вік суб'єкта злочину, а не вік кримінальної відповідальності [1].

Цікавою видається наявність певних норм, пов'язаних з інститутом вікової неосудності у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р., попри відсутність такого поняття у Кримінальному кодексі України. У п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК України під назвою «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» вказано, що за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг

керувати ними [5]. В. М. Бурдін пояснює особливість розміщення цього положення тим, що під час розробки цих кодексів вони між собою не узгоджувалися [2].

Варто зазначити, що в КПК України замість «відставання у психічному розвитку» (поширений термін у юридичній доктрині) вживається поняття «розумова відсталість», а замість «психічного розладу» – «психічна хвороба» [5].

Важливою для дослідження психічного розвитку неповнолітнього є стаття 486 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої, у разі необхідності (наприклад, за наявності даних, які свідчать про розумову відсталість неповнолітнього) неповнолітнім призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза для розв'язання питання, зокрема, про наявність у такої особи затримки психічного розвитку та її здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації [5]. А в разі потреби призначають експертизу за участю спеціалістів у галузі дитячої чи юнацької психології або ж експертів-психіатрів (відповідно до п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. №2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру») [6].

Пунктом 18 цієї ж постанови Пленуму Верховного Суду України зазначається, що якщо висновок експертизи підтвердить наявність у неповнолітнього «розумової чи психічної відсталості», не пов’язаної з психічним розладом, ступеня, за якого його розвиток не відповідатиме вікові (що засвідчений документом про народження), тоді суд має поставити на розгляд питання щодо визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність та можливе застосування примусових заходів виховного характеру [6].

Як зазначає О. В. Кузьменко, неповнолітніх з суттєвою затримкою психічного розвитку можна віднести до неосудних, оскільки, навіть досягши віку кримінальної відповідальності, психіка таких осіб є на рівні молодших за віком неповнолітніх. Це означає, що такі діти можуть неадекватно оцінювати власну поведінку, не усвідомлювати фактичного характеру та суспільної небезпечності свого діяння, не контролювати свої вчинки [2].

На думку О. В. Кузьменко, у випадку визнання неповнолітнього із затримкою у психічному розвитку таким, що все-таки усвідомлював фактичний характер свого діяння та був здатний керувати ним, суд має врахувати таку затримку як обставину, що пом’якшує кримінальну відповідальність [2]. Ми погоджуємося з відповідною думкою, оскільки для такої дитини вольовий характер її діянь та здатність прогнозувати наслідки все одно залишаються обмеженими, в порівнянні з однолітками без такої затримки.

Висновки. Враховуючи вищенаведену інформацію, можна дійти висновку, що для захисту неповнолітніх із затримкою у психічному розвитку від безвинного покарання на підставі лише календарного віку необхідно додати до Кримінального кодексу України положення про вікову неосудність неповнолітніх. Водночас для забезпечення ефективного регулювання цих правовідносин варто буде усунути наявні колізії між нормами КК та КПК України.

Список використаних джерел

1. Павловська А. А. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ «ВІКОВОЇ НЕОСУДНОСТІ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ. *BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE*. 2018. вип. 1. С. 137–141. ISSN 2523-4552. URL: https://visnykpau.com/index.php/journal/issue/view/%23%23submission.confirm.me ssage%23%23.

2. Кузьменко О. В. ВІКОВА НЕОСУДНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2017. вип. 52. С. 42–49. (Актуальні проблеми розвитку українського суспільства). ISSN 2227-6890. URL: https://doi.org/10.20998/2227-6890.2017.52.05.
3. Керівні начала з кримінального права У.С.Р.Р. : Постанова Народного Комісаріату Юстиції від 12.12.1919.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001, № 2341-III : станом на 28.10.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI : станом на 14.10.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
6. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006, № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text.

Ткаченко Дмитро Олексійович, здобувач вищої освіти 4 курсу Спеціальність 081 «Право» Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Хашев Вадим Георгійович, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВИЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Судова практика відіграє визначальну роль у забезпеченні правильності кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки сприяє формуванню єдиних підходів до тлумачення та застосування положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), усуненню неоднозначностей у правозастосуванні та забезпеченню принципу юридичної визначеності. Відповідно до ст. 3 КК України кримінальна протиправність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються виключно цим Кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією забороняється.

Саме тому особливе значення має діяльність Верховного Суду, який відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку і спосіб, визначені процесуальним законом [3]. Згідно з ч. 5, 6 ст. 13 зазначеного Закону висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для суб'єктів владних повноважень, які застосовують відповідні нормативно-правові акти, та враховуються іншими судами. Аналіз цих законодавчих положень дозволяє стверджувати, що судова практика виконує не лише правозастосовну, але й інтерпретаційну та уніфікаційну функції. Зокрема, при визначенні змісту таких ознак кримінального правопорушення, як істотна шкода, тяжкі наслідки, корисливий мотив, попередня змова групи осіб або використання службового становища, правові висновки Верховного Суду сприяють встановленню об'єктивних критеріїв оцінювання фактичних обставин кримінального провадження.

Особливого значення судова практика набуває під час розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, вирішення конкуренції кримінально-правових норм та визначення правильної юридичної оцінки діяння. Однією з найбільш поширених проблем правозастосування є ситуація, коли фактичні обставини кримінального провадження містять ознаки декількох складів кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями Особливої частини КК України. Показовим прикладом є розмежування крадіжки (ст. 185 КК України), грабежу (ст. 186 КК України) та розбою (ст. 187 КК України), для якого визначальне значення має характер заволодіння майном, спосіб посягання, усвідомлення особою відкритості своїх дій, а також наявність і характер насильства. Зокрема, під час відмежування крадіжки від грабежу необхідно встановити, чи усвідомлювала винна особа, що заволодіння майном відбувається відкрито для потерпілого або інших осіб [1].

Для кваліфікації розбою принциповим є встановлення факту нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства. Важливим є також визначення моменту закінчення відповідного кримінального правопорушення, адже розбій має усічений склад і вважається закінченим із моменту нападу за наявності передбачених законом ознак, тоді як для закінченого викрадення майна необхідно встановити фактичне заволодіння ним та можливість розпорядитися ним як своїм. Аналогічні проблеми виникають під час розмежування умисного вбивства (ст. 115 КК України), умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України), та вбивства через необережність (ст. 119 КК України). У таких випадках ключовим критерієм виступає спрямованість умислу особи та форма її вини щодо настання смерті потерпілого [2].

Важливим напрямом впливу судової практики на правильність кримінально-правової кваліфікації є формування єдиних підходів до встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, визначення стадій його вчинення, форм співучасті та множинності кримінальних правопорушень. Особливі труднощі виникають під час відмежування готування до кримінального правопорушення від замаху на його вчинення, що регламентується положеннями ст. 14 та 15 КК України. Відповідно до кримінально-правової природи зазначених стадій готування передбачає створення умов для реалізації кримінально протиправного наміру, тоді як замах характеризується безпосередньою спрямованістю дій особи на вчинення кримінального правопорушення, яке не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі [4, с. 50].

Не менш складною є проблема розмежування співучасті у кримінальному правопорушенні та заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, оскільки юридична оцінка залежить від часу виникнення домовленості, характеру сприяння та усвідомлення особою спільності злочинної діяльності. Відповідно до ст. 26–29 КК України співучасть передбачає умисну спільну участь декількох суб'єктів у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Судова практика у цій сфері має забезпечувати чітке встановлення ролі кожного учасника, характеру його внеску в реалізацію спільного умислу та меж кримінальної відповідальності за фактично вчинені дії. Окремого аналізу потребує застосування ст. 32–34 КК України, які визначають повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень [5, с. 15].

Отже, судова практика повинна розглядатися як один із провідних механізмів забезпечення єдності застосування кримінального законодавства, усунення правової невизначеності та запобігання кваліфікаційним помилкам. Її ефективність визначається не кількістю ухвалених судових рішень, а послідовністю правових підходів, переконливістю юридичної аргументації та здатністю забезпечувати однакову кримінально-правову оцінку юридично подібних діянь із дотриманням фундаментальних принципів кримінального права.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19

4. Граб М.І. Корупційні кримінальні правопорушення в Україні: проблеми кримінально-правової кваліфікації, доказування та здійснення досудового розслідування. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2026. С. 49-51.

5. Айдинян А. В. До питання кримінально-правової кваліфікації добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в закладах освіти, створених на тимчасово окупованій території. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. С. 11-16.

СЕКЦІЯ 15.
ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА КРИМІНАЛІСТИКА

Юрко Іван Володимирович, здобувач вищої освіти
Полтавський юридичний інститут
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; Україна

Науковий керівник: Гринько Лариса Петрівна, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін
Полтавський юридичний інститут
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ: ПРОБЛЕМА МЕЖ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ

Стрімке поширення систем відеоспостереження, доповнених алгоритмами комп'ютерного зору, змінює саме призначення технічної фіксації у правоохоронній діяльності. Камера вже не лише зберігає зображення події для його подальшого перегляду, а здатна самостійно виявляти об'єкти, розпізнавати обличчя, аналізувати переміщення людей, фіксувати нетипову поведінку та зіставляти отриману інформацію з базами даних. У криміналістичній профілактиці це створює можливість переходу від реагування на вже вчинене правопорушення до раннього виявлення небезпечних ситуацій. Водночас технічна здатність системи безперервно ідентифікувати людину перетворює звичайне спостереження на значно глибше втручання в її інформаційну автономію, тому ефективність такого засобу не може оцінюватися окремо від меж допустимого втручання у приватне життя.

О. В. Курман відносить до функціональних можливостей комп'ютерного зору розпізнавання облич та інших об'єктів, аналіз руху і сцени, оптичне розпізнавання символів та автоматизовану обробку значних масивів відеоданих [1, с. 291-293]. Для криміналістичної профілактики особливо важливою є здатність алгоритму не просто зафіксувати подію, а виокремити із загального відеопотоку ситуації, що відповідають наперед визначеним ознакам ризику: появу особи чи автомобіля у певній зоні, залишений предмет, скупчення людей, проникнення на закриту територію тощо. Це скорочує час між виникненням потенційної загрози та реагуванням на неї. Разом із тим автор справедливо звертає увагу на помилки розпізнавання, непрозорість алгоритмічних рішень, упередженість моделей та ризики для конфіденційності [1, с. 293-294].

Практичне значення відеозапису для криміналістики підтверджує дослідження Т. Г. Чашницької. За результатами проведеного нею опитування 88,5 % слідчих зазначили, що використання матеріалів відеозапису для встановлення учасників події істотно підвищує ефективність розслідування [2, с. 3]. Авторка також розглядає

відеозапис як самостійне джерело криміналістично значущої інформації, придатне для подальшої ідентифікації особи, зокрема з урахуванням не лише статичних ознак зовнішності, а й ходи та інших динамічних характеристик [2]. Саме тут проявляється подвійна природа інтелектуального відеоспостереження: той самий масив даних, який дає змогу встановити правопорушника, одночасно дозволяє реконструювати переміщення, контакти та повсякденну поведінку будь-якої іншої особи.

Тому, на нашу думку, межу допустимого не можна визначати лише за критерієм місця зйомки. Перебування людини на вулиці не означає автоматичної відмови від приватності щодо всієї інформації, яку технічно можливо отримати про неї. Існує суттєва різниця між фіксацією невизначеного потоку людей та автоматичним встановленням особи із подальшим простежуванням її маршруту й об'єднанням даних із різних камер. Друга модель створює цифровий профіль поведінки, а тому за інтенсивністю втручання значно перевищує традиційне відеоспостереження. Дослідження H.-P. Lee та співавторів показує, що штучний інтелект (далі - ШІ) особливо посилює ризики саме через масштаб спостереження, ідентифікацію, агрегування відомостей із різних джерел та можливість виведення нової інформації про людину з уже зібраних даних [5].

У цьому контексті переконливою є позиція В. В. Журавля, який серед принципів застосування ШІ для запобігання злочинності називає законність, прозорість і пояснюваність, недискримінацію, безпеку та захист приватності [3, с. 167-174]. Реалізація цих положень щодо відеоаналітики потребує не декларативної, а технологічної конкретизації. Зокрема, доцільно розрізняти щонайменше три режими її використання: анонімне виявлення подій без встановлення особи; ідентифікацію за конкретною базою осіб, які перебувають у розшуку; тривале індивідуалізоване відстеження людини та формування її поведінкового профілю. Чим глибшим є втручання, тим вищими мають бути вимоги до правової підстави, мети, строків зберігання інформації та контролю доступу до неї. У цьому сенсі небезпечно застосовувати однаковий правовий режим до детектора залишеного предмета і до системи, яка автоматично встановлює особу за біометричними характеристиками.

Черваньова Д. А. та Курман О. В. також наголошують, що результат, сформований ШІ, не повинен сприйматися правоохоронцем як безумовно правильний лише через автоматизований характер його отримання [4, с. 211-215]. На практиці алгоритмічний «збіг» доцільно розглядати передусім як орієнтуючу інформацію, яка потребує перевірки іншими криміналістичними засобами. Інакше профілактична функція системи може трансформуватися у фактичну презумпцію підозрілості особи, сформовану програмним забезпеченням без зрозумілого механізму оскарження.

Показовою для визначення меж відеоспостереження є постанова Верховного Суду від 21 травня 2025 року у справі № 456/6003/21. Суд звернув увагу, що, коли відеокамери охоплюють територію, якою особа користується у приватних цілях, недостатньо формально послатися на безпекову мету їх встановлення. Необхідно з'ясувати, чи є таке спостереження пропорційним, а також встановити справедливу рівновагу між правом на приватне життя та інтересом у забезпеченні безпеки з урахуванням ступеня втручання [6]. Цей висновок має ширше значення й для інтелектуальних систем: якщо пропорційності потребує оцінка звичайної камери, то автоматична біометрична ідентифікація, трекінг та накопичення поведінкових даних тим більше не можуть здійснюватися без чітких запобіжників.

Отже, інтелектуальне відеоспостереження слід розглядати як перспективний засіб криміналістичної профілактики лише за умови, що превентивний ефект не досягається шляхом створення режиму невибіркового цифрового нагляду. Доцільним є законодавче закріплення окремих режимів відеоаналітики залежно від інтенсивності втручання; заборона автоматичного прийняття процесуально значущих рішень лише на підставі алгоритмічного збігу; обов'язкове журналювання звернень до системи; встановлення мінімальних строків зберігання даних із подальшим їх видаленням; незалежний аудит точності алгоритмів та обов'язкова перевірка результату людиною. Такий підхід дозволить залишити за інтелектуальним відеоспостереженням його справжню криміналістичну функцію — своєчасне виявлення і попередження небезпечних подій, не перетворюючи технологічну можливість спостерігати за кожним на право держави знати про кожного більше, ніж необхідно для досягнення конкретної законної мети.

Список використаних джерел

1. Курман О. В. Інтелектуальні технології у криміналістичній практиці: можливості комп'ютерного зору та ризики застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Вип. 94. Ч. 3. С. 290-295. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.94.3.40.
2. Чашницька Т. Г. Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 219 с.
3. Журавель В. В. Принципи запобігання злочинності з використанням технологій штучного інтелекту. Питання боротьби зі злочинністю. 2024. Вип. 48. С. 167-174.
4. Черваньова Д. А., Курман О. В. Застосування штучного інтелекту в криміналістиці: перспективи та ризики. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 3. Ч. 3. С. 211-215. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.3.31.
5. Lee H.-P., Yang Y.-J., von Davier T. S., Forlizzi J., Das S. Deepfakes, Phrenology, Surveillance, and More! A Taxonomy of AI Privacy Risks. 2023. URL: https://arxiv.org/abs/2310.07879
6. Постанова Верховного Суду від 21.05.2025, справа № 456/6003/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127701887

Макаренко Сергій Костянтинович, здобувач вищої освіти 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Неклеса Олександр Вікторович, капітан поліції, старший викладач кафедри кримінального процесу
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Заходи забезпечення кримінального провадження становлять передбачену кримінальним процесуальним законодавством систему процесуальних засобів, спрямованих на створення необхідних умов для ефективного здійснення досудового розслідування та судового провадження, забезпечення належної процесуальної поведінки його учасників, збереження доказової інформації та виконання судових рішень. Відповідно до ч. 1 ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), основною метою застосування таких заходів є досягнення дієвості кримінального провадження. Законодавець визначає систему заходів, до якої належать виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, затримання особи та запобіжні заходи.

Аналіз наведеного переліку дозволяє класифікувати зазначені заходи за характером процесуального впливу на особисті, майнові та організаційні. Особисті заходи обмежують свободу пересування або визначають обов'язки щодо процесуальної поведінки, майнові передбачають втручання у здійснення правомочностей власника, а організаційні спрямовані на забезпечення виконання учасниками провадження процесуальних обов'язків. Принциповою особливістю таких заходів є їх допоміжний характер, оскільки вони не становлять кримінального покарання та не можуть використовуватися як інструмент дострокового притягнення особи до відповідальності. Отже, правова природа заходів забезпечення кримінального провадження характеризується поєднанням процесуального примусу, превентивного впливу та гарантій належного здійснення кримінального судочинства [1].

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження ґрунтується на принципах законності, необхідності, обґрунтованості та пропорційності втручання у права людини. Відповідно до ст. 132 КПК України, такі заходи за загальним правилом застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком прямо передбачених законом випадків[2]. Особливого значення набувають положення ч. 3 зазначеної статті, які встановлюють сукупність умов допустимості застосування процесуального примусу: наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення відповідного ступеня тяжкості, виправданість втручання потребами досудового розслідування та можливість досягнення конкретної

процесуальної мети. Аналіз цих положень свідчить, що самого факту здійснення кримінального провадження недостатньо для обмеження конституційних прав особи.

Сторона обвинувачення повинна довести не лише формальну наявність правових підстав, але й реальну необхідність застосування конкретного заходу. Наприклад, під час вирішення питання про тимчасовий доступ до документів необхідно оцінювати їх значення для встановлення обставин кримінального правопорушення та можливість отримання необхідної інформації без відповідного процесуального втручання. Проблемним аспектом правозастосовної практики є ризик формального обґрунтування клопотань шляхом відтворення законодавчих положень без наведення конкретних фактичних обставин.

Особливе місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження посідають тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна та арешт майна, оскільки їх застосування безпосередньо пов'язане із забезпеченням доказування та обмеженням майнових прав фізичних і юридичних осіб. Відповідно до ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ передбачає надання стороні кримінального провадження можливості ознайомитися з речами і документами, зробити їх копії, а за відповідним рішенням – здійснити їх вилучення. Водночас ст. 170 КПК України визначає арешт майна як тимчасове обмеження прав на відчуження, розпорядження та/або користування майном, що застосовується, зокрема, для збереження речових доказів, забезпечення спеціальної конфіскації, можливої конфіскації майна або відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Правовий аналіз свідчить, що основною проблемою застосування зазначених заходів є необхідність установлення безпосереднього зв'язку між конкретним майном і визначеною законом метою процесуального обмеження[3, с. 51].

Особливої уваги потребує забезпечення співмірності вартості арештованого майна розміру завданої шкоди у випадках, передбачених ч. 8 ст. 170 КПК України. У цьому контексті доцільним є застосування диференційованого підходу, за якого суд оцінює не лише доказове значення майна, але й економічні наслідки обмеження права власності. Важливою процесуальною гарантією залишається передбачена ст. 174 КПК України можливість скасування арешту майна у разі відсутності подальшої потреби в його застосуванні або необґрунтованості такого арешту.

Найбільш інтенсивне втручання у сферу особистої свободи передбачають затримання особи та застосування запобіжних заходів, правове регулювання яких здійснюється відповідно до глави 18 КПК України. Стаття 176 КПК України визначає такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт і тримання під вартою. Їх застосування спрямоване на запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, зокрема переховуванню від органів досудового розслідування або суду, незаконному впливу на учасників кримінального провадження, знищенню доказів чи продовженню кримінально протиправної діяльності. Принципове значення має положення ст. 183 КПК України, відповідно до якого тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, застосування якого за загальним правилом потребує доведення неможливості запобігти встановленим ризикам за допомогою більш м'яких заходів [4, с. 84].

Отже, вдосконалення механізму застосування заходів забезпечення кримінального провадження доцільно спрямувати на підвищення стандартів доказового обґрунтування процесуальних клопотань, посилення судового контролю,

забезпечення реальної можливості оскарження встановлених обмежень та обов'язкову оцінку пропорційності кожного заходу. Реалізація зазначених напрямів дозволить забезпечити належне співвідношення публічного інтересу в ефективному розслідуванні кримінальних правопорушень із конституційними гарантіями свободи, недоторканності та права власності особи.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Дзебчук І.В. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Академічні візії. 2026. С. 53-55
4. Чорноус Ю. Сучасний стан і напрями розвитку криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Наука і правоохорона 1.71. 2026. С. 80-88.

Ступка Вікторія Олегівна, студентка 4 курсу ОС «Бакалавр» ОП «Право»
Навчально-наукового інституту права
КНУ імені Тараса Шевченка; Україна

Науковий керівник: Ільїна Оксана Валеріївна, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
КНУ імені Тараса Шевченка; Україна

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія рф проти України суттєво вплинула на суспільні процеси та посилила низку соціальних проблем, зокрема проблему злочинності серед неповнолітніх. Воєнні дії, вимушене переміщення сімей, втрата близьких, переривання освітнього процесу та постійний психологічний стрес можуть ускладнювати соціальну адаптацію дітей і підлітків. Водночас на поведінку неповнолітніх можуть негативно впливати сімейні проблеми, недостатня увага з боку дорослих і несприятливе соціальне оточення [1, с. 443–444; 2, с. 12–13, 17–18]. Важливим чинником формування поведінки неповнолітніх є медіа, які через поширення певних зразків поведінки впливають на становлення їхньої свідомості.

Вплив зазначених чинників посилюється віковими особливостями неповнолітніх, оскільки їхня особистість, цінності та здатність контролювати власну поведінку перебувають на стадії формування. Це підвищує їхню вразливість до негативного впливу та ризик залучення до протиправної діяльності. За таких обставин важливо не лише реагувати на вже вчинені правопорушення, а й своєчасно виявляти причини ризикованої поведінки та запобігати її поширенню. З огляду на це, доцільно розглянути основні прояви злочинності неповнолітніх та особливості її сучасного стану.

Злочинність неповнолітніх охоплює кримінальні правопорушення, вчинені особами, які не досягли повноліття. До найбільш поширених із них належать кримінальні правопорушення проти власності, зокрема крадіжки, грабежі та розбої, хуліганство, кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи, а також правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів [3, с. 211].

Серед характерних особливостей сучасної злочинності неповнолітніх можна виокремити вчинення кримінальних правопорушень групою осіб, залучення неповнолітніх до протиправної діяльності дорослими, використання комп'ютерних технологій для вчинення правопорушень, а також фіксацію та поширення в інтернеті випадків булінгу й насильства [2, с. 21–22; 3, с. 211–212].

Для визначення основних тенденцій злочинності неповнолітніх доцільно звернутися до статистичних даних Національної поліції України, які характеризують як кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, так і правопорушення, потерпілими від яких вони стали (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники злочинності неповнолітніх та кримінальних правопорушень проти дітей у 2024–2025 роках

Критерій	2024 рік	2025 рік	Зміна
Кримінальні правопорушення, вчинені дітьми	2 938	2 691	−8 %
Тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми	1 893	1 625	−14 %
Діти, причетні до вчинення кримінальних правопорушень	1 656	1 686	+2 %
Факти втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність дорослими, задокументовані поліцією	Дані відсутні	60	—
Кримінальні правопорушення, вчинені проти дітей	3 454	4 233	+23 %

Джерело: складено автором за [4, с. 60-61].

Наведені показники демонструють, що у 2025 році кількість кримінальних правопорушень, учинених дітьми, зменшилася на 8 %, а тяжких та особливо тяжких – на 14 %. Разом із тим кількість дітей, причетних до правопорушень, зросла на 2 %. Ці показники відображають різні аспекти проблеми, тому їх необхідно аналізувати окремо. Варто наголосити, що наявні дані не дають підстав стверджувати, що зміни безпосередньо спричинені війною.

Окремої уваги потребує динаміка кримінальних правопорушень, учинених щодо неповнолітніх. Збільшення їх кількості з 3454 у 2024 році до 4233 у 2025 році вказує на необхідність посилення заходів щодо захисту їхніх прав і безпеки [4, с. 60–61]. Таким чином, аналіз статистичних даних має охоплювати два взаємопов'язані, але самостійні аспекти: протиправну поведінку дітей та вчинення кримінальних правопорушень щодо них.

Однією з особливостей сучасної злочинності неповнолітніх, яка потребує особливої уваги, є використання цифрового середовища для їх залучення до протиправної діяльності. Соціальні мережі та месенджери активно використовуються для пошуку підлітків, які прагнуть швидкого заробітку, відчувають матеріальні труднощі або не усвідомлюють наслідків запропонованих їм дій. В умовах воєнного стану небезпечними є спроби залучення дітей до збирання та поширення інформації про військові об'єкти, вчинення підпалів, диверсій та інших дій проти громадської чи національної безпеки [1, с. 443]. Звіт Національної поліції України за 2025 рік містить приклади викриття таких випадків, зокрема залучення неповнолітнього до підготовки терористичного акту через Telegram [4, с. 61].

Розглядаючи проблему вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень, важливо враховувати особливості їхньої кримінально-правової відповідальності. Відповідно до статті 22 Кримінального кодексу України загальний вік кримінальної відповідальності становить 16 років, а за окремі правопорушення, прямо передбачені законом, – 14 років [5]. Водночас досягнення встановленого законом віку не завжди свідчить про достатній рівень психічного та інтелектуального розвитку особи для повного усвідомлення характеру власних дій і керування ними. У кримінально-правовій науці ця проблема розглядається в контексті поняття вікової незрілості

(вікової неосудності), під якою розуміють відставання неповнолітнього в психічному розвитку, не пов'язане з психічним захворюванням. Хоча Кримінальний кодекс України не закріплює окремого правового інституту вікової неосудності, законодавство передбачає необхідність урахування індивідуальних особливостей розвитку неповнолітнього. Зокрема, згідно зі статтею 103 Кримінального кодексу України, призначаючи покарання, суд має брати до уваги рівень розвитку особи, умови її життя та виховання, а також вплив дорослих [6, с. 94-97].

Водночас кримінально-правова відповідальність є лише одним із засобів протидії злочинності неповнолітніх. З огляду на наведені чинники та вікові особливості цієї категорії осіб, важливе значення має своєчасне запобігання протиправній поведінці. Ефективна профілактика потребує взаємодії сім'ї, закладів освіти, психологічних і соціальних служб та підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Важливо своєчасно виявляти та реагувати на випадки булінгу, конфлікти, соціальну ізоляцію й різкі зміни в поведінці неповнолітніх, а також забезпечувати їм доступ до психологічної допомоги, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану з огляду на підвищене психологічне напруження, якого зазнають діти внаслідок воєнних дій. Профілактична робота має також охоплювати правову освіту неповнолітніх, формування навичок безпечної поведінки в цифровому середовищі, зокрема роз'яснення ризиків спілкування з незнайомцями в інтернеті, небезпеки сумнівних пропозицій заробітку та можливих наслідків виконання незаконних доручень [2, с. 24, 30, 32-34, 36; 3, с. 213-214]. Такі заходи сприятимуть своєчасному виявленню ризиків протиправної поведінки, усуненню її передумов і недопущенню залучення неповнолітніх до злочинної діяльності.

Отже, злочинність неповнолітніх в умовах воєнного стану залишається актуальною соціально-правовою проблемою, що потребує посиленої уваги з боку держави та суспільства. Статистичні показники за 2024–2025 роки свідчать про зменшення кількості кримінальних правопорушень, учинених дітьми, водночас фіксується зростання кількості неповнолітніх, причетних до протиправної діяльності, та правопорушень, учинених проти дітей. З огляду на це, важливим напрямом державної політики має залишатися не лише притягнення винних до відповідальності, а й створення належних умов для соціальної адаптації дітей, їхнього захисту від негативного впливу та попередження залучення до протиправної діяльності.

Список використаних джерел

1. Серкевич І. Р. Психологія неповнолітніх правопорушників: тенденції зростання молодіжної злочинності в умовах війни в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. Вип. 2. Ч. 2. С. 441-446.
2. Сучасний науковий погляд на проблеми злочинності неповнолітніх в умовах війни: кол. моногр./ за заг. ред. Рогатинської Н.З. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 267 с.
3. Чекараміт К. С. Кримінологічна характеристика сучасної злочинності неповнолітніх. Ірпінський юридичний часопис. 2025. № 4(17). С. 210–216.
4. Національна поліція України. Звіт про результати роботи 2025. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 18 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.11.2026).
6. Плашовецький О. А. Кримінально-правова диференціація віку : дис. Львів, 2017. 200 с.

Гусак Вікторія Вікторівна, студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Шило Ірина Вікторівна, доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри кримінальноправових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

З початком збройної агресії проти України виникла потреба у зміцненні кримінально-правового захисту національної безпеки України та визначенні відповідальності за різні види співпраці з державою-агресором. Забезпечення захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки вимагає не тільки належного законодавчого регулювання, але й ефективного втілення правових норм у реальному житті. Водночас встановлення відповідальності за співпрацю з державою-агресором залишається складним викликом, тому що потрібно враховувати різноманітні життєві обставини, мотиви поведінки та причини, що спонукали людину до певних дій. У зв'язку з цим особливо важливо знайти баланс між захистом національних інтересів України та забезпеченням дотримання основоположних принципів кримінального права.

Запровадження відповідальності за пособництво державі-агресору стало важливим кроком у відповідь на нові виклики, спричинені війною. Відповідна норма була включена до Кримінального кодексу України (далі – КК України) Законом України від 14 квітня 2022 року № 2198-IX. Стаття 111-2 КК України передбачає відповідальність за пособництво державі-агресору, зокрема за визначені законом форми сприяння її збройним формуванням та окупаційній адміністрації [1]. Але практичне застосування нововведень цієї норми виявило питання, які залишаються актуальними для правозастосування.

Однією з основних проблем є чітке розмежування між пособництвом державі-агресору, державною зрадою та колабораційною діяльністю. Ці кримінальні правопорушення мають спільні зовнішні ознаки, оскільки всі вони стосуються різних форм взаємодії зі стороною-агресором або її представниками. Однак вони регламентуються різними статтями КК України та мають унікальні ознаки складу правопорушення. Це викликає питання про те, як саме кваліфікувати дії особи за відповідною статтею. Науковці О. О. Дудоров і Р. О. Мовчан звертають увагу на «проблематичність відмежування складу аналізованого злочину від колабораційної діяльності, державної зради і виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікації її учасників» [2].

Проблеми правозастосування у цій сфері розглядаються також у дослідженнях А. С. Політової та Н. О. Легунової, де акцентується увага на труднощах практичного застосування відповідних кримінально-правових норм. Авторки зазначають: «В практиці застосування цих статей правоохоронними органами також прослідковується низка проблем: складність їх розмежування, обрання співмірного покарання» [3]. Це

свідчить про те, що ефективна протидія пособництву державі-агресору потребує не тільки належного законодавчого регулювання, а й формування узгоджених підходів до кваліфікації відповідних діянь та призначення покарання.

Окремі труднощі виникають і під час оцінювання дій осіб на тимчасово окупованих територіях. Наприклад, зайняття певної посади в установі, створеній окупаційною адміністрацією, потребує ретельного аналізу: слід врахувати фактичні обов'язки особи, характер її діяльності та спрямованість вчинених дій. Сам по собі факт роботи не може заміняти необхідність встановлення конкретних ознак кримінального правопорушення. Потрібно встановити, чи причетна особа до діяльності на користь держави-агресора, спрямованої проти України, а також з'ясувати, чи були ці дії здійснені свідомо.

Ще однією проблемою є доведення умислу та спеціальної мети дій особи. Щоб належним чином віднести явище до певної категорії, мало констатувати сам факт передачі майна, виконання окремих робіт чи контакту з відповідними органами. Важливо ретельно дослідити обставини вчинення таких дій, з'ясувати характер наданої допомоги, рівень усвідомлення особою її наслідків та спрямованість цих дій на завдання шкоди Україні. При цьому обвинувачення має базуватись виключно на належних і допустимих доказах, а не ґрунтуватися на припущеннях. Такі труднощі підкреслюють потребу в поліпшенні законодавчого регулювання та створенні узгоджених підходів до кваліфікації випадків пособництва.

Кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору є важливим елементом забезпечення національної безпеки України в умовах збройної агресії. Ефективне застосування відповідних норм залежить не лише від законодавчого закріплення відповідальності, а й від правильного тлумачення та застосування положень КК України. Вирішення наявних проблем потребує подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 10.10.2026).
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Т. 2, № 18. С. 95–117. DOI: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927. URL: https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/266927 (дата звернення: 05.11.2026).
3. Політова А. С., Легунова Н. О. Теоретико-правові проблеми кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3, № 6. С. 91–97. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.13. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347087 (дата звернення: 05.11.2026).

Дейнега Руслан Максимович, здобувач вищої освіти, 3 курсу ФПФПКП НПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Бабанін Сергій Володимирович, доцент кафедри кримінального права та кримінології, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБИСТІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Вивчення особистості кримінального правопорушника пов’язане з питанням, чому людина приймає рішення порушити закон. Самого факту вчинення кримінального правопорушення для цього недостатньо. За схожих життєвих обставин люди можуть поводитися зовсім по-різному. На поведінку впливають виховання, соціальне оточення, особисті переконання та попередній досвід. Проте не завжди зрозуміло, які саме обставини стали визначальними. Через це в кримінології досі немає єдиного підходу до розуміння особистості правопорушника та її характерних ознак.

У кримінології існують різні підходи до визначення особи злочинця. Одні науковці вважають, що злочинців об’єднує лише факт вчинення кримінального правопорушення (І. І. Карпець). Інші розглядають злочинця як особу, у якої внаслідок протиправної діяльності поступово формуються негативні психологічні риси та антисуспільні погляди [1, с. 40].

Поняття особистості кримінального правопорушника необхідно відмежовувати від кримінально-правового поняття суб'єкта кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 18 Кримінального кодексу України суб'єктом кримінального правопорушення визнається фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [2]. Для кримінального права ці ознаки мають юридичне значення під час встановлення складу кримінального правопорушення.

Кримінологія розглядає людину значно ширше, досліджуючи її соціальне становище, умови виховання, характер міжособистісних відносин, психологічні особливості та попередню поведінку. Людина може відповідати всім ознакам суб'єкта кримінального правопорушення, проте ці відомості майже нічого не пояснюють щодо мотивів її поведінки.

Л. М. Кулик у дослідженні кримінологічної характеристики озброєних злочинців звертає увагу на те, що «особи, які вчинили кримінальні правопорушення, відрізняються один від одного за демографічними, психологічними та іншими ознаками» [3, с. 36]. Серед осіб, які вчинили однакові за юридичною кваліфікацією діяння, можуть спостерігатися істотні відмінності в мотивації, соціальному становищі та попередньому життєвому досвіді. Через це використання узагальнених характеристик не завжди дає можливість пояснити поведінку конкретної особи.

У науковій літературі структуру особистості кримінального правопорушника зазвичай поділяють на декілька груп ознак. До соціально-демографічних належать вік, стать, освіта, сімейний стан і професійна зайнятість. Соціально-рольові характеристики відображають становище особи в суспільстві, її взаємовідносини з іншими людьми. Окремо досліджуються морально-психологічні властивості, серед яких агресивність, егоцентризм, ставлення до закону, здатність контролювати власні

емоції. Однакові соціальні умови можуть по-різному впливати на поведінку людей.

Окремої уваги заслуговує поведінка осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у складі групи. У таких випадках на рішення людини можуть впливати не лише її особисті переконання та мотиви, а й поведінка інших учасників. С. В. Бабанін зазначає, що «вчинення посягання на життя чи здоров'я людини у співучасті ... є одним з найбільш суспільно небезпечних способів посягання на зазначені цінності» [4, с. 95].

Отже, особистість кримінального правопорушника не можна оцінювати лише за фактом вчиненого діяння. Люди, які порушили одну й ту саму норму закону, можуть мати різні мотиви, погляди та життєві обставини. На одних впливає соціальне оточення, на інших – особисті переконання, матеріальні труднощі або конфлікти. Проте жодна з цих обставин сама по собі не означає, що людина обов'язково вчинить кримінальне правопорушення. На нашу думку, саме тому складно виділити певні риси, які були б характерними для всіх правопорушників. Навіть детальне вивчення особистості не завжди дозволяє зрозуміти справжні причини її поведінки. Водночас такі дослідження допомагають краще розібратися в умовах, за яких людина приймає рішення порушити закон, і визначити можливі способи запобігання подібним діям.

Список використаних джерел

1. Довженко М. Ю. Характеристика особистості правопорушника та основні чинники її формування. *Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи* : збірник матеріалів Круглого столу присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.) / за заг. ред. М. Р. Аракеляна. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 160 с. 2025. С. 40-41. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf732ce7-affa-4297-a706-0676e7577c3f/content (дата звернення: 08.11.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 18 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 08.11.2026).
3. Кулик Л. М. Кримінологічна характеристика особистості окремих типів злочинців. *Conferința științifică internațională „OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA”,* ediția a II-a Chișinău, 24 martie 2023. № 5. 2023. С. 35-39. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/35-39_64.pdf (дата звернення: 08.11.2026).
4. Бабанін С. Окремі питання криміналізації та пеналізації посягань на життя та здоров'я особи, вчинених у співучасті *«Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану».* Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск № 1 (138). 2025. С. 95-100 URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16942 (дата звернення: 08.11.2026).

Романюк Валерія Максимівна, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Савіщенко Вікторія Миколаївна, професор кафедри соціальних дисциплін та психології, доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук, професор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

МОТИВАЦІЙНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ УМИСНІ ВБИВСТВА: ПСИХОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ МОТИВІВ І МЕХАНІЗМІВ ПРИЙНЯТТЯ ЗЛОЧИННОГО РІШЕННЯ

Дослідження особистості злочинця саме з психологічної точки зору становить фундаментальне завдання юридичної психології, оскільки саме внутрішні мотиваційно-смислові орієнтири, прагнення та суб'єктивні оцінки ситуації визначають спрямованість людської поведінки та прийняття рішення про вчинення протиправного діяння. Проблема умисних вбивств, які визначені статтями 115–118 Кримінального кодексу України, є найгострішим проявом насильницької злочинності, що охоплює як глибинно-психологічні деформації особистості, так і специфічні соціальні реалії сучасного періоду. Згідно з відомостями Офісу Генерального прокурора, у зведених звітах за минулий 2025 рік було обліковано 59 512 випадків умисного вбивства, а впродовж 2026 року показники зареєстрованих правопорушень продовжують залишатися на критично високому рівні [2].

Важливо враховувати, що наведена статистика має специфіку, оскільки включає не лише загальнокримінальні та побутові вбивства, а й тисячі кримінальних проваджень, відкритих за фактами загибелі людей унаслідок воєнних злочинів. З огляду на це, в юридичній психології вкрай важливо розрізняти зовнішні фактори та внутрішні психологічні механізми, що призводять до вчинення вбивств.

Мотиваційно-смислова система особистості є цілісним психологічним механізмом, який визначає напрям поведінки людини та поєднує її внутрішні побудження, життєві цінності, моральні правила і здатність до самоконтролю. У осіб, які вчиняють насильницькі злочини, ця система зазнає глибокої деструктивної деформації. На перший план у таких осіб виходять егоїстичні, агресивні та компенсаторні потреби, які поступово підпорядковують собі всі інші рівні психічної діяльності. При цьому їхня ціннісно-смислова сфера характеризується знеціненням людського життя, викривленим сприйняттям суспільних норм і прагненням негайно задовольнити власні імпульсивні бажання. У ситуаціях конфлікту або високого емоційного напруження це призводить до того, що людина легко долає межу дозволеного, діє під впливом сильних емоцій і втрачає здатність тверезо оцінювати наслідки власних протиправних дій. Аналіз наукових розробок у галузі юридичної психології дозволяє розробити розширену психологічну типологію мотивів умисних вбивств, що ґрунтується на характері провідної потреби та особистісного смислу діяння [3]:

1. *Корисливо-утилітарні мотиви:* базуються на прагненні до збагачення, заволодіння майново-матеріальними благами потерпілого або усунення перешкод на шляху до матеріальної вигоди. У даному випадку вбивство розглядається злочинцем як прагматичний засіб досягнення цілі, а людина - як предметний об'єкт, що втрачає самостійну суб'єктну цінність.

2. *Афективно-агресивні та ситуативно-конфліктні мотиви:* обумовлені накопиченим деструктивним потенціалом, гострими міжособистісними протиріччями, помстою або відповідною реакцією на протиправну поведінку потерпілого. Особистісний смисл злочину полягає в емоційній розрядці, знятті психічного напруження та відновленні суб'єктивного відчуття справедливості чи власної переваги.

3. *Самоствердкжуючі мотиви:* спрямовані на подолання внутрішнього комплексу меншовартості, компенсацію прихованої деструктивної самооцінки, демонстрацію сили, домінування чи влади над іншою людиною. Вбивство у цій категорії виступає деструктивним способом доказу власної значущості або утвердження авторитету серед референтної групи.

4. *Асоціально-аноракгичні мотиви:* виникають на тлі глибокої соціально-психологічної деградації особистості, системної алкоголізації або наркотизації. Характеризуються повною втратою морально-етичних орієнтирів, байдужістю до людських страждань та агресивним реагуванням на незначні зовнішні подразники.

5. *Патологічні та психопатологічно деформовані мотиви:* є наслідком глибоких особливостей характеру, розладів особистості або патопсихологічних станів. У таких випадках злочинна поведінка зумовлена деформацією свідомості, порушенням здатності критично оцінювати ситуацію та хворобливим сприйняттям навколишнього середовища.

Психологічний механізм прийняття злочинного рішення про умисне вбивство є багатоетапним процесом, що розгортається у часі - від зародження початкового імпульсу до остаточної поведінкової реалізації [4].

Механізм прийняття злочинного рішення - це складний психологічний процес, який поетапно переводить внутрішні спонукання особистості в реальний злочинний акт. На першому етапі відбувається формування мотивоутворюючого приводу під впливом актуальних внутрішніх потреб, невдоволення, деструктивних установок або зовнішнього конфліктного середовища. На другому етапі розгортається внутрішня боротьба мотивів та прогностична оцінка можливих наслідків. У законослухняної особи на цьому етапі активно спрацьовують ціннісно-моральні гальма, совість та усвідомлення неминучості кримінальної відповідальності, що блокує деструктивні пориви. Проте у майбутнього злочинця відбувається раптове або поступове зняття соціально-моральних заборон та внутрішніх табу.

Важливу роль у цьому процесі відіграють захисні механізми психіки та самовиправдання, такі як раціоналізація, знецінення особистості потерпілого чи проекція власної провини на навколишніх. У результаті особа конструює комфортну суб'єктивну інтерпретацію ситуації, в якій протиправні дії виглядають як вимушені або навіть заслужені потерпілим. Перебіг цього процесу суттєво різниться залежно від типу злочину: в афективних ситуаціях етап боротьби мотивів звужується до мінімуму, поступаючись місцем імпульсивній реакції, тоді як при ретельно спланованих вбивствах здійснюється детальна когнітивна розробка плану та підбір способів приховування слідів.

Особливої уваги в сучасній юридичній психології потребує вплив тривалого психотравмуючого середовища - зокрема умов воєнного стану, хронічного стресу та соціальної ізоляції - на мотиваційно-смислову сферу особистості. Високий рівень тривожності, загальне зниження цінності людського життя та деформація соціальних норм здатні суттєво знижувати поріг агресивності у вразливих категорій осіб, що підкреслює критичну важливість комплексного та глибокого підходу під час проведення судово-психологічних та психолого-психіатричних експертиз.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що мотиваційно-смислова структура осіб, які вчинили умисні вбивства, є специфічним психологічним комплексом, в якому викривлені особистісні смисли домінують над соціально-пріоритетними цінностями. Глибоке розуміння психологічних механізмів, які штовхають людину на вчинення злочину, має важливе практичне значення. Це дозволяє суттєво підвищити точність оцінки стану особи під час проведення судово-психологічних експертиз, створювати дієві психокорекційні програми для роботи із засудженими у пенітенціарній системі, а також розробляти ефективні заходи для вчасно запобігання насильницьким злочинам у суспільстві

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131(дата звернення: 02.11.2026).
2. Офіційний вебпортал Офісу Генерального прокурора. Статистичні дані про стан злочинності. URL: https://gp.gov.ua (дата звернення: 02.11.2026).
3. Корецький С.М. Моделювання процесу формування мотивації злочинної поведінки особи : *Юридична психологія, №1*. С.164-176
4. Ковальчук Д.В. Кримінологічна характеристика умисного вбивства, вчиненого в стані душевного хвилювання : ел. наук. видання «*Анаталітично-порівняльне правознавство»* С. 56-61
5. Структура особи злочинця : *Кримінологія та профілактика злочинців // Кримінальне право.* URL: https://megalib.com.ua/content/10701_Stryktyra_osobi_zlochincya.html

Ващенко Юлія Володимирівна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Шило Ірина Вікторівна, доктор філософії, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальна відповідальність в Україні має лише одну законну підставу. Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України нею є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Проте визначення самого складу Кодекс не містить, тож його зміст досі формує передусім доктрина. Ситуацію ускладнив Закон № 2617-VIII від 22.11.2018, який запровадив поділ кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки. Після цього поняття складу кримінального правопорушення стало родовим і охоплює два види: склад проступку і склад злочину [1, с. 143]. Тому питання про те, з чого складається склад і які ознаки в нього входять, давно вийшло за межі суто теоретичних суперечок. Від відповіді на нього залежать кваліфікація діяння, відмежування суміжних посягань і, зрештою, доля конкретної людини.

У сучасній науці склад кримінального правопорушення трактують як його юридичну модель. Це система ознак, яких необхідно і достатньо, щоб визнати діяння кримінальним правопорушенням [1, с. 143]. Така модель абстрактна. Вона не відтворює конкретну крадіжку чи конкретне шахрайство з усіма подробицями, а закріплює типові риси, без яких діяння певного виду існувати не може. Звідси розмежувальна функція складу: саме закріплені в законі ознаки дають змогу чітко відокремити одне кримінальне правопорушення від іншого [1, с. 143]. Реальна поведінка людини завжди багатша за модель. Склад відбирає з неї тільки ті риси, яким закон надає юридичного значення, а решту залишає поза кваліфікацією.

Структуру складу утворюють чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Перші два описують зовнішній бік посягання, тобто на що воно спрямоване і в чому виражається. Два інші характеризують особу та її психічне ставлення до вчиненого. А. Лацько називає ці елементи обов'язковими й універсальними підсистемами. Якщо бракує хоча б однієї з них, складу немає, а отже, немає і підстави для відповідальності [1, с. 143]. Найпростіше це видно на прикладі суб'єкта. Діяння неосудної особи або особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, кримінальним правопорушенням не визнається саме через відсутність цього елемента [1, с. 143]. Суб'єкт до того ж єдиний елемент, якому законодавець дав дефініцію. За ч. 1 ст. 18 КК це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого настає відповідальність. З цього визначення науковці виводять три обов'язкові ознаки загального суб'єкта, а ч. 2 тієї ж статті додає поняття спеціального суб'єкта [1, с. 143–144].

Порядок аналізу елементів теж став предметом дискусії. За традицією його починають з об'єкта. А. Лацько, розвиваючи думку Ю. А. Пономаренка, пропонує

першим встановлювати суб'єкта, а далі зберігати звичну послідовність. Аргументів у неї два. По-перше, без суб'єкта решта ознак уже не лежить у площині складу. По-друге, у проєкті нового КК України кожна стаття Особливої частини починається саме з вказівки на суб'єкта [1, с. 143]. На мою думку, така послідовність зручна насамперед для практики. Слідчий не витрачатиме час на детальну оцінку наслідків чи способу, якщо вже з'ясовано, що особа, наприклад, не досягла чотирнадцяти років.

Ознаки кожного елемента поділяють на обов'язкові та факультативні. За висновком І. Ткаченка, обов'язкові ознаки виконують конструктивну функцію, тобто без них склад просто не існує. Факультативні ознаки допомагають індивідуалізувати покарання і впливають на застосування заохочувальних норм [5, с. 466]. Суб'єктивна сторона добре ілюструє цей поділ. Вина в ній обов'язкова для будь-якого складу, а мотив, мета і психоемоційний стан належать до факультативних ознак [3, с. 143]. Т. Павлова наголошує, що без точного встановлення суб'єктивної сторони не вдається ні розмежувати суміжні склади, ні втілити принцип вини [3, с. 145]. Водночас факультативність тут умовна. У конкретній статті Особливої частини мотив або мета можуть стати обов'язковими, кваліфікуючими чи привілейованими [1, с. 143].

Цю умовність добре видно на конкретних нормах. Одна й та сама ознака здатна відігравати різну роль залежно від того, де її застосовують. У ч. 4 ст. 152 КК недосягнення потерпілою особою чотирнадцяти років є обов'язковою кваліфікуючою ознакою. Конкретний вік, десять чи тринадцять років, на кваліфікацію вже не впливає, однак суд враховує його, коли призначає покарання [5, с. 466]. Для складу умисного тяжкого тілесного ушкодження за ст. 121 КК похилий чи малолітній вік потерпілого або його вагітність не потрібні. Проте ці обставини можуть обтяжити покарання за пп. 6, 6-1, 7 ч. 1 ст. 67 КК [5, с. 466]. Показовий і приклад хуліганства. Потерпілий не названий обов'язковою ознакою ч. 1 ст. 296 КК, хоча В. В. Артюхова, вивчивши матеріали проваджень, з'ясувала, що в 97,5 % з них були потерпілі, яким завдали реальної фізичної чи майнової шкоди [5, с. 466]. Ця цифра наочно показує, наскільки законодавча модель може відрізнятися від реальної картини правопорушень.

Окремі ознаки працюють як розмежувальні, тобто визначають, яку з кількох схожих норм застосувати. Новонародженість дитини робить ст. 117 КК спеціальною нормою щодо загального складу умисного вбивства за ст. 115 КК. Посягання на життя судді (ст. 379 КК) відокремлюється від того ж умисного вбивства через професійний статус потерпілого і мотив [5, с. 464]. Ті самі ознаки дозволяють будувати основний, кваліфікований і привілейований склади. У ч. 1 ст. 153 КК потерпілу особу ніяк не конкретизовано. У ч. 2 з'являються подружжя, особа в близьких відносинах із винним, вагітна жінка, а в ч. 3–5 неповнолітня і малолітня особа [5, с. 468]. У привілейованих складах (ст. 116, 123 КК) поведінка потерпілого, навпаки, пом'якшує оцінку діяння. Хоча й тут є виняток: у ст. 117 КК вирішальну роль відіграє не потерпіла дитина, а стан матері під час пологів або одразу після них [5, с. 469].

Об'єктивні та суб'єктивні ознаки існують не самі по собі, а тісно переплітаються. Є. Терпелюк звертає увагу на психічне ставлення винного до тих об'єктивних ознак, що обтяжують відповідальність, зокрема до особливих рис потерпілого. Він розглядає, яких варіантів такого ставлення достатньо, щоб поставити ці ознаки особі у вину [4, с. 284]. Інколи законодавець сам відповідає на це питання словом «завідомо». У п. 2 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 152 і ч. 2 ст. 153 КК ідеться про жінку, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності [5, с. 469]. Отже, обтяжуюча ознака впливає на

кваліфікацію лише тоді, коли винний про неї знав. Склад постає системою, у якій зміна однієї ознаки тягне за собою зміну інших.

Чимало суперечок точиться навколо так званих негативних ознак складу. В. Маркін доводить, що за цією традиційною назвою насправді приховані два різні явища. Перше становлять справжні ознаки складу, які законодавець описав через заперечні поняття. Приклади: «непрацездатні батьки» як ознака спеціального потерпілого або «насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я» як спосіб вчинення [2, с. 348]. Друге явище до ознак складу не належить зовсім. Йдеться про застереження на зразок «за відсутності ознак державної зради» (ч. 6 ст. 111-1 КК), «у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності» (ч. 1 ст. 222 КК) чи «крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу» (ч. 1 ст. 182 КК). Автор вважає їх локальними правилами кваліфікації, які встановлюють, у якій черговості перевіряти ознаки споріднених складів і котрому з них віддати пріоритет [2, с. 349]. На мій погляд, такий підхід корисний для практики, бо застерігає від спроби шукати в складі те, що до нього не входить.

Нарешті, ознака складу не завжди прямо записана в диспозиції статті. У ч. 1 ст. 115 КК потерпілого названо узагальнено «іншою людиною», а в ст. 119 КК про нього взагалі не згадано. Попри це, ознаки потерпілого в обох випадках встановлюються через тлумачення норми та родовий об'єкт посягання [5, с. 470]. І. Ткаченко слушно зауважує, що неконкретизованість ознаки ще не означає її невизначеності [5, с. 470]. Звідси видно, що склад ширший за буквальний текст статті: його повний зміст розкривається лише через систему норм Загальної та Особливої частин КК.

Склад кримінального правопорушення є законодавчою моделлю, що поєднує ознаки чотирьох обов'язкових елементів і слугує єдиною підставою кримінальної відповідальності. Межа між обов'язковими і факультативними ознаками рухома. Одна ознака може в одній статті будувати склад, а в іншій лише впливати на покарання. Ознаки також не існують окремо: обтяжуючі об'єктивні обставини набувають значення тільки через психічне ставлення до них винного. Відкритими лишаються кілька питань: відсутність легального визначення складу, найдоцільніший порядок аналізу його елементів і природа «негативних» ознак. Частину з них, імовірно, допоможе зняти новий КК України, у проєкті якого порядок викладу вже наближено до логіки встановлення складу.

Список використаних джерел

1. Лацько А. Суб'єктивні ознаки порушення правил охорони вод. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 4 (64), С. 142–148. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2024.4.21.
2. Маркін В. І. Чи існують негативні ознаки складу кримінального правопорушення? *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4, С. 345–351. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287290/281197 (дата звернення: 23.10.2026).
3. Павлова Т. О. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення як психолого-правове явище. *Правова держава*. 2025. Вип. 60, С. 141–148. URL: https://dspace.onu.edu.ua/items/db8b2369-cfd9-4321-83cf-00c464e234ee (дата звернення: 23.10.2026).
4. Терпелюк Є. В. Проблемні питання суб'єктивного ставлення винного до кваліфікуючих об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65, С. 283–287. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.52.
5. Ткаченко І. М. Класифікація кримінально-правових ознак потерпілого: теоретичні засади та правозастосовні орієнтири. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1, ч. 2, С. 460–475. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.72.

СЕКЦІЯ 16.
ПРАВОСУДДЯ, АДВОКАТУРА, НОТАРІАТ ТА ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА

Бабенко Валерія Валеріївна, здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Хашев Вадим Георгійович, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

КВАЛІФІКАЦІЯ ШАХРАЙСТВА В СУКУПНОСТІ З ПІДРОБКОЮ І ВИКОРИСТАННЯМ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ

Шахрайство належить до кримінальних правопорушень проти власності, однак на практиці його вчинення нерідко супроводжується іншими протиправними діями. Одним із поширених способів реалізації обману є використання підроблених документів. У таких ситуаціях виникає питання, чи достатньо кваліфікувати дії особи лише за ст. 190 Кримінального кодексу (далі – КК) України, чи необхідно додатково застосовувати положення ст. 358 КК України. Від правильної кримінально-правової оцінки залежить не лише обсяг обвинувачення, а й межі відповідальності особи.

За змістом ст. 190 КК України шахрайством визнається, як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Отже, визначальним для цього складу є саме спосіб заволодіння майном. Обман може стосуватися різних обставин, які мають значення для потерпілого. Однією з його форм може бути надання документа, який створює хибне уявлення про певні факти, права або повноваження особи.

Водночас, підроблений документ має самостійне кримінально-правове значення. Стаття 358 КК України передбачає відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також їх збут чи використання. Тому, під час кваліфікації необхідно розмежовувати підроблення документа та його подальше використання. Підроблення передбачає створення документа з неправдивим змістом або внесення змін до справжнього документа, тоді як використання полягає у його поданні чи пред'явленні для досягнення певної мети.

У науковій літературі звертається увага на те, що підроблення документів часто не є кінцевою метою особи, а використовується для реалізації іншого злочинного задуму. Тому необхідно встановити, яку роль документ відігравав у конкретній ситуації та чи містять дії особи самостійний склад кримінального правопорушення [2, с. 163–165].

Особливе значення для цієї проблеми має позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, сформульована у постанові від 25 січня 2024 року у справі № 359/11048/19. Суд звернув увагу на те, що підроблення документа з метою

його подальшого використання при шахрайстві, а також використання завідомо підробленого документа під час шахрайства, потребують додаткової кримінально-правової оцінки за ст. 358 КК України [3].

Отже, використання підробленого документа як способу обману не означає автоматичного поглинання цього діяння складом шахрайства. Стаття 190 КК України спрямована на охорону відносин власності, тоді як ст. 358 КК України охороняє встановлений порядок виготовлення та використання документів. Саме різниця в об'єктах кримінально-правової охорони є однією з підстав для застосування положень про сукупність кримінальних правопорушень.

Певні особливості виникають тоді, коли особа не лише використовує підроблений документ, а й сама його виготовляє. У такому випадку потрібно встановити ознаки як підроблення, так і подальшого використання. При цьому, для відповідальності за ч. 4 ст. 358 КК України, необхідно довести, що особа усвідомлювала підробленість документа. Самого факту невідповідності документа дійсності недостатньо [4, с. 38–39].

Важливим є і момент закінчення використання підробленого документа. Верховний Суд у 2024 році зазначив, що таке кримінальне правопорушення є закінченим із моменту пред'явлення або подання завідомо підробленого документа. При цьому, не має вирішального значення, чи вдалося особі досягти тієї мети, заради якої документ використовувався. Наприклад, якщо особа пред'явила фальшивий документ для отримання майна, але її дії були припинені до фактичного заволодіння ним, використання документа за наявності необхідних ознак може вже мати самостійне кримінально-правове значення.

Для кваліфікації шахрайства необхідно також встановити причинний зв'язок між обманом і заволодінням майном. Сам факт використання підробленого документа ще не свідчить про завершене шахрайство. Потрібно з'ясувати, чи саме внаслідок введення потерпілого в оману особа отримала майно або набула право на нього. Якщо цього не відбулося з причин, які не залежали від волі винного, питання відповідальності за ст. 190 КК України вирішується з урахуванням стадії вчинення кримінального правопорушення. Водночас, склад використання підробленого документа може бути закінченим незалежно від досягнення майнової мети.

На практиці підроблений документ може використовуватися не лише для безпосереднього отримання грошей чи речей, а й для набуття права на чуже майно. Наприклад, підроблена довіреність, договір або інший документ може створити видимість законних підстав для розпорядження майном. У такому випадку, документ виступає засобом реалізації шахрайського задуму, але його підроблення за наявності відповідних ознак не втрачає самостійного значення.

На мою думку, найбільш складним у таких справах є визначення меж між способом вчинення шахрайства та самостійним кримінальним правопорушенням. Якщо розглядати підроблений документ лише як технічний інструмент обману, можна не врахувати самостійне порушення встановленого порядку обігу документів. Водночас, автоматичне застосування ст. 358 КК України до будь-якої ситуації, де під час шахрайства згадується документ, також було б необґрунтованим. Потрібно встановлювати конкретні дії особи, її умисел та обізнаність щодо підроблення. Саме тому позиція Верховного Суду щодо сукупності ст. 190 та ст. 358 КК України має важливе практичне значення [3].

Окремі труднощі виникають у випадках співучасті. Одна особа може виготовити підроблений документ, інша – передати його потерпілому, а третя – отримати майно. У такій ситуації відповідальність кожного учасника має визначатися з урахуванням його фактичної ролі та умислу. Не можна автоматично ставити у вину одному учаснику всі дії інших осіб. Необхідно встановити, чи усвідомлював він підробленість документа та чи охоплювалася його умислом мета заволодіння майном.

Судова практика останніх років показує, що подібні схеми часто пов'язані з оформленням прав на нерухомість, банківськими операціями, отриманням коштів та іншими майновими відносинами. Одночасно з цифровізацією документообігу з'являються нові способи фальсифікації інформації. Це створює додаткові питання щодо застосування традиційних положень кримінального законодавства до електронних документів та цифрових даних. Дослідники звертають увагу на необхідність подальшого узгодження українських норм із європейськими підходами до протидії шахрайству та підробці безготівкових платіжних засобів [5, с. 37–52].

Якщо документ було заздалегідь виготовлено або придбано саме для введення іншої особи в оману та подальшого заволодіння майном, це може свідчити про єдиний злочинний задум. Проте, наявність спільної мети не означає, що підроблення автоматично втрачає самостійне кримінально-правове значення. Під час розслідування необхідно встановити час виготовлення документа, обставини його отримання, спосіб використання та ставлення особи до його змісту. Сукупність таких даних дає можливість правильно визначити, які саме кримінальні правопорушення були фактично вчинені.

Не менш важливим є питання доказування у справах цієї категорії. Для підтвердження факту підроблення можуть мати значення результати експертизи документа, відомості про його походження, показання осіб, яким він пред'являвся, а також електронні дані, якщо документ створювався або використовувався в цифровій формі. Водночас, доказування шахрайства потребує встановлення того, що потерпілий або інша особа була введена в оману саме певними діями винного та через це передала майно чи надала право на нього. Тому, правильна кваліфікація залежить не від самого факту наявності підробленого документа, а від повного встановлення обставин його створення, використання та зв'язку з майновим посяганням.

Таким чином, кваліфікація шахрайства, пов'язаного з підробленням та використанням підроблених документів, потребує аналізу всіх юридично значущих обставин. Необхідно встановити факт заволодіння майном або набуття права на нього шляхом обману, характер документа, спосіб його підроблення, факт використання та обізнаність особи про його несправжність. Якщо дії містять ознаки самостійного складу, передбаченого ст. 358 КК України, відповідна норма повинна застосовуватися поряд зі ст. 190 КК України.

Отже, сучасна судова практика виходить із необхідності розмежування шахрайства та підроблення документів. Використання підробленого документа може бути способом обману, але за наявності всіх необхідних ознак воно одночасно становить самостійне кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 11.10.2026)

2. Яворський С. Й. Проблеми кримінально-правової кваліфікації підроблення документів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 5. С. 163–169.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду від 25.01.2024 у справі № 359/11048/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116639688
4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за квітень 2024 року. Київ : Верховний Суд, 2024. 79 с.
5. Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Ященко А. М. Кримінальний кодекс України та Директива (ЄС) 2019/713 Європейського Парламенту та Ради від 17.04.2019 про боротьбу з шахрайством і підробкою безготівкових платіжних засобів: порівняльно-правовий аналіз в контексті acquis communautaire. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Т. 32, № 2. С. 37–52. DOI: 10.32631/vca.2024.2.3.

Гусак Вікторія Вікторівна, студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Золотухіна Лілія Олександрівна, д-р. юрид. наук, професор, професор кафедри цивільноправових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

МОБІНГ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Мобінг у сфері трудових відносин належить до серйозних проблем сучасного трудового права, адже прямо впливає на психологічний стан працівника, професійну діяльність та можливість реалізації трудових прав. Цькування на робочому місці може виражатися в регулярних приниженнях, відстороненні співробітника від колективу, розповсюдженні хибної інформації, безпідставному підвищенні робочого навантаження, які спонукають людину піти з роботи за власним бажанням. Особливо складною ця проблема стає тоді, коли психологічний тиск чинить керівник, від рішень якого залежить становище співробітника, а також коли цькування відбувається поступово, приховано та під виглядом звичайних робочих відносин. За таких обставин постраждала людина може остерігатися повідомляти про порушення через ризик втратити роботу або погіршити взаємини з колегами.

У науковій літературі мобінг розглядається як негативне явище, яке порушує нормальну взаємодію в трудовому колективі. У. П. Бек у статті «Мобінг як проблема в трудовому праві» зазначає: «Мобінг на робочому місці – це форма дискримінації, яка порушує широкий спектр трудового законодавства та громадянських прав. Це образлива поведінка, яку можна вважати залякуючою, ворожою або образливою, і яку працівник часто вимушений терпіти по відношенню до себе, щоб зберегти свою роботу» [1]. Авторка також розмежовує горизонтальний мобінг, який виникає між колегами, та вертикальний, що може відбуватися як з боку керівника щодо підлеглого, так і з боку підлеглих щодо керівників [1]. Таке розмежування видається важливим, тому що дає змогу краще зрозуміти, що мобінг не обмежується зловживанням владою керівника, а може виникати в різних формах взаємодії між учасниками трудового колективу.

Однією з найскладніших проблем у цій сфері є доказування факту мобінгу. К. О. Кухар, досліджуючи судову практику, звертає увагу на те, що потерпілій особі «надзвичайно складно надати достатні докази цькування щодо неї» [2]. Ця проблема пояснюється тим, що психологічний тиск часто не має зовнішніх проявів. Наприклад, регулярне ігнорування працівника, поширення пліток про нього або створення несприятливих умов роботи можуть відбуватися без явних погроз чи прямих образ. У результаті постраждала людина може відчувати постійний тиск, але не мати достатньої кількості матеріалів, які підтверджують усі обставини. Також проблеми доказування мобінгу досліджують В. В. Літвінов і Л. П. Амелічева у статті «Деякі проблеми судового захисту працівників – потерпілих від мобінгу». Автори звертають увагу на складність установлення факту психологічного тиску та його відмежування від інших

порушень трудових прав. Вони зазначають, що суб'єктивний характер посягань на трудову честь і гідність ускладнює процес доказування [3]. Це пояснюється тим, що окремі прояви мобінгу можуть зовні нагадувати звичайний робочий конфлікт, критику професійної діяльності або управлінські рішення роботодавця. Тому важливо встановити не лише факт неприємної ситуації, але й регулярність поведінки, спрямованої на конкретного працівника, та наявність психологічного або економічного тиску.

На практиці одним із головних питань є з'ясування того, які матеріали можуть підтвердити факт цькування. Доказову силу можуть мати електронне листування, аудіо- та відеозаписи, письмові скарги, свідчення колег, накази й розпорядження роботодавця. Д. І. Сіроха у статті «Відшкодування моральної шкоди заподіяної мобінгом: судова практика» наголошує на необхідності формування належної доказової бази для підтвердження факту мобінгу та завданої моральної шкоди [5]. Водночас наявність конфліктної розмови або повідомлення не завжди підтверджує мобінг.

Ще однією проблемою є доведення причинно-наслідкового зв'язку між поведінкою кривдника та шкодою, якої зазнав працівник. Наприклад, якщо через тривалий психологічний тиск у людини погіршився стан здоров'я, самі медичні документи можуть підтвердити наявність захворювання, але не обов'язково доводять, що його причиною був саме мобінг. Тому потерпілій людині потрібно підтвердити обставини цькування та його наслідки. В. В. Літвінов і Л. П. Амелічева на прикладі судової практики показують, що відсутність електронних або письмових доказів, а також недоведеність зв'язку між діями роботодавця та завданою шкодою можуть стати підставами для відмови в задоволенні позову [3].

Окремої уваги потребує юридична відповідальність за вчинення мобінгу. Л. В. Шестак у статті «Адміністративна відповідальність за мобінг: недоліки правового регулювання» звертає увагу на необхідність чіткішого визначення форм цькування та розмежування підстав для застосування адміністративної та дисциплінарної відповідальності [4]. На думку авторки, законодавче регулювання має враховувати особливості вчинення мобінгу керівниками, а також його спрямованість проти кількох працівників. Це питання має практичне значення, тому що не кожний трудовий конфлікт є мобінгом, а неправильна правова оцінка може призвести як до безпідставного притягнення особи до відповідальності, так і до недостатнього захисту потерпілого. В Україні за мобінг передбачено адміністративну відповідальність відповідно до статті 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, залежно від обставин можуть застосовуватися заходи дисциплінарної відповідальності.

Для покращення становища слід приділяти більше уваги внутрішній політиці підприємств щодо запобігання мобінгу. Однією з головних проблем залишається складність доведення систематичного психологічного тиску та забезпечення ефективного захисту потерпілої особи. Особливу увагу потрібно приділяти не лише притягненню винних до відповідальності, а й створенню умов, за яких працівник зможе своєчасно повідомити про цькування та отримати належну допомогу.

Список використаних джерел

1. Бек У. П. Мобінг як проблема в трудовому праві. *Академічні візії*. 2024. Вип. 36. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/1452/1331/1350 (дата звернення: 05.11.2026).

2. Кухар К. О. Правовий захист працівників від мобінгу : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/items/87532bef-e425-454f-91eb-ab1b2f9bada8 (дата звернення: 05.11.2026).
3. Літвінов В. В., Амелічева Л. П. Деякі проблеми судового захисту працівників – потерпілих від мобінгу. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2025. Т. 2, № 17. С. 86–89. URL: https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/18864 (дата звернення: 05.11.2026).
4. Шестак Л. В. Адміністративна відповідальність за мобінг: недоліки правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 2, № 94. С. 536–541. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.78. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/364616 (дата звернення: 05.11.2026).
5. Сіроха Д. І. Відшкодування моральної шкоди заподіяної мобінгом: судова практика. *Соціальне право*. 2024. № 3. С. 58–67. DOI: https://doi.org/10.32751/2617-5967-2024-03-07.

СЕКЦІЯ 17.
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, ОБОРОНА ТА ВІЙСЬКОВА СПРАВА

Нікіфорова Богуслава Володимирівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

Науковий керівник: Виговський Леонід Антонович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Україна

ЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПРОПАГАНДІ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни інформаційний простір став одним із важливих напрямів протистояння України та Російської Федерації. Поряд із військовими діями активно використовуються інформаційна пропаганда, маніпуляції, дезінформація та фейкові повідомлення, спрямовані на формування недовіри до державних інституцій, зниження морального духу населення, посилення суспільного напруження та поширення панічних настроїв. Особливу небезпеку такі впливи становлять через те, що вони нерідко ґрунтуються на реальних подіях, але подають їх у спотвореному контексті.

У науковій літературі пропаганду розглядають як цілеспрямований інформаційний вплив, за допомогою якого формуються або змінюються погляди, переконання та поведінка людей. Її характерними ознаками є систематичність, вибіркове використання фактів, емоційне забарвлення інформації та багаторазове повторення певних повідомлень. Інформаційна маніпуляція і пропаганда є близькими за своїм впливом на свідомість людини явищами, проте мають власні особливості та способи реалізації [1, с. 63].

Інформаційна маніпуляція передбачає прихований вплив на сприйняття людиною певних подій або явищ. Для цього можуть використовуватися замовчування важливих обставин, виривання фактів із контексту, підміна понять, поширення недостовірних відомостей або створення хибних причинно-наслідкових зв'язків. На відміну від звичайного інформування, маніпулятивне повідомлення спрямоване не стільки на передачу об'єктивних відомостей, скільки на формування заздалегідь визначеного ставлення до них.

Психологічний вплив пропаганди в умовах війни посилюється через постійний стрес, невизначеність і потребу людини в безпеці. Інформаційні атаки можуть викликати страх, тривогу, відчуття безпорадності, недовіру до органів державної влади та ворожість до окремих соціальних груп. Л. Тютюнник звертає увагу на використання пропаганди як засобу маніпулятивного впливу в умовах війни [2, с. 185–

191]. Водночас важливо враховувати, що ефективність такого впливу часто забезпечується не повністю вигаданою інформацією, а спотворенням реальних фактів, перебільшенням окремих проблем та їх поданням як загальної тенденції.

Одним із прикладів використання сучасних технологій для поширення дезінформації стало створення відеоматеріалів із застосуванням технології діпфейк. У лютому 2025 року поширювалися відео, спрямовані проти українських біженців, у яких справжні відеозаписи поєднувалися зі штучно створеним аудіосупроводом. У результаті глядач міг сприйняти змонтований матеріал як достовірне підтвердження певної події або висловлювання [3]. Логічна помилка в цьому випадку полягає у сприйнятті відеозображення як достатнього доказу правдивості всього повідомлення. Протидія такій маніпуляції передбачає перевірку першоджерела, пошук повної версії відео, аналіз відповідності звуку зображенню та зіставлення інформації з повідомленнями надійних медіа. Важливо також не робити загальних висновків про цілу групу людей на підставі одного відеозапису.

Іншим прикладом є поширення тверджень про те, що саме Україна нібито перешкоджає мирним переговорам. У відповідних інформаційних повідомленнях замовчуються українські пропозиції щодо припинення вогню, обміну військовополоненими та повернення депортованих дітей. Натомість відповідальність за продовження війни покладається виключно на Україну [4]. Такий підхід ґрунтується на підміні тези та створенні хибної дилеми: якщо Україна не погоджується на запропоновані умови, то вона нібито не прагне миру. Логічна протидія полягає в необхідності розмежовувати прагнення до миру та згоду на конкретні умови його досягнення. Оцінювати позицію сторін потрібно з урахуванням усіх їхніх заяв і реальних дій, а не лише окремих повідомлень.

Ще одним прикладом маніпулятивного впливу є поширення інформації про нібито передбачене законопроєктом залучення до України 10 мільйонів мігрантів до 2030 року. Насправді маніпуляція полягала у спотвореному трактуванні положень документа та поданні прогнозів або обговорень щодо трудової міграції як уже ухваленого державного рішення [5; 6]. Подібні повідомлення можуть використовуватися для формування страху перед заміщенням українського населення мігрантами та посилення негативного ставлення до іноземців. Основною логічною помилкою тут є підміна змісту документа та виривання окремих числових показників із контексту. Протидія передбачає ознайомлення з повним текстом законопроєкту, перевірку його правового статусу та розмежування прогнозів, пропозицій і чинних нормативних рішень.

Показовим прикладом небезпеки інформаційних атак стало поширення 1 листопада 2026 року неправдивих повідомлень через застосунок «Повітряна тривога». Користувачі отримували сповіщення про радіаційну та хімічну небезпеку, вуличні бої й ядерну загрозу. За повідомленнями медіа, причиною інциденту стало несанкціоноване втручання в інтерфейс оператора системи [7; 8]. Цей випадок демонструє, що навіть використання звичного та загалом надійного інформаційного каналу не виключає можливості поширення через нього неправдивих повідомлень. Логічна протидія полягає в перевірці кожного критично важливого сповіщення через офіційні повідомлення Повітряних сил ЗСУ, ДСНС та відповідних військових адміністрацій. Окрім того це повідомлення було написано російською мовою і було використано привітання, що не є характерним для офіційного за стосунку.

Зазначені приклади дають змогу визначити основні логічні принципи протидії пропаганді та маніпуляціям.

Першим є **принцип достатньої підстави**, відповідно до якого будь-яке твердження повинно мати належне доказове обґрунтування. Сам факт появи повідомлення в соціальній мережі або офіційному на вигляд каналі не є достатнім доказом його правдивості.

Другим є **принцип несуперечності**, що передбачає необхідність зіставлення інформації з іншими достовірними відомостями. Якщо повідомлення суперечить офіційним даним відповідальних органів, необхідно з'ясувати причини такої суперечності, перш ніж робити висновки.

Третім є **принцип перевірки причинно-наслідкових зв'язків**. Не можна вважати, що одна подія автоматично спричинила іншу, якщо відсутні докази такого зв'язку. Цей принцип особливо важливий під час аналізу повідомлень про військові події, політичні рішення та безпекові загрози.

Четвертим є **принцип критичного аналізу аргументації**. Він передбачає виявлення логічних помилок, зокрема хибної дилеми, підміни поняття, поспішного узагальнення, апеляції до страху та авторитету. Необхідно оцінювати не емоційність і переконливість повідомлення, а логічну обґрунтованість його змісту.

Отже, логічні засади протидії інформаційній пропаганді полягають у критичному сприйнятті повідомлень, перевірці доказів, послідовному аналізі причинно-наслідкових зв’язків та відмові від поспішних узагальнень. Саме формування таких навичок на індивідуальному й суспільному рівнях є важливою умовою інформаційної стійкості України в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Самчинська О. А., Фурашев В. М. Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. *Інформація і право*. 2021. № 1 (36). С. 55–65. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.1(36).238183.
2. Тютюнник Л. Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 76 (6). С. 184–192. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-76-6-184-192.
3. Купфер М., Ворожко Т. Росія застосовує «діпфейки» проти українських біженців. *StopFake*. 05.02.2025. URL: https://www.stopfake.org/uk/rosiya-zastosovuye-dipfejki-proti-ukrayinskih-bizhentsiv/.
4. Fact-checkers have debunked the main Russian manipulations claiming that Ukraine is sabotaging peace negotiations. *Detector Media*. 01.09.2025. URL: https://disinfo.detector.media/en/post/fact-checkers-have-debunked-the-main-russian-manipulations-claiming-that-ukraine-is-sabotaging-peace-negotiations.
5. Fake: The bill provides for the arrival of 10 million immigrants to Ukraine by 2030. *Detector Media*. 24.11.2025. URL: https://disinfo.detector.media/en/post/fake-the-bill-provides-for-the-arrival-of-10-million-immigrants-to-ukraine-by-2030.
6. Russian propaganda spreading anti-migrant sentiment in Ukraine: How topic is manipulated online. *Ukrinform*. 14.05.2026. URL: https://www.ukrinform.net/rubric-factcheck/4123414-russian-propaganda-spreading-antimigrant-sentiment-in-ukraine-how-topic-is-manipulated-online.html..
7. Застосунок «Повітряна тривога» міг зазнати кібератаки – Повітряні сили. *Укрінформ*. 01.11.2026. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4180341-zastosunok-povitrana-tryvoga-mig-zaznati-kiberataki-povitrani-sili.html.
8. Зламали інтерфейс оператора, а не застосунок: розробники «Повітряної тривоги» пояснили, як сталася кібератака. *Суспільне Новини*. 04.11.2026. URL: https://suspilne.media/amp/1444525-zlamali-interfejs-operatora-a-ne-zastosunok-rozrobniki-povitranoi-trivogi-poasnili-ak-stalasa-kiberataka/.

СЕКЦІЯ 18.
ОСВІТНІ СИСТЕМИ, ДИДАКТИКА ТА ЦИФРОВІ ПРАКТИКИ

Крикота Есфір Вікторівна, здобувач вищої освіти факультету іноземної філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки; Україна

Науковий керівник: Міщук Інна Михайлівна, канд. пед. наук, доцент кафедри англійської філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки; Україна

CHATGPT НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ПИСЬМА В БАЗОВІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» передбачає, що учні базової школи вчаться самостійно створювати письмові тексти різних типів [1]. Найважче для них – почати: потрібно водночас придумати, про що писати, упорядкувати думки й висловити їх іноземною мовою. Flower L., Hayes J. R. розглядають планування (генерування ідей, їх організацію та постановку мети) як окремий процес письма [2]. Якщо цей етап не підтримати, учень зупиняється перед порожнім аркушем. Зарубіжні науковці (Zargaran Z., Aldhahli S. S., Jarbowah A. та ін.) уже вивчали ChatGPT як засіб підготовки до письма [3; 4], проте їхні дослідження проведено на студентах університетів. Для учнів 5–9 класів в Україні це питання досліджене недостатньо, що й зумовлює актуальність роботи.

Мета дослідження – обґрунтувати й описати прийоми використання ChatGPT на етапі підготовки до письма (Pre-writing) на уроках англійської мови в 5–9 класах, які допомагають учням подолати «страх чистого аркуша» і водночас не підміняють їхнє самостійне мислення.

Результати дослідження. Коли учень пише іноземною мовою, багато зусиль іде на слова й граматику, і для пошуку ідей їх лишається мало. Тому підтримка саме на етапі планування розвантажує учня: під час написання чернетки він уже знає, що сказати, і зосереджується на тому, як це сказати [2].

Як показує дослідження Zargaran Z., Aldhahli S. S., мозковий штурм із ChatGPT перед письмом допомагає учням краще розкрити тему й чітко побудувати текст, але мало впливає на граматичну правильність [3]. Автори наголошують, що вчитель має чітко структурувати цей етап і поступово зменшувати підтримку, щоб ШІ не замінював власне мислення учнів [3].

Також деяких учнів описують як «мовчазних мислителів» – учнів, які мають ідеї, але не можуть передати їх письмово. Чат-боти допомагають їм генерувати ідеї та знаходити потрібні слова, а відсутність оцінювання знижує тривожність перед письмом [4].

Спираючись на ці дані, пропонуємо методику використання ChatGPT на етапі підготовки до письма. Учні працюють на уроці, після того як учитель показав, як складати запити. Робота складається з трьох кроків:

1. *Запитання замість готових ідей.* Учні вводять запит: «I need to write about my ideal weekend. Do NOT write the text and do NOT give me ideas. Ask me 5 simple questions to help me find my own ideas». Відповіді на запитання вони коротко записують.
2. *Мовна опора і план.* Учні просять 10 корисних слів і 5 простих фраз, обирають ті, що їм потрібні, складають власний план із 3-4 пунктів.
3. *Перехід до письма.* ChatGPT закривають, і учні пишуть чернетку самостійно за своїм планом.

Поступово вчитель скорочує підтримку: спершу учні проходять усі три кроки, згодом лише перший, а далі складають план без бота.

Висновки. Використання ChatGPT на етапі підготовки до письма допомагає учням базової школи знайти ідеї, дібрати потрібну лексику та скласти план, тобто подолати «страх чистого аркуша». Щоб уникнути залежності від ШІ, бот має ставити учням запитання й давати мовну опору, а не готові ідеї чи текст; чернетку учні пишуть без нього, а вчитель поступово зменшує підтримку. Перспективи подальших досліджень полягають в експериментальній перевірці того, чи справді такий підхід підвищує впевненість учнів у письмі та якість їхніх текстів.

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / І. М. Зимомря, В. А. Мойсюк, М. С. Тріфан, І. К. Унгурян, М. В. Якомчук. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2021. 55 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Zymomrya.ta.in.14.07.pdf (дата звернення: 07.11.2026)
2. Flower L., Hayes J. R. A Cognitive Process Theory of Writing. *College Composition and Communication*. 1981. Vol. 32, No. 4. P. 365–387. URL:https://www.researchgate.net/publication/239552089_A_Cognitive_Process_Theory_of_Writing (date of access: 07.11.2026)
3. Jarbowah A., Retnowati N., Nuraeni N. From Silent Thinkers to Active Writers: AI Chatbots in EFL Idea Expression. *UICELE*. 2026. Vol. 2, No. 1. P. 85–103. URL:https://uicele.unpak.ac.id/index.php/UICELE/article/view/25/16 (date of access: 07.11.2026)
4. Zargaran Z. A Stage-Specific Affordance Model of ChatGPT Deployment in EFL Writing: Criterion-Level Evidence from a Quasi-Experimental Design. *Journal of International Students*. 2026. Vol. 16, P. 339–358. URL: http://ojed.org/jis/article/view/11429 (date of access: 07.11.2026)

СЕКЦІЯ 19.
ДОШКІЛЬНА Й ПОЧАТКОВА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ДИТИНИ

Хоменко Наталія Володимирівна, здобувач вищої освіти кафедри початкової і спеціальної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

Науковий керівник: Нінова Тетяна Степанівна, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри початкової і спеціальної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ

Формування екологічного мислення молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти. Саме в цьому віці у дітей закладаються основи відповідального ставлення до природи, усвідомлення причинно-наслідкових взаємозв'язків у довкіллі та готовність до діяльності екологічного напряму. Сформованість екологічного мислення учнів початкових класів ми розглядаємо як здатність вивчати об'єкти природи, розуміти їх унікальність і неповторність, спостерігати за природними об'єктами і явищами й аналізувати їх, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами живої і неживої природи, розуміти наслідки технологічної людської діяльності та визначати особисті можливості у збереженні довкілля [1]. Одним з ефективних засобів розвитку такого мислення є природничі екскурсії, які дають дітям змогу безпосередньо пізнавати природне середовище. Завдяки спостереженням, дослідженням і практичній діяльності учні не лише засвоюють природничі знання і вчаться розуміти природничі закони і закономірності, але й навчаються застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях.

На нашу думку, важливими у формуванні екологічного мислення молодших школярів є природничі екскурсії, які передбачені навчальним планом початкової школи. Ефективність цієї навчальної діяльності учнів може зростати, на нашу думку, при дотриманні наступних умов.

По-перше, створення позитивної мотивації до пізнання природи та формування екологічно відповідальної поведінки учнів в процесі природничих екскурсій. Означена умова передбачає формування зацікавленості учнів природою і її процесами, розвиток емоційного сприйняття навколишнього середовища, бажання глибше пізнати і досліджувати природні об'єкти, розуміти їх унікальність і неповторність, розвивати вміння екологічно доцільної поведінки та здатність бережливого ставлення до природи. Важливим на даному етапі є використання інтерактивних методів навчання: екологічних ігор, квестів, групових досліджень, проблемних запитань і творчих завдань. Їх застосування активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває вміння висловлювати власну думку та спільно шукати шляхи розв'язання екологічних

проблем. Особливе значення має формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Цьому сприяють безпосередній контакт із природним середовищем, обговорення екологічних проблем і участь дітей у доступних природоохоронних заходах. Такий досвід розвиває чуйність, дбайливість і відповідальну поведінку в довкіллі [2].

По-друге, забезпечення систематичності та цілеспрямованості природничих екскурсій учнів початкової школи. Що передбачає проведення взаємопов'язаних екскурсій відповідно до вікових особливостей учнів відповідно навчальної програми початкової школи та визначених освітніх цілей щодо формування екологічного мислення учнів. Екскурсії повинні бути складовою будь якого уроку природничого напряму, вони можуть полягати не тільки у реальному відвідування складових природи, але й віртуальні, із задіянням сучасних засобів навчання.

По-третє, активне залучення учнів молодших класів до активної дослідницької та практичної природоохоронної діяльності в процесі екскурсійної діяльності та на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Що передбачає організацію природничих спостережень, дослідів, виконання дослідницьких завдань, виявлення екологічних проблем та пошук доступних способів їх розв'язання. Практичне залучення учнів початкової школи до екологічно доцільної діяльності передбачає залучення школярів до спостережень, нескладних дослідів, порівнянь і виконання проблемно-пошукових завдань. Особливе місце в реалізації цієї умови посідає організація екологічної стежки, маршрут якої може пролягати як територією школи, парку або скверу так і природних ділянок. На її зупинках учні досліджують рослинний і тваринний світ, спостерігають за природними явищами, вивчають живі і неживі об’єкти природи, їх характеристики, виявляють ознаки забруднення та пропонують способи збереження довкілля. Така діяльність розвиває допитливість, самостійність мислення й уміння робити обґрунтовані висновки.

Четверте, застосування у освітньому процесі початкової школи методів проблемного навчання та активної практичної діяльності учнів під час природничих екскурсій та після їх проведення. Що передбачає постановку у процесі проведення екскурсій проблемних запитань, визначення та аналіз причин і наслідків впливу людини на природу, обговорення природних взаємозалежностей і взаємних впливів, які забезпечують стійкість екосистем, аналіз побаченого на природничих екскурсіях та формування власних висновків [3].

Вивчення місцевих водойм, парків, лісів та інших природних об’єктів допомагає учням усвідомити цінність довкілля й особисту відповідальність за його збереження. Ефективність екскурсійної діяльності у початковій школі значною мірою залежить від зв’язку навчального матеріалу з природою рідного краю, її особливостями, історією, природоохоронними пам’ятками, що пов’язано із життєвим досвідом дітей.

Список використаних джерел

1. Мшанецька В., Мирончук Н. Інтегровані уроки як засіб формування екологічного мислення учнів початкової школи. Інновації в науці: сучасний вимір: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників. Суми, 2026. С. 98–99.
2. Павлова Т. Формування екологічної компетентності молодших школярів: діяльнісний підхід. Acta Paedagogica Volynienses. 2024. № 1. С. 42–51. DOI: https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.7.
3. Онопрієнко О., Павлова Т. Пріоритети формування екологічної компетентності особистості учня закладу загальної середньої освіти в умовах непрогнозованих впливів. Ukrainian Educational Journal. 2025. № 3. С. 54–64. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-3-54-64.

Кордак Тетяна Дмитрівна, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Львівський національний університет імені Івана Франка; Україна

ХМАРООРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В умовах тривалих викликів, таких як пандемія, повітряні тривоги, безпекові загрози, відключення світла, нестабільний Інтернет на допомогу приходить змішане і дистанційне навчання у школах.

Особливо у початковій школі, коли учні тільки починають знайомитися з цифровими технологіями та роботою з ними, зокрема й з такою технікою як стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, планшети, тощо. Тож акцент влсне на безпеці організації змішаного та дистанційного навчання є актуальним і важливим. Як зазначено у рекомендаціях щодо безпеки у кіберпросторі під час онлайн-навчання допомога і обізнаність батьків, аби дотримуватися сформованих правил безпечної поведінки в Інтернеті дітьми є основною у першому циклі навчання у початковій школі (1-2 класи), коли звісно присутнє дистанційне чи змішане навчання вдома [2]. Бо опанування цифровою компетентністю тільки починається.

Що ж стосується хмароорієнтованих технологій, вони переважно застосовуються для:

- зберігання інформації (навчальних матеріалів), завдань, аби мати до них доступ з різних носіїв, заощадження пам'яті на постійних носіях;
- спільної роботи як під час синхронного навчання, так і під час асинхронного (наприклад створення документа і виконання завдань в ньому і надсилання з хмарного сервісу чи спільна робота в групі учнів);
- забезпечення безперервності навчання (учень може продовжити роботу вдома за власним пристроєм).

"Під хмарою розуміється комплекс ресурсів, що забезпечують віддалене зберігання й оброблення інформації, та засоби комунікації із цими ресурсами." [2, с. 2]. Загалом хмароорієнтовані технології можна об'єднати у такі групи: хмарні освітні екосистеми (Google Workspace for Education чи Microsoft 365); інтерактивні хмарні дошки та вебсервіси (Padlet, Canva, Genially, LearningApps); онлайн-середовища у контексті розвитку алгоритмічного мислення, що стосується інформатики (Scratch Junior / Scratch online та Code.org, тощо) [2].

Можемо підкреслити особливість використання хмароорієнтованих технологій, немає потреби встановлювати додаток чи завантажувати файли на персональний пристрій, просто потрібно створити обліковий запис на певній вебсторінці чи середовищі й до нього буде доступ онлайн на будь-якому пристрої після введення логіну чи паролю до своєї сторінки, що є однією з переваг використання хмарних технологій під час дистанційного чи змішаного навчання, бо не потрібно мати один пристрій і бути до нього прив'язаним, ефективніше використати той, до якого є найближчий доступ, наприклад коли під час повітряної тривоги ми спускаємося з учнями до укриття можна скористатися телефоном і вивести на екран презентацію чи підручник та продовжити навчання, тощо.

Варто пам’ятати й про такі аспекти як: формування цифрової безпеки учнів (дотримання нетикету, безпечної поведінки в Інтернеті, захист персональних даних); збереження балансу, адже під час онлайн-навчання в учнів може виникнути перевантаження на тіло (очі, поставу), тож краще дотримуватися, за можливості, чергування використання гаджетів і фізичної активності.

Хмароорієнтовані технології мінімізують технічні й безпекові бар'єри під час змішаного та дистанційного навчання в 1–4 класах. Хмарні інструменти сприяють не лише безперервності освіти, а й ранньому формуванню ключових компетентностей учнів (цифрової грамотності, самостійності, навичок безпечної поведінки в інтернеті).

Список використаних джерел

1. Безпека у кіберпросторі під час онлайн-навчання: головні правила для дітей та батьків / Державна служба спеціального зв’язку та захисту інформації України. – 2022. – 31 серпня. – URL: https://www.kmu.gov.ua/news/bezpeka-u-kiberprostori-pid-chas-onlain-navchannia-holovni-pravyla-dlia-ditei-ta-batkiv (дата звернення: 08.11.2026).
2. Гуралюк, А. Г. Використання хмароорієнтованих технологій в освіті : аналітичний огляд / А. Г. Гуралюк. – Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2022. – URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vykorystannya_khmarnykh_tekhnolohiy_v_osviti-2022.pdf (дата звернення: 08.11.2026).

СЕКЦІЯ 20.
ПЕДАГОГІКА СЕРЕДНЬОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Прокоп'єва Валерія Віталіївна, студентка 1 курсу
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Хон Катерина Юріївна, PhD in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК УЖИВАННЯ ЧАСТКИ 을/를 В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження.

Навчання граматики іноземної мови є важливою складовою формування комунікативної компетентності учнів. Водночас засвоєння граматичних правил може викликати труднощі, якщо навчання обмежується поясненням і механічним виконанням однотипних вправ. Особливої уваги потребує корейська мова, у якій граматичні відношення між словами часто виражаються за допомогою часток.

Частки 을 і 를 позначають прямий додаток — предмет або особу, на яку безпосередньо спрямована дія. Форма 을 уживається після іменника, що закінчується на приголосний, а 를 — після іменника, що закінчується на голосний: 책을 읽어요 (читаю книжку), 사과를 먹어요 (їм яблуко). Для учнів важливо не лише запам'ятати правило вибору форми, а й навчитися швидко застосовувати його під час побудови власних висловлювань. Дидактична гра створює умови для багаторазового повторення мовного матеріалу в доступній, емоційно привабливій та наближеній до спілкування формі. Актуальність такого підходу узгоджується із сучасними дослідженнями ігрового та цифрового навчання іноземних мов [1; 2; 3].

Мета та завдання дослідження.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати доцільність використання дидактичних ігор для формування граматичних навичок уживання частки 을/를 в учнів середньої школи на уроках корейської мови.

Для досягнення мети визначено такі завдання: 1) охарактеризувати граматичну функцію частки 을/를; 2) визначити типові труднощі її засвоєння; 3) розглянути дидактичні ігри як засіб навчання граматики; 4) запропонувати приклади ігрових вправ для тренування вибору та вживання частки в реченні.

Матеріали та методи дослідження.

Матеріалами дослідження стали сучасні наукові праці з ігрового навчання іноземних мов, цифрових освітніх технологій та формування мовленнєвих навичок.

Використано методи аналізу й узагальнення науково-методичної літератури, порівняння, систематизації та педагогічного моделювання. Дослідження має теоретико-методичний характер; експериментальна перевірка запропонованих вправ у межах цієї роботи не проводилася.

Основний матеріал.

У корейській мові 을/를 є об'єктною часткою, яка приєднується до іменника та вказує на прямий додаток у реченні. Вибір форми залежить від кінцевого звука основи слова: після приголосного використовується 을, після голосного — 를. Наприклад: 음악을 들어요 (слухаю музику), 한국어를 공부해요 (вивчаю корейську мову). Отже, для правильного вживання частки учень має визначити кінцевий звук іменника, обрати відповідну форму та співвіднести її з дієсловом.

На початковому етапі навчання можливими труднощами є плутання форм 을 і 를, пропуск частки в реченні, а також механічне запам'ятовування правила без його перенесення в самостійне мовлення. Тому доцільно організовувати роботу послідовно: від розпізнавання граматичної форми до її використання у словосполученнях, реченнях і коротких діалогах.

Одним із можливих прийомів є гра «Обери правильну частку». Учням демонструють картки зі словами (책, 사과, 물, 우유) та окремі картки 을 і 를. Завдання полягає в тому, щоб правильно поєднати іменник із часткою та пояснити свій вибір. Така вправа допомагає закріпити правило на рівні форми.

Гра «Склади речення» передбачає використання карток із назвами предметів і діями, наприклад 책 — 읽다, 음악 — 듣다, 물 — 마시다. Учні мають утворити граматично правильні речення: 책을 읽어요, 음악을 들어요, 물을 마셔요. Вправа поєднує засвоєння частки з активізацією лексики та практикою побудови речень.

Для розвитку швидкості й уважності можна запропонувати командну гру «Граматична естафета»: учасники по черзі обирають картку зі словом, додають потрібну частку та складають із ним речення. Цифрові платформи Kahoot! або Quizizz можуть використовуватися для коротких вікторин із вибором правильної форми, пошуком помилки та доповненням речення. Важливо, щоб змагальний елемент не переважав навчальну мету: після відповіді учні мають отримувати коротке пояснення, чому певна форма є правильною.

Ефективність дидактичної гри залежить від її відповідності віковим особливостям учнів, рівню володіння мовою та конкретній навчальній меті. Доцільно чергувати індивідуальні, парні й командні формати, забезпечувати поступове ускладнення завдань і передбачати доброзичливий зворотний зв'язок. Дослідження застосування ігрових цифрових засобів у навчанні граматики засвідчують їхній потенціал для підтримки навчальної залученості та мотивації, однак ігрові інструменти мають доповнювати, а не замінювати систематичне пояснення й мовленнєву практику [1; 2].

Результати дослідження.

У результаті теоретичного опрацювання проблеми систематизовано основні етапи формування навички вживання частки 을/를: розпізнавання кінцевого звука іменника; вибір відповідної форми частки; поєднання іменника з дієсловом; використання граматичної конструкції у власному висловлюванні. Розроблено добірку зразків дидактичних ігор, які можуть бути використані на різних етапах уроку — під

час актуалізації знань, первинного закріплення та повторення матеріалу. Запропоновані результати є теоретично обґрунтованими методичними напрацюваннями, а не висновками проведеного педагогічного експерименту.

Висновки.

Отже, використання дидактичних ігор на уроках корейської мови є доцільним засобом формування граматичних навичок уживання частки 을/를 в учнів середньої школи. Ігрові вправи забезпечують повторення правила в різних навчальних ситуаціях, сприяють активній участі учнів, допомагають поєднати граматичну форму з лексичним і комунікативним контекстом. Найбільш продуктивним є послідовне поєднання вправ на вибір частки, складання речень і коротких комунікативних завдань. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в апробації запропонованих ігор на уроках корейської мови та перевірці їхнього впливу на точність і самостійність уживання частки 을/를.

Список використаних джерел

1. Lee S. Exploring Secondary Students' Experiences with a Speaking App through Playful Constructivism and Self-directed Learning. Multimedia-Assisted Language Learning. 2024. Vol. 27, No. 2. P. 46–59. DOI: https://doi.org/10.15702/mall.2024.27.2.46.
2. Li X., Yang Y., Chu S. K. W. How does gamification bring long-term sustainable effects on children's learning? Implications from a crossover quasi-experimental study. Educational Technology Research and Development. 2024. Vol. 72, No. 3. P. 1357–1381. DOI: https://doi.org/10.1007/s11423-023-10341-x.
3. Öztürk Taş H., Keleş N., Aydın Yazıcı E. Digital game-based learning for grammar in EFL contexts: A systematic review. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2025. No. 29. P. 396–415. DOI: https://doi.org/10.29029/busbed.1577664.

Відомості про використання інструментів штучного інтелекту

Під час підготовки тез авторка використовувала ChatGPT (OpenAI) як допоміжний інструмент для пошуку та попереднього добору наукових і навчально-методичних джерел, систематизації бібліографічної інформації, упорядкування списку використаної літератури та мовно-стилістичного опрацювання окремих фрагментів навчального матеріалу.

Котенко Андрій, здобувач освіти відділення «Технологічна освіта і фізична культура»
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І. Я. Франка Житомирської обласної ради; Україна

Науковий керівник: Абрагам Валентина, викладач педагогіки, керівник Наукового товариства студентів
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І. Я. Франка Житомирської обласної ради; Україна

ВОЛОНТЕРСЬКА ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна змінила не лише умови організації освітнього процесу, а й зміст виховної роботи з учнівською молоддю. Тисячі учнів і здобувачів освіти по всій Україні долучаються до допомоги Збройним Силам України та постраждалим громадам: плетуть маскувальні сітки, виготовляють вироби для потреб військових і переселенців, збирають кошти на ярмарках. Значна частина такої діяльності має виразний технологічний характер і природно вписується у зміст навчального предмета «Технології». Водночас ця робота часто відбувається стихійно, поза межами уроку і без належного методичного осмислення. Тому актуальним є обґрунтування волонтерської проєктної діяльності як організованої форми навчання, що поєднує формування предметних компетентностей, громадянське виховання та реальну допомогу країні.

Мета роботи – обґрунтувати педагогічні засади організації волонтерської проєктної діяльності здобувачів освіти на уроках технологій в умовах воєнного стану та запропонувати практичний алгоритм її реалізації.

Проєктна діяльність є провідним методом технологічної освіти в Новій українській школі. Н. Кішан наголошує, що проєктне навчання зміщує акцент із запам'ятовування фактів на застосування знань через мислення і практичну діяльність, результатом якої є створення учнями матеріального продукту; авторка розрізняє інформаційні, художні, практичні та дослідницькі проєкти і підкреслює значення залучення батьків та громади до їх реалізації [2]. В. Туташинський, аналізуючи проєктування навчальних програм і підручників з нового предмета «Технології» для 7–9 класів, окремо розглядає вимоги до проєктної діяльності учнів і зазначає, що цей предмет поступово запроваджується в гімназіях відповідно до концепції Нової української школи та Державного стандарту базової середньої освіти [4].

Досвід волонтерської діяльності в закладах освіти вже набув наукового осмислення. І. Буряк-Габрись, узагальнюючи досвід учнівського самоврядування професійно-технічного закладу освіти, описує етапи, форми і пріоритетні напрями волонтерської допомоги військовим, її інтеграцію в освітній процес та співпрацю з місцевими волонтерськими організаціями; серед форм роботи авторка називає плетіння маскувальних сіток, збирання коштів, закупівлю спорядження і ліків, випікання для військових [1]. Цей досвід засвідчує, що волонтерство може бути не разовою акцією, а системною частиною освітнього процесу.

Ефективність такої роботи значною мірою залежить від підготовки педагога. О. В. Кудря обґрунтовує необхідність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування моделей проєктних технологій у професійній діяльності на основі інтегрованого підходу [3]. А. В. Уруський зі співавторами показують, як використання верстатів із цифровим програмним управлінням – фрезерно-гравірувальних і лазерних – розширює можливості проєктно-технологічної діяльності та формує вміння розробляти технологічні карти виготовлення виробів [5]. Сучасне обладнання дозволяє виготовляти вироби з високою точністю і в більшій кількості, що особливо важливо для волонтерських проєктів.

Узагальнення джерел дозволяє визначити волонтерський проєкт на уроках технологій як навчальний проєкт, результатом якого є корисний продукт, що передається військовим, переселенцям або громаді. Такий проєкт поєднує три групи результатів: предметні (опанування технологій обробки матеріалів, конструювання, оформлення), особистісні (відповідальність, емпатія, громадянська позиція) та соціальні (реальна допомога і співпраця з громадою). Можливі напрями волонтерських проєктів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Напрями волонтерських проєктів на уроках технологій

Напрям	Приклади виробів	Отримувач допомоги
Текстильні технології.	Маскувальні сітки, підсумки, чохли, пов'язки, теплі шкарпетки.	Військові підрозділи.
Обробка деревини.	Органайзери, підставки, полиці, шахи та настільні ігри.	Військові, шпиталі, центри для переселенців.
Цифрові технології та гравіювання.	Іменні таблички, сувеніри для благодійних ярмарків.	Благодійні фонди, громада.
Кулінарія.	Печиво, сухарі, домашня випічка (з дотриманням санітарних норм).	Військові, волонтерські пункти.
Декоративно-ужиткове мистецтво.	Обереги, листівки, прикраси для благодійних ярмарків.	Збір коштів на потреби ЗСУ.

На основі аналізу джерел пропонуємо алгоритм реалізації волонтерського проєкту на уроках технологій, що відповідає логіці проєктно-технологічної діяльності. 1) Визначення потреби: здобувачі освіти разом з учителем з'ясовують у волонтерської організації чи військової частини, які вироби справді потрібні. 2) Дослідження та планування: аналіз аналогів, вибір матеріалів, розподіл ролей у групі, складання кошторису. 3) Конструювання і технологічна підготовка: розроблення ескізів, шаблонів, технологічних карт. 4) Виготовлення виробу з дотриманням правил безпечної праці. 5) Контроль якості та пакування. 6) Передавання виробів отримувачам і зворотний зв'язок. 7) Презентація та рефлексія: обговорення результатів, оцінювання власного внеску.

Для оцінювання результатів проєкту доцільно використовувати критерії, що охоплюють як технологічну якість виробу, так і особистісні результати здобувачів освіти (табл. 2). Оцінюється не лише виріб, а й процес: участь у плануванні, дотримання технологічної послідовності, співпраця в групі.

Таблиця 2

Критерії оцінювання волонтерського проєкту

Критерій	Показники
Відповідність потребі.	Виріб відповідає запиту отримувача, придатний до використання.
Технологічна якість.	Дотримання технологічної карти, точність, акуратність виконання.
Безпека праці.	Дотримання правил безпеки, правильне використання інструментів.
Співпраця.	Розподіл ролей, взаємодопомога, виконання зобов'язань.
Рефлексія.	Уміння пояснити значення проєкту та оцінити власний внесок.

Організовуючи волонтерські проєкти, учитель має враховувати низку педагогічних умов. По-перше, добровільність: участь здобувачів освіти не повинна бути примусовою, а завдання слід добирати з урахуванням їхніх інтересів і можливостей. По-друге, безпека: вироби, пов'язані з нагріванням, відкритим вогнем чи хімічними речовинами, учні виготовляють лише під безпосереднім наглядом дорослих або взагалі не виготовляють у шкільних майстернях. По-третє, достовірність потреби: співпраця лише з перевіреними волонтерськими організаціями. По-четверте, педагогічна доцільність: волонтерський продукт має бути пов'язаний із програмовими результатами навчання, а не підміняти їх.

Важливим ресурсом є залучення батьків і громади. Як зазначає Н. Кішан, участь батьків та громадськості підсилює виховний ефект проєктів і розширює можливості для їх реалізації [2]. Батьки можуть допомогти з матеріалами, транспортуванням виробів, організацією благодійного ярмарку, а місцеві волонтерські організації – з визначенням актуальних потреб. Співпраця з громадою, яку описує І. Буряк-Габрись [1], робить волонтерську діяльність закладу освіти системною і сталою.

Волонтерські проєкти можна реалізовувати в різних організаційних формах залежно від умов навчання. В умовах очного навчання оптимальною є групова робота в майстерні, коли кожна група відповідає за окремий етап виготовлення виробу або за окремий виріб. В умовах змішаного чи дистанційного навчання планування, пошук інформації, розроблення ескізів і технологічних карт можуть відбуватися онлайн, а виготовлення – вдома під контролем батьків або під час очних консультацій. Довготривалі проєкти доцільно розгортати протягом кількох тижнів чи всього семестру, поєднуючи урочну і гурткову роботу.

Важливим компонентом проєкту є його презентація. Здобувачі освіти готують короткий звіт про виконану роботу: фото етапів виготовлення, опис використаних технологій, відомості про отримувача допомоги, отриманий зворотний зв'язок. Такі звіти можна оприлюднювати на сайті закладу освіти чи в його соціальних мережах, що мотивує учасників, залучає нових партнерів і формує позитивний імідж закладу в громаді. Презентація також розвиває комунікативні навички здобувачів освіти та вміння публічно представляти результати власної діяльності.

Волонтерська діяльність в умовах війни має і психологічне значення. Можливість зробити щось корисне власними руками допомагає здобувачам освіти подолати

відчуття безпорадності, знизити тривожність і відчути себе причетними до спільної справи. Спільна праця в групі зміцнює стосунки в колективі, а позитивний відгук від отримувачів допомоги – листи, фото, слова подяки від військових чи переселенців – стає для здобувачів освіти потужним мотиваційним чинником. Учителю важливо підтримувати ці позитивні емоції, але водночас не перевантажувати здобувачів освіти темою війни, зберігаючи баланс між волонтерськими та звичайними навчальними проєктами.

Волонтерська проєктна діяльність має також значний профорієнтаційний потенціал. Працюючи над реальними замовленнями, здобувачі освіти знайомляться з різними технологіями виготовлення виробів, пробують себе в ролі конструктора, технолога, організатора, усвідомлюють цінність робітничих та інженерних професій, яких потребуватиме відбудова країни. Для майбутніх учителів технологій участь у таких проєктах під час навчання є цінним досвідом, який згодом вони зможуть перенести у власну педагогічну діяльність.

Описана робота провадиться в Коростишівському педагогічному фаховому коледжі імені І. Я. Франка: здобувачі освіти відділення технологічної освіти під керівництвом викладачів долучаються до виготовлення виробів для потреб Збройних Сил України та благодійних заходів. Запропонований алгоритм дає змогу систематизувати цей досвід, пов'язати волонтерську діяльність із програмовими результатами навчання та використовувати її як засіб професійної підготовки майбутніх учителів технологій, які згодом зможуть організовувати подібні проєкти з учнями закладів загальної середньої освіти.

Отже, волонтерська проєктна діяльність на уроках технологій в умовах воєнного стану є дієвою формою поєднання навчання і виховання: здобувачі освіти опановують технології обробки матеріалів, розвивають навички проєктування та співпраці і водночас отримують досвід реальної допомоги країні. Запропоновані напрями проєктів, алгоритм їх реалізації та критерії оцінювання можуть використовуватися вчителями технологій і майбутніми педагогами. Перспективою подальшого дослідження є апробація алгоритму в закладах загальної середньої освіти та оцінювання його впливу на мотивацію здобувачів освіти до навчання.

Список використаних джерел

1. Буряк-Габрись І. Волонтерство здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів в умовах воєнного стану (з досвіду роботи). *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 162–169.
2. Кішан Н. Проєктна діяльність у Новій українській школі. *Педагогічний вісник Поділля*. 2022. № 1.
3. Кудря О. В. Підготовка майбутніх вчителів технологій до застосування моделей проєктних технологій у професійній діяльності. *Проєктування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених* : зб. наук. праць. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 5–8.
4. Туташинський В. Проєктування навчальних програм і підручників для 7–9 класів з навчального предмета «Технології». *Проблеми сучасного підручника*. 2024. № 32. С. 306–314.
5. Уруський А. В., Туранов Ю. О., Сорока Т., Соколов Ю. Особливості підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення технологічного процесу виготовлення виробів на верстатах із цифровим програмним управлінням. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2025. № 2. С. 138–146.

Колібабчук Юлія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна, Доктор філософії (PhD) in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Формування лексичної компетентності є важливою умовою розвитку здатності школярів спілкуватися корейською мовою в типових навчальних і повсякденних ситуаціях. Для українськомовних учнів труднощі пов'язані з опануванням іншої системи письма, розрізненням словникової форми та форм слова в мовленні, а також із добором лексики відповідно до ситуації спілкування. Тому актуальним є визначення методичних прийомів, що забезпечують перехід від упізнавання слова до його доречного самостійного використання.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування лексичної компетентності учнів середньої школи на уроках корейської мови та обґрунтуванні доцільної послідовності лексичної роботи. Завдання: уточнити зміст лексичної компетентності; охарактеризувати мовні труднощі засвоєння корейської лексики; систематизувати прийоми її введення, тренування й контролю.

Матеріали та методи. Матеріалом слугували наукові праці з методики навчання лексики, дескриптори Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, навчально-методичні матеріали Інституту короля Седжона та навчальний словник Національного інституту корейської мови. Застосовано аналіз наукової і методичної літератури, описовий метод, зіставлення мовних прикладів та методичне узагальнення. Робота не передбачала проведення педагогічного експерименту.

Основний матеріал. Лексичну компетентність розглядаємо як здатність розпізнавати, розуміти й доречно вживати слова та стійкі словосполучення з урахуванням їхнього значення, форми і сполучуваності. У дослідженнях I. S. P. Nation наголошено на взаємозв'язку знання форми, значення та вживання слова, а також на важливості збалансованої практики сприймання і продукування мовлення [1]. N. Schmitt і D. Schmitt підкреслюють значення цілеспрямованого навчання словника та його використання в контексті [2]. Отже, механічне заучування перекладних відповідників не забезпечує повноцінного володіння лексичною одиницею.

Першою особливістю роботи з корейською лексикою є необхідність одночасного засвоєння звукової та графічної форми слова. Учні мають співвідносити звучання з написанням хангилем, розрізняти складові блоки та закріплювати правильну вимову в усному мовленні. Наприклад, слова 학교 (школа), 학생 (учень, студент), 선생님 (учитель) доцільно вводити через зображення, аудіозапис, читання і короткий діалог, а не тільки за допомогою двомовного списку.

Другою особливістю є взаємозалежність лексики й граматики. Корейська мова має розвинену систему граматичних часток і дієслівних закінчень, тому необхідно відмежовувати лексичне значення слова від його граматичного оформлення. Наприклад, читання форми 먹어요 передбачає впізнавання дієслівної основи 먹- (їсти) та ввічливого закінчення -어요. Слова доцільно опрацьовувати в моделях речень: 저는 사과를 먹어요 (Я їм яблуко); 학교에 가요 (Іду до школи). Так учні засвоюють способи поєднання лексичних одиниць із частками та закінченнями.

Третьою особливістю є соціокультурна зумовленість добору слів і мовленнєвих формул. Поряд із загальновживаною лексикою важливо навчати учнів звертань і ввічливих висловів, доречних у спілкуванні з учителем, однолітками та незнайомими людьми. Зокрема, 안녕하세요 і 안녕 відрізняються за умовами вживання. Такі одиниці доцільно вводити у змодельованих комунікативних ситуаціях, пояснюючи не тільки переклад, а й прагматичне значення вислову.

Четвертою особливістю є тематична організація словника з урахуванням віку учнів. На початковому етапі продуктивними є теми «Родина», «Школа», «Їжа», «Розпорядок дня», «Дозвілля». Тематичний принцип узгоджується зі структурою початкових курсів Інституту короля Седжона, орієнтованих на практичне спілкування в повсякденних ситуаціях [3]. Для відбору частотної й доступної лексики можна використовувати навчальний словник Національного інституту корейської мови, де слова розподілено за рівнями складності та наведено приклади вживання [4].

На основі аналізу матеріалів запропоновано чотири взаємопов'язані етапи лексичної роботи: семантизація (пояснення через наочність, контекст, коротке тлумачення); первинне закріплення (співвіднесення слова із зображенням, добір відповідника, розпізнавання на слух); кероване використання (складання словосполучень і речень за зразком); самостійне застосування (діалог, рольова ситуація, короткий усний або письмовий текст). Наприклад, за темою «Покупки» учні спочатку засвоюють слова 사과, 물, 빵, а згодом використовують їх у мінідіалозі: «뭐 드릴까요?» — «빵 주세요». Під час повторення варто змінювати вид діяльності й повертатися до вивчених одиниць через певні проміжки часу.

Результати теоретико-методичного аналізу. Визначено чотири чинники, які доцільно враховувати під час навчання корейської лексики: графіко-фонетичну специфіку хангилю; зв'язок лексичного значення з граматичним оформленням; залежність вибору вислову від ситуації спілкування; тематичну та вікову відповідність лексичного матеріалу. Систематизовано послідовність навчальних дій від сприймання одиниці до її самостійного використання. Для оцінювання сформованості лексичних навичок запропоновано перевіряти правильність упізнавання слова, розуміння в контексті, сполучуваність і доречність уживання у власному висловлюванні.

Висновки. Формування лексичної компетентності учнів середньої школи на уроках корейської мови потребує системної роботи зі звучанням, написанням, значенням і вживанням слів. Методично доцільним є поєднання тематичного відбору лексики, наочності, контекстних вправ, комунікативних завдань і регулярного повторення. Запропонована система етапів є методичною моделлю, ефективність якої потребує подальшої експериментальної перевірки в умовах шкільного навчання.

Список використаних джерел

1. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139524759.

2. Schmitt N., Schmitt D. Vocabulary in Language Teaching. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. URL: https://www.cambridge.org/highereducation/books/vocabulary-in-language-teaching/1C01668DA6F51F9CC8192A70F21FE2EB (дата звернення: 09.11.2026).
3. Online King Sejong Institute. Curriculum. URL: https://www.iksi.or.kr/lms/main/curriculum.do (дата звернення: 09.11.2026).
4. National Institute of Korean Language. Korean-English Learners' Dictionary: About. URL: https://krdict.korean.go.kr/eng/help/helpList (дата звернення: 09.11.2026).

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ).
Під час підготовки тез застосовано ChatGPT (OpenAI) для оформлення посилань і бібліографічних списків. Автори перевіряють зміст і бібліографічні відомості у фінальній версії рукопису та несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Негуляєва Анна Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна, доктор філософії (PhD) in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ 5 КЛАСУ

Актуальність дослідження

Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до вивчення східних мов, зокрема корейської, та необхідністю розроблення ефективних методів її викладання на початковому етапі шкільної освіти. Формування правильної вимови є важливою складовою іншомовної комунікативної компетентності, оскільки впливає на зрозумілість усного мовлення, сприйняття інформації на слух і здатність учнів брати участь у спілкуванні. Корейська фонетична система має особливості, які відрізняються від звукової системи української мови, тому потребує цілеспрямованого та послідовного опрацювання.

Особливого значення ця проблема набуває під час навчання учнів 5 класу. У цьому віці важливо підтримувати інтерес до нового предмета, враховувати індивідуальні темпи навчання та добирати доступні для дітей способи пояснення й тренування вимови. Поєднання систематичних вправ з ігровими та мультимедійними засобами може зробити навчання більш ефективним і мотивувальним.

Мета та завдання дослідження

Мета дослідження — визначити особливості формування фонетичних навичок під час вивчення корейської мови учнями 5 класу та охарактеризувати методи, які сприяють засвоєнню правильної вимови.

Для досягнення мети передбачено такі завдання:

1) охарактеризувати основні особливості фонетичної системи корейської мови, важливі для початкового навчання;

2) визначити типові труднощі, з якими можуть зіткнутися українськомовні учні під час засвоєння корейських звуків;

3) з’ясувати, як вікові особливості п’ятикласників впливають на організацію фонетичної роботи;

4) узагальнити ефективні вправи та прийоми для розвитку слухових і вимовних навичок.

Матеріали та методи дослідження

Матеріалами дослідження є науково-методичні праці з методики навчання іноземних мов, навчальні матеріали з корейської мови та приклади фонетичних одиниць корейської абетки. У роботі використано методи аналізу й узагальнення

науково-методичної літератури, зіставлення окремих особливостей корейської та української звукових систем, а також систематизації навчальних вправ.

Під час добору методичних прийомів ураховано потребу поєднувати слухове сприймання звуків із їхнім усним відтворенням, поступово переходити від окремих звуків і складів до слів та коротких висловлювань, а також використовувати доступні для учнів 5 класу наочні й інтерактивні матеріали.

Основний матеріал

Першим етапом вивчення фонетики корейської мови є ознайомлення учнів з абеткою хангиль (한글). Вона складається з голосних і приголосних букв, які поєднуються у складові блоки. На початковому етапі важливо навчити школярів не лише розпізнавати та записувати букви, а й співвідносити їх із відповідними звуками. Учні мають зрозуміти принцип побудови корейського складу та навчитися правильно читати прості буквосполучення.

Однією з основних труднощів для українськомовних учнів є розрізнення звичайних, придихових і напружених корейських приголосних. Наприклад: ㄱ, ㅋ, ㄲ; ㄷ, ㅌ, ㄸ; ㅂ, ㅍ, ㅃ. Такі звуки важливо не просто запам’ятати графічно, а й навчитися розрізняти на слух та відтворювати за артикуляційним зразком. Учитель може спочатку демонструвати вимову, потім пропонувати учням слухати й визначати почутий звук, а після цього повторювати його в складах і словах.

Не менш важливим є засвоєння корейських голосних. Учням необхідно навчитися розпізнавати основні та складні голосні, розрізняти їхнє звучання й правильно вимовляти їх у складах. Для цього доцільно використовувати таблиці, картки з літерами, аудіозаписи та вправи на встановлення відповідності між звуком і графічним символом.

Окремої уваги потребують кінцеві приголосні, які називаються 받침 (падчхім). Вони розташовуються в нижній частині складового блоку та мають особливості вимови. На початковому етапі доцільно пояснювати їхнє місце у складі на простих прикладах: 집 (дім), 책 (книга), 문 (двері). Матеріал варто подавати поступово, не перевантажуючи учнів складними правилами звукових змін.

Для формування фонетичних навичок у 5 класі доцільно застосовувати кілька груп вправ. По-перше, аудіювання та наслідування: учні слухають зразок вимови звуків, складів і слів, а потім повторюють почуте. По-друге, фонетичні ігри, наприклад «Знайди звук», у якій потрібно визначити певний звук у слові, або «Повтори правильно», що передбачає відтворення почутих складів. По-третє, мовленнєві вправи — читання коротких слів, простих речень і діалогів, які допомагають закріпити вимову в контексті.

Корисним є використання мультимедійних технологій: відео, аудіозаписів, інтерактивних презентацій і навчальних платформ. Вони дають змогу почути природне мовлення, спостерігати за артикуляцією та інтонацією, а також урізноманітнюють урок. Водночас цифрові матеріали мають доповнювати пояснення вчителя та практичні вправи, а не замінювати їх.

Фонетичні тренування мають бути регулярними й короткими. Доцільно спочатку формувати вміння розпізнавати звуки на слух, потім відпрацьовувати їхню вимову окремо та в складах, а згодом використовувати у словах і простих висловлюваннях. Важливо також ураховувати індивідуальні особливості учнів: комусь достатньо кількох повторень, а комусь потрібен додатковий час. Доброзичливе виправлення помилок і підтримка вчителя допомагають зберігати мотивацію та впевненість дітей.

Результати дослідження

У результаті аналізу науково-методичних матеріалів визначено, що ефективне формування фонетичних навичок у п'ятикласників має ґрунтуватися на поступовості, систематичності та поєднанні слухового сприймання з усним відтворенням. До основних труднощів початкового етапу належать розрізнення звичайних, придихових і напружених приголосних, засвоєння голосних та опанування вимови кінцевих приголосних 받침.

Узагальнено, що найбільш доцільним для учнів 5 класу є поєднання аудіювання, наслідування, ігрових завдань, наочності, коротких мовленнєвих вправ і мультимедійних матеріалів. Регулярне включення таких завдань у структуру уроку створює умови для розвитку фонематичного слуху, артикуляційних умінь і правильної вимови. Отже, поставленої мети досягнуто на рівні теоретичного аналізу та узагальнення методичних підходів.

Список використаних джерел

1. Авраменко Б. Система вправ для формування фонетичної компетентності майбутніх спеціалістів корейської мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип. 58, т. 1. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/58_2022/part_1/58-1_2022.pdf
2. Пак А., Хон К. Ю. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Практична фонетика (корейська мова)». Одеса: Університет Ушинського, 2024. 31 с.
3. Cho J., McBride C., Kim B. Effective teaching instructions for Hangul learning among Korean kindergartners. Reading and Writing. 2020. Vol. 33. P. 1791–1808. DOI: https://doi.org/10.1007/s11145-019-09985-0
4. Cho J., McBride-Chang C., Chiu M. Morphological Awareness, Phonological Awareness, and Literacy Development in Korean and English: A 2-Year Longitudinal Study. Scientific Studies of Reading. 2011. Vol. 15, no. 5. P. 383–408. DOI: https://doi.org/10.1080/10888438.2010.487143
5. King Sejong Institute Foundation. Nuri King Sejong Institute: навчальні матеріали з корейської мови. URL: https://nuri.iksi.or.kr/

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ).

Під час підготовки рукопису застосовано ChatGPT (OpenAI) для оформлення посилань і бібліографічних списків. Автори перевіряють зміст і бібліографічні відомості у фінальній версії рукопису та несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Несмачна Емілія Ігорівна, студентка 1 курсу
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна, доктор філософії (PhD) in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ЧАСТОК 에 ТА 에서.

Актуальність дослідження

У сучасних умовах глобалізації та розширення міжнародних контактів зростає попит на вивчення східних мов, зокрема корейської. Корейська мова характеризується складною системою граматичних часток (조사), які відіграють ключову роль у побудові речень і вираженні граматичних відношень. Частки 에 та 에서 є одними з найбільш проблемних для початківців, оскільки обидві пов'язані з категорією місця, але мають різні функції: 에 вказує на місцезнаходження, напрямок руху або час, тоді як 에서 позначає місце здійснення дії або вихідну точку [1, 2].

У середніх класах (5–9) формуються базові комунікативні навички, і неправильне засвоєння цих часток призводить до стійких помилок у мовленні, що знижує ефективність спілкування. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов вимагає не лише теоретичного знання правил, а й вміння застосовувати їх у реальних ситуаціях спілкування [3]. Таким чином, розробка ефективних методичних засобів формування комунікативних навичок саме через вивчення часток 에 та 에서 є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики.

Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність системи вправ, спрямованої на формування комунікативних навичок учнів середніх класів засобами вивчення граматичних часток 에 та 에서.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати лінгвістичні особливості часток 에 та 에서 та типові помилки учнів середніх класів.
2. Визначити психолого-педагогічні умови формування комунікативних навичок у процесі вивчення граматики корейської мови.
3. Розробити систему комунікативно спрямованих вправ і завдань для засвоєння часток 에 та 에서.
4. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики та проаналізувати результати.

Матеріали та методи дослідження

У дослідженні використано комплекс методів: теоретичні (аналіз наукової літератури з лінгвістики, методики викладання іноземних мов, корейської граматики),

емпіричні (спостереження за уроками, анкетування учнів, діагностичні зрізи, формувальний експеримент), статистичні (кількісний аналіз результатів тестування).

Матеріалом дослідження стали підручники корейської мови для початківців, автентичні тексти, а також результати навчальної діяльності учнів 6–8 класів (загальна кількість учасників експерименту – 48 осіб). Експеримент проводився протягом одного семестру в умовах загальноосвітньої школи з поглибленим вивченням східних мов.

Основний матеріал

Частка 에 виконує три основні функції: 1) місцезнаходження (з дієсловами стану 있다, 없다, 살다): 학교에 있어요 – Я в школі; 2) напрямок руху (з дієсловами 가다, 오다): 학교에 가요 – Я йду в школу; 3) час: 세 시에 만나요 – Зустрінемося о третій годині [1, 2].

Частка 에서 позначає: 1) місце здійснення дії (з активними дієсловами): 학교에서 공부해요 – Я навчаюся в школі; 2) вихідну точку: 부산에서 왔어요 – Я приїхав із Пусана [1, 4].

Основна трудність для учнів полягає в тому, що в українській мові обидві ситуації часто передаються одним прийменником «в/у». Тому ефективним є використання контрастивних вправ, рольових ігор та ситуативних діалогів. Наприклад, учні складають діалоги на тему «Мій день», де потрібно правильно обирати частку залежно від того, чи йдеться про місце перебування, чи про місце дії.

Запропонована система включає: мовні вправи (підстановка, трансформація), умовно-мовленнєві (відповіді на запитання за малюнками) та мовленнєві (рольові ігри «У кафе», «В школі», «Подорож»). Особлива увага приділяється візуальним опорам (таблиці порівняння, схеми) та ігровим елементам, що відповідає віковим особливостям учнів середніх класів [3, 5].

Результати дослідження

За результатами формувального експерименту в експериментальній групі (24 учні) рівень правильного вживання часток 에 та 에서 зріс з 42 % до 81 %, тоді як у контрольній групі – з 45 % до 58 %. Учні експериментальної групи продемонстрували значно вищу впевненість у побудові діалогів і меншу кількість інтерференційних помилок. Якісний аналіз показав, що найбільший прогрес спостерігався у ситуаціях, пов’язаних із щоденними комунікативними потребами (школа, дім, вільний час).

Таким чином, цілеспрямоване формування комунікативних навичок через систему вправ, орієнтованих на семантичні відмінності часток 에 та 에서, є ефективним засобом підвищення мовленнєвої компетентності учнів середніх класів.

Висновки

Дослідження підтвердило, що вивчення граматичних часток 에 та 에서 у комунікативному контексті сприяє формуванню стійких навичок правильного мовлення в учнів середніх класів. Розроблена система вправ може бути використана вчителями корейської мови. Перспективами подальших досліджень є розширення експерименту на інші граматичні явища корейської мови та розробка цифрових навчальних матеріалів.

Список використаних джерел

1. Пак А., Хон К. Ю. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Практична граматика корейської мови» (Рік навчання: перший). Одеса : Університет Ушинського, 2024. 78 с.

2. Пак А. Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика викладання корейської мови» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (корейська, англійська). Одеса : Університет Ушинського, 2026.
3. Пак А., Хон К. Ю. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Теоретичні засади корейськомовного спілкування». Одеса : Університет Ушинського, 2024. 27 с.
4. Пак А. Лексикологія та фразеологія корейської мови : навч. посібник. Одеса : Університет Ушинського, 2024.
5. Андріанов Д. Вступ до корейської філології : метод. рекомендації. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2025. 48 с.
6. Пак А. Навчальний посібник «Методика викладання іноземних мов (корейська мова)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня предметної спеціальності «014.029 Інші мови (корейська) та зарубіжна література». Одеса : Університет Ушинського, 2026.

Рекомендована література

7. Пак А. Навчальний посібник «Методика викладання іноземних мов (корейська мова)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня предметної спеціальності «014.029 Інші мови (корейська) та зарубіжна література». Одеса : Університет Ушинського, 2026.
8. Пак А. Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика викладання корейської мови». Одеса : Університет Ушинського, 2026.
9. Пак А. Лексикологія та фразеологія корейської мови : навч. посібник. Одеса : Університет Ушинського, 2024.
10. Пак А., Хон К. Ю. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Практична граматика корейської мови» (Рік навчання: другий). Одеса : Університет Ушинського, 2024.
11. Андріанов Д. Вступ до корейської філології : метод. рекомендації. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2025. 48 с.

Антонова Анастасія Юріївна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна,д філософії (PhD) in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ 5 КЛАСУ ЗАСОБАМИ АВТЕНТИЧНИХ АУДІОМАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Формування правильної вимови є важливою умовою успішного вивчення корейської мови. Особливі труднощі становлять розрізнення звичайних, напружених і придихових приголосних, вимова голосних, кінцевих приголосних (받침) та фонетичні зміни. У 5 класі закладається основа іншомовної комунікативної компетентності, тому важливо доповнювати підручникові вправи автентичними аудіоматеріалами, які знайомлять учнів із природною вимовою та інтонацією носіїв мови.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні використання автентичних аудіоматеріалів для формування фонетичних навичок учнів 5 класу, охарактеризувати відповідні фонетичні вправи та методичні прийоми.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами дослідження стали наукові праці українських учених, присвячені мультимодальному підходу до викладання іноземних мов та використанню різних навчальних ресурсів у процесі вивчення корейської мови. Зокрема, опрацьовано дослідження А. Пак, А. Юмрукуз та Б. Авраменко, а також праці, присвячені інтеграції аудіальних і візуальних засобів у навчальний процес.

У роботі застосовано методи аналізу й узагальнення наукової літератури, порівняння методичних підходів, систематизації навчальних прийомів і методичного моделювання вправ для учнів початкового етапу вивчення корейської мови.

Основний матеріал. Фонетичні навички є важливою складовою іншомовної комунікативної компетентності, оскільки забезпечують правильне сприйняття та відтворення звукової форми мовлення. Вони охоплюють здатність розпізнавати й вимовляти окремі звуки, поєднувати їх у склади та слова, дотримуватися інтонаційних моделей і відтворювати природний ритм мовлення. Однією з основних складностей для україномовних учнів є розрізнення трьох типів корейських проривних приголосних: звичайних (ㄱ, ㄷ, ㅂ, ㅈ), напружених (ㄲ, ㄸ, ㅃ, ㅉ) та придихових (ㅋ, ㅌ, ㅍ, ㅊ). На початковому етапі школярам буває складно почути відмінності між ними, оскільки в українській мові немає аналогічної системи протиставлення. Також потребують уваги вимова кінцевих приголосних 받침, розрізнення окремих голосних і фонетичні процеси, що відбуваються під час поєднання звуків у мовленнєвому потоці.

Одним із перспективних засобів подолання зазначених труднощів є використання автентичних аудіоматеріалів – записів природного мовлення носіїв корейської мови, створених для реального спілкування. До них належать побутові діалоги, дитячі пісні, аудіоказки, фрагменти мультфільмів, привітання та оголошення.

Такі матеріали дають змогу почути звуки в реальному мовленнєвому контексті, ознайомитися з особливостями інтонації, темпу, паузування та ритму корейського мовлення. Дослідження А. Пак, А. Юмрукуз та Б. Авраменко підкреслюють важливість мультимодального підходу, що передбачає поєднання аудіо- та візуальної інформації [1; 2].

Для учнів 5 класу слід добирати короткі записи тривалістю 20–60 секунд, враховуючи їхній вік, мовний рівень та інтереси. Матеріали мають містити знайому лексику, чітке мовлення та зрозумілі ситуації. За потреби вчитель може повторювати окремі фрагменти, пояснювати незнайомі слова та використовувати наочність. Методично доцільно організовувати роботу з аудіоматеріалами у три етапи:

Роботу з автентичними аудіоматеріалами доцільно організовувати у три етапи: передпрослуховування (ознайомлення з темою, лексикою та звуками), прослуховування (сприйняття змісту й розпізнавання фонетичних особливостей) та післяпрослуховування (повторення почутого, відтворення інтонації та розігрування діалогів).

Серед ефективних вправ можна виокремити повторення фраз за диктором (shadowing), пошук слів із певними звуками та відтворення реплік персонажів. Вони сприяють розвитку фонематичного слуху й удосконаленню вимови.

Автентичні аудіоматеріали не повинні повністю замінювати традиційні фонетичні вправи. Найкращого результату можна досягти завдяки їх поєднанню: спочатку учні опановують артикуляцію звуків, потім розпізнають їх у природному мовленні та використовують у власних висловлюваннях [3; 4].

Результати дослідження. У результаті опрацювання науково-методичної літератури визначено, що систематичне використання автентичних аудіоматеріалів сприяє розвитку фонематичного слуху, удосконаленню вимови та засвоєнню інтонаційних моделей корейського мовлення. Запропоновано триетапну модель роботи з аудіоматеріалами та приклади вправ для розрізнення звуків, опрацювання кінцевих приголосних і відтворення інтонації.

Висновки. Отже, використання автентичних аудіоматеріалів є перспективним засобом формування фонетичних навичок учнів 5 класу під час навчання корейської мови. Вони забезпечують контакт школярів із природним мовленням носіїв, сприяють розвитку фонематичного слуху, допомагають засвоювати особливості корейської звукової системи та формують уміння правильно відтворювати почуті мовленнєві зразки.

Список використаних джерел

1. Пак А., Юмрукуз А. А., Авраменко Б. Мультимодальність як інноваційний підхід у викладанні корейської мови: теоретичні засади та практичні орієнтири. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 87, т. 2. С. 341–347. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-2-48.
2. Пак А., Юмрукуз А. А., Оськіна Н. О. Мультимодальність у функціонуванні та викладанні іноземних мов (на прикладі корейської мови). Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 1(31). С. 941–951. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-941-951.
3. Lu A.-L., Su D. Shadowing textbook and authentic materials in beginning L2 learners' acquisition of Mandarin Chinese tones in spontaneous speech. Journal of Second Language Pronunciation. 2024. Vol. 10, № 1. P. 59–84. DOI: https://doi.org/10.1075/jslp.22033.lu.

4. Tyshchenko M. Innovative approaches to teaching foreign language phonetics: integrating technology and authentic materials. Сучасні тенденції фонетичних досліджень: зб. Матеріалів VIII Круглого столу з міжнародною участю (Київ, 24 квітня 2025 р.). Київ, 2025. С. 126–128.

Відомості про використання інструментів штучного інтелекту

Під час підготовки тез автор використовував ChatGPT (OpenAl) як допоміжний інструмент для пошуку та попереднього добору наукових навчально-методичних джерел систематизації бібліографічної інформації, упорядкування списків використаної літератури та мовно-стилістичного опрацювання окремих фрагментів навчального матеріалу

СЕКЦІЯ 21.
СПЕЦІАЛЬНА, ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ЛОГОПЕДІЯ

Ващенко Ганна Сергіївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А6 «Спеціальна освіта»
Криворізький державний педагогічний університет; Україна

Науковий керівник: Курєнкова Анна Володимирівна, доктор філософії зі спеціальної освіти, доцент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізький державний педагогічний університет; Україна

ДІАГНОСТИКА ТА ДИНАМІКА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПОСІБНИКІВ

Постановка проблеми. Загальне недорозвинення мовлення II рівня – це системне порушення, за якого в дитини зі збереженим слухом і первинно збереженим інтелектом недостатньо сформовані всі компоненти мовленнєвої системи. Діти цієї категорії користуються обмеженим побутовим словником, допускають грубі аграматизми, спотворюють звукоскладову структуру слів і погано розрізняють звуки на слух [3]. Без цілеспрямованої корекції ці труднощі закріплюються й ускладнюють опанування грамоти в школі.

Ефективність корекційної роботи залежить від того, наскільки точно визначено сильні та слабкі ланки мовлення кожної дитини та наскільки засоби навчання відповідають її можливостям. Діти із ЗНМ II рівня швидко втомлюються, мають нестійку увагу та легше засвоюють матеріал у практичних діях з предметами. Тому зростає інтерес до інтерактивних посібників, зокрема лепбуків. Проте емпіричних даних про зміни мовлення дітей із ЗНМ II рівня під час систематичної роботи з лепбуками поки що небагато.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структуру дефекту при ЗНМ та характеристику його рівнів подано в підручнику «Логопедія» за редакцією М. Шеремет [3]. Л. Трофименко дослідила специфіку формування граматичної компетенції в дітей із тяжкими порушеннями мовлення [5], а О. Потамошнєва – формування словникового запасу в дошкільників із ЗНМ II рівня в умовах дослідницької діяльності [4]. Зв’язок мовленнєвого розвитку зі становленням соціально-комунікативної компетентності дошкільників із ЗНМ розглянуто в праці А. Курєнкової [2].

Для оцінювання мовлення дітей 5–6 років в українській практиці поширений діагностичний комплекс І. Брушневської та Ю. Рібцун, що містить ілюстративний матеріал, схеми обстеження та протоколи з бальною оцінкою [1]. Він дозволяє

порівнювати результати дитини до й після корекційної роботи за однаковими критеріями. Водночас динаміку показників цієї методики в дітей із ЗНМ ІІ рівня в умовах роботи з лепбуками в науковій літературі не висвітлено.

Мета статті – визначити особливості мовленнєвого розвитку старших дошкільників із ЗНМ ІІ рівня та проаналізувати динаміку його показників після корекційно-розвивальної роботи з використанням інтерактивних посібників.

Виклад основного матеріалу. *Організація дослідження.* Дослідження проведено на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу Криворізької міської ради. Учасники – 7 дітей віком 5–6 років із висновком інклюзивно-ресурсного центру «загальне недорозвинення мовлення ІІ рівня»; далі їх позначено Д1–Д7. Експеримент охоплював три етапи: констатувальний, формувальний (6 місяців) та контрольний.

Для діагностики застосовано експрес-методику І. Брушневської та Ю. Рібцун [1]. З шести її блоків використано чотири: І – активний словник; ІІ – граматична будова мовлення (словозміна та словотворення); ІІІ – складова структура слова; ІV – фонематичний слух і фонематичне сприймання. Кожне завдання оцінювалося за п'ятибальною шкалою: 5 – високий рівень, 4 – достатній, 3 – середній, 2 – низький, 1 – початковий (дитина не приймає інструкції). Обстеження проводилося індивідуально; результати фіксувалися в протоколах.

Результати констатувального етапу. У блоці «Активний словник» діти виконували завдання лише з активною допомогою дорослого. Жодна дитина самостійно не описала предмет, відповіді були неповними й хаотичними. Типові труднощі – плутання назв кольорів (Д1), незнання узагальнювальних слів і назв частин тіла (Д2), труднощі в називанні тварин, птахів, овочів і фруктів (Д3–Д5), нерозуміння значення багатьох слів (Д7).

У блоці «Граматична будова мовлення» жодна дитина не показала високого рівня. Діти помилялися в утворенні форм множини та родового відмінка іменників, в узгодженні іменників із числівниками та прикметниками, у словотворенні за допомогою суфіксів.

У блоці «Складова структура слова» помилки допускали всі діти. Зафіксовано пропуски складів («моток» – молоток), скорочення збігу приголосних («тул» – стілець), вставки приголосних («лимонт» – лимон) та голосних («команата» – кімната), уподібнення складів («кококоси» – абрикоси), перестановки («деворе» – дерево) та укорочення багатоскладових слів («поліцер» – поліцейський). Малознайомі слова спотворювалися частіше, ніж добре відомі.

Найнижчі показники діти мали в блоці «Фонематичні процеси». Недостатньо сформованим було розрізнення твердих і м'яких, дзвінких і глухих, свистячих і шиплячих приголосних. У відповідях траплялися заміни та змішування звуків: «дюка» – рука, «коска» – кішка, «тотна» – сосна, «дук» – жук. Це узгоджується з описом ЗНМ ІІ рівня, за яким недорозвинення фонематичного слуху є однією з причин порушень звуковимови та складової структури слова [3].

За сумою балів 4 дитини (57,1 %) мали низький рівень мовленнєвого розвитку, 2 (28,6 %) – середній, 1 (14,3 %) – початковий. Достатнього та високого рівнів не досягла жодна дитина.

Формувальний етап. На основі діагностики протягом 6 місяців проведено корекційно-розвивальну роботу з тематичними лепбуками. Робота будувалася на принципах системності, єдності діагностики та корекції, діяльнісного підходу,

урахування індивідуальних особливостей і комплексності методів. Зміст лепбуків узгоджувався з лексичною темою тижня за календарно-тематичним планом закладу: наприклад, гра «Йдемо по гриби» (однина й множина іменників) у темі «Урожай», «Прикрась ялинку» (добір слів із заданим звуком) у темі «Новорічне свято», «Скажи ніжно» (зменшувально-пестливі суфікси) у темі «Взуття».

Заняття проводив вихователь у другій половині дня за рекомендаціями логопеда: індивідуальна робота з лепбуком тривала 10–15 хвилин, потім підгрупи мінялися. Кожне заняття охоплювало вправи на розвиток моторики, закріплення словника за темою, граматичні та фонематичні ігри, складання речень за мнемотаблицею. Для дітей з найнижчими показниками завдання спрощувалися, а новий матеріал попередньо відпрацьовувався індивідуально.

Результати контрольного етапу. Контрольне обстеження проведено за тією ж методикою. Сумарний бал зріс у всіх семи дітей – від 11 до 17 балів, у середньому на 13,7 бала (таблиця 1).

Таблиця 1

Сумарні бали та рівні мовленнєвого розвитку дітей на констатувальному та контрольному етапах

Дитина	Констатувальний етап, бали	Рівень	Контрольний етап, бали	Рівень	Приріст, бали
Д1	33	Низький	47	Середній	+14
Д2	21	Початковий	38	Низький	+17
Д3	27	Низький	41	Середній	+14
Д4	38	Низький	52	Достатній	+14
Д5	43	Середній	56	Достатній	+13
Д6	43	Середній	54	Достатній	+11
Д7	32	Низький	45	Середній	+13

Найбільший приріст (+17 балів) мала дитина з найнижчим початковим результатом (Д2), що свідчить про доступність лепбука для дітей із найскладнішими порушеннями. Різниця між етапами за критерієм знакових рангів Вілкоксона є статистично значущою ($n = 7$, $T = 0$, $p \approx 0{,}016$).

Зміни в розподілі дітей за рівнями наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл дітей за рівнями мовленнєвого розвитку (n = 7)

Рівень	Констатувальний етап, дітей (%)	Контрольний етап, дітей (%)
Високий	0 (0 %)	0 (0 %)
Достатній	0 (0 %)	3 (42,9 %)
Середній	2 (28,6 %)	3 (42,9 %)
Низький	4 (57,1 %)	1 (14,3 %)
Початковий	1 (14,3 %)	0 (0 %)

Якісний аналіз показав поліпшення в усіх чотирьох блоках. У словнику діти впевненіше називали кольори, тварин, птахів, овочі, частини тіла й професії, частіше вживали узагальнювальні слова – тобто ті групи лексики, що відпрацьовувалися в тематичних лепбуках. У граматиці зменшилася кількість помилок у формах множини та родового відмінка, в узгодженні прикметників з іменниками в роді та числі; високого рівня в цьому блоці не досягла жодна дитина. Діти правильніше відтворювали одно- та двоскладові слова зі збігом приголосних. Найпомітніших змін зазнали фонематичні процеси: діти краще розрізняли тверді й м'які, дзвінкі й глухі, свистячі й шиплячі звуки, рідше замінювали та змішували їх.

Результати слід тлумачити з урахуванням обмежень: невелика вибірка, відсутність контрольної групи та паралельна логопедична робота з дітьми. Тому приріст показників не можна повністю пов'язати лише з використанням лепбуків; він відображає динаміку мовлення дітей в умовах комплексної корекційної роботи, де лепбук був основним засобом занять вихователя.

Висновки. Діагностика старших дошкільників із ЗНМ II рівня підтвердила системний характер їхніх мовленнєвих труднощів: до початку корекційної роботи 6 із 7 дітей мали низький або середній рівень, а одна – початковий. Найслабшою ланкою виявилися фонематичні процеси, також вираженими були бідність словника, аграматизми та порушення складової структури слова.

Після 6 місяців роботи з тематичними лепбуками сумарний бал зріс у всіх дітей (в середньому на 13,7 бала), початковий рівень зник, а троє дітей досягли достатнього рівня. Найбільше зросли показники активного словника та фонематичного сприймання. Це свідчить про доцільність включення лепбуків у корекційно-розвивальну роботу з дітьми цієї категорії.

Перспективи подальших досліджень – перевірка отриманих результатів на більшій вибірці з контрольною групою та вивчення впливу лепбуків на зв'язне мовлення та звуковимову дітей із ЗНМ II рівня.

Список використаних джерел

1. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс : навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Запоріжжя : ЛІПС, 2020. 124 с.
2. Курєнкова А. В. Формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Інноваційна педагогіка.* 2022. Вип. 50, т. 1. С. 114–118.
3. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Слово, 2015. 664 с.
4. Потамошнєва О. М. Робота з формування словникового запасу у дітей дошкільного віку із ЗНМ II рівня в умовах дослідницької діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2022. № 1 (349), ч. II. С. 214–220.
5. Трофименко Л. І. Специфіка формування граматичної компетенції у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання.* 2020. № 2 (98). С. 64–73.

СЕКЦІЯ 22.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Кришевич Анастасія, здобувачка освіти відділення «Технологічна освіта і фізична культура»
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка Житомирської обласної ради; Україна

Науковий керівник: Абрагам Валентина, керівник Наукового товариства студентів
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка Житомирської обласної ради; Україна

ВИМОГИ РОБОТОДАВЦІВ ДО ВИПУСКНИКА КОЛЕДЖУ У СФЕРІ ФІТНЕСУ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИВЧЕННЯ

Фітнес-індустрія є одним із сегментів спортивної галузі, де випускник закладу фахової передвищої освіти може отримати перше робоче місце: інструктор тренажерної зали, тренер групових програм, інструктор дитячого фітнесу, адміністратор клубу. О. Гонтарук зазначає, що війна суттєво послабила сферу фізичної культури і спорту та зменшила кількість кваліфікованих фахівців, які приходять у галузь [3]. Водночас О. О. Дембіцька зі співавторами відзначають, що фітнес залишається перспективним бізнесом, а ринок відчуває стійкий дефіцит кваліфікованих тренерів, пов'язаний із недостатньою системою їхньої професійної підготовки [4]. Систематичний аналіз вакансій дозволяє з'ясувати реальні вимоги роботодавців і вчасно скоригувати індивідуальну траєкторію розвитку здобувача освіти, що й зумовлює актуальність теми.

Мета роботи – на основі аналізу наукових джерел визначити групи компетентностей, яких роботодавці очікують від молодого фахівця фітнес-індустрії, та обґрунтувати методику контент-аналізу вакансій для їх подальшого вивчення.

Випускник має два базові кар'єрні вектори. Державний сектор (заклади загальної середньої освіти, ДЮСШ) забезпечує стабільність, офіційний педагогічний стаж і нормований графік, однак пов'язаний зі значною звітністю та фіксованою оплатою. Приватний сектор (фітнес-клуби, приватні секції, персональний тренінг) дає можливість вищого доходу та гнучкого графіка, але супроводжується фінансовою нестабільністю на старті, роботою у вечірні години й вихідні та високою конкуренцією. Саме приватний сектор найбільш динамічно змінює вимоги до кадрів, тому потребує постійного моніторингу.

Вимоги до фахівців фітнесу останніми роками дістають нормативне підґрунтя. Л. Чеховська, М. Дутчак, О. Жданова та М. Лужна обґрунтували професійний стандарт «Персональний фітнес-тренер», визначивши 9 трудових функцій, 60 трудових дій та вимоги до кваліфікації, освіти, досвіду, медичних протипоказань і компетентностей [5]. С. П. Бєлий, аналізуючи професійний стандарт тренера з виду спорту, підкреслює значення комунікативної компетентності, емоційного інтелекту та творчої ініціативи [2]. О. Б. Андреєва та П. С. Подоляка встановили, що роботодавці від майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту очікують передусім емоційного інтелекту, стресостійкості, емпатії та пунктуальності [1].

Одним із доступних інструментів вивчення вимог ринку є контент-аналіз оголошень про вакансії – метод кількісно-якісної обробки текстів, що передбачає виділення смислових одиниць (категорій) і підрахунок частоти їх появи. Пропонована методика включає такі етапи: 1) вибір джерел – провідні українські сайти пошуку роботи Work.ua та Robota.ua, а також сторінки вакансій фітнес-мереж; 2) формування вибірки – 30–50 актуальних оголошень за ключовими словами «фітнес-тренер», «інструктор тренажерної зали», «тренер групових програм», «дитячий тренер» за визначений період; 3) розроблення категорій аналізу (табл. 1); 4) кодування текстів і підрахунок частоти згадувань кожної категорії; 5) інтерпретація результатів і порівняння зі змістом освітньої програми.

Таблиця 1

Категорії контент-аналізу вакансій у сфері фітнесу

Категорія	Індикатори в тексті вакансії
Освіта.	Профільна освіта, диплом коледжу чи університету.
Досвід.	Без досвіду / від 6 місяців / від 1 року.
Сертифікати.	Сертифікат фітнес-тренера, групові програми, перша допомога, масаж.
Hard skills.	Знання анатомії, біомеханіки, складання тренувальних програм, техніка безпеки.
Soft skills.	Комунікабельність, клієнтоорієнтованість, стресостійкість, пунктуальність, навички продажу.
Digital skills.	CRM-системи, фітнес-застосунки, ведення соціальних мереж.
Умови праці.	Графік, форма оплати (ставка, відсоток від продажу), навчання від клубу.

Щоб підвищити надійність результатів, кодування доцільно виконувати двома здобувачами освіти незалежно, а розбіжності обговорювати з науковим керівником. Результати фіксуються у протоколі, зразок якого наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Протокол кодування вакансій (фрагмент)

№	Посада, місто	Вимоги (коди категорій)	Умови праці
1	[посада, місто]	[освіта; досвід; сертифікати; навички]	[графік; оплата]
2	…	…	…

Аналіз наукових джерел дозволяє згрупувати вимоги роботодавців до фахівців фітнесу за трьома напрямами. Hard skills охоплюють знання анатомії, фізіології та біомеханіки, методик силового й функціонального тренінгу, уміння складати індивідуальні програми та забезпечувати безпеку занять [5]. Soft skills – комунікабельність, клієнтоорієнтованість, уміння мотивувати, стресостійкість і пунктуальність [1; 2]. Digital skills – робота з CRM-системами клубу, фітнес-застосунками, ведення соціальних мереж.

Результати такого аналізу можуть мати значення і для підвищення якості підготовки фахівців. О. Гонтарук серед пріоритетних заходів відновлення галузі в умовах війни називає вдосконалення кадрового забезпечення та розвиток державно-приватного партнерства [3]. Для закладу фахової передвищої освіти одним із практичних кроків у цьому напрямі є співпраця з фітнес-клубами та спортивними школами міста: організація практик, залучення роботодавців до обговорення освітніх програм, проведення спільних майстер-класів. Дані контент-аналізу вакансій дають об'єктивну основу для такого діалогу.

Результати контент-аналізу, проведеного за запропонованою методикою, доцільно використовувати так: 1) здобувач освіти зіставляє частоту вимог із власним SWOT-профілем і визначає «дефіцитні» компетентності; 2) складає індивідуальний план розвитку до завершення навчання (курси, сертифікати, волонтерство на змаганнях, стажування у фітнес-клубі); 3) формує портфоліо – резюме, сертифікати, відео проведення занять. Для закладу освіти узагальнені результати можуть стати підґрунтям для корегування змісту факультативних курсів і тематики практик, що відповідає вимогам до забезпечення якості освітніх програм.

Методику контент-аналізу вакансій доцільно інтегрувати в зміст факультативних курсів кар'єрного спрямування. Наприклад, після заняття з персонального SWOT-аналізу здобувачі освіти можуть отримати завдання проаналізувати 10–15 актуальних вакансій за обраним напрямом і порівняти вимоги роботодавців зі своїми сильними та слабкими сторонами. Такий формат поєднує навчальну, наукову та профорієнтаційну складові і допомагає здобувачам освіти побачити безпосередній зв'язок між змістом навчання та майбутнім працевлаштуванням.

Отже, аналіз наукових джерел засвідчив, що вимоги роботодавців до молодого фахівця фітнес-індустрії охоплюють не лише професійні знання, а й комунікативні та цифрові компетентності, які потребують цілеспрямованого розвитку під час навчання. Для їх систематичного вивчення доцільно використовувати контент-аналіз вакансій – доступний метод, який здобувач освіти може самостійно застосувати на основі відкритих джерел. Розроблені категорії аналізу та протокол кодування можуть використовуватися в роботі наукового товариства здобувачів освіти. Перспективою дослідження є проведення контент-аналізу вибірки актуальних вакансій регіону за запропонованою методикою та порівняння отриманих вимог зі змістом освітньої програми коледжу.

Список використаних джерел

1. Андреєва О. Б., Подоляка П. С. Формування соціальних навичок майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту, фізичної терапії та ерготерапії. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2022. № 10. С. 10–16.
2. Бєлий С. П. Професійно-педагогічна комунікація майбутнього тренера з виду спорту з огляду на професійний стандарт. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2025. Вип. 108. С. 28–33.
3. Гонтарук О. Стан та підготовка фахівців з фізичної культури і спорту в умовах війни. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2024. № 18 (37). С. 266–278.
4. Дембіцька О. О., Гайдай С. І., Чайченко Н. Л., Хапсаліс Г. Л. Перспективи розвитку фітнес-індустрії в Україні. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2023. № 15. С. 160–166.
5. Чеховська Л., Дутчак М., Жданова О., Лужна М. Обґрунтування професійного стандарту «Персональний фітнес-тренер» в Україні. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 10 (183). С. 259–263.

Писаренко Анастасія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Гоголєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ФІЗИЧНИЙ СТАН І СПОРТИВНІ ДОСЯГНЕННЯ СТУДЕНТІВ

Збереження здоров'я студентської молоді є одним із важливих завдань сучасної освіти. У студентські роки формуються звички, які можуть впливати на фізичний розвиток, працездатність і якість життя людини в майбутньому. Водночас куріння, використання електронних сигарет, вживання алкоголю та наркотичних речовин, недостатня фізична активність і порушення режиму сну можуть негативно позначатися на здоров'ї молоді. Особливо важливою ця проблема є для студентів, які займаються спортом, оскільки спортивні досягнення залежать від загального стану організму, регулярності тренувань і повноцінного відновлення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, вживання тютюну негативно впливає на роботу багатьох органів і систем організму, а алкоголь пов'язаний із ризиком розвитку численних захворювань і травм [1; 4]. Отже, вивчення впливу шкідливих звичок на фізичний стан студентів є актуальним напрямом профілактичної роботи в закладах освіти.

Мета дослідження: Проаналізувати вплив шкідливих звичок на фізичний стан студентів і їхні спортивні досягнення, а також визначити основні напрями профілактики негативних наслідків для здоров'я.

Об'єкт дослідження: Фізичний стан і здоров'я студентської молоді.

Предмет дослідження: Вплив шкідливих звичок на фізичну працездатність, витривалість, відновлення організму та спортивні результати студентів.

Методи дослідження: Аналіз і узагальнення наукової та інформаційно-аналітичної літератури, порівняння відомостей із питань здорового способу життя, фізичної активності та профілактики шкідливих звичок.

Шкідливі звички можуть негативно впливати на фізичний стан людини, оскільки порушують нормальне функціонування організму та знижують його здатність пристосовуватися до фізичних навантажень. Їхні наслідки залежать від виду звички, частоти її повторення, тривалості та індивідуальних особливостей людини.

Вплив куріння. Однією з найбільш поширених шкідливих звичок є куріння. Тютюновий дим містить речовини, які негативно впливають на дихальну та серцево-судинну системи. У людей, які курять, можуть спостерігатися погіршення функції легень, зниження толерантності до фізичних навантажень та підвищення ризику розвитку серцево-судинних захворювань. Нікотин також викликає залежність і впливає на роботу організму. Електронні сигарети не є безпечною альтернативою, оскільки їх використання може супроводжуватися впливом нікотину та інших потенційно шкідливих речовин [4].

Вплив алкоголю та наркотичних речовин. Алкоголь може погіршувати координацію рухів, швидкість реакції, увагу та здатність оцінювати ситуацію. Це

особливо небезпечно під час спортивних занять, коли необхідні точність рухів і швидке реагування. Крім того, вживання алкоголю може порушувати якість сну та процеси відновлення після фізичних навантажень. Надмірне й регулярне вживання алкоголю підвищує ризик виникнення захворювань печінки, серця та інших органів [1]. Наркотичні речовини можуть негативно впливати на нервову систему, психічний стан, серцево-судинну систему та загальну працездатність. Їх використання створює ризики для здоров'я і може перешкоджати регулярним тренуванням та досягненню спортивних цілей.

Режим дня та відновлення. Недостатній сон, нерегулярне харчування та малорухливий спосіб життя не завжди є шкідливими звичками в прямому значенні, проте належать до чинників, які можуть погіршувати здоров'я та фізичну підготовленість. Дорослим віком 18–60 років рекомендовано спати щонайменше сім годин на добу. Достатній сон сприяє нормальному функціонуванню організму, підтриманню уваги та пам'яті [3]. Для студентів, які займаються спортом, повноцінний відпочинок має особливе значення, оскільки допомагає підтримувати працездатність і відновлюватися після навантажень.

Вплив на спортивні досягнення. Успіх у спорті залежить від сили, швидкості, витривалості, гнучкості, координації рухів і психологічної стійкості. Негативний вплив шкідливих звичок на здоров'я може ускладнювати розвиток цих якостей, знижувати ефективність тренувального процесу та порушувати відновлення організму. Крім того, шкідливі звички можуть знижувати мотивацію до занять фізичною культурою, порушувати спортивну дисципліну та сприяти пропуску тренувань. Регулярна фізична активність сприяє покращенню фізичної підготовленості, підтриманню нормальної роботи серцево-судинної системи та якості сну [2]. Проте фізичні вправи не можуть повністю компенсувати шкоду, завдану організму тютюном, алкоголем або наркотичними речовинами.

Профілактика шкідливих звичок. Важливим напрямом розв'язання проблеми є профілактика шкідливих звичок серед студентів. Вона передбачає проведення інформаційних бесід і лекцій, поширення достовірної інформації про наслідки вживання психоактивних речовин, залучення молоді до спортивних секцій та організацію активного дозвілля. Доцільно також створювати в закладах освіти сприятливе середовище, яке підтримує здорові звички, заохочує фізичну активність і допомагає студентам звертатися по професійну допомогу за потреби.

Шкідливі звички є одним із чинників, що можуть негативно впливати на здоров'я, фізичну працездатність і спортивні досягнення студентів. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин створюють ризики для нормального функціонування організму, а недостатній сон і низька фізична активність можуть перешкоджати належному відновленню та підтриманню фізичної форми.

Для збереження здоров'я студентської молоді необхідно формувати відповідальне ставлення до власного способу життя, популяризувати регулярні заняття фізичною культурою, забезпечувати достатній сон і раціональне харчування. Важливу роль у цьому процесі відіграють заклади освіти, викладачі фізичної культури, медичні працівники та сім'я.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на проведення опитувань серед студентів для визначення поширеності шкідливих звичок, вивчення взаємозв'язку між способом життя та показниками фізичної підготовленості, а також оцінювання

ефективності профілактичних заходів у студентському середовищі. Практичне дослідження може включати порівняння показників витривалості, сили та загальної фізичної працездатності з урахуванням способу життя учасників за умови дотримання етичних вимог і захисту персональних даних.

Список використаних джерел

1. Алкоголь / Всесвітня організація охорони здоров'я. 2026. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol (дата звернення: 25.10.2026).
2. Користь фізичної активності для здоров'я дорослих / Центри з контролю та профілактики захворювань США (CDC). 2026. URL: https://www.cdc.gov/physical-activity-basics/health-benefits/adults.html (дата звернення: 25.10.2026).
3. Про сон / Центри з контролю та профілактики захворювань США (CDC). 2026. URL: https://www.cdc.gov/sleep/about/ (дата звернення: 25.10.2026).
4. Тютюн та нікотин / Всесвітня організація охорони здоров'я. 2026. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco (дата звернення: 25.10.2026).

Ненахова Анастасія Володимирівна, здобувачка вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Антіпова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри фізичного виховання
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ

Навчання у закладі вищої освіти пов'язане з тривалим сидінням за комп'ютером, значним інформаційним навантаженням і нестачею руху. В умовах війни до цього додаються постійний стрес, порушення сну та часті перерви в очному навчанні, що ще більше знижує рухову активність молоді. Водночас фізичні здібності – сила, швидкість, витривалість, гнучкість і координація – визначають не лише стан здоров'я людини, а й її працездатність, стійкість до стресу та готовність до захисту держави. Не випадково Кабінет Міністрів України запровадив щорічне оцінювання фізичної підготовленості населення, яке охоплює і студентську молодь [1]. Мета тез – обґрунтувати доцільні засоби та методи застосування фізичних вправ для розвитку основних фізичних здібностей здобувачів вищої освіти.

Проблеми фізичної підготовленості студентів досліджували Л. Луценко, В. Шутєєв, Г. Грибан, М. Гресь, А. Вольчинський, О. Касарда та інші науковці. Л. Луценко та її співавтори встановили належні статистичні норми фізичної підготовленості студентів на основі результатів тестування. Г. Грибан, М. Гресь та їхні колеги дослідили можливості вдосконалення фізичних якостей здобувачів засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності, а А. Вольчинський, О. Касарда та співавтори – особливості розвитку силових якостей, які вони розглядають як біологічну основу інших фізичних якостей людини. Водночас питання цілісного підбору вправ для розвитку всіх фізичних здібностей з урахуванням умов воєнного часу потребує подальшого узагальнення.

Значення фізичних вправ для студентів важко переоцінити. Як зазначають Л. Луценко та співавтори, рівень фізичного здоров'я студентської молоді «суттєво залежить від обсягу їх рухової активності, яка визначається в основному ефективністю проведення занять з фізичного виховання» [2, с. 52]. Відповідно до чинних тестів і нормативів щорічне оцінювання фізичної підготовленості здійснюється за показниками витривалості, сили, швидкості, спритності та гнучкості, а результат визначається за чотирма рівнями – високим, достатнім, середнім і низьким [3]. Отже, розвиток саме цих здібностей має бути основним орієнтиром під час планування занять. Проте, як свідчать дослідження, сучасні засоби і методи організації фізичного виховання «не забезпечують в період навчання у закладах вищої освіти підвищення фізичної підготовленості значної частини студентської молоді» [4, с. 344].

Для розвитку сили доцільно використовувати вправи з обтяженням власною вагою (підтягування, згинання і розгинання рук в упорі лежачи, присідання, вправи для м'язів преса), а також вправи з гантелями, гирями та на тренажерах. Найбільш

поширеним є метод повторних зусиль, за якого вправу виконують до помірної втоми у кілька підходів. Ефективною формою є колове тренування, що дає змогу за обмежений час навантажити всі основні групи м'язів. Швидкість розвивають за допомогою коротких пробіжок на 30–60 м, естафет, стартів з різних положень і рухливих ігор, причому вправи виконують з максимальною інтенсивністю та повним відпочинком між повтореннями.

Витривалість є, мабуть, найважливішою здібністю для здоров'я, оскільки безпосередньо пов'язана з роботою серцево-судинної та дихальної систем. Для її розвитку застосовують рівномірний біг, швидку ходьбу, плавання, їзду на велосипеді, а також інтервальний метод, за якого періоди інтенсивної роботи чергуються з відпочинком. Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує дорослим щонайменше 150–300 хвилин аеробної активності помірної інтенсивності на тиждень і не менше двох днів на тиждень вправ для зміцнення м'язів [5]. Гнучкість розвивають за допомогою динамічних і статичних вправ на розтягування, які доцільно включати в кожне заняття, а координацію та спритність – через спортивні ігри, човниковий біг, вправи з м'ячем і на рівновагу.

Успіх розвитку фізичних здібностей залежить від дотримання основних методичних принципів. По-перше, заняття мають бути систематичними: двох академічних занять на тиждень недостатньо, тому їх слід доповнювати самостійними тренуваннями. По-друге, навантаження потрібно підвищувати поступово та з урахуванням стану здоров'я і рівня підготовленості кожного здобувача. По-третє, доцільно поєднувати вправи на розвиток різних здібностей в одному занятті, а результати регулярно контролювати за допомогою тестування. В умовах воєнного стану особливої ваги набувають комплекси вправ, які можна виконувати вдома без спеціального обладнання, а також дихальні та розслаблювальні вправи, що допомагають подолати наслідки стресу.

Важливо, щоб фізичні вправи стали не обов'язком, а звичкою здобувача. Як наголошують Г. Грибан та співавтори, цілеспрямована й систематична робота із залучення здобувачів до фізкультурно-оздоровчої діяльності «має стати основою високого рівня розвитку фізичних якостей» [4, с. 346]. Для цього заклади вищої освіти мають розширювати мережу спортивних секцій, використовувати мобільні застосунки для самоконтролю, проводити змагання між факультетами та враховувати інтереси студентів під час вибору видів рухової активності. Що стосується нормативів, то їх, як вважають Л. Луценко та співавтори, «можна використовувати як орієнтири, для планування фізичних навантажень» [2, с. 55].

Отже, фізичні вправи є основним засобом розвитку сили, швидкості, витривалості, гнучкості та координації здобувачів вищої освіти. Для кожної фізичної здібності існують найбільш ефективні вправи та методи: повторних зусиль і колового тренування для сили, повторний метод для швидкості, рівномірний та інтервальний методи для витривалості, вправи на розтягування для гнучкості, ігрові вправи для координації. Результат залежить від систематичності, поступовості та індивідуалізації навантажень, а також від поєднання обов'язкових занять із самостійними тренуваннями. В умовах війни розвиток фізичних здібностей набуває додаткового значення як чинник збереження здоров'я, стресостійкості та готовності молоді до захисту держави.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України : постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 № 1045. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2015-п#Text (дата звернення: 02.11.2026).
2. Луценко Л., Шутєєв В., Сутула А., Сутула О., Дейнеко А. Належні норми фізичної підготовленості студентів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2016. № 6 (56). С. 52–57. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33cc02d2-00be-44be-8b87-22657e4078d6/content (дата звернення: 02.11.2026).
3. Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України : наказ Міністерства молоді та спорту України від 15.12.2016 № 4665. URL: https://osvita.ua/legislation/other/55099/ (дата звернення: 02.11.2026).
4. Грибан Г., Гресь М., Пантус О., Цуд І., Косенко Н. Вдосконалення фізичних якостей здобувачів засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2025. № 31 (187). С. 343–348. URL: https://doi.org/10.58407/visnik.253156 (дата звернення: 02.11.2026).
5. WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva : World Health Organization, 2020. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128 (дата звернення: 02.11.2026).

Царук'янова Софія Дмитрівна, здобувач вищої освіти факультету прокуратури та правоохоронної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Антіпова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ: МОТИВАЦІЯ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Сьогодні навчання в закладах вищої освіти відрізняється високою напруженістю, великим розумовим навантаженням та активним використанням цифрових технологій. Через поєднання цих факторів із тривалим навчанням у режимі онлайн та постійним стресом сучасні студенти стали значно менше рухатися. Нестача фізичної активності погано впливає як на загальне здоров'я молоді, так і на їхній психологічний стан та працездатність. У таких умовах звичні заняття з фізкультури, спрямовані лише на складання нормативів, більше не дають потрібних результатів. Тому виникає потреба у створенні нових підходів, які допоможуть зацікавити студентів та заохотити їх до регулярних занять спортом [1].

Під час навчання в університеті рівень фізичної активності студентів зазвичай суттєво знижується. Більшу частину дня займають лекції, підготовка до занять та робота за комп'ютером, а відпочинок часто має пасивний характер. Компенсувати такий спосіб життя лише двома уроками фізкультури на тиждень практично неможливо.

Створення постійного інтересу до фізичних вправ у студентів є головною умовою для збереження їхнього здоров'я, підвищення продуктивності та боротьби з малорухливим способом життя.

Виділяють такі основні види мотивації:

- Внутрішня мотивація: базується на особистому прагненні бути здоровим, отриманні задоволення від руху, потребі зняти стрес та бажанні вдосконалювати своє тіло.

- Зовнішня мотивація: формується під впливом зовнішніх факторів, таких як вимоги навчального плану (необхідність отримати залік чи оцінку), прагнення відповідати суспільним уявленням про красу або вказівки лікарів.

Серед головних причин, через які молодь уникає фізичних навантажень, визначають:

- Застарілі методи навчання: одноманітні нормативи та відсутність уваги до індивідуальних потреб студентів зменшують їхній інтерес до спорту.

- Дефіцит часу: велика кількість навчальних завдань, поєднання навчання з роботою та щоденні побутові справи.

- Захоплення віртуальним світом: використання гаджетів, комп'ютерні ігри та соціальні мережі замінюють активний відпочинок.

- Слабке матеріальне забезпечення: застаріле обладнання або некомфортні умови у спортивних залах навчальних закладів.

Проблему зацікавленості молоді у заняттях фізичною культурою досліджували чимало українських та зарубіжних науковців (зокрема О. Ажгіревич, Т. Круцевич, С. Операйло). Дослідники погоджуються в тому, що рухова активність є обов'язковою складовою здорового способу життя, проте її ефективність безпосередньо залежить від особистих цінностей самого студента.

Згідно з висновками Н. М. Скачедуб, переважна більшість студентів (дев'ятеро з десяти) мають певні проблеми зі здоров'ям, а 46,5 % не володіють достатнім рівнем фізичної підготовки для його підтримки [2]. Водночас від першого до третього курсу кількість студентів у спеціальних медичних групах зростає приблизно на 9 %.

Мотивація студентів до рухової активності є складним і багатоаспектним процесом [3]. Вона визначається внутрішніми чинниками (прагненням до самовдосконалення, зміцненням здоров’я, задоволенням від фізичних вправ) та зовнішніми чинниками (впливом моди, прагненням до визнання, необхідністю отримати залік) [4]. Наукові дослідження показують, що негативні зовнішні стимули (наприклад, побоювання отримати академічну заборгованість) забезпечують лише тимчасовий ефект і не сприяють формуванню стійкої звички дбати про своє здоров’я після завершення навчання в університеті.

Для того щоб перетворити зовнішню мотивацію на усвідомлену внутрішню потребу, необхідно реформувати освітній процес за кількома основними напрямами:

1. Вільний вибір (елективність). Традиційні обов'язкові заняття варто замінити на секційну форму роботи. Студенти повинні мати можливість самостійно обирати види спорту відповідно до власних інтересів та стану здоров’я: від силових тренувань, пілатесу чи йоги до командних або індивідуальних ігор (наприклад, бадмінтону, настільного тенісу), а також сучасних рухових напрямів (стретчингу, черлідингу).

2. Індивідуальний підхід та гуманне оцінювання. Головним показником успішності має стати не суворе виконання стандартних нормативів, а особистий прогрес студента та регулярність відвідування занять. Це допоможе подолати страх невдачі у молоді зі слабкою фізичною підготовкою.

3. Застосування технологій та ігрових елементів. Використання сучасних гаджетів (фітнес-браслетів, крокомірів, спеціальних мобільних додатків) дає змогу студентам самостійно стежити за своїми результатами. Врахування щоденної активності у накопичувальній системі балів з дисципліни суттєво підвищує інтерес студентів до занять.

4. Створення сприятливого середовища. Модернізація спортивної бази закладів вищої освіти, робота студентських спортивних секцій та проведення різноманітних неформальних заходів (наприклад, благодійних турнірів чи марафонів) допомагають сформувати спільну культуру здорового способу життя в університеті.

Висновки. Отже, щоб заохотити студентів до активного способу життя, необхідно відмовитися від примусових методів у фізичному вихованні. Запровадження спортивних секцій за вибором, використання сучасних технологій для контролю та оцінювання за індивідуальними досягненнями допоможуть виховати у молоді розуміння того, що здоров'я є головною особистою та суспільною цінністю.

Список використаних джерел

1. Антіпова Ж. Формування у здобувачів мотивації до занять фізичною культурою у закладах вищої освіти /Атніпова Ж., Ю. Шлентов// - Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги, 2021 – С. 95-101. https://doi.org/10.36074/logos-21.07.2023.56

2. Скачедуб Н. М. Оздоровлення студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами легкої атлетики. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 3 (77). С. 208–218. https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/5032
3. Іванюк І. Фізична активність як фактор зміцнення здоров'я та підвищення працездатності студентської молоді. Збірник студентських наукових праць. Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. № 2 (4). С. 35–41. https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/456
4. Барсукова Т.О., Антіпова Ж.І. (2021) Інноваційні аспекти організації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти/ Академічні студії. Серія «Педагогіка». С. 15-20. https://academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/53

Окопна Діана Андріївна, здобувач середньої освіти
Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський фаховий коледж спорту»; Україна

Науковий керівник: Фігурна Ірина Ярославівна, викладач
Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський фаховий коледж спорту»; Україна

ЗОРОВА АКТИВНІСТЬ ТА ЗОРОВІ ФУНКЦІЇ У КУЛЬОВІЙ СТРІЛЬБІ З ПНЕВМАТИЧНОГО ПІСТОЛЕТА: АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ

Вступ. Кульова стрільба належить до видів спорту, у яких результат визначається мінімальними відхиленнями під час прицілювання, тому якість зорового контролю та стабільність уваги безпосередньо пов'язані з точністю пострілу. У науковій літературі зорове забезпечення пострілу вивчають переважно через окорухову активність (рухи очей і фіксації погляду) та через показники зорових функцій. Водночас значну частину досліджень виконано на стрільцях з дробовика та гвинтівки, тоді як прямих даних щодо стрільби з пістолета, за результатами проведеного пошуку, значно менше.

Мета роботи – узагальнити наукові дані про зв'язок зорової активності та зорових функцій з результативністю у стрільбі та визначити, які з цих даних можна співвіднести зі стрільбою з пневматичного пістолета.

Матеріали і методи. Проаналізовано 14 наукових публікацій 2000-2024 рр. (11 англомовних і 3 україномовні), знайдених у відкритих наукових базах і репозиторіях за ключовими словами shooting, quiet eye, gaze behavior, pistol, accommodation, visual skills (англійською) та зорова працездатність, траєкторія прицілювання, пневматичний пістолет (українською). До аналізу включали роботи за участю стрільців різних дисциплін; результати зіставляли з особливостями стрільби з пістолета.

Результати та обговорення. Період «тихого ока» (quiet eye) – це остання фіксація погляду на цілі перед початком рухової дії. За даними метааналізу 27 досліджень, тривалість цього періоду в експертів значно більша, ніж у новачків (d=1,04), а в межах одного спортсмена вона більша у вдалих виконаннях, ніж у невдалих (d=0,58) [1]. У стрільців зі стендової стрільби (по 24 елітних і суб'елітних) в еліти «тихе око» починалося раніше й тривало довше, ніж у суб'елітних, а у влучних пострілах було довшим, ніж у промахах; рух ствола в еліти був повільнішим [2]. У стрільців з малокаліберної гвинтівки (12 експертів і 13 неекспертів) виявлено відмінності окорухової та кіркової активності у підготовчій фазі перед натисканням на спусковий гачок [3].

Тренування «тихого ока» може покращувати результат. Після 8-тижневої програми, що поєднувала передпострільну рутину з відеозворотним зв'язком про власний погляд, у стрільців міжнародного рівня зі стендової стрільби (дисципліна skeet) тривалість «тихого ока» зросла з 397 до 423 мс, його початок змістився раніше (з 257 до 244 мс), а точність підвищилася з 62 до 70 %; у контрольній групі змін не було [4]. У метааналізі інтервенційних досліджень ефекти були дуже великими як для самого параметра погляду (d = 1,53), так і для результату (d = 0,84) [1]. Зрив результату під тиском пов'язують зі змінами зорової уваги [5], а тренування «тихого ока» й вплив тривожності на нього в цільових рухових навичках узагальнено в оглядовій роботі [6].

Проте зв'язок «тихого ока» з точністю не є універсальним. У біатлоністів (10 дорослих і 13 юніорів із національних збірних) зростання фізіологічного стомлення не впливало на точність, а тривалість фінальної фіксації не впливала на неї в аналізованій підмножині даних [7]. Це свідчить про те, що даний зв'язок залежить від специфіки дисципліни та умов виконання.

Для стрільби з пістолета наявні дані стосуються переважно психофізіологічних показників. В елітних стрільців з пістолета перед найкращими пострілами електродермальна активність була нижчою, а передпострільне уповільнення серцевого ритму – довшим і стабільнішим, ніж перед найгіршими; це пов'язують зі звуженням уваги [8]. За даними ЕЕГ шести досвідчених стрільців з пневматичного пістолета, перед найкращими пострілами потилична альфа-активність зростала, а перед найгіршими знижувалася [9]. Зростання альфа-потужності свідчить про гальмування сторонніх зорових завад та оптимізацію зорової уваги перед влучним пострілом [9]. Ці результати отримані іншим методом і на малій вибірці (n = 6), тому потребують подальшого підтвердження [9].

В українських роботах зорове забезпечення прицілювання вивчають переважно опосередковано – за траєкторією прицілювання на оптико-електронних тренажерах. Показано, що зорова працездатність є стабільною сенсорно-офтальмоергономічною основою для прогнозування довжини траєкторії прицілювання [10]. У стрільців з пневматичного пістолета виявлено статистично істотний кореляційний зв'язок між відстанню середніх точок траєкторій прицілювання від центра їх ваги за секунду до пострілу та результатом змагальної вправи [11]. На прикладі одного 11-річного стрільця з пневматичного пістолета встановлено значно більший горизонтальний розкид середніх точок траєкторії прицілювання, ніж у шести висококваліфікованих стрільців [12]; через вибірку з одного спортсмена цей результат має лише ілюстративний характер.

Щодо зорових функцій, у дослідженні 66 учасників (нестрільці, елітні та неелітні стрільці з пневматичної зброї) стрільці мали вищу гостроту зору, ніж нестрільці (d = 1,01-2,35), а елітні – вищі показники акомодації, ніж неелітні (d = 0,88-0,97); після змагальної симуляції акомодаційні функції покращилися лише в еліти [13]. Водночас у порівнянні 20 елітних спортсменів зі стендової стрільби (дисципліна skeet) зі 100 нестрільцями спортсмени виявилися кращими лише у двох із шести тестів (координація «рука-око» та зорова пам'ять), а автори зазначають суперечливість наявних даних про базові зорово-моторні навички стрільців [14].

Висновки.

1. Найкраще обґрунтованим є зв'язок довшого й раннішого «тихого ока» з експертністю та точністю [1; 2], а його цілеспрямоване тренування покращувало результат у спортсменів зі стендової стрільби [4], проте не всі дослідження підтверджують цей зв'язок [7].

2. Для стрільби з пістолета у відібраних джерелах переважають психофізіологічні дані [8; 9], а прямі вимірювання параметрів погляду саме в стрільбі з пневматичного пістолета представлені слабко. Українські роботи [10-12] оцінюють зорове забезпечення опосередковано, через траєкторію прицілювання на оптико-електронних тренажерах, без прямої фіксації руху очей.

3. Показники гостроти зору й акомодації відрізняються за рівнем кваліфікації стрільців з пневматичної зброї [13], але частину даних отримано в іншій дисципліні [14].

4. Обмеженнями огляду є різнорідність дисциплін, переважно дорослі вибірки та невеликі групи (для юного стрільця наявний лише описовий приклад одного спортсмена [12]); перенесення висновків на юних стрільців потребує окремих досліджень. Перспективним є вимірювання зорової активності й акомодації в юних стрільців з пневматичного пістолета.

Список використаних джерел

1. Lebeau J.-C., Liu S., Sáenz-Moncaleano C., Sanduvete-Chaves S., Chacón-Moscoso S., Becker B. J., Tenenbaum G. Quiet eye and performance in sport: a meta-analysis. Journal of Sport and Exercise Psychology. 2016. Vol. 38, No. 5. P. 441–457. DOI: 10.1123/jsep.2015-0123.
2. Causer J., Bennett S. J., Holmes P. S., Janelle C. M., Williams A. M. Quiet eye duration and gun motion in elite shotgun shooting. Medicine & Science in Sports & Exercise. 2010. Vol. 42, No. 8. P. 1599–1608. DOI: 10.1249/MSS.0b013e3181d1b059.
3. Janelle C. M., Hillman C. H., Apparies R. J., Murray N. P., Meili L., Fallon E. A., Hatfield B. D. Expertise differences in cortical activation and gaze behavior during rifle shooting. Journal of Sport and Exercise Psychology. 2000. Vol. 22, No. 2. P. 167–182. DOI: 10.1123/jsep.22.2.167.
4. Causer J., Holmes P. S., Williams A. M. Quiet eye training in a visuomotor control task. Medicine & Science in Sports & Exercise. 2011. Vol. 43, No. 6. P. 1042–1049. DOI: 10.1249/MSS.0b013e3182035de6.
5. Vickers J. N., Williams A. M. Performing under pressure: the effects of physiological arousal, cognitive anxiety, and gaze control in biathlon. Journal of Motor Behavior. 2007. Vol. 39, No. 5. P. 381–394. DOI: 10.3200/JMBR.39.5.381-394.
6. Vine S. J., Moore L. J., Wilson M. R. Quiet eye training: the acquisition, refinement and resilient performance of targeting skills. European Journal of Sport Science. 2014. Vol. 14, Suppl. 1. P. S235–S242. DOI: 10.1080/17461391.2012.683815.
7. Heinrich A., Hansen D. W., Stoll O., Cañal-Bruland R. The impact of physiological fatigue and gaze behavior on shooting performance in expert biathletes. Journal of Science and Medicine in Sport. 2020. Vol. 23, No. 9. P. 883–890. DOI: 10.1016/j.jsams.2020.02.010.
8. Tremayne P., Barry R. J. Elite pistol shooters: physiological patterning of best vs. worst shots. International Journal of Psychophysiology. 2001. Vol. 41, No. 1. P. 19–29. DOI: 10.1016/S0167-8760(00)00188-0.
9. Loze G. M., Collins D. J., Holmes P. S. Pre-shot EEG alpha-power reactivity during expert air-pistol shooting: a comparison of best and worst shots. Journal of Sports Sciences. 2001. Vol. 19, No. 9. P. 727–733. DOI: 10.1080/02640410152475856.
10. Бондаренко С. В., Гриценко В. Г. Зорова працездатність як фактор підвищення результативності у кульовій стрільбі. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2024. Вип. 3К (176). С. 118–123. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).25.
11. Коростильова Ю. Тренувальні постріли з використанням стиснутого повітря на етапі спеціалізованої базової підготовки стрільців з пневматичного пістолета. Молода спортивна наука України. 2011. Вип. 15, т. 1. С. 134–141.
12. Заневський І., Коростильова Ю. Модель техніки прицілювання юного стрільця із пневматичного пістолета. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2009. № 3 (7). С. 97–102.
13. Mon-López D., Bernardez-Vilaboa R., Sillero-Quintana M., Alvarez Fernandez-Balbuena A. Air shooting competition effects on visual skills depending on the sport level. European Journal of Sport Science. 2022. Vol. 22, No. 3. P. 336–343. DOI: 10.1080/17461391.2021.1874540.
14. Nascimento H., Alvarez-Peregrina C., Martinez-Perez C., Sánchez-Tena M. Á. Differences in visuospatial expertise between skeet shooting athletes and non-athletes. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2021. Vol. 18, No. 15. Art. 8147. DOI: 10.3390/ijerph18158147.

Хатунцева Анастасія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Гоголєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри воєнної та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИМУ ДНЯ, СНУ ТА ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ІНТЕНСИВНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ

Актуальність теми. Сучасне студентське життя часто поєднує навчання, самостійну підготовку, роботу та заняття спортом. Якщо фізичні навантаження є інтенсивними, організм потребує достатнього часу для відновлення. Недотримання режиму дня, нестача сну та неправильне харчування можуть призводити до швидкої втоми, зниження працездатності, погіршення концентрації уваги й результатів фізичної діяльності. Тому важливо правильно організовувати повсякденний режим і дотримуватися основ здорового способу життя.

Мета роботи – визначити основні особливості режиму дня, сну та харчування студентів, які мають інтенсивні фізичні навантаження, а також з'ясувати їхнє значення для збереження здоров'я та відновлення організму.

Режим дня є основою правильного розподілу часу між навчанням, фізичною активністю, відпочинком і сном. Студентам, які регулярно тренуються, бажано планувати заняття приблизно в один і той самий час, чергувати розумову та фізичну роботу, передбачати перерви й залишати достатньо часу для відновлення. Важливо не перевантажувати себе тренуваннями та враховувати власне самопочуття. Після інтенсивних занять організму потрібен відпочинок, а навантаження варто збільшувати поступово.

Особливе значення має сон. Під час сну відновлюються сили, нервова система та м'язи, а також підтримуються процеси пам'яті й навчання. Недосипання може спричиняти сонливість, дратівливість, погіршення уваги та зниження фізичної витривалості. Для підлітків рекомендована тривалість сну становить 8–10 годин на добу, для дорослих – переважно 7–9 годин. Для якісного сну варто лягати й прокидатися приблизно в один час, провітрювати кімнату, обмежувати використання телефона перед сном і не вживати ввечері напоїв із кофеїном.

Не менш важливим чинником є збалансоване харчування. Під час інтенсивних фізичних навантажень організм витрачає більше енергії, тому харчування має забезпечувати його необхідними поживними речовинами. У щоденному раціоні повинні бути джерела білка (м'ясо, риба, яйця, молочні продукти, бобові), складні вуглеводи (крупи, цільнозерновий хліб, овочі та фрукти), а також корисні жири. Білки потрібні для відновлення тканин, вуглеводи забезпечують енергією, а жири беруть участь у важливих процесах організму.

Харчуватися бажано регулярно, не пропускаючи основних прийомів їжі. Перед тренуванням доцільно обирати їжу, яка добре засвоюється та забезпечує енергією, а після заняття – повноцінний прийом їжі з білками й вуглеводами. Також необхідно

підтримувати водний баланс: пити воду протягом дня та враховувати втрату рідини під час фізичної активності. Не слід замінювати повноцінне харчування суворими дієтами або безконтрольно використовувати спортивні добавки.

Отже, ефективне поєднання навчання та інтенсивних фізичних навантажень можливе за умови правильного режиму дня, достатнього сну й повноцінного харчування. Ці складові взаємопов'язані: збалансований раціон забезпечує організм енергією, сон сприяє відновленню, а раціональний розподіл часу допомагає уникати перевтоми. Дотримання таких рекомендацій підтримує здоров'я, працездатність і кращу адаптацію до фізичних навантажень.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva: World Health Organization, 2020. 104 p.
2. Paruthi S. et al. Recommended Amount of Sleep for Pediatric Populations: A Consensus Recommendation of the American Academy of Sleep Medicine. Journal of Clinical Sleep Medicine. 2016. Vol. 12, No. 6. P. 785–786.
3. Thomas D. T., Erdman K. A., Burke L. M. Nutrition and Athletic Performance. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics. 2016. Vol. 116, No. 3. P. 501–528.

Матлай Іван Андрійович, здобувач вищої освіти факультету цивільної та господарської юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Гоголєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри воєнної та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИМУ ДНЯ, СНУ ТА ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ІНТЕНСИВНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ

Актуальність дослідження. Сучасне студентське життя характеризується значним розумовим навантаженням, недостатньою руховою активністю та нерегулярним режимом дня. Для студентів, які додатково займаються спортом або виконують інтенсивні фізичні навантаження, особливого значення набувають правильна організація навчального процесу, повноцінний сон, раціональне харчування та своєчасне відновлення організму. Поєднання навчання і фізичної активності потребує дотримання певного балансу, оскільки недостатній відпочинок і неправильне харчування можуть негативно впливати на працездатність, фізичну витривалість та загальне самопочуття студентської молоді.

За рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я, регулярна фізична активність сприяє покращенню фізичного та психічного здоров'я, підтриманню нормальної роботи серцево-судинної системи й зниженню ризику розвитку різних захворювань [1]. Водночас ефективність фізичних навантажень залежить не лише від їхньої інтенсивності, а й від умов, у яких відбувається відновлення організму. Саме тому дослідження особливостей режиму дня, сну та харчування студентів є актуальним для формування здорового способу життя та підвищення їхньої фізичної працездатності.

Мета дослідження – визначити особливості організації режиму дня, сну та харчування студентів при інтенсивних фізичних навантаженнях, а також обґрунтувати їхнє значення для підтримання здоров'я, фізичної витривалості та відновлення організму.

Виклад основного матеріалу. Режим дня є важливою складовою здорового способу життя студента. Він передбачає раціональний розподіл часу між навчанням, фізичною активністю, харчуванням, відпочинком і сном. При інтенсивних фізичних навантаженнях правильна організація дня допомагає уникнути надмірного накопичення втоми та забезпечує необхідні умови для відновлення організму.

Студенти, які регулярно займаються спортом, повинні враховувати не лише час проведення тренувань, а й їхню тривалість, інтенсивність та періоди відпочинку. Надмірне фізичне навантаження без достатнього відновлення може призводити до зниження працездатності, погіршення концентрації уваги та підвищення ризику травм. Важливо також чергувати розумову і фізичну діяльність, робити перерви під час тривалого навчання та уникати надмірного сидіння.

Раціонально організований режим дня повинен передбачати приблизно однаковий час пробудження, приймання їжі, навчання, тренувань і відходу до сну.

Такий підхід сприяє формуванню стабільного добового ритму та допомагає організму краще пристосовуватися до регулярних навантажень. Особливу увагу необхідно приділяти відпочинку після тренувань, оскільки саме в цей період відбуваються відновлення енергетичних запасів і адаптація організму до фізичної роботи.

Важливим компонентом режиму дня є сон. Під час сну відбуваються процеси відновлення нервової системи, регуляції обміну речовин і підтримання фізичної працездатності. Недостатня тривалість або низька якість сну можуть негативно впливати на увагу, пам'ять, емоційний стан та здатність виконувати фізичні вправи.

Для студентів, які поєднують навчання зі спортивними заняттями, особливо важливо забезпечувати достатню тривалість нічного відпочинку. Молодим дорослим рекомендується спати щонайменше сім годин на добу, а індивідуальна потреба у сні може бути більшою залежно від фізичного навантаження та загального стану організму. Регулярне недосипання може спричиняти накопичення втоми, зниження мотивації до тренувань і погіршення результатів навчання.

Для покращення якості сну доцільно дотримуватися стабільного графіка засинання та пробудження, провітрювати приміщення, обмежувати використання електронних пристроїв перед сном і не вживати значну кількість кофеїну у другій половині дня. Крім того, необхідно уникати інтенсивних тренувань безпосередньо перед сном, якщо вони заважають засинанню. Повноцінний сон є не менш важливим компонентом фізичної підготовки, ніж саме тренування.

Не менш важливе значення має раціональне харчування. При інтенсивних фізичних навантаженнях організм студентів потребує достатньої кількості енергії, білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин і води. Харчування повинно відповідати рівню фізичної активності, індивідуальним потребам та особливостям організму.

Вуглеводи є важливим джерелом енергії для м'язової діяльності. Їх достатнє надходження допомагає підтримувати працездатність під час тренувань і відновлювати енергетичні запаси після фізичних навантажень. Основними джерелами вуглеводів можуть бути крупи, цільнозернові продукти, картопля, фрукти та овочі.

Білки необхідні для відновлення й підтримання м'язових тканин, а також для нормального функціонування організму. До основних джерел білка належать яйця, молочні продукти, риба, м'ясо, бобові та інші продукти. Жири також мають важливе значення, оскільки забезпечують організм енергією та беруть участь у засвоєнні жиророзчинних вітамінів. Водночас харчування повинно бути різноманітним і містити достатню кількість овочів, фруктів та інших продуктів, що забезпечують надходження необхідних мікроелементів.

Дослідження особливостей харчування студентської молоді свідчать про наявність проблем із регулярністю приймання їжі та її збалансованістю. Зокрема, у дослідженні студентів Ужгородського національного університету було встановлено, що особливості харчової поведінки залежать від курсу навчання, статі та місця проживання. Автори також звернули увагу на пропуск сніданку, нерегулярне харчування та недостатнє споживання окремих продуктів [2]. Такі особливості можуть бути особливо важливими для студентів, які проживають у гуртожитках і самостійно організовують свій режим харчування.

При інтенсивних фізичних навантаженнях доцільно дотримуватися регулярного приймання їжі та не допускати тривалих перерв між основними прийомами. Перед

тренуванням необхідно забезпечити організм достатньою кількістю енергії, а після його завершення – сприяти відновленню за допомогою повноцінного харчування. При цьому важливо враховувати індивідуальну переносимість продуктів і час, необхідний для їхнього засвоєння.

Окрему увагу слід приділяти водному балансу. Під час фізичних навантажень організм втрачає воду через потовиділення, що може призводити до погіршення самопочуття та зниження працездатності. Тому студентам необхідно регулярно пити воду протягом дня, а також враховувати потребу в рідині до, під час і після тренувань. Кількість води залежить від інтенсивності фізичної активності, температури навколишнього середовища та індивідуальних особливостей організму.

Важливо зазначити, що режим дня, сон і харчування є взаємопов'язаними складовими. Недостатній сон може негативно впливати на апетит і відновлення, нерегулярне харчування – знижувати енергетичне забезпечення організму, а надмірні фізичні навантаження без достатнього відпочинку – спричиняти накопичення втоми. Тому ефективна фізична підготовка студентів повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який передбачає не лише виконання тренувальних вправ, а й дотримання основних принципів здорового способу життя.

Висновки. Отже, режим дня, повноцінний сон і раціональне харчування є важливими умовами підтримання здоров'я та фізичної працездатності студентів при інтенсивних фізичних навантаженнях. Раціональний розподіл часу між навчанням, тренуваннями та відпочинком допомагає зменшувати втому й забезпечувати необхідні умови для відновлення організму. Достатня тривалість сну сприяє підтриманню когнітивних функцій і фізичної витривалості, а збалансоване харчування та водний баланс забезпечують організм необхідними енергетичними й поживними речовинами.

Таким чином, формування здорового режиму дня студентів повинно передбачати регулярність сну, систематичне харчування, відповідність фізичних навантажень індивідуальним можливостям і достатній відпочинок. Дотримання цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності навчання, покращенню фізичного самопочуття та формуванню відповідального ставлення до власного здоров'я.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva : World Health Organization, 2020. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128 (дата звернення: 04.11.2026).
2. Слабкий Г. О., Керецман А. О. Спосіб харчування як складова способу життя студентів. Вісник проблем біології і медицини. 2024. С. 230–235. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70060 (дата звернення: 04.11.2026).
3. Коваль К. Г., Хоменко С. М., Юхименко Л. І. The role of physical activity and nutrition in the formation of students' psychophysiological adaptation to the educational process under conditions of martial law. Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки. 2026. № 1. С. 18–30. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/7449/ (дата звернення: 04.11.2026).

Троянкіна Віолета, здобувачка освіти відділення «Технологічна освіта і фізична культура»
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка Житомирської обласної ради; Україна

Науковий керівник: Абрагам Валентина, керівник Наукового товариства студентів
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І.Я.Франка Житомирської обласної ради; Україна

ПЕРЕДСТАРТОВЕ ПСИХІЧНЕ НАПРУЖЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ-СПОРТСМЕНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ЙОГО САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Здобувачі освіти-спортсмени закладів фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану поєднують навчання, тренування та змагальну діяльність із хронічним стресовим навантаженням: повітряними тривогами, порушенням сну, переривчастим тренувальним процесом, тривогою за близьких. Масштабне дослідження Н. Г. Бишевець та А. І. Бойкова, яке охопило 1704 здобувачі вищої освіти з різних регіонів України, засвідчило наявність психологічних проблем у значної частини здобувачів вищої освіти на всіх етапах війни, а зростання частки осіб з емоційним дистресом збігалося зі зменшенням частки фізично активних [2]. На цьому тлі звичне передстартове хвилювання може переходити в стан надмірного психічного напруження, що знижує якість виконання змагальних дій і підвищує ризик травм. Тому оволодіння простими, доступними без спеціального обладнання методами саморегуляції має для майбутніх фахівців з фізичної культури і особисте, і професійне значення: згодом вони навчатимуть цього своїх вихованців.

Мета роботи – охарактеризувати прояви передстартового психічного напруження здобувачів освіти-спортсменів в умовах воєнного стану та обґрунтувати практичний комплекс методів саморегуляції, придатний для використання в умовах коледжу.

Передстартовий стан – це комплекс психічних і фізіологічних змін, що виникають у спортсмена напередодні змагань. Традиційно розрізняють стан бойової готовності (оптимальне збудження), передстартову лихоманку (надмірне збудження) та передстартову апатію (недостатнє збудження). Їхні ознаки та напрями корекції наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Типи передстартових станів та напрями саморегуляції

Стан	Типові ознаки	Напрям саморегуляції
Бойова готовність	Помірне збудження, зосередженість, впевненість, бажання змагатися	Підтримка стану: звичний ритуал, розминка
Передстартова лихоманка	Частий пульс, тремор, неспокій, порушення сну, нав'язливі думки про поразку	Заспокійливі техніки: повільне дихання, релаксація
Передстартова апатія	Млявість, сонливість, байдужість, небажання виступати	Мобілізуючі техніки: активна розминка, самонакази

Сучасні українські дослідження підтверджують, що передстартова тривожність є вираженою навіть у юних спортсменів. Н. Андреєва та О. Онікієнко встановили, що ситуативна тривожність гімнасток на початковому етапі базової підготовки перед змаганнями статистично значуще зростала – з 19,3 до 35,1 бала за шкалою тривожності Ч. Спілбергера ($p<0,05$) – і запропонували алгоритм оптимізації передстартового стану, що включає визначення типу темпераменту, діагностику стану та застосування прийомів регуляції [1].

Воєнний стан посилює фонове напруження. А. Шишин і Т. Пономаренко, обстеживши здобувачів вищої освіти у березні 2023 р., виявили зв'язок стресостійкості з особистісною тривожністю та особистісною врівноваженістю і зафіксували, що високий рівень особистісної тривожності траплявся частіше, ніж високий рівень ситуативної, що автори пов'язують із тривалими кризовими обставинами війни [5].

Важливим ресурсом подолання стресу є рухова активність. С. М. Первухіна та О. В. Ківерник показують, що війна знизила фізичну активність здобувачів вищої освіти через закриття спортивних об'єктів, обмеження тренувань та емоційне напруження, і пропонують онлайн-заняття, самостійні тренування та адаптовані формати фізичного виховання [3]. О. Скалій та К. Максимова експериментально довели позитивний вплив оздоровчих фітнес-технологій на психоемоційний стан здобувачів вищої освіти в умовах війни [4]. Отже, засоби фізичної культури та психорегуляції доцільно поєднувати.

Для діагностики передстартового стану в умовах коледжу доцільно використовувати шкалу ситуативної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера [1]: вона проста у проведенні, займає 5–10 хвилин і дозволяє розмежувати тривогу перед стартом і стійку тривожність як рису особистості. Додатково доцільно фіксувати частоту серцевих скорочень у спокої та безпосередньо перед стартом, а також суб'єктивну оцінку напруження за 10-бальною шкалою.

На основі аналізу джерел нами розроблено комплекс саморегуляції з чотирьох блоків, який не потребує обладнання і може виконуватися в спортивній залі, аудиторії чи укритті (табл. 2).

Таблиця 2

Практичний комплекс методів саморегуляції

Блок	Вправа	Тривалість	Коли застосовувати
Дихальний	Повільне діафрагмальне дихання (≈6 циклів за хвилину, видих довший за вдих); «квадратне дихання» 4–4–4–4 с.	3–5 хв	Перед стартом, під час тривоги, перед сном.
Релаксаційний	Скорочена прогресивна м'язова релаксація: напруження і розслаблення груп м'язів.	5–7 хв	Увечері напередодні змагань.
Ідеомоторний	Уявне відтворення ідеального виконання змагальної вправи.	2–3 хв	Під час розминки.
Вербальний	Самонакази та позитивний внутрішній діалог («Я готовий», «Роблю свою справу»).	1 хв	Безпосередньо перед стартом.

Для зручності застосування розроблено алгоритм дій здобувача освіти-спортсмена в день змагань: за 60 хвилин – звичний ритуал підготовки та оцінка свого стану за 10-бальною шкалою; за 30 хвилин – розминка з ідеомоторним відтворенням вправи; за 10 хвилин – дихальна техніка (при надмірному збудженні) або активні рухи та мобілізуючі самонакази (при апатії); за 1 хвилину – короткий самонаказ і зосередження на першій дії. Стабільний ритуал підготовки особливо важливий в умовах воєнного стану, оскільки дає відчуття контролю за зовнішньої непередбачуваності.

Слід враховувати й обмеження: методи саморегуляції не замінюють професійної психологічної допомоги. У разі стійкого порушення сну, панічних атак, тривалого пригніченого настрою чи ознак посттравматичного стресу тренер має рекомендувати звернення до практичного психолога закладу освіти.

Для правильного виконання ключової техніки комплексу – повільного діафрагмального дихання – пропонуємо таку інструкцію: зайняти зручне положення сидячи або лежачи, одну долоню покласти на груди, другу – на живіт; зробити спокійний вдих носом протягом 4 секунд так, щоб піднімалася переважно долоня на животі; плавно видихнути через трохи стулені губи протягом 6 секунд; повторити 5–8 циклів, зосереджуючи увагу лише на відчуттях дихання. Якщо з'являється запаморочення, слід повернутися до звичайного дихання. На початковому етапі техніку доцільно опановувати в спокійному стані, щоб у стресовій ситуації вона виконувалася автоматично.

Отже, передстартове психічне напруження здобувачів освіти-спортсменів в умовах воєнного стану накладається на фонову особистісну тривожність, що зумовлює потребу в систематичному навчанні саморегуляції. Запропонований комплекс із дихальних технік, м'язової релаксації, ідеомоторного тренування та самонаказів не потребує обладнання, легко інтегрується в навчально-тренувальний процес коледжу та може використовуватися майбутніми тренерами й учителями фізичної культури в роботі з дітьми. Перспективою дослідження є проведення педагогічного експерименту з оцінкою динаміки ситуативної тривожності здобувачів освіти до та після впровадження комплексу.

Список використаних джерел

1. Андреєва Н., Онікієнко О. Оптимізація передстартового стану спортсменок із художньої гімнастики на початковому етапі базової підготовки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 10 (141). С. 7–10.
2. Бишевець Н. Г., Бойков А. І. Динаміка психоемоційного стану та рухової активності здобувачів вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. Вип. 7 (167). С. 27–30.
3. Первухіна С. М., Ківерник О. В. Фізична активність студентів вищих навчальних закладів під час воєнного стану. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 102.
4. Скалій О., Максимова К. Вплив оздоровчих фітнес-технологій на психоемоційний стан студентів в умовах війни. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12, № 8. С. 67–72.
5. Шишин А., Пономаренко Т. Психологічні особливості стресостійкості особистості в умовах невизначеності. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. 2023. Вип. 16. С. 64–71.

Коломєєць Анастасія Геннадіївна, здобувач вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет "Одеська юридична академія"; Україна

Науковий керівник: Гоголєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет "Одеська юридична академія"; Україна

ПСИХОРЕГУЛЯЦІЯ ТА ЗНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

1. Поняття психорегуляції та емоційного напруження

У сьогоденні людина постійно зустрічається з різними стресовими обставинами, значними інтелектуальними навантаженнями та емоційними переживаннями. Навчальний процес, професійна діяльність, конфлікти між людьми, важливі рішення та брак відпочинку можуть несприятливо позначатися на психологічному самопочутті. Саме тому особливу роль відіграє психорегуляція — уміння людини контролювати свої почуття, думки, вчинки та загальний психічний стан.

Психорегуляція охоплює застосування різноманітних прийомів повернення внутрішньої гармонії, послаблення тривожності та усунення негативних наслідків стресу. До цих прийомів належать дихальні техніки, розслаблення, якісний сон, взаємодія з іншими, прогулянки та рухова активність.

Емоційне напруження — це стан, що розвивається під впливом інтенсивних переживань, тривалого занепокоєння або надмірного навантаження. Воно може виявлятися через роздратованість, неспокій, виснаження, проблеми з концентрацією уваги, розлади сну та напруженість м'язів.

Якщо емоційне напруження триває довго, воно здатне погіршувати загальне самопочуття, зменшувати продуктивність і перешкоджати звичній діяльності. Тому важливо вчасно застосовувати доступні методи повернення психологічної гармонії. Одним із найбільш простих і дієвих засобів є помірне фізичне навантаження.

2. Вплив фізичних вправ на психоемоційний стан людини

Фізичні тренування сприятливо позначаються не тільки на тілесному здоров'ї, а й на емоційному самопочутті. Під час руху змінюється функціонування нервової та серцево-судинної систем, а після припинення навантаження організм поступово переходить у спокійний стан. Це здатне допомагати послабленню відчуття напруженості та поліпшенню загального стану.

Одним із суттєвих результатів рухової активності є піднесення настрою. Під час фізичних рухів відбуваються зміни у функціонуванні мозкових систем, залучених до керування емоціями, мотивацією та відчуттям задоволення. Зокрема, фізичні тренування позначаються на діяльності нейромедіаторів, пов'язаних із настроєм, а також можуть допомагати послаблювати прояви тривоги.

Ще однією перевагою виступає послаблення м'язової напруженості. Під час стресових ситуацій людина нерідко несвідомо стискає м'язи плечей, шиї, спини та обличчя. Тривале перебування в подібному стані здатне викликати неприємні відчуття й посилювати втому. Невелика розминка, вправи на розтягування та техніки розслаблення сприяють зменшенню скутості й появі фізичного полегшення.

Рухова активність також сприятливо впливає на якість сну. Систематичні прогулянки, помірні заняття спортом і активне дозвілля можуть сприяти впорядкуванню режиму сну та полегшувати процес засинання. Повноцінний відпочинок уночі, зі свого боку, допомагає краще керувати емоціями, покращувати зосередженість і відновлювати енергію.

Окрім цього, виконання фізичних рухів дає змогу перенести увагу з труднощів і неспокійних думок на конкретні дії та тілесні відчуття. Наприклад, під час прогулянки людина може зосереджуватися на довкіллі, темпі кроків і дихальному ритмі. Це дозволяє ненадовго відсторонитися від неприємних емоцій і сприйняти обставини більш врівноважено.

3. Основні види фізичних вправ для зняття емоційного напруження

Для послаблення емоційної напруги можна застосовувати різноманітні форми рухової діяльності. Їх вибір визначається фізичними можливостями людини, її уподобаннями, самопочуттям і кількістю вільного часу.

Ходьба та прогулянки на свіжому повітрі. Ходьба належить до найбільш доступних методів збереження фізичного й психічного здоров'я. Вона не вимагає спеціального спорядження та легко вписується в щоденний графік. Прогулянки допомагають перемикати увагу, послаблювати втому після тривалих занять або робочого дня та поліпшувати емоційний стан.

Біг і кардіотренування. Неспішний біг, катання на велосипеді, плавання та інші аеробні навантаження допомагають розвивати витривалість і підтримувати функціонування серцево-судинної системи. За належної інтенсивності вони також можуть сприяти зменшенню тривожності та поліпшенню психологічного самопочуття. Водночас важливо уникати надмірного навантаження на організм, оскільки занадто інтенсивні тренування здатні посилити втому.

Дихальні вправи. Дихальний процес тісно взаємодіє з функціонуванням нервової системи. Коли людина хвилюється, її дихання нерідко стає швидким і неглибоким. Розмірене та плавне дихання може сприяти послабленню фізіологічного збудження. Для цього достатньо зручно вмоститися, розслабити плечі, неквапливо вдихнути через ніс і дещо повільніше видихнути. Вправу потрібно виконувати без надмірно глибоких вдихів і затримування дихання.

Розтягування та гімнастика. Нескладні рухи для шиї, плечей, спини й рук особливо корисні тим, хто тривалий час працює сидячи. Кругові рухи плечима, плавні помахи руками, обережне розтягування та зміна пози допомагають послабити скутість і повернути комфортні відчуття.

Йога та пілатес. Ці напрямки рухової діяльності об'єднують плавні контрольовані рухи, дихальні техніки та концентрацію уваги. Вони допомагають краще усвідомлювати власне тіло, удосконалювати координацію, зберігати гнучкість і досягати розслаблення. Важливо добирати вправи з урахуванням власних можливостей, не намагаючись силоміць виконувати складні пози.

Танці та рухи під музику. Танцювальні заняття об'єднують фізичне навантаження, емоційне самовираження та насолоду музикою. Вони можуть сприяти переключенню уваги з неприємних роздумів, покращенню настрою та зменшенню психологічного виснаження. Для цього немає потреби записуватися на спеціальні заняття: досить потанцювати вдома під музику, яка подобається.

4. Основні методи психорегуляції під час виконання фізичних вправ

Щоб отримати сприятливий результат, важливо не тільки виконувати рухи, а й свідомо стежити за власним самопочуттям. Поєднання рухової діяльності з прийомами психорегуляції дає змогу краще контролювати почуття та своєчасно розпізнавати ознаки виснаження.

Одним із подібних прийомів є зосередження на рухах. Під час тренування людина звертає увагу на положення тіла, темп рухів і характер дихання. Це дозволяє послабити дію зовнішніх подразників і на певний час відсторонитися від тривожних роздумів.

Наступний прийом — розслаблення м'язів. Він полягає в усвідомленому послабленні напруги в окремих м'язових групах. Наприклад, можна підняти плечі, на короткий час злегка напружити їх, а після цього неквапливо опустити й розслабити. Такі дії допомагають чіткіше усвідомити відмінність між напруженим і розслабленим станом організму.

Велику роль відіграє регулювання дихання. Рівномірне дихання під час прогулянки, розтягування або відпочинку може сприяти стабілізації емоційного самопочуття. Не слід змушувати себе дихати за жорстко визначеним алгоритмом: найважливіше, щоб дихальний ритм залишався природним і зручним.

Ще одним прийомом виступає позитивне самонавіювання. Під час тренування людина може промовляти короткі фрази підтримки: «Я поступово заспокоююся» або «Я здатен упоратися з цим завданням». Подібні твердження допомагають спрямувати увагу на особисті ресурси та послабити надмірне хвилювання.

5. Практичне використання фізичних вправ у повсякденному житті

Фізичну активність можна застосовувати для запобігання емоційному перенапруженню та відновлення після непростих обставин. Це особливо важливо для студентів, які постійно мають справу зі значними обсягами навчального матеріалу, підготовкою до семінарів, перевірних завдань та іспитів.

Наприклад, після кількох годин занять можна ненадовго відпочити, прогулятися, зробити нескладну розминку або виконати кілька рухів для розслаблення плечей і спини. Це дасть змогу переключитися на іншу діяльність, послабити фізичну скутість і знову зосередитися на навчанні.

Перед важливим виступом або іспитом можна скористатися іншим способом: протягом кількох хвилин неквапливо походити, розслабити плечі, відновити рівномірне дихання та зосередити увагу на найближчому завданні. Такий набір дій не забезпечує повного усунення хвилювання, але може допомогти знизити його інтенсивність і краще налаштуватися.

Не менш суттєво дотримуватися основних правил здорового способу життя. Налагоджений сон, повноцінне харчування, достатнє споживання води, перерви під час занять і контакти з рідними людьми посилюють сприятливий ефект фізичної активності. Якщо емоційне перенапруження триває довго, стає надмірним або істотно ускладнює повсякденну діяльність, доцільно звернутися за підтримкою до психолога або лікаря.

6. Висновки

Отже, психорегуляція за допомогою фізичної активності виступає важливим способом збереження психічного здоров'я та подолання емоційного перенапруження. Рухова діяльність сприятливо позначається на настрої, допомагає послаблювати м'язову скутість, переносити увагу з тривожних роздумів і підтримувати належну якість сну.

Особливо корисними є доступні форми руху: ходьба, нескладна гімнастика, розтягування, дихальні техніки, танці та йога. Їх можна використовувати як у звичних життєвих обставинах, так і за підвищеного навчального чи емоційного навантаження.

Головними передумовами результативності є систематичність, помірна інтенсивність і відповідність вправ особистим можливостям людини. Немає потреби відводити тренуванням багато часу: навіть нетривала рухова пауза може допомогти відновити енергію та послабити відчуття напруженості.

Таким чином, фізичну активність варто сприймати не тільки як засіб зміцнення організму, а й як доступний спосіб саморегуляції, що допомагає людині краще усвідомлювати свої емоції, зберігати внутрішню гармонію та результативніше долати щоденні труднощі.

Дейнега Руслан Максимович, здобувач вищої освіти, 3 курсу ФПФПКП НПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

Науковий керівник: Анісімов Дмитро Олексійович, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки, доктор філософії в галузі права, капітан поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ; Україна

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Робота поліцейського щодня вимагає доброї фізичної форми та вміння тримати себе в руках під тиском. Від того, наскільки швидко правоохоронець реагує на небезпеку, залежить, чи буде виконане службове завдання. Рух, тренованість, витривалість, сила, швидкість і координація – це не абстрактні якості, а те, що дає змогу діяти впевнено навіть у критичній ситуації. Водночас якість виконання поліцейських заходів примусу напряму залежить від того, наскільки в людини розвинені фізичні якості – це визначальний чинник [2, с. 78]. Тому підготовка має бути різнобічною, а її основу становлять сила, витривалість, швидкість, гнучкість і координація [1, с. 333].

На практиці поліцейському часто доводиться застосовувати силу – під час затримання правопорушника або коли треба зупинити агресивну людину. Саме тому силові вправи посідають чільне місце в підготовці: вони зміцнюють м’язи, розвивають силу і допомагають легше переносити фізичні навантаження. Не менш важлива й витривалість. Вона дозволяє довго виконувати службові завдання, зберігаючи активність навіть тоді, коли вже відчувається втома і психологічна напруга. Для її розвитку використовують аеробні вправи – біг, плавання, які добре впливають на серцево-судинну систему та загальний стан організму. Окремо варто звернути увагу на швидкість і координацію. На службі буває так, що на реакцію є лише частка секунди, і саме від неї залежить, чи вдасться ухвалити правильне рішення. Тому швидкість реакції – це не дрібниця, а запорука ефективних дій у непередбачуваних обставинах. Гнучкість і координація теж відіграють свою роль: вони допомагають виконувати рухи точніше, краще контролювати власне тіло і зменшувати ризик травм [1, с. 333].

Аеробні вправи важливі ще й тому, що завдяки їм підтримується належний рівень працездатності протягом тривалого часу. Це особливо відчутно під час переслідування правопорушників, спеціальних заходів чи інших завдань, пов’язаних із значним фізичним навантаженням. Не менш важливою є й здатність контролювати свій емоційний стан. Постійне спілкування з агресивними або небезпечними людьми створює додатковий психологічний тиск. Регулярні заняття спортом допомагають зменшити напруження, легше переносити стрес і повноцінно відпочивати після складних змін. Крім того, фізична активність позитивно впливає на самодисципліну, зосередженість і вміння контролювати власні дії [1, с. 334].

Командні види спорту теж мають свою цінність. Вони вчать комунікації та взаємодії, а це надзвичайно важливо для роботи в поліцейських підрозділах, де люди мають діяти як одна команда. Спорт також допомагає підтримувати здоровий спосіб

життя, що важливо для фізичної форми та профілактики професійних захворювань – гіпертонії, ожиріння, проблем із серцево-судинною системою, які часто виникають у людей, що працюють у постійному стресі та без належного режиму. Індивідуальний підхід до підготовки теж нікуди не подіти: кожен поліцейський має свої фізичні можливості, рівень підготовки, вік і досвід, тому програми треба підбирати відповідно [1, с. 335].

У процесі спеціальної фізичної підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України виокремлюють три етапи: початкова підготовка, поглиблене навчання та формування психофізичної готовності. На початковому етапі курсант набуває знань про закономірності розвитку фізичних якостей, формує рухові вміння й навички, а зміст підготовки спрямований на зміцнення м'язів опорно-рухового апарату, створення базового потенціалу сили та витривалості, а також на розвиток швидкості й координаційних здатностей [2, с. 79].

Окремо варто сказати про єдиноборства та рукопашний бій. Прийоми рукопашного бою — це синтез захисних рухів руками й ногами із захопленнями, больовими прийомами, задушенням і технікою кидка, і все це висуває досить високі вимоги до того, наскільки спортсмен пристосований до ациклічних проявів динамічних і статичних зусиль. Спеціальна підготовка в рукопашному бою має бути спрямована на розвиток і вдосконалення швидкості, спритності, сили, особливої витривалості та гнучкості. Ще одна ефективна практика – кросфіт, система різних силових вправ високої інтенсивності, за допомогою яких можна досягти максимального ефекту від тренувань і позитивно вплинути на функціональні системи організму. За результатами досліджень науковці дійшли висновку, що використання комплексів кросфіту в програмі базової підготовки з рукопашного бою дає статистично значуще збільшення абсолютної сили та покращує витривалість [3, с. 286].

Без теоретичних знань з фізичної підготовки ефективно виконувати поліцейські завдання неможливо. Під такими знаннями слід розуміти результат оволодіння особливою системою знань, навичок і вмінь у сфері фізичної підготовки, необхідних для виконання поліцейських завдань. Основні навички, потрібні для ефективного розвитку фізичних якостей, охоплюють знання методів, форм і засобів розвитку основних фізичних якостей, а також знання положень щодо організації фізичної підготовки в підрозділах Національної поліції України [3, с. 286].

Підсумовуючи, можна сказати, що спорт не лише підвищує фізичну готовність поліцейських, а й відіграє важливу роль у їхній психологічній стійкості, сприяє ефективному виконанню службових обов'язків і забезпеченню безпеки громадян. Спортивна підготовка є невід'ємною складовою професійної підготовки поліцейських, і її слід інтегрувати в навчальні програми на всіх етапах кар'єри.

Список використаних джерел

1. Жданова К. В., Порохнявий А. В. Роль спорту в підвищенні фізичної підготовки та стресостійкості співробітників Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2, № 85. С. 331–339. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.2.50.
2. Журавель О. А. Особливості фізичної підготовки курсантів Національної поліції України. *Науково-практична конференція*. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 78–79.
3. Анісімов Д. О., Шеверун В. С. Сучасні аспекти вдосконалення рівня фізичної підготовки майбутніх правоохоронців засобами єдиноборств. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 284–288. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-11-99-63.

4. Anisimov, D. O., & Shablistiy, V. V. (2021). Doping as a global problem of the 21st century on account of its illegal influence on the results of official sports competitions. Wiadomości lekarskie. Volume lxxiv, issue 11 part 2, 3092–3097. DOI: https://doi.org/10.36740/WLek202111239.

5. Анісімов, Д., & Antipova, A. (2022) Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. *Молодий вчений*. № 10 (110). С. 14–16. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-3.

6. Петрушин, Д., Анісімов, Д., & Пожидаєв, М. (2019) Методика розвитку спеціальних фізичних якостей курсантів закладів вищої освіти Національної поліції України з використанням системи кросфіт. Молодий вчений. № 2 (66). С. 345–348. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-75

Полтавцев Андрій Валентинович, здобувач вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Антіпова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

РОЛЬ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНИХ ТРЕНУВАНЬ У ПОКРАЩЕННІ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Здоров'я молоді є одним із визначальних чинників розвитку суспільства та держави. Водночас сучасний спосіб життя здобувачів освіти – тривала робота за комп'ютером і смартфоном, висока розумова та нервово-емоційна напруга, дистанційні й змішані формати навчання – призводить до гіподинамії та погіршення функціонального стану організму. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), понад 80 % школярів віком 11-17 років у світі не досягають рекомендованого рівня фізичної активності, причому серед дівчат таких 85 %, а серед хлопців – 78 % [1]. Подібна ситуація характерна й для студентської молоді: за узагальненими даними, наведеними в дослідженні Г. О. П'ятничук, близько половини студентів закладів вищої освіти мають відхилення в стані здоров'я, а двох занять із фізичного виховання на тиждень недостатньо, щоб компенсувати дефіцит рухової активності [2]. Це зумовлює потребу в доступних та ефективних засобах оздоровлення, серед яких особливе місце посідає легка атлетика.

Мета дослідження – обґрунтувати роль легкоатлетичних тренувань у покращенні фізичного стану та здоров'я сучасної молоді на основі аналізу наукових джерел і рекомендацій ВООЗ.

У ході дослідження використано теоретичний аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури, документів ВООЗ щодо фізичної активності [3], порівняння результатів педагогічних досліджень, присвячених застосуванню засобів легкої атлетики у фізичному вихованні молоді [2; 4; 5].

Легка атлетика ґрунтується на природних рухових діях – ходьбі, бігу, стрибках і метаннях, – тому вона доступна для людей із різним рівнем підготовленості. Згідно з рекомендаціями ВООЗ 2020 року, діти й підлітки мають щодня виконувати в середньому не менше 60 хв аеробної фізичної активності помірної та високої інтенсивності, дорослі – 150-300 хвилин помірної або 75-150 хвилин високоінтенсивної аеробної активності на тиждень, а для всіх вікових груп рекомендовано регулярні вправи на розвиток м'язової сили [3]. Циклічні вправи легкої атлетики (оздоровчий біг, ходьба) та швидкісно-силові вправи (спринт, стрибки, метання) дають змогу поєднати ці види навантаження в межах одного тренувального заняття. Важливою перевагою є й те, що легкоатлетичні заняття не потребують спеціальних умов і складного обладнання [4].

За результатами аналізу наукових джерел, виконаного Н. Скачедуб, систематичні заняття легкою атлетикою помірної інтенсивності, зокрема оздоровчим бігом і ходьбою, мають значущий оздоровчий вплив на всі системи організму та сприяють підвищенню рівня фізичної працездатності студентів. Авторка наголошує на необхідності дозування навантаження та контролю пульсового режиму, а також зазначає, що вправи з обтяженнями, адекватними можливостям студентів, позитивно

впливають на життєздатність органів і систем молодого організму [4]. Особливої ваги це набуває з огляду на зростання кількості студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи [4].

Позитивний вплив легкоатлетичних тренувань підтверджується й результатами педагогічного експерименту. У дослідженні Г. О. П'ятничук взяли участь 205 студентів 1-5 курсів: основна група (104 особи) упродовж навчального року тричі на тиждень займалася за програмою, до якої входили спортивна ходьба, біг на короткі дистанції, естафетний біг, стрибки в довжину з розбігу та метання м'ячика, тоді як студенти групи порівняння (101 особа) легкоатлетичних вправ не виконували. Швидкісно-силові показники студентів основної групи впродовж навчального тижня залишалися на стабільному рівні, а в групі порівняння до кінця тижня суттєво знижувалися. Наприклад, у п'ятницю в студентів першого курсу основної групи результат тесту К30 становив 87,6 ум. од., а в групі порівняння – 65,9 ум. од. ($p < 0,01$) [2]. Це дає підстави вважати, що регулярні легкоатлетичні тренування сприяють стійкості фізичної працездатності студентів до навчального навантаження.

Результативність тренувань значною мірою залежить від мотивації молоді. Г. А. Омок визначає педагогічні умови оптимізації рухової активності студентів засобами легкої атлетики та узагальнює провідні мотиви до таких занять [5]. З урахуванням проаналізованих джерел доцільно дотримуватися таких принципів організації оздоровчих легкоатлетичних занять: поступове збільшення навантаження з урахуванням стану здоров'я та рівня підготовленості; контроль пульсу під час виконання вправ; поєднання циклічних і швидкісно-силових вправ; використання ігрових та командних форм (зокрема естафет), що підвищують інтерес до занять; створення умов для залучення дівчат, серед яких частка недостатньо активних найвища [1].

Висновки

Легка атлетика є доступним і ефективним засобом покращення здоров'я сучасної молоді: вона дає змогу виконати рекомендації ВООЗ щодо аеробної та силової активності [3] і позитивно впливає на фізичну працездатність та функціональний стан організму [2; 4]. Регулярна рухова активність забезпечує також соціальні та психічні переваги, яких позбавлена більшість сучасних підлітків [1]. Ефективність тренувань підвищують дозування навантаження, контроль пульсу, різноманітність форм занять і формування стійкої мотивації [4; 5]. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення динаміки показників здоров'я молоді впродовж навчального року залежно від обсягу та спрямованості легкоатлетичних навантажень.

Список використаних джерел

1. Guthold R. et al. Global trends in insufficient physical activity among adolescents: a pooled analysis of 298 population-based surveys with 1.6 million participants. The Lancet Child & Adolescent Health. 2020. Vol. 4, No. 1. P. 23-35. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31761562/
2. П'ятничук Г. О. Оцінка впливу засобів легкої атлетики на швидкісно-силові показники студентів упродовж навчального тижня. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2014. № 3. С. 74-77. URL: https://doi.org/10.15391/snsv.2014-3.015
3. Bull F. C. et al. World Health Organization 2020 guidelines on physical activity and sedentary behaviour. British Journal of Sports Medicine. 2020. Vol. 54, No. 24. P. 1451-1462. URL: https://bjsm.bmj.com/content/54/24/1451
4. Скачедуб Н. Оздоровлення студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами легкої атлетики. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. № 3 (77). С. 208-218.
5. Омок Г. А. Шляхи розвитку рухової активності у студентської молоді засобами легкої атлетики. Фізична культура і спорт: традиції, досвід, інновації : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 14 берез. 2024 р. Запоріжжя, 2024. С. 54-57.

Основа Софія Максимівна, здобувачка вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Антіпова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ СПОРТ ТА УСПІШНЕ МАЙБУТНЄ

Студентські роки – це час, коли людина не лише здобуває професію, а й формує звички, характер і коло спілкування, які потім супроводжуватимуть її все життя. Роботодавці сьогодні дедалі частіше звертають увагу не тільки на диплом, а й на те, чи вміє молодий фахівець працювати в команді, брати на себе відповідальність, витримувати навантаження і не здаватися після невдач. Ці якості складно набути на лекціях, зате вони природно розвиваються там, де є тренування, змагання і командна мета. Для українських студентів, які навчаються в умовах війни, повітряних тривог і постійної напруги, заняття спортом мають ще й особливе значення як спосіб підтримати фізичне і психологічне здоров'я. Тому питання про те, як університетський спорт впливає на майбутнє молодої людини, є сьогодні цілком практичним.

Мета тез – показати, які якості та можливості дає студентові участь в університетському спорті і як вони пов'язані з його успіхом після завершення навчання.

Окремі аспекти цієї теми розглядали В. В. Білецька та співавтори, які визначили місце студентського спорту в системі фізичного виховання закладів вищої освіти [1.с.41]. Під університетським спортом розуміємо не лише обов'язкові заняття з фізичного виховання, а насамперед добровільну участь студентів у секціях, збірних командах закладу освіти, спортивних клубах і змаганнях різного рівня. В. В. Білецька та співавтори характеризують студентський спорт як сполучну ланку між масовим спортом і спортом вищих досягнень. Це означає, що університет може бути місцем і для тих, хто просто хоче підтримувати форму, і для тих, хто прагне професійних результатів. Саме така відкритість робить університетський спорт корисним для дуже різних студентів.

А. В. Мусієнко та співавтори проаналізували спортивні ігри як інструмент розвитку життєвих компетенцій, узагальнюючи зарубіжні дослідження, наголошують на значенні спортивних ігор для формування soft skills [2, с. 60]. Важливо й те, що ці навички не залишаються на спортивному майданчику: дослідники звертають увагу на те, що набуті в грі вміння переносяться в інші сфери життя. Капітан студентської команди, який організовує тренування і мотивує партнерів, фактично отримує досвід лідерства, що знадобиться йому в будь-якій професії. Так само поразки в змаганнях вчать спокійно сприймати невдачі, аналізувати помилки і пробувати знову.

М. М. Приймак дослідила роль освіти в соціальній адаптації спортсменів на різних етапах їхньої кар'єри. Проте здебільшого увага науковців зосереджена або на спортсменах високого рівня, або на фізичному вихованні загалом, тоді як вплив університетського спорту на подальший життєвий і професійний успіх звичайного

студента висвітлено менше. Окремо варто сказати про студентів, які займаються спортом на високому рівні. Для них університет є можливістю не обирати між спортом і освітою, а поєднувати їх. М. М. Приймак зазначає, що серед численних чинників успішної спортивної кар'єри ключове місце належить освіті [3, с. 105]. Авторка також звертає увагу, що навчання за очною формою дає спортсмену змогу перебувати серед однолітків, а це сприяє формуванню соціальних навичок [3, с. 107]. Спортивна кар'єра зазвичай коротка, тому диплом і досвід студентського життя допомагають спортсмену знайти себе після її завершення: стати тренером, менеджером спортивного клубу, спортивним журналістом або перейти в зовсім іншу сферу.

Перше, що дає спорт студентові, – це здоров'я та здатність витримувати навантаження. Навчання, підробітки, підготовка до сесії і новини про війну створюють постійний стрес. Регулярні тренування допомагають краще спати, зосереджуватися на навчанні і швидше відновлюватися після складного дня. На нашу думку, саме звичка до фізичної активності, сформована в університеті, найчастіше зберігається і в дорослому житті, а отже, є внеском у здоров'я та працездатність людини на багато років уперед.

Друге – це так звані «м'які навички». У команді студент вчиться домовлятися, підтримувати інших, приймати рішення під тиском і відповідати не лише за себе.

Третє – дисципліна та вміння розподіляти час. Студентові-спортсмену доводиться поєднувати лекції, тренування, змагання і самостійну роботу. Це складно, але саме так формується навичка планування, яка потім стане в пригоді на роботі. В. В. Білецька та співавтори підкреслюють, що студентський спорт дає підґрунтя для реалізації та розкриття індивідуальних можливостей студента-спортсмена.

Четверте – соціальні зв'язки та нові можливості. Через спортивні змагання студенти знайомляться з однолітками з інших університетів і міст, беруть участь в організації спортивних подій, волонтерять. Згадка в резюме про участь у збірній університету чи організацію турніру показує роботодавцю, що людина активна і вміє працювати в колективі. Для багатьох студентів такі знайомства згодом перетворюються на професійні контакти.

Водночас розвиток університетського спорту в Україні стикається з труднощами. Частина спортивних споруд пошкоджена або потребує ремонту, тренування доводиться переривати під час повітряних тривог, а дистанційне навчання зменшує кількість студентів, які фізично присутні в університеті. Крім того, значна частина студентів поєднує навчання з роботою і просто не має часу на секції.

На нашу думку, щоб університетський спорт дійсно сприяв успішному майбутньому студентів, закладам вищої освіти доцільно: розвивати студентські спортивні клуби, де організацією займаються самі студенти; пропонувати різні формати – від командних ігор і турнірів між факультетами до фітнесу і бігових клубів, щоб кожен міг знайти щось для себе; враховувати спортивні досягнення та організаційну роботу в спорті як частину позанавчальної активності студента, зокрема під час призначення стипендій і в рекомендаційних листах; облаштовувати безпечні місця для тренувань з урахуванням вимог воєнного часу; допомагати студентам-спортсменам із гнучким графіком навчання.

Висновки. Таким чином, університетський спорт є не лише способом підтримати фізичну форму, а й важливою частиною підготовки молодої людини до дорослого життя. Він зміцнює здоров'я і допомагає справлятися зі стресом, розвиває вміння

працювати в команді, лідерські якості, дисципліну і здатність переживати невдачі, а також відкриває нові знайомства та можливості. Для студентів-спортсменів він дає змогу поєднати спортивну кар'єру з освітою і підготуватися до життя після спорту. Щоб ці переваги стали доступними більшій кількості студентів, університетам варто розвивати студентські спортивні клуби, різноманітні формати занять і підтримувати студентів, які поєднують навчання та спорт.

Список використаних джерел

1. Білецька В. В., Семененко В. П., Завальнюк В. Л., Залойло В. В., Костюченко В. І., Яременко О. М., Завадько І. В. Студентський спорт у системі фізичного виховання в закладах вищої освіти. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 2 (174). С. 41–44. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).10 (дата звернення: 29.10.2026).
2. Мусієнко А. В., Солодовник В. М., Божко С. А., Палевич С. В., Руденко А. В. Спортивні ігри як інструмент розвитку життєвих компетенцій: застосування моделі TPSR. *Спортивні ігри*. 2025. № 1 (35). С. 59–65. DOI: https://doi.org/10.15391/si.2025-1.07 (дата звернення: 29.10.2026).
3. Приймак М. М. Освіта як ключовий фактор соціальної адаптації спортсменів на різних етапах спортивної кар'єри. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2025. № 2. С. 103–112. DOI: https://doi.org/10.32540/2071-1476-2025-2-103 (дата звернення: 29.10.2026).

СЕКЦІЯ 23.
ЛІНГВІСТИКА, ІСТОРІЯ МОВИ ТА ПИСЕМНА КУЛЬТУРА

Kryva Sofiia, 4th-year student of Philology Faculty
Petro Mohyla Black Sea National University; Ukraine

COMPLEX SENTENCES IN ENGLISH AND UKRAINIAN: TYPOLOGY, MEANS OF CONNECTION, AND TRANSLATION TRANSFORMATIONS

The beauty and versatility of any language are achieved through sentences, one of its main syntactic and communicative units. A **complex sentence** is a polypredicative construction consisting of a principal clause and at least one subordinate clause, which performs a syntactic function or specifies the meaning of the whole statement. In these theses, the term *complex sentence* is used in its narrower syntactic sense to refer to a construction based on subordination, as distinct from a compound sentence, which is based on coordination. Differences between English and Ukrainian grammatical systems influence the ways in which clauses are formed, connected, and translated [1, 2]. The topic of a contrastive study of English and Ukrainian grammar has been represented in the works of V. Berezenko, M. Shutova and Ya. Gnezdilova [1], as well as A. Bezrukov and O. Bohovyk [2].

The main isomorphic feature of complex sentences in both languages is hypotaxis, or subordination. Clauses are connected syndetically, by conjunctions and connective words, or asyndetically, without an overt connector. Linking elements express subject, predicative, object, attributive, and adverbial relations. A subordinate clause may precede or follow the principal clause, depending on its function, sentence structure, and communicative focus [1, 2].

The means of subordination in English include subordinating conjunctions (that, if, although, because, when), connective and relative pronouns (who, which, that, what), and connective adverbs (where, when, why, how). Their Ukrainian equivalents include *що*, *якщо*, *хоча*, *тому що*, *коли*, *хто*, *який*, *де* and *куди*. Complex sentences may contain homogeneous subordinate clauses that depend on the same principal clause, as in "*I know where she lives and when she will return*" – "*Я знаю, де вона живе і коли вона повернеться*". They may also demonstrate consecutive subordination, in which one subordinate clause depends on another: "*I believe that she knows what we need*" – "*Я вірю, що вона знає, що нам потрібно*". This illustrates the different ways in which predicative units are organised within a complex sentence.

The traditional classification includes subject, predicative, object, attributive, and adverbial clauses (isomorphic feature). A subject clause performs the function of the subject: "*What you say is true*" – "*Те, що ти кажеш, є правдою*". A predicative clause forms part of the predicate: "*The main problem is that we lack reliable data*" – "*Головна проблема полягає в тому, що нам бракує достовірних даних*". An object clause functions as an object: "*I regret that I cannot help you*" – "*Я шкодую, що не можу тобі допомогти*". Thus, the main functional types are shared by both languages, although their grammatical realisation may differ [1, 2].

Attributive clauses modify a noun in the principal clause. A useful contrast concerns the zero relative pronoun in English restrictive clauses: "*The article (that) I cited discusses this problem*" – "*Стаття, яку я цитував, висвітлює цю проблему*". English may omit "*that*" because it functions as the object of the subordinate clause; Ukrainian normally uses an explicit connective word (allomorphic feature). However, a subject relative pronoun cannot be omitted: "*The researcher who prepared the report presented the results*" – "*Дослідник, який підготував звіт, представив результати*". The translator must therefore identify the function of the relative word. O. Palchykova identifies the incorrect interchange of English relative pronouns, particularly "*which*" and "*that*", as well as "*who*" and "*whom*", among the difficulties encountered by learners when studying English syntax within the framework of contrastive English-Ukrainian grammar [3].

Adverbial clauses express relations of time, cause, purpose, condition, concession, result, place, and manner. Their semantic types are common to both languages, but the choice of verb forms may differ. In "*I will call you when I arrive*" – "*Я зателефоную тобі, коли приїду*", English uses the present simple in a future time clause, whereas Ukrainian uses the future form. A conditional clause is illustrated by "*If it rains, we will stay at home*" – "*Якщо піде дощ, ми залишимося вдома*". Purpose is expressed in "*She repeated the explanation so that everyone could understand it*" – "*Вона повторила пояснення, щоб усі могли його зрозуміти*" [1, 2].

The conjunction "*while*" shows why connectors must be interpreted in context. In "*While I was reading, my sister was preparing dinner*", it introduces a time clause and corresponds to "*поки*". In "*While the first solution is cheaper, the second is more reliable*", it may be translated as "*хоча*". Likewise, "*since*" may express time or cause, and "*as*" may introduce temporal, causal, or comparative relations. Therefore, the choice of a Ukrainian equivalent should depend on logical relationship between the clauses [1, 2].

Some differences follow from the typological character of the languages. English is predominantly analytical and has a relatively fixed word order, whereas Ukrainian is predominantly synthetic (allomorphic feature). Here inflectional endings mark grammatical relations and allow greater word-order flexibility. English also uses formal subjects where Ukrainian often has an impersonal construction: "*It is important that every source be cited*" – "*Важливо, щоб кожне джерело було процитоване*". The formal subject "*it*" has no direct lexical equivalent in the Ukrainian sentence [3].

Another contrast concerns secondary predication. English may express a predicative relationship within a simple sentence through infinitival or participial constructions, whereas Ukrainian often uses a finite subordinate clause: "*I saw her crossing the street*" – "*Я бачив, як вона переходила вулицю*". A related but distinct case is the gerund phrase in "*Do you mind opening the window?*", translated as "*Ви не заперечуєте, якщо я відчиню вікно?*" The nominative absolute participial construction in "*The weather being fine, we went for a walk*" also corresponds to a Ukrainian subordinate clause with a relation of concession: "*Оскільки погода була гарною, ми пішли на прогулянку*". In her corpus-based study of permissive constructions, I. Karamysheva shows that English uses infinitival, participial (Participle I and Participle II), and nominal forms as secondary predicates, whereas Ukrainian uses infinitival secondary predicates in such syntactic patterns [4].

The reverse change is also possible. The English subject clause is replaced by an impersonal construction with an infinitive: "*What is required is a ban on testing of nuclear weapon*" can be rendered as "*Необхідно заборонити випробування ядерної зброї*". The grammatical form changes, but the main information is retained (allomorphic feature in translation) [7].

These differences make grammatical transformations important in translation. Relevant procedures include grammatical substitution, change of word order, restoration of an omitted connector, partitioning, integration, and compensation [5, 6]. For example, "*I know I can rely on you*" is rendered as "*Я знаю, що можу на тебе покластися*": the English object clause has no overt "*that*", while neutral Ukrainian translation commonly makes the link explicit with "*що*" [7]. Ukrainian also permits asyndetic constructions in appropriate contexts, so the choice depends on style and information structure. Similarly, "*He looked at her and saw her crying*" becomes "*Він глянув на неї і побачив, що вона плаче*", where an English secondary-predication construction is rendered by an object clause.

In their study of the Ukrainian translation of "The Old Man and the Sea" V. Mytrofanov, researchers S. Ostapenko and L. Vorobiova describe how this story is distributed across shorter Ukrainian sentence units [7]. In my opinion, partitioning is useful when a long English sentence contains several layers of information. This makes the translation into Ukrainian more natural while preserving essential details and the sequence of events. Integration, in turn, combines source sentences when their semantic relationship is clear [5, 6].

One more important grammatical transformation is word-order change, which allows the translator to adapt the sentence to the syntactic and communicative norms of the target language. For example, "*Although the first proposal is cheaper, the second is more practical*" may be translated as "*Друга пропозиція практичніша, хоча перша дешевша*". In this case, the subordinate concessive clause moves from the initial to the final position. This rearrangement preserves the concessive relationship between the two clauses. It demonstrates that Ukrainian word order allows greater flexibility [6].

English and Ukrainian share the basic structure of complex sentences and the main types of subordinate clauses. Their differences concern relative pronouns, formal subjects, word order, verb forms in adverbial clauses, and secondary predication. A creative approach to translation highlights the uniqueness of each language, but the main goal of this process is to convey the information as accurately as possible in the target language.

References

1. Березенко В. М., Шутова М. О., Гнезділова Я. В. Зіставна граматика англійської та української мов : Підручник. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023. 276 с.
2. Bezrukov A., Bohovyk O. Contrastive Grammar of the English and Ukrainian Languages : A Coursebook. Dnipro : Ukrainian State University of Science and Technologies. USUST, 2026. – 305 p. DOI: 10.15802/978-617-8665-09-8.
3. Пальчикова О. Проблеми засвоєння синтаксичних одиниць усного мовлення під час навчання контрастивної граматики англійської та української мов. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2026. Вип. №2. С. 76-81. DOI: 10.31651/2524-2660-2026-2-76-81.
4. Karamysheva I. A Corpus-based Approach to the Study of Permissive Constructions in English and Ukrainian. *Journal of Linguistics*. 2025. Vol. 76, No. 1, P. 31-40. DOI: 10.2478/jazcas-2025-0003.
5. Manhura S., Sereda A. Complex Grammatical Transformations in the Process of Translation from English to Ukrainian. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Ser. 5. 2023. Vol. 92, No. 2. P. 43-47. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2023.92.2.10.
6. Пузанов В. М. Практична реалізація контрастивного підходу порівняльної граматики при перекладі з англійської на українську мову. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. №2 (214). С. 169-179. DOI: 10.32782/2522-4077-2025-214.2-22.
7. Ostapenko S. A., Vorobiova L. V. Adequacy of Translation of Complex Sentences of "The Old Man and the Sea" by E. Hemingway into Ukrainian. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2021. Вип. №1 (22). С. 49-57. DOI: 10.33274/2079-4835-2021-22-2-49-57.

Турська Любов Олегівна, здобувачка вищої освіти Гуманітарно-мистецького факультету
Національний університет «Київський авіаційний інститут»; Україна

Науковий керівник: Сітко Алла Василівна, канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу
Національний університет «Київський авіаційний інститут»; Україна

ПИТАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ФОРМА І КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. СВІФТА «МАНДРИ ГУЛІВЕРА» ТА І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»)

У художньому тексті питальна форма не завжди означає запит інформації. Вона може передавати докір, оцінку або спонукання. Тому зіставляти англійські та українські питальні конструкції варто: будова запитання і його справжня мета часто не збігаються. Мета роботи — з'ясувати, як співвідносяться форма і функція питальних конструкцій у «Мандрах Гулівера» Дж. Свіфта та «Кайдашевій сім'ї» І. Нечуя-Левицького. Для цього використано описовий, зіставний і контекстуальний методи.

Теоретичною основою стало положення комунікативної лінгвістики про те, що форма висловлювання і намір мовця не завжди збігаються. Ф. С. Бацевич розглядає мовленнєвий акт як єдність змісту і мети спілкування, тому одна синтаксична структура може реалізовувати різні наміри [1]. А. В. Сітко показує, що питальні речення здатні виражати прохання, вимогу й твердження, а не лише запит інформації [2]. С. М. Дишлева пропонує розрізняти буквальні й небуквальні інтерогативи та враховувати їхню роль у мовленнєвій стратегії [3]. Структурний тип питання і мета його вживання є окремими характеристиками.

Для опису англійських конструкцій використано довідник *English Grammar Today*: у типовому питанні допоміжне або модальне дієслово стоїть перед підметом; риторичні питання не потребують відповіді [4]. С. Ф. Гедз наголошує, що риторичне запитання спрямоване на емоційний вплив і переконання, а не на отримання інформації [5]. Наявність питальної будови сама по собі ще не означає, що мовець справді хоче отримати відповідь.

В англійському матеріалі розбіжність між формою і функцією добре видно на питанні з листа Гулівера до Сімпсона: "*Do these miserable animals presume to think, that I am so degenerated as to defend my veracity*?" [6]. Допоміжне дієслово *do* перед підметом оформлює загальне питання. Проте зневажлива назва адресатів і небажання виправдовуватися свідчать про обурення, а не про пошук відповіді. У формі запитання Гулівер фактично відкидає потребу доводити власну правдивість. Водночас його оцінка характеризує і його самого, тому її не варто ототожнювати з позицією автора.

В українському матеріалі подібну функцію має репліка Кайдаша: «*Чи то можна в таку п'ятницю паскудить язики?*» [7]. Загальне питання тут утворене часткою *чи*. Кайдаш не з'ясовує, чи дозволена така поведінка. Він засуджує її і вимагає припинити

розмову. У зіставлених прикладах різні граматичні засоби передають близькі функції — оцінку й докір. Відмінність пов'язана також із ситуацією: у Свіфта це полеміка оповідача з критиками, у Нечуя-Левицького — родинний діалог.

Спеціально-питальна будова також не визначає однозначно мети висловлювання. Репліка Лавріна «*А кого ти будеш оце сватать?*» містить запит про особу, а відповідь Карпа «*Посватаю, кого трапиться*» показує небажання конкретизувати намір [7]. У питанні Кайдаша «*А чого це ви поставали, та руки позгортали, та ще й верзете бог зна що?*» компонент *чого* формально вказує на причину, але перелік небажаних дій передає докір і спонукання [7]. Функцію визначають за змістом репліки та очікуваною реакцією, а не лише за питальним словом.

Альтернативна будова теж не гарантує справжнього вибору. Кайдаш запитує синів: «*Чи вам не треба помирать, чи ви не соромитесь святого сонечка на небі?*» [7]. Дві частини з повторюваним *чи* формально утворюють альтернативу, проте жодна з них не є реальною відповіддю. Питання виконує функцію докору й застереження. Альтернативна форма лише підсилює емоційний тиск.

Головний результат зіставлення — розмежування структурного типу питання та його комунікативного призначення. Англійський приклад загального питання оформлений інверсією з допоміжним дієсловом, український — часткою *чи*. Близькі функції реалізуються різними засобами. Конструкції одного типу можуть виражати як запит, так і докір або спонукання. Для аналізу художнього діалогу й перекладу його іншою мовою потрібно враховувати не лише питальний компонент, а й оцінну лексику, відповідь адресата та ситуацію спілкування.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Сітко А. В. Особливості перекладу англомовних інтерогативних конструкцій. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2007. № 33. С. 158–163.
3. Дишлева С. М. Типологічна своєрідність та комунікативна репрезентація питальних висловлювань англійської мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2021. Вип. 49, т. 1. С. 50–54.
4. Questions. English Grammar Today. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/us/grammar/british-grammar/questions (дата звернення: 06.11.2026).
5. Гедз С. Ф. Риторичні запитання в сучасній англійській мові : комунікативно-функціональний аспект. Актуальні питання іноземної філології. 2015. № 3. С. 35–41.
6. Swift J. Gulliver's Travels. Project Gutenberg. URL: https://www.gutenberg.org/ebooks/82 (дата звернення: 06.11.2026).
7. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. УкрЛіб : електронна бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907 (дата звернення: 06.11.2026).

Маренич Маргарита Григорівна, здобувачка вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна, доктор філософії (PhD) in Korean Language Education, старший викладач кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВОГО БЛОКУ В КОРЕЙСЬКОМУ ПИСЬМІ ХАНГИЛЬ

Корейське письмо — 한글 — є однією з найунікальніших та найраціональніших графічних систем у світі. Створений у 1443 році за ініціативи царя Сечжона Великого та групи вчених придворної академії Чіпхйончжон (집현전), хангиль офіційно опублікували у 1446 році в документі «Хунмінчоним» («Навчання народу правильним звукам»).

На відміну від більшості алфавітних систем, де букви записуються послідовно одна за одною в лінійний рядок, як у кирилиці чи латиниці, хангиль об'єднує окремі фонеми у компактні квадратні складові блоки (чапьон). Це створює візуальну схожість із китайською ієрогліфікою, збережену з міркувань культурно-естетичної спадкоємності, проте зберігає повністю алфавітну структуру письма.

Базові елементи хангиля: Чон («букви») та їх категорізація.

Блок хангиля складається з окремих фонемних одиниць, які називаються чамо (자모, «матері й діти букв»). У сучасному корейському алфавіті використовується 40 основних знаків: Приголосні (자음): 14 простих приголосних: ㄱ, ㄴ, ㄷ, ㄹ, ㅁ, ㅂ, ㅅ, ㅇ, ㅈ, ㅊ, ㅋ, ㅌ, ㅍ, ㅎ; 5 подвоєних/напружених: ㄲ, ㄸ, ㅃ, ㅆ, ㅉ. Голосні (모음): 10 простих: ㅏ, ㅑ, ㅓ, ㅕ, ㅗ, ㅛ, ㅜ, ㅠ, ㅡ, ㅣ; 11 дифтонгів: ㅐ, ㅒ, ㅔ, ㅖ, 과, 새, 긔, 궈, 게, 귀, 긔.

Анатомія складового блоку. Будь-який склад у корейській мові вкладається у графічну матрицю, що візуально вписується в уявний квадрат. Кожен склад має структуру: початковий приголосний (초성) + медіальна голосна (중성) + кінцевий приголосний (종성).

Чосонг (초성): початковий приголосний. Якщо склад починається з голосного звука, на позицію чосонг ставиться знак ㅇ як беззвучний маркер.

Чунсонг (중성): медіальний голосний елемент. Позиціонування голосної залежить від її графічної орієнтації.

Чонсонг (종성) або патчим (받침): кінцевий приголосний, який розташовується в нижній частині блоку.

Правила просторового компонування. Вертикально орієнтовані голосні розміщуються праворуч від початкового приголосного. Горизонтально орієнтовані голосні розміщуються під ним. Комбіновані голосні охоплюють початковий приголосний знизу і праворуч.

Графічна гармонізація та пропорції. При написанні складових блоків діє принцип пропорційного масштабування: загальний розмір квадратного контейнера залишається незмінним. У складних закритих складах усі елементи зменшуються для збереження балансу та однакового розміру блоків.

Отже, формування складового блоку в корейському письмі хангиль є унікальним прикладом поєднання силабічного та фонологічного принципів письма. Завдяки геометричним правилам комбінування елементів хангиль забезпечує високу системність і дозволяє легко розпізнавати внутрішню фонетичну структуру складу.

Список використаних джерел

1. Кім-Кім, С. Ф. (2018). Вступ до корейського мовознавства. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
2. Кур'янов, С. О., & Лі, Ц. Г. (2020). Граматика корейської мови: Теоретичний та практичний курс. Харків: Фоліо.
3. National Institute of Korean Language (국립국어원). (2017). An Introduction to Korean Alphabet: Hangul. Seoul: NIKL Press.

Нещадим Ліна Аркадіївна, здобувач(ка) вищої освіти
Національний університет «Київський авіаційний інститут»; Україна

Науковий керівник: Сітко Алла Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національний університет «Київський авіаційний інститут»; Україна

ТИПОЛОГІЯ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Л. КЕРРОЛА «АЛІСА В ЗАДЗЕРКАЛЛІ» ТА І. КАРПЕНКА-КАРОГО «ХАЗЯЇН»)

В останні роки лінгвісти все більше акцентують свою увагу на проблемі, пов'язаній з дослідженням речення. Об’єктом дослідження мовознавчої науки уже довгий час виступає речення як багатоаспектна одиниця. Багатоаспектність речення зумовлюється тим, що воно характеризується певним набором класифікаційних ознак [9].

Спонукання адресата до дії належить до базових комунікативних потреб, тому засоби його вираження наявні в кожній мові, хоча їхній набір і будова суттєво різняться. Англійська мова з переважно аналітичною будовою та флективна українська мова пропонують контрастні моделі оформлення спонукання, а художній діалог дає змогу простежити ці моделі в природному функціонуванні. Мета дослідження полягає у встановленні типологічних збігів і розбіжностей імперативних конструкцій англійської та української мов на матеріалі повісті-казки Л. Керрола «Through the Looking-Glass, and What Alice Found There» та комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн».

Вихідним для дослідження є граматичне тлумачення імперативу, запропоноване К. О. Бортун: «Імператив – це граматична категорія, яка виражає волевиявлення мовця щодо слухача (слухачів) з метою спонукання його (їх) до певної дії» [1, с. 14]. Типологічні студії засвідчують, що універсальною є саме функція спонукання, тоді як спеціалізована форма для неї притаманна не всім мовам. Р. Пелтола наголошує: «Не всі мови мають спеціальну форму наказового способу, так само як і не всі спільноти використовують чітко визначений мовленнєвий акт наказу». [7, p. 188]. Там, де така форма існує, її парадигма нерідко неповна, адже «У парадигмах наказового способу можуть бути прогалини: відсутність форми першої особи однини наказового способу не є рідкісним явищем». [7, p. 189].

Зіставлювані мови мають спільну систему способів: за Н. Ф. Гладуш і Н. В. Павлюк, «Обидві зіставлювані мови мають систему трьох способів дієслова: дійсного, наказового та умовного». [2, с. 58]. Найпомітніша розбіжність стосується кількості синтетичних форм. К. А. Отрішко зазначає: «На відміну від української мови, де наказовий спосіб у другій особі однини й множини має різні закінчення (читай – читайте), в англійській мові є лише одна форма наказового способу, яка збігається з інфінітивом, без частки to: to come – Come!» [4, с. 186]. Українська парадигма охоплює форми 2-ї особи однини, 1-ї та 2-ї особи множини й обов’язково маркована видом (*скажи – кажи*), тоді як англійська базова форма нейтральна щодо числа, виду й соціальної дистанції.

Категорія числа в українському імперативі набуває соціального навантаження. С. Б. Шило фіксує, що «Використання форми 2-ї особи множини для звернення до однієї особи зазвичай уважають ознакою ввічливості» [5, с. 87]. Англійська мова передає ввічливість лексичними засобами (*please*, вокатив, розділові питання *will you*, *won't you*), тому за відсутності граматичного еквівалента соціальне маркування числа під час зіставлення текстів потребує граматичних трансформацій.

Прогалини синтетичної парадигми в обох мовах заповнюють аналітичні конструкції. В англійській мові їх утворює дієслово *let* (*let's*, *let me*, *let him*), в українській – частки *нехай*, *хай*, *нум*, *нумо* та дієслово *давай(те)*. К. А. Отрішко робить висновок, що «Конструкції з аналітичним імперативом у зіставлюваних мовах спрямовані переважно на спонукання до дії 3-ї особи» [4, с. 187]. Заборона оформлюється асиметрично: «Наказовий спосіб в англійській мові виражається синтетично (стверджувальна форма: Do it! — Зроби це!) та аналітично (заперечна форма: Don't do it! — Не роби цього!).» [2, с. 59], тоді як українська заборона залишається синтетичною (частка *не* + форма імперативу).

Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки з прямої мови персонажів. Після автоматизованого морфологічного попереднього відбору кожну конструкцію перевірено вручну з урахуванням контексту. В англійському тексті виявлено 127 імперативних конструкцій, в українському – 333, що відповідає щільності 8,5 і 22,6 одиниці на 1000 слів прямої мови.

Синтетичний імператив 2-ї особи домінує в обох творах (58,3 % і 67,6 %). Королеви в повісті Л. Керрола нанизують однорідні накази, поєднуючи стверджувальні й заперечні форми:

"Look up, speak nicely, and don't twiddle your fingers all the time." [6]

Сила таких наказів варіюється від категоричної вимоги до поради, що узгоджується з думкою Х. Такахаші: «Іллокутивна сила наказового способу прототипово є сильною, проте вона може послаблюватися різною мірою». [8, p. 30]. В українській комедії форма числа відображає ієрархію маєтку. Терентій Пузир в одній репліці звертається на *ти* до наближеного економа і на *ви* до іншого:

*«**Слухай**, Порфирій, я тебе переведу в Мануйлівку, а вас, пане Зеленський, в Чагарник.»* [3]

У мовленні Пузиря зафіксовано 56 форм однини і 34 форми множини, тоді як підлеглий йому Ліхтаренко вживає 20 форм множини й лише 1 форму однини. Англійський текст аналогічного розподілу не виявляє, оскільки форма *Speak!* однаково звернена до будь-якого співрозмовника.

Аналітичні конструкції розподілені в текстах протилежно. Конструкції з *let* становлять в англійському тексті 19 одиниць (15,0 %), з них 13 спонукають до спільної дії:

*"**Let's pretend** we're kings and queens;"* [6]

В українському тексті найчастотнішими є конструкції з *нехай* (27 одиниць, 8,1 %), за допомогою яких хазяїн розпоряджається відсутніми особами:

*«**Нехай** голодні **ідуть** до мене по п'ятнадцять копійок на роботу.»* [3]

Отримані дані уточнюють висновок К. А. Отрішко: в англійському тексті аналітичний імператив спрямований головно на 1-шу особу множини, в українському – на 3-тю особу. Частка заперечних конструкцій в обох текстах близька (12,6 % і 11,7 %), проте українська заборона маркована видом: 37 із 39 заперечних імперативів утворено від дієслів недоконаного виду (*«**Не вигадуй**!»* [3]).

Периферійні засоби засвідчують найбільші розбіжності. Бездієслівні директиви переважають в англійському тексті (11,0 % проти 3,0 %), зокрема у вигуках Червоної Королеви *"Faster! Faster!"* [6]. Інфінітивні накази (*«Вигнать!»* [3]) та оптативні вживання імперативних форм (9 конструкцій) трапляються лише в українському тексті. Результати підтверджують спостереження К. А. Отрішко: «У групі неімперативних речень домінуючим засобом вираження наказу в англійській мові є бездієслівні речення. Характерними для української мови є речення з дієсловом у формі інфінітива» [4, с. 187].

Проведене зіставлення засвідчило, що в англійському тексті сила спонукання регулюється переважно лексичними й синтаксичними засобами, тоді як в українському вона закодована в морфології імперативу (число, вид) і доповнюється аналітичними формами та частками. Найбільш аломорфними є сфери соціального маркування числа, спонукання 3-ї особи, заборони та побажальних формул, у яких відсутність прямих граматичних еквівалентів зумовлює потребу граматичних трансформацій. Перспективу подальших досліджень становить розширення корпусу за рахунок інших жанрів.

Список використаних джерел

1. Бортун К. О. Імперативність і категоричність у структурі висловлення: основні підходи до аналізу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. , 2016. № 20, т. 1. С. 14–16. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v20/part_1/6.pdf (дата звернення: 26.10.2026).
2. Гладуш Н. Ф., Павлюк Н. В. Contrastive Grammar: Theory and Practice = Порівняльна граматика: теорія і практика : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.», 2019. 296 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27556/ (дата звернення: 26.10.2026).
3. Карпенко-Карий І. Хазяїн. УкрЛіб : електронна бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1006 (дата звернення: 26.10.2026).
4. Отрішко К. А. Особливості наказового способу в англійській та українській мовах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». , 2015. Вип. 55. С. 185–188. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/4084/ (дата звернення: 26.10.2026).
5. Шило С. Б. Вербалізація спонукальної модальності в агітаційно-політичному дискурсі : дис. … д-ра філософії : 035 Філологія. Черкаси, 2020. 248 с. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/4706/ (дата звернення: 26.10.2026).
6. Carroll L. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There. Project Gutenberg, 2008. EBook № 12. URL: https://www.gutenberg.org/ebooks/12 (дата звернення: 26.10.2026).
7. Peltola R. Review of: Aikhenvald A. Y., Dixon R. M. W. (eds.). Commands: A cross-linguistic typology. Oxford : Oxford University Press, 2017. SKY Journal of Linguistics. 2019. Vol. 32. P. 187–194. URL: https://journal.fi/finjol/article/view/153056 (дата звернення: 26.10.2026).
8. Takahashi H. The English Imperative: A Cognitive and Functional Analysis : doctoral thesis. Sapporo : Hokkaido University, 2004. 263 p. DOI: https://doi.org/10.14943/doctoral.r6255
9. Сітко А.В. Структурні особливості англійських та українських інтерогативів, *Нова філологія*, 2013. Вип. 58. С. 187–189.

СЕКЦІЯ 24.
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Kira Kozachuk, student
State University of Trade and Economics; Ukraine

Scientific supervisor: Iryna Zvarych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Foreign Philology and Translation
State University of Trade and Economics; Ukraine

THE FUNCTION AND PERCEPTION OF SMALL TALK: A COMPARATIVE STUDY OF AMERICAN SOCIAL NORMS

In every communication system, certain everyday phrases carry very little literal information but hold immense social significance. This is small talk-an interaction style that was overlooked in early research due to its apparent triviality. However, this casual nature reveals its true purpose: managing social distance, building rapport, and sharing cultural codes. In the United States, where social structures are relatively open and egalitarian, small talk serves as a universal tool to establish contact. It acts as a polite social pass, allowing speakers to show goodwill without stepping into deeply personal matters. As Holmes (2000) highlights, this genre is fluid, moving naturally between structured business talk and casual conversation for the sake of connection [4]. Studying small talk through American social norms helps clarify everyday speech habits and highlights the core values of openness and interpersonal trust in American culture.

A contrast with East Asian traditions shows that the social role of casual conversation varies deeply across cultures. In the US, starting a conversation with a stranger is a sign of friendliness. In contrast, verbal behavior in Chinese or Japanese cultures is more strictly tied to social hierarchy and group harmony. This is evident in concepts like guanxi (a system of personalized, long-term networks and mutual obligations) or zatdan (a Japanese term for casual, unstructured chatting), which make local small talk highly indirect [5]. Interestingly, topics like age, marital status, or income are often avoided in early American conversations to protect privacy. Yet, in collectivist cultures, these questions show sincere interest. Conversely, the open expressiveness of Americans is sometimes misinterpreted in Asian contexts as superficial.

To test these ideas, we analyzed field data from a case study by K. Kozachuk (2026). The source is a transcript of a semi-structured sociolinguistic interview conducted in New York with Autumn, a twenty-six-year-old American woman. The interview illustrates how general communication patterns appear in the daily speech of a young American [6].

The analysis of the classic phrase "How are you?" shows that its meaning depends heavily on the context. When asked if she expects a detailed answer, Autumn notes: “For me, it would depend on who this person is, because every person in my experience requires a

different protocol, and the way I talk to them changes." Her response shows that even standard polite phrases are flexible and adapt to the situation. Furthermore, American communication norms show a high tolerance when people deviate from expected scripts. When asked if she feels uncomfortable when a stranger shares too many personal details, Autumn replies: "I can appreciate when someone wants to open up to me... so personally I don't mind", what highlights a strong preference for positive politeness, where individual openness is valued over keeping a formal social distance [6].

The interview also reveals that American small talk is rarely just an end in itself. Autumn explicitly states: "I think it's a good way to start having deeper conversations." Therefore, small talk serves an instrumental purpose: it sets a comfortable stage and builds the trust needed before moving to deeper topics. These utterances represent what linguists call phatic acts. Instead of transmitting information, they focus on maintaining social contact, creating a necessary emotional foundation for future conversation [5].

This individual-focused approach stands out when compared to collective small talk, such as the shared complaints about weather observed among Chinese parents waiting at school gates to strengthen group ties [7]. In the American context, personal comfort remains the priority. This is best captured in Autumn's advice to foreigners: "I would tell people not to feel rushed... just stop, take a break." While this might seem to contradict the fast-paced stereotype of American life, it shows a key feature of the culture: the willingness to pause the daily rush to share a genuine, unhurried connection.

This analysis reveals a fundamental paradox at the core of American communicative culture: small talk is simultaneously a protective convention and an instrument of genuine connection. It provides a standardized script that lowers the social stakes of initial encounters, yet, as Autumn's case vividly demonstrates, its underlying logic is precisely to assess whether that script can be transcended. When a stranger offers an unexpectedly candid response to "How are you?", the deviation is not perceived as a breach of etiquette but as a welcome signal of authenticity. In this regard, American culture transforms what might be a rigid social obligation in other traditions into a flexible, democratic protocol. Rather than reinforcing strict social standing, this style of communication opens up a temporary, egalitarian space where individual openness can thrive. Thus, small talk functions as a subtle negotiation of vulnerability - every interaction holds the implicit potential to move beyond the superficial, making the mundane act of chatting a deeply significant practice of human affirmation.

These insights suggest clear directions for future research in pragmalinguistics. As communication moves online, it is important to study how small talk adapts to digital spaces like corporate platforms (Slack, Teams) and text-centric social networks like Threads. Because digital spaces lack physical cues, learning how American warmth and politeness translate through emojis, short phrases, and specific syntax is highly promising. Additionally, exploring how gender influences these digital bonding strategies offers another valuable path for study.

In conclusion, small talk in American culture operates on two clear levels. First, it serves as a polite social script that ensures smooth daily interactions. Second, as shown by K. Kozachuk's (2026) case study, it leaves room for personal expression and openness, offering a natural bridge to deeper conversation. Understanding these everyday language structures is essential for successful cross-cultural communication and stronger international connections.

References

1. Malinowski, Bronislaw. 1972. Phatic communication. In J. Laver and S. Hutcheson (eds.) Communication in face-to-face interaction. Harmondsworth: Penguin. 146–152.
2. Coupland, J. (2000). Small talk. Harlow, England: Longman.
3. Coupland, J. (2003). Small Talk: Social Functions. Research on Language and Social Interaction. 36.1.
4. J. Holmes. Doing collegiality and keeping control at work J. Coupland (Ed.), Small Talk in Government Departments (2000), pp. 32-61
5. Furukawa Ch. A Study of Small Talk Among Males: Comparing the U.S. and Japan : master's thesis. Portland State University, 2014. 142 p. DOI: https://doi.org/10.15760/etd.1521
6. Kozachuk K. Interview with Autumn regarding small talk. Version 1. Published June 27, 2026.
7. House J., Kádár D. Z. Studying Small Talk from a Pragmatic Angle: An Introduction // Acta Linguistica Academica. 2023. Vol. 70, No. 4. P. 411–418. DOI: https://doi.org/10.1556/2062.2023.00704

Заяц Марія Вікторівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародних відносин і права
Хмельницький національний університет; Україна

Науковий керівник: Бойко Юлія Петрівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницький національний університет; Україна

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У сучасному мовознавстві прецедентні імена розглядаються як важливий засіб відображення взаємозв'язку мови й культури. Вони не лише називають відомих історичних осіб або літературних персонажів, а й передають певні оцінки, асоціації та культурні уявлення. Завдяки цьому одне ім'я може використовуватися для характеристики людини, суспільного явища чи певної ситуації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення спільних і відмінних особливостей функціонування прецедентних імен в англійській, німецькій та українській мовах, а також з'ясуванням труднощів їх перекладу.

Прецедентне ім'я можна визначити як власну назву, яка в колективній свідомості носіїв мови набуває додаткового символічного й оцінного значення. Воно пов'язане з культурно значущою особою, літературним персонажем або історичною подією та активує відповідні фонові знання. Важливою характеристикою таких одиниць є залежність їхнього сприйняття від культурного досвіду певної мовної спільноти [1; 2].

Одним із механізмів розвитку прецедентних імен є формування нових конотацій та перехід власної назви до розряду загальних. В англійській мові це простежується на прикладі імені *Scrooge*, яке походить від персонажа твору Ч. Діккенса та стало позначенням скупої людини. Ім'я *Einstein* використовується для характеристики людини з високими інтелектуальними здібностями, а прізвище *Boycott* стало основою дієслова *to boycott* – бойкотувати. Отже, власні назви можуть поступово набувати самостійного лексичного значення та використовуватися поза первинним контекстом.

У німецькій мові помітну роль відіграє утворення нових слів від прізвищ відомих осіб. Наприклад, дієслово *merkeln*, утворене від прізвища Ангели Меркель, використовувалося для характеристики вичікувальної та нерішучої поведінки. Слово *guttenbergen* пов'язане зі скандалом навколо плагіату в дисертації німецького політика Карла-Теодора цу Гуттенберга та набуло значення «списувати». Водночас ім'я *Faust* стало символом прагнення до знань і готовності до морального компромісу заради досягнення мети. Таким чином, німецькі прецедентні імена демонструють не лише семантичне переосмислення, а й активне використання словотвірних засобів.

Українська лінгвокультура характеризується тісним зв'язком прецедентних імен із національною історією та літературною спадщиною. Наприклад, ім'я *Тараса Шевченка* асоціюється з національною ідентичністю, боротьбою за свободу та збереженням української мови. Ім'я *Мавка* з твору Лесі Українки стало символом духовної краси, щирості та гармонії з природою, тоді як *Кайдаш* асоціюється з

побутовими конфліктами й дріб'язковими суперечками. Окремий інтерес становить ім'я *Івана Мазепи*, оцінка якого змінювалася залежно від історичного та суспільно-політичного контексту. Це підтверджує, що конотації прецедентних імен не є незмінними, а можуть трансформуватися разом із суспільними уявленнями [3; 4].

Нові прецедентні імена активно формуються й у сучасному українському медійному дискурсі: назви *«Привид Києва»*, *«Пес Патрон»* і *«Чорнобаївка»* в умовах повномасштабної війни стали символами відповідно героїзму, відданості та повторюваних невдач противника. Це свідчить, що прецедентні імена виникають не лише на основі історичних і літературних джерел, а й унаслідок актуальних суспільних подій.

Порівняння трьох мов дає змогу визначити певні відмінності в механізмах формування прецедентних імен. Для англійської мови характерні апелятивація та розвиток переносних значень власних назв, для німецької – активне утворення похідних слів від прізвищ відомих осіб, а для української – особливий зв'язок із національною історичною пам'яттю, літературою та сучасними суспільними подіями. Водночас у всіх трьох мовах такі одиниці виконують оцінну, образну та культурно-інформативну функції.

Важливим питанням є переклад прецедентних імен, оскільки формальне відтворення власної назви не завжди забезпечує збереження її культурного значення. У перекладацькій практиці використовуються транскрипція, транслітерація, калькування, функціональний відповідник та описовий переклад. Наприклад, англійське *Scrooge* передається українською як «Скрудж», а німецьке *Faust* – як «Фауст». Такі відповідники зберігають впізнаваність імен, однак розуміння їхнього переносного значення залежить від культурної обізнаності читача. Натомість *Schneewittchen* перекладається як «Білосніжка», а *Rotkäppchen* – як «Червона Шапочка», що дає змогу зберегти образну мотивацію цих назв [5–7].

Особливі труднощі виникають під час перекладу українських національно-прецедентних імен англійською та німецькою мовами. Наприклад, назви *«Чорнобаївка»* (*Chornobaivka*) та *«Привид Києва»* (*Ghost of Kyiv*) можуть бути передані шляхом транскрипції або калькування, проте такі способи не завжди забезпечують розуміння їхнього культурного змісту. Тому доцільним є поєднання відтворення назви з коротким поясненням відповідних історичних подій, що дає змогу не лише зберегти форму імені, а й передати його оцінне та емоційне навантаження.

Отже, прецедентні імена в англійській, німецькій та українській мовах відображають особливості національного культурного досвіду й колективної пам'яті. Вони відрізняються джерелами формування, характером конотацій і способами словотворення, проте в усіх трьох мовах виступають засобом передачі культурно значущої інформації. Під час перекладу таких одиниць важливо враховувати не лише їхню мовну форму, а й контекст, оцінне значення та рівень обізнаності цільової аудиторії.

Список використаних джерел

1. Арделян О. В. Прецедентне ім'я як центр категорії прецедентності. *International scientific and practical conference*. Venice, 2021. P. 38–42. DOI: 10.30525/978-9934-26-039-1-65.
2. Близнюк К. В. Прецедентні імена в сучасному українському медіа-дискурсі: критерії виокремлення. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2015. Т. 176. С. 28–33.

3. Петренко А. Універсальні та національні прецедентні феномени у заголовках українських медійних видань. *Культура слова*. 2019. Вип. 90. С. 165–175.

4. Селіванова О. О. Етнокультурна компетенція: когнітивне підґрунтя й мовна репрезентація. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 1. С. 3–13. DOI: 10.31651/2076-5770-2019-1-3-13.

5. Ребрій О. В., Тащенко Г. В. Прецедентні імена як проблема художнього перекладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2015. Вип. 81. С. 273–280.

6. Тащенко Г. В. Переклад прецедентних імен: когнітивний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 21(1). С. 135–139.

7. Тащенко Г. В. Лінгвокогнітивні та культурологічні особливості англо-українського перекладу прецедентних імен (на матеріалі художньої літератури) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.16. Харків, 2018. 263 с.

Курилішин Вікторія Зорянівна, магістрантка
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Україна

Науковий керівник: Мельник Юлія Йосифівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Україна

ТИПОВІ ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ У ВІДТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ МІХАЕЛЯ ЕНДЕ «НЕСКІНЧЕННА ІСТОРІЯ»)

У сучасному перекладознавстві машинний переклад посідає важливе місце як один із провідних напрямів технологічного розвитку міжмовної комунікації, що змінює традиційні підходи до розуміння перекладацької діяльності [4, с. 85]. Під машинним перекладом розуміють процес автоматизованого відтворення змісту тексту з однієї природної мови іншою за допомогою комп'ютерних програм і спеціальних алгоритмів [2]. Використання таких технологій дає змогу значно скоротити час опрацювання інформації. Особливо ефективним машинний переклад є під час роботи з технічною, науковою та діловою документацією, де важливими чинниками виступають швидкість і доступність обробки інформації. Його розвиток безпосередньо пов'язаний із удосконаленням методів комп'ютерного аналізу мовних одиниць, алгоритмів опрацювання природної мови та технологій оцінювання якості перекладеного тексту [2].

На думку К. Рябової, «автоматичний переклад (машинний переклад) – це переклад, створений за допомогою передових технологій без втручання людей-перекладачів» [3, с. 70]. Відповідно, сутність цього процесу полягає в автоматизованому аналізі вихідного повідомлення, визначенні його мовних особливостей і формуванні тексту цільовою мовою без безпосередньої участі людини. Теоретичним підґрунтям функціонування таких систем є досягнення комп'ютерної лінгвістики, математичного моделювання мовних процесів і штучного інтелекту [3, с. 70]. Водночас ефективність машинного перекладу залежить не лише від точності відтворення змісту, а й від здатності системи враховувати стилістичні, контекстуальні та прагматичні особливості тексту.

Для з'ясування того, наскільки сучасні технології справляються з такими завданнями, доцільно здійснити порівняння оригіналу художнього твору з його традиційним і машинними перекладами. Порівняльний аналіз оригінального тексту роману Міхаеля Енде „Die unendliche Geschichte“ [6], його українського перекладу [1] та машинних версій, створених за допомогою сервісу нейронного машинного перекладу DeepL Translator [5], сервісу статистичного машинного перекладу Google Translate [7] і генеративної моделі на основі штучного інтелекту ChatGPT [8], дає змогу виокремити основні типи помилок автоматизованого перекладу художньої літератури.

Найпоширенішими з них є синтаксичне калькування, лексико-семантичні неточності, послаблення емоційно-експресивного забарвлення, порушення образності, непослідовне відтворення власних назв і неологізмів. Наприклад, у перекладі вислову «*Spinner? Warum?*» [6, с. 4] Google Translate пропонує варіант *«Божевільний? Чому*?»

[7], тоді як DeepL і ChatGPT використовують «*Дивак? Чому?*» [5; 8]. Останній відповідник є контекстуально точнішим, оскільки не посилює негативного значення оригінального слова.

Однією з характерних проблем є буквальне відтворення синтаксичних конструкцій німецької мови без належної адаптації до українських мовних норм. Це помітно в діалогах і складних описових реченнях, де машинні системи не завжди враховують природний порядок слів та інтонаційну організацію вислову. Наприклад, у репліці «*Was redest du da zum Beispiel*?» [6, с. 4] Google Translate пропонує «*Про що ти говориш, наприклад*?», DeepL – «*А про що ти, наприклад, розмовляєш?*», а ChatGPT – «*І що ти собі кажеш, наприклад*?» [5; 7; 8]. Відмінності демонструють неоднаковий рівень контекстуальної адаптації. Крім того, машинний переклад може втрачати емоційну виразність персонажів, зокрема під час відтворення розмовної та інвективної лексики, як у фрагменті «*Spinner, Mondkalb, Aufschneider, Schwindler…*» [6, с. 4], де український переклад «*Вар'ят, недоумок, хвалько, шахрай…*» [6, с. 9] зберігає нагромадження експресивних характеристик.

Окрему групу становлять помилки у відтворенні художньої образності, метафорики та авторських неологізмів. Наприклад, слово «щастедракон» [6, с. 68] у перекладі ChatGPT зберігає цілісність авторського словотворення [8], тоді як DeepL і Google Translate пропонують конструкцію «дракон щастя» [5; 7], що послаблює індивідуальність фантастичного образу. Подібна проблема простежується під час передачі власних назв, зокрема імені Ygramul: український переклад і ChatGPT використовують форму «*Йґрамуль*» [1, с. 68; 8], тоді як інші системи пропонують варіанти «*Ігрaмул*» або «*Ігрaмулом*» [5; 7]. Це свідчить про недостатню послідовність автоматизованого відтворення авторської ономастики.

Порівняння досліджуваних систем засвідчує певні особливості їхньої роботи. DeepL переважно тяжіє до збереження синтаксичної структури оригіналу, що іноді спричиняє калькування та стилістичну неприродність українського тексту [5]. Google Translate частіше демонструє семантичне спрощення, неточний добір лексичних відповідників і нестабільність у передачі власних назв [7]. ChatGPT у багатьох проаналізованих прикладах виявляє більшу гнучкість у перебудові речень, відтворенні діалогічної інтонації та контекстуальному доборі лексики, проте також допускає надмірне перефразування й часткову втрату окремих смислових відтінків [8].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що типові помилки машинного перекладу роману Міхаеля Енде «Нескінченна історія» охоплюють не лише лексичні та граматичні неточності, а й порушення художньо-стилістичної організації тексту. Найбільш проблемними аспектами залишаються збереження авторської образності, метафорики, емоційно-експресивного забарвлення, індивідуального мовлення персонажів і фантастичної ономастики. Хоча DeepL, Google Translate і ChatGPT забезпечують відтворення основного змісту оригіналу, жодна із систем не гарантує повноцінного збереження його індивідуально-авторського стилю. Це підтверджує необхідність подальшого редагування машинного перекладу людиною з урахуванням контекстуальних, жанрових і культурно-стилістичних особливостей художнього твору.

Список використаних джерел

1. Енде М. Нескінченна історія : роман / Міхаель Енде ; пер. з нім. Ю. Прохаська (текст), А. Содомори (вірші). – Львів : Видавництво Старого Лева, 2008. – 560 с.

2. Клименко Н. Ф. Машинний переклад Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/article-67256 (дата звернення: 15.03.2026).
3. Рябова К. Теоретичні основи розмежування понять: машинний та автоматизований переклад. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35(74), № 4. С. 69–74. https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/part_2/14.pdf
4. Черноватий Л. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2022. № 202. С. 84–93. https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/13/
5. DeepL AI Platform: Translation, Voice & API : [Електронний ресурс]. 2026. URL: https://www.deepl.com/ (accessed: 20.03.2026).
6. Ende M. Die unendliche Geschichte. Stuttgart : Thienemann Verlag, 1979. 432 S.
7. Google Перекладач : [Електронний ресурс]. URL: https://translate.google.com/?hl=uk&sl=de&tl=uk&op=translate (дата звернення: 20.03.2026).
8. ChatGPT : [Електронний ресурс]. 2026. URL: https://chatgpt.com/ (accessed: 20.03.2026).

Полуєва Дарина Валеріївна, здобувачка вищої освіти факультету гуманітарних технологій
Черкаський державний технологічний університет; Україна

Науковий керівник: Багач Ірина Григорівна, канд. пед. наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаський державний технологічний університет; Україна

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ

У сучасній лінгвістичній парадигмі антропоцентричний принцип став визначальним вектором вивчення мовних явищ, спрямовуючи науковий інтерес на людину у мові та мову у людині. Особливе місце у цьому процесі посідає фразеологічний фонд, який слугує джерелом виразності, образності та оцінності, акумулюючи багатовіковий культурно-історичний досвід, менталітет і національну свідомість етносу [2]. Фразеологічні одиниці та ідіоми є найвиразнішою частиною лексичної системи мови, оскільки вони відтворюються у готовому вигляді як семантично неподільні конструкції [2]. Становлення фразеології як самостійної науки пов'язане з працями Ш. Баллі, тоді як теоретичні засади вітчизняного мовознавства розроблялися у працях Л. Булаховського, В. Ужченка, П. Дудика та інших [2]. У науковому дискурсі чітко розрізняються широкий і вузький підходи до меж фразеології: прихильники широкого підходу зараховують до неї найрізноманітніші за ступенем згуртованості утворення від ідіом до прислів'їв і крилатих висловів, тоді як прихильники вузького підходу обмежують об'єкт одиницями з повною або частковою семантичною трансформацією [2]. З огляду на гетерогенність фразеологічного фонду, важливим є класифікаційний поділ за семантичним критерієм на фразеологічні зрощення (ідіоми), єдності та сполучення, які у вітчизняній традиції доповнюються фразеологічними виразами й суміщеними омонімами [2]. Структурно-граматичний аспект виділяє субстантивні, ад'єктивні, вербальні, адвербіальні та вигукові звороти [2], ідеографічний підхід розкриває механізми категоризації дійсності через соматичні, емоційні та когнітивні поля [2], а генетичний огляд засвідчує взаємодію питомих пластів мови із запозиченнями, біблійзмами та крилатими висловами [2]. Функціонально-стилістична палітра ідіом охоплює розмовні, просторічні, фольклорні та книжні розряди, що реалізують потужну оцінну, експресивну, портретну та сюжетно-організаційну функції в художньому дискурсі [2]. Водночас особливої складності ідіоматика набуває у процесі міжмовної комунікації та художнього перекладу через свою національно-культурну маркованість і розбіжність метафоричних систем мов [1]. У результаті теоретичного осмислення праць доходимо висновку, що адекватне відтворення фразеологічних одиниць вимагає подолання дихотомії стратегій доместикації та форенізації, а також зваженого балансування між семантичною точністю й комунікативною адаптацією до очікувань читацької аудиторії [1]. Специфіка передачі безеквівалентних одиниць, соматизмів та кольоронімів із бінарною символікою ґрунтується на застосуванні розгалуженої

системи прийомів, що охоплюють фразеологічні еквіваленти, аналоги, лексичний переклад, калькування та описові трансформації [1; 2].

Підсумовуючи викладене, у результаті опрацювання наукового матеріалу встановлено специфіку семантичної та структурної організації німецьких ідіом, визначено ключові труднощі їх міжмовного перетворення, класифіковано основні прийоми й стратегії відтворення засобами української мови, а також аргументовано доцільність застосування комплексного зіставного підходу до перекладу фразеології в художньому дискурсі.

Список використаних джерел

1. Багач І. Г., Чернова І. В. Фразеологічні одиниці як об’єкт перекладу (на прикладі німецької мови). *Нова філологія*. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 89. С. 22–27.
2. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.

СЕКЦІЯ 25.
МОВНА ОСВІТА ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВ

Шостя Анастасія Станіславівна, здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту української філології та соціальних комунікацій
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

Науковий керівник: Калько Микола Іванович, доктор філологічних наук, професор
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОВИХ ЗАВДАНЬ У НАВЧАННІ МОРФОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 10-Х КЛАСІВ

Навчання морфології в 10 класі має спиратися на кілька засад. Передовсім воно зорієнтоване на норму, а не лише на систему; реалізується на функційній основі, тобто в тісному зв'язку із синтаксисом; використовує текст як основну одиницю аналізу; спрямоване на свідомий вибір граматичної форми та здатність виправляти помилки у власних і чужих висловленнях.

Як правило, у традиційній шкільній практиці переважає лінійне, послідовне опрацювання частин мови. Проте вивчення морфології поза зв'язком із синтаксисом і реальним текстотворенням призводить до того, що учень не вміє застосовувати здобуті знання в повсякденному житті. Текстоцентричний підхід дає змогу розглядати граматичні форми в природному мовному оточенні, де вони виявляють своє значення, функції та стилістичні можливості. Текст стає безпосереднім прикладом «живого» застосування граматичних знань та навичок, які здобув учень.

Ефективність завдання безпосередньо залежить від того, на матеріалі якого тексту його побудовано. Якщо текст нецікавий учням, перевантажений складною лексикою або не містить достатньої кількості потрібних мовних явищ – навіть ретельно сформульоване завдання втрачає сенс. Тому під час розробки системи текстових завдань для вивчення морфології в 10 класі ми визначили сім критеріїв добору текстів:

- граматична насиченість;
- змістова цінність;
- відповідність віковим можливостям учнів;
- жанрово-стильова різноманітність;
- мовна бездоганність;
- оптимальний обсяг;
- емоційно-ціннісна спрямованість.

Граматична насиченість передбачає наявність у тексті достатньої кількості форм, що відповідають темі уроку (орієнтовно 4–6 випадків на текст). Змістова цінність пов'язана з інтересами учнів та має опиратися на сучасні тенденції, а також виховний

потенціал матеріалу. Лексика й синтаксис мають відповідати віковим можливостям учнів, а протягом вивчення розділу доцільно використовувати тексти різних стилів і жанрів. Для редакторських завдань важливо заздалегідь визначити кількість помилок. Оптимальним обсягом є 50–100 слів для класної роботи та до 200 слів для домашньої. З огляду на умови воєнного часу варто добирати тексти життєствердної тематики, уникаючи травматичного змісту [1; 2].

Розроблення системи текстових завдань має бути побудоване за принципом поступового зростання самостійності учнів і спроєктоване на чотири взаємопов'язаних блоки.

1. Рецептивно-аналітичний – спрямований на формування вміння помічати морфологічні явища в тексті. Учні читають матеріал, визначають його тему, основну думку та стиль, знаходять іменники певного роду, форми кличного відмінка, паралельні закінчення тощо. Наприклад вибірковий диктант і спостереження за мовними формами.

2. Аналітико-пояснювальний – має на меті не лише виявлення форм, а й пояснення причин їхнього уживання. Учні класифікують дібрані мовні одиниці, формулюють закономірності, звертаються до словників і правопису. Такі завдання допомагають самостійно осмислювати мовну норму, а не лише відтворювати готове правило.

3. Трансформаційно-редакторський – зосереджений на активному використанні морфологічних форм. Редакторські завдання спрямовані на виявлення й виправлення морфологічних помилок. Така діяльність сприяє розвитку мовного чуття учнів і формуванню їхньої мовної грамотності [3].

4. Продуктивно-творчий – передбачає створення учнями власних текстів зі свідомим використанням вивчених морфологічних форм. Жанри творчих завдань добирають відповідно до мовленнєвої змістової лінії: електронний лист, звернення до громадян, есе, розповідь про подорож, діалог. Після створення тексту школярі обмінюються роботами й виконують взаєморедагування.

Така система охоплює основні теми розділу «Морфологічна норма» та допомагає учню пройти шлях від сприймання тексту до його аналізу, трансформації, редагування й самостійного створення. Водночас під час одного уроку учні можуть послідовно виконати завдання всіх чотирьох типів на матеріалі одного тексту. Така організація роботи дає змогу поєднати змістовий аналіз із граматичним і забезпечити практичне застосування знань.

Результативність запропонованої системи перевірено під час педагогічного експерименту на базі Першого академічного ліцею міжнародних відносин Черкаської міської територіальної громади. У дослідженні взяли участь 59 учнів двох 10-х класів: 30 учнів експериментальної групи та 29 – контрольної. Експеримент тривав із лютого до квітня 2026 року. В експериментальній групі навчання розділу «Морфологічна норма» здійснювалося з використанням розробленої системи текстових завдань, у контрольній – за підручником без додаткових текстових завдань.

За результатами контрольного етапу середній бал експериментальної групи зріс із 6,20 до 8,20, тобто на 2,00 бала, тоді як у контрольній групі – із 5,79 до 6,55 (на 0,76 бала). Коефіцієнт якості знань в експериментальній групі збільшився з 40,0 % до 76,7 %, а в контрольній – із 37,9 % до 44,8 %. На контрольному етапі відмінності між групами були статистично значущими ($x^2 = 8{,}13 > 7{,}81$). Найбільше в

експериментальній групі зріс середній бал за редагування тексту – з 1,33 до 2,23, помітно поліпшилися також результати зі створення власного висловлення та пояснення граматичної норми.

Анкетування учнів експериментальної групи засвідчило, що 76,7 % опитаних вважають текстові завдання корисними для розуміння морфологічних норм. Найкориснішим видом роботи учні назвали редагування текстів (43,3 %), далі – аналіз і пояснення граматичних форм (30,0 %). Найцікавішими для них виявилися рольові редакторські завдання та створення власних текстів. Водночас серед труднощів школярі відзначили брак часу на читання великих за обсягом текстів і потребу пояснювати норму з покликанням на правило.

Отже, результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність системи текстових завдань у навчанні морфології учнів 10-х класів. Її використання сприяло кращому засвоєнню морфологічних норм, розвитку вмінь аналізувати й редагувати тексти, а також створювати власні висловлення з дотриманням граматичних вимог. Водночас результати потребують обережного узагальнення, оскільки експеримент охоплював лише два класи одного закладу освіти. Перспективним є подальше дослідження можливостей застосування текстових завдань у навчанні інших розділів української мови.

Список використаних джерел

1. Новосьолова В. Адаптація методів навчання української мови до умов воєнного часу. Проблеми сучасного підручника. 2022. Вип. 28. С. 90–98. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-90-98.
2. Оліяр М. Методика навчання мови на основі тексту: сучасні підходи. Освітні обрії. 2021. № 1 (52). С. 69–73. DOI: https://doi.org/10.15330/obrii.52.1.69-73.
3. Любашенко О., Зайцева О., Драгінда О. Стратегія навчання старшокласників редагування українськомовного тексту з використанням тактик латерального мислення. Ars Linguodidacticae. 2023. № 11 (1). С. 16–35. DOI: https://doi.org/10.17721/2663-0303.2023.1.02.
4. Українська мова. 10–11 класи. Рівень стандарту : навч. програма для закл. загал. серед. освіти / Н. Б. Голуб та ін. затв. наказом М-ва освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407.

Попова Ганна Ігорівна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

Науковий керівник: Лук'янченко Ірина Олегівна, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри германської філології та МВІМ
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Україна

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

У нашому сьогоденні інноваційні цифрові інструменти є важливою складовою організації освітнього процесу. Особливо гостро потреба в них постала в умовах дистанційного та змішаного навчання, коли зросла роль цифрового середовища як основного простору взаємодії учителя й учнів. Традиційні методи навчання потребують доповнення, адже для нового покоління набувають все більшого значення такі аспекти як інтерактивність, доступність інформації, візуалізація навчального матеріалу та можливість індивідуалізації навчання. У цьому контексті звернемося до поняття SMART-технологій. Цю абревіатуру можна розшифрувати як self-directed – самоспрямоване, motivated – вмотивоване, adaptive – адаптивне, resource-enriched – збагачене ресурсами, technology-embedded – технологічно насичене навчання [8]. Тобто SMART-підхід поєднує індивідуалізацію, мотивацію та технологічну підтримку навчання, що відповідає потребам сучасних школярів. SMART-технології в освітньому процесі передбачають використання інтерактивних пристроїв, цифрових платформ, мультимедійних ресурсів та онлайн-інструментів, що забезпечують активну взаємодію учасників навчання, сприяють розвитку самостійності здобувачів освіти та створюють умови для формування їхніх предметних і ключових компетентностей, зокрема комунікативної у навчанні іноземної (англійської) мови.

Питання сутності та можливостей використання SMART-технологій в освіті, зокрема у навчанні іноземних мов школярів, розглядали Т. Кияшко [2], І. Свириденко та О. Кравець [7], О. Тамберг [9] та інші науковці. Попри значну кількість праць із SMART-освіти, питання застосування цих технологій у навчанні англійської мови саме учнів профільної школи потребує подальшого розгляду.

Тож, мета нашої наукової розвідки – схарактеризувати дидактичний потенціал SMART-технологій у навчанні англійської мови старшокласників як засобу формування в них англомовної комунікативної компетентності (АКК). Методи дослідження передбачають теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, порівняння, систематизацію та моделювання.

Для обґрунтування дидактичного потенціалу SMART-технологій необхідно уточнити, що саме розуміється під АКК. У науково-методичній літературі її розглядають як складне інтегроване утворення, що поєднує мовні знання, мовленнєві вміння, соціокультурний досвід і стратегії здійснення іншомовного спілкування відповідно до мети, змісту та умов комунікації [5; 6; 10]. Як зазначав американський лінгвіст Д. Хаймс (D. Hymes), успішна комунікація вимагає не лише знання

граматичних правил, а й практичної здатності використовувати мову відповідно до конкретного соціального контексту [11]. В українській лінгводидактиці С. Ніколаєва розглядає цілі навчання іноземних мов крізь призму компетентнісного підходу, наголошуючи на формуванні в учнів умінь застосовувати мову в реальних життєвих ситуаціях [5]. Аналогічно Н. Бібік визначає компетентність як інтегрований результат навчання, що виявляється у здатності особистості активно діяти в проблемних ситуаціях та здійснювати міжкультурну взаємодію [1]. Отже, АКК охоплює не лише знання мови, а й здатність застосовувати її в реальних соціокультурних ситуаціях, а тому потребує навчального середовища, яке моделює такі ситуації й забезпечує практику спілкування. Саме такі можливості відкривають SMART-технології.

Як зазначає І. Слободянюк, SMART-технології дають змогу створити своєрідний «ефект присутності», швидше обмінюватися навчальним контентом, покращувати його якість і розширювати можливості спілкування між учасниками освітнього процесу [8]. За Ю. Лучко та О. Добровіцькою, це такі інформаційні технології, що «спрямовані на розвиток компетентностей учасників освітнього процесу, необхідних для успішної діяльності в умовах цифрового суспільства» [4; с. 50]. Спільним для цих підходів є розуміння SMART-технологій як цілісного середовища, що підтримує розвиток компетентностей учнів.

Слід розмежувати суміжні поняття. SMART-освіта розглядається як парадигма організації навчання, що ґрунтується на гнучкості, персоналізації та цифровій насиченості середовища [2; 3; 4; 7; 8]; SMART-технології – це сукупність цифрових засобів і способів їх використання для реалізації такої парадигми; SMART-інструменти – конкретні пристрої, платформи й застосунки (інтерактивна дошка, Kahoot, Padlet, ШІ-асистенти тощо) [2; 3; 4; 7; 8].

У навчанні англійської мови складники SMART-підходу набувають такого змісту: self-directed – учень самостійно обирає темп, тематику й формат опрацювання матеріалу; motivated – навчання підтримується елементами гри, візуалізацією прогресу, миттєвою оцінкою результату; adaptive – платформа підлаштовує складність завдань під рівень учня; resource-enriched – доступ до автентичних текстів, аудіо- та відеоматеріалів; technology-embedded – цифрові засоби інтегровані в усі етапи уроку, а не використовуються епізодично. Отже, SMART-технології можуть використовуватися для організації різних видів англомовної мовленнєвої діяльності, роботи з автентичними матеріалами, моделювання комунікативних ситуацій, забезпечення зворотного зв'язку та індивідуалізації навчання. Водночас їхня ефективність залежить не лише від доступності технологічних засобів, а й від методично обґрунтованого добору цифрових ресурсів, визначення їхнього місця на різних етапах навчання та відповідності цілям формування АКК.

Ефективність цих технологій значною мірою залежить від вікових особливостей тих, хто навчається. Зокрема, у старшій профільній школі з огляду на психологічні особливості юнацького віку SMART-технології є особливо актуальними. Провідною для старшокласників стає навчально-професійна мотивація, прагнення до автономії, самостійності та практичної значущості знань для майбутньої кар'єри. Саме тому доцільним є впровадження технологій, що дозволяють індивідуалізувати освітню траєкторію та забезпечити миттєвий зворотний зв'язок.

Оскільки профільна школа орієнтує учнів на самостійну роботу й індивідуальну траєкторію навчання, особливої уваги заслуговує один із напрямів розвитку SMART-

середовища – використання штучного інтелекту (ШІ). По-перше зазначимо, що ШІ-інструменти забезпечують перехід від стандартизованого навчання до глибокої персоналізації освітньої траєкторії старшокласників. На уроках англійської мови генеративні моделі (ChatGPT, Gemini, тощо) та адаптивні платформи (Duolingo, ReadTheory та ін.) виконують функцію інтелектуального мовного середовища: вони здатні підлаштовувати складність текстів і лексико-граматичних вправ під індивідуальний рівень учня, моделювати інтерактивні діалоги в реальному часі та надавати миттєвий зворотний зв'язок щодо орфографічних та граматичних помилок, пояснюючи їх детально та зрозуміло. По-друге, учні можуть спілкуватись із ШІ на різні теми. Тим самим знімається мовний бар'єр тривожності. Спілкуючись із ШІ-асистентом англійською мовою, підлітки не бояться помилитися перед однокласниками, що може підвищувати в них емоційно-оцінний компонент мотивації.

Крім цього, профільний характер навчання зумовлює варіативність цифрових завдань. Для філологічного профілю доцільні аналіз автентичних текстів, творче письмо, дискусії з ШІ-асистентом щодо літературних тем; для технологічного й природничого – робота зі спеціальною лексикою, опрацювання науково-популярних відео, презентація проєктів англійською; для соціально-економічного – ділове листування, моделювання переговорів і співбесід; для мистецького – опис творів, віртуальні екскурсії музеями. Тож SMART-інструменти дають змогу наповнити навчання англійської мови змістом, пов'язаним із профілем.

Узагальнюючи сказане, проілюструємо деякі практичні можливості SMART-технологій на прикладі окремих видів мовленнєвої діяльності, які формують АКК. Наприклад, у розвитку говоріння ефективним є рольовий діалог із ШІ-асистентом за заданою ситуацією, наприклад співбесіда на певну тему із наступним аналізом помилок. Для навчання читання доцільно використовувати адаптивні платформи (наприклад, ReadTheory) і ШІ-адаптацію текстів під різні рівні складності із завданнями різного типу. У навчанні письма учні можуть писати есе чи неформальний лист, отримувати від ШІ перевірку з поясненням помилок і критично оцінювати запропоновані виправлення, що розвиває мовний та дискурсивний складники компетентності. У розвитку аудіювання актуальними є відео- й аудіоматеріали з інтерактивними завданнями (наприклад, Edpuzzle). Для засвоєння лексики й граматики, а також підтримки мотивації, придатні гейміфіковані вікторини й тести (наприклад, Quizizz, Kahoot, Wordwall) з автоматичними підрахунками результатів. Отже, кожний із розглянутих інструментів зорієнтований на розвиток певних складників АКК, а їх поєднання дає змогу охопити всі види мовленнєвої діяльності в єдиному середовищі.

Як ще один приклад розглянемо завдання, спрямоване на розвиток діалогічного мовлення школярів в межах вивчення теми «Choosing a career». Як інструмент пропонуємо використати ШІ-асистента. Завданням для учнів є провести рольову гру «співбесіда» з ШІ за наведеним промптом, після чого проаналізувати розшифровку діалогу, виокремити три власні помилки та сформулювати правила їх уникнення. Як результат, учень демонструє вміння вести розмову в ситуації професійного спілкування й рефлексує над власними помилками, а вчитель при цьому оцінює не лише діалог, а й якість рефлексії.

Попри очевидні переваги, використання SMART-технологій має й певні межі. Зокрема, упровадження SMART-технологій, особливо ШІ-інструментів, в освітній

процес потребує врахування не тільки методологічних, а й правових аспектів, адже відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність», недоброчесне використання результатів, згенерованих ШІ, визначено як порушення академічної доброчесності [12]. Тому вчитель повинен навчати старшокласників критично перевіряти достовірність інформації, згенерованої чат-ботами, дбати про захист персональних даних та зберігати баланс між цифровою автоматизацією і живим комунікативним контактом на уроці.

Підсумовуючи зазначимо, що SMART-технології, зокрема ШІ-інструменти, мають значний дидактичний потенціал у навчанні англійської мови старшокласників, адже їх системне використання на уроках англійської мови в профільній школі сприяє забезпеченню індивідуалізації навчання, активізації пізнавальної та комунікативної діяльності старшокласників, поєднанню всіх видів мовленнєвої діяльності в єдиному інтерактивному середовищі та таким чином – ефективному формуванню АКК, необхідної для їхньої подальшої освіти та професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 47-52.
2. Кияшко Т. В. Електронна освіта: упровадження SMART-технологій на уроках англійської мови : матеріал з досвіду роботи. *Урок.ОСВІТА.UA.* 2021. URL: https://urok.osvita.ua/materials/english/statta-na-temu-elektronna-osvita-vprovadzenna-smart-tehnologij-na-urokah-anglijskoi-movi/
3. Кушнір А. С. SMART-технології в освіті як чинник інформаційного розвитку суспільства. *Молодий вчений*. 2020. № 3.1 (79.1). С. 39-42. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.1-10
4. Лучко Ю. І., Добровіцька О. О. Використання smart-технологій для реалізації професійної діяльності науково-педагогічних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки.* 2022. № 6 (354), грудень. С.48-55. URI: http://hdl.handle.net/123456789/9565
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
6. Мукан Н., Горохівська,Т., Ієвлєв О., Чубінська Н., Кобрин В. Іншомовна комунікативна компетентність: понятєвого-категорійний дискурс. *Академічні візії.* 2023. №15. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/738
7. Свириденко І. М., Кравець О. Є. Використання SMART-технологій на уроках іноземної мови при формуванні мовної компетентності учнів основної школи. *Імідж сучасного педагога.* 2023. № 1 (208). С. 51-57. DOI: 10.33272/2522-9729-2023-1(208)-51-57.
8. Слободянюк І. С. Історія застосування смарт-технологій в освітньому процесі. *EDU Blog.* 2021. URL: https://edublog.com.ua/.../istoriya-zastosuvannya-smart-tekhnolohiy-v-osvitnomu-protsesi
9. Тамберг О. Р. Використання смарт-гаджетів на уроках англійської мови як одна з умов розвитку інтерактивних умінь учнів старшої школи. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації* : зб. студент. наук. робіт. 2022. № XV. С. 275-280.
10. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2005. 23 с.
11. Hymes D. H. On Communicative Competence. Sociolinguistics: Selected Readings / eds. J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269-293.
12. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text

Янчук Ілля Романович, здобувач вищої освіти факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки; Україна

Науковий керівник: Левчук Ірина Петрівна, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри історії та культури української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки; Україна

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОРОНІМУ «УКРАЇНА» У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну докорінно змінило не лише геополітичну реальність, а й структуру та емоційно-смислове наповнення сучасного політичного дискурсу. У центрі цих трансформацій опинився хоронім *Україна*, який із суто географічної та адміністративно територіальної назви остаточно перетворився на глобальний метафоричний символ спротиву, свободи, демократичних цінностей та суверенітету. Ключовим ретранслятором та архітектором цих нових значень став вищий інституційний дискурс, зокрема публічні виступи та звернення Президента України В. Зеленського. Політичний дискурс В. Зеленського аналізували такі дослідники як Любов Завальська [«Структура і семантика інавгураційної промови у президентському дискурсі (на матеріалі української, польської, словацької та сербської мов)»], Наталія Кондратенко [«Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського»], Олена Філатова [«Лінгвокраїнознавчий аналіз промов Володимира Зеленського та Кісіда Фуміо»], Ірина Косенко [«Риторика лідера в умовах кризи: мовно-комунікативний аналіз промов Володимира Зеленського (2022–2024)»]. Як зазначають наведені дослідники у своїх працях, політичний дискурс та риторика В. Зеленського вирізняються особливою структурою інавгураційних та воєнних промов [1], яскраво вираженим експресивним синтаксисом [2], кризовою спрямованістю комунікації [3], лінгвокраїзнавчими особливостями [4]. Новизна дослідження полягає в аналізі змін стану хороніму Україна у риториці Президента, відстеження еволюції значень хороніму, виявлення нових ідеологем. Дослідження того, як саме цей хоронім адаптується до умов інформаційної та реальної війни, дає змогу зрозуміти шлях, який наша країна долає в боротьбі за власну незалежність. У праці розглянуто ключові лексико-семантичні особливості функціонування хороніму *Україна* в публічних промовах В. Зеленського воєнного періоду, а також виокремлено нові смислові домінанти, що сформувалися в його дискурсивній практиці. Матеріалами дослідження слугували щоденні звернення В. Зеленського в період з кінця лютого по листопад 2022 року. Щоденні звернення Президента України від 24.02.2022 демонструють зміну хороніму *Україна*:

«Ми наголошуємо, що не Україна обрала шлях війни. Але Україна пропонує повернутися на шлях до миру» [5]. Хоронім *Україна* функціонує не як статичний хоронім чи географічно-адміністративна позначка, а як активний морально-правовий суб'єкт, наділений волею, здатністю до свідомого вибору та висунення ініціатив.

- «Україна не обрала...» – заперечення суб'єктності в розв'язанні конфлікту;
- «Україна пропонує...» – ствердження дипломатичної та стратегічної агентності.

Семантика хороніма розкривається через протиставлення двох концептуальних метафор руху: «шлях війни» – «шлях до миру». Заперечна конструкція («не Україна обрала») семантично відштовхує від хороніма атрибути агресора чи ініціатора насильства. Повтор хороніма в другій частині речення («Але Україна пропонує...») фокусує увагу на миротворчому векторі держави. Завершальний компонент виступів передбачає формулювання політичного кредо президента та етикетну формулу: цим стала фраза *«Слава Україні»*. У політичному дискурсі В. Зеленського цей вираз функціонує як високо інтенсивний ідеологема-символ та прецедентний знак. Протягом періоду березня-травня 2022 року у дискурсі В. Зеленського ядерною стає сема «суверенітет / незламність / вища цінність», а периферійні семи (географічні координати, площа) повністю згасають. На другий день війни В. Зеленський використовує хоронім *Україна* через концепт «фортеця автономного суверенного спротиву»: «Я запитав сьогодні у двадцяти семи лідерів Європи, чи бути Україні в НАТО. Запитав прямо. Всі бояться. Не відповідають. А ми не боїмося нічого» [5]. У першій частині («чи бути Україні в НАТО») хоронім граматично й семантично функціонує як об'єкт рішення зовнішніх сил (двадцяти семи лідерів). Проте вже в другій частині через суб'єктне «Ми» зв'язується із безстрашністю («не боїмося нічого»), що стає основою нового національного бренду в дискурсі президента. Подібно до цього у промові президента за цей день використано персоналізацію «Я» через концепт «Дім/Родина»: «І я залишусь у столиці. Моя родина також в Україні. Мої діти також в Україні. Моя сім'я – не зрадники, а громадяни України» [5]. Повтор прийменниково-іменникового сполучення «в Україні» створює ефект фізичного та емоційного «заземлення». Столиця виступає як політичний і командний центр, натомість хоронім *Україна* охоплює весь суверенний і безпековий простір країни. У даній промові В. Зеленський здійснює семантичне зближення державно-територіального поняття із родинно-побутовим: хоронім *Україна* безпосередньо поєднується з лексемами «родина», «діти», «сім'я». Завдяки цьому держава перестає бути абстрактним правовим утворенням – вона екзистенційно прив'язується до найціннішого для кожної людини. У промовах Президента протягом червня-серпня 2022 року головною потребою стає практична потреба у захисті інституцій та громадян. Президент частіше використовує загальне слово держава (для забезпечення армії, перевірки логістики чи боїв на Сході), натомість хоронім *Україна* резервується для зовнішньополітичного звернення до міжнародних партнерів. У політичному дискурсі В. Зеленського хоронім *Україна* формує образ щиту Європи, який потребує високотехнологічної протиракетної зброї: «Маємо черговий сигнал, що оборонна підтримка України буде сталою. У межах *«Рамштайну»* Британія й Данія оголосили про проведення спеціальної донорської конференції в Копенгагені. Залучені 14 держав» [5]. Хоронім також слугує аргументом для отримання високотехнологічної зброї (системи HIMARS) та стає основою міжнародного правового дискурсу про кваліфікацію дій рф як геноциду проти українського народу. На тлі запуску зернового коридору хоронім *Україна* трансформується в образ країни-рятівника та гаранта глобальної продовольчої безпеки. У промовах Президента протягом вересня-листопада 2022 року хоронім *Україна* сконцентрувався в міжнародно-правовому та юридично-аксіологічному контекстах: Президент наголошував, що у війні проти росії *«саме в Україні і саме в цій війні захищається... міжнародне право як таке»*, а сама держава постала центральним простором, де відбувається захист суверенітету. Через

масований інфраструктурний терор та аварійні відключення світла дискурс В. Зеленського змістився на внутрішню витривалість і консолідацію суспільства. Хоронім *Україна* став головним орієнтиром, що закликає громадян захищати державу та знищити план ворога, а також показником успішних дій Сил оборони, які готують «хороші новини для України».

Отже, дослідження специфіки функціонування хороніму Україна у політичному дискурсі В. Зеленського засвідчує його зміну від географічно-адміністративної назви до глобального символу спротиву, незламності, сміливості. Протягом 2022 року риторика Президента трансформувала цей хоронім із заклику про виживання та захист міжнародного права у символ автономного спротиву та «щита Європи». Упродовж аналізованого періоду назва держави набула позитивного звучання – від гаранта глобальної продовольчої безпеки до світового взірця незламності та відбудови. Загалом хоронім Україна у дискурсі В. Зеленського перетворився на ядро комунікації, яке об'єднує націю та консолідує міжнародну підтримку довкола спільних цінностей свободи, суверенітету.

Список використаних джерел

1. Завальська, Л. В. (2024). Структура і семантика інавгураційної промови у президентському дискурсі (на матеріалі української, польської, словацької та сербської мов). *Записки з українського мовознавства*, (31), 381-391.
2. Кондратенко, Н. В. (2022). Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства*, (29), 313-324.
3. Косенко, І. Ю. (2025). Риторика лідера в умовах кризи: мовно-комунікативний аналіз промов Володимира Зеленського (2022–2024).
4. Філатова, О. О. (2023). Лінгвокраїнознавчий аналіз промов Володимира Зеленського та Кісіда Фуміо.
5. Звернення Президента України [Електронний ресурс]//Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: Офіційне інтернет-представництво Президента України (Дата звернення: 09.11.2026).

СЕКЦІЯ 26.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Попадин Юлія Петрівна, здобувачка вищої освіти IV курсу факультету української та іноземної філології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; Україна

ХУДОЖНЯ РОЛЬ СОПІЛКИ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

Актуальність дослідження. У драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» гра на сопілці впливає на перебіг подій і розкриває стосунки Мавки й Лукаша. Мелодія привертає увагу Мавки ще до першої зустрічі з Лукашем. У третій дії голос сопілки передає її біль, а у фіналі зміна музики супроводжує перехід від зимового краєвиду до весняного видіння. Зіставлення цих епізодів дає змогу простежити, як звучання сопілки змінює поведінку персонажів і пов'язує початок твору з фіналом [1].

Ірина Щукіна дослідила історію музичних текстів до «Лісової пісні» та їхніх публікацій. Вона звернула увагу на авторський нотний додаток із народними мелодіями для виконання на сопілці та на розбіжності між публікаціями музичного матеріалу [2]. У цих тезах нумерацію мелодій наведено за ремарками в тексті драми, опублікованому на основі дванадцятитомного зібрання творів Лесі Українки [1].

Мета дослідження — визначити художні функції сопілки в «Лісовій пісні» на матеріалі трьох епізодів: пробудження Мавки, гри на сопілці з верби та фінальної гри Лукаша. Для цього зіставлено сценічні ремарки, репліки персонажів і їхні реакції на музику [1].

Сопілка в епізоді першої зустрічі. У першій дії Мавка чує гру Лукаша ще до знайомства з ним. Вона запитує Лісовика, хто її розбудив, і припускає, що почуте могло бути співом весни. Лісовик пояснює, що на сопілці грає людський хлопець. Дізнавшись його ім'я, Мавка каже, що хотіла б його побачити. У ремарках цього епізоду повторюється мелодія № 5. Удруге вона лунає ближче, тож наближення Лукаша передано через звук ще до його появи перед Мавкою [1].

Послідовність реплік показує, як Мавка розпізнає джерело звуку. Спочатку вона сприймає мелодію як частину весняного лісу. Після пояснення Лісовика її увага переходить від самого звучання до виконавця. Мавка ще не бачила Лукаша, але вже виявляє цікавість до нього. Так музика набуває сюжетного значення: вона спонукає Мавку до знайомства й готує появу Лукаша в сцені [1].

Сцена також показує різне ставлення Мавки й Лісовика до незнайомця. Для Мавки мелодія стає приводом наблизитися до людини. Лісовик, дізнавшись про її намір, застерігає її від знайомства з людським хлопцем. Ще до першої розмови Мавки з Лукашем виникає суперечність між її бажанням зустрітися з ним і пересторогою Лісовика. Саме гра на сопілці дає початок цій розмові й готує зіткнення двох поглядів на стосунки між людиною та лісовою істотою [1].

Голос Мавки в сопілці з верби. У третій дії хлопчик показує Лукашеві сопілку, зроблену з верби, на яку перетворилася Мавка. На прохання хлопчика Лукаш починає грати мелодію № 14, а згодом переходить до веснянки № 8, яку колись виконував для Мавки. Під час повторення веснянки сопілка починає промовляти словами. Лукаш випускає інструмент із рук і запитує Килину про вербу. Далі він ударяє по стовбуру сокирою, але після першого удару зупиняється [1].

Реакцію Лукаша варто зіставити з тим, що він знав до початку гри. Хлопчик уже показав йому дерево, з якого зроблено сопілку, а Килина пояснила його появу тим, що розрісся вербовий кілок. Коли інструмент промовляє, Лукаш знову запитує про вербу. Музика змінює значення вже відомої йому деталі. Походження сопілки, про яке він спочатку запитує побіжно, тепер викликає в нього тривогу. Перехід від гри до голосу впливає на наступні вчинки героя й визначає подальший перебіг сцени [1].

У цьому епізоді змінюється співвідношення між виконавцем і слухачем. У першій дії Лукаш грає, а Мавка прислухається до звуку й хоче побачити музиканта. У третій дії Лукаш сам стає слухачем, коли під час його гри лунає голос Мавки. У словах сопілки поєднуються захоплення музикою та біль, якого вона завдає. Так веснянка водночас нагадує про колишню близькість героїв і дає Мавці змогу висловити своє теперішнє переживання [1].

Сопілка у фіналі драми. Наприкінці твору Лукаш знаходить вербову сопілку, яку раніше випустив із рук. Постать Мавки просить його заграти, щоб дати голос її серцю. У розмові з Лукашем вона порівнює душу, яку він їй дав, із голосом, що його вербова гілка отримує завдяки ножеві. Цим порівнянням Мавка пов'язує свій голос із походженням інструмента. У сцені з хлопчиком голос сопілки застає Лукаша зненацька. У фіналі герой грає у відповідь на прохання Мавки, і музика стає продовженням їхньої розмови [1].

Спочатку звучать сумні мелодії № 15 і 16. Далі їх заступає мелодія № 10, яка вже лунала в першій дії. У фінальній ремарці наголошено, що тепер вона звучить голосніше й пристрасніше. Повторення конкретної мелодії пов'язує початок і фінал твору, а зміна її виконання передає емоційний перехід від жалю за втраченим до переживання близькості з Мавкою [1].

Зміна музики супроводжується зміною сценічного простору. Зимовий день переходить у місячну весняну ніч, а Мавка постає в колишній красі. Білий цвіт, що падає з дерев, поступово переходить у сніговицю, після якої знову видно зимовий краєвид. Лукаш залишається із сопілкою в руках і щасливим усміхом. Весняні образи першої дії та фіналу утворюють композиційну рамку. На початку весна є часом знайомства Мавки й Лукаша, а наприкінці повертається як видіння посеред зими. Сценічна ремарка пов'язує це перетворення з музикою й дає змогу побачити, як внутрішнє переживання Лукаша набуває зримого вираження [1].

Висновки. У «Лісовій пісні» сопілка виконує сюжетну, психологічну й композиційну функції. У першій дії її звучання привертає увагу Мавки до Лукаша й готує їхню зустріч. У сцені з вербою перехід від мелодії до слів передає біль Мавки та спонукає Лукаша з'ясувати походження голосу. У фіналі повторення мелодії № 10 пов'язує весняне видіння з першою дією. Зіставлення епізодів показує, що значення музики змінюється разом зі стосунками героїв: спочатку вона викликає цікавість, згодом дає голос болю, а наприкінці стає способом відновити близькість.

Перспективою подальшого дослідження є зіставлення авторських ремарок із тим, як звучання сопілки та пов'язані з ним зміни сценічного простору відтворено в театральних постановках.

Список використаних джерел

1. Українка Леся. Лісова пісня. *Зібрання творів : у 12 т.* Київ : Наукова думка, 1976. Т. 5. С. 201–298. URL: https://klasteka.com/biblioteka/chytaty/lisova-pisnia (дата звернення: 07.11.2026).
2. Щукіна І. У пошуках коментаря (мелодії до «Лісової пісні» Лесі Українки). *Слово і Час*. 2012. № 7. С. 51–64. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/bitstream/handle/123456789/145059/07-Shchukina.pdf?sequence=1 (дата звернення: 07.11.2026).

СЕКЦІЯ 27.
ФІЛОСОФІЯ, ЕТИКА ТА РЕЛІГІЙНІ СТУДІЇ

Синюк Поліна Дмитріївна, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Криворізький навчально-науковий інститут
Одеського національного університету «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Дацюк Тетяна Кузьмівна, канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри соціально- політичних та економічних дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Одеського національного університету «Одеська юридична академія»; Україна

СУПЕРЕЧКА ПРО УНІВЕРСАЛІЇ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ СХОЛАСТИЦІ: ПОМІРКОВАНИЙ РЕАЛІЗМ ТОМИ АКВІНСЬКОГО ПРОТИ НОМІНАЛІЗМУ ВІЛЬЯМА ОККАМА

Проблема онтологічного та гносеологічного статусу універсалій (загальних понять, таких як «людина», «розумність», «благо», «справедливість») належить до фундаментальних дискусій середньовічної схоластики [1, с. 45]. Визначення того, чи володіють загальні поняття об'єктивним існуванням у реальності, чи вони є лише конструктами людського мислення й мови, зумовило напрямок розвитку всієї західноєвропейської філософської думки [6, с. 78]. Суперечка про універсалії не була суто лінгвістичною чи логічною вправою; вона зачіпала основи християнської теології, космології та теорії пізнання. Особливої гостроти й системної завершеності ця дискусія набула під час зіткнення двох філософських парадигм: поміркованого реалізму Томи Аквінського (XIII ст.), що представляв так званий «давній шлях» (*via antiqua*), та радикального номіналізму Вільяма Оккама (XIV ст.), який започаткував «новий шлях» (*via moderna*) [2, с. 115].

Тома Аквінський у своїй масштабній філософсько-теологічній системі здійснює грандіозний синтез арістотелівської традиції та християнського одкровення [9, с. 70].

Формулюючи концепцію поміркованого реалізму, Ангельський Доктор намагався уникнути двох крайнощів: з одного боку — крайнього реалізму Платона чи Ансельма Кентерберійського, які приписували універсаліям самостійне позаматеріальне існування у вигляді окремих субстанцій, а з іншого — крайнього номіналізму, який зводив загальні поняття до простих звуків голосу [3, с. 142].

Для вирішення цієї дилеми Тома Аквінський пропонує триповерхову онтологію універсалій, диференціюючи їхнє існування за трьома модальностями:

1. *Ante res* (до речей) — універсалії існують у Божому розумі як вічні ідеї, Божественні архетипи, прообрази та зразки (*exemplaria*) майбутніх творінь. На цьому рівні вони тотожні Божественній сутності, що мислить свої власні можливості самовираження у сотвореному світі.

2. *In rebus* (у речах) — універсалії існують як сутності (*essentiae*) або суттєві форми (*formae substantiales*), втілені в конкретних матеріальних об'єктах [3, с. 145].

Загальне не існує окремо від поодинокого, воно є внутрішнім конструктивним та оформлюючим принципом кожної конкретної речі.

3. *Post res* (після речей) — універсалії існують у людському інтелекті як абстрактні поняття, сформовані в процесі раціонального пізнання світу [7, с. 210].

Ключовим елементом у гносеології Томи є процес абстрагування (*abstractio*). Оскільки людський розум у своєму земному стані пов'язаний із тілом, він не може безпосередньо споглядати чисті ідеї. Пізнання обов'язково починається з чуттєвого сприйняття конкретних матеріальних одиничностей [1, с. 112]. Чуттєві враження залишають у фантазії людини образ предмета — «чуттєвий образ» (*phantasma*).

Далі в дію вступає активний інтелект (*intellectus agens*), який, подібно до світла, осяває цей образ і виділяє з нього загальну суттєву форму, відкидаючи індивідуальні й матеріальні характеристики (колір, розмір, вагу). Сформована таким чином універсалія стає надбанням пасивного інтелекту (*intellectus possibilis*). Оскільки абстрагована форма справді міститься всередині самої речі, людське пізнання є об'єктивним і точно відображає реальний, ієрархічно впорядкований Богом уклад буття [2, с. 118]. Приводом для індивідуалізації універсалії, тобто її перетворення на конкретну річ («ось цей кінь», «ось ця людина»), виступає *materia signata* — визначена, обмежена просторово-кількісними розмірами матерія [1, с. 118].

На противагу томістському синтезу, у XIV столітті англійський францисканець Вільям Оккам здійснює радикальний перегляд схоластичної метафізики. Оккам висуває фундаментальний онтологічний принцип, згідно з яким у реальності існують виключно одиничні, індивідуальні речі й субстанції (*singularia*) [4, с. 48]. Ніяких «загальних сутностей», «природ» чи «форм», які б реально існували всередині речей або поряд із ними, у природі немає. Все, що існує, є індивідуальним за фактом свого буття [3, с. 360].

Методологічним фундаментом критичної філософії Оккама став принцип логічної та онтологічної ощадності, відомий в історії думки як «Бритва Оккама» (*Lex Parsimoniae*) [5, с. 20]. Хоча класичне формулювання «не слід множити сутності без потреби» (*entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*) належить пізнішим коментаторам, сам Оккам неодноразово фіксував це правило у вигляді тез: «марно робити за допомогою більшого те, що можна зробити за допомогою меншого» [4, с. 51].

Застосовуючи цей принцип до онтології, Оккам безжально «відсікає» традиційні схоластичні реалії — субстанційні форми, приховані якості, реальні відносини та самі універсалії як зайві метафізичні відгалуження. Якщо пояснення природного явища або процесу людського пізнання можливе за допомогою лише конкретних матеріальних речей та актів психічного сприйняття, то введення проміжних реальних «сутностей» є логічно необґрунтованим і шкідливим для науки [5, с. 22].

Універсалія для Оккама позбавлена будь-якого об'єктивного буття поза свідомістю пізнавального суб'єкта. Вона є лише знаком (*signum*), терміном (*terminus*) або ментальним концептом (*intentio animae*), який природним чином виникає в розумі для логічного позначення та класифікації множини подібних індивідуальних об'єктів [8, с. 90]. Оскільки поняття у судженні «заміщує» (репрезентує) конкретні речі, ця теорія отримала назву теорії супозиції (*suppositio*).

Пізнання, за Оккамом, є безпосереднім й інтуїтивним (*notitia intuitiva*): розум напряму сприймає одиничний предмет за допомогою почуттів і відразу фіксує його існування чи неіснування [8, с. 94]. Для цього людській свідомості не потрібні складні

проміжні структури у вигляді «активного інтелекту» чи процесу метафізичного «абстрагування» [4, с. 54].

Порівняння підходів двох мислителів демонструє глибинну світоглядну трансформацію, що відбулася на межі Зрілого та Пізнього Середньовіччя. Поміркований реалізм Томи Аквінського виконував важливу світоглядну функцію — він обґрунтовував фундаментальну гармонію між християнською вірою та людським розумом [7, с. 215]. Якщо світ сотворений Богом за об'єктивними інтелігібельними зразками, то природа є розумною, упорядкованою та повністю пізнаваною [2, с. 122]. Наука і метафізика в такій системі піднімуться щаблями до пізнання самого Творця.

Номіналізм Вільяма Оккама підірвав цю традиційну схоластичну будівлю. Заперечуючи наявність універсалій у речах і в розумі Бога (Оккам ствердважував, що Бог творить речі своєю абсолютною волею без жодних попередніх «ідей-зразків»), номіналізм радикально розділив сфери теології та науки [6, с. 82]:

- Теологія була винесена у сферу чистої віри, Божественного одкровення та ірраціональної волі Бога, яку неможливо виміряти логічними категоріями [3, с. 372].
- Природниче пізнання, навпаки, повністю звільнилося від теологічного та метафізичного диктату, зосередившись на дослідженні виключно одиничних, матеріальних і емпіричних об'єктів [5, с. 24].

Завдяки «Бритві Оккама» європейська філософська думка поетапно очистилася від умоглядних спекулятивних абстракцій. Відмова від пошуку «прихованих сутностей» всередині природи переорієнтувала інтелектуалів на фіксацію конкретних фактів, логічний аналіз мови та математичний опис явищ. Це заклало міцні методологічні підвалини для емпіризму Нового часу (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк), розвитку теорії знаків та становлення методів сучасної експериментальної науки [6, с. 85].

Список використаних джерел

1. Богачевська І. В., Омельченко М. В. Історія середньовічної філософії та теології: підручник для закладів вищої освіти. Київ : Академвидав, 2023. 284 с.
2. Гоян І. М., Сторожук С. В. Проблема раціональності у середньовічній схоластиці: від Томи Аквінського до Вільяма Оккама. *Філософські обрії*. 2022. № 47. С. 112–126.
3. Коплстон Ф. Історія філософії. Том 2: Середньовіччя. Від Августина до Оккама / пер. з англ. 2-ге вид. Київ : Дух і Літера, 2021. 504 с.
4. Кондзьолка В. В. Еволюція проблеми універсалій у західноєвропейській схоластиці Пізнього Середньовіччя. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2024. Вип. 31. С. 45–56.
5. Ларіонов О. В. Метафізика знака у номіналізмі Вільяма Оккама та її вплив на емпіричну науку Нового часу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 40. С. 18–25.
6. Лой А. М. Історія західної філософії: Схоластичний метод та університетська культура Середньовіччя : навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2022. 196 с.
7. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підручник. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Академія, 2021. 576 с.
8. Рись В. М. Теорія супозиції Вільяма Оккама як логічна основа середньовічного концептуалізму. *Гуманітарні студії: логіка, філософія, політологія*. 2025. № 12. С. 89–97.
9. Суходуб Т. Д. Тома Аквінський та філософська культура томізму в контексті сучасного гуманітарного знання. *Філософська думка*. 2024. № 2. С. 67–81.
10. Екологічна свідомість Томи Аквінського: між Середніми віками та сучасністю. *Vatican News*. 2025. URL: vaticannews.va. (дата звернення: 25.10.2026).
11. Полеміка між реалістами і номіналістами. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. 2026. URL: wikipedia.org. (дата звернення: 25.10.2026).
12. Схоластика: реалізм, номіналізм. Філософія Фоми Аквінського. *StudFile: освітній портал*. 2025. URL: studfile.net. (дата звернення: 25.10.2026).

СЕКЦІЯ 28.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Дзига Вадим Дмитрович, здобувач фахової передвищої освіти електроінженерного факультету
ВСП «Технолого-економічний фаховий коледж МНАУ»; Україна

Науковий керівник: Гузенко Юрій Іванович, викладач, канд. іст. наук, доцент
ВСП «Технолого-економічний фаховий коледж МНАУ»; Україна

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР АНТИІМПЕРСЬКОЇ БОРОТЬБИ ОУН(Р)

Дослідження українського національно-визвольного руху середини XX ст. тривалий час зазнавало значних викривлень через заангажовані історіографічні концепції та політичні маніпуляції. Радянська та сучасна імперська пропаганда штучно звужували феномен ОУН та УПА до рівня локального супротиву чи деструктивного елемента. Спрощена популяризаторська історіографія нерідко зводила його до суто пафосного романтизму. Об'єктивний аналіз архівних джерел, доктрини ОУН та оперативно-розвідувальних матеріалів свідчить про те, що Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери діяла як суверенний та автономний суб'єкт геополітичного виміру [3]. У центрі її стратегії лежало системне проєктування розпаду імперських утворень Східної Європи, розбудова автономної воєнно-адміністративної машини та створення координованого фронту поневолених народів для боротьби з тоталітарними системами [1, 3].

Фундаментом зовнішньополітичної доктрини ОУН(Р) слугував виключний геополітичний реалізм. На відміну від дипломатичних кіл УНР зразка 1917-1920 рр., які покладалися на договірне право та наївні пошуки зовнішніх арбітрів чи мирних домовленостей, ОУН(Р) розглядала міжнародну арену як простір жорсткого протиборства сил. Ключові положення цього підходу були сформульовані Степаном Бандерою у праці «Перспективи Української Революції» [1]. У цій праці обґрунтовано концептуальну засаду: будь-яка конфігурація імперської державної системи залишається експансіоністською за своєю природою, адже її функціонування можливе лише за умов колоніального визиску підкорених народів [1]. Звідси випливав стратегічний розрахунок: будь-які договори чи тимчасові компроміси є лише оперативною паузою перед наступною фазою ліквідації української нації, а єдиним розв'язанням безпекової проблеми Східної Європи є повний розпад імперії на суверенні держави [1, 3]. Одночасно ОУН(Р) застерігала від ілюзій щодо Заходу, оскільки зовнішні держави дивилися на Східну Європу крізь призму власних інтересів і часто були готові пожертвувати свободою цілих народів заради збереження так званої «рівноваги сил» [1]. Співпраця із західними партнерами у повоєнний час мала суто прагматичний характер задля підтримки підпілля в УРСР без підпорядкування їхнім вимогам [2, 3].

Проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. у Львові Ярославом Стецьком було холодно прорахованою операцією, яка створила для

Третього Райху геополітичну вилку [2, 3]. Застосувавши тактику випередження, підпілля поставило Берлін перед вибором: або визнання держави та отримання легального союзника, або відмова та репресії [3]. Публічний ультиматум Берліна, арешти керівництва та розстріли членів ОУН(Р) знищили пропагандистські тези про «маріонеток», остаточно легітимували підпілля як автономну визвольну силу та зафіксували юридичний прецедент безперервності українського державотворення [3].

Прагматизм ОУН(Р) у повоєнний період проявився в інституційному синтезі: створенні Української Головної Визвольної Ради (УГВР) як внутрішнього підпільного парламенту та розбудові Антибільшовицького Блоку Народів (АБН) як зовнішньополітичного фронту [2, 4]. Створення УГВР у липні 1944 р. стало відповіддю на закиди щодо монопартійності ОУН. Це об'єднало представників різних політичних течій [2, 3]. УГВР де-факто стала підпільним урядом воюючої України, якому офіційно підпорядкувалася УПА під командуванням Романа Шухевича, що підтвердило наявність повноцінної підпільної державної системи з власною Конституцією та військовою присягою [3]. Одночасно АБН під проводом Ярослава Стецька об'єднав 39 поневолених націй під гаслом «Свобода народам! Свобода людині!», ламаючи західний консенсус про непорушність СРСР, що зрештою вилилося у співзаснування Всесвітньої антикомуністичної ліги (WACL) та ухвалення Конгресом США Закону про поневолені народи (Public Law 86-90) [4, 5].

Український визвольний рух являв собою масштабне та суверенне геополітичне явище, що спиралося на геополітичний реалізм, відмову від ілюзій та послідовну розбудову державних інститутів. Проголошення Акту 30 червня 1941 р., заснування УГВР та розбудова трансконтинентального Антибільшовицького Блоку Народів (АБН), доводять здатність підпілля вести стратегічну гру та відстоювати власну суб'єктність. Досвід ОУН, УПА та АБН беззаперечно засвідчує, що виживання та розвиток нації вимагають власної залізної сили, інституційної автономії та чіткої волі до незалежності.

Список використаних джерел

1. Бандера С. Перспективи Української Революції. Київ: Видавництво «Крила», 2021. 800 с.
2. В'ятрович В. Західноукраїнське підпілля в системі ОУН: структура, операції, геополітика. Львів: ЦДВР, 2004. 320 с.
3. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: український націоналістичний рух у XX ст. Київ: Семенко Сергій, 2012. 560 с.
4. Камінський А. Василь Охримович і український визвольний рух. Нью-Йорк; Мюнхен: ЗЧ ОУН, 1989. 214 с.
5. Breitman R., Goda N. Hitler's Shadow: Nazi War Criminals, U.S. Intelligence, and the Cold War. Washington: National Archives, 2010. 106 p.

СЕКЦІЯ 29.
МУЗЕЇ, БІБЛІОТЕКИ, АРХІВИ ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Сірош Ілля Юрійович, здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Авіаційна та ракетно-космічна техніка»
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

Тарасенко Павло Дмитрович, здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Авіаційна та ракетно-космічна техніка»
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

Зайченко Ксенія Володимирівна, здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Інженерія програмного забезпечення»
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

Науковий керівник: Максимчук Віра Борисівна, викладач вищої категорії, викладач-методист циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПАМ'ЯТОК МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В КИЄВІ: МОДЕЛЮВАННЯ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ

Актуальність дослідження. Історична спадщина Києва є складовою європейського культурно-правового простору. Важливе місце в ній посідає Магдебурзьке право, яке сприяло розвитку міського самоврядування, правової культури та самоорганізації громад [1]. Матеріальним втіленням цієї традиції є Монумент на честь відродження в Києві Магдебурзького права - одна з найстаріших архітектурних пам'яток столиці [1,2]. Водночас її історична цінність недостатньо усвідомлюється молоддю, що зумовлює потребу в сучасних засобах популяризації спадщини.

Мета дослідження - визначити рівень обізнаності молоді про Магдебурзьке право та пов'язані з ним пам'ятки Києва, дослідити їх ціннісне сприйняття й запропонувати комунікативну стратегію популяризації.

Об'єкт дослідження - історико-культурна спадщина Києва, пов'язана з Магдебурзьким правом.

Предмет дослідження - комунікативні засоби популяризації відповідних пам'яток серед молоді.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, анкетування, моделювання цільової аудиторії, кількісний і якісний аналіз результатів, узагальнення.

Результати соціологічного опитування та їхній аналіз

Для визначення обізнаності молоді про Магдебурзьке право, його історичне значення та сучасне сприйняття проведено анкетування, яке охоплювало знання про

правову традицію, впізнаваність пам'яток, цінності самоврядування та способи популяризації спадщини.

1. Рівень обізнаності та впізнаваності пам'ятки.

Опитування засвідчило недостатню обізнаність молоді: 70,2% респондентів щось чули про Магдебурзьке право, але мають обмежені знання, а 18,1% уперше дізналися про нього. Щодо пам'ятника Магдебурзькому праву, 37,2% опитаних не знають про його існування, а 33% лише чули назву, але не можуть упізнати пам'ятку (рис.1,2).

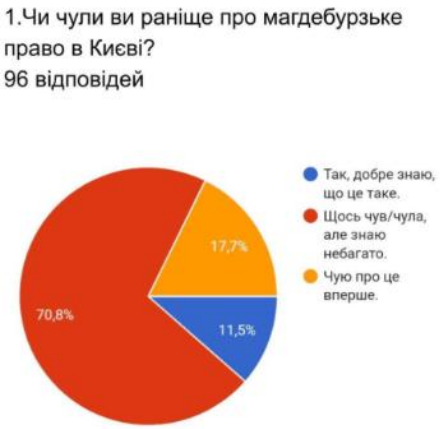

Рис. 1.

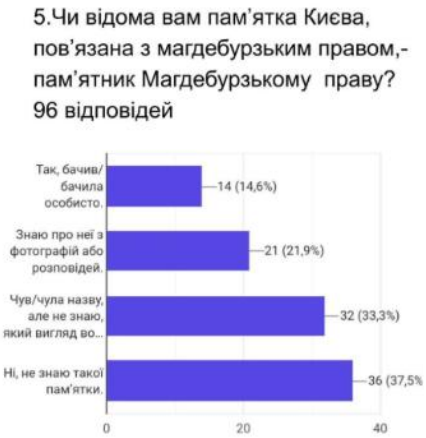

Рис. 2.

Це свідчить про розрив між її історичною значущістю та впізнаваністю серед молоді й необхідність посилення інформаційної присутності.

2. Ціннісне сприйняття Магдебурзького права.

Найчастіше молодь пов'язує Магдебурзьке право з правами і свободами міських жителів (54,3%) та міським самоврядуванням.

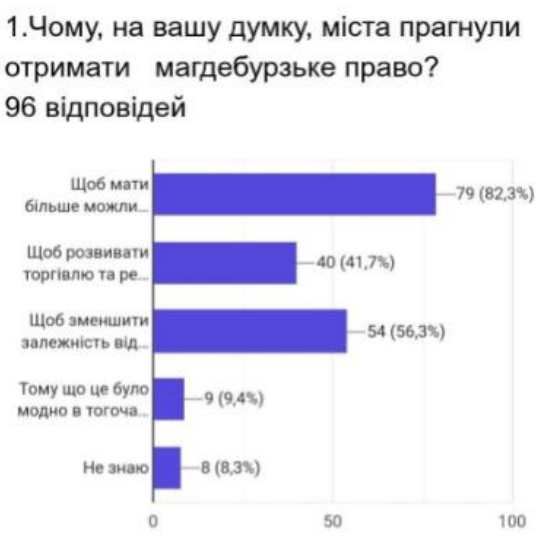

Рис. 3.

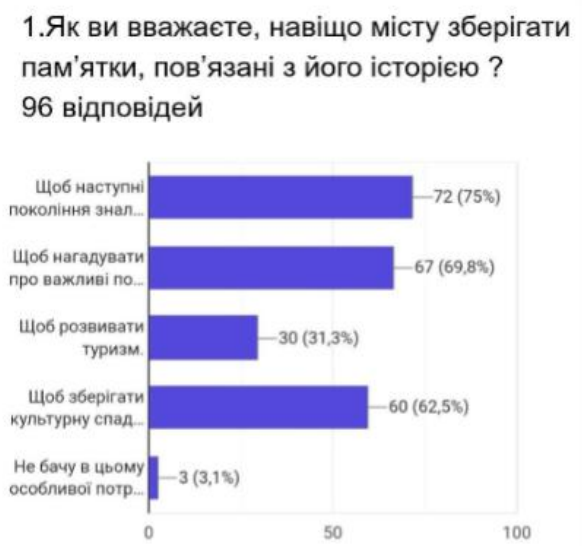

Рис. 4.

Можливість громади впливати на життя міста відзначили відповідно 85,1% та 64,9% респондентів за двома запитаннями. Загалом 90,4% позитивних оцінок отримано щодо значення Магдебурзького права для сучасного Києва та його ролі як прикладу прагнення до самоврядування (рис.3,4).

Отже, молодь сприймає цю правову традицію не лише як історичне явище, а й як приклад громадянської відповідальності та участі мешканців у житті міста [1].

3. Мотивація збереження історичної пам'яті.

Основними мотивами збереження спадщини респонденти назвали передачу знань наступним поколінням (75,5%), нагадування про важливі історичні події (70,2%) та засвоєння уроків минулого.

Це узгоджується з Хартією ICOMOS (2008), яка визначає комунікацію з громадськістю важливою складовою збереження культурної спадщини [3].

4. Формування комунікативної стратегії

Результати опитування обґрунтовують необхідність комунікативної стратегії, спрямованої на перетворення пам'яток Магдебурзького права на впізнавані символи європейської спадщини Києва.

Основною аудиторією визначено молодь, зокрема студентство, для якого важливі доступність інформації, візуальність, інтерактивність та особиста участь у культурно-пізнавальних заходах. Це зумовлює доцільність використання цифрових і сучасних комунікативних інструментів [3].

Пріоритетними напрямами пропонується визначити:

- **Цифрова популяризація:** короткі відео, тематичні дописи та інтерактивний контент у соціальних мережах.
- **Просторова комунікація:** екскурсійні маршрути Києвом із QR-кодами для доступу до історичної інформації біля пам'яток.
- **Інтерактивна взаємодія:** історичні квести, вікторини, ігри та освітні заходи.
- **Освітня комунікація:** інформаційні матеріали про зв'язок Магдебурзького права з європейськими традиціями самоврядування та сучасними громадянськими цінностями.

Поєднання традиційних просвітницьких заходів із цифровими й інтерактивними інструментами сприятиме доступнішому представленню спадщини (рис. 5).

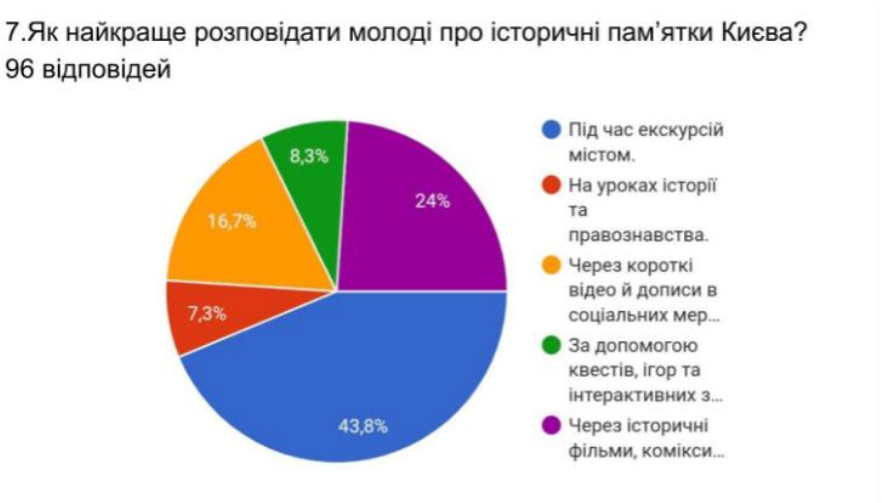

Рис. 5.

Водночас важливо пов’язувати історичні факти з актуальними для молоді темами: правами людини, свободою, відповідальністю громади та участю в розвитку міста. Такий підхід відповідає принципам доступності, достовірності й залучення аудиторії, визначеним Хартією ICOMOS [3].

Висновки

Опитування виявило, що, попри недостатню обізнаність молоді про Магдебурзьке право та низьку впізнаваність пам’ятки, респонденти усвідомлюють значення самоврядування, громадянської участі й збереження історичної пам’яті. Це створює підґрунтя для популяризації спадщини через сучасні комунікативні інструменти, цифрові технології та інтерактивні освітні практики.

Актуалізація Магдебурзького права дає змогу розкрити європейські витоки міського самоврядування, продемонструвати тяглість демократичних традицій та підкреслити європейське культурно-правове коріння Києва.

Список використаних джерел

1. Білоус Н. О. Магдебурзьке право в містах України: історична пам'ять та соціокультурний вимір. Український історичний журнал. 2019. № 4. С. 112-125.
2. Магдебурзьке право у Києві. Бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва. 2024. URL: https://lukl.kyiv.ua/mahdeburzke-pravo-u-kyyevi/
3. ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. Québec, 2008. URL: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/interpretation_e_1.pdf

СЕКЦІЯ 30.
АРХІТЕКТУРА, ДИЗАЙН ТА ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

Теренков Тимофій Олександрович, здобувач вищої освіти будівельного факультету
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури; Україна

Науковий керівник: Литвин Олена Єгорівна, старший викладач архітектурного факультету
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури; Україна

БУДІВЕЛЬНА БІОНІКА, БІОАРХІТЕКТУРА, МЕТАБОЛІЧНІ ТА «РОЗУМНІ» БУДІВЛІ: ПРИНЦИПИ Й ПРИКЛАДИ ЗАСТОСУВАННЯ

Сучасна архітектура звертається до природних форм, принципів адаптації та технологій раціонального використання простору й ресурсів. У цьому контексті важливими є будівельна біоніка, біоархітектура, метаболічне проєктування та концепція «розумної» будівлі. Їх об'єднує системне бачення споруди у взаємозв'язку з людиною, природою та умовами експлуатації.

Мета роботи — узагальнити принципи будівельної біоніки й біоархітектури, охарактеризувати метаболічне проєктування та автоматизоване управління будівлями.

Будівельна біоніка як джерело конструктивних рішень

Архітектурно-будівельна біоніка досліджує закономірності формування живих організмів і застосовує в проєктуванні принципи, завдяки яким природні структури поєднують міцність, надійність та економне використання матеріалу. Її завдання полягає не в буквальному копіюванні рослин або тварин, а у виявленні конструктивної логіки природних систем і перенесенні придатних рішень у будівництво [4].

Показовою аналогією є стебла злакових рослин: вони витримують навантаження, пружно згинаються під дією вітру та відновлюють вертикальне положення. Подібний принцип полегшених конструкцій поєднує економію матеріалу з опором зовнішнім впливам. Інший приклад — кісткова тканина, де внутрішня система тонких елементів розподіляє навантаження по конструкції.

Ще один напрям — шаруваті матеріали за аналогією з мушлями молюсків. Чергування твердих і м'яких шарів допомагає локалізувати тріщини та поглинати енергію деформації. Отже, біоніка пропонує не готові форми для копіювання, а природні принципи, які можна адаптувати до конкретних інженерних завдань [4].

Біоархітектура та органічне формування простору

Біоархітектура використовує природні форми й структури та прагне гармонійно пов'язати будівлю з ландшафтом. Вона враховує рельєф, природне оточення, масштаб людини й властивості матеріалів. На розвиток органічної архітектури вплинули ідеї Луїса Саллівана та Френка Ллойда Райта; серед авторів природоподібних форм у вихідному матеріалі згадано Антоніо Гауді й Фріденсрайха Гундертвассера [2].

Органічність виявляється не лише у формі, а й у використанні дерева, каменю та скла, інтеграції споруди в рельєф, озелененні покрівель і функціональному зонуванні внутрішнього простору [1]. У рефераті наведено приклади заглиблених у землю будинків із рослинністю на покрівлях, а також громадської споруди у Фукуоці із зеленими терасами, що продовжують міський сад [2]. Такі рішення дають змогу поєднувати забудову з природним середовищем.

Серед проєктів мексиканського архітектора Хав'єра Сеносьяна — будинок Nautilus, форма якого наслідує мушлю, та Quetzalcoatl Nest, що плавно огинає нерівності ділянки. Вони поєднують біоморфний образ, особливу організацію інтер'єру й природне оточення [3]. Проте складні форми потребують конструктивного опрацювання, а їхню доцільність слід оцінювати за функціональністю та вартістю реалізації.

Метаболічна архітектура: місто як система, що змінюється

Метаболізм в архітектурі сформувався в Японії в середині XX століття. Його представники порівнювали місто з організмом: одні елементи структури є сталими, інші можуть змінюватися відповідно до потреб часу. У проєктуванні це втілювалося через поєднання постійної конструктивної основи з варіативними функціональними модулями.

Прикладом метаболістського підходу є Nakagin Capsule Tower у Токіо, пов'язана з архітектором Кісьо Курокавою. Капсульна структура передбачала оновлення окремих житлових модулів без перебудови всієї системи. Цей принцип порушує питання про закладання в архітектуру можливості майбутньої зміни функцій і потреб користувачів. У рефераті також згадано корпус «Атлас» університету Вагенінгена, де винесена на фасад несуча структура забезпечила більшу свободу внутрішнього планування.

«Розумні» будівлі та інтегроване управління

«Розумна» будівля — це споруда, у якій інженерні підсистеми об'єднані в комплекс і автоматично взаємодіють. До них належать освітлення, опалення, вентиляція, кондиціонування, контроль доступу, пожежна сигналізація та відеоспостереження. Датчики передають дані системі управління, яка координує роботу обладнання з урахуванням умов усередині й зовні будівлі.

Відмінність інтелектуальної будівлі від набору окремих автоматизованих пристроїв полягає в інтеграції: користувач задає режим, а система узгоджує роботу інженерних компонентів. Наприклад, сценарій відсутності мешканців може змінювати налаштування освітлення, опалення й охорони, а датчики температури та світла — коригувати мікроклімат. Серед прикладів, наведених у рефераті, — «Будинок Трона» в Токіо, Національна бібліотека Франції, аеропорт Мюнхена та башта Millennium у Відні.

Перевагами такого підходу є комфорт, узгоджена робота обладнання та раціональніше використання енергоресурсів. Ефективність залежить не від кількості датчиків, а від якості інтеграції, налаштування й обслуговування систем. Тому автоматизація має бути частиною цілісного архітектурно-інженерного задуму.

Висновки

Розглянуті напрями по-різному поєднують архітектуру з природними системами, адаптацією та технологіями. Біоніка пропонує ефективні конструктивні принципи; біоархітектура прагне гармонії з ландшафтом; метаболізм передбачає розвиток і

заміну окремих елементів; «розумні» будівлі забезпечують інтегроване управління інженерними системами.

Спільною рисою цих концепцій є системне бачення будівлі та міста. Їхню перспективність визначає здатність відповідати функціональним потребам, враховувати природний контекст і пристосовуватися до змін. Подальші дослідження доцільно спрямувати на порівняння ефективності біонічних конструкцій, оцінювання екологічних переваг органічної архітектури та можливостей інтеграції адаптивних систем.

Список використаних джерел

1. Нойферт Е. Будівельне проектування (Neufert Architects' Data): довідкове архітектурне видання.
2. ArchDaily: міжнародний архітектурний портал. URL: https://www.archdaily.com/ (дата звернення: 09.11.2026).
3. Arquitectura Orgánica: офіційний ресурс і портфоліо архітектора Хав'єра Сеносьяна. URL: https://arquitecturaorganica.com/ (дата звернення: 09.11.2026).
4. Biomimicry Institute: ресурс, присвячений біомімікрії та застосуванню природних принципів у дизайні й інженерії. URL: https://biomimicry.org/ (дата звернення: 09.11.2026).

СЕКЦІЯ 31.
ХАРЧОВІ ТА ПРОДОВОЛЬЧІ ТЕХНОЛОГІЇ

Билина Катерина Олександрівна, здобувач вищої освіти біолого-технологічного факультету
Херсонський державний аграрно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Резвих Ніна Ігорівна, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інженерії харчового виробництва
Херсонський державний аграрно-економічний університет; Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОРОШКУ КАПУСТИ КЕЙЛ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ ХЛІБНИХ ПАЛИЧОК «ГРІСІНІ»

Використання сухих порошків овочів, плодів, ягід та пряних трав у харчовій промисловості досить розповсюджене явище. Проте застосування нетипових культур є оригінальним способом підвищити не тільки харчову цінність продукту, а й виокремити асортимент серед інших подібних.

Капуста кейл (Brassica oleracea var. sabellica) є незвичним доповненням харчування пересічних українців. При цьому користь від її споживання значна, що є загальнодоступною інформацією [1]. Сухий порошок для хлібопекарської промисловості також матиме суттєві властивості, зокрема антиоксидантну. Внесення порошку кейлу збагачує вироби бета-каротином (провітаміном А), аскорбіновою кислотою, вітаміном К, а також лютеїном і зеаксантином. Завдяки низькій залишковій вологості «Грісіні», збереженість термолабільних антиоксидантів під час зберігання є суттєво вищою порівняно з традиційним хлібом [2].

Кейл є джерелом біодоступного кальцію (який засвоюється краще, ніж із молочних продуктів за рахунок низького вмісту оксалатів), магнію, калію та заліза, що дозволяє задовольнити добову потребу організму в мікроелементах. Порошок містить високу частку розчинних і нерозчинних харчових волокон (пектинових речовин та целюлози), що сприяє нормалізації моторної функції шлунково-кишкового тракту та знижує загальну калорійність хлібних паличок. Високий вміст хлорофілу забезпечує виробам привабливий природний зелений відтінок, що виключає потребу у використанні штучних барвників та підтримує концепцію Clean Label.

На внутрішньому ринку спостерігається поступове збільшення споживання капусти кейл, зокрема серед населення великих міст. Заклади ресторанного господарства починають включати її до меню, а також зростає попит на готові продукти на її основі – чіпси, салати, соки та смузі. Це відкриває додаткові можливості для фермерів і підприємців, які працюють у галузі харчової промисловості [3].

Отже, застосування сушеного порошку капусти кейл (Brassica oleracea var. sabellica) є перспективним інноваційним рішенням для розширення асортименту борошняних виробів. Воно дозволяє підвищити нутритивну щільність продукції за рахунок збагачення вітамінами (А, С, К), антиоксидантами (лютеїном, зеаксантином), біодоступними мікроелементами (Ca, Mg, K, Fe) та харчовими волокнами, а також

забезпечити природне зелене забарвлення виробу завдяки високому вмісту хлорофілу (концепція Clean Label).

Список використаних джерел

1. У чому користь капусти кейл і що з нею приготувати – смачні і незвичайні рецепти // Молочний альянс: офіційний сайт. URL: https://milkalliance.com.ua/blog/ua/stattya/u-chomu-koryst-kapusty-keil-i-shcho-z-neiu-pryhotuvaty-smachni-i-nezvychaini-retsepty (дата звернення: 04.11.2026).
2. Четверікова Я. С. Перспективи розвитку нішевих культур капусти в Україні та світі. *Факультет агротехнологій та екології*: матеріали XII Всеукр. наук.-техн. конф. здобувачів вищої освіти ТДАТУ (м. Запоріжжя, 3–7 берез. 2025 р.). Запоріжжя: ТДАТУ, 2025. С. 83–85.
3. Четверікова Я. С. Капуста кейл: перспективи розвитку нішевої культури в умовах сучасного сільського господарства. *Факультет агротехнологій та екології*: матеріали XII Всеукр. наук.-техн. конф. здобувачів вищої освіти ТДАТУ (м. Запоріжжя, 3–7 берез. 2025 р.). Запоріжжя: ТДАТУ, 2025. С. 81–83.

СЕКЦІЯ 32.
ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА ТА ЗДОРОВ'Я ТВАРИН

Ковалівська Алла Вадимівна, здобувач вищої освіти ОР «Магістр»
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

Науковий керівник: Харкевич Юрій Олександрович, доцент, кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри ветеринарної хірургії імені академіка І.О. Поваженка
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

ПАТОГЕНЕЗ ЛИХОМАНКИ ЗА ІНФЕКЦІЙНО-ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТВАРИН ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗМУ

Актуальність проблеми. Інфекційно-запальні захворювання становлять значну питому вагу з-поміж хвороб тварин, що супроводжуються підвищенням температури тіла. Розуміння патогенезу лихоманки за цих захворювань вкрай важливе як для прогнозування клінічного перебігу хвороби, так і визначення стратегії лікування хворої тварини.

Лихоманка за інфекційно-запальних захворювань тварин є неспецифічною складовою специфічної біологічної реакції організму на патогени та являє собою контрольоване, адаптивне підвищення температури тіла, що опосередковується та контролюється центральною нервовою системою. На відміну від нерегульованої гіпертермії, механізми терморегуляції організму за лихоманки продовжують функціонувати. [1, 2]

Тригером для розвитку лихоманки за інфекційно-запальних захворювань є поява у внутрішньому середовищі організму тварини екзогенних або первинних пірогенів – структурних компонентів клітинної стінки бактерій чи оболонки вірусів, а також продуктів їхньої життєдіяльності. Після поглинання фагоцитами екзогенних пірогенів, останні стимулюють синтез різними субпопуляціями лейкоцитів (макрофагами, натуральними кілерами, Т-лімфоцитами) цитокінів та медіаторів запалення, які називають ендогенними або вторинними пірогенами. До найвідоміших із них належать інтерлейкін-1 (IL-1 α і β), фактор некрозу пухлин-альфа (TNF-α) та інтерферон-гамма (IFN-γ). Після проникнення у кровотік, ендогенні пірогени досягають ЦНС, де у ділянці переднього гіпоталамуса стимулюють різке посилення синтезу простагландинів (зокрема, простагландину Е2), що, в свою чергу, призводить до підвищення цільового рівня терморегуляторного механізму в цій частині мозку [3, 4]. У результаті цього центр терморегуляції в передньому гіпоталамусі починає сприймати поточну температуру тіла як занижену відносно нового цільового рівня і запускає низку процесів, спрямованих на підвищення температури тіла до значення, що відповідає цьому новому рівню. Така адаптація до нових температурних умов передбачає посилення вироблення тепла організмом шляхом підвищення рівня

метаболізму, а також збільшення м'язового тонусу й активності; крім того, вона супроводжується зменшенням тепловіддачі, що досягається насамперед через зниження кровопостачання шкіри та потовиділення. При цьому, температура тіла підвищується доти, доки не встановиться нова рівновага на вищому цільовому рівні. Як відомо, за температури близько 40 ^{0}C ріст та виживання багатьох патогенних бактерій та вірусів пригнічуються. Варто зазначити, що ендогенні пірогени також посилюють синтез білків гострої фази в печінці, викликають лейкоцитоз і прискорюють протеоліз (розпад білків) у скелетних м'язах. [5, 6]

Крім того, лихоманка супроводжується зниженням рівня заліза і цинку в сироватці крові тварин. Оскільки за високих температур потреба патогенних бактерій у залізі та цинку зростає, така реакція є узгодженим захисним механізмом організму, спрямованим на те, щоб позбавити бактерії цих елементів саме тоді, коли вони їм найбільше потрібні. [6]

Висновки. Таким чином, лихоманка за інфекційно-запальних захворювань тварин є важливою захисно-пристосувальною реакцією організму, спрямованою на активацію імунної системи та створення несприятливих умов для розмноження патогенних мікроорганізмів.

Список використаних джерел

1. The State of the World's Animal Health 2026 / World Organisation for Animal Health. – Paris : WOAH, 2026. – 192 p. DOI: 10.20506/woah.3742.
2. Mota-Rojas D., Wang D., Titto C.G. et al. Pathophysiology of Fever and Application of Infrared Thermography (IRT) in the Detection of Sick Domestic Animals: Recent Advances. Animals (Basel). – 2021. – Vol. 5; 11(8):2316. doi: 10.3390/ani11082316.
3. Roth J., Horowitz M. Inflammation, fever, and body temperature under febrile conditions. J. Basic Clin. Physiol. Pharmacol. 2017;28:519–520. doi: 10.1515/jbcpp-2017-0175.
4. Prajitha N., Athira S.S., Mohanan P.V. Pyrogens, a polypeptide produces fever by metabolic changes in hypothalamus: Mechanisms and detections. Immunol. Lett. 2018;204:38–46. doi: 10.1016/j.imlet.2018.10.006.
5. Romanovsky A. A. Thermoregulation / A. A. Romanovsky // Thermoregulation Part I / ed. by A. A. Romanovsky. – Amsterdam : Elsevier, 2018. – Vol. 156. – P. 3–21. DOI: 10.1007/978-3-030-48806-2_9.
6. Kluger M. J. Fever and reduced iron: their interaction as a host defense response to bacterial infection / M. J. Kluger, B. A. Rothenburg // Science. – 1979. – Vol. 203, No. 4378. – P. 374–376. DOI: 10.1126/science.760197.

Замула Вікторія Євгенівна, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

Науковий керівник: Харкевич Юрій Олександрович, доцент, кандидат ветеринарних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України; Україна

ТЕПЛОВИЙ УДАР У СОБАК ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗМ

Тепловий удар у собак – це гострий патологічний стан, що виникає внаслідок надмірного накопичення тепла в організмі та порушення механізмів терморегуляції. Він супроводжується підвищенням температури тіла, системною запальною реакцією та порушенням функцій життєво важливих органів. Особливо схильні до його розвитку собаки з ожирінням, великою масою тіла, брахіцефалічними породними особливостями та супутніми захворюваннями. [1, 2]

Під час перегрівання організм намагається віддавати надлишок тепла шляхом посилення дихання та розширення периферичних судин. Однак тривала гіпертермія призводить до порушення розподілу крові, зниження ефективного об'єму циркулюючої крові, артеріальної гіпотензії та недостатнього кровопостачання тканин. Унаслідок цього розвивається гіпоксія, яка посилює ушкодження органів. [1, 4]

Висока температура безпосередньо ушкоджує клітини, спричиняючи порушення структури білків, клітинних мембран та органел. Важливу роль відіграє оксидативний стрес, що виникає внаслідок надмірного утворення активних форм кисню. Це порушує роботу ферментних систем, енергетичний обмін і нормальне функціонування клітин. У відповідь організм активує захисні механізми, зокрема синтез білків теплового шоку. [4]

Важливим механізмом розвитку теплового удару є ушкодження ендотелію судин, активація запальних процесів і виділення прозапальних цитокінів. Це може спричиняти розвиток системної запальної відповіді (SIRS). Через порушення кровопостачання кишечника ушкоджується його слизова оболонка та підвищується проникність кишкового бар'єра, що створює умови для проникнення бактерій і їхніх токсинів у кров. [3, 4]

Порушення функції ендотелію та запальна реакція сприяють активації системи згортання крові. У дрібних судинах можуть утворюватися мікротромби, а за тяжкого перебігу розвивається дисеміноване внутрішньосудинне згортання крові (ДВЗ-синдром). Водночас виснаження факторів згортання та зниження кількості тромбоцитів підвищують ризик кровотеч. Ураження печінки додатково погіршує синтез факторів згортання. [1, 3]

Ураження центральної нервової системи проявляється дезорієнтацією, порушенням координації рухів, атаксією, судомами та втратою свідомості. Такі зміни пов'язані з прямим тепловим ушкодженням нервової тканини, порушенням мозкового кровообігу, гіпоксією, набряком і мікротромбозами. [1, 3]

Нирки зазнають ушкодження внаслідок зниження їхнього кровопостачання, гіпоксії та безпосереднього впливу високої температури. Додатковим чинником є

рабдоміоліз – руйнування скелетних м'язів із вивільненням міоглобіну, який може накопичуватися в ниркових канальцях і сприяти розвитку гострого пошкодження нирок. Ниркова недостатність іноді виникає не одразу, а через певний час після перегрівання. [1, 5]

Ураження серцево-судинної системи характеризується порушенням скоротливої здатності міокарда, зниженням артеріального тиску та розвитком аритмій. Ці зміни можуть бути пов'язані з гіпоксією, метаболічними й електролітними порушеннями, а також безпосереднім ушкодженням клітин серцевого м'яза. [2, 6]

У легенях через ушкодження судинного ендотелію підвищується проникність капілярів, що може призводити до накопичення рідини в легеневій тканині та розвитку гострого респіраторного дистрес-синдрому. Порушення газообміну посилює загальну гіпоксію організму та погіршує перебіг захворювання. [3]

Важливо враховувати, що нормалізація температури тіла не завжди означає припинення патологічного процесу. Вторинні ускладнення, зокрема гостре пошкодження нирок, порушення згортання крові та поліорганна дисфункція, можуть розвиватися протягом наступних годин або днів.

Тому прогноз залежить не лише від початкового стану тварини, а й від подальшого розвитку системних порушень. [1, 5, 7]

Отже, тепловий удар у собак є складним патологічним процесом, в основі якого лежать пряме теплове ушкодження клітин, порушення кровообігу, гіпоксія, системне запалення та розлади згортання крові. Поєднання цих механізмів призводить до ураження кількох органів і систем, що визначає тяжкість перебігу та прогноз захворювання.

Список використаних джерел

1. Bruchim Y., Klement E., Saragusty J., Finkeilstein E., Kass P., Aroch I. Heat stroke in dogs: A retrospective study of 54 cases (1999–2004) and analysis of risk factors for death. *Journal of Veterinary Internal Medicine*. 2006. Vol. 20, No. 1. P. 38–46. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1939-1676.2006.tb02821.x
2. Drobatz K. J., Macintire D. K. Heat-induced illness in dogs: 42 cases (1976–1993). *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 1996. Vol. 209, No. 11. P. 1894–1899. DOI: https://doi.org/10.2460/javma.1996.209.11.1894
3. Bruchim Y., Loeb E., Saragusty J., Aroch I. Pathological findings in dogs with fatal heatstroke. *Journal of Comparative Pathology*. 2009. Vol. 140, No. 2–3. P. 97–104. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jcpa.2008.07.011
4. Hall D. M., Buettner G. R., Oberley L. W., Xu L., Matthes R. D., Gisolfi C. V. Mechanisms of circulatory and intestinal barrier dysfunction during whole body hyperthermia. *American Journal of Physiology-Heart and Circulatory Physiology*. 2001. Vol. 280, No. 2. P. H509–H521. DOI: https://doi.org/10.1152/ajpheart.2001.280.2.H509
5. Krum S. H., Osborne C. A. Heatstroke in the dog: A polysystemic disorder. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 1977. Vol. 170, No. 5. P. 531–535.
6. Mellor P. J., Mellanby R. J., Baines E. A., Villiers E. J., Archer J., Herrtage M. E. High serum troponin I concentration as a marker of severe myocardial damage in a case of suspected exertional heatstroke in a dog. *Journal of Veterinary Cardiology*. 2006. Vol. 8, No. 1. P. 55–62. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jvc.2005.07.004
7. Aroch I., Segev G., Loeb E., Bruchim Y. Peripheral nucleated red blood cells as a prognostic indicator in heatstroke in dogs. *Journal of Veterinary Internal Medicine*. 2009. Vol. 23, No. 3. P. 544–551. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1939-1676.2009.0305.x

СЕКЦІЯ 33.
ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ВОДНІ БІОРЕСУРСИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Нагірний Дмитро Богданович, здобувач вищої освіти спеціальності Е2 «Екологія»
Західноукраїнський національний університет; Україна

Науковий керівник: Погорєлова Оксана Мирославівна, канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри екології та охорони здоров'я
Західноукраїнський національний університет; Україна

ДИНАМІКА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Земельні ресурси є одним із найважливіших природних багатств території, що визначають її природно-ресурсний потенціал, господарську спеціалізацію та можливості соціально-економічного розвитку. Земля виконує не лише виробничу функцію, забезпечуючи сільське господарство просторовою основою та родючими ґрунтами, а й відіграє важливу роль у підтриманні екологічної рівноваги, збереженні біорізноманіття, регулюванні водного режиму та накопиченні органічного вуглецю [1, 9].

Особливої актуальності питання раціонального використання земельних ресурсів набуває для Тернопільської області, яка характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами та значним аграрним потенціалом. Територія області розташована в межах лісостепової природної зони, де поширені чорноземи, сірі лісові та інші типи ґрунтів, що створюють сприятливі умови для розвитку рослинництва. Загальна площа області становить близько 13,8 тис. км². Основними напрямами сільськогосподарського виробництва є вирощування зернових, технічних, овочевих і кормових культур [1, 2].

Специфіка землекористування Тернопільщини визначається високим рівнем сільськогосподарського освоєння території. За оприлюдненими статистичними та науковими матеріалами, станом на 2021 рік площа земельного фонду області становила 1382,4 тис. га, з яких 1073,3 тис. га, або 77,6 %, припадало на сільськогосподарські угіддя [4, 5]. Така структура свідчить про значну господарську трансформацію природних ландшафтів і переважання аграрного типу землекористування.

Важливою характеристикою земельного фонду є співвідношення ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей і пасовищ. Значна частка орних земель зумовлює високу інтенсивність використання ґрунтових ресурсів. Водночас скорочення природних кормових угідь, розорювання схилів та порушення природної структури агроландшафтів можуть посилювати екологічну нестійкість території [6].

Динаміка землекористування області формується під впливом економічних, соціальних, природних та інституційних чинників. До основних процесів належать

трансформація форм власності на землю, розвиток орендних земельних відносин, зміни спеціалізації сільськогосподарських підприємств, концентрація земельних ділянок та інтенсифікація аграрного виробництва. Важливим чинником змін залишається децентралізація управління земельними ресурсами, у результаті якої територіальні громади отримали розширені можливості щодо планування та регулювання землекористування [7].

Водночас оцінювання динаміки земельного фонду потребує врахування не лише кількісних змін площ окремих категорій земель, а й якісних характеристик ґрунтів, рівня їх родючості, ступеня деградації та екологічної стійкості агроландшафтів.

Однією з найбільш актуальних екологічних проблем землекористування Тернопільської області є деградація ґрунтового покриву. Значна розораність території, особливо на схилах, сприяє розвитку водної ерозії, змиванню родючого шару ґрунту, утворенню ярів та погіршенню його агрофізичних властивостей. Особливо вразливими є території з вираженим рельєфом, зокрема в долинах річок Дністер, Серет, Збруч, Стрипа та їхніх приток.

Іншою проблемою є зниження вмісту гумусу внаслідок інтенсивного використання земель, недостатнього повернення органічної речовини в ґрунт, порушення науково обґрунтованих сівозмін та надмірної концентрації окремих культур у структурі посівних площ. Використання мінеральних добрив і засобів захисту рослин без належного екологічного контролю також створює ризики забруднення ґрунтів і поверхневих вод.

Окремої уваги потребують осушувані землі області. За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Тернопільській області, площа осушуваних земель становить 165,5 тис. га, що дорівнює майже 12 % загальної території області. На цих землях функціонує мережа меліоративних систем, ефективність використання яких залежить від належного технічного стану дренажної інфраструктури та регулювання водного режиму ґрунтів [3, 8]. Неналежне утримання меліоративних систем може спричиняти порушення водного балансу, перезволоження або пересушування ґрунтів і погіршення їх продуктивності.

Серед інших екологічних викликів варто виділити:

- скорочення площ природних луків, пасовищ та інших напівприродних екосистем;
- порушення екологічного балансу між орними землями, лісами та природними територіями;
- забруднення земель побутовими й виробничими відходами;
- ущільнення ґрунтів важкою сільськогосподарською технікою;
- недостатнє впровадження ґрунтозахисних технологій;
- фрагментацію природних оселищ унаслідок господарського освоєння територій.

Важливим напрямом дослідження є також оцінювання впливу воєнних дій на земельні ресурси України. Для Тернопільської області актуальними залишаються питання контролю за станом земель, які можуть зазнавати локального забруднення внаслідок пошкодження інфраструктури, накопичення відходів, пожеж та інших надзвичайних ситуацій.

На нашу думку, оптимізація землекористування Тернопільської області повинна ґрунтуватися на комплексному поєднанні економічних, екологічних і територіально-

планувальних підходів. Передусім необхідно забезпечити збереження родючості ґрунтів та зменшення антропогенного навантаження на агроландшафти.

Основними напрямами оптимізації землекористування мають стати:

1. Впровадження ґрунтозахисних технологій. Застосування контурного землеробства, мінімального та нульового обробітку ґрунту, мульчування, покривних культур і науково обґрунтованих сівозмін.

2. Оптимізація структури земельного фонду. Зменшення розораності екологічно вразливих територій, залуження та заліснення деградованих земель, відновлення природних луків і прибережних захисних смуг.

3. Відновлення родючості ґрунтів. Раціональне використання органічних добрив, сидератів, рослинних решток, контроль балансу поживних речовин та регулярне проведення агрохімічного обстеження.

4. Розвиток системи екологічного моніторингу. Регулярне оцінювання вмісту гумусу, кислотності, поживних елементів, рівня забруднення та ступеня еродованості ґрунтів із використанням геоінформаційних систем і дистанційного зондування Землі.

5. Удосконалення територіального планування. Врахування екологічної цінності земель під час розроблення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад.

6. Збереження екологічно цінних територій. Розширення природоохоронних заходів, підтримання екологічних коридорів та формування територіально цілісної екологічної мережі.

Особливе значення має використання сучасних геоінформаційних технологій, які дають змогу аналізувати зміни структури землекористування в часі, визначати території з підвищеним ризиком ерозії та контролювати трансформацію природних ландшафтів. Поєднання кадастрової інформації, результатів ґрунтових обстежень і супутникових даних створює передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, сучасний стан землекористування Тернопільської області характеризується значним аграрним освоєнням території та високою господарською цінністю земельних ресурсів. Водночас інтенсивне використання сільськогосподарських угідь супроводжується екологічними ризиками, пов’язаними з ерозією, деградацією ґрунтів, порушенням природної структури агроландшафтів і змінами водного режиму. Перспективи раціонального використання земель області пов’язані з оптимізацією структури земельного фонду, відновленням родючості ґрунтів, впровадженням ґрунтозахисних технологій та формуванням ефективної системи екологічного моніторингу. Реалізація зазначених заходів сприятиме збереженню земельно-ресурсного потенціалу регіону та забезпеченню екологічно збалансованого розвитку територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Головне управління статистики у Тернопільській області. Статистичний збірник «Тернопільська область у цифрах. 2024». Тернопіль, 2025. URL: https://www.te.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 09.11.2026).
2. Гринник В. Дослідження земельно-ресурсного потенціалу Тернопільської області та особливостей його використання. Матеріали магістерського дослідження. Репозитарій Львівського національного університету природокористування. URL: https://repository.lnup.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/576/1/Гринник_mag.pdf.

3. Регіональний офіс водних ресурсів у Тернопільській області. Експлуатаційна діяльність: інформація про стан та використання меліоративних систем Тернопільської області. URL: https://rovrto.davr.gov.ua/експлуатаційна-діяльність/ (дата звернення: 09.11.2026).
4. Питуляк М. Р., Питуляк М. В. Земельно-ресурсний потенціал Тернопільської області та ефективність його використання в сучасних умовах господарювання. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. 2018. Т. 44, № 1. URL: https://nzg.tnpu.edu.ua/article/view/156305.
5. Питуляк М. Р. Еколого-економічна оцінка ефективності використання земельних ресурсів Тернопільської області та напрями її підвищення. URL: https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1848.
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області за 2024 рік. Департамент екології та природних ресурсів Тернопільської обласної військової адміністрації. URL: https://ecology.te.gov.ua/stan-dovkillya/regionalna-dopovid-pro-stan-onps-v-ternopilskij-ob/ (дата звернення: 09.11.2026).
7. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text.
9. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.

СЕКЦІЯ 34.
КЛІНІЧНА, СІМЕЙНА ТА ДИТЯЧА МЕДИЦИНА

Бишек Марина Юріївна, здобувач вищої освіти медичного факультету № 2
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

Лебич Альона Сергіївна, здобувач вищої освіти медичного факультету № 2
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

Науковий керівник: Руденко Геннадій Миколайович, канд. мед. наук, доцент кафедри Педіатрії №2
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

ІМУНОПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЕОЗИНОФІЛЬНОГО ЕЗОФАГІТУ В ДІТЕЙ: ВІД ПОРУШЕННЯ ЕПІТЕЛІАЛЬНОГО БАР'ЄРА ДО ТАРГЕТНОЇ ТЕРАПІЇ

Актуальність. Еозинофільний езофагіт (EoE) є хронічним імунозапальним захворюванням стравоходу, що характеризується переважною еозинофільною інфільтрацією слизової оболонки та появою симптомів езофагальної дисфункції. Захворювання має особливе клінічне значення в дитячому віці. За даними епідеміологічних досліджень, захворювання характеризується значною географічною та популяційною варіабельністю: поширеність захворювання серед дітей становить приблизно 3-4 випадки на 10 000 дитячого населення, однак ці значення можуть суттєво відрізнятися залежно від регіону, вікової структури популяції та доступності ендоскопічної діагностики. Діагностується в осіб чоловічої статі, із переважанням приблизно у 3 рази порівняно з жіночою популяцією. Клінічна маніфестація в дітей має вікові особливості: у ранньому дитинстві переважають порушення харчової поведінки, блювання та недостатній приріст маси тіла, тоді як у школярів і підлітків частіше спостерігаються абдомінальний біль, дисфагія та епізоди харчової обструкції стравоходу. Важливим фактором, що ускладнює своєчасне виявлення патології, є неспецифічність ранніх симптомів та їх подібність до проявів гастроезофагеальної рефлюксної хвороби. EoE також характеризується тісним взаємозв'язком з атопічними захворюваннями, зокрема бронхіальною астмою, алергічним ринітом та атопічним дерматитом [1, 2]. Окрему увагу привертають результати популяційного дослідження, проведеного в Данії, які продемонстрували асоціацію між застосуванням антибактеріальних та кислотосупресивних препаратів у ранньому дитинстві, а також під час вагітності, та підвищеним ризиком подальшого розвитку EoE. Це дозволяє розглядати ранні медикаментозні впливи та потенційні зміни формування кишкового мікробіому як перспективний напрям подальших досліджень, хоча причинно-наслідковий зв'язок наразі не встановлений [3]. Сучасні уявлення про патогенез EoE виходять за межі ізольованого еозинофільного запалення та охоплюють порушення епітеліального бар’єра, активацію імунної відповіді 2-го типу (Th2) і подальше ремоделювання тканин. Розуміння цих механізмів створює підґрунтя для розроблення персоналізованих стратегій лікування [4,5].

Мета роботи. Проаналізувати сучасні дані щодо імунопатогенетичних механізмів еозинофільного езофагіту в дітей, визначити роль порушення епітеліального бар'єра та Th2-опосередкованого запалення у прогресуванні захворювання, а також охарактеризувати перспективи застосування таргетної біологічної терапії.

Матеріали та методи. У рамках оглядової статті проведено аналіз сучасних наукових публікацій у міжнародних наукометричних базах даних PubMed, Scopus, Web of Science, MEDLINE, The Cochrane Library та EMBASE за період 2015-2026 років. Пошук літератури здійснювався з використанням комбінацій ключових слів і MeSH-термінів: "eosinophilic esophagitis", "children", "epithelial barrier dysfunction", "Th2 immune response", "eosinophilic inflammation", "IL-4", "IL-5", "IL-13", "eotaxin-3", "dupilumab", "targeted therapy".

До аналізу включалися оригінальні експериментальні та клінічні дослідження, систематичні огляди, метааналізи й міжнародні клінічні рекомендації, присвячені молекулярним механізмам розвитку еозинофільного езофагіту, порушенню епітеліального бар'єра, Th2-опосередкованій імунній відповіді, морфологічним змінам слизової оболонки стравоходу та сучасним підходам до лікування дітей із цією патологією.

Критеріями включення були: відповідність тематиці огляду, наявність обґрунтованих клінічних або експериментальних даних, публікація в рецензованих наукових виданнях та актуальність отриманих результатів для дитячої гастроентерології. Виключалися дублікати публікацій, тези конференцій, роботи без доступного повного тексту та дослідження, що не відповідали меті огляду.

Систематизацію матеріалу здійснювали за основними патогенетичними напрямами: порушення епітеліального бар'єра, активація Th2-імунної відповіді, механізми еозинофільної інфільтрації, тканинне ремоделювання та перспективи застосування таргетної біологічної терапії. Оцінку наукових даних проводили з урахуванням принципів доказової медицини.

Результати та їх обговорення. Важливим початковим етапом патогенезу EoE є порушення структурної та функціональної цілісності епітеліального бар'єра стравоходу. За фізіологічних умов міжклітинні контакти та білки міжклітинних з'єднань забезпечують обмеження проникнення зовнішніх антигенів. При EoE спостерігається зниження експресії десмоглеїну-1 (DSG1), філагрину та окремих білків щільних міжклітинних контактів, що супроводжується розширенням міжклітинних просторів і підвищенням проникності епітелію. Важливу роль у цих процесах відіграє ген CAPN14, експресія якого регулюється інтерлейкіном-13 (IL-13) та впливає на стабільність міжклітинних контактів. Унаслідок порушення бар'єрної функції полегшується проникнення харчових антигенів, що сприяє активації місцевих імунних механізмів [5,6].

У відповідь на антигенну стимуляцію епітеліальні клітини продукують алярміни – тимусний стромальний лімфопоетин (TSLP), інтерлейкін-25 (IL-25) та інтерлейкін-33 (IL-33). Ці медіатори активують дендритні клітини та вроджені лімфоїдні клітини 2-го типу (ILC2), формуючи мікрооточення, сприятливе для розвитку Th2-імунної відповіді. Активовані Th2 продукують IL-4, IL-5 та IL-13, які координують основні ланки еозинофільного запалення. Зокрема, IL-5 стимулює диференціацію, дозрівання та тривалість життя еозинофілів, тоді як IL-13 посилює експресію еотаксину-3

(CCL26) епітеліальними клітинами стравоходу. CCL26 забезпечує хемотаксис еозинофілів із периферичної крові до тканини стравоходу. IL-4, своєю чергою, підтримує диференціацію Th2 і посилює запальну відповідь [5,6].

Накопичення активованих еозинофілів у слизовій оболонці супроводжується вивільненням цитотоксичних гранулярних білків, зокрема основного базилярного білка (MBP), еозинофільного катіонного білка (ECP) та еозинофільної пероксидази (EPO). Їхня дія сприяє ушкодженню епітеліоцитів, підтриманню локального запалення та порушенню бар'єрної функції. Водночас у запальному процесі беруть участь опасисті клітини та фібробласти, які формують додаткові механізми підтримання тканинного ушкодження.

Тривале запалення зумовлює ремоделювання стінки стравоходу. Морфологічно воно характеризується гіперплазією базального шару епітелію, міжклітинним набряком (спонгіозом), еозинофільними мікроабсцесами та дегрануляцією еозинофілів. За хронічного перебігу активуються фібробласти, посилюється синтез компонентів позаклітинного матриксу, що сприяє розвитку субепітеліального фіброзу. Наслідком прогресування цих змін можуть бути формування стриктур, зниження еластичності стінки стравоходу та порушення його моторної функції [5,6].

Діагностика EoE ґрунтується на поєднанні клінічних проявів дисфункції стравоходу, ендоскопічного обстеження та гістологічного дослідження біоптатів. Відповідно до рекомендацій ESPGHAN 2024 року, діагностично значущим критерієм є виявлення не менше 15 еозинофілів у полі зору великого збільшення (eos/HPF) у біоптаті стравоходу за відповідної клінічної картини та після виключення інших причин еозинофілії. Ендоскопічні ознаки можуть включати циркулярні кільця, поздовжні борозни, білуваті ексудати та звуження просвіту. Водночас нормальна ендоскопічна картина не виключає захворювання, що обґрунтовує необхідність біопсії за наявності клінічної підозри [3].

Розуміння ключових ланок імунопатогенезу EoE стало основою для розвитку патогенетично обґрунтованої терапії. Сучасний підхід передбачає застосування інгібіторів протонної помпи, топічних глюкокортикостероїдів та емпіричних елімінаційних дієт. Перспективним напрямом є застосування кендакімабу, спрямованого безпосередньо проти IL-13, а також препаратів, що впливають на IL-5/IL-5Rα, зокрема меполізумабу, реслізумабу та бенралізумабу. Окремий інтерес становлять лірентелімб, який взаємодіє з рецептором Siglec-8, та тезепелумаб, спрямований на блокування епітеліального аларміну TSLP. Водночас клінічні дослідження продемонстрували, що зменшення еозинофільної інфільтрації не завжди супроводжується пропорційним покращенням симптомів, що свідчить про складність патогенезу захворювання та необхідність комплексного впливу на запальні й структурні механізми його розвитку [7,8,9,10,11].

Перспективним напрямом залишається пошук нових терапевтичних мішеней, спрямованих на блокування IL-5, еотаксину-3 та епітеліальних алармінів. Водночас важливим завданням є розроблення біомаркерів, які дозволять прогнозувати відповідь на лікування та індивідуалізувати терапевтичну тактику. Особливу увагу необхідно приділяти комплексній оцінці клінічної, ендоскопічної та гістологічної відповіді, оскільки зменшення кількості еозинофілів не завжди супроводжується пропорційним покращенням симптомів [4,5].

Висновки. EoE у дітей є багатофакторним імунозапальним захворюванням, у патогенезі якого провідне значення мають порушення епітеліального бар'єра, активація Th2-імунної відповіді та еозинофільне запалення. Тривала активація зазначених механізмів зумовлює структурне ремоделювання стравоходу та розвиток фіброзних змін. Поглиблене розуміння молекулярних механізмів захворювання сприяє переходу від симптоматичного лікування до персоналізованої патогенетичної терапії. Блокування сигнального шляху IL-4/IL-13 за допомогою біологічних препаратів є важливим напрямом сучасного лікування дітей із рефрактерним EoE. Подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук молекулярних біомаркерів, визначення предикторів терапевтичної відповіді та вдосконалення стратегій ранньої діагностики.

Список використаних джерел

1. Navarro, P., Arias, Á., Arias-González, L., Laserna-Mendieta, E. J., Ruiz-Ponce, M., & Lucendo, A. J. (2019). Systematic review with meta-analysis: the growing incidence and prevalence of eosinophilic oesophagitis in children and adults in population-based studies. *Alimentary pharmacology & therapeutics*, *49*(9), 1116–1125. https://doi.org/10.1111/apt.15231
2. Jensen, E. T., Svane, H. M., Erichsen, R., Kurt, G., Heide-Jorgensen, U., Sorensen, H. T., & Dellon, E. S. (2023). Maternal and Infant Antibiotic and Acid Suppressant Use and Risk of Eosinophilic Esophagitis. *JAMA pediatrics*, *177*(12), 1285–1293. https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2023.4609
3. Dellon, E. S., Muir, A. B., Katzka, D. A., Shah, S. C., Sauer, B. G., Aceves, S. S., Furuta, G. T., Gonsalves, N., & Hirano, I. (2025). ACG Clinical Guideline: Diagnosis and Management of Eosinophilic Esophagitis. *The American journal of gastroenterology*, *120*(1), 31–59. https://doi.org/10.14309/ajg.0000000000003194
4. Amil-Dias, J., Oliva, S., Papadopoulou, A., Thomson, M., Gutiérrez-Junquera, C., Kalach, N., Orel, R., Auth, M. K., Nijenhuis-Hendriks, D., Strisciuglio, C., Bauraind, O., Chong, S., Ortega, G. D., Férnandez, S. F., Furman, M., Garcia-Puig, R., Gottrand, F., Homan, M., Huysentruyt, K., Kostovski, A., … Zevit, N. (2024). Diagnosis and management of eosinophilic esophagitis in children: An update from the European Society for Paediatric Gastroenterology, Hepatology and Nutrition (ESPGHAN). *Journal of pediatric gastroenterology and nutrition*, *79*(2), 394–437. https://doi.org/10.1002/jpn3.12188
5. Gautam, R., & Ruffner, M. A. (2026). Eosinophilic Esophagitis: Mechanisms of Disease and Approach to Treatment. *Current allergy and asthma reports*, *26*(1), 21. https://doi.org/10.1007/s11882-026-01253-w
6. Sherrill, J. D., Kc, K., Wu, D., Djukic, Z., Caldwell, J. M., Stucke, E. M., Kemme, K. A., Costello, M. S., Mingler, M. K., Blanchard, C., Collins, M. H., Abonia, J. P., Putnam, P. E., Dellon, E. S., Orlando, R. C., Hogan, S. P., & Rothenberg, M. E. (2014). Desmoglein-1 regulates esophageal epithelial barrier function and immune responses in eosinophilic esophagitis. *Mucosal immunology*, *7*(3), 718–729. https://doi.org/10.1038/mi.2013.90
7. Dellon, E. S., Charriez, C. M., Zhang, S., Falk, G. W., Oliva, S., Ma, C., Siffledeen, J., Schroeder, S., Philpott, H., Vanuytsel, T., Abe, Y., Li, K., Zema, C. L., Venkatasamy, A., Yeshokumar, A. K., Oh, Y. S., & Schoepfer, A. (2025). Cendakimab in Adults and Adolescents with Eosinophilic Esophagitis. *NEJM evidence*, *4*(10), EVIDoa2500095. https://doi.org/10.1056/EVIDoa2500095
8. Rothenberg, M. E., Dellon, E. S., Collins, M. H., Bredenoord, A. J., Hirano, I., Peterson, K. A., Brooks, L., Caldwell, J. M., Fjällbrant, H., Grindebacke, H., Ho, C. N., Keith, M., McCrae, C., Sinibaldi, D., White, W. I., Datto, C. J., & MESSINA Trial Investigators (2024). Eosinophil Depletion with Benralizumab for Eosinophilic Esophagitis. *The New England journal of medicine*, *390*(24), 2252–2263. https://doi.org/10.1056/NEJMoa2313318
9. Spergel, J. M., Rothenberg, M. E., Collins, M. H., Furuta, G. T., Markowitz, J. E., Fuchs, G., 3rd, O'Gorman, M. A., Abonia, J. P., Young, J., Henkel, T., Wilkins, H. J., & Liacouras, C. A. (2012). Reslizumab in children and adolescents with eosinophilic esophagitis: results of a double-blind, randomized, placebo-controlled trial. *The Journal of allergy and clinical immunology*, *129*(2), 456–463.e4633. https://doi.org/10.1016/j.jaci.2011.11.044

10. Dellon, E. S., Peterson, K. A., Mitlyng, B. L., Iuga, A., Bookhout, C. E., Cortright, L. M., Walker, K. B., Gee, T. S., McGee, S. J., Cameron, B. A., Galanko, J. A., Woosley, J. T., Eluri, S., Moist, S. E., & Hirano, I. (2023). Mepolizumab for treatment of adolescents and adults with eosinophilic oesophagitis: a multicentre, randomised, double-blind, placebo-controlled clinical trial. *Gut*, *72*(10), 1828–1837. https://doi.org/10.1136/gutjnl-2023-330337

11. Pasta, A., Bertin, L., Mari, A., Calabrese, F., Farah, A., Navazzotti, G., Ghisa, M., Savarino, V., Savarino, E. V., Giannini, E. G., & Marabotto, E. (2025). The Therapeutic Pipeline for Eosinophilic Esophagitis: Current Landscape and Future Directions. Pharmaceuticals, 18(12), 1882. https://doi.org/10.3390/ph18121882

Брудняк Іван Васильович, здобувач вищої освіти медичного факультету
Ужгородський національний університет; Україна

АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ В МОЛОДОМУ ВІЦІ: ПРИЧИНИ, ДІАГНОСТИКА ТА ПРОФІЛАКТИКА

Вступ. Артеріальна гіпертензія (АГ) є однією з найважливіших медико-соціальних проблем сучасності, оскільки залишається провідним фактором ризику розвитку серцево-судинних захворювань, цереброваскулярних ускладнень та ураження нирок. Особливе занепокоєння викликає поширення підвищеного артеріального тиску серед осіб молодого віку. Згідно з рекомендаціями Європейського товариства кардіологів 2024 року, до категорії молодих дорослих належать особи віком 18–40 років [1].

Актуальність проблеми зумовлена тим, що артеріальна гіпертензія в молодому віці нерідко має безсимптомний перебіг, внаслідок чого залишається невиявленою протягом тривалого часу. Відсутність своєчасної діагностики та корекції артеріального тиску сприяє формуванню структурних і функціональних змін серцево-судинної системи. Важливе значення має також пошук вторинних причин гіпертензії, які в молодих пацієнтів зустрічаються частіше, ніж у старших вікових групах [1].

Мета роботи. Проаналізувати основні етіологічні чинники розвитку артеріальної гіпертензії в молодому віці, охарактеризувати сучасні методи її ранньої діагностики та визначити найбільш ефективні напрямки профілактики захворювання.

Матеріали і методи дослідження. Проведено теоретичний аналіз, систематизацію та узагальнення сучасних наукових публікацій, міжнародних клінічних рекомендацій і статистичних матеріалів, присвячених проблемі артеріальної гіпертензії серед молодих дорослих. Основу інформаційної бази становили рекомендації Європейського товариства кардіологів (ESC, 2024), інформаційні матеріали Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), а також сучасні наукові дослідження щодо факторів ризику, діагностичних підходів і профілактичних заходів. Застосовано методи бібліографічного пошуку, порівняльного аналізу, узагальнення та системного підходу.

Результати. Аналіз наукових джерел засвідчив, що розвиток артеріальної гіпертензії в молодому віці зумовлений поєднанням спадкових, метаболічних, поведінкових та інших чинників. До основних факторів ризику належать обтяжена спадковість, надлишкова маса тіла, ожиріння, недостатня фізична активність, надмірне споживання кухонної солі, зловживання алкоголем, тютюнопаління, хронічний психоемоційний стрес та порушення режиму сну [1; 2].

Важливе місце в структурі причин підвищення артеріального тиску в молодих людей посідає вторинна артеріальна гіпертензія. Її розвиток може бути пов'язаний із захворюваннями нирок, первинним гіперальдостеронізмом, патологією щитоподібної залози, реноваскулярними порушеннями, синдромом обструктивного апное сну, а також застосуванням окремих лікарських засобів і стимулювальних речовин. За даними ESC, у деяких групах молодих пацієнтів, направлених до спеціалізованих медичних центрів, частка вторинної гіпертензії може становити 15–30 %, що підкреслює необхідність цілеспрямованого пошуку її причини [1].

Діагностика артеріальної гіпертензії передбачає насамперед правильне та повторне вимірювання артеріального тиску. Відповідно до рекомендацій ESC 2024 року, офісний артеріальний тиск на рівні ≥140/90 мм рт. Ст. Відповідає критеріям артеріальної гіпертензії. Для підтвердження діагнозу доцільно застосовувати добове амбулаторне моніторування артеріального тиску (ДМАТ) або домашнє самостійне вимірювання (ДАТ), що дозволяє виявити феномен «гіпертензії білого халата» та масковану гіпертензію [1].

Комплексне обстеження молодих пацієнтів повинно включати збір сімейного та медикаментозного анамнезу, фізикальне обстеження, визначення індексу маси тіла, лабораторне дослідження рівня глюкози, ліпідного профілю, креатиніну, електролітів крові, оцінювання швидкості клубочкової фільтрації та аналіз сечі. За відповідними показаннями проводять електрокардіографію, ехокардіографію та додаткові дослідження для встановлення вторинної причини підвищення артеріального тиску [1].

Профілактика АГ у молодому віці повинна ґрунтуватися на модифікації способу життя. Основними заходами є підтримання нормальної маси тіла, регулярна аеробна та силова фізична активність, обмеження споживання солі, збалансоване харчування з достатньою кількістю овочів і фруктів, відмова від тютюнопаління, обмеження алкоголю та нормалізація сну. Важливими складовими профілактики є контроль артеріального тиску, підвищення обізнаності молоді щодо серцево-судинних ризиків і своєчасне звернення по медичну допомогу [1; 2].

Висновок. Артеріальна гіпертензія в молодому віці є актуальною проблемою сучасної медицини, яка потребує особливої уваги через можливий безсимптомний перебіг та ризик раннього розвитку серцево-судинних ускладнень. Ефективне вирішення цієї проблеми передбачає своєчасне виявлення підвищеного артеріального тиску, обов’язкове обстеження молодих пацієнтів щодо можливих вторинних причин і комплексну оцінку факторів ризику. Пріоритетними напрямками зниження поширеності захворювання є формування здорового способу життя, регулярний контроль артеріального тиску та підвищення рівня профілактичної обізнаності молодого населення.

Список використаних джерел

1. McEvoy J. W., McCarthy C. P., Bruno R. M. Et al. 2024 ESC Guidelines for the management of elevated blood pressure and hypertension. European Heart Journal. 2024. Vol. 45, No. 38. P. 3912–4018. DOI: https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehae178.
2. World Health Organization. Hypertension. WHO Fact Sheet. 25 September 2025. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hypertension (дата звернення: 03.11.2026).

Бишек Марина Юріївна, здобувач вищої освіти медичного факультету № 2
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

Лебич Альона Сергіївна, здобувач вищої освіти медичного факультету № 2
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

Науковий керівник: Михальчук Тетяна Іванівна, асистент кафедри дитячої хірургії
Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова; Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА БЕЗПЕКА ERAS-ПРОТОКОЛІВ У ДИТЯЧІЙ ХІРУРГІЇ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОКАЗІВ ІЗ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИМ АНАЛІЗОМ ПЕРІОПЕРАЦІЙНИХ ВТРУЧАНЬ

Актуальність. *Enhanced Recovery After Surgery (ERAS)* – це мультидисциплінарна концепція періопераційного ведення пацієнтів, спрямована на зменшення хірургічного стресу, оптимізацію метаболічної відповіді організму та прискорення післяопераційного відновлення. У дорослій хірургії ефективність ERAS-протоколів підтверджена численними клінічними дослідженнями, однак їх впровадження в дитячій хірургії залишається менш стандартизованим. Особливості дитячого організму, вікова варіабельність фізіологічних процесів, відмінності нутритивних потреб та неоднорідність хірургічних втручань зумовлюють необхідність адаптації періопераційних стратегій до конкретних вікових і клінічних категорій пацієнтів. Особливого значення набуває оцінювання ефективності ERAS не лише в абдомінальній, а й у неонатальній хірургії, дитячій урології, торакальній хірургії, ортопедії, нейрохірургії та інших вузькоспеціалізованих напрямах. Водночас неоднорідність протоколів, різний ступінь дотримання їх компонентів та обмежена кількість багатоцентрових досліджень ускладнюють формування універсальних рекомендацій для педіатричної практики [1, 2].

Мета роботи. Систематизувати та проаналізувати сучасні наукові дані щодо ефективності й безпеки впровадження ERAS-протоколів у різних напрямах дитячої хірургії, визначити вплив основних періопераційних втручань на клінічні результати, особливості післяопераційного відновлення та частоту ускладнень, а також окреслити перспективи персоналізації й стандартизації ERAS відповідно до віку пацієнтів і характеру оперативного втручання.

Матеріали та методи. Систематичний огляд наукової літератури здійснено в міжнародних наукометричних базах даних PubMed, MEDLINE, Scopus, Web of Science, Cochrane Library 2015-2026 років за ключовими словами і MeSH-термінами: “Enhanced Recovery After Surgery”, “ERAS”, “pediatric surgery”, “children”, “neonatal surgery”, “perioperative care”, “postoperative recovery”, “multimodal analgesia”, “early enteral nutrition”, “early mobilization”. До аналізу включалися рандомізовані клінічні дослідження, проспективні та ретроспективні когортні дослідження за участю пацієнтів віком до 18 років, у яких оцінювали результати впровадження мультимодальних ERAS-протоколів. Основними критеріями оцінювання визначено тривалість післяопераційної госпіталізації, частоту післяопераційних ускладнень, час

відновлення ентерального харчування та кишкової моторики, інтенсивність больового синдрому, потребу в наркотичних анальгетиках і частоту повторних госпіталізацій. Окрему увагу приділятимуть віковим особливостям, профілю хірургічного втручання та рівню дотримання компонентів протоколу. Якість досліджень оцінюватиметься за допомогою інструментів RoB 2 та ROBINS-I, достовірність доказів – за системою GRADE.

Результати та їх обговорення. Аналіз опублікованих клінічних досліджень свідчить про перспективність застосування ERAS у дитячій хірургії. У систематичному огляді та метааналізі Loganathan та співавторів (2022), що охоплював 16 досліджень і 1723 пацієнтів, впровадження ERAS асоціювалося зі скороченням тривалості госпіталізації в середньому на 2,54 доби, зменшенням часу до початку ентерального харчування на 21,2 години та досягнення повного ентерального харчування на 2,2 доби. Також було встановлено зниження потреби в опіоїдних анальгетиках без статистично значущого збільшення частоти післяопераційних ускладнень і повторних госпіталізацій [1].

У метааналізі Hidayah та співавторів (2023), присвяченому дітям після абдомінальних оперативних втручань, застосування ERAS асоціювалося зі скороченням тривалості госпіталізації на 1,96 доби, часу до відновлення перорального харчування на 3,37 доби та часу до першої дефекації на 4,19 доби. Крім того, автори повідомили про зниження ризику післяопераційних ускладнень приблизно на 50% та повторних госпіталізацій протягом 30 днів на 36%. Виявлені результати підтверджують значення раннього відновлення функції шлунково-кишкового тракту як одного з ключових компонентів прискореного післяопераційного відновлення [2].

Важливими складовими ERAS є раннє відновлення ентерального харчування, мультимодальна аналгезія, раціональна інфузійна терапія, профілактика гіпотермії та рання вертикалізація. Комплексне застосування цих втручань спрямоване на обмеження післяопераційного катаболізму, зменшення потреби в опіоїдах, підтримання фізіологічних функцій та прискорення повернення до звичайної активності. Водночас ефективність окремих компонентів може відрізнятися залежно від віку дитини, характеру оперативного втручання та вихідного клінічного стану [1, 3].

Особливий інтерес становлять результати багатоцентрового рандомізованого дослідження ENRICH-US, опублікованого у 2026 році, до якого було включено 597 дітей віком 10-18 років після планових абдомінальних операцій у 18 медичних центрах США. Загальне впровадження комплексної стратегії ERAS не супроводжувалося статистично значущим скороченням тривалості госпіталізації між досліджуваними фазами. Однак у пацієнтів, які отримали не менше 13 компонентів протоколу, спостерігали скорочення медіани госпіталізації на 1,14 доби та зниження скоригованих шансів післяопераційних ускладнень. Ці результати підкреслюють значення не лише впровадження протоколу як організаційної стратегії, а й фактичного дотримання його компонентів на рівні окремого пацієнта [3].

Водночас сучасна доказова база характеризується нерівномірним представленням різних хірургічних спеціальностей. Найбільше клінічних даних накопичено щодо абдомінальної та колоректальної хірургії, тоді як застосування ERAS у неонатальній хірургії, кардіохірургії, нейрохірургії та ортопедії потребує подальшого вивчення. Систематичний огляд Dawson-Gore та співавторів (2026) також

продемонстрував значну варіабельність складу й реалізації педіатричних ERAS-протоколів, що обґрунтовує необхідність їх подальшої стандартизації з урахуванням специфіки оперативних втручань [4].

Висновки. ERAS-протоколи є перспективним напрямом оптимізації періопераційного ведення дітей, який забезпечує можливість прискорення післяопераційного відновлення, скорочення тривалості госпіталізації та зменшення потреби в наркотичних анальгетиках. Наявні клінічні дані свідчать про сприятливий профіль безпеки комплексних періопераційних втручань без встановленого збільшення частоти післяопераційних ускладнень. Водночас ефективність ERAS значною мірою залежить від повноти дотримання протоколу, вікових особливостей пацієнтів і специфіки хірургічного втручання. Подальші дослідження мають бути спрямовані на формування стандартизованих віково- та спеціалізовано адаптованих протоколів, проведення багатоцентрових клінічних досліджень і визначення оптимального набору періопераційних компонентів для різної вікової категорії.

Список використаних джерел

1. Loganathan, A. K., Joselyn, A. S., Babu, M., & Jehangir, S. (2022). Implementation and outcomes of enhanced recovery protocols in pediatric surgery: a systematic review and meta-analysis. *Pediatric surgery international*, *38*(1), 157–168. https://doi.org/10.1007/s00383-021-05008-8
2. Hidayah, B. A., Toh, Z. A., Cheng, L. J., Syahzarin, B. D., Zhu, Y., Pölkki, T., He, H., & Mali, V. P. (2023). Enhanced recovery after surgery in children undergoing abdominal surgery: meta-analysis. *BJS open*, *7*(1), zrac147. https://doi.org/10.1093/bjsopen/zrac147
3. Raval, M. V., Tian, Y., Schäfer, W., Balbale, S. N., Perez, M. N., Ingram, M. E., Lehane, A., Smith, C. J., Sullivan, G. A., Reiter, A. J., Hu, A., Borst, J. M., Blake, S. C., Close, S., Davis, T. L., Essner, B. S., Heiss, K. F., Huang, L. W., Wymore, E., Paniagua-Perez, D., … Holl, J. L. (2026). Implementation and Effectiveness of an Enhanced Recovery Protocol for Children Undergoing Surgery: The ENRICH-US Stepped-Wedge Cluster-Randomized Trial. *JAMA surgery*, *161*(7), 670–680. https://doi.org/10.1001/jamasurg.2026.1382
4. Dawson-Gore, C. C., Vincent, S. A., Myers, E. K., Downton, K. D., Barone-Camp, A. L., Brockel, M. A., Rove, K. O., & Acker, S. N. (2026). What Is Included in Pediatric Enhanced Recovery After Surgery Protocols and How to Encourage Adoption: A Systematic Review of the Literature. *Journal of the American College of Surgeons*, *243*(1), 216–234. https://doi.org/10.1097/XCS.0000000000001923

СЕКЦІЯ 35.
СТОМАТОЛОГІЯ ТА ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВА МЕДИЦИНА

Пепчук Марина Іванівна, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту стоматології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця; Україна

Науковий керівник: Єгоренков Анатолій Іванович, доцент кафедри медичної та біологічної фізики та інформатики
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця; Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ УЛЬТРАЗВУКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

Актуальність. Сучасна стоматологія потребує постійного вдосконалення методів діагностики та лікування зубів та тканин ротової порожнини. Однією з актуальних проблем є пошук технологій, які забезпечують високу ефективність стоматологічних процедур, точність діагностики та мінімальну травматизацію тканин. У цьому контексті особливого значення набуває застосування ультразвукових технологій, які, за даними наукових досліджень, у певних клінічних випадках можуть бути альтернативою методам, що передбачають застосування іонізуючого випромінювання [1]. Ультразвук має багатоаспектні можливості застосування в стоматології, зокрема в діагностиці, терапевтичних процедурах та хірургічних втручаннях. Такі технології дають змогу виконувати окремі процедури з високою точністю та зменшувати травматизацію суміжних тканин [2].

Особливу увагу привертає ультрафонофорез — фізіотерапевтичний метод, що поєднує дію ультразвуку з місцевим застосуванням лікарських препаратів, зокрема, як один із допоміжних засобів лікування захворювань пародонта[3]. Тому актуальним є комплексне дослідження ефективності ультразвукових технологій, їхніх переваг і обмежень, а також визначення перспектив подальшого впровадження в стоматологічну практику.

Результати дослідження.

1. Огляд наукових публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що ультразвук має різноманітні напрями застосування в сучасній стоматології. За результатами оглядового дослідження, серед проаналізованих публікацій було визначено 75 досліджень діагностичного застосування ультразвуку, 8 досліджень його терапевтичного використання та 5 інтервенційних досліджень, що свідчить про значний науковий інтерес до ультразвукових технологій. [4].

2. Діагностичне застосування ультразвуку. Ультразвукова діагностика має перспективи застосування в пародонтології та імплантології. Вона дає змогу оцінювати стан м'яких і твердих тканин, досліджувати структури пародонта та тканини навколо зубних імплантатів. Особливе значення має можливість повторного

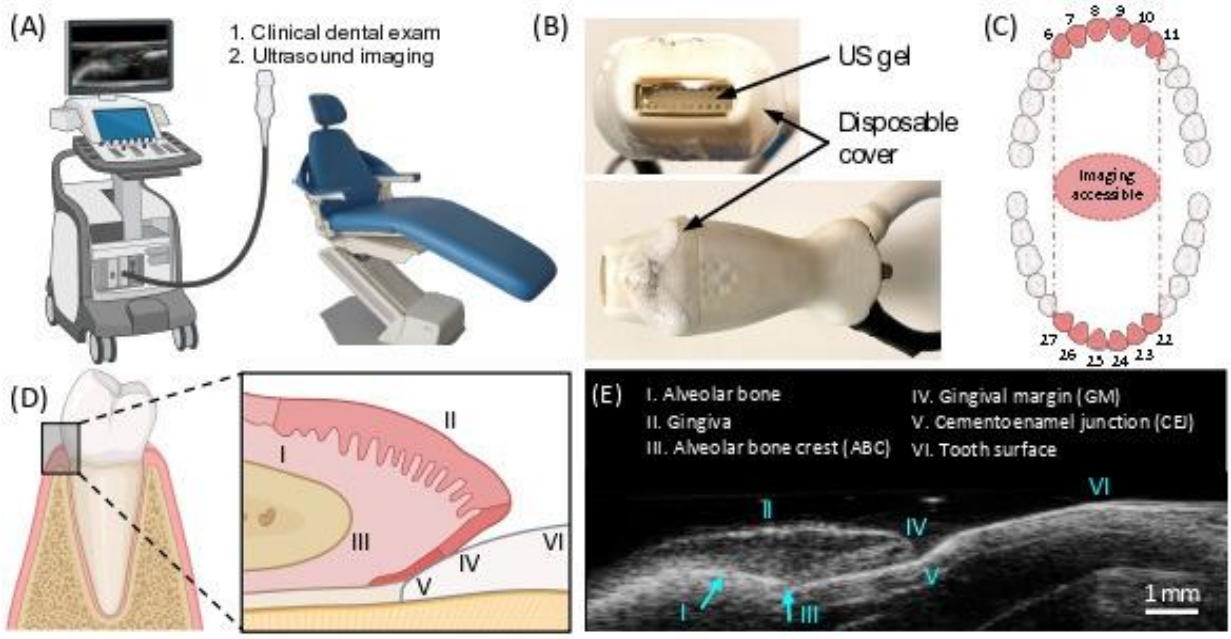

Рис. 1. **Огляд застосування ультразвукової візуалізації в стоматології та дослідження анатомічних структур пародонта. Moore C. A. Development of photoacoustic and optical techniques for probing disease. Doctoral Dissertation. University of California San Diego, 2022. Fig. 4.1, c. 83.**

обстеження пацієнта для спостереження за станом тканин у динаміці, контролю перебігу захворювання, оцінювання результатів проведеного лікування, виявлення патологічних змін у ротовій порожнині та щелепно-лицевій ділянці. Її важливою особливістю є відсутність іонізуючого випромінювання, що дає змогу розглядати цей метод як альтернативу традиційним методам візуалізації в окремих клінічних випадках [1], [5].

3. Терапевтичне застосування. Широко використовують ультразвук і в терапевтичній стоматології, особливо під час лікування захворювань пародонта. Одним із найпоширеніших способів його застосування є видалення зубних відкладень за допомогою ультразвукових скейлерів. Високочастотні коливання робочої насадки сприяють руйнуванню та відокремленню зубного каменю і бактеріального нальоту від поверхні зубів. Метод також використовують для очищення під'ясенних ділянок і поверхонь коренів зубів. Це допомагає зменшити кількість бактеріальних відкладень, усунути місцеві чинники запалення та покращити стан тканин пародонта [6].

4. Ультрафонофорез як фізіотерапевтичний метод. Одним із методів фізіотерапевтичного лікування в стоматології є ультрафонофорез — спосіб введення лікарських препаратів у тканини за допомогою ультразвукових коливань. Ультразвук сприяє проникненню лікарської речовини через шкіру та її надходженню до ділянки впливу. Цей метод може застосовуватися, зокрема, у комплексному лікуванні захворювань скронево-нижньощелепних суглобів і жувальних м'язів. Ефективність такого застосування розглянуто в клінічному дослідженні, присвяченому лікуванню міофасціального больового синдрому в пацієнтів із дисфункцією скронево-нижньощелепних суглобів. У дослідженні оцінювали використання ультрафонофорезу препарату «Траумель С» у комплексному лікуванні. Після 5-6 процедур у 83,3% пацієнтів основної групи спостерігали зменшення проявів

запального процесу в жувальних м'язах. Також відзначали зменшення болючого напруження м'язів, ущільнень і тригерних точок. Отже, результати дослідження свідчать про перспективність використання ультрафонофорезу як допоміжного методу в комплексному лікуванні таких порушень [7].

5. Переваги та обмеження. Ультразвук має низку переваг у стоматології. Він дає змогу ефективно видаляти зубні відкладення, обробляти важкодоступні ділянки та застосовувати його під час ендодонтичних і хірургічних процедур. До переваг також належать скорочення часу проведення деяких маніпуляцій, зменшення фізичного навантаження на лікаря та комфорт для пацієнта. Водночас використання ультразвукового обладнання має певні недоліки. Під час роботи скейлером може знижуватися тактильна чутливість лікаря, що ускладнює оцінювання повноти видалення зубних відкладень. Крім того, за неправильного використання обладнання або недостатнього охолодження можливе надмірне нагрівання тканин. Тому важливе значення мають правильна техніка роботи та дотримання рекомендацій щодо використання апаратів [8].

Висновки:

1. Ультразвук є перспективним методом у сучасній стоматології, оскільки має широкі можливості застосування в діагностиці, терапевтичному лікуванні та хірургічних втручаннях.

2. Ультразвукова діагностика має перспективу в пародонтології та імплантології. Вона дає можливість оцінювати стан м'яких і твердих тканин, спостерігати за їхніми змінами в динаміці та контролювати результати лікування.

3. Ультразвукові методи характеризуються ефективністю видалення зубних відкладень і можливістю обробки важкодоступних ділянок. Водночас їх застосування обмежується ризиком перегрівання тканин та утворенням аерозолів.

4. Перспективним напрямом є подальше вивчення ультрафонофорезу як допоміжного методу фізіотерапевтичного лікування. Нові дослідження можуть сприяти розширенню можливостей використання ультразвукових технологій у стоматологічній практиці.

Список використаних джерел

1. Reda R., Zanza A., Cicconetti A., Bhandi S., Miccoli G., Gambarini G., Di Nardo D. Ultrasound Imaging in Dentistry: A Literature Overview. Journal of Imaging. 2021. URL: https://www.mdpi.com/2313-433x/7/11/238
2. De Paolis G. et al. (2010). Ultrasonics in endodontic surgery: a review of the literature. URL:https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3254370/
3. Ripetska O., Renka M. Diseases of the Periodontium. Etiology. Diagnosis. Treatment. Львів, 2023. Розділ 2.6 «Physiotherapy in the Periodontal Diseases», с. 48. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_therapeuticdent/00.Foreign_students/periodontitis.pdf
4. Elbarbary M., Sgro A., Khazaei S., Goldberg M., Tenenbaum H. C., Azarpazhooh A. The applications of ultrasound, and ultrasonography in dentistry: a scoping review of the literature. Clinical Oral Investigations. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/357834658_The_applications_of_ultrasound_and_ultrasonography_in_dentistry_a_scoping_review_of_the_literature
5. Rodriguez Betancourt A., Samal A., Chan H. L., Kripfgans O. D. Overview of Ultrasound in Dentistry for Advancing Research Methodology and Patient Care Quality with Emphasis on Periodontal/Peri-implant Applications. Zeitschrift für Medizinische Physik. 2023. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0939388923000053

6. Мельничук Г. М., Личковська О. Л. Застосування фізичних (апаратних) методів видалення зубних відкладень та полірування поверхні кореня у пародонтології. Клінічна стоматологія. 2015. URL: https://ojs.tdmu.edu.ua/kl-stomat/uk/article/view/6291?utm_source=chatgpt.com
7. Мокрик О. Я., Сороківський І. С., Микулич Ю. М. Оцінка клінічної ефективності ультрафонофорезу біорегуляційного препарату в комплексному лікуванні міофасціального больового синдрому у хворих із дисфункцією скронево-нижньощелепних суглобів. VIA STOMATOLOGIAE. 2025. Т. 2, № 1. С. 18-27. URL:https://journals.meduni.lviv.ua/index.php/viastomatologiae/article/view/177
8. Rai S., Kaur M., Goel S., Panjwani S., Singh S. Prospective utility of therapeutic ultrasound in dentistry: Review with recent comprehensive update. Advanced Biomedical Research. 2012. URL:https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3544127/

СЕКЦІЯ 36.
ПСИХОЛОГІЯ, ПСИХІАТРІЯ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

Любимова Наталія Едуардівна, здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОЇ ДИЗРЕГУЛЯЦІЇ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Студентський вік є важливим етапом становлення особистості, що характеризується необхідністю адаптації до освітнього середовища, значними інтелектуальними й емоційними навантаженнями, професійним самовизначенням та розширенням соціальних ролей. В умовах війни до нормативних труднощів цього періоду додається вплив тривалих і часто непередбачуваних стресорів. Це може виявлятися у підвищенні тривожності, емоційного напруження, виснаженні, зниженні психологічного благополуччя, появі депресивних проявів та інших несприятливих змін психоемоційного стану.

Особливого значення за таких умов набуває здатність особистості регулювати власні емоційні реакції. Емоційна регуляція забезпечує можливість усвідомлювати, контролювати та модифікувати емоційні переживання відповідно до вимог ситуації. Натомість труднощі у використанні адаптивних стратегій регуляції емоцій можуть сприяти накопиченню негативних переживань, посиленню психологічного дистресу та погіршенню адаптації до навчальної діяльності й повсякденного життя.

За результатами теоретико-методологічного аналізу сучасних вітчизняних і зарубіжних досліджень встановлено, що емоційна дизрегуляція є багатовимірним психологічним феноменом, який охоплює труднощі усвідомлення, прийняття та регуляції емоцій, контролю імпульсів і цілеспрямованої поведінки [1, 5]. Наукові дослідження засвідчують її взаємозв'язок із депресивними, тривожними та стресовими проявами, а також суб'єктивним благополуччям особистості [6]. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах війни в Україні, коли нормативні труднощі студентського віку поєднуються з тривалим стресом і невизначеністю [3, 4, 5]. Водночас аналіз наукових публікацій виявив недостатню вивченість взаємозв'язків окремих компонентів емоційної дизрегуляції з показниками психоемоційного стану здобувачів вищої освіти, що обґрунтовує доцільність їх комплексного емпіричного дослідження.

Метою дослідження є визначення взаємозв'язку емоційної дизрегуляції з особливостями психоемоційного стану здобувачів вищої освіти, розробка практичних рекомендацій щодо профілактики емоційної дизрегуляції й підтримання психоемоційного благополуччя.

Дослідження передбачало використання наступних психодіагностичних методик: Шкала труднощів емоційної регуляції (DERS-36); Шкала депресії, тривоги та стресу (DASS-21); Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя (BBC-SWB).

Результати емпіричного дослідження показали, що емоційна дизрегуляція характеризується неоднаковою вираженістю серед здобувачів вищої освіти. За загальним показником методики DERS-36 середній рівень труднощів емоційної регуляції виявлено у 36,6% респондентів, високий – у 29,3%, дуже високий – у 19,5%. Отже, майже половина досліджуваних (48,8 %) характеризується високою або дуже високою вираженістю труднощів емоційної регуляції. Аналіз окремих компонентів засвідчив, що найбільшу увагу привертають обмежений доступ до стратегій емоційної регуляції, недостатнє усвідомлення та неприйняття власних емоційних реакцій. Це вказує на доцільність розвитку навичок розпізнавання, розуміння та конструктивного регулювання емоцій у студентському середовищі.

Аналіз психоемоційного стану за методикою DASS-21 засвідчив наявність у значної частини здобувачів депресивних, тривожних і стресових проявів різного ступеня вираженості. Найбільш поширеними виявилися тривожні прояви, помірний або вищий рівень яких зафіксовано у 62,1% респондентів, тоді як відповідні показники стресу становили 51,2%, депресивних проявів – 39,1 %. Результати оцінювання суб'єктивного благополуччя за методикою BBC-SWB показали, що низький рівень загального благополуччя характерний для 42,7% здобувачів, середній – для 35,4%, високий – для 22,0%. Найбільш несприятливим виявився розподіл за психологічною складовою благополуччя, низький рівень якої спостерігався у 48,8% досліджуваних. Загалом отримані показники характеризують наявність виражених психоемоційних труднощів у частини студентської молоді та актуалізують необхідність профілактики психологічного дистресу й підтримання суб'єктивного благополуччя.

Кореляційний аналіз засвідчив наявність взаємозв'язків між емоційною дизрегуляцією та показниками психоемоційного стану здобувачів вищої освіти. Встановлено прямі кореляційні зв'язки загального показника емоційної дизрегуляції з депресивними, тривожними та стресовими проявами. Найтісніший зв'язок виявлено зі стресом, що вказує на особливу значущість труднощів емоційної регуляції в контексті переживання психологічного напруження. Водночас встановлено обернені зв'язки емоційної дизрегуляції із загальним суб'єктивним благополуччям та його психологічною складовою. Отже, вищі показники труднощів емоційної регуляції пов'язані з більшою вираженістю негативних психоемоційних проявів і нижчою суб'єктивною оцінкою власного благополуччя.

Аналіз взаємозв'язків психоемоційного стану з умовами навчання та життєдіяльності здобувачів вищої освіти показав, що вище навчальне навантаження пов'язане з більшою вираженістю стресових проявів, а частіші зовнішні перешкоди навчальній діяльності – з вищими показниками тривоги. Сприятливіші умови проживання та вища задоволеність організацією навчання пов'язані з кращим суб'єктивним благополуччям. Водночас виражена потреба у психологічній підтримці супроводжується вищими показниками емоційної дизрегуляції та нижчим суб'єктивним благополуччям.

Таким чином, проведене дослідження дозволило поглибити розуміння взаємозв'язків емоційної дизрегуляції з особливостями психоемоційного стану та суб'єктивного благополуччя здобувачів вищої освіти, а також визначити основні напрями психологічної підтримки студентської молоді в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. Психологічні чинники спілкування студентської молоді в інтернет просторі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2021. Вип. 13 (58). С. 5-16. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13(58).01
2. Шулдик А., Шулдик Г. Особливості прояву емоцій здобувачів вищої освіти під час російсько-української війни в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2023. № 1 (69). С. 223–230. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-223-230
3. Mental health of university students twenty months after the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war / M. Polyvianaia et al. *BMC Psychiatry.* 2025. Vol. 25. Article 236. DOI: https://doi.org/10.1186/s12888-025-06654-1
4. Psychological well-being and academic performance of Ukrainian medical students under the burden of war: A cross-sectional study / M. Korda et al. *Frontiers in Public Health.* 2025. Vol. 12. Article 1457026. DOI: https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1457026
5. Gratz K. L., Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment.* 2004. Vol. 26, no. 1. P. 41–54. DOI: https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94
6. Lincoln T. M., Schulze L., Renneberg B. The role of emotion regulation in the characterization, development and treatment of psychopathology. *Nature Reviews Psychology.* 2022. Vol. 1. P. 272–286. DOI: https://doi.org/10.1038/s44159-022-00040-4

Іщенко Єлизавета Сергіївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ІЗ БАЗОВОЮ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЮ ПОВСЯКДЕННОЮ АКТИВНІСТЮ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ

Інсульт залишається однією з провідних причин смертності та набутої інвалідності у світі, а його наслідки нерідко призводять до суттєвого обмеження самостійності пацієнтів. Особливого значення ця проблема набуває в Україні в умовах повномасштабної війни, що супроводжується хронічним стресом населення, підвищеним навантаженням на систему охорони здоров'я та зростанням потреби в доступній і комплексній реабілітаційній допомозі.

Одним із поширених наслідків інсульту є когнітивні порушення, які можуть проявлятися зниженням пам'яті, уваги, швидкості обробки інформації, виконавчих функцій та здатності до планування діяльності. Такі зміни негативно позначаються на можливості людини виконувати повсякденні завдання, підтримувати соціальні зв'язки та зберігати незалежність від сторонньої допомоги. Водночас ступінь когнітивних порушень не завжди безпосередньо відповідає рівню повсякденного функціонування, оскільки останній залежить також від рухових обмежень, емоційного стану та соціального середовища пацієнта.

Аналіз сучасних українських і зарубіжних досліджень засвідчив наявність взаємозв'язку між когнітивними порушеннями та рівнем повсякденного функціонування пацієнтів після інсульту [2; 4]. Встановлено, що функціональна незалежність пов'язана не лише зі станом когнітивних функцій, а й із руховими, емоційними та соціальними чинниками [1; 2; 4]. Водночас потребують подальшого дослідження характер і сила взаємозв'язків окремих когнітивних функцій із базовою та інструментальною повсякденною активністю, що обґрунтовує необхідність їх комплексного вивчення для визначення напрямів індивідуалізованої реабілітації [4; 5].Метою дослідження стало визначення особливостей взаємозв'язку когнітивних порушень із рівнем повсякденного функціонування пацієнтів після інсульту, виявлення можливих шляхів підвищення їхньої функціональної незалежності.

Для оцінювання рівня когнітивного функціонування пацієнтів після інсульту використовувалась Монреальська шкала когнітивної оцінки (MoCA), Тест Струпа (Victoria Stroop Test). Для оцінювання рівня функціональної незалежності пацієнтів у виконанні повсякденних дій використовувались методикки Індекс Бартел (Barthel Index) та Шкала інструментальної повсякденної активності Лоутона (Lawton IADL).

Вибірку емпіричного дослідження склали 46 пацієнтів (27 чоловіків та 19 жінок), які проходили медичну реабілітацію після перенесеного інсульту. Медіанний вік досліджуваних становив 64 роки, віковий діапазон – від 45 до 79 років. За типом перенесеного інсульту більшість досліджуваних становили пацієнти з ішемічним інсультом – 38 осіб (82,6%). Геморагічний інсульт був діагностований у 8 пацієнтів (17,4%).

За результатами дослідження когнітивного функціонування 46 пацієнтів після інсульту встановлено неоднорідність вираженості когнітивних порушень. Медіанний

показник загального когнітивного функціонування за шкалою MoCA становив 24 бали (Q1 = 21; Q3 = 26). Найбільші труднощі спостерігалися під час виконання завдань на відстрочене відтворення (3 із 5 балів, або 60,0% від максимального результату) та мовлення (2 із 3 балів, або 66,7%), тоді як відносно збереженими виявилися показники називання, абстрактного мислення й орієнтування. Результати тесту Струпа засвідчили збільшення часу виконання завдань і кількості помилок за умов когнітивної інтерференції. Зокрема, медіанний час виконання першої картки становив 24 с, тоді як третьої – 46 с, а медіанний індекс інтерференції дорівнював 21 с. Це може вказувати на труднощі інгібіторного контролю та переключення уваги. Виявлено тенденцію до кращих показників когнітивного функціонування зі збільшенням терміну після перенесеного інсульту. Зокрема, медіанний час виконання третьої картки тесту Струпа зменшувався від 53 с у групі пацієнтів із терміном після інсульту 3–6 місяців до 38 с у групі з терміном понад 9 до 12 місяців.

Аналіз повсякденного функціонування засвідчив переважання помірної функціональної залежності у виконанні базових повсякденних дій за індексом Бартел, яку виявлено у 27 пацієнтів (58,7%). Виражену залежність встановлено у 12 осіб (26,1%), незначну – у 4 (8,7%), тоді як повну незалежність мали лише 3 пацієнти (6,5%). Оцінювання інструментальної повсякденної активності за шкалою Лоутона також виявило обмеження самостійності пацієнтів у виконанні складніших побутових завдань. Медіанний показник за цією шкалою становив 5 балів (Q1 = 3; Q3 = 6). Встановлено тенденцію до вищого рівня функціональної незалежності зі збільшенням терміну після перенесеного інсульту. Зокрема, медіанне значення за шкалою Лоутона зростало від 4 балів у групі з терміном після інсульту 3–6 місяців до 7 балів у групі з терміном понад 9 до 12 місяців. Водночас навіть у пацієнтів із більшим терміном після інсульту зберігалися певні функціональні обмеження, що свідчить про необхідність подальшого індивідуалізованого реабілітаційного супроводу.

За результатами кореляційного аналізу Спірмена встановлено статистично значущі додатні взаємозв'язки між загальним рівнем когнітивного функціонування та функціональною незалежністю пацієнтів після інсульту. Зокрема, кореляція загального показника MoCA з індексом Бартел становила $\rho = 0{,}38$ ($p = 0{,}009$), тоді як зі шкалою Лоутона – $\rho = 0{,}56$ ($p < 0{,}001$). Отже, зв'язок когнітивного стану з інструментальною повсякденною активністю виявився більш вираженим, ніж із базовими навичками самообслуговування. Це свідчить про те, що когнітивні можливості пацієнтів мають особливе значення для виконання складних повсякденних завдань, які потребують планування, організації діяльності, запам'ятовування інформації та самостійного прийняття рішень. Водночас базова функціональна незалежність може більшою мірою залежати від інших чинників, зокрема рухових обмежень і загального неврологічного стану.

Аналіз окремих когнітивних показників засвідчив, що найбільш виражені статистично значущі зв'язки з інструментальною повсякденною активністю спостерігалися для зорово-просторових та виконавчих функцій ($\rho = 0{,}45$; $p = 0{,}002$), уваги ($\rho = 0{,}42$; $p = 0{,}004$) й відстроченого відтворення ($\rho = 0{,}39$; $p = 0{,}007$). Також встановлено від'ємний взаємозв'язок між вираженістю когнітивної інтерференції за тестом Струпа та рівнем інструментальної незалежності ($\rho = -0{,}34$; $p = 0{,}021$), що вказує на можливе значення інгібіторного контролю для самостійного виконання складних побутових дій. Натомість зв'язки окремих когнітивних показників із

базовою повсякденною активністю виявилися менш численними та переважно статистично незначущими. Отримані результати обґрунтовують необхідність диференційованого оцінювання когнітивних функцій під час визначення індивідуальних реабілітаційних потреб пацієнтів після інсульту.

Таким чином, у дослідженні визначено особливості взаємозв'язку когнітивних порушень із рівнем повсякденного функціонування пацієнтів після інсульту, встановлено найбільш значущі для функціональної незалежності когнітивні показники та запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення самостійності пацієнтів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні динаміки когнітивного та повсякденного функціонування на різних етапах відновлення після інсульту, а також в оцінюванні ефективності індивідуалізованих реабілітаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Васильєва Н. В., Карвацька Н. С., Зорій І. А. Клінічні особливості рухового дефіциту та когнітивних порушень у постінсультних пацієнтів. Клінічна та експериментальна патологія. 2024. Т. 23, № 2. С. 9–12. DOI: 10.24061/1727-4338.XXIII.2.88.2024.02.
2. Голяченко А.О., Мисула І.Р., Камишна І.І., Голяченко О.А. Функціональна активність пацієнтів похилого віку після перенесеного інсульту. Клінічна та профілактична медицина. 2025. № 3. С. 84–90. DOI: 10.31612/2616-4868.3.2025.11.
3. Фломін Ю. В., Маляров С. О., Гур'янов В. Г., Соколова Л. І. Оцінка та прогноз афективних розладів у пацієнтів після мозкового інсульту з використанням сучасних шкал. Український неврологічний журнал. 2022. № 1–2. С. 24–33. DOI: 10.30978/UNJ2022-1-24.
4. Stolwyk R. J., Mihaljcic T., Wong D. K., Chapman J. E., Rogers J. M. Poststroke Cognitive Impairment Negatively Impacts Activity and Participation Outcomes: A Systematic Review and Meta-Analysis. Stroke. 2021. Vol. 52, No. 2. P. 748–760. DOI: 10.1161/STROKEAHA.120.032215.
5. Triantis E., Liu K. P. Activities of daily living interventions on activity performance of inpatients post-stroke: A systematic review and meta-analysis. British Journal of Occupational Therapy. 2024. Vol. 87, No. 10. P. 598–613. DOI: 10.1177/03080226241255021.

Шевкова (Россолодова) Дар`я Ігорівна, здобувач вищої освіти кафедри психології
Дніпровський гуманітарний університет; Україна

Науковий керівник: Пашко Антоніна Олександрівна, канд. психол. наук, доцент кафедри психології
Дніпровський гуманітарний університет; Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕНСИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З НЕГАТИВНИМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ СТАНАМИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження випливає із необхідності встановлення того, як сучасна студентська молодь, перебуваючи в умовах екстремального зовнішнього стресу, взаємодіє з новітніми технологіями, і де пролягає межа між адаптивним використанням ШІ та його деструктивним впливом на психіку. На тлі активного впровадження інструментів ШІ в освітній простір закладів вищої освіти та особливостей студентської молоді як головного споживача цих технологій, виникає необхідність дослідження наслідків інтенсивного використання, в тому числі формування негативних психологічних станів.

Аналіз останніх публікацій дозволяє виявити ряд результатів, що свідчать про ризик формування тривожності, депресії, зниження психологічного здоров'я у осіб, що користуються ШІ з високою інтенсивністю. Так, Д.-Е. Ліцан підтверджено, що ШІ-індукований технострес є сильним позитивним предиктором погіршення ментального здоров'я: він асоціюється із симптомами тривоги та депресії. Найбільш деструктивними факторами виступили такі, як техно-перевантаження та техно-вторгнення. Виявився значущим також фактор техно-складності: необхідність постійно навчатися нових ШІ-інструментів, що викликає почуття когнітивної некомпетентності, що посилює емоційне вигорання [1].

Масштабне дослідження показало певну кореляцію частоти використання ШІ із проявами негативних афектів (депресії, тривоги та дратівливості). В результаті дослідження також виявлено статистичний зв'язок між використанням ШІ та депресією: щоденне або частіше використання ШІ значущо асоціюється із вищим рівнем депресивних симптомів. Найбільш вразливими до депресивних маркерів на тлі щоденної взаємодії з ШІ виявилися люди віком від 25 до 44 років та від 45 до 64 років, де шанси розвитку помірної депресії зростали майже на 50% [2].

J. Zhou зазначає вплив використання ШІ на академічну самоефективність студентів - суб'єктивну оцінку своєї здатності успішно виконувати навчальні завдання. Авторка зазначає, що використання ШІ як інструмента-помічника підвищує самоефективність. Але, разом з тим, зазначено, що інтеграція ШІ в навчання здатне викликати тривожність [3].

Таким чином, постає необхідність емпіричного вивчення ролі використання ШІ у формуванні негативних психологічних станів студентів.

У виконаному нами дослідженні взяло участь 120 студентів різних курсів та напрямів підготовки (здобувачі 1-4 курсів) денної форми навчання, із них 70 жінок та 50 чоловіків. В дослідженні використано такі методики, як авторська анкета «Активні

та пасивні користувачі ШІ», «Шкала позитивного ментального здоров'я» (J. Lukat, J. Margraf, R. Lutz, W.M. van der Veld, & E.S. Becker) (адаптація Л.М. Карамушки, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко), опитувальник «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г. Айзенка), «Опитувальник нервово-психічної напруги» (І. С. Нечітайло), Опитувальник DEPS, Шкала психологічного капіталу (ПсиКап-12С) (адаптація: Олефір В. О., Боснюк В. Ф.), Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема (адаптація українською мовою І.Галецької), Тест на Інтернет-залежність (К. Янг). Для аналізу розбіжностей між студентами з різною інтенсивністю використання ШІ застосовано критерій U-Манна-Уїтні.

В ході дослідження виявлено наступні результати:

Таблиця 1

Порівняння особливостей психологічного стану студентів із різною інтенсивністю використання ШІ

		Пасивні користувачі ШІ	Активні користувачі ШІ	Емпіричне значення критерію (U)
Шкала депресії DEPS		5,0	12,0	912,5**
Загальна самоефективність (GSE)		33,0	22,0	834,0**
Психологічний капітал (ПсиКап)		44,0	33,0	1021,5**
Позитивне ментальне здоров'я		27,0	20,0	1145,0**
Самооцінка станів (Г. Айзенк)	Тривожність	7,0	12,0	1198,0**
	Фрустрація	8,0	11,5	1285,0*
	Агресивність	9,0	9,0	1715,5
	Ригідність	8,0	12,0	1220,0**
Інтернет-залежність (К. Янг)		42,0	69,0	741,0**
Опитувальник НПН		46,0	74,0	710,0**

В ході дослідження виявлено значущі відмінності в тому, наскільки сформована інтернет-залежність. Виявлено відмінності в відчутті самоефективності: інтенсивні користувачі ШІ виявляють різке падіння віри у власні когнітивні можливості. Позитивне ментальне здоров'я та психологічний капітал в академічних умовах також відрізняються і є зниженими у групі активних користувачів ШІ.

Виявлено значущі відмінності у прояві негативних психологічних станів, таких як тривожність, ригідність та фрустрація. Таким чином, можна припустити, що користування ШІ та певна залежність від нього супроводжується загальним погіршенням психологічного стану студента. За проявами депресії також виявлено розбіжності: активні користувачі ШІ мають більш виражені депресивні симптоми, ніж пасивні, що може потребувати додаткової уваги. Даний результат також підтверджується розбіжностями у переживанні нервово-психічної напруги, за яким досліджувані, що активно користуються ШІ, мають значуще вищій результат. Разом з

тим, неможливо достатньо точно визначити причинно-наслідкові зв'язки даних результатів; перспективою дослідження є виявлення того, які індивідуально-психологічні чинники можуть обумовлювати схильність до використання ШІ та формування залежності.

Висновки: в результаті виконаного емпіричного дослідження виявлено значущі розбіжності в проявах негативних психологічних станів студентів залежно від інтенсивності використання ШІ; зокрема, студенти з високою інтенсивністю використання ШІ (активні користувачі) мають вищі показники тривожності, фрустрації, депресії, стресу, нервово-психічної напруги та інтернет-залежності, та нижчі ознаки психологічного здоров'я, самоефективності та психологічного капіталу в академічному контексті.

Список використаних джерел

1. Liţan D. E. Mental health in the "era" of artificial intelligence: technostress and the perceived impact on anxiety and depressive disorders—an SEM analysis. *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 16. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2025.1600013/full
2. Generative AI Use and Depressive Symptoms Among US Adults / R. H. Perlis, M. A. Baum, F. M. Gunning, A. A. Uslu et al. JAMA *Network Open*. 2026. Vol. 9, No. 1. URL: jamanetwork.com
3. Zhou J. The Impact of AI Use on College Students' Academic Self-efficacy: Exploring the Mediating Role of Anxiety. *Journal of Advanced Educational Psychology*. 2025. Vol. 14, No. 3. P. 145–162.

Матюк Аліна Петрівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Івано-Франківський національний медичний університет; Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЯКОСТІ СНУ, ТРИВОЖНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. Повномасштабна війна в Україні стала вагомим чинником погіршення психічного здоров'я населення, зокрема студентської молоді. Студенти-медики перебувають під впливом кількох груп стресових чинників: тривалого психоемоційного напруження, високого академічного навантаження, необхідності опановувати клінічні навички та невизначеності щодо безпеки. Поєднання цих обставин може позначатися на якості сну, рівні тривожності й психологічному благополуччі. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у квітні 2025 року 72% опитаних дорослих жителів України повідомили про проблеми психічного здоров'я протягом попередніх 12 місяців; водночас лише близько кожного п'ятого з них звертався по професійну допомогу [1].

Мета роботи. Проаналізувати сучасні наукові дані щодо взаємозв'язку якості сну, тривожності та психологічного благополуччя студентів-медиків в умовах воєнного стану, а також визначити чинники, що можуть впливати на їхнє психоемоційне здоров'я.

Матеріали та методи. Проведено тематичний огляд наукових публікацій, присвячених психічному здоров'ю студентської молоді та студентів-медиків під час війни в Україні. Проаналізовано результати емпіричних досліджень, опублікованих у 2023–2026 роках, і звіт Всесвітньої організації охорони здоров'я. Основну увагу приділено даним щодо безсоння, тривожних і посттравматичних симптомів, а також показників якості життя та академічного функціонування.

Результати та обговорення. Порушення сну є одним із важливих проявів психоемоційного навантаження в умовах війни. Повітряні тривоги, нічні обстріли, переживання за безпеку близьких і невизначеність можуть спричиняти труднощі із засинанням, часті пробудження та недостатнє відновлення під час сну.

У дослідженні A. M. Rogowska та I. Pavlova, проведеному серед 1072 студентів закладів вищої освіти західних областей України, 49% учасників мали симптоми безсоння, а 27% — симптоми посттравматичного стресового розладу. Автори виявили позитивні зв'язки між впливом воєнних подій, нічними жахіттями, страхом війни, безсонням і посттравматичними симптомами [2]. Ці результати демонструють, що порушення сну можуть бути пов'язані не лише з повсякденним стресом, а й із переживанням потенційно травматичних подій.

Особливої уваги потребує психоемоційний стан майбутніх медичних працівників. У дослідженні M. Korda та співавторів за участю 776 українських студентів-медиків після перших 18 місяців повномасштабної війни 62,5% респондентів повідомили про симптоми стресу, 59,6% — тривоги, 58,8% — депресії. У 44,2% учасників, які заповнили відповідну шкалу, були виявлені значущі симптоми посттравматичного стресу. Автори також досліджували зв'язок психологічного стану з академічними досягненнями студентів [3].

Дані дослідження V. V. Ogorenko та співавторів, проведеного у 2025 році серед 104 студентів Дніпровського державного медичного університету, підтверджують

актуальність проблеми. Симптоми тривоги різного ступеня вираженості виявлено у 61,5% учасників; 57% повідомили про труднощі із засинанням, а 49% — про порушення глибини сну. Більшість опитаних також висловили незадоволення якістю сну [4]. Важливо, що в цій роботі одночасно оцінювали тривожність, сон і пов'язану зі здоров'ям якість життя.

Додаткові дані щодо взаємозв'язку сну та якості життя наведені в дослідженні T. V. Mamontova та співавторів, опублікованому у 2026 році. Автори аналізували якість сну, хронотип і показники якості життя українських студентів в умовах війни, що підкреслює доцільність розглядати сон як важливий компонент фізичного та психологічного благополуччя [5].

Узагальнення результатів наведених праць дає підстави розглядати сон і тривожність як взаємопов'язані складові психоемоційного стану студентів. Недостатня якість сну може супроводжуватися втомою, труднощами концентрації уваги та зниженням ефективності навчання. Водночас постійне очікування небезпеки й підвищена тривожність можуть ускладнювати засинання та підтримання сну. Оскільки більшість наведених робіт мають поперечний дизайн, виявлені зв'язки не слід трактувати як доведений причинно-наслідковий вплив.

Серед можливих напрямів підтримки студентів-медиків варто виокремити доступність психологічної допомоги в закладах вищої освіти, психоосвітні заходи, формування навичок гігієни сну, раннє виявлення тривожних і депресивних симптомів та розвиток адаптаційних ресурсів. Такі заходи мають бути складовою комплексної системи підтримки студентської молоді в умовах тривалого стресу.

Висновки. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про значний вплив воєнних чинників на психоемоційне здоров'я студентської молоді, зокрема студентів-медиків. Порушення сну, підвищена тривожність і зниження психологічного благополуччя часто спостерігаються разом та можуть негативно позначатися на повсякденному функціонуванні й навчальній діяльності. Підтримка психічного здоров'я майбутніх медичних працівників потребує комплексного підходу, що включає доступ до психологічної допомоги, психоосвіту та заходи з покращення якості сну.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Health needs assessment of the adult population in Ukraine: survey report: April 2025. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2025. URL: https://www.who.int/ukraine/publications/i/item/WHO-EURO-2025-6904-46670-80597 (дата звернення: 08.11.2026).
2. Rogowska A. M., Pavlova I. A path model of associations between war-related exposure to trauma, nightmares, fear, insomnia, and posttraumatic stress among Ukrainian students during the Russian invasion. Psychiatry Research. 2023. Vol. 328. Article 115431. DOI: https://doi.org/10.1016/j.psychres.2023.115431.
3. Korda M., Shulhai A., Shevchuk O., Shulhai O., Shulhai A.-M. Psychological well-being and academic performance of Ukrainian medical students under the burden of war: a cross-sectional study. Frontiers in Public Health. 2025. Vol. 12. Article 1457026. DOI: https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1457026.
4. Ogorenko V. V., Shornikov A. V., Kokashynskyi V. O., Makoviichuk O. A., Kachan O. E. Mental state of medical students three years into the war. Zaporozhye Medical Journal. 2025. Vol. 27, No. 3. P. 221–226. DOI: https://doi.org/10.14739/2310-1210.2025.3.327123.
5. Mamontova T. V., Mamontova V. D., Zabazhan Y. O., Miahkokhlib A. A. Sleep quality, chronotype, and quality of life among Ukrainian students during war and armed conflict: A cluster analysis. Sleep Health. 2026. Vol. 12, No. 3. P. 469–478. DOI: https://doi.org/10.1016/j.sleh.2026.01.005.

Куделькіна Наталія Ігорівна, здобувачка 2 курсу, другого (магістерського) рівня, заочної форми навчання, спеціальність С4 «Психологія», освітня програма «Клінічна психологія»
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ ПЕРЕД ТА ПІСЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ МРТ/КТ-ДІАГНОСТИКИ

Магнітно-резонансна (МРТ) та комп'ютерна (КТ) томографія належать до провідних методів сучасної медичної діагностики, проте для пацієнта обстеження нерідко стає суттєвим психоемоційним навантаженням. Його спричиняють невідомість результату, побоювання щодо діагнозу, замкнений простір, шум обладнання, необхідність залишатися нерухомим та внутрішньовенне контрастування. Систематичний огляд і метааналіз J. E. M. Madl та співавторів, що охопив 44 дослідження за участю 181 371 дорослого пацієнта, засвідчив: МРТ супроводжується психологічними, фізіологічними та поведінковими реакціями, а вдосконалення обладнання не усуває тривожності повністю [10]. У попередній праці ці автори розглядають МРТ як стресор, де тривога й стрес пов'язані з повторенням послідовностей та тривалістю сканування [9].

Дослідники наголошують, що тривога змінюється впродовж діагностичного маршруту. За даними проспективного вивчення 856 амбулаторних пацієнтів, M. L. G. Fernandez та співавтори виявили критичні моменти тривоги на етапах підготовки, обстеження та очікування результату [6]. У дослідженні M. S. Shah та співавторів за участю 406 онкологічних пацієнтів, які проходили КТ, МРТ або ПЕТ/КТ, тривога досягала піку саме під час очікування результатів, тоді як пояснення процедури, інформація, доброзичливість персоналу та соціальна підтримка були пов'язані з нижчим ризиком тривоги [12]. Подібні переживання узагальнено в поняття «scanxiety» – тривога, пов'язана з обстеженням та його результатами [4]. Водночас онкологічні вибірки мають специфічний страх діагнозу, тому їхні результати не можна механічно переносити на загальних амбулаторних пацієнтів.

Серед нефармакологічних способів зниження тривоги вивчалися інформаційна підготовка та когнітивні стратегії [8], музика (метааналіз вказує на потенційну користь за дуже високої неоднорідності даних) [7] і аудіовізуальна підтримка, що знижувала тривогу під час МРТ усього тіла в онкологічних пацієнтів [3]. Тактильні засоби саморегуляції, зокрема стрес-м'ячі, досліджувалися у процедурах, які викликають тривогу, – ендометріальній біопсії та ангіографії [5; 13]. Водночас втручання у фазі очікування висновку після сканування вивчені значно менше, ніж підготовка до процедури чи перебування в апараті. Додатковим чинником тривоги очікування може бути непереносимість невизначеності, яку розглядають як трансдіагностичний чинник тривожних реакцій [11].

Метою дослідження було теоретично обґрунтувати й емпірично вивчити динаміку ситуативної тривожності пацієнтів віком від 18 років до та після МРТ/КТ-діагностики, оцінити зв'язок психологічного супроводу з використанням антистрес-іграшок у період очікування медичного висновку зі зміною тривожності, а також

дослідити взаємозв'язок ситуативної тривожності, госпітальної тривоги та непереносимості невизначеності. Дослідження проведено на базі медичного центру МРТ/КТ NOVAMED (м. Одеса); вибірку склали 76 пацієнтів віком 21–72 роки (38 – КТ, 38 – МРТ; середній вік 47,3 ± 14,9 року). Ситуативну тривожність оцінювали за STAI-8 [14], госпітальну тривогу – за HADS-A, непереносимість невизначеності – за IUS-12 [1] двічі: перед обстеженням та після періоду очікування висновку. Учасників розподілили на експериментальну (n = 38; психологічний супровід з антистрес-іграшками під час очікування) і контрольну (n = 38; очікування без супроводу) групи. Дані опрацьовано непараметричними методами (критерії Шапіро–Уїлка, Вілкоксона, Манна–Уітні, кореляція Спірмена) та коваріаційним аналізом (ANCOVA) [2].

Перед обстеженням високу ситуативну тривожність мали 60,5 % пацієнтів, клінічно виражену госпітальну тривогу – 57,9 %, високу непереносимість невизначеності – 61,8 % (рівні IUS-12 визначено умовно, оскільки нормативних меж для шкали не встановлено). Вищу ситуативну тривожність виявлено в пацієнтів, яким планувалося внутрішньовенне контрастування (Me = 57,0 проти 42,0 бала; U = 486,5; p = 0,022; r = 0,26), тоді як вид обстеження (КТ чи МРТ), стать, вік і досвід попереднього обстеження не були пов'язані з вихідним рівнем (p > 0,05).

В експериментальній групі після очікування висновку із психологічним супроводом ситуативна тривожність знизилася з 63,18 до 52,18 бала (на 11,0 бала, або 17,4 %), статистично значущо знизилися також госпітальна тривога (на 2,84 бала) та непереносимість невизначеності (на 9,13 бала); p < 0,001, r = 0,87. У контрольній групі зміни були мінімальними (STAI-8 – на 1,03 бала, або 2,6 %). Величина зниження всіх показників в експериментальній групі була значуще більшою, ніж у контрольній (p < 0,001; r = 0,85–0,86). Важливо, що групи не були рівноцінними за вихідною тривожністю (STAI-8: 63,18 проти 39,76 бала; p < 0,001; r = 0,70). Для контролю цього чинника застосовано ANCOVA: за однакового вихідного рівня показник STAI-8 після очікування в експериментальній групі був нижчим на 7,81 бала ($F(1; 73) = 244,97$; p < 0,001; частковий $\eta^2 = 0,77$). У пацієнтів із зіставним вихідним рівнем (50–70 балів) медіанне зниження становило 10 балів в експериментальній і 2 бали в контрольній групі, що не узгоджується з поясненням ефекту лише регресією до середнього [2]. Ефект супроводу не залежав від виду обстеження (зниження STAI-8 в експериментальній групі: 11,06 бала після КТ і 10,95 бала після МРТ; p = 0,720), але був тим більшим, чим вищою була вихідна тривожність (ρ = –0,91).

Встановлено сильні позитивні зв'язки між показниками до обстеження: STAI-8 і HADS-A (ρ = 0,93), STAI-8 і IUS-12 (ρ = 0,99), HADS-A і IUS-12 (ρ = 0,92; p < 0,001). В експериментальній групі зниження ситуативної тривожності відбувалося узгоджено зі зниженням госпітальної тривоги та непереносимості невизначеності (ρ = 0,70–0,77). Така висока узгодженість шкал потребує обережної інтерпретації: у цій вибірці методики майже не розрізняють пацієнтів між собою.

Отже, очікування МРТ/КТ є вираженою стресогенною ситуацією для більшості дорослих амбулаторних пацієнтів, а короткий психологічний супровід з антистрес-іграшками в період очікування висновку пов'язаний зі статистично значущим і клінічно помітним зниженням тривожності незалежно від виду обстеження. Обмеженнями є нерівність груп за вихідною тривожністю, одноцентровий характер вибірки, аналіз лише загального балу IUS-12 та відсутність відстроченого вимірювання, тому причинний висновок потребує підтвердження в дослідженні зі

стратифікованою рандомізацією. Практично доцільним є короткий скринінг тривожності (STAI-8, HADS-A) перед МРТ/КТ, пріоритетний супровід пацієнтів із високими показниками, а також пацієнтів із контрастуванням і тривалими обстеженнями.

Список використаних джерел

1. Громова Г. М. Інструменти вимірювання толерантності до невизначеності. Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлтона. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2021. Вип. 47 (50). С. 115–130. DOI: https://doi.org/10.61727/sssppj/1.2021.115
2. Clifton L., Clifton D. A. The correlation between baseline score and post-intervention score, and its implications for statistical analysis. Trials. 2019. Vol. 20. Art. 43. DOI: https://doi.org/10.1186/s13063-018-3108-3
3. Conti L., Summers P., Mainetti M., Gandini S., Fodor C., Petralia G., Pravettoni G. Evaluation of audiovisual and auditory interventions on exam anxiety during whole-body magnetic resonance imaging in cancer patients: a quasi-experimental study. Cancer Imaging. 2026. Vol. 26, No. 1. Art. 134. DOI: https://doi.org/10.1186/s40644-026-01060-6
4. Derry-Vick H. M., Heathcote L. C., Glesby N., Stribling J., Luebke M., Epstein A. S., Prigerson H. G. Scanxiety among adults with cancer: a scoping review to guide research and interventions. Cancers. 2023. Vol. 15, No. 5. Art. 1381. DOI: https://doi.org/10.3390/cancers15051381
5. Dincer Y., Sanli Y., Akbag N. N. A. et al. The effect of stress ball on anxiety and pain levels during endometrial biopsy: a randomized controlled trial. African Journal of Reproductive Health. 2025. Vol. 29, No. 11. P. 47–56. DOI: https://doi.org/10.29063/ajrh2025/v29i11.4
6. Fernandez M. L. G., Laulan P., Ribeiro A., Becar M., Higué D., Dimet J. Identifying critical moments of patient anxiety throughout the MRI care pathway: from prescription to results. European Journal of Radiology. 2025. Vol. 190. Art. 112264. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ejrad.2025.112264
7. Hu P., Zhang L., Ren J., Wang M. Music intervention for reducing anxiety in patients undergoing CT or MRI examinations: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Frontiers in Psychiatry. 2026. Vol. 17. Art. 1864214. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyt.2026.1864214
8. King S., Woodley J., Walsh N. A systematic review of non-pharmacologic interventions to reduce anxiety in adults in advance of diagnostic imaging procedures. Radiography. 2021. Vol. 27, No. 2. P. 688–697. DOI: https://doi.org/10.1016/j.radi.2020.09.018
9. Madl J. E. M., Janka R., Bay S., Rohleder N. MRI as a stressor: the psychological and physiological response of patients to MRI, influencing factors, and consequences. Journal of the American College of Radiology. 2022. Vol. 19, No. 3. P. 423–432. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jacr.2021.11.020
10. Madl J. E. M., Nieto Alvarez I., Amft O., Rohleder N., Becker L. The psychological, physiological, and behavioral responses of patients to magnetic resonance imaging (MRI): a systematic review and meta-analysis. Journal of Magnetic Resonance Imaging. 2024. Vol. 59, No. 2. P. 675–687. DOI: https://doi.org/10.1002/jmri.29134
11. McEvoy P. M., Hyett M. P., Shihata S., Price J. E., Strachan L. The impact of methodological and measurement factors on transdiagnostic associations with intolerance of uncertainty: a meta-analysis. Clinical Psychology Review. 2019. Vol. 73. Art. 101778. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.101778
12. Shah M. S., Memon J. A., Malik U., Memon Z. A., Chandio M. S. Prevalence, severity, and modifiable predictors of scanxiety in patients undergoing routine oncologic imaging: a prospective longitudinal study. Clinical Imaging. 2025. Vol. 128. Art. 110634. DOI: https://doi.org/10.1016/j.clinimag.2025.110634
13. Yüksel D., Güneş D. The effect of stress ball on anxiety and pain levels in angiography: a randomized controlled trial. Cardiovascular Therapeutics. 2024. Vol. 2024. Art. 5049092. DOI: https://doi.org/10.1155/2024/5049092
14. Zsido A. N., Teleki S. A., Csokasi K., Rozsa S., Bandi S. A. Development of the short version of the Spielberger State–Trait Anxiety Inventory. Psychiatry Research. 2020. Vol. 291. Art. 113223. DOI: https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113223

Богатиренко Анастасія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Ташматов Вячеслав Абдуллайович, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХІКИ: ВІД ІНСТИНКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТВАРИН ДО СВІДОМОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Питання про те, як із простих реакцій живих організмів на подразники виникла людська свідомість, належить до найдавніших і водночас найактуальніших проблем психології. Упродовж століть психіку тварин або заперечували, розглядаючи тварин як своєрідні автомати, або, навпаки, наділяли їх людськими думками й почуттями. Сучасна наука пропонує зважений підхід: психіка розвивається поступово, а людська свідомість має глибоке біологічне коріння, хоча й становить якісно новий рівень психічного відображення. Показовим є те, що у 2012 році група нейронауковців у Кембриджській декларації про свідомість визнала, що «відсутність неокортексу, вочевидь, не перешкоджає організму переживати афективні стани» [1]. Мета тез – простежити основні етапи еволюції психіки від інстинктивної поведінки тварин до свідомої діяльності людини та визначити, у чому полягає якісна відмінність людської свідомості.

Еволюційний підхід до психіки започаткував Ч. Дарвін, який обґрунтував спільність емоційних проявів людини і тварин. Основи вивчення інстинктивної поведінки заклали етологи К. Лоренц і Н. Тінберген, а В. Келер у дослідах із шимпанзе показав здатність тварин до раптового розв'язання задач (інсайту). В українській психології проблеми розвитку психіки та свідомості розглядали Г. Костюк і С. Максименко. Сучасні уявлення про відчуття, почуття та свідомість тварин узагальнили В. Козій та співавтори. Е. Яблонка і С. Гінзбург запропонували вважати маркером появи мінімальної свідомості особливу форму асоціативного научіння, а М. Томаселло пов'язує унікальність людського мислення зі здатністю до спільної інтенціональності, тобто до співпраці на основі спільних цілей і намірів. Водночас питання про межу між психікою тварин і свідомістю людини залишається дискусійним, що й зумовлює потребу в його узагальненні.

Історично першою формою психічного відображення вважають чутливість – здатність організму реагувати не лише на життєво важливі подразники, а й на сигнали, які їх передують. На цій основі сформувалися вроджені, видоспецифічні програми поведінки – інстинкти. Інстинкт дозволяє тварині без попереднього досвіду будувати гніздо, доглядати потомство чи уникати хижака, проте він малопластичний: у незвичних умовах інстинктивна дія може виявитися недоцільною. Важливо, що вже на цьому рівні між людиною і твариною простежується спадкоємність. Як зазначають В. Козій та співавтори, Ч. Дарвін «обґрунтовував спадкоємність емоційних проявів людини і тварин, закладаючи основу для майбутніх етологічних та психологічних

досліджень» [2, с. 115]. Тому інстинктивні механізми, зокрема емоційні реакції страху, гніву чи прив'язаності, зберігаються і в психіці людини.

Наступним кроком еволюції стало научіння – здатність набувати індивідуальний досвід і змінювати поведінку залежно від його результатів. Саме научіння зробило поведінку гнучкою: тварина вже не лише виконує вроджену програму, а й запам'ятовує, які дії приводять до успіху. Е. Яблонка і С. Гінзбург пов'язують із розвитком асоціативного научіння появу мінімальної свідомості. На їхню думку, необмежене асоціативне научіння «дає тваринам змогу розрізняти складні сприйняття й дії та уможливлює пластичне самонавчання і цілеспрямовану поведінку» [3, с. 1]. Дослідники вважають, що така форма научіння виникла ще в кембрійський період і стала підґрунтям для подальшої еволюції психіки.

Найвищим рівнем психіки тварин є інтелектуальна поведінка, яка виявляється у здатності розв'язувати нові задачі шляхом встановлення зв'язків між предметами. Людиноподібні мавпи використовують знаряддя, ворони виготовляють гачки для добування їжі, дельфіни та слони впізнають себе в дзеркалі. Сучасна наука дедалі ширше визнає наявність у тварин суб'єктивного досвіду: Нью-Йоркська декларація про свідомість тварин 2024 року констатує сильну наукову підтримку наявності свідомого досвіду в ссавців і птахів, а також реалістичну можливість такого досвіду в усіх хребетних і багатьох безхребетних [4]. Проте інтелект тварин залишається обмеженим наочною ситуацією: тварина діє в межах того, що безпосередньо сприймає, і не здатна передавати набутий досвід за допомогою абстрактних символів.

Якісний стрибок відбувся з появою людської свідомості. Більшість дослідників пов'язує його з поєднанням трьох чинників: виготовленням і використанням знарядь праці, розвитком мови та ускладненням соціальної співпраці. М. Томаселло і Х. Молл наголошують, що унікальні когнітивні здібності людини «не є просто результатом більшої обчислювальної потужності загалом» [5, с. 332]. Вирішальною стала здатність людей об'єднувати зусилля, розуміти наміри одне одного й діяти заради спільної мети. Саме на цій основі виникла мова, адже, за словами дослідників, без підґрунтя у вигляді кооперативної комунікації «людська мова навіть не є мислимою» [5, с. 341]. Мова, своєю чергою, дала змогу зберігати й передавати знання між поколіннями, що забезпечило накопичення культури.

Свідома діяльність людини відрізняється від поведінки тварин низкою ознак. По-перше, вона цілеспрямована: людина заздалегідь уявляє результат і планує шляхи його досягнення. По-друге, вона опосередкована знаряддями та знаками, насамперед словом, що дозволяє мислити абстрактно і виходити за межі безпосередньої ситуації. По-третє, людина усвідомлює саму себе, оцінює свої дії та здатна їх довільно регулювати. По-четверте, людська діяльність має суспільний характер і спирається на досвід попередніх поколінь. Водночас свідомість не скасовує біологічних механізмів: інстинктивні потреби та емоції продовжують впливати на поведінку людини, а свідомість лише підпорядковує їх соціально значущим цілям.

Отже, еволюція психіки – це поступовий перехід від вроджених інстинктивних програм через індивідуальне научіння та елементарний інтелект тварин до свідомої діяльності людини. Між цими рівнями існує спадкоємність, що підтверджують сучасні дані про емоції та суб'єктивний досвід тварин. Разом із тим людська свідомість становить якісно новий рівень психіки, який сформувався завдяки праці, мові та співпраці і характеризується цілеспрямованістю, здатністю до абстрактного мислення,

самосвідомістю та суспільною природою. Розуміння еволюційних коренів психіки допомагає глибше пояснити поведінку людини, а також переглянути ставлення суспільства до тварин як істот, здатних відчувати.

Список використаних джерел

1. The Cambridge Declaration on Consciousness. Cambridge, 07.07.2012. URL: https://www.ocf.berkeley.edu/~jfkihlstrom/ConsciousnessWeb/PDFs/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf (дата звернення: 02.11.2026).
2. Козій В. І., Лук'яненко К. Є., Кошелєв О. В., Порошинська О. А., Козій Н. В., Шмаюн С. С. Сучасні наукові уявлення про відчуття, почуття та свідомість у тварин. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2025. № 2. С. 114–126. URL: https://doi.org/10.33245/2310-4902-2025-200-2-114-126 (дата звернення: 02.11.2026).
3. Jablonka E., Ginsburg S. Consciousness: its goals, its functions and the emergence of a new category of selection. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2025. Vol. 380, No. 1939. Art. 20240310. URL: https://doi.org/10.1098/rstb.2024.0310 (дата звернення: 02.11.2026).
4. The New York Declaration on Animal Consciousness. New York, 19.04.2024. URL: https://sites.google.com/nyu.edu/nydeclaration/declaration (дата звернення: 02.11.2026).
5. Tomasello M., Moll H. The Gap is Social: Human Shared Intentionality and Culture. *Mind the Gap: Tracing the Origins of Human Universals* / ed. by P. M. Kappeler, J. B. Silk. Berlin ; Heidelberg : Springer, 2010. P. 331–349. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-02725-3_16 (дата звернення: 02.11.2026).

Нечипас Поліна Олегівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Україна

Науковий керівник: Гордієнко-Митрофанова Ія Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Україна

ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ У СИСТЕМІ ЗВ'ЯЗКІВ СТРЕСУ ТА ВИСНАЖЕННЯ ДОРОСЛОЇ ЛЮДИНИ

Поєднання професійних обов'язків, сімейної відповідальності та тривалого стресового навантаження актуалізує питання збереження емоційних ресурсів у дорослому віці. Для психологічної допомоги важливо встановити, які характеристики пов'язані з виснаженням і можуть становити предмет цілеспрямованої роботи. Однією з них є емоційна саморегуляція, що охоплює усвідомлення переживань, вибір способу реагування та відновлення рівноваги.

У процесуальному підході Дж. Гросса регуляція емоцій розглядається як вплив на виникнення, перебіг і вираження емоційної реакції [1]. К. Грац і Л. Ромер наголошують на значенні розуміння та прийняття емоцій, доступності регуляторних стратегій і здатності діяти відповідно до власних цілей навіть за несприятливого емоційного стану [2]. Отже, саморегуляція не зводиться до стримування зовнішніх проявів переживань.

Мета дослідження полягала у визначенні характеру зв'язків емоційної саморегуляції зі сприйнятим стресом та особистісним виснаженням у дорослих осіб. У центрі аналізу перебувало співвідношення регуляторних можливостей особистості та суб'єктивного переживання навантаження.

Емпіричне дослідження проведено на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за участю 46 дорослих осіб. Участь була добровільною, відповіді опрацьовувалися конфіденційно. Використано Копенгагенський опитувальник вигорання, шкалу сприйнятого стресу PSS-10, методику «САН» і методику діагностики сформованості емоційної саморегуляції людини С. Поліщук. Взаємозв'язки оцінювали за коефіцієнтом кореляції Пірсона.

Особистісне вигорання за Копенгагенським опитувальником характеризує загальне фізичне й психологічне виснаження, а не лише труднощі виконання професійної ролі [3]. Тому саме цей показник обрано основним для зіставлення зі стресом та саморегуляцією. Така операціоналізація не ототожнює всі прояви емоційного виснаження з професійним синдромом і дозволяє врахувати ширший контекст повсякденного функціонування дорослої людини.

Виявлено позитивний зв'язок особистісного вигорання зі сприйнятим стресом ($r = 0{,}58$; $p < 0{,}01$). Більшій вираженості суб'єктивного переживання життєвих вимог як складних і неконтрольованих відповідає вищий рівень виснаження. Водночас загальний показник емоційної саморегуляції обернено пов'язаний як з особистісним вигоранням ($r = -0{,}60$; $p < 0{,}01$), так і зі сприйнятим стресом ($r = -0{,}59$; $p < 0{,}01$).

Сукупність цих результатів показує взаємопов'язаність трьох досліджуваних характеристик. Особи, які мають вищі регуляторні показники, зазвичай повідомляють

про менше виснаження та нижчий суб'єктивний стрес. Змістовно це дозволяє розглядати здатність усвідомлювати переживання й обирати спосіб реагування разом із суб'єктивною оцінкою життєвих вимог. Таке поєднання характеристик важливе для індивідуалізації психологічної підтримки дорослої людини.

Обернені зв'язки особистісного вигорання встановлено з усіма досліджуваними компонентами саморегуляції: усвідомленням емоцій ($r = -0,52$), контролем емоційних проявів ($r = -0,56$), адекватністю їх вираження ($r = -0,50$) та відновленням емоційної рівноваги ($r = -0,54$). Усі наведені коефіцієнти значущі на рівні $p < 0,01$. Подібна спрямованість зв'язків указує на доцільність комплексної роботи з різними складовими емоційної саморегуляції.

Виснаження також обернено пов'язане із самопочуттям ($r = -0,55$), активністю ($r = -0,50$) та настроєм ($r = -0,52$), в усіх випадках $p < 0,01$. Отже, його психологічний зміст не обмежується переживанням втоми: вищі показники виснаження поєднуються з менш сприятливим актуальним станом. Це узгоджується з необхідністю враховувати індивідуальні й контекстуальні аспекти вигорання [4].

Практичне значення результатів полягає в обґрунтуванні комплексного змісту психологічної підтримки. Доцільно поєднувати розвиток розпізнавання емоцій, конструктивного вираження переживань та навичок відновлення з аналізом реального навантаження і доступних можливостей відпочинку. Робота лише із зовнішнім контролем реакцій не охоплює всіх регуляторних характеристик, пов'язаних із виснаженням. Водночас розвиток саморегуляції не повинен підміняти зменшення надмірних вимог середовища.

Таким чином, у дослідженій вибірці емоційна саморегуляція пов'язана з нижчими показниками сприйнятого стресу та особистісного вигорання. Встановлені співвідношення визначають напрями психологічної роботи, проте не доводять причинного захисного впливу саморегуляції. Обмеженнями є невеликий обсяг вибірки, самозвітний характер методик та кореляційний дизайн представленого аналізу. Подальші дослідження доцільно спрямувати на перевірку стійкості цих зв'язків у часі та зіставлення результатів у різних професійних і життєвих контекстах.

Список використаних джерел

1. Gross J. J. The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*. 1998. Vol. 2, No. 3. P. 271–299. DOI: 10.1037/1089-2680.2.3.271.
2. Gratz K. L., Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 2004. Vol. 26. P. 41–54. DOI: 10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94.
3. Kristensen T. S., Borritz M., Villadsen E., Christensen K. B. The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*. 2005. Vol. 19, No. 3. P. 192–207. DOI: 10.1080/02678370500297720.
4. Maslach C., Leiter M. P. Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*. 2016. Vol. 15, No. 2. P. 103–111. DOI: 10.1002/wps.20311.

Венгерук Ольга Олексіївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Поліський національний університет; Україна

Науковий керівник: Потапчук Євген Михайлович, доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет; Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ

Тривалий стрес змінює не лише емоційний стан людини, а й те, як вона спілкується з найближчим оточенням. У подружніх стосунках напруження одного з партнерів нерідко стає спільною проблемою: втома, тривога або невизначеність впливають на повсякденні домовленості, розподіл відповідальності та відчуття підтримки. Особливої уваги ця проблема потребує в українських родинах, які переживають наслідки війни, вимушену розлуку та зміни звичного способу життя. О. А. Столярчук, О. П. Сергєєнкова та І. А. Власенко, дослідивши 27 подружніх пар, зафіксували послаблення довірливого спілкування й емоційної підтримки в частини опитаних родин [1]. Невелика вибірка не дає підстав поширювати ці показники на всі українські сім'ї, проте привертає увагу до комунікативних проявів сімейної кризи.

Метою роботи є теоретичний аналіз психологічного змісту стресової комунікації, її форм та умов, за яких повідомлення про переживання сприяють взаєморозумінню подружніх партнерів. Матеріал узагальнено на основі порівняння українських і зарубіжних рецензованих публікацій. Окреме емпіричне опитування в межах цих тез не проводилося.

Стресова комунікація охоплює способи, якими людина повідомляє партнерові про навантаження, власні переживання та потребу в допомозі. Її не слід ототожнювати ні із загальною якістю сімейного спілкування, ні з діадним копінгом у цілому. Перший феномен стосується передавання інформації про стрес, тоді як другий включає також підтримувальні, делеговані, негативні та спільні дії партнерів у відповідь на складні обставини. О. О. Абрамюк у дослідженні психометричних властивостей української версії опитувальника DCI розмежувала оцінювання власної стресової комунікації та повідомлень партнера. Валідизацію інструменту проведено за участю 306 подружніх пар (612 осіб), що підтвердило придатність української версії для дослідження діадного копінгу в межах відповідної вибірки [2].

Форми повідомлення про стрес і психологічні особливості їх сприйняття партнером систематизовано в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Комунікативні прояви стресу в подружніх стосунках

Спосіб повідомлення	Зміст комунікації	Особливості реагування партнера
Пряме звернення	Названо переживання, причину напруження й конкретну потребу.	Легше уточнити очікування та узгодити підтримку.

Продовження табл. 1

Спосіб повідомлення	Зміст комунікації	Особливості реагування партнера
Непрямі сигнали	Напруження виявляється через інтонацію, замкнутість або зміну поведінки.	Потребує уточнення; високий ризик хибного тлумачення.
Уникання розмови	Переживання приховуються або обговорення систематично відкладається.	Зберігає невизначеність щодо стану й потреб партнера.
Звинувачувальне висловлювання	Стрес описують через осуд або приписування іншому провини.	Посилює захисну реакцію та ускладнює зосередження на проблемі.

Зміст повідомлення про стрес визначає, чи отримує інший партнер відомості, потрібні для підтримки. Пряме висловлювання на кшталт «я виснажена після робочого дня і потребую часу на відпочинок» конкретизує стан та очікувану допомогу. Непрямі сигнали – мовчання, різкі відповіді, зміна інтонації – не мають настільки однозначного значення. Їх можна помилково сприйняти як байдужість або невдоволення стосунками. Водночас пряме повідомлення саме по собі не гарантує підтримки: партнер має зрозуміти зміст звернення й обрати відповідь, яка враховує ситуацію та межі обох людей.

У дослідженні А. Ф. Пагані, С. Донато та співавторів, проведеному методом щоденникових записів серед 55 подружніх пар, чітко висловлені повідомлення про повсякденні стресові події були пов'язані зі сприйняттям чуйності партнера у відповідь. При цьому безпосереднього зв'язку між виразністю стресової комунікації та задоволеністю стосунками автори не виявили; значення мала саме чуйність у діадному копінгу [3]. Отже, оцінювати комунікацію лише за частотою відвертих розмов недостатньо: необхідно враховувати реакцію адресата та подальші спільні дії.

Порівняння наведених форм показує, що найбільшу комунікативну визначеність забезпечує не емоційна стриманість, а здатність називати власний стан без приписування партнерові намірів. Водночас підтримувальна відповідь не зводиться до негайного розв'язання проблеми. У різних ситуаціях людина очікує насамперед вислуховування, практичної допомоги або узгодження часу для розмови. Тому уточнення очікувань є окремою частиною взаємодії, а не ознакою неуважності партнера.

Т. Х. Лі та Т. К. Нґ на матеріалі 227 неодружених пар дослідили зв'язки між стресовою комунікацією, задоволеністю спілкуванням і задоволеністю стосунками. Автори виявили опосередкований зв'язок власної стресової комунікації із задоволеністю стосунками через задоволеність спілкуванням; окремі партнерські ефекти відрізнялися [4]. Ці результати уточнюють висновок А. Ф. Пагані та співавторів: між повідомленням про стрес і оцінкою стосунків діють проміжні психологічні процеси. Водночас вибірка неодружених пар не дає підстав безпосередньо переносити виявлені зв'язки на подружжя.

На характер стресової комунікації впливають і умови, за яких партнери підтримують контакт. О. В. Радько та Ю. В. Григоренко, аналізуючи тривалу фізичну

розлуку подружжя, підкреслюють роль емоційної безпеки, особливостей прив'язаності й діадного копінгу в збереженні близькості [5]. За відсутності щоденного безпосереднього спілкування звичні невербальні сигнали стають менш доступними, тому партнерам важче співвідносити коротке повідомлення з реальним емоційним станом людини. Саме тому в умовах дистанції чіткість звернення та перевірка взаємного розуміння мають особливу вагу.

Практичне значення цих положень полягає в розмежуванні трьох завдань психологічної роботи з парою: навчитися розпізнавати й називати власне напруження, розуміти стресове повідомлення іншого та узгоджувати конкретний спосіб підтримки. О. С. Ващенко у програмі врегулювання подружніх конфліктів в умовах війни включила розвиток комунікативних навичок, емоційної саморегуляції й усвідомлення стресових чинників до змісту психологічної допомоги [6]. Опис програми обґрунтовує її зміст, проте сам по собі не є свідченням перевіреної результативності всіх запропонованих заходів.

Отже, стресова комунікація є самостійним психологічним компонентом подружньої взаємодії, який пов'язує переживання напруження з можливістю отримати зрозумілу й прийнятну підтримку. На підставі теоретичного аналізу виокремлено змістову визначеність повідомлення, чуйність партнера та узгодження очікувань як ключові умови підтримувального діалогу. Відкритість без уважної відповіді не гарантує зміцнення стосунків; так само мовчання не завжди означає відсутність переживань. Перспективою подальшої роботи є емпіричне зіставлення показників власної та партнерської стресової комунікації за українською версією DCI з оцінкою сімейного спілкування та способів урегулювання суперечностей.

Список використаних джерел

1. Столярчук О. А., Сергєєнкова О. П., Власенко І. А. Особливості переживання українцями сімейних криз в умовах війни. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 6 (52). С. 1538–1549. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-1538-1549.
2. Абрамюк О. О. Психометричні властивості та валідизація української версії Опитувальника діадного копінгу (DCI) Г. Боденманна. *Knowledge, Education, Law, Management.* 2021. № 8 (44). Vol. 1. С. 102–110. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.1.15.
3. Pagani A. F., Donato S., Parise M., Bertoni A., Iafrate R., Schoebi D. Explicit Stress Communication Facilitates Perceived Responsiveness in Dyadic Coping. *Frontiers in Psychology.* 2019. Vol. 10. Article 401. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00401.
4. Lee T. H., Ng T. K. Stress communication, communication satisfaction, and relationship satisfaction: an actor-partner interdependence mediation model. *The Journal of Social Psychology*. 2024. Vol. 164, № 5. P. 755–768. DOI: https://doi.org/10.1080/00224545.2023.2171848.
5. Радько О. В., Григоренко Ю. В. Психологічні особливості переживання тривалої розлуки в подружніх стосунках: теоретична модель. *Журнал сучасної психології*. 2026. № 1. С. 85–92. DOI: https://doi.org/10.26661/2786-7471/2026-1-10.
6. Ващенко О. С. Тренінгова програма «Врегулювання подружніх конфліктів в умовах війни»: зміст, структура, процедура проведення. Психологія та соціальна робота. 2025. № 2. С. 32–43. DOI: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.2.3.

Прохоренко Надія Павлівна, здобувачка вищої освіти факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

Науковий керівник: Ташматов Вячеслав Абдуллайович, канд. психол. наук, доцент кафедри психології
Національний університет «Одеська юридична академія»; Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ЧИННИКІВ: ВІД ПАСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ ДО РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

Сучасні суспільно-політичні виклики й повномасштабна війна в Україні створили принципово нові умови існування особистості, перетворивши екстремальні обставини, невизначеність і загрозу життю на чинники повсякденного середовища. Воєнні чинники діють як потужні дистресори, що руйнують звичні патерни життєдіяльності, дестабілізують емоційну сферу та порушують суб'єктивне відчуття безпеки. Вимушена адаптація до загрозливого середовища супроводжується глибокими трансформаціями особистісної сфери, серед яких одним із найбільш виражених деструктивних наслідків є формування пасивної адаптаційної позиції, втрата відчуття внутрішнього контролю та закріплення віктимної позиції.

У сучасній психологічній науці виникає гостра потреба не лише у визначенні деструктивних наслідків впливу воєнних умов на психіку людини, а й у дослідженні внутрішніх психологічних механізмів, що сприяють подоланню пасивної позиції. Ключовим напрямом такої трансформації є перехід від стану психологічної уразливості, безпорадності та віктимізації до актуалізації резильєнтності - здатності особистості ефективно функціонувати, відновлюватися та розвиватися в умовах тривалого стресу й невизначеності.

Воєнні чинники зумовлюють виникнення комплексу деструктивних психологічних феноменів. Одним із проявів психологічної дезадаптації цивільного населення є так званий «синдром біженця», який пов'язують із вимушеною внутрішньою або зовнішньою міграцією, втратою звичного соціального оточення, домівки та попереднього соціального статусу. Як зазначає В. В. Шевченко, «синдром біженця» становить складну психологічну проблему в умовах війни та характеризується глибокою дезорієнтацією особистості, підвищеним рівнем базової тривожності, втратою часової перспективи й почуттям безпорадності перед зовнішніми обставинами. Людина в такому стані може опинятися у фіксованій пасивній позиції, сприймаючи себе переважно як об'єкт зовнішнього деструктивного впливу, позбавлений можливості керувати власною долею.

Концептуально такий стан може описуватися через феноменологію віктимізації суб'єкта. Пасивна віктимна позиція виявляється у блокуванні власних внутрішніх ресурсів, переході до очікувальної поведінки, надмірній залежності від зовнішньої допомоги та пасивному переживанні психотравмувальних подій. Замість мобілізації зусиль для подолання кризових обставин можуть виникати емоційне виснаження,

замкненість у власних переживаннях і зниження здатності до ефективного прийняття рішень, що додатково поглиблює психологічну дезадаптацію в умовах війни [2].

Подолання пасивної віктимної позиції потребує залучення теоретичних концепцій, що описують ресурси психологічного подолання та збереження психічного здоров'я. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз поняття резильєнтності.

Аналізуючи змістове наповнення цього поняття, О. Хамініч порушує фундаментальне наукове питання: «резильєнтність: життєстійкість, життєздатність або резильєнтність?», указуючи на необхідність чіткого розмежування цих категорій. У наукових працях життєстійкість частіше розглядається як система переконань особистості щодо себе та світу, що дозволяє витримувати вплив стресу, тоді як життєздатність характеризує загальну здатність зберігати функціональність.

Натомість феномен резильєнтності охоплює ширший і динамічніший спектр психологічних проявів. За О. Хамініч, резильєнтність - це не просто пасивна опірність стресорам або збереження статичної рівноваги під впливом зовнішніх чинників, а передусім динамічна здатність особистості до відновлення, саморегуляції, гнучкої адаптації та збереження психічного здоров'я після перенесених випробувань і психотравмувальних подій. Таким чином, резильєнтність виступає психологічним ресурсом подолання пасивної віктимної позиції: якщо віктимна позиція характеризується переживанням уразливості та безпорадності, то резильєнтність сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів для подолання наслідків травматичного досвіду [1].

Особливого значення розвиток резильєнтності особистості набуває в ситуаціях невизначеності, які є невід'ємною характеристикою воєнного стану. Як підкреслює О. А. Чиханцова, невизначеність є одним із найбільш дестабілізуючих чинників для психіки, оскільки вона руйнує звичні прогнози та ускладнює довгострокове планування, змушуючи особистість функціонувати в умовах постійної часової та подієвої нестабільності.

Розвиток резильєнтності за таких обставин виступає важливим механізмом переходу від пасивної до активної адаптаційної позиції. Дослідження О. А. Чиханцової свідчать, що резильєнтність сприяє особистості в таких процесах:

1. Зниженні деструктивного впливу невизначеності шляхом прийняття неминучості змін і зміщення фокусу уваги з глобальних неконтрольованих чинників на доступні локальні завдання.

2. Когнітивній реструктуризації та переосмисленні ситуації невизначеності, сприйнятті її не як безвихідного трагічного глухого кута, а як простору для пошуку нових стратегій подолання стресу й адаптаційних рішень.

3. Мобілізації особистісних ресурсів для переходу від пасивно-очікувальної поведінки, притаманної віктимній позиції, до активних суб'єктних дій, що сприяють відновленню відчуття власної спроможності та контролю над життям [3].

Таким чином, перехід від пасивності до резильєнтного функціонування передбачає зміну системи саморегуляції особистості. Людина переходить від реактивного реагування на воєнні стресори, що супроводжується тривожністю, безпорадністю та пасивним переживанням психотравмувальних подій, до проактивної адаптації, за якої невизначеність стає стимулом для пошуку нових способів подолання труднощів, розвитку психологічної гнучкості та мобілізації внутрішніх ресурсів.

Висновок. Феномен віктимної позиції особистості в умовах війни не є статичним утворенням. Під впливом екстремальних воєнних чинників і вимушених соціальних змін особистість може опинитися у стані пасивної дезадаптації, одним із проявів якої є психологічні труднощі, пов'язані з вимушеним переміщенням, почуттям безпорадності, тривожністю та фіксацією у позиції жертви. Водночас осмислення резильєнтності як динамічної здатності особистості до відновлення, саморегуляції та збереження психічного здоров'я відкриває можливості для подолання пасивної адаптаційної позиції. Саме розвиток резильєнтності в ситуаціях невизначеності виступає важливим психологічним механізмом трансформації особистості: від пасивного сприйняття обставин і віктимізації до відновлення власної суб'єктності, життєстійкості та здатності до повноцінного функціонування в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Хамініч О. Резільєнтність: життєстійкість, життєздатність або резільєнтність? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Т. 2, № 6. С. 98–102.
2. Шевченко В. В. «Синдром біженця» як психологічна проблема в умовах війни. *Габітус*. 2022. Вип. 42. С. 223–227. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.42.39
3. Чиханцова О. А. Розвиток резильєнтності особистості в ситуаціях невизначеності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 45–50.

Зіборова Лілія Михайлівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Україна

Науковий керівник: Гордієнко-Митрофанова Ія Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології розвитку
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Україна

ТРИВОЖНІСТЬ І ЗАГАЛЬНЕ ВИСНАЖЕННЯ ДОРОСЛИХ ЗА РІЗНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Повсякденна взаємодія з новинами, робочими повідомленнями та соціальними мережами створює значне навантаження на увагу й емоційну сферу дорослої людини. Психологічне значення має не тільки кількість інформації, але й можливість визначати час контакту з нею, обирати джерела та припиняти інформаційну активність. За несприятливого поєднання цих умов інформаційне споживання може супроводжуватися тривожними переживаннями та виснаженням.

У дослідженнях інформаційного стресу підкреслюється значення надлишку повідомлень, непередбачуваності їх надходження та вимог до швидкого реагування [1; 2]. Водночас тривожність не є однорідною характеристикою. Розмежування ситуативної й особистісної тривожності дозволяє відрізнити актуальне напруження від відносно стійкої схильності до тривожного реагування [3]. Це важливо для інтерпретації психологічних відмінностей за різної інтенсивності інформаційної взаємодії.

Мета дослідження полягала у зіставленні проявів ситуативної та особистісної тривожності дорослих із різним інформаційним навантаженням та визначенні їхніх зв'язків із загальним виснаженням. Такий акцент дозволяє конкретизувати, які саме прояви психологічного неблагополуччя супроводжують інтенсивну взаємодію з інформаційним середовищем.

У дослідженні на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди взяли участь 48 дорослих осіб. Для представленого аналізу використано показники авторської анкети інформаційного навантаження, методики діагностики ситуативної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна та Копенгагенського опитувальника вигорання. Застосовано описову статистику та кореляційний аналіз Пірсона. Участь була добровільною, результати опрацьовувалися конфіденційно.

За загальним показником авторської анкети сформовано три групи по 16 осіб із відносно низьким, середнім і високим інформаційним навантаженням. Поділ здійснено за тертильним принципом у межах цієї вибірки. Отже, назви груп відображають їхнє взаємне розташування за досліджуваною ознакою, а не стандартизовані нормативні чи клінічні межі інформаційного перевантаження.

За низького інформаційного навантаження низький і помірний рівні ситуативної тривожності представлені однаково, по 43,8 %, тоді як високий рівень виявлено у 12,5 % респондентів. У групі із середнім навантаженням частка високого рівня становить 25,0 %, а з високим навантаженням – 56,3 %. В останній групі низький рівень

ситуативної тривожності виявлено лише у 6,3 % осіб. Простежується послідовне зміщення розподілу в бік більш вираженого актуального напруження.

Для особистісної тривожності також установлено зростання частки високих показників: від 12,5 % за низького інформаційного навантаження до 25,0 % за середнього та 56,3 % за високого. У групі з високим навантаженням осіб із низькою особистісною тривожністю не виявлено. Ці описові результати не дають підстав стверджувати, що інформаційне навантаження сформувало стійку тривожність. Можливий і зворотний напрям зв'язку, коли схильність до занепокоєння підтримує частіше звернення до інформаційних джерел.

Для аналізу виснаження використано шкалу особистісного вигорання Копенгагенського опитувальника. Вона відображає загальну фізичну й психологічну втому незалежно від конкретної професійної сфери [4]. Частка високих показників за цією шкалою становила 12,5 % у групі з низьким інформаційним навантаженням, 25,0 % із середнім та 62,5 % із високим. Таким чином, більш інтенсивне інформаційне навантаження поєднується не лише з тривожністю, але й із вищою вираженістю загального виснаження.

Кореляційний аналіз засвідчив позитивні зв'язки особистісного вигорання із ситуативною ($r = 0,46$; $p < 0,01$) та особистісною тривожністю ($r = 0,45$; $p < 0,01$). Вигорання, пов'язане з роботою, також корелює з цими показниками: відповідно $r = 0,38$ ($p < 0,01$) та $r = 0,36$ ($p < 0,05$). Натомість зв'язки вигорання, пов'язаного з клієнтами, із ситуативною та особистісною тривожністю не досягли рівня статистичної значущості: $r = 0,24$ та $r = 0,22$.

Спільне зростання частки високих показників ситуативної й особистісної тривожності потребує диференційованої інтерпретації. Ситуативний показник відображає стан під час обстеження, тоді як особистісний характеризує загальну схильність до тривожного реагування. Однакові частки високих рівнів у групі з інтенсивним інформаційним навантаженням не означають тотожності цих психологічних характеристик. Для практичного аналізу необхідно окремо з'ясовувати актуальні причини напруження та звичні способи реагування на невизначеність.

Так само доцільно розрізняти обсяг інформаційної активності та її суб'єктивну виснажливість. Однакова тривалість користування цифровими засобами може поєднуватися з різними можливостями контролю, різною емоційною насиченістю повідомлень і неоднаковою потребою у відновленні. Тому індивідуальна бесіда має доповнювати кількісне оцінювання запитаннями про переривання, робочі повідомлення поза межами робочого часу та повторне звернення до новин. Це допоможе конкретизувати зміст психологічної підтримки відповідно до реальної інформаційної поведінки людини.

Отримані співвідношення вказують на необхідність розрізняти загальне виснаження та виснаження, пов'язане з конкретним видом професійної взаємодії. У психологічній підтримці дорослих доцільно оцінювати не тільки робочі обов'язки, але й доступність відпочинку, частоту інформаційних переривань та суб'єктивне відчуття контролю. Практичними напрямами можуть бути впорядкування перевірки повідомлень, розмежування періодів роботи й відновлення, а також усвідомлення тривожних інтерпретацій інформації зі збереженням постійного доступу до сигналів безпеки.

Отже, вищому інформаційному навантаженню в дослідженій вибірці відповідає більша представленість високої ситуативної й особистісної тривожності та особистісного вигорання. Виявлені кореляції підтверджують пов'язаність тривожності із загальним виснаженням, проте не встановлюють причинного впливу інформаційного навантаження. Невелика вибірка, самозвітні дані й відсутність стандартизованих нормативів авторської анкети обмежують узагальнення. Перспективним є повторне вимірювання показників із паралельним урахуванням фактичної інформаційної поведінки та умов професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Скрипаченко Т. В. Психологічні особливості інформаційного стресу. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 1 (13). С. 153–158.
2. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю., Товт В. В. Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 3. С. 89–94. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2024.3.17.
3. Spielberger C. D. (ed.). *Anxiety: Current Trends in Theory and Research*. Vol. 1. New York : Academic Press, 1972.
4. Kristensen T. S., Borritz M., Villadsen E., Christensen K. B. The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*. 2005. Vol. 19, No. 3. P. 192–207. DOI: 10.1080/02678370500297720.

СЕКЦІЯ 37.
ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я, ЕПІДЕМІОЛОГІЯ ТА ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА

Супцарел Софія Олександрівна, здобувачка вищої освіти
Одеський національний медичний університет; Україна

Науковий керівник: Шанигін Антон Вікторович, доктор філософії з медицини, доцент кафедри гігієни, медичної екології та громадського здоров'я
Одеський національний медичний університет; Україна

ОБІЗНАНІСТЬ МОЛОДІ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФІЛАКТИКИ ІНФЕКЦІЙ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ

Вступ. Тема репродуктивного здоров'я є важливою частиною як особистого здоров'я людини, так і громадського. Важливим є здатність сформувати і виховати в молодому віці навички щодо відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щорічно фіксується близько 374 мільйонів нових випадків інфекцій, що передаються статевим шляхом (ІПСШ) [1]. Глобальною проблемою виникнення і розповсюдження ІПСШ є недостатня проінформованість молоді та велика кількість недостовірної інформації в Інтернеті [2]. Тому, оцінка рівня обізнаності молодого населення є важливим для визначення потреб у просвітницькій діяльності.

Мета роботи. Оцінити рівень обізнаності молоді щодо репродуктивного здоров'я та ІПСШ, визначити, з яких джерел студенти отримують інформацію щодо даної теми і оцінити обставини, які перешкоджають молодому населенню звертатись до медичних фахівців.

Матеріали і методи. Було проведено анкетування шляхом використання Google Forms. У анкетуванні взяли участь 66 респондентів (жінки – 62,1%, чоловіки – 37,9%), віком від 18 до 25 років. Основну частину вибірки становили молоді люди віком 18–20 років (71,2%). Для аналізу використовувалися відповіді на 23 запитання анкети, зокрема запитання щодо самооцінки обізнаності, знань про репродуктивне здоров'я, ІПСШ, профілактику, джерела інформації та бар'єри звернення за медичною допомогою.

Результати та їх обговорення. На запитання щодо власного рівня обізнаності про збереження репродуктивного здоров'я переважна більшість респондентів (57, 6%) оцінюють власну обізнаність як достатню. Водночас лише 34,8% вважають її високою. Ці результати свідчать про загалом позитивне сприйняття рівня знань, але не обов'язково про повну сформованість практичних навичок збереження репродуктивного здоров'я. Окрім цього, 56 респондентів (84,8%) вважають, що репродуктивне здоров'я необхідно зберігати незалежно від віку та наявності статевого життя. Натомість 9 респондентів (13,6%) помилково вважають, що це необхідно лише

після початку статевого життя, і одна особа (1,5%) не змогла визначитися з відповіддю. Основним джерелом інформації про репродуктивне здоров'я і ІПСШ, зазначеним респондентами, є інтернет та соціальні мережі (53,0%). Водночас 40,9% учасників отримують інформацію від медичних працівників або під час навчання. Разом із тим понад половина учасників (53%) використовує медичні та освітні джерела, що створює можливості для впровадження систематичних просвітницьких програм у закладах освіти. Серед перешкод, які ускладнюють звернення молоді за медичною допомогою, респонденти найчастіше зазначали сором і страх осуду (93,9%). Другою за поширеністю причиною – є фінансові труднощі та недоступність медичних послуг (83,3%). Крім того, понад половина учасників (56,1%) вказали на недостатню кількість достовірної інформації. Показовим є те, що 50% опитаних побоюються порушення конфіденційності (рис.1).

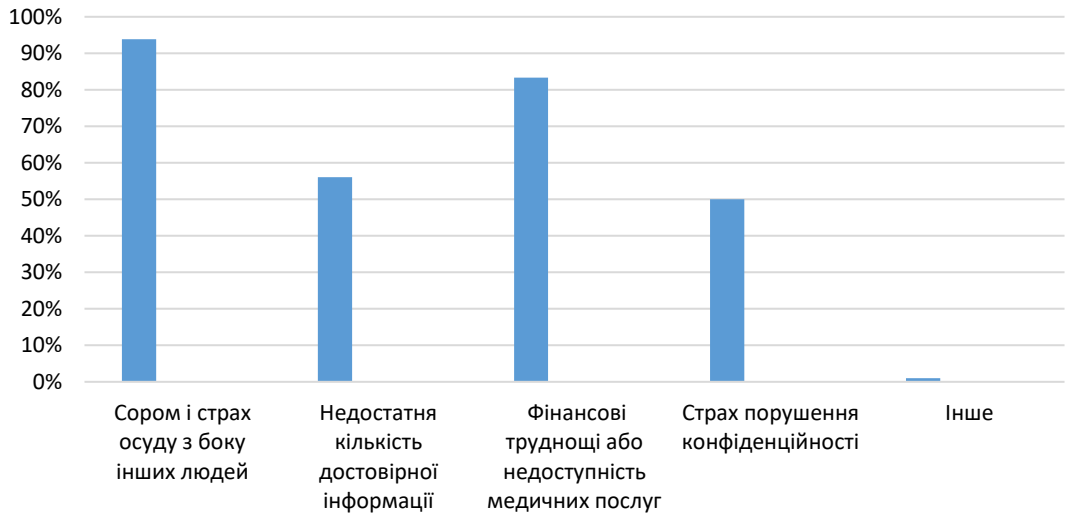

Рис. 1. **Розподіл відповідей щодо основних бар'єрів своєчасного звернення за допомогою**

При гендерному порівнянні жінки продемонстрували вищий середній показник знань щодо репродуктивного здоров'я та профілактики ІПСШ порівняно з чоловіками (13,76 проти 12,76 бали; p=0,0011). Серед жінок значно частіше спостерігалася висока самооцінка обізнаності, натомість чоловіки частіше оцінювали свою обізнаність як достатню (76,0% проти 46,3% у жінок). Найбільша різниця спостерігається у розумінні необхідності збереження репродуктивного здоров'я незалежно від початку статевого життя: показник серед жінок на 20,7% вищий, ніж серед чоловіків.

Висновки. За результатами опитування 66 респондентів встановлено, що більшість учасників правильно розуміють сутність репродуктивного здоров'я, основні шляхи передачі ІПСШ, значення бар'єрної контрацепції та необхідність своєчасного звернення за допомогою. Водночас результати виявили певні прогалини в знаннях, передусім щодо розпізнавання певних ІПСШ та необхідності профілактики репродуктивних порушень незалежно від початку статевого життя. Результати дослідження обґрунтовують необхідність комплексного підходу до збереження репродуктивного здоров'я молоді, який повинен включати сексуальну просвіту, формування навичок поведінки, підвищення доступності профілактичних оглядів і тестування, забезпечення конфіденційності медичної допомоги та розвиток доступних інформаційних ресурсів.

Отримані результати можуть стати підґрунтям для подальших досліджень, спрямованих на детальніше вивчення рівня обізнаності молоді щодо окремих аспектів репродуктивного здоров'я та ІПСШ. Це дозволить краще визначити основні прогалини в знаннях молоді та оцінити, наскільки ефективними є просвітницькі заходи щодо їх усунення.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Sexual transmitted infections. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sexually-transmitted-infections-%28stis%29 (дата звернення: 29.10.2026).
2. Ратушненко Д. В., Шанигін А. В. Оцінка ефективності різних стратегій вакцинації проти вірусу папіломи людини (ВПЛ) із використанням агентно-орієнтованого моделювання. Перспективи та інновації науки. № 1 (59), 2026. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-2618-2627 (дата звернення 06.11.2026).

СЕКЦІЯ 38.
БІОХІМІЯ, БІОТЕХНОЛОГІЇ, БІОМЕДИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ ТА МЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА

Халус Іван Іванович, здобувач вищої освіти медичного факультету
Ужгородський університет; Україна

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ СПОР БАКТЕРІЯМИ ТА ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ В ЕПІДЕМІОЛОГІЇ

Вступ. Бактеріальні спори є особливою формою існування деяких бактерій, що забезпечує їхнє виживання за несприятливих умов навколишнього середовища. Спороутворення характерне, зокрема, для представників родів Bacillus і Clostridium. На відміну від вегетативних клітин, спори мають багатошарову захисну оболонку, низький рівень метаболічної активності та високу стійкість до низки фізичних і хімічних чинників [1]. Завдяки цим властивостям спороутворювальні бактерії можуть тривалий час зберігатися в ґрунті, воді, на предметах і поверхнях, що має важливе значення для поширення інфекційних захворювань та організації протиепідемічних заходів [2].

Мета роботи. Охарактеризувати механізми утворення бактеріальних спор, визначити їхні основні біологічні властивості та з'ясувати значення спороутворення для виживання збудників, передавання інфекцій і профілактики інфекційних захворювань.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження стали наукові публікації та інформаційні матеріали з медичної мікробіології й інфекційного контролю, присвячені спороутворювальним бактеріям. Використано методи аналізу, порівняння та узагальнення наукових джерел. Розглянуто етапи споруляції, властивості бактеріальних спор, особливості їх проростання та епідеміологічне значення на прикладі збудників інфекцій людини [1–3].

Результати. Аналіз наукової літератури показав, що спороутворення є складним процесом диференціації бактеріальної клітини, який запускається за певних умов, зокрема внаслідок дефіциту поживних речовин. Під час споруляції відбуваються поділ клітини з утворенням материнської клітини та передспори, формування захисних оболонок, зневоднення внутрішнього вмісту й дозрівання спори. Після завершення процесу материнська клітина руйнується, вивільняючи зрілу спору [1].

Висока стійкість спор до висушування, нагрівання та багатьох дезінфекційних засобів зумовлена особливостями їхньої структури й фізіологічного стану. За сприятливих умов спори можуть проростати, відновлювати метаболічну активність і перетворюватися на вегетативні клітини. Така здатність забезпечує збереження бактеріальної популяції та створює передумови для виникнення інфекцій після контакту людини зі спорами [1; 2].

Важливе епідеміологічне значення має Clostridioides difficile — спороутворювальна бактерія, яка може спричиняти антибіотик-асоційовану діарею та коліт. Її спори здатні тривалий час зберігатися на забруднених поверхнях у медичних

закладах і передаватися через руки персоналу або предмети догляду. Порушення нормальної кишкової мікробіоти внаслідок застосування антибактеріальних препаратів може сприяти розвитку інфекції [2; 3].

Іншими прикладами спороутворювальних збудників є Clostridium tetani, Clostridium botulinum і Bacillus anthracis. Їхні спори можуть зберігатися в навколишньому середовищі та потрапляти до організму людини різними шляхами залежно від збудника. Зокрема, спори C. tetani можуть проникати через забруднені рани, тоді як зараження сибіркою може відбуватися внаслідок контакту зі спорами B. anthracis [1].

Отже, стійкість бактеріальних спор у довкіллі ускладнює контроль деяких інфекцій. Для профілактики їх поширення важливими є належне очищення поверхонь, використання методів стерилізації, ефективних проти спор, дотримання правил гігієни рук і застосування спеціальних спороцидних засобів у відповідних клінічних ситуаціях [2; 3].

Висновок. Спороутворення є важливим механізмом виживання певних бактерій за несприятливих умов. Особливості будови та фізіологічного стану спор забезпечують їхню високу стійкість і тривале збереження в навколишньому середовищі. Це має суттєве епідеміологічне значення, оскільки сприяє збереженню збудників і може ускладнювати профілактику інфекцій. Розуміння механізмів споруляції та проростання спор є необхідним для вдосконалення заходів стерилізації, дезінфекції й інфекційного контролю.

Список використаних джерел

1. Endospores, sporulation, and germination. In: Molecular Medical Microbiology. 3rd ed. 2024. P. 141-152. DOl: https://doi.org/10.20:54 V1016/B978-0-12-818619-0.00009-5.
2. Centers for Disease Control and Prevention. About C. diff. URL: https://www.cdc.gov/c-diff/about/ (дата звернення: 21.10.2026).
3. Centers for Disease Control and Prevention. Clinical Guidance for C. diff Infection Prevention in Acute Care Facilities. URL: https://www.cdc.gov/c-diff/hcp/clinical-guidance/ (дата звернення: 21.10.2026).

Кіт Олександра Олександрівна, здобувачка вищої освіти медичного факультету
Ужгородський університет; Україна

РОЛЬ ПЛАЗМІД У ПОШИРЕННІ СТІЙКОСТІ МІКРООРГАНІЗМІВ ДО АНТИБАКТЕРІАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ

Вступ. Антибіотикорезистентність є однією з важливих проблем сучасної медицини, оскільки знижує ефективність лікування бактеріальних інфекцій. Одним із механізмів поширення стійкості є передавання генів резистентності за допомогою плазмід — позахромосомних молекул ДНК, здатних до автономної реплікації. Плазміди можуть містити гени, що забезпечують стійкість до одного або декількох антибактеріальних препаратів, і передаватися між бактеріальними клітинами. Це сприяє швидкому поширенню резистентності як у медичних закладах, так і в навколишньому середовищі [1].

Мета роботи. Проаналізувати сучасні наукові дані щодо ролі судинного ендотелію в регуляції судинного тонусу та гемостазу, охарактеризувати основні механізми його вазоактивної, антикоагулянтної та прокоагулянтної дії, а також визначити значення ендотеліальної дисфункції у розвитку патологічних процесів. Проаналізувати роль плазмід у поширенні антибіотикорезистентності бактерій, охарактеризувати основні механізми передавання генів стійкості та визначити їхнє значення для сучасної медицини.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження стали наукові публікації, присвячені плазмід-опосередкованій антибіотикорезистентності. Застосовано методи аналізу, порівняння та узагальнення наукової літератури. Розглянуто механізми горизонтального перенесення генетичної інформації, особливості поширення плазмід і їхнє значення для формування мультирезистентності бактерій [1–3].

Результати. Узагальнення наукових джерел показало, що плазміди є важливими носіями генів антибіотикорезистентності. Їхнє поширення між бактеріями відбувається переважно шляхом кон'югації — передавання генетичного матеріалу між клітинами за безпосереднього контакту. Окремі плазміди здатні переходити між бактеріями різних видів, що сприяє поширенню генів стійкості в мікробних популяціях [1; 2].

На плазмідах можуть локалізуватися гени, які забезпечують стійкість до різних груп антибактеріальних препаратів. Унаслідок цього одна бактеріальна клітина може набувати одночасної стійкості до декількох препаратів. Важливу роль у накопиченні генів резистентності відіграють також транспозони, інтегрони та інші мобільні генетичні елементи, які сприяють переміщенню генів між молекулами ДНК [3].

Дослідження геномів плазмід підтверджують, що обмін генами резистентності між різними плазмідами є важливим механізмом формування мультирезистентності клінічно значущих бактерій. Зокрема, аналіз 2420 повністю секвенованих геномів плазмід виявив значний потенціал перенесення генів антибіотикорезистентності між ними [3]. Водночас поширення плазмід залежить від особливостей бактеріального організму, умов навколишнього середовища та наявності селективного тиску, пов'язаного із застосуванням антибактеріальних препаратів [1].

Отже, плазміди становлять важливу ланку поширення антибіотикорезистентності. Розуміння механізмів їх передавання має значення для епідеміологічного нагляду, молекулярної діагностики та розроблення стратегій стримування поширення стійких мікроорганізмів.

Висновок. Плазміди відіграють важливу роль у поширенні стійкості бактерій до антибактеріальних препаратів завдяки здатності переносити гени резистентності між бактеріальними клітинами. Передавання плазмід, накопичення генів стійкості та взаємодія мобільних генетичних елементів сприяють формуванню мультирезистентних штамів. Подальше вивчення цих механізмів, раціональне застосування антибіотиків і молекулярно-генетичний моніторинг є важливими напрямами боротьби з антибіотикорезистентністю.

Список використаних джерел

1. Castañeda-Barba S., Top E. M., Stalder T. Plasmids, a molecular cornerstone of antimicrobial resistance in the One Health era. *Nature Reviews Microbiology*. 2024. Vol. 22, no. 1. P. 18–32. DOI: https://doi.org/10.1038/s41579-023-00926-x.
2. Ajayi A. O., Akinjogunla O. J., Odeyemi A. T., Owolabi A. O. Role of plasmids in antibiotic resistance in clinical infections and implications for epidemiological surveillance: a review. *All Life*. 2024. Vol. 17. Art. 2350414. DOI: https://doi.org/10.1080/26895293.2024.2350414.
3. Inter-plasmid transfer of antibiotic resistance genes accelerates antibiotic resistance in bacterial pathogens. *The ISME Journal*. 2024. Vol. 18, no. 1. Art. wrad032. DOI: https://doi.org/10.1093/ismejo/wrad032.

Сокач Вікторія Вікторівна, здобувачка вищої освіти медичного факультету
Ужгородський університет; Україна

УМОВНО-ПАТОГЕННІ МІКРООРГАНІЗМИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ІНФЕКЦІЙ

Вступ. Умовно-патогенні мікроорганізми є складовою нормальної мікробіоти людини або можуть потрапляти в організм із навколишнього середовища. За нормального функціонування захисних механізмів вони часто не спричиняють захворювань, проте за певних умов здатні викликати інфекційні процеси. До чинників ризику належать ослаблення імунної відповіді, порушення цілісності шкіри та слизових оболонок, зміни складу нормальної мікробіоти й нераціональне застосування антибактеріальних препаратів [1; 2]. Вивчення властивостей цих мікроорганізмів має важливе значення для розуміння механізмів розвитку інфекцій та вдосконалення їх профілактики.

Мета роботи. Проаналізувати особливості умовно-патогенних мікроорганізмів, визначити основні чинники, що сприяють розвитку спричинених ними інфекцій, та охарактеризувати їхнє значення для клінічної медицини.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження стали наукові публікації, присвячені взаємодії мікроорганізмів із макроорганізмом, функціонуванню нормальної мікробіоти та розвитку опортуністичних інфекцій. Використано методи аналізу, порівняння й узагальнення наукової літератури. Розглянуто чинники ризику, механізми порушення мікробної рівноваги та особливості розвитку інфекцій, спричинених умовно-патогенними мікроорганізмами [1–3].

Результати. Аналіз наукових джерел показав, що здатність умовно-патогенних мікроорганізмів спричиняти захворювання залежить від взаємодії властивостей збудника та стану організму людини. За нормальних умов нормальна мікробіота бере участь у підтриманні місцевого імунітету, конкурує з потенційними патогенами за поживні речовини й місця прикріплення. Порушення цих взаємозв'язків може створювати сприятливі умови для надмірного розмноження окремих мікроорганізмів і розвитку інфекції [1; 2].

До клінічно значущих умовно-патогенних мікроорганізмів належать *Staphylococcus aureus*, *Pseudomonas aeruginosa*, представники роду *Enterococcus*, а також дріжджоподібні гриби *Candida* spp. Залежно від локалізації та стану організму вони можуть бути причиною інфекцій шкіри, сечовивідних шляхів, дихальної системи або системних інфекцій. Особливу небезпеку такі збудники становлять для пацієнтів із порушеннями імунного захисту та осіб, які перебувають у стаціонарі [1; 3].

Важливим чинником розвитку опортуністичних інфекцій є дисбіотичні зміни, зокрема спричинені тривалим або необґрунтованим застосуванням антибіотиків. Пригнічення чутливих представників нормальної мікробіоти може зменшувати колонізаційну резистентність і сприяти розмноженню стійких або потенційно патогенних мікроорганізмів. Зокрема, зміни кишкової мікробіоти можуть підвищувати ризик інфекцій, пов'язаних із *Clostridioides difficile* [2; 3].

Отже, розвиток інфекції визначається не лише наявністю мікроорганізму, а й змінами захисних бар'єрів, станом імунної системи та рівновагою мікробних угруповань. Це обґрунтовує необхідність раціонального застосування

антибактеріальних препаратів, дотримання правил інфекційного контролю та своєчасної лабораторної діагностики.

Висновок. Умовно-патогенні мікроорганізми можуть спричиняти інфекції за умов порушення захисних механізмів організму або зміни складу нормальної мікробіоти. Основними чинниками ризику є імунодефіцитні стани, пошкодження природних бар'єрів і порушення мікробної рівноваги, зокрема внаслідок нераціональної антибіотикотерапії. Розуміння взаємодії між мікроорганізмами та організмом людини є важливим для профілактики інфекцій, вибору обґрунтованої терапії й запобігання поширенню антибіотикорезистентності.

Список використаних джерел

1. Tewari N., Dey P. Navigating commensal dysbiosis: Gastrointestinal host-pathogen interplay orchestrating opportunistic infections. *Microbiological Research*. 2024. Vol. 286. Art. 127832. DOI: https://doi.org/10.1016/j.micres.2024.127832.
2. de Nies L., Kobras C. M., Stracy M. Antibiotic-induced collateral damage to the microbiota and associated infections. *Nature Reviews Microbiology*. 2023. Vol. 21. P. 789–804. DOI: https://doi.org/10.1038/s41579-023-00936-9.
3. Профілактика спайкового процесу у хворих, оперованих на органах черевної порожнини. Харків, 2013.

СЕКЦІЯ 39.
ПАТОЛОГІЯ, СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Кошмар Катерина Олександрівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця; Україна

Науковий керівник: Плетенецька Аліна Олександрівна, доктор медичних наук, професор кафедри судової медицини та медичного права
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця; Україна

РОЛЬ ІМУНОГІСТОХІМІЧНОГО МЕТОДУ ДІАГНОСТИКИ МЕХАНІЧНОЇ АСФІКСІЇ

У сучасній судовій медицині діагностика механічної асфіксії вважається складним завданням через неспецифічність макро- і мікроскопічної картини, яка часто перехрещується з іншими причинами смерті. Водночас розвиток сучасних технологій, зумовлює появу достовірніших і швидших методи діагностики. Імуногістохімічний (ІГХ) метод обстеження – це швидкий, високоточний лабораторний метод дослідження тканин організму, що переводить посмертну діагностику на молекулярний рівень.

У судово-медичній танатології, мікроскопічна картина внутрішніх органів при механічній асфіксії відображає гостру циркуляторну гіпоксію та розлади гемодинаміки, які часто важко диференціювати від інших видів раптової смерті. Імуногістохімічний метод дозволяє об’єктивно оцінити саме молекулярні зміни.

В умовах гострого кисневого голодування в міокарді реагує позаклітинний матрикс. Судово-медичне значення має наявність гіперсекреція фібронектину (FN) (до 11.7%), що фіксується при странгуляції та закритті дихальних шляхів, слугуючи маркером гострої гіпоксії.

Важливим морфологічним критерієм є реакція тучних клітин (ТК) у періальвеолярних та перибронхіальних зонах. Використання специфічного маркера CD117 (c-kit) забезпечує високу точність ідентифікації дегранульованих форм тучних клітин, що є типовим для асфіктичного процесу.

Сучасна судово-медична патоморфологія розглядає порушення мітохондріальної біоенергетики як ключовий етап танатогенезу. Зниження експресії специфічних протеїнів (NDUFS8 та SUCLG1) об'єктивно підтверджує глибокий оксидативний стрес у тканинах.

Незважаючи на високу інформативність, впровадження ІГХ у повсякденну експертну практику гальмується певними факторами.

Судова медицина функціонує в умовах нестачі кваліфікованих кадрів та перевантаження експертів, що особливо загострилося через значне збільшення кількості досліджень і обстежень в умовах воєнного стану.

Недофінансування галузі суттєво обмежує матеріально-технічне забезпечення бюро судово-медичних експертиз, ускладнюючи закупівлю дороговартісних ІГХ-реактивів, витратних матеріалів та сучасного цифрового скануючого обладнання.

Високий ризик суб'єктивного візуального сприйняття гістологічної картини різними гістологами, залежно від досвіду.

Оскільки імуногістохімічне дослідження генерує складні для ручного підрахунку візуальні дані, залучення алгоритмів ШІ (зокрема генеративних мультимодальних моделей) стає необхідним для оптимізації процесу.

ШІ демонструє високу загальну точність (близько 81.3%, зростаючи до 93.3% у чітко визначених категоріях) та сильну статистичну узгодженість із експертними висновками ($k = 0.767 - 0.848$). Значно скорочуючи час обробки результатів, мінімізує суб'єктивність оцінки та зменшує навантаження на експерта при встановленні причини смерті.

Впровадження імуногістохімічного методу дослідження у роботу судово-медичних експертів суттєво знизить навантаження на експертів, підвищить швидкість аналізу матеріалів та зменшить ризик суб'єктивної оцінки гістологічної картини.

Список використаних джерел

1. A comparative analysis of the efficacy of CD117 and special stains as indicators of mechanical asphyxial deaths / R. S. Shekhawat, R. Panwar, M. Rao et al. // Annals of African Medicine. — 2026. — Vol. 25, Iss. — P. 1699–1706. — DOI: https://doi.org/10.4103/aam.aam_377_25.
2. Sessa F. AI-Assisted Diagnostic Evaluation of IHC in Forensic Pathology: A Comparative Study with Human Scoring / F. Sessa, M. Ragusa, M. Esposito et al. // Diagnostics. — 2026. — Vol. 16, Iss. 1. — Article ID 6. — DOI: https://doi.org/10.3390/diagnostics16010006.
3. Combined machine learning identification and experimental validation of NDUFS8 and SUCLG1 as potential biomarkers for mechanical asphyxia / H. Jiang, Y. Shi, X. Liao et al. // Frontiers in Medicine. — 2026. — Vol. 13. — Article ID 1861399. — DOI: https://doi.org/10.3389/fmed.2026.1861399.
4. Fibronectin expression as a marker of hypoxia in asphyxial deaths: A pilot study / T. D'Anna, R. Barranco, S. Merighi et al. // Legal Medicine. — 2026. — Vol. 82. — Article ID 102820. — DOI: https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2026.102820.

СЕКЦІЯ 40.
ПРИРОДНИЧІ, ГЕОГРАФІЧНІ ТА ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Шулькевич Ярослав Всеволодович, здобувач фахової передвищої освіти
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

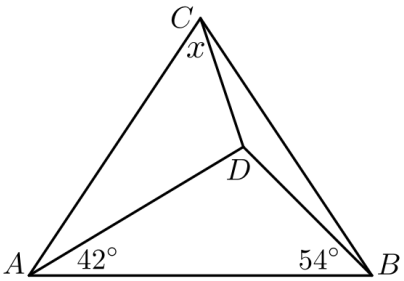
Науковий керівник: Попов Петро Аркадійович, кандидат фіз.-мат. наук, доцент
Київський авіаційний фаховий коледж; Україна

РОЛЬ ІНТУЇЦІЇ В РОЗВ'ЯЗАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ

Значення інтуїції в математиці цікавило і цікавить багатьох математиків, педагогів [1], філософів [2]. Так, видатний французький математик Анрі Пуанкаре критикував логіцизм, і саме Пуанкаре вважають предтечею інтуїціонізму в математиці. Інтуїцію часто називають «прихованим знанням». Вона є необхідною умовою творчого пошуку розв'язання різних проблем і математичних зокрема.

При пошуку розв'язку математичної задачі доводиться висувати різні гіпотези. Чим складніша задача, чим менш стандартною вона є, тим важче буває знайти правильний підхід до її розв'язання. Буває також і так, що спосіб розв'язання, або одразу і відповідь, можна підібрати інтуїтивно або ж на основі певних міркувань, які підкажуть такий інтуїтивний підбір можливого розв'язку. Але звісно, після цього потрібно строго обґрунтувати знайдений спосіб розв'язання. Інтуїтивний пошук може бути також ефективним і тоді, коли стандартні методи та підходи до розв'язання призводять до занадто складних викладок або результатів. А інтуїтивна здогадка одразу підкаже правильний розв'язок, який залишиться строго обґрунтувати. Математична інтуїція не виникає на порожньому місці, сама по собі. По-перше, вона працює лише тоді, коли є достатній досвід розв'язання математичних задач, володіння стандартними методами та підходами. По-друге, в математиці інтуїція часто носить геометричний характер (побачити с рисунка – строго довести), або ж здогадка може мати і аналітичну природу. Так, аналізуючи якийсь вираз, можна спробувати з певних (інтуїтивних і далеко не одразу зрозумілих) міркувань, підказок підібрати вид розв'язку. Розглянемо приклад такої задачі, де прямий строгий розв'язок дає точний, але «не дуже красивий» результат, але при цьому «красиву» відповідь можна вгадати.

Задача. Всередині рівностороннього трикутника ABC взято точку D так, що $\angle BAD = 42°, \angle ABD = 54°$. Потрібно знайти величину кута ACD.

Позначимо невідомий кут $ACD = x$. Тоді з того, що трикутник ABC правильний, знайдемо: $\angle CAD = 18°$, $\angle CBD = 6°, \angle BCD = 60° - x$. Із трикутників ACD і BCD відповідно за теоремою синусів знайдемо:

$$\frac{CD}{\sin 18°} = \frac{AD}{\sin x} \Rightarrow CD = \frac{AD \sin 18°}{\sin x}; \quad \frac{CD}{\sin 6°} = \frac{BD}{\sin(60°-x)} \Rightarrow CD = \frac{BD \sin 6°}{\sin(60°-x)}.$$

Прирівнюючи вирази, що були отримані для CD, знайдемо відношення синусів:

$$\frac{BD \sin 6°}{\sin(60°-x)} = \frac{AD \sin 18°}{\sin x} \Rightarrow \frac{\sin(60°-x)}{\sin x} = \frac{BD}{AD}\frac{\sin 6°}{\sin 18°}.$$

Знайдемо відношення $\frac{BD}{AD}$ з трикутника ADB за теоремою синусів:

$$\frac{AD}{\sin 54°} = \frac{BD}{\sin 42°} \Rightarrow \frac{BD}{AD} = \frac{\sin 42°}{\sin 54°}.$$

Підставляючи знайдене відношення в попередню рівність, матимемо рівняння відносно невідомого кута: $\frac{\sin(60°-x)}{\sin x} = \frac{\sin 42° \sin 6°}{\sin 54° \sin 18°}$. Обчислимо значення виразу в знаменнику останнього дробу:

$$\sin 54° \sin 18° = \sin 18° \cos 36° = \frac{2 \sin 18° \cos 18° \cos 36°}{2 \cos 18°} = \frac{\sin 36° \cos 36°}{2 \cos 18°} =$$

$$= \frac{2 \sin 36° \cos 36°}{4 \cos 18°} = \frac{\sin 72°}{4 \cos 18°} = \frac{\cos 18°}{4 \cos 18°} = \frac{1}{4}.$$

Отже, попереднє рівняння набуває вигляду:

$$\frac{\sin(60° - x)}{\sin x} = 4 \sin 42° \sin 6°. \qquad (1)$$

Перетворимо ліву частину цього рівняння:

$$\frac{\sin(60°-x)}{\sin x} = \frac{\sin 60° \cos x - \cos 60° \sin x}{\sin x} = \frac{\sqrt{3}}{2} \operatorname{ctg} x - \frac{1}{2}.$$

Отже, рівняння (1) набуває вигляду $\frac{\sqrt{3}}{2} \operatorname{ctg} x - \frac{1}{2} = 4 \sin 42° \sin 6°$. З цього рівняння знаходимо спочатку котангенс невідомого кута, а потім і сам кут:

$$\operatorname{ctg} x = \frac{8 \sin 42° \sin 6° + 1}{\sqrt{3}} \quad \Rightarrow \quad x = \operatorname{arcctg} \frac{8 \sin 42° \sin 6° + 1}{\sqrt{3}}.$$

Звісно, це значення є правильним і абсолютно точним. Проте хотілося б отримати більш простий вигляд кореня. І це справді можна зробити. Спробуємо підібрати корінь рівняння (1). Для цього запишемо його в такому вигляді:

$$\sin(60° - x) = 4 \sin x \sin 42° \sin 6°.$$

Оскільки $\sin x \sin 42° = \frac{1}{2}(\cos(x - 42°) - \cos(x + 42°))$, то другий косинус в дужках зникне при $x = 48°$, адже $\cos(48° + 42°) = \cos 90° = 0$. Отже, підставимо в попереднє рівняння значення $x = 48°$. Його права частина дорівнює

$$4 \sin 48° \sin 42° \sin 6° = 4 \cdot \frac{1}{2} \cos(48° - 42°) \sin 6° = 2 \cos 6° \sin 6° = \sin 12°.$$

Ліва частина рівняння дорівнює цьому ж виразу: $\sin(60° - 48°) = \sin 12°$. Тим самим показано, що $x = 48°$ є справді коренем рівняння (1). Залишається довести, що цей корінь – єдиний. Розглянемо вираз, що міститься у правій частині рівняння (1), як функцію $f(x) = \frac{\sin(60°-x)}{\sin x}$. Її областю визначення є інтервал $(0;\ 60°)$. На цьому інтервалі функція $\sin(60° - x)$ спадає, а функція $\sin x$ зростає. Таким чином, в дробі $\frac{\sin(60°-x)}{\sin x}$ чисельник на інтервалі $(0;\ 60°)$ спадає, а знаменник – зростає. Отже, функція $f(x)$ на цьому інтервалі спадає строго монотонно. А оскільки права частина рівняння (1) є сталою величиною $4 \sin 42° \sin 6°$, то звідси і випливає, що знайдений корінь рівняння – єдиний.

З отриманих розв'язків випливає така рівність:

$$\operatorname{arcctg} \frac{8\sin 42° \sin 6° + 1}{\sqrt{3}} = \frac{4\pi}{15}.$$

Цю рівність можна довести і безпосередньо, проте це теж доволі неочевидне рішення. Здогадка про 48° значно спрощує пошук розв'язку. Якщо використовувати метод координат, то можна отримати значення невідомого кута в такій формі:

$$x = \operatorname{arctg} \frac{(1+2\sin 6°)(\operatorname{tg} 42° - \sqrt{3})}{(1+2\sin 6°)(1+\sqrt{3}\operatorname{tg} 42°) - 4}.$$

Тому одержуємо ще один «побічний» результат наведеного вище розв'язання методом інтуїтивного підбору кореня:

$$\operatorname{arctg} \frac{(1+2\sin 6°)(\operatorname{tg} 42° - \sqrt{3})}{(1+2\sin 6°)(1+\sqrt{3}\operatorname{tg} 42°) - 4} = \frac{4\pi}{15}.$$

Висновки. Звичайно, вгадати розв'язок задачі або навіть корінь рівняння не завжди просто, а скоріше навпаки, доволі складно. Проте в наукових дослідженнях з математики часто буває так, що до задачі невідомі взагалі будь-які підходи. І тоді будь-які методи стануть в нагоді, а інтуїтивна здогадка може бути тим «ключиком», що дасть можливість вирішити проблему. При цьому, як ми бачили на прикладі розглянутої задачі, можуть з'являтися нові результати.

Список використаних джерел

1. Матяш О. І., Терепа А. В. Математика у творчості. Творчість у математиці: монографія /О. І. Матяш, А. В. Терепа. – Вінниця: 2018. – 283 с.
2. С. Ф. Шевчук, Н. Й. Романюк. ІНТУЇЦІЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ. Актуальні проблеми філософії та соціології, № 52/2025, с. 174 — 179. https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.28

СЕКЦІЯ 41.
БУДІВНИЦТВО, ЦИВІЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ, ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ

Вірич Василь Васильович, здобувач вищої освіти інженерно-технічного факультету
Ужгородський університет; Україна

Науковий керівник: Кіс Надія Юріївна, канд. техн. наук, доцент кафедри міського будівництва та господарства
Ужгородський університет; Україна

АНАЛІЗ ТРАНСПОРТНИХ ПОТОКІВ У ТРАНСПОРТНОМУ ВУЗЛІ ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЬОЇ МЕРЕЖІ СЕРЕДНЬОГО МІСТА

Оптимізація вулично-дорожньої мережі є важливим напрямом підвищення ефективності функціонування транспортної системи середніх міст. В умовах обмежених можливостей розширення дорожньої інфраструктури особливого значення набуває вдосконалення організації руху на існуючих транспортних вузлах. При цьому необхідно враховувати не лише характеристики окремих перехресть, але й розподіл транспортних потоків та їхні зв'язки з прилеглими вулицями.

Одним із основних етапів дослідження транспортних вузлів є проведення натурних обстежень, які дозволяють визначити інтенсивність руху та особливості розподілу транспортних потоків. Методичні підходи до обліку транспортних засобів і визначення інтенсивності руху наведено в ДСТУ 8824:2019 [1], а також у рекомендаціях Федерального управління автомобільних доріг США щодо збирання та опрацювання транспортних даних [2].

У межах дослідження вулично-дорожньої мережі м. Ужгорода розглянуто транспортний вузол на перетині проспекту Свободи, вулиць Минайської та Швабської (рис. 1). На основі матеріалів натурних спостережень проаналізовано розподіл транспортних потоків за напрямками руху та визначено їхню розрахункову інтенсивність.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що сумарна розрахункова інтенсивність руху на транспортному вузлі становить 1990 авт./год. Розподіл транспортних потоків за основними напрямками наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розрахункова інтенсивність транспортних потоків за напрямками руху на вузлі вул. Минайської – просп. Свободи – вул. Швабської

Напрямок руху	Розрахункова інтенсивність, авт./год.
просп. Свободи ↔ просп. Свободи	455
просп. Свободи → вул. Минайська	535
вул. Минайська → просп. Свободи	395

Продовження табл. 1

Напрямок руху	Розрахункова інтенсивність, авт./год.
просп. Свободи → вул. Швабська	132
вул. Швабська → просп. Свободи	86
вул. Швабська → вул. Минайська	144
вул. Минайська → вул. Швабська	243
РАЗОМ:	**1990**

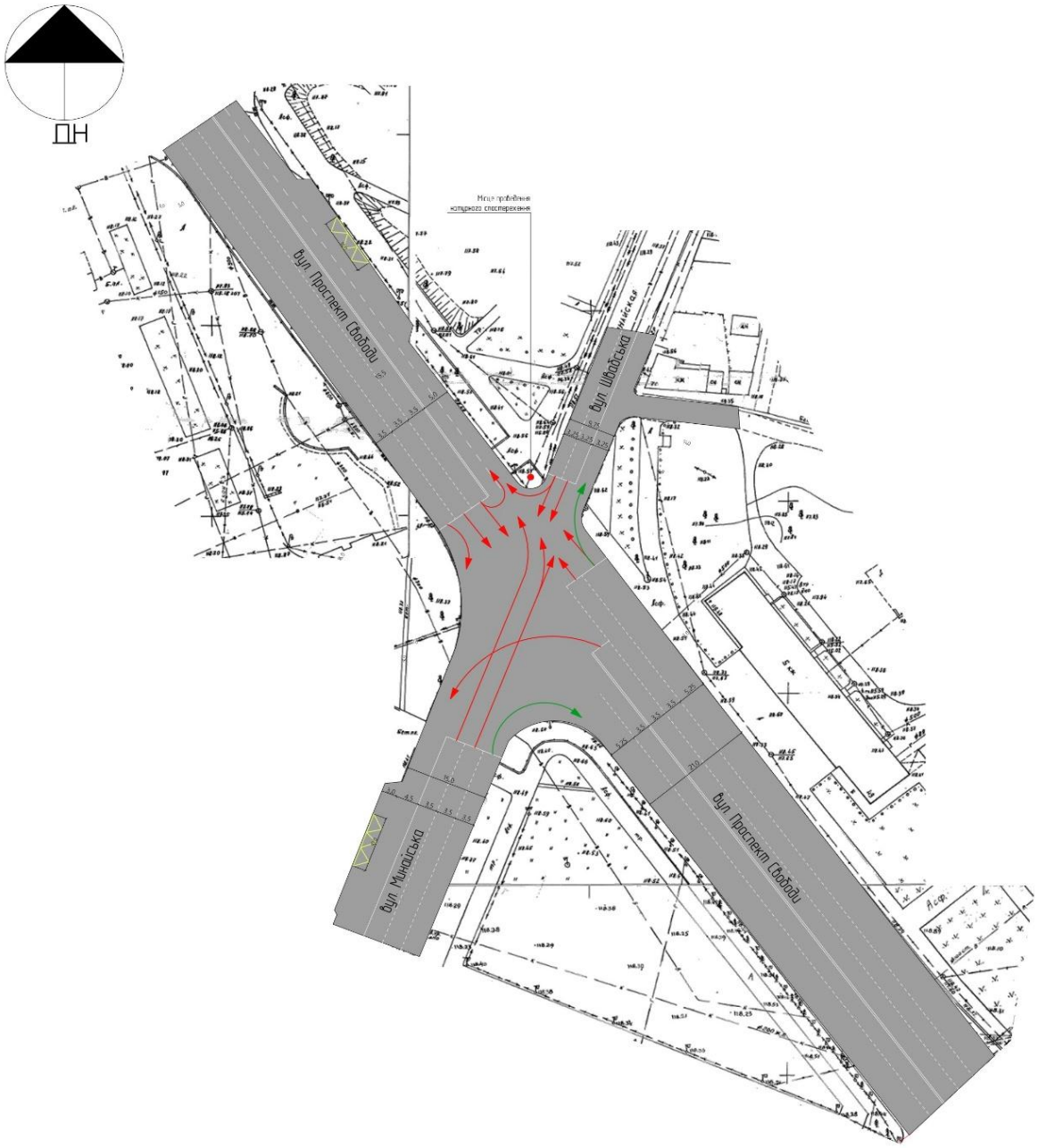

Рис. 1. **Схема існуючої організації руху на транспортному вузлі вул. Минайської – просп. Свободи – вул. Швабської**

Примітка: червоними стрілками показано основні напрямки руху транспортних потоків; зеленими — поворотні напрямки, рух за якими дозволяється додатковими зеленими секціями світлофора.

Аналіз отриманих даних показав, що найбільша інтенсивність руху спостерігається за напрямком просп. Свободи – вул. Минайська та становить 535 авт./год, або 26,9% загального потоку. У зворотному напрямку інтенсивність становить 395 авт./год. Таким чином, сумарна інтенсивність транспортних зв'язків між проспектом Свободи та вулицею Минайською становить 930 авт./год, або 46,7% загального потоку. Водночас на напрямки, пов'язані з вулицею Швабською, припадає 605 авт./год, або 30,4%.

Отримані результати свідчать про нерівномірність розподілу транспортних потоків та важливість урахування їхніх взаємозв'язків під час оптимізації дорожнього руху. Зокрема, значна інтенсивність руху між проспектом Свободи та вулицею Минайською вказує на необхідність детальнішого аналізу умов проїзду цього напрямку. Перспективними методами оптимізації є вдосконалення схем організації руху та узгодження світлофорного регулювання із суміжними перехрестями, що розглядається у відповідних методичних рекомендаціях [3, 4].

Таким чином, аналіз транспортних потоків на досліджуваному вузлі м. Ужгорода дозволив визначити найбільш інтенсивні напрямки руху та особливості транспортних зв'язків між прилеглими вулицями. Отримані результати можуть бути використані як вихідні дані для подальшого розроблення та порівняння альтернативних варіантів організації дорожнього руху з метою оптимізації вулично-дорожньої мережі міста.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 8824:2019. Автомобільні дороги. Визначення інтенсивності руху та складу транспортного потоку. Київ, 2019. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=82134
2. Traffic Monitoring Guide / Federal Highway Administration (FHWA). Washington, DC: U.S. Department of Transportation, 2022. URL: https://www.fhwa.dot.gov/policyinformation/tmguide/tmg_2022/
3. Henry R. D. Signal Timing on a Shoestring / Federal Highway Administration (FHWA). Washington, DC, 2005. Part III: Signal Timing Tool Box. URL: https://ops.fhwa.dot.gov/publications/signal_timing/03.htm
4. Signal Timing Manual. 2nd ed. / National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. NCHRP Report 812. Washington, DC: The National Academies Press, 2015. Chapter 7: System/Coordinated Timing. URL: https://doi.org/10.17226/22097

Вовчук Антоніна Іванівна, здобувач вищої освіти факультету будівництва та архітектури
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького; Україна

Науковий керівник: Матвіїшин Євген Григорович, доктор екон. наук, професор кафедри технології та організації будівництва
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького; Україна

ПОРІВНЯННЯ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗЕРНОСХОВИЩ РІЗНОГО ТИПУ

Зерносховища є важливою складовою інфраструктури аграрного виробництва, оскільки забезпечують збереження врожаю після збирання та створюють можливості для його подальшої реалізації у більш сприятливі періоди [1]. На вибір типу сховища впливає не лише на обсяг одночасного зберігання, а й капітальні витрати, потреби в земельній площі, тривалість реалізації проєкту та умови подальшої експлуатації [2]. За конструктивними особливостями та способом зберігання зерна можна виокремити підлогові склади, металеві силоси з плоским або конусним дном, залізобетонні силосні корпуси, полімерні рукави та модульні зерносховища.

Підлоговий склад характеризується відносно невисокою питомою вартістю спорудження та можливістю гнучкого зонування внутрішнього простору за допомогою мобільних перегородок. Це дає змогу одночасно зберігати окремі партії різних культур. Додатковою перевагою є можливість альтернативного використання приміщення, зокрема для зберігання техніки або матеріалів. Водночас такий тип сховища потребує значної земельної площі, а завантаження і розвантаження часто передбачають використання мобільної техніки та більшу частку ручної праці.

Металеві силоси з плоским дном забезпечують високу щільність зберігання, механізацію основних операцій і можливість оснащення системами термометрії та активного вентилювання. Вони дають змогу розміщувати значні обсяги зерна на порівняно невеликій ділянці та забезпечують належний захист від атмосферних опадів і шкідників. До обмежень належать значні початкові інвестиції, потреба в додатковому обладнанні для видалення залишків зерна з плоского днища, а також необхідність контролю конденсації вологи на внутрішніх поверхнях металевих стінок. *Металеві силоси з конусним дном* (хопери) забезпечують гравітаційне вивантаження зерна, що зменшує потребу в додаткових операціях очищення днища. Такі конструкції доцільні для накопичення зерна перед сушінням, короткострокового зберігання та технологічних процесів із частим завантаженням і розвантаженням. Їх перевагами є відносна компактність і швидкість монтажу.

Залізобетонні елеватори відзначаються довговічністю, значною місткістю та можливістю ефективного використання земельної площі. Бетонні стінки забезпечують кращу теплову інерційність порівняно з металевими конструкціями. Проте спорудження таких об’єктів потребує значних інвестицій, складних будівельних робіт і тривалого часу. Під час проєктування технологічної схеми необхідно також передбачати заходи для зменшення механічного пошкодження зерна під час його переміщення з висоти.

Полімерні рукави є способом мобільного зберігання, який характеризується низькими початковими витратами та можливістю швидкого нарощування потужностей відповідно до фактичного обсягу врожаю. Герметичне середовище за належної технології закладання сприяє обмеженню доступу кисню та розвитку частини шкідливих організмів. Водночас рукави є витратним матеріалом, потребують значної рівної площі, спеціалізованої техніки для завантаження і вивантаження та захисту від механічних пошкоджень, які можуть порушити герметичність.

Модульні зерносховища поєднують відносно швидке розгортання потужностей із можливістю повторного використання конструктивних елементів. Збірні металеві щити та тентове накриття дають змогу організувати зберігання у стислі терміни, а встановлення вентиляційних каналів і мобільних вентиляторів дає змогу здійснювати аерацію зернової маси. До основних обмежень належать обмежений строк служби тентового покриття та складність повного вивантаження залишків зерна.

За даними, отриманими з публікацій на сайтах, які орієнтовані на виробників зерна, виконано техніко-економічне порівняння описаних типів зерносховищ. Так, у публікаціях [3-7] є приклади зерносховищ з такими технічними характеристиками: зерномісткість підлогового складу становить 3000 т, металевого силосу з плоским дном – 5000 т, силосу з конусним дном – 1000 т, залізобетонного елеватора – 20 000 т, набору полімерних рукавів – 5000 т, модульного зерносховища – 3000 т. Орієнтовна вартість спорудження відповідних об’єктів становить (у тис. грн): 18000, 40000, 10000, 240 000, 1500 та 4500 відповідно. Для порівняння техніко-економічних показників нами розраховано питомі значення вартості та площ, які потрібні для зберігання однієї тонни зерна. Так, *питома вартість* спорудження в перерахунку на одну тонну місткості є найнижчою для полімерних рукавів (приблизно 300 грн/т) і модульних зерносховищ (приблизно 1500 грн/т). Для підлогових складів цей показник становить приблизно 6000 грн/т, для металевих силосів із плоским і конусним дном – відповідно 8000 і 10 000 грн/т, а для залізобетонного елеватора – приблизно 12000 грн/т. Наведені значення слід розглядати як орієнтовні розрахункові оцінки: фактична вартість залежить від комплектації, обладнання, інженерної підготовки майданчика та умов реалізації проєкту. За показником *площі*, необхідної для зберігання однієї тонни зерна, найефективнішими є вертикальні силосні конструкції. Для залізобетонного елеватора цей показник становить близько 0,05 м²/т, для металевого силосу з плоским дном – орієнтовно 0,10 м²/т, для силосу з конусним дном – 0,12 м²/т. Для модульного зерносховища він становить приблизно 0,30 м²/т, для підлогового складу – 0,40 м²/т, для полімерних рукавів приблизно 0,50 м²/т. За *тривалістю* створення потужностей найшвидшими рішеннями є полімерні рукави та модульні зерносховища: орієнтовний період 2–4 тижні. Спорудження підлогових складів і металевих силосів займає орієнтовно 3–6 місяців, а будівництво залізобетонного елеватора може потребувати понад рік часу. Реальні строки залежать від масштабу об’єкта, складності проєкту, рівня автоматизації, фінансування та організації будівельно-монтажних робіт.

Кожен із розглянутих типів має власне співвідношення переваг і обмежень, що визначає доцільність його використання залежно від масштабів господарства, доступної земельної площі, бюджету та запланованої тривалості зберігання. Порівняння техніко-економічних показників свідчить, що універсального типу зерносховища, який був би оптимальним за всіма критеріями, не існує. Вибір доцільно здійснювати з урахуванням необхідної місткості, тривалості зберігання, доступної

земельної площі, інвестиційних можливостей підприємства, вимог до механізації та контролю якості зерна. Металеві й залізобетонні силоси забезпечують високу щільність зберігання та кращі можливості механізації, тому можуть бути доцільними для підприємств, орієнтованих на значні обсяги та тривале зберігання зерна. Підлогові склади забезпечують гнучкість використання внутрішнього простору, але потребують більшої площі. Полімерні рукави й модульні сховища можуть розглядатися як рішення для тимчасового зберігання зерна. Зокрема, модульні зерносховища поєднують відносно невисокі початкові витрати, швидкість монтажу та можливість повторного використання конструкцій, що робить їх перспективним варіантом для тимчасового зберігання врожаю.

Загалом, економічно обґрунтоване рішення має базуватися на комплексному зіставленні необхідних інвестицій, питомої площі, строків введення в експлуатацію та технологічних можливостей кожного типу зерносховища. Наведені техніко-економічні показники можуть бути використані для попереднього порівняння альтернатив, однак для ухвалення інвестиційного рішення потребують уточнення відповідно до конкретних умов підприємства.

Список використаних джерел

1. Бараболя О.В., Кириченко Д.В. Перспективні технології зберігання зерна під час надзвичайних ситуацій. *Вісник Полтавської державної аграрної академії.* 2022. 4. С. 25-31. URL: https://journals.pdaa.edu.ua/visnyk/article/view/1700/2126
2. Типи зерносховищ: переваги та недоліки складів і силосів. *Grain Capital.* 13 червня 2025р. URL: https://zeo.ua/article/tipi-zernoshovishch-perevagi-ta-nedoliki-skladiv-i-silosiv
3. Клоченюк Л., Кісельов О. Скільки коштує елеватор – і чому ціна впала втричі. *Компанія «Канзас».* 11 липня 2026р. URL: https://kanzas.com.ua/ua/news/skilky-koshtuye-elevator/
4. Гузь М., Сиволапов В., Маятіна Н., Марченко В. Вимоги до зерносховищ і особливості їх використання. *Agroexpert.* 22 квітня 2020 р. URL: https://agroexpert.ua/vymohy-do-zernoskhovyshch-i-osoblyvosti-ikh-vykorystannia/ 5. Купити чи побудувати новий елеватор. Куди краще вкласти інвестиції. *GrainElevatorSoft.* URL: https://elevator.com.ua/blog/kupyty-chy-pobuduvaty-novyy-elevator-kudy-krashche-vklasty-investytsiyi (дата звернення: 04.11.2026).
5. Тимчасові зерносховища. *KMZ Industries.* URL: https://kmzindustries.ua/product/timchasovi-zernoshovishha (дата звернення: 04.11.2026).
6. Потаєва О. Фахівець розповів про вартість будівництва міні-елеватора й можливостях мінімізувати витрати. *AgroTimes.* 25 січня 2022 р. URL: https://agrotimes.ua/elevator/fahivecz-rozpoviv-pro-vartist-budivnycztva-mini-elevatora-j-mozhlyvostyah-minimizuvaty-vytraty/

СЕКЦІЯ 42.
НАУКА ПРО ДАНІ, СТАТИСТИКА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Корінь Владислав Едуардович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту атомної та теплової енергетики
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Україна

АРХІТЕКТУРНІ МЕТОДИ КВАНТУВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ КЛІЄНТСЬКИХ ОБЧИСЛЕНЬ

Виконання мовних моделей на серверних графічних прискорювачах із точністю FP16 вимагає від 14 до 80 гігабайт відеопам'яті залежно від кількості параметрів. Для перенесення обчислень на споживчі пристрої з обмеженим обсягом пам'яті застосовуються техніки стиснення ваг без суттєвої втрати показника релевантності Perplexity [1]. Перехід від традиційної хмарної обробки до локального виконання на пристрої базується на мінімізації розміру ваг та оптимізації роботи з шиною пам'яті.

Основними форматами представлення квантованих моделей є GPTQ, AWQ та GGUF. Формат GPTQ реалізує пошарове квантування на основі матриць другого порядку, що дозволяє стискати ваги до 4 або 3 біт на параметр [1]. Метод AWQ базується на захисті критично важливих ваг за допомогою аналізу активацій, квантуючи лише 99% менш важливих параметрів і зберігаючи 1% ключових ваг у підвищеній точності, що знижує деградацію якості генерації [2].

Формат GGUF є стандартом для обчислень на центральних процесорах та нативних прискорювачах завдяки підтримці пошарового вивантаження даних. Застосування квантування типу Q4_K_M або Q5_K_M дозволяє зменшити розмір 8-мільярдної моделі з 16 гігабайт до 4,5 - 5,5 гігабайт при збереженні прийнятного рівня збитості тексту (рис. 1).

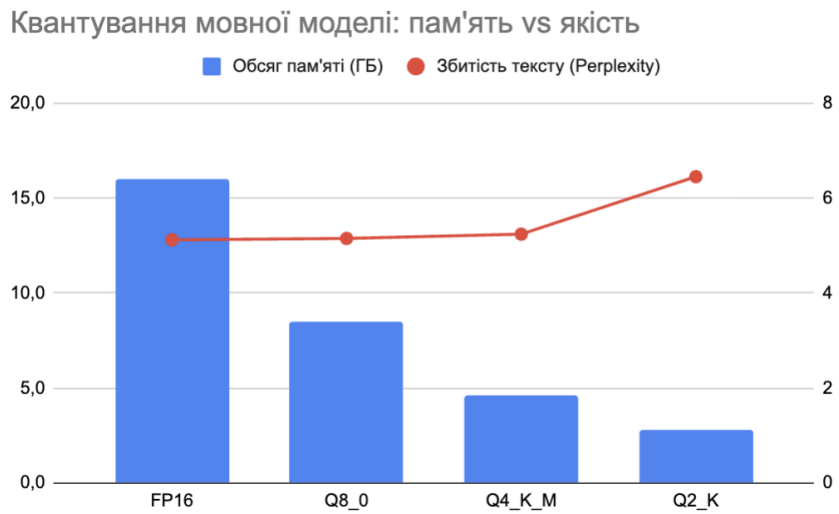

Рис. 1. **Залежність використання оперативної пам'яті та рівень збитості від типу квантування моделі**

Ефективне виконання моделей на клієнтських пристроях забезпечується за рахунок використання єдиної архітектури пам'яті unified memory та спеціалізованих нейронних процесорів із продуктивністю від 40 до 50 TOPS [3]. При виконанні моделі через середовища llama.cpp або MLX обчислювальний граф розбивається між прискорювачами. Утилізація пропускної здатності шини пам'яті досягає межі у сотні гігабайт на секунду, що безпосередньо визначає швидкість генерації.

Вирішальним фактором для обробки великих контекстних вікон є розмір та типізація KV-кешу. Використання квантування самого KV-кешу до форматів FP8 або INT8 дозволяє скоротити використання оперативної пам'яті під час довгих сесій обробки тексту без залучення Swap-файлів на диску (рис. 2).

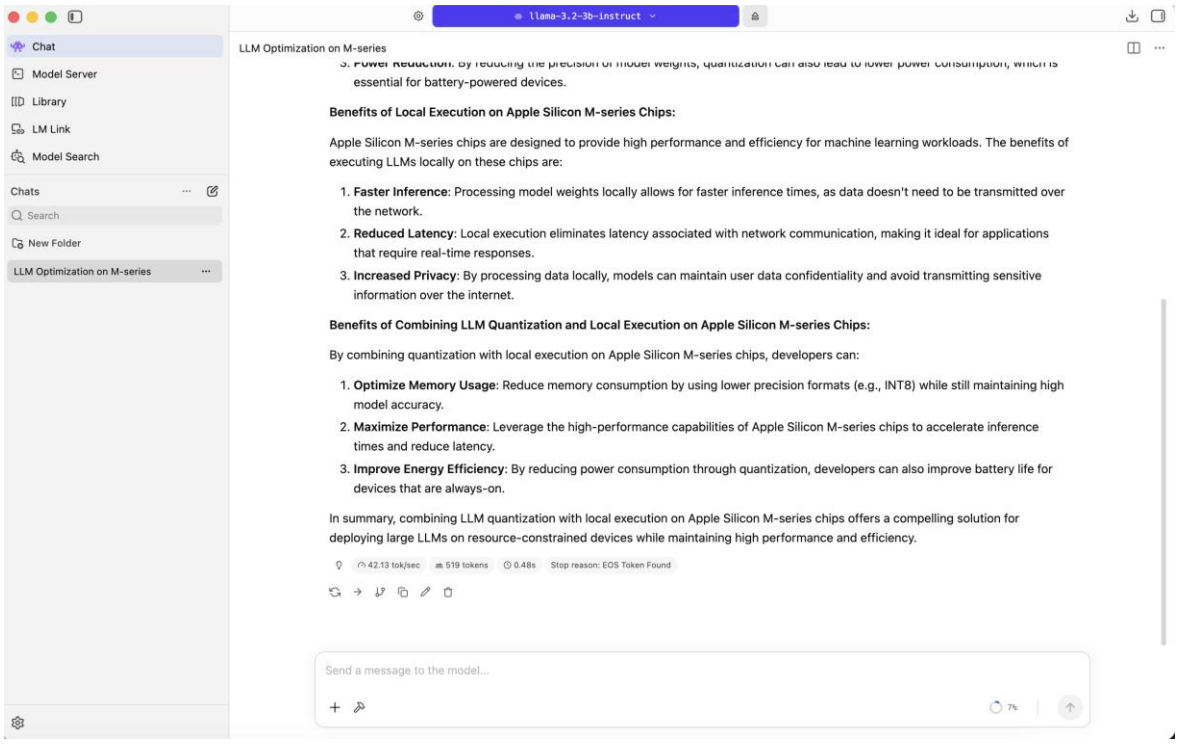

Рис. 2. **Вимірювання швидкості інференсу та використання пам'яті під час виконання моделі Llama 3.2 3B**

Вибір рівня квантування є компромісом між швидкістю роботи та точністю обчислень. При стисненні ваг до рівня INT4 виникає явище втрати точності в математичних та логічних тестах на 2 - 5%, проте швидкість генерації зростає у 3–4 рази порівняно з базовою версією.

Основним обчислювальним обмеженням для локальних систем залишається фаза первинної обробки контексту Prompt Processing, яка вимагає високої пікової потужності процесора, тоді як фаза генерації токенів Token Generation обмежена виключно швидкістю зчитування даних із пам'яті [4].

Практична реалізація локального штучного інтелекту базується на використанні формату GGUF та алгоритмів квантування AWQ і GPTQ. Це дозволяє зменшити обсяг необхідної пам'яті у 3 - 4 рази та здійснювати виконання мовних моделей розміром до 8 - 14 мільярдів параметрів на споживчих пристроях. Подальший розвиток напряму пов'язаний із квантуванням KV-кешу та апаратною інтеграцією нейропроцесорів NPU у загальний обчислювальний контур пристрою.

Список використаних джерел

1. Hugging Face Documentation. *Quantization Techniques for LLMs: GPTQ and AWQ*. URL:https://huggingface.co/docs/transformers/main/en/main_classes/quantization (дата звернення: 06.11.2026).
2. Llama.cpp Documentation. *GGUF Specification and Quantization Types*. URL: https://github.com/ggerganov/llama.cpp (дата звернення: 06.11.2026).
3. Apple Machine Learning Research. *MLX: An Array Framework for Apple Silicon*. URL: https://github.com/ml-explore/mlx (дата звернення: 06.11.2026).
4. ArXiV Research Papers. *Benchmarking Quantized LLMs on Consumer Hardware*. URL: https://arxiv.org/abs/2306.00978 (дата звернення: 06.11.2026).

СЕКЦІЯ 43.
ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ, КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ

Староселець Іван-Марко Романович, здобувач вищої освіти кафедри автоматизованих систем управління
Національний університет «Львівська політехніка»; Україна

Науковий керівник: Пукач Андрій Ігорович, канд. техн. наук
Національний університет «Львівська політехніка»; Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА АДАПТИВНОГО ПОДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ПРОГНОЗУВАННЯМ РІВНЯ РОЗУМІННЯ СТУДЕНТА В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

Сучасні електронні курси здебільшого подають навчальний матеріал усім студентам однаково, хоча рівень підготовки й темп засвоєння в них суттєво різняться. Підготовлений студент змушений проходити вже знайомі теми, а студент зі слабшою базою рухається далі, не опанувавши попередніх понять. Ще в дослідженнях Б. Блума було показано, що індивідуальна робота з учнем дає вищі результати, ніж групове навчання [1], тому актуальною залишається задача автоматизувати індивідуальний підхід у цифровому середовищі. Додатково проблему ускладнює те, що контроль знань зазвичай відбувається після завершення розділу, і прогалини виявляються тоді, коли їх уже важко усунути.

Метою роботи є створення інтелектуальної системи, яка в процесі навчання оцінює рівень розуміння матеріалу студентом, прогнозує його зміну та відповідно коригує подання навчального контенту. Для досягнення мети потрібно: розробити механізм оцінювання розуміння за результатами тестування; запропонувати метод прогнозування успішності в режимі реального часу; реалізувати прототип системи та підготувати його до експериментальної перевірки.

Рис. 1. **Адаптивний цикл подання навчального матеріалу**

Запропоновано замкнений адаптивний цикл (рис. 1): студент отримує фрагмент матеріалу, проходить тестування, система оцінює рівень розуміння, прогнозує

успішність на наступному кроці й обирає складність та обсяг наступного фрагмента. Такий підхід відповідає загальним принципам адаптивних навчальних систем [2], у яких поведінка системи залежить від моделі користувача, що постійно уточнюється.

Оцінювання розуміння виконується за результатами тесту, який формується за завантаженим навчальним матеріалом. Кількість питань не є фіксованою й залежить від конкретного тесту. Тому рівень розуміння виражається у відсотках як зважена частка правильних відповідей, де вага кожного питання відповідає його складності. Така нормалізація робить результати порівнянними між тестами різної довжини. За отриманим значенням студента відносять до одного з трьох рівнів (низький, середній, високий), від якого залежить складність і обсяг наступного фрагмента.

Для прогнозування в реальному часі обрано підхід відстеження знань (knowledge tracing), основи якого закладено в моделі байєсівського відстеження знань [3] і розвинено у нейромережевих моделях [4]. Ідея полягає в тому, що після кожної відповіді система уточнює оцінку ймовірності засвоєння теми: правильна відповідь підвищує її, помилкова знижує, причому враховуються можливість випадкової помилки та вгадування. Оскільки оцінка оновлюється після кожного питання, а не лише наприкінці тесту, система може передбачити, чи впорається студент із наступним завданням. Якщо прогнозована успішність нижча за встановлений поріг, студент отримує додаткове пояснення або простіше завдання; якщо вона висока, система скорочує повторення й переходить до складнішого матеріалу. Параметри моделі можуть задаватися для кожної теми та уточнюватися за накопиченою історією спроб, що відповідає індивідуалізованим варіантам цього підходу [5].

Прототип системи ALS AI реалізовано як веб-застосунок із використанням HTML, Tailwind CSS, JavaScript та бібліотеки Chart.js. Користувач завантажує навчальний матеріал і проходить тестування, після чого система обчислює рівень розуміння та додає спробу до історії, де динаміку результатів відображено графіками. Це дає змогу студентові бачити власний прогрес, а викладачеві чи розробнику системи аналізувати накопичені дані.

Подальші дослідження спрямовані на експериментальну перевірку підходу. Ефективність системи планується оцінити експериментально: порівняти адаптивну траєкторію навчання з фіксованою послідовністю подання матеріалу за точністю прогнозу (AUC, середня абсолютна похибка) та приростом результату повторного тестування.

Отже, запропонована система поєднує в єдиному циклі оцінювання розуміння, прогнозування успішності та адаптацію подання матеріалу. Розроблений прототип і запропонована модель прогнозування створюють основу для перевірки підходу на реальних навчальних даних.

Список використаних джерел

1. Bloom B. S. The 2 Sigma Problem: The Search for Methods of Group Instruction as Effective as One-to-One Tutoring. Educational Researcher. 1984. Vol. 13, No. 6. P. 4–16.
2. Brusilovsky P. Adaptive Hypermedia. User Modeling and User-Adapted Interaction. 2001. Vol. 11. P. 87–110.
3. Corbett A. T., Anderson J. R. Knowledge tracing: Modeling the acquisition of procedural knowledge. User Modeling and User-Adapted Interaction. 1994. Vol. 4, No. 4. P. 253–278.
4. Piech C., Bassen J., Huang J. et al. Deep Knowledge Tracing. Advances in Neural Information Processing Systems 28 (NIPS 2015). 2015. P. 505–513.
5. Yudelson M. V., Koedinger K. R., Gordon G. J. Individualized Bayesian Knowledge Tracing Models. Artificial Intelligence in Education (AIED 2013). Lecture Notes in Computer Science. 2013. Vol. 7926. P. 171–180.

Ходаницька Єлизавета Володимирівна, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки; Україна

Науковий керівник: Новіков Юрій Сергійович, старший викладач кафедри програмної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки; Україна

МЕТОДИ МАНІПУЛЯЦІЇ КОРИСТУВАЦЬКИМ ІНТЕРФЕЙСОМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ НАПРУГИ У ВІЗУАЛЬНИХ НОВЕЛАХ

У візуальних новелах ігровий процес зводиться до читання тексту та вибору реплік, тому гравець майже позбавлений звичних джерел напруги: динамічних сутичок, обмеження в часі чи ризику програти. Через це емоційний вплив переноситься на сам користувацький інтерфейс, який у цьому жанрі є основним каналом взаємодії з грою [1]. Інтерфейс сприймається як нейтральний і безпечний «службовий» шар, а отже, будь-яке порушення його звичної поведінки викликає відчуття нестабільності: гравець перестає довіряти не лише сюжету, а й самій грі. На відміну від екшн-ігор, де страх формується загрозою для персонажа, у візуальній новелі він виникає через загрозу для контролю гравця над процесом гри [2].

Типовий інтерфейс візуальної новели складається з діалогового вікна, поля імені персонажа, меню вибору та панелі швидкого доступу (збереження, завантаження, пропуск тексту, автоматичне читання, перегляд журналу). Ці елементи формують очікування передбачуваності: текст з'являється у звичному темпі, вибір можна обдумувати без обмежень, а будь-яке рішення можна скасувати. Саме систематичне порушення цих очікувань лежить в основі методів маніпуляції інтерфейсом.

Практична реалізація розглянутих методів можлива засобами рушія Ren'Py, який дозволяє змінювати зовнішній вигляд і поведінку інтерфейсу через мову екранів (Screen Language), систему текстових тегів та мову трансформацій ATL [3]. Це дає змогу створювати складні ефекти без суттєвого втручання у вихідний код рушія.

Рис. 1. **Схема впливу методів маніпуляції інтерфейсом на гравця**

Усі три методи руйнують довіру гравця до інтерфейсу як до стабільного й безпечного посередника.

Маніпуляція подачею тексту та діалоговим вікном. Найпростіший спосіб керувати напругою — змінювати темп появи тексту. Тег {cps} дозволяє уповільнити або прискорити побуквений вивід, тег {w} додає паузи, а {nw} автоматично завершує репліку, не чекаючи дії гравця.

Приклад: повільний вивід із паузами перед розкриттям важливої інформації створює відчуття очікування, а різке обривання репліки посеред речення сприймається як втручання зовнішньої сили. Додатково діалогове вікно може змінювати положення, колір і розмір шрифту, «тремтіти» за допомогою ATL-трансформацій або показувати замість імені персонажа символи «???» чи спотворений текст. Такі зміни підривають звичну роль інтерфейсу як стабільного посередника між гравцем та історією.

Тиск через систему вибору. Меню вибору — єдиний момент, коли гравець активно впливає на сюжет, тому його модифікація дає особливо сильний ефект. До основних прийомів належать: обмеження часу на рішення, поступове зникнення варіантів, пропозиція єдиного варіанта (ілюзія вибору) та невідповідність підпису кнопки її наслідкам.

Технічно це реалізується через екран вибору з елементом timer, який після завершення відліку автоматично виконує дію за замовчуванням. Наприклад, якщо на рішення відведено 5 секунд, а за їх спливу обирається найгірший варіант, гравець відчуває відповідальність навіть за відсутність рішення. Це змушує його сприймати кожне меню вибору як потенційну пастку.

Позбавлення гравця службових функцій інтерфейсу. Відчуття безпеки у візуальних новелах забезпечується можливістю повернутися назад, зберегти прогрес або пропустити вже прочитаний текст. Вимкнення цих функцій у ключові моменти є потужним інструментом створення напруги: заборона відкату (параметр config.rollback_enabled), блокування збереження, прибирання панелі швидкого доступу або пропуску тексту. Гравець розуміє, що наслідки його дій тепер незворотні.

Окремим прийомом є імітація збоїв самого застосунку: фальшиві повідомлення про помилку, «пошкоджене» збереження, зміна пунктів головного меню. Такий вихід за межі вигаданого світу («злам четвертої стіни») використано, зокрема, в Doki Doki Literature Club!, де інтерфейс стає частиною психологічного впливу. Водночас подібні прийоми потрібно дозувати: надмірне використання призводить до звикання та втрати ефекту, тому їх доцільно застосовувати лише в сюжетно значущих моментах.

Рис. 2. **Приклад інтерфейсу**

Маніпуляція користувацьким інтерфейсом є ефективним інструментом створення напруги у візуальних новелах, оскільки дозволяє впливати на гравця навіть за відсутності динамічного ігрового процесу. Завдяки зміні темпу подачі тексту, тиску через систему вибору та обмеженню службових функцій розробник може керувати емоційним станом гравця, використовуючи його довіру до звичних елементів інтерфейсу.

Іншими словами, інтерфейс візуальної новели перестає бути лише засобом навігації та стає повноцінним елементом оповіді, де кожна зміна в його поведінці працює на формування єдиного відчуття тривоги й невизначеності.

Список використаних джерел

1. Тихонов А. О. Порівняння архітектурних підходів у створенні інтерфейсів для відео-ігор / А. О. Тихонов, Ю. С. Новіков // Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 29-го Міжнар. молодіж. форуму, 16–19 квітня 2025 р. – Харків : ХНУРЕ, 2025. – Т. 6 – С. 335-337.
2. Hidalgo S. The mental tax of making horror games. Game Developer. URL: https://www.gamedeveloper.com/design/the-mental-tax-of-making-horror-games (date of access: 06.11.2026).
3. Ren'Py Documentation. Ren'Py Visual Novel Engine. URL: https://www.renpy.org/doc/html/ (date of access: 06.11.2026).

Волков Данило Андрійович, здобувач вищої освіти Навчально-науковий інститут інформаційних технологій та інноваційного підприємництва
Одеський національний морський університет; Україна

Науковий керівник: Рубльов Ілля Сергійович, старший викладач кафедри Технічної кібернетики й інформаційних технологій
Одеський національний морський університет; Україна

РОЗРОБКА ВЕБЗАСТОСУНКУ ДЛЯ КОЛЕКТИВНОГО КЕРУВАННЯ ЗАДАЧАМИ ЗА ПРИНЦИПОМ КАНБАН-ДОШКИ

Майже будь-яка командна робота рано чи пізно впирається в просте питання: хто чим зараз займається і на якому етапі кожна задача. Поки команда невелика, це можна з'ясувати в чаті чи у спільній таблиці, але коли задач стає кілька десятків, такий підхід перестає працювати. Саме тому так поширилися канбан-дошки – наочний спосіб організувати роботу, де кожна задача є карткою, а її стан визначається колонкою, в якій вона лежить [1]. Найвідоміший інструмент такого типу – Trello.

Водночас готові сервіси підходять далеко не всім. Безкоштовні тарифи обмежують кількість учасників, автоматизацій та інтеграцій, дані зберігаються на чужих серверах, а підлаштувати систему під внутрішні процеси конкретної організації, наприклад навчального закладу чи невеликої компанії, майже неможливо. Тому має сенс власне рішення, яке можна розгорнути на своєму сервері та розвивати під свої потреби.

Перед початком розробки було розглянуто кілька існуючих рішень. Jira та Asana мають дуже багато функцій, але саме через це вони складні для новачків і явно надлишкові для невеликої команди. Відкриті аналоги, як-от Wekan чи Kanboard, можна встановити на власний сервер, проте за зручністю інтерфейсу вони помітно поступаються Trello, а оскільки написані на Meteor та PHP, команді, що працює з Python і React, розширювати їх незручно. Звідси головна вимога до власного застосунку: він має бути таким же простим у користуванні, як Trello, але з відкритим кодом і зрозумілою архітектурою.

Метою магістерської роботи є розробка вебзастосунку для колективного керування задачами за принципом канбан-дошки, функціонально близького до Trello, з використанням Python, React та PostgreSQL. Крім самого застосунку, у роботі розглядаються типові технічні проблеми таких систем: збереження порядку карток під час перетягування, синхронізація дошки між кількома користувачами в реальному часі та розмежування прав доступу.

Застосунок має клієнт-серверну архітектуру. Серверна частина пишеться мовою Python на фреймворку FastAPI [2]. Його обрано тому, що він підтримує асинхронну обробку запитів, сам генерує документацію API у форматі OpenAPI і перевіряє вхідні дані через Pydantic-схеми, а це помітно скорочує кількість рутинного коду. Клієнтська частина – односторінковий застосунок на React [3], перетягування карток між колонками реалізується бібліотекою dnd-kit. Сервер і клієнт обмінюються даними через REST API, а для миттєвих оновлень використовується протокол WebSocket. Користувачі входять у систему за допомогою JWT-токенів, паролі зберігаються лише у вигляді хешу.

Дані зберігаються в PostgreSQL [4]. Структура бази повторює логіку самої предметної області: користувач може брати участь у кількох дошках, дошка складається зі списків (колонок), список – з карток, а до картки можна додати опис, термін виконання, мітки, коментарі та виконавців. Зв'язок «користувач – дошка» винесено в окрему таблицю з полем ролі (власник, учасник, спостерігач), тому права доступу перевіряються під час кожного запиту. Цілісність даних забезпечують зовнішні ключі з каскадним видаленням: якщо видалити дошку, разом із нею зникнуть усі її списки й картки.

Окремо варто сказати про порядок карток. Найпростіше рішення – зберігати порядкові номери 1, 2, 3 і так далі – на практиці незручне: якщо перенести картку на початок списку, доведеться змінювати номери всіх інших. Тому в роботі позиція зберігається як дробове число, і переміщена картка отримує значення посередині між сусідніми: між 1000 і 2000 це буде 1500. У результаті перетягування змінює лише один рядок у базі даних, а повний перерахунок позицій потрібен зрідка, коли проміжки між значеннями стають надто малими.

Друга проблема – одночасна робота кількох людей. Якщо одну дошку відкрито в кількох браузерах, кожна зміна має з'являтися в інших без перезавантаження сторінки. Для цього кожній дошці відповідає окремий канал WebSocket: після того як зміна збережена в базі, сервер надсилає подію всім підключеним учасникам, і клієнт оновлює лише ту частину інтерфейсу, якої вона стосується. Сам інтерфейс працює за принципом оптимістичного оновлення: картка переміщується на екрані одразу, не чекаючи відповіді сервера, а якщо сервер повертає помилку, зміна відкочується. Для користувача це виглядає так, ніби застосунок працює без затримок.

Помилки в правах доступу чи в порядку карток легко пропустити під час ручної перевірки, тому серверна частина покривається автоматичними тестами на pytest. Зокрема, окремо перевіряється, що спостерігач не може змінювати картки, а позиції карток залишаються правильними після довгої серії переміщень.

Отже, поєднання Python, React і PostgreSQL дозволяє створити повноцінну альтернативу Trello, яку можна розгорнути на власному сервері й доробляти під потреби конкретної команди. Запропоновані рішення – дробові позиції карток, окремий канал WebSocket для кожної дошки та оптимістичне оновлення інтерфейсу – роблять роботу з дошкою швидкою навіть тоді, коли нею одночасно користуються кілька людей. Надалі планується додати правила автоматизації (наприклад, переміщувати картку в колонку «Готово», коли виконано всі пункти чек-листа), сповіщення електронною поштою та інтеграцію з календарем.

Список використаних джерел

1. Anderson D. J. Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business. Sequim : Blue Hole Press, 2010. 278 p.
2. FastAPI. Documentation. URL: https://fastapi.tiangolo.com/ (дата звернення: 09.11.2026).
3. React. Documentation. URL: https://react.dev/ (дата звернення: 09.11.2026).
4. PostgreSQL Documentation. URL: https://www.postgresql.org/docs/ (дата звернення: 09.11.2026).

СЕКЦІЯ 44.
КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ, КІБЕРБЕЗПЕКА ТА СИСТЕМНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Макар Маркіян Олегович, здобувач магістерського освітнього ступеня
Західноукраїнський національний університет; Україна

МЕТОДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ МЕРЕЖЕВИХ DDOS-АТАК ТИПУ UDP FLOOD НА ОСНОВІ ВЕКТОРИЗОВАНОЇ ТЕЛЕМЕТРІЇ

Актуальність та постановка проблеми. Сучасні інформаційно телекомунікаційні системи функціонують в умовах експоненціального зростання обсягів трафіку, де критично важливо мінімізувати затримки. Транспортний протокол UDP забезпечує швидку передачу даних для потокових сервісів, VoIP та інфраструктурних служб (DNS, NTP). Проте відсутність попереднього встановлення з'єднання та вбудованих механізмів контролю перевантажень робить його вразливим до розподілених атак типу UDP Flood [5].

Зловмисники використовують IP-спуфінг та підсилення трафіку (Amplification), генеруючи лавиноподібні потоки, що паралізують сервери. Традиційні засоби захисту (статичні правила міжмережевих екранів, сигнатурні IDS) неефективні для високошвидкісного UDP-трафіку, оскільки обробляють пакети ізольовано й генерують багато хибних тривог. Водночас важкі платформи чи глибокі нейромережі вимагають значних апаратних ресурсів (GPU), що неприйнятно для серверів середньої потужності. Це зумовлює потребу в ресурсоефективних методах, які поєднують векторизовану обробку даних у ковзних часових вікнах із гібридними моделями машинного навчання [1, 3].

Архітектура конвеєра та інженерія ознак. Для забезпечення високої пропускної здатності без використання GPU розроблено модульну чотирирівневу архітектуру на базі Python. Концептуальна схема, що наведена на рис. 1, конвеєра передбачає поділ процесів захоплення телеметрії, матричної трансформації, класифікації та серіалізації.

На першому етапі модуль збору (PCAP/NetFlow Collector) вилучає з датаграм базові атрибути: мітку часу, IP-адреси, порти, довжину пакета та протокол. Завдяки типізації даних (category, uint16, float32) та блочному читанню споживання оперативної пам'яті скорочується більш ніж на 60% [2].

На другому етапі виконується векторизована агрегація трафіку в ковзних часових вікнах. Бібліотеки NumPy та Pandas формують вектори з десяти статистичних ознак: загальна кількість пакетів, обсяг байтів, швидкості потоку, математичне сподівання та стандартне відхилення розміру пакетів, міжпакетні інтервали (IAT), а також ентропія Шеннона для портів призначення [5].

Аномально низька ентропія на фоні високої інтенсивності вказує на цілеспрямований флуд, тоді як висока ентропія сигналізує про рандомізацію портів або сканування [1, 2].

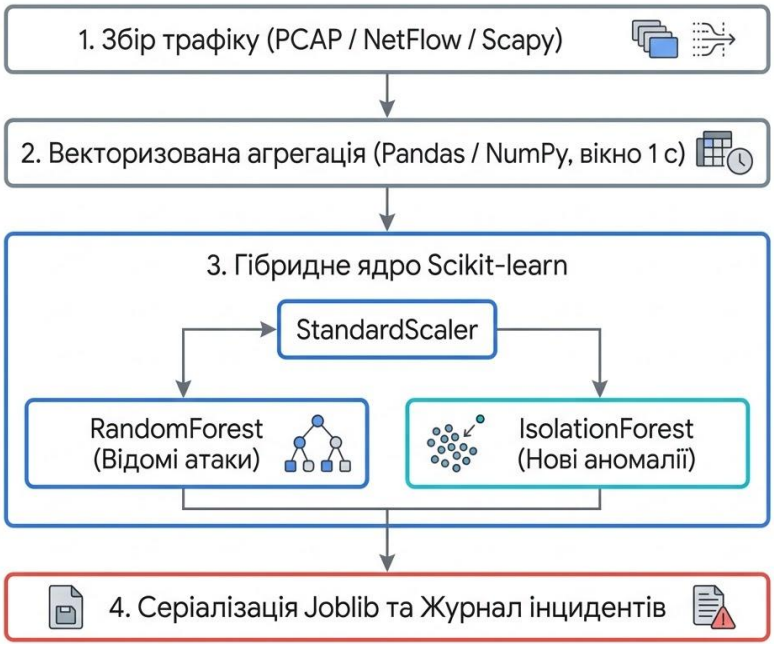

Рис. 1. **Архітектура системи**

Гібридна класифікація та висновки. Для верифікації використовується двоступеневий конвеєр Scikit-learn. Перший ешелон базується на ансамблі RandomForestClassifier, який ідентифікує відомі типи атак. Другий ешелон — неконтрольований алгоритм IsolationForest — навчається на легітимному трафіку та виявляє нові невідомі аномалії за порогом ймовірності 0,85 [3].

Експерименти підтвердили, що векторизовані матричні перетворення прискорюють препроцесинг у 8–10 разів та знижують навантаження на RAM понад 60%. Інтегральна метрика F1-score перевищує 0,98, що відповідає рівню складних нейромереж, але досягається на стандартному CPU [1, 4].

Список використаних джерел

1. Застосування методів машинного навчання для виявлення аномалій у мережевому трафіку. *Наукові записки Державного університету телекомунікацій*. 2022. № 2. С. 15–22.
2. McKinney W. *Python for Data Analysis: Data Wrangling with pandas, NumPy, and Jupyter*. 3rd ed. O'Reilly Media, 2022. 578 p.
3. Scikit-learn Developers. Scikit-learn User Guide: Supervised and Unsupervised Learning. 2024. URL: https://scikit-learn.org/stable/user_guide.html (date of access: 23.10.2026).
4. Sharafaldin I., Lashkari A. H., Hakak S., Ghorbani A. A. Developing Realistic Distributed Denial of Service (DDoS) Attack Dataset and Taxonomy. *2019 International Carnahan Conference on Security Technology (ICCST)*. IEEE, 2019. P. 1–8. DOI: https://doi.org/10.1109/CCST.2019.8879771.
5. Vladov S., Shakhov Y., Kilichenko E., Terentiev O. Neural Network Method for Detecting UDP Flood Attacks in Critical Infrastructure Microgrid Protection Systems. *Energies*. 2025. Vol. 19, No. 1. P. 209. DOI: https://doi.org/10.3390/en19010209.

Шебетко Богдан Юрійович, здобувач вищої освіти факультету Інформаційних радіотехнологій і медіаінженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки; Україна

Науковий керівник: Огар Валерій Іванович, канд. техн. наук, старший науковий співробітник, доцент, старший викладач кафедри інформаційних радіотехнологій та технічного захисту інформації
Харківський національний університет радіоелектроніки; Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ СЛОВЕСНОЇ РОЗБІРЛИВОСТІ МОВИ ПРИ ОЦІНЦІ ЗАХИЩЕНОСТІ ВИДІЛЕНИХ ПРИМІЩЕНЬ

1. Фізичні процеси поширення акустичних хвиль та утворення каналів витоку.

Поширення акустичного мовного сигналу в замкненому просторі супроводжується його відбиттям, поглинанням та проходженням крізь огороджувальні конструкції будівлі. Взаємодія звукових хвиль із твердими тілами (віконним склом, цегляними стінами, гіпсокартонними перегородками) спричиняє їх вимушені механічні коливання, що призводить до формування віброакустичних каналів витоку інформації.

Зокрема, зовнішнє панорамне вікно під дією акустичного тиску виконує роль мембрани. Ці мікроскопічні вібрації можуть бути зняті дистанційно за допомогою лазерних акустичних систем розвідки (ЛАСР) з відстані до кількох сотень метрів. Тверді стіни та інженерні труби дозволяють зчитувати вібрації за допомогою електронних стетоскопів. Отже, виникає потреба в точній оцінці затухання сигналу в цих матеріалах.

2. Математична модель оцінки словесної розбірливості мови.

В основу розробленої програмної моделі оцінки захищеності покладено метод, розроблений М.Б. Покровським [1], що є стандартом для систем технічного захисту інформації. Метод базується на розбитті всього спектра мовного сигналу на 5 інформативних октавних смуг із середньогеометричними частотами: 250, 500, 1000, 2000 та 4000 Гц.

Рівень інформативного сигналу на зовнішній межі огороджувальної конструкції визначається рівнянням:

$$Lout(i) = Ls(i) - Rw(i) \quad (1)$$

де: Ls(i) — середній рівень мовного сигналу в приміщенні в і-й октавній смузі (дБ); Rw(i) — коефіцієнт звукоізоляції матеріалу (дБ).

Відношення сигнал/шум (SNR) для кожної смуги, яке є визначальним фактором для ймовірності перехоплення, обчислюється як:

$$q(i) = Lout(i) - Lbg(i) \quad (2)$$

де: Lbg(i) — рівень природного фонового шуму або штучної маскувальної завади ззовні приміщення.

За знайденими значеннями q(i) за допомогою емпіричних функцій переходу розраховуються коефіцієнти формантного сприйняття p(i). Сумарний індекс артикуляції (формантна розбірливість A) визначається зваженою сумою:

$$A = \Sigma [p(i) \times k(i)] \quad (3)$$

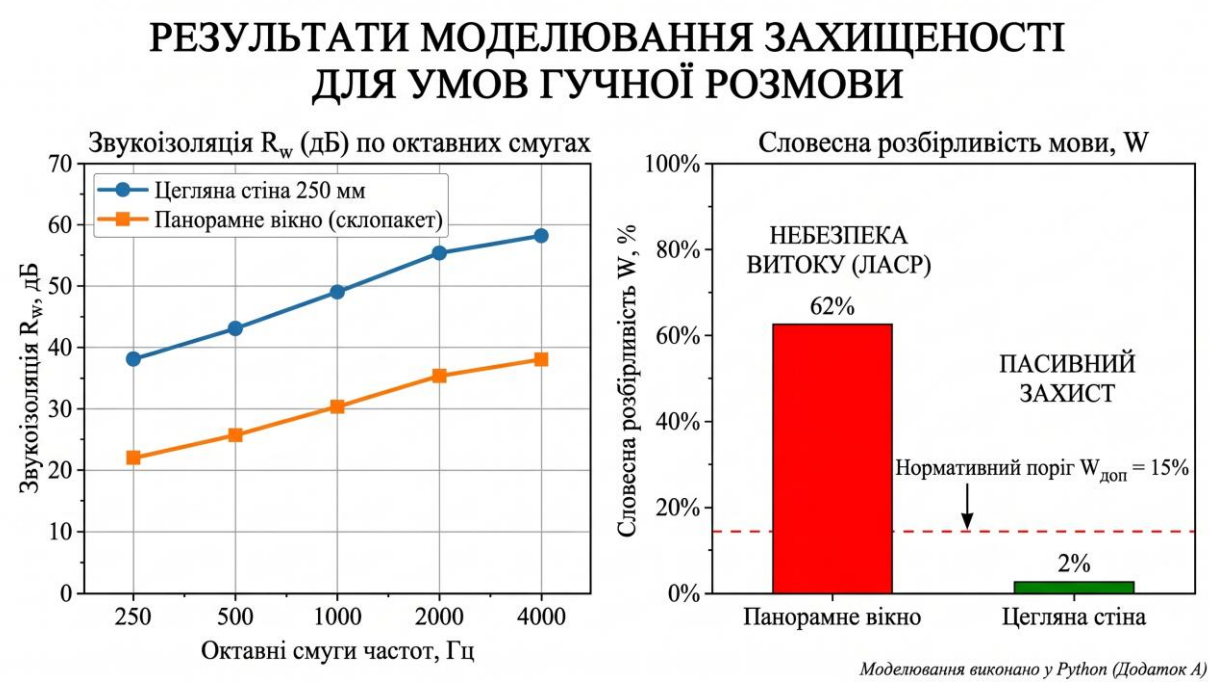
де: k(i) — ваговий коефіцієнт інформативності і-ї смуги. На основі індексу А розраховується кінцевий показник словесної розбірливості W. При W ≤ 0,15 (15%) приміщення вважається надійно захищеним.

3. Виконання попередніх обчислень та моделювання.

Для перевірки адекватності математичної моделі було розроблено програмний алгоритм мовою Python. В якості тестового середовища обрано модель кімнати переговорів об'ємом 168 куб.м, що має зовнішнє панорамне вікно (двокамерний склопакет) та внутрішню капітальну цегляну стіну (товщина 250 мм).

Дослідження проводилось для умов гучної розмови. Для панорамного вікна коефіцієнти звукоізоляції Rw в октавних смугах становлять: 22, 27, 32, 35, 38 дБ. В умовах міського фонового шуму модель показала, що в смугах 250 Гц та 500 Гц корисний сигнал перевищує рівень шуму на 3-4 дБ (q > 0).

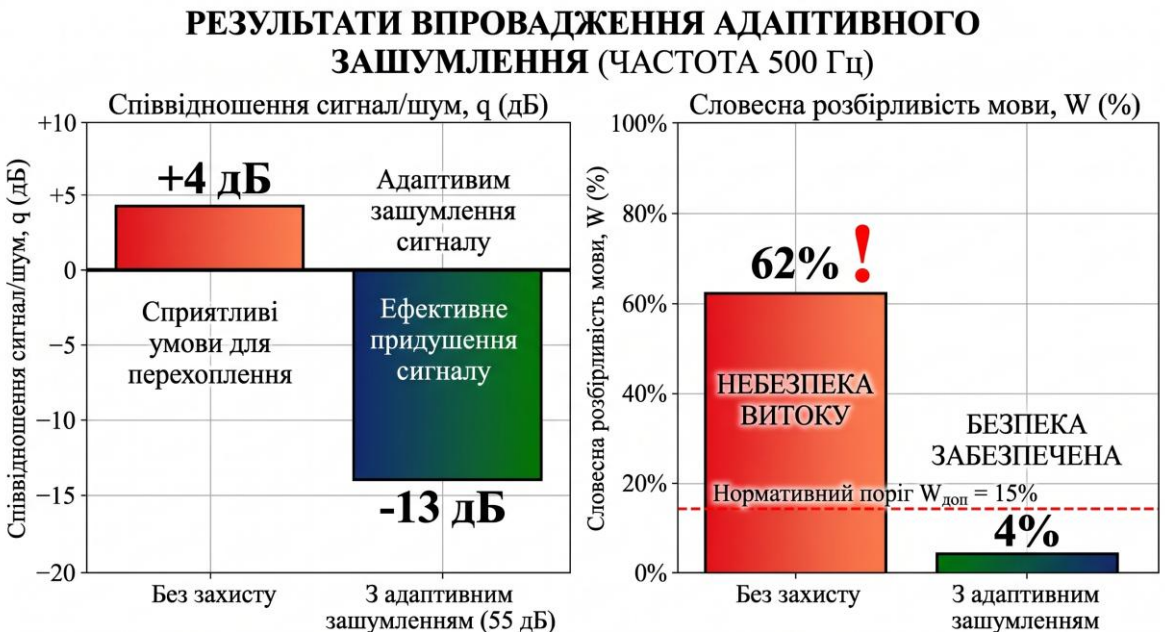
Розрахована словесна розбірливість для каналу витоку через вікно склала W = 0,62 (62%), що свідчить про повну незахищеність інформації від ЛАСР. Водночас для цегляної стіни (ізоляція 38-58 дБ) значення розбірливості склало W = 0,02 (2%), що свідчить про надійний пасивний захист [2].

4. Методи підвищення якості захисту (адаптивне зашумлення).

Для компенсації недостатньої звукоізоляції вікон та легких перегородок у сучасних комплексах ТЗІ використовується активне віброакустичне зашумлення. Зниження SNR (збільшення шумової складової Lbg) безпосередньо впливає на показник W, зводячи його до нуля.

Розроблена програмна модель дозволяє розраховувати необхідний рівень маскувального шуму індивідуально для кожної смуги частот. Введення до моделі штучної маскувальної завади з рівнем 55 дБ на частоті 500 Гц знизило співвідношення сигнал/шум до q = -13 дБ, що призвело до падіння словесної розбірливості W до 0,04 (4%). Це повністю задовольняє нормативні вимоги.

Висновки.

Математичний аналіз показує, що якість акустичного захисту визначається комплексною залежністю звукоізоляційних властивостей матеріалів та спектру фонового шуму. Застосування розробленої комп'ютерної моделі у середовищі Python на основі методу Покровського дозволяє автоматизувати процес розрахунку розбірливості мови без необхідності розгортання реальної вимірювальної апаратури. Отримані результати формують базис для подальшої розробки алгоритмів адаптивного керування генераторами шуму, які здатні динамічно змінювати потужність завади, мінімізуючи акустичний дискомфорт.

Список використаних джерел

1. Покровский Н. Б. Расчет и измерение разборчивости речи. – М.: Связьиздат, 1962. 392 с.
2. НД ТЗІ 2.5-004-99. Критерії оцінки захищеності інформації від витоку акустичним та віброакустичним каналами. – К.: ДСТСЗІ СБУ, 1999.

Гарасимчук Анастасія Олегівна, здобувач вищої освіти Інституту комп'ютерних технологій, автоматики та метрології
Національний університет «Львівська політехніка»; Україна

Гарасимчук Назарій Олегович, здобувач вищої освіти Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка»; Україна

Науковий керівник: Наконечний Юрій Маркіянович, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри захисту інформації Інституту комп'ютерних технологій, автоматики та метрології
Національний університет «Львівська політехніка»; Україна

СУЧАСНИЙ СТАН СТАНДАРТИЗАЦІЇ В РОБОТОТЕХНІЦІ

Робототехніка є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сучасних інформаційних технологій та інженерії. Роботизовані системи активно впроваджуються у промислове виробництво, медицину, логістику, сільське господарство, транспортну інфраструктуру та побутову сферу. Сучасні роботи здатні виконувати складні операції, взаємодіяти з людьми, аналізувати навколишнє середовище та приймати автономні рішення на основі даних, отриманих від сенсорів і програмних засобів штучного інтелекту. Водночас ускладнення архітектури роботизованих систем підвищує вимоги до їхньої надійності, функціональної безпеки, сумісності та передбачуваності поведінки.

За таких умов особливого значення набуває стандартизація, яка забезпечує формування єдиних технічних вимог, термінології, методів випробувань і критеріїв оцінювання роботизованих систем. Її основним завданням є не лише встановлення вимог до конструкції роботів, а й створення умов для безпечної взаємодії обладнання, програмного забезпечення та людини. Стандартизація також сприяє зменшенню технічних бар'єрів між виробниками, спрощує інтеграцію робототехнічних рішень і підвищує довіру до результатів їх застосування.

Важливу роль у формуванні міжнародної нормативної бази відіграє Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), зокрема технічний комітет ISO/TC 299 «Robotics». Його діяльність охоплює питання термінології, характеристик роботів, промислової та сервісної робототехніки, безпеки й методів оцінювання роботизованих систем. Паралельно Міжнародна електротехнічна комісія (IEC) розробляє стандарти у сферах електротехнічної безпеки, функціональної безпеки та суміжних технологій, які застосовуються під час створення роботизованих комплексів.

Одним із ключових напрямів стандартизації є забезпечення безпеки промислових роботів. Важливе значення в цій сфері мають стандарти серії ISO 10218. У лютому 2025 року були опубліковані їхні оновлені редакції: ISO 10218-1:2025 «Robotics – Safety requirements – Part 1: Industrial robots» та ISO 10218-2:2025 «Robotics – Safety requirements – Part 2: Industrial robot applications and robot cells» [1; 2].

Перший документ визначає вимоги безпеки до промислових роботів як окремих машин, зокрема щодо їхнього проєктування та зниження ризиків. Другий охоплює питання інтеграції роботів у виробничі комплекси, введення в експлуатацію, використання, технічного обслуговування та виведення з експлуатації. Такий розподіл

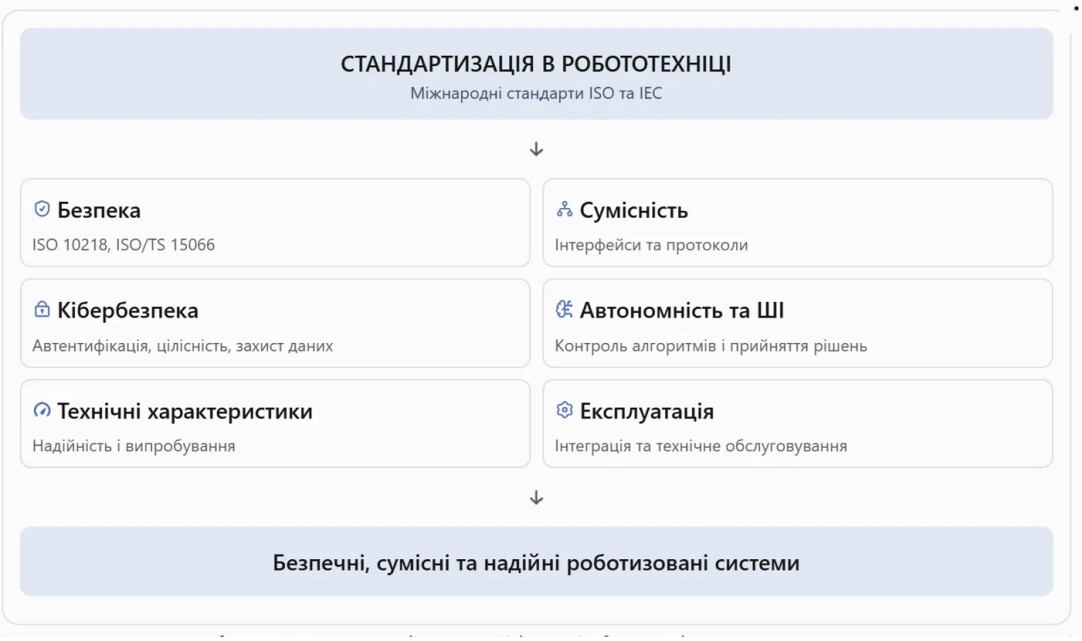

Рис. 1. **Основні напрями стандартизації сучасних роботизовних систем**

дозволяє розглядати безпеку на двох взаємопов'язаних рівнях: безпосередньо роботизованого обладнання та повноцінної роботизованої виробничої системи.

Окремим напрямом є стандартизація колаборативної робототехніки. Колаборативні роботи (коботи) призначені для виконання завдань у середовищі, де передбачається взаємодія людини та робота. На відміну від традиційних промислових роботів, які часто працюють в ізольованих робочих зонах, коботи можуть використовуватися у спільному робочому просторі з оператором. Це створює додаткові вимоги до контролю швидкості, сили взаємодії, обмеження рухів та оцінювання потенційних ризиків.

Важливим документом у цій сфері тривалий час була ISO/TS 15066:2016 «Robots and robotic devices – Collaborative robots», яка доповнювала вимоги серії ISO 10218 положеннями щодо безпечного функціонування колаборативних роботизованих систем [3]. Водночас основну частину її вимог, зокрема щодо обмеження потужності та сили й контролю швидкості та відстані, інтегровано до ISO 10218-2:2025 [2], а сама технічна специфікація підлягає перегляду. Це відображає зміну підходу: колаборативність розглядається як властивість застосування (роботизованої системи), а не окремого робота.

Не менш важливою проблемою є забезпечення сумісності роботизованих систем. Сучасний робототехнічний комплекс може включати маніпулятори, сенсори, контролери, виконавчі механізми, системи технічного зору та спеціалізоване програмне забезпечення від різних виробників. Відсутність узгоджених інтерфейсів і протоколів обміну даними ускладнює інтеграцію таких компонентів, збільшує витрати на розроблення та технічне обслуговування.

Тому одним із перспективних напрямів стандартизації є формування уніфікованих вимог до механічних, електричних і програмних інтерфейсів роботів та їхніх кінцевих виконавчих пристроїв. Особливе значення має забезпечення принципу Plug-and-Play, за якого підключення сумісного компонента не потребує складного індивідуального налаштування. Це дозволить підвищити гнучкість роботизованих виробничих систем, спростити заміну обладнання та сприяти повторному використанню технічних рішень.

Актуальність цього напряму також відображена в європейському плані стандартизації робототехніки та автономних систем на 2026 рік [4].

Із розвитком автономних роботів та інтеграцією технологій штучного інтелекту виникають нові проблеми, які не повністю охоплюються традиційними стандартами промислової робототехніки. Зокрема, роботизовані системи можуть використовувати алгоритми машинного навчання для розпізнавання об'єктів, планування маршрутів і прийняття рішень у змінному середовищі. У таких умовах важливо забезпечити передбачуваність роботи алгоритмів, можливість перевірки їхніх результатів, контроль оновлень програмного забезпечення та визначення відповідальності за функціонування автономної системи.

Окремої уваги потребує кібербезпека роботизованих систем. Підключення роботів до корпоративних мереж, промислових систем керування та хмарних платформ створює додаткові ризики, пов'язані з несанкціонованим доступом, підміною команд керування, порушенням цілісності програмного забезпечення та компрометацією даних сенсорів. Тому під час стандартизації робототехнічних комплексів доцільно враховувати принципи безпечної автентифікації, розмежування прав доступу, шифрування інформаційного обміну, реєстрації подій безпеки та контролю цілісності програмних компонентів. Важливо, щоб вимоги кібербезпеки розглядалися не ізольовано, а як складова загальної безпеки роботизованої системи.

Таким чином, сучасна стандартизація робототехніки має розвиватися комплексно, охоплюючи технічні характеристики, функціональну безпеку, сумісність компонентів, кібербезпеку та особливості застосування штучного інтелекту. Особливої актуальності набуває адаптація нормативної бази до автономних мобільних роботів, сервісної робототехніки та систем, призначених для взаємодії з людиною.

Висновки

Стандартизація є необхідною умовою безпечного та ефективного розвитку сучасної робототехніки. Міжнародні стандарти ISO та IEC формують нормативну основу для проєктування, інтеграції й експлуатації роботизованих систем, сприяють зменшенню ризиків і забезпечують технічну сумісність обладнання. Водночас стрімкий розвиток автономних систем, колаборативних роботів і технологій штучного інтелекту потребує подальшого вдосконалення нормативної бази. Перспективними напрямами є уніфікація інтерфейсів, розвиток методів оцінювання безпеки автономних систем та інтеграція вимог кібербезпеки у процеси проєктування роботизованого обладнання. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню надійності робототехнічних рішень, їх масштабованості та широкому впровадженню в різні сфери діяльності.

Список використаних джерел

1. ISO 10218-1:2025. Robotics – Safety requirements – Part 1: Industrial robots. Geneva : International Organization for Standardization, 2025. URL: https://www.iso.org/standard/73933.html (дата звернення: 28.10.2026).
2. ISO 10218-2:2025. Robotics – Safety requirements – Part 2: Industrial robot applications and robot cells. Geneva : International Organization for Standardization, 2025. URL: https://www.iso.org/standard/73934.html (дата звернення: 29.10.2026).
3. ISO/TS 15066:2016. Robots and robotic devices – Collaborative robots. Geneva : International Organization for Standardization, 2016. URL: https://www.iso.org/standard/62996.html (дата звернення: 30.10.2026).
4. Robotics and autonomous systems (RP 2026). Rolling Plan for ICT Standardisation. European Commission, 2026. URL: https://interoperable-europe.ec.europa.eu/collection/rolling-plan-ict-standardisation/robotics-and-autonomous-systems-rp-2026 (дата звернення: 01.11.2026).

СЕКЦІЯ 45.
ВЕБРОЗРОБКА, UX/UI-ДИЗАЙН ТА ІНЖЕНЕРІЯ ЯКОСТІ ПЗ

Фесак Андрій Віталійович, здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

Науковий керівник: Ковалюк Тетяна Володимирівна, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри програмних систем і технологій
Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Україна

ПРИНЦИПИ ПОДАННЯ ІНТЕРВАЛЬНОГО ПРОГНОЗУ ВИРОБІТКУ НОВОЇ СОНЯЧНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ У ВЕБЗАСТОСУНКУ ТА ЇХ АВТОМАТИЗОВАНА ПЕРЕВІРКА

Власник щойно збудованої сонячної електростанції хоче знати завтрашній виробіток, хоча станція ще не має жодної доби власних вимірювань. Прогноз для неї неминуче має широкі межі, і його користь залежить від того, як ці межі прочитає людина без статистичної підготовки. Для суб'єктів господарювання, які продають електроенергію гарантованому покупцеві за «зеленим» тарифом, помилка має ціну. Погодинний графік на наступну добу вони подають до 09:00 [1], а сонячні станції до кінця 2029 р. відшкодовують частку вартості врегулювання небалансу за відхилення від графіка понад 5 % [2].

Прогноз з оцінкою невизначеності веде до кращих рішень, ніж одне число [3], зокрема у вигляді прогностичного інтервалу, хоча його візуалізації частину людей вводили в оману [4]. Частотне подання ймовірності полегшує байєсові міркування [5], але прогноз вітру у відсотках зрозуміли краще, ніж частоту «9 з 10» [6], тож формулювання «у 8 з 10 днів» лишається гіпотезою.

Мета роботи – сформулювати принципи подання інтервального добового прогнозу власникові нової станції і з'ясувати, які з них вдається закріпити автоматизованою перевіркою, щоб їх не зламала наступна правка коду. Об'єкт – вебзастосунок «Нульовий день», який автор розробляє в магістерській роботі: покроковий майстер нової станції і кабінет «Ваші станції».

Клієнт – односторінковий застосунок на React 19 з 3D-сценою three.js, сервер – FastAPI із SQLite. Сервер будує прогноз для паспорта будь-якої станції в Україні ланцюгом pvlib [7] на прогнозі погоди Open-Meteo [8] і повертає на кожну годину дев'ять децилів, від q10 до q90, з походженням: моделлю погоди, вузлом сітки, часом отримання й ідентифікаторами розрахунків. Браузер множить ці числа на відношення потужностей, під час програвання доби показує наростаючий підсумок і обчислює відносні порівняння, наприклад з типовим днем. Множення точне, коли інвертор не задано, а решта паспорта не змінилася; інакше, доки не надійде новий прогноз, число в куті екрана позначено «≈».

Майстер має чотири етапи – «Де», «Що», «Як» і «Завтра» – на одному 3D-полотні. Кожному етапу відповідає своя пора доби: блакитна година над картою, світанок над макетом станції, ранок з траєкторіями сонця, а «Завтра» програє наступну добу від світанку. Поки місце не обрано, на екрані немає жодного числа енергії, лише астрономія завтрашнього дня. Введене збирається в паспорт станції, де типові значення, які підставить модель, позначено пунктиром і словом «припущення».

На етапі «Завтра» сонце наступного дня проходить над макетом, хмари змінюються за погодинним прогнозом, а стовпчики графіка ростуть разом із сонцем. Траєкторія сонця – це стрічка, ширина якої щогодини відповідає прогнозу: ядро – медіана, ореол сягає q90, темна нитка – q10. Межі доби текст подає тією ж мірою: «У 8 з 10 подібних днів – від … до …». Дальші доби позначено «≈», а відлік до 09:00 браузер веде від абсолютного часу дедлайну.

У кабінеті атлас станцій бере прогноз на завтра з таблиці останніх прогнозів у SQLite і не чекає на погодний сервіс, а станцію, прогноз якої ще обчислюється, позначає пунктирним кільцем і написом «рахуємо прогноз…». Прогноз групи станцій названо сумою медіан, бо межі P10–P90 не додаються. Відхилення понад ±5 % визначають лише щодо прогнозу, складеного до 09:00 напередодні; такий прогноз для кожної доби обирає сервер. Усі ці рішення зведено до шести принципів (табл. 1).

Станом на 04.11.2026 серверну частину перевіряють 119 тестів pytest, клієнтську – 63 модульні тести vitest і 16 сценаріїв Playwright для кабінету, а npm run check поєднує перевірку типів, ESLint із jsx-a11y, vitest, збірку, бюджет бандла і сканер no-client-math. Журнал дефектів показує, що порушення реальні: кеш «заморожував» дедлайн після 09:00, а доба D+3 вночі показувалась нулем; обидва дефекти закрито регресійними тестами.

Таблиця 1

Принципи подання прогнозу та їх автоматизована перевірка

Принцип	Реалізація в інтерфейсі	Автоматизована перевірка
1. Межі поряд із медіаною	q10, q50, q90 щогодини: стрічка, вуса «8 з 10»; межі доби після показу; сума медіан для групи	немає (лише знімки)
2. Кабінет не обчислює енергію	числа енергії лише з сервера; винятки – з коментарем dz-math-ok і причиною	сканер no-client-math (src/cabinet, src/viz); e2e: числа в <data> є у відповіді API
3. Кожне число має джерело	код джерела → назва й один із шести стилів лінії; «Звідки цифри»	серверний тест: кожне число відповіді має джерело, кожен null – причину
4. Невідоме – не нуль	немає прогнозу – немає стовпчика, є причина; «рахуємо прогноз…»; «припущення» в паспорті	серверні тести: невідоме – null, не нуль; доба без погоди не прогнозується
5. Дедлайн 09:00 напередодні	відлік від абсолютного часу; відхилення лише щодо прогнозів, складених до дедлайну	серверні тести зміни доби о 09:00 (і з кешу) та правила відхилень

Продовження табл. 1

Принцип	Реалізація в інтерфейсі	Автоматизована перевірка
6. Прогноз доступний без 3D	таблиця замість графіка, prefers-reduced-motion, 2D-карта без WebGL	e2e кабінету з ?no3d=1 (атлас, архівний день); вхідний модуль до 515 000 Б без three.js

Отже, інтерфейс прогнозу для станції без історії має показувати межі поряд із медіаною, називати джерело кожного числа й не підміняти невідоме нулем. Автоматизовано перевіряється п'ять принципів із шести, і переважно частково: сканер арифметики не охоплює код майстра, а показ меж перевіряється лише вручну. Наступні кроки – поширити сканер на майстер, а e2e-сценарії – на етапи «Що»–«Завтра» і перевірити з власниками станцій, як вони розуміють межі «8 з 10».

Список використаних джерел

1. Порядок купівлі гарантованим покупцем електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії : затв. постановою НКРЕКП від 26.04.2019 № 641. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0641874-19 (дата звернення: 04.11.2026).
2. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19 (дата звернення: 04.11.2026).
3. Joslyn S. L., LeClerc J. E. Uncertainty forecasts improve weather-related decisions and attenuate the effects of forecast error. *Journal of Experimental Psychology: Applied*. 2012. Vol. 18, no. 1. P. 126–140. DOI: 10.1037/a0025185.
4. Savelli S., Joslyn S. The advantages of predictive interval forecasts for non-expert users and the impact of visualizations. *Applied Cognitive Psychology*. 2013. Vol. 27, no. 4. P. 527–541. DOI: 10.1002/acp.2932.
5. Gigerenzer G., Hoffrage U. How to improve Bayesian reasoning without instruction: frequency formats. *Psychological Review*. 1995. Vol. 102, no. 4. P. 684–704. DOI: 10.1037/0033-295X.102.4.684.
6. Joslyn S. L., Nichols R. M. Probability or frequency? Expressing forecast uncertainty in public weather forecasts. *Meteorological Applications*. 2009. Vol. 16, no. 3. P. 309–314. DOI: 10.1002/met.121.
7. Holmgren W. F., Hansen C. W., Mikofski M. A. pvlib python: a python package for modeling solar energy systems. *Journal of Open Source Software*. 2018. Vol. 3, no. 29. Art. 884. DOI: 10.21105/joss.00884.
8. Zippenfenig P. Open-Meteo.com Weather API : software. Zenodo, 2024. DOI: 10.5281/zenodo.7970649.

СЕКЦІЯ 46.
ТРАНСПОРТНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Гречанюк Ілля Олександрович, здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

Науковий керівник: Становий Олексій Сергійович, асистент кафедри логістики та торговельного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет; Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ АВІАЦІЙНИХ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах глобалізації економіки, інтенсифікації міжнародної торгівлі та стрімкого розвитку ринку електронної комерції роль транспортної системи набуває критичного значення. Серед усіх відомих видів транспорту саме авіаційний займає унікальну нішу, оскільки здатний забезпечувати найвищу швидкість доставки вантажів на міжконтинентальні відстані. Ефективна організація авіаційних вантажних перевезень є фундаментальною запорукою безперебійного функціонування глобальних ланцюгів постачання, що особливо актуально у випадках потреби термінового транспортування високоліквідних товарів, медикаментів, органів для трансплантації, поштових відправлень та особливо швидкопсувних вантажів. Водночас сучасний етап розвитку авіатранспортної галузі вимагає постійного вдосконалення технологічних процесів, глибокої оптимізації наземного обслуговування в аеропортах та масового впровадження інноваційних цифрових рішень.

Організація технологічного процесу авіаційних перевезень є надзвичайно складною багаторівневою системою, яка охоплює безліч суворо регламентованих і взаємопов'язаних етапів. Процес починається з етапу комерційного планування та бронювання вантажних ємностей на борту повітряного судна і завершується видачею вантажу кінцевому одержувачу в аеропорту призначення. Кожен із цих етапів жорстко підпорядкований міжнародним стандартам безпеки, правилам Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA) та національним нормативно-правовим актам. Ключовим елементом наземної інфраструктури авіаперевезень є спеціалізовані вантажні термінали аеропортів. Саме в цих комплексних зонах здійснюється приймання вантажів від відправників, їх первинне зважування, маркування, проходження необхідних процедур митного оформлення, сортування за напрямками та формування генеральних партій для подальшого завантаження на борту літаків.

Для радикального прискорення цих рутинних операцій у сучасній світовій практиці масово використовуються стандартизовані засоби укрупнення вантажних місць (Unit Load Devices — ULD), які включають спеціалізовані авіаційні контейнери та алюмінієві піддони. Використання ULD дозволяє не лише в скоротити тривалість навантажувально-розвантажувальних робіт, а й підвищити рівень захисту вантажів від

механічних пошкоджень, а також оптимально використовувати корисний об’єм вантажних кабін сучасних повітряних суден. Окрему і надзвичайно важливу увагу в сучасній технології авіаційного транспортування приділено питанням забезпечення авіаційної безпеки та строгому дотриманню центрування повітряного судна. Розподіл вантажу по борту літака ретельно розраховується за допомогою спеціалізованих сертифікованих комп'ютерних програм, оскільки будь-яке порушення центрування мас може критично вплинути на стійкість і безпеку польоту.

Важливим стратегічним вектором трансформації транспортних технологій у галузі є її неминуча цифровізація. Впровадження електронної транспортної накладної (e-AWB) у межах глобальної галузевої ініціативи e-Freight дозволяє зменшити обсяги паперового документообігу, мінімізувати ризики людських помилок при заповненні бланків та суттєво скоротити час оформлення вантажів на митниці. Сучасні системи автоматизованого моніторингу, зокрема IoT-датчики та інтелектуальні RFID-мітки, дають змогу не лише відстежувати географічне положення вантажу в реальному часі по всьому маршруту слідування, а й безперервно контролювати температурний режим та вологість усередині контейнерів, що критично важливо для фармацевтичної продукції, вакцин та специфічних харчових продуктів.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити чіткий висновок про те, що організація та технологія авіаційних вантажних перевезень перебувають у стані постійної еволюції та адаптації до викликів сучасного ринку. Головними драйверами цього прогресу виступають комплексна автоматизація термінальних комплексів аеропортів, перехід на безпаперові цифрові технології документообігу та суворе дотримання міжнародних стандартів безпеки. Подальший ефективний розвиток авіаційної логістики має базуватися на глибокій інтеграції інтелектуальних систем управління транспортними потоками, що сприятиме підвищенню загальної ефективності, економічної доцільність та конкурентоспроможність усієї транспортної галузі.

Список використаних джерел

1. Григорак М. Ю. Логістичний менеджмент авіапідприємств : підручник. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. 344 с.
2. Дмитриченко М. Ф. Транспортні системи і технології : навч. посіб. Київ : Знання, 2018. 302 с.
3. International Air Transport Association (IATA). Unit Load Devices (ULD). URL: https://www.iata.org/en/programs/cargo/cargo-operations/unit-load-devices/ (дата звернення: 07.11.2026).
4. International Air Transport Association (IATA). E-freight / e-AWB. URL: https://www.iata.org/en/programs/cargo/e/efreight/ (дата звернення: 07.11.2026).

НОТАТКИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ XI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»

13 листопада 2026 рік • м. Одеса, Україна

Українською та англійською мовами

Всі матеріали пройшли перевірку на плагіат та експертизу за формальними ознаками (форматування, стиль мови, оформлення цитувань та списку використаних джерел). За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори та їх наукові керівники. Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів.

Підписано до друку 13.11.2026.
Папір офсетний. Цифровий друк. Формат 60×84/16.
Гарнітура Times New Roman, Poiret One та Arial.
Умовно-друк. арк. 23,60. Замовлення № 26/011.
Тираж: 50 екземплярів. Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:
Громадська організація «Молодіжна наукова ліга»
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@liga.science | URL: www.liga.science

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.